

Vooronderzoek Conventionele Explosieven

Rapportage

Projectnummer: GPR6685
Versie: Versie 2.0 Definitief
Onderzoekslocatie: Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

T&A SURVEY

Dynamostraat 48 - Postbus 20670 - 1001 NR Amsterdam - T 020 6651368
Bedrijvenpark Twente 305 - Postbus 103 - 7600 AC Almelo - T 0546 578422
K.v.K. Amsterdam: 33 299 426
www.ta-survey.nl - info@ta-survey.nl

Rapportage

Projectnummer: GPR6685
Versie: Versie 2.0 Definitief
Datum: 14-03-2018

Betreft:
Historisch vooronderzoek naar de aanwezigheid van conventionele explosieven ter plaatse van het gehele grondgebied van de gemeente Bodegraven-Reeuwijk.

Opdrachtgever:
Omgevingsdienst Midden Holland
Op verzoek van:
Gemeente Bodegraven-Reeuwijk
[redacted]
Postbus 45
2800 AA Gouda
[redacted]
Website: www.odmh.nl

T&A Survey - projectleider:
[redacted]

Voor akkoord:

[redacted]

Historisch specialist
[redacted]

[redacted]

Senior OCE deskundige **Afdelingsmanager**

[redacted]

Inhoudsopgave

1 Het onderzoek 4
1.1 Achtergrond 4
1.2 Projectdoel 4
1.3 Praktijkgericht gebruiken rapportage 5

2 Het onderzoeksgebied 6
2.1 Gegevens onderzoekslocatie 6
2.2 Informatie van opdrachtgever 7

3 Fase 1: Inventarisatie van het bronnenmateriaal 9
3.1 Literatuurstudie 10
3.2 Archiefonderzoek 13
3.2.1 Gemeentelijk en provinciaal archief 14
3.2.2 Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie 22
3.2.3 Nederlands Instituut voor Militaire Historie 24
3.2.4 Nationaal Archief Den Haag 27
3.2.5 Archief van de MMOD 29
3.2.6 Archief van de EOD 30
3.2.7 Overige Nederlandse archieven 32
3.2.7.1 NS-archief te Utrecht 32
3.2.7.2 Historische Kring Bodegraven en Stichts-Hollandse Historische Vereniging 33
3.2.8 Getuigenverklaringen 34
3.2.9 Buitenlandse archieven 35
3.2.9.1 The National Archives te Londen 35
3.2.9.2 The National Archives an d Records Administration te College Park (VS) 36
3.2.9.3 Bundesarchiv-Militärarchiv te Freiburg 36
3.2.10 Informatie van internet 41
3.3 Luchtfoto interpretatie 43

4 Fase 2: Analyse bronnenmateriaal 47

5 Fase 3: Risicoanalyse werkzaamheden 50
5.1 Geplande werkzaamheden 50
5.2 Locatiespecifieke omstandigheden 50
5.3 Afbakening opsporingsgebied 50
5.4 Risicoanalyse en advies 51

6 Conclusie 53

7 Aanbevelingen met betrekking tot de geplande werkzaamheden 64

8 T&A en kwaliteit 68

Bijlage 1 CE bodembelastingkaart met onderzoeksgebied.....69

Bijlage 2 Toelichting gebruik tabellen - in bijlage 3a en hoofdstuk 6 70

Bijlage 3a Chronologische lijst gebeurtenissen 73
Bijlage 3b Deelgebieden lijst.....74

Bijlage 4a Overzichtskaart probleeminventarisatie – Volledig.....75
Bijlage 4b Overzichtskaart probleeminventarisatie – Archiefstukken en Explosievenvondsten.....76
Bijlage 4c Overzichtskaart probleeminventarisatie – Luchtfoto interpretatie 77
Bijlage 4d Overzichtskaart probleeminventarisatie – Contra-indicaties 78

Bijlage 5 Algemene evaluatie van de risico's van explosieven 79

Bijlage 6 Wetgeving en subsidiemogelijkheden voor explosievenonderzoek 81

Bijlage 7 WSCS-OCE richtlijnen horizontale afbakening verdacht gebied 83

Bijlage 8 Distributielijst.....87

1 Het onderzoek

Omgevingsdienst Midden Holland ("opdrachtgever") heeft T&A Survey ("T&A") op 13 juli 2017 schriftelijk opdracht verleend voor het uitvoeren van het historisch vooronderzoek naar de aanwezigheid van conventionele explosieven (verder "explosieven") ter plaatse van het gehele grondgebied van de gemeente Bodegraven-Reeuwijk.

1.1 Achtergrond

Het uit te voeren onderzoek wordt door de gemeente Bodegraven-Reeuwijk gebruikt om inzicht te krijgen in welke gebieden er potentiele risico's aanwezig zijn door de aanwezigheid van CE. Tevens wordt de betreffende informatie gebruikt om te voldoen aan de ARBO verplichtingen bij grondroerende werkzaamheden en informatieplicht met betrekking tot openbare orde en veiligheid.

Het mogelijk voorkomen van explosieven in de ondergrond houdt over het algemeen in Nederland verband met oorlogshandelingen gedurende de Tweede Wereldoorlog ("WOII"). Voorbeelden hiervan zijn bombardementen (zowel geallieerde als Duitse), gevechten (meidagen 1940, bevrijding 1944-1945), verdedigingswerken (mijnenvelden) en dumpingen (verborgen voor vijand, achterlaten van munitie bij overgave of terugtrekking). Aangezien eventueel aanwezige, niet gesprongen explosieven een risico vormen voor de uit te voeren werkzaamheden, is het van belang dat de kans op het aantreffen van explosieven in het onderzoeksgebied onderzocht wordt.

1.2 Projectdoel

Het Vooronderzoek CE heeft tot doel om te beoordelen of er indicaties zijn dat binnen het onderzoeksgebied CE aanwezig zijn, en zo ja, om het verdachte gebied af te bakenen. Dit gebeurt op basis van verzameld en geanalyseerd (historisch) feitenmateriaal.

Een volledig vooronderzoek bestaat overeenkomstig het Werkveldspecifiek certificatieschema voor het systeemcertificaat Opsporen Conventionele Explosieven (WSCS-OCE) uit twee fasen:

1. Inventarisatie van bronnenmateriaal
2. Analyseren van bronnenmateriaal

De inventarisatie van het bronnenmateriaal betreft het verzamelen van historisch feitenmateriaal. Voordat de inventarisatie van start kan gaan, dient het onderzoeksgebied eerst duidelijk omschreven te zijn.

De analyse betreft het analyseren van het aangetroffen feitenmateriaal. Op basis van de analyse kan worden vastgesteld of het onderzoeksgebied onverdacht of (deels) verdacht is. Als het gebied (deels) verdacht is, zullen soort, aantal en verschijningsvorm van mogelijke explosieven worden vastgesteld. Daarnaast wordt het verdachte gebied horizontaal en verticaal afgebakend.

Indien na de inventarisatie en analyse van het bronnenmateriaal (een deel van) het onderzoeksgebied verdacht is verklaard, wordt het opsporingsgebied afgebakend, vindt er een risicoanalyse plaats en wordt er een aanbeveling gedaan met betrekking tot de geplande werkzaamheden.

Deze rapportage is uitgevoerd conform de meest recente richtlijnen van de WSCS-OCE, namelijk het wijzigingsvoorstel dat in 2016 van kracht geworden is. Om aan de WSCS-OCE te voldoen, dienen alle volgens de richtlijnen van de WSCS-OCE, verplichte bronnen geraadpleegd te worden. In onderstaande tabel is een overzicht van de verplichte en tevens aanvullende bronnen opgenomen. Hierin is aangegeven welke bronnen door T&A

geraadpleegd zijn voor het onderhavig onderzoek.

Bron	**Raadplegen**		**Geraadpleegd door T&A**
	Verplicht	Aanvullend	
Literatuur	√		√
Gemeentelijk en provinciaal archief	√		√
Nederlands Instituut voor Militaire Historie		√	√
Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie	√		√
Nationaal Archief Den Haag	√		√
Explosieven Opruimings Dienst Defensie	√		√
Luchtfotocollectie Bibliotheek Wageningen	√		√
Luchtfotocollectie Topografische Dienst (Zwolle)	√		√
Luchtfotocollectie The Aerial Reconnaissance Archives		√	√
The National Archives (Londen)		√	√
Bundesarchiv-Militararchiv (Freiburg)		√	√
The National Archives and Records Administration te College Park (VS)		√	
Getuigen		√	√

1.3 Praktijkgericht gebruiken rapportage

De inventarisatie heeft feiten opgeleverd die de aanwezigheid van explosieven doet vermoeden. Analyse van dit feitmateriaal heeft tot de conclusie geleid dat er explosieven binnen het onderzoeksgebied te verwachten zijn. Het onderzoeksgebied is daarmee (deels) verdacht gebied.

Op de CE bodembelastingkaart in bijlage 1 staat het resultaat van de analyse of het onderzoeksgebied verdacht is op de mogelijke aanwezigheid van niet gesprongen conventionele explosieven. Indien de analyse verdachte gebieden oplevert, dan is dit herkenbaar aan een rode of roze arcering, waarbij roze staat voor een gebied waarvan bekend is dat de bovenlaag naoorlogs geroerd is. Groene gebieden zijn de onverdachte gebieden.

Indien er sprake is van een verdacht gebied kan in hoofdstuk 7 worden teruggevonden welke consequenties dit heeft voor de geplande werkzaamheden. Nadere toelichtingen hiervoor staan in hoofdstuk 5.

In hoofdstuk 6 kan worden teruggevonden tot welke diepte en op welk soort explosieven het gebied verdacht is, met verwijzing naar het betreffende verdachte deelgebied. In hoofdstuk 4 is een nadere onderbouwing hiervan terug te vinden.

De achterliggende feiten, waarop het gebied verdacht is verklaard, zijn te vinden in de chronologische lijst gebeurtenissen in bijlage 3a. De bronnen van deze achterliggende feiten zijn middels hoofdstuk 3 te achterhalen.

2 Het onderzoeksgebied

2.1 Gegevens onderzoekslocatie

Geografische ligging en grootte
Het onderzoeksgebied betreft de volgende locatie:

Het onderzoeksgebied betreft het gehele beheersgebied van de gemeente Bodegraven-Reeuwijk. De gehele gemeente beslaat 88,64 km^2. Hiervan bestaat 75,69 km^2 uit landbodem en 12,95 km^2 uit waterbodem.

Zie bijlage 1 voor een overzichtskaart.

Bodemopbouw
Voor gegevens over de bodemopbouw zijn 'De Bosatlas van Ondergronds Nederland' (2009) geraadpleegd en informatie van de opdrachtgever.

Uit de Bosatlas blijkt dat de lithologie van Gemeente Bodegraven-Reeuwijk grofweg omschreven kan worden als rivierklei op rivierzand en riviergrind, en rivierzand en rivierklei met inschakelingen van veen, met meer naar het westen veen in de rivier- en kustvlakte.

Rivierklei op rivierzand wordt aangetroffen in de omgeving van de Oude Rijn. Een groot deel van de gemeente Bodegraven-Reeuwijk bestaat uit een circa 9 meter dikke laag Hollandveen, waarin plaatselijk een zandige stroombaan of een kleilaagje kan voorkomen.

Op Dinoloket zijn verschillende sonderingen geraadpleegd voor de gemeente Bodegraven-Reeuwijk. Zoals uit gegevens uit onderstaande tabel blijkt bevindt de 10 MPa-laag voor dit gehele grondgebied zich tussen circa 5.25 en 14.2 m-mv. Globaal kan gesteld worden dat de 10 MPa laag voor de gemeente zich bevindt op 10 m-mv, met een marge van zo'n 2 meter dieper of ondieper.

Sondering (C)	RD coördinaten	Bodemopbouw
CPT000000010794	110994.000, 453473.000	De 10 MPa-laag bevindt zich op circa 9.7 m-mv.
CPT000000010830	110382.000, 455492.000	De 10 MPa-laag bevindt zich op circa 10.0 m-mv.
CPT000000010847	109539.000, 456924.000	De 10 MPa-laag bevindt zich op circa 8.8 m-mv.
CPT000000011174	116311.000, 452366.000	De 10 MPa-laag bevindt zich op circa 10.4 m-mv.
CPT000000013640	118994.000, 453574.000	De 10 MPa-laag bevindt zich op circa 11.0 m-mv.
CPT000000025396	109182.600, 450640.100	De 10 MPa-laag bevindt zich op circa 9.5 m-mv.
CPT000000026166	111572.980, 447522.270	De 10 MPa-laag bevindt zich op circa 12.3 m-mv.
CPT000000026995	111526.000, 454964.000	De 10 MPa-laag bevindt zich op circa 9.2 m-mv.
CPT000000068399	114836.000, 455094.000	De 10 MPa-laag bevindt zich op circa 5.3 m-mv.
CPT000000068414	113488.000, 455117.000	De 10 MPa-laag bevindt zich op circa 5.3 m-mv.
CPT000000068462	115412.000, 454187.000	De 10 MPa-laag bevindt zich op circa 9.3 m-mv.
CPT000000068463	115296.000, 453616.000	De 10 MPa-laag bevindt zich op circa 7.3 m-mv.
CPT000000070407	114569.000, 448420.000	De 10 MPa-laag bevindt zich op circa 14.2 m-mv.

Sondering (C)	RD coördinaten	Bodemopbouw
CPT000000084604	106597.000, 452201.000	De 10 MPa-laag bevindt zich op circa 11.4 m-mv.
CPT000000084607	108480.000, 452646.000	De 10 MPa-laag bevindt zich op circa 7.2 m-mv.
CPT000000084670	111241.460, 450017.220	De 10 MPa-laag bevindt zich op circa 11.3 m-mv.
CPT000000084673	112324.400, 451869.600	De 10 MPa-laag bevindt zich op circa 13.5 m-mv.
CPT000000084915	113811.000, 454279.000	De 10 MPa-laag bevindt zich op circa 11.3 m-mv.
CPT000000085051	113785.000, 449895.000	De 10 MPa-laag bevindt zich op circa 11.2 m-mv.
CPT000000085774	109144.000, 453972.000	De 10 MPa-laag bevindt zich op circa 9.7 m-mv.
CPT000000086236	113506.000, 452681.000	De 10 MPa-laag bevindt zich op circa 9.7 m-mv.
CPT000000086242	107708.000, 450569.000	De 10 MPa-laag bevindt zich op circa 11.4 m-mv.

2.2 Informatie van opdrachtgever

Opdrachtgever heeft onderstaande informatie geleverd aan T&A.

Kaartmateriaal
Opdrachtgever heeft T&A een digitale topografische kaart met RD-coördinaten (ArcGIS-formaat) ter beschikking gesteld. Hierop staat het onderzoeksgebied aangegeven.

Aanwezige informatie over de bodemgesteldheid
Opdrachtgever had informatie beschikbaar gesteld over de bodemopbouw in het onderzoeksgebied. In §2.1 is deze informatie verwerkt.

Naoorlogse werkzaamheden
Opdrachtgever had geen informatie beschikbaar gesteld over naoorlogse werkzaamheden binnen het onderzoeksgebied.

Reeds uitgevoerde onderzoeken
Door de opdrachtgever zijn de onderstaande onderzoeken ter beschikking gesteld. Hiervan zal alleen aanvullende relevante informatie voor het huidige onderzoek worden uitgewerkt.

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk	
Omschrijving rapporten	**Relevant**
Detectierapport Rijnhoek, Saricon 10M036-DR-01, d.d. juni 2010	Ja
Vooronderzoek CE Spoorzone Gouda, Saricon 10S065-VO-2, d.d. december 2010	Nee
Vooronderzoek CE Goudse Zijde Gouda, Saricon 10S129-VO-02, d.d. januari 2011	Nee
Grondradaronderzoek Kerkweg 2-4 te Reeuwijk, Saricon 10S076-RD-01 d.d. februari 2011	Nee
Rapport uitgevoerde onderzoeken CE Bodegraven, Saricon 11S012-AD-01, d.d. mei 2011	Ja
Probleeminventarisatie CE Kadetrajecten, Saricon 11S180-PI002 d.d. februari 2012	Nee
Vooronderzoek CE Reeuwijkse Plassen, Saricon 11S148-VO-03 d.d. mei 2012	Nee
Opsporing CE tpv Oude Rijn en Gouwe, T&A Survey 0611GPR2849, d.d. juli 2012.	Ja
Vooronderzoek CE Enkele Wiericke, Saricon 12S082-VO-01, d.d. juli 2012	Nee
PRI Baggerproject Enkele Wiericke, T&A Survey, 0712GPR3208, d.d. augustus 2012	Ja
Vooronderzoek CE Spoortracé Leiden-Woerden, T&A Survey, RRZ-050, d.d. september 2011	Ja
Vooronderzoek CE Oostzijde Reeuwijkse Plassen, Saricon 12S119-VO-01 d.d. december 2012	Ja
Detectieonderzoek Reeuwijkse Plassen, Van den Herik, 10493 ER 1 V1, d.d. juni 2013	Ja
PVO, Zuidzijdepolder, Bodegraven, Saricon 13S070-PVO-01, d.d. juni 2013	Nee
PRI Rondweg Reeuwijk-Brug, Saricon 13S108-AR-01, d.d. november 2013	Nee
Rapport uitgevoerde onderzoeken CE Bodegraven-Reeuwijk, Saricon 11S012-AD-02, d.d. december 2013	Ja
PVO Nieuwdorperweg te Reeuwijk, Saricon 14S148-DR-01, d.d. januari 2015	Nee
PVO Dubbele Wiericke, T&A Survey 0215GPR4206.7, d.d. oktober 2015	Ja
Vooronderzoek CE verzorgingsplaatsen A15, A12 en A4, REASeuro RO-160119, d.d. juni 2016.	Nee
PVO OCE, Overtocht 64, Van den Herik, 10803, d.d. oktober 2016	Ja

Leemte in kennis:

- In rapport 11S012-AD-01 van Saricon wordt verwezen naar een opsporings-en en ruimingsrapport met kenmerk 7232. Deze is ondanks inspanningen van zowel Saricon als de gemeente Bodegraven niet teruggevonden.

3 Fase 1: Inventarisatie van het bronnenmateriaal

Het bronnenmateriaal (literatuur, archiefstukken etc.) wordt bestudeerd op relevante feiten en aanwijzingen die onder meer worden gebruikt voor een goede keuze uit de beschikbare luchtfoto's. Alle betrouwbare bronnen met toegevoegde waarde zijn van belang voor verdere analyse, conclusies en afbakening van (on)verdachte gebieden. In de volgende paragrafen is een overzicht gegeven van de diverse bronnen, die geraadpleegd (kunnen) worden voor historisch vooronderzoek. Per paragraaf is een bron omschreven, met daarin:

- Algemene informatie van de bronnen met een vermelding in hoe verre de bron verplicht of aanvullend is conform de WSCS-OCE;
- Een toelichting op de betrouwbaarheid van de bron;
- Een overzicht van wat voor onderhavig onderzoek is geraadpleegd, met nadere vermelding van de inventarissen, toegangsnummers e.d. op basis waarvan de bronnen herleidbaar zijn;
- Indien een bron niet is geraadpleegd, of er zijn leemtes in kennis, dan staat dit vermeld onder de tabel van de geraadpleegde inventaris;
- De in de bron aangetroffen relevante gebeurtenissen zijn niet uitgewerkt in betreffende paragraaf, maar in één chronologische overzichtstabel in bijlage 3a.

Betrouwbaarheid van de bronnen
Conform de richtlijnen in de WSCS-OCE, paragraaf 6.5.2, dient gerapporteerd te worden hoe de betrouwbaarheid van de gebruikte bronnen is ingeschat. De standaard richtlijnen bij T&A staan vermeld per soort bron in de betreffende paragraaf in onderhavig hoofdstuk. Waar in de rapportage afgeweken wordt van deze interne richtlijn, zal dit in de rapportage vermeld en onderbouwd zijn bij de analyse van het bronnenmateriaal in bijlage 3a. Tevens geldt dat gebeurtenissen uit bronnen die T&A betrouwbaar acht, geen bevestiging van een tweede bron nodig hebben ter bevestiging van de gebeurtenis. In de regel zal T&A wel - waar mogelijk - een tweede bron raadplegen, omdat dit kan leiden tot een betere afbakening van een verdacht gebied.

Uitwerking van de bronnen
Op basis van de geraadpleegde bronnen is in bijlage 3a een chronologische overzichtstabel opgesteld van de relevante gebeurtenissen in (de omgeving van) het onderzoeksgebied gedurende en na WOII. In de betreffende tabel is elke gebeurtenis voorzien van een uniek markeringsnummer en de bronverwijzing. De kolom 'markering' verwijst naar het markeringsnummer, de kolom 'archief' naar het archief waar de informatie vandaan komt, terwijl de kolom 'bronverwijzing' verwijst naar de herkomst van de informatie binnen het gegeven archief.

Markeringsnummers
Elke relevante oorlogshandeling is voorzien van een markeringsnummer die is weergegeven in de overzichtstabel in bijlage 3a en in de inventarisatiekaart in bijlage 4.

De toevoeging 'indicatief' bij het markeringsnummer geeft weer dat de melding niet nauwkeurig geplaatst kan worden en dus indicatief in de inventarisatiekaart is ingetekend. Een indicatief markeringsnummer kan ook als tekstvlak in de kaart staan. Geen toevoeging geeft aan dat de melding (redelijk) nauwkeurig ingetekend kon worden.

In sommige gevallen blijkt dat een melding zich buiten het onderzoeksgebied bevindt, maar dat één of meerdere bronnen impliceren dat de gebeurtenis wel degelijk in of nabij het onderzoeksgebied plaatsgevonden had of kon hebben. Deze meldingen staan wel in de tabel in bijlage 3a, inclusief analyse, maar niet in kaartbijlage 4.

3.1 Literatuurstudie

De eerste – conform WSCS-OCE verplichte - stap in een historisch vooronderzoek is in de regel het raadplegen van de literatuur. Middels de literatuurstudie is een beeld te verkrijgen van algemene oorlogshandelingen in een gebied, meestal met data van deze gebeurtenissen en soms met zeer relevante details die niet in andere bronnen te vinden zijn. Deze studie levert zodoende een overzicht op van gebeurtenissen op basis waarvan gericht gezocht kan worden in diverse nationale en internationale archiefinstellingen.

Voor de literatuurstudie bestaat een aantal standaardwerken dat geraadpleegd wordt, aangevuld met regionale en plaatselijke literatuur. Deze literatuur is deels in bezit van T&A en wordt aangevuld met literatuur uit de Koninklijke Bibliotheek ("KB"), het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie ("NIOD"), het gemeentearchief en/of plaatselijke bibliotheken en historische verenigingen.

Betrouwbaarheid van de bron

Literatuur voor historisch vooronderzoek loopt in betrouwbaarheid uiteen van weinig betrouwbaar tot zeer betrouwbaar. Dit komt doordat boeken geschreven kunnen zijn door auteurs met zeer uiteenlopende achtergronden in opleiding, ervaring en motivatie voor het schrijven van het stuk en ook sterk uiteenlopende bronnen gebruikt kunnen hebben. Voor literatuur gelden de volgende richtlijnen om de betrouwbaarheid in te schatten van:

Geschiedenisboeken van (lokale) amateurs versus gerenommeerde geschiedkundigen

Een van de grote verschillen in betrouwbaarheid van literatuur wordt veroorzaakt door de achtergrond van de betreffende auteur. Boeken van gerenommeerde auteurs als V.E. Nierstrasz, L. de Jong, H. Amersfoort, E.H. Brongers en C. Klep worden als betrouwbaar gezien. Deze boeken zijn gebaseerd op uitvoerig onderzoek in archieven en naslagwerken, interviews met getuigen en een brede kennis van de gebeurtenissen in WOII.[1] De inhoud van boeken van amateurhistorici loopt echter sterk uiteen wat betreft de kwaliteit en betrouwbaarheid. De onderzoeken kunnen nogal summier zijn, bronverwijzingen ontbreken vaak en bij nadere bestudering blijken diverse aspecten van gebeurtenissen door elkaar gehaald. In de regel dienen dergelijke bronnen in de literatuur middels een andere bron bevestigd te worden.

Boeken gebaseerd op archiefstukken

Voor sommige boeken is uitvoerig archiefonderzoek uitgevoerd en in de betere boeken zijn archiefstukken geciteerd of is een afdruk van relevante archiefstukken opgenomen. In de regel zijn deze archiefstukken ook ingezien tijdens het archiefonderzoek, maar in sommige gevallen zijn deze archiefstukken niet te achterhalen (zoals de zogenaamde 'gele briefjes' die gebruikt zijn in het boek "het spoorwegbedrijf in oorlogstijd" van C. Huurman). In dergelijke gevallen gelden dezelfde richtlijnen met betrekking tot de betrouwbaarheid als omschreven in deze bijlage bij de betreffende archiefinstelling. Naast het gemelde boek van Huurman, geldt dit ook voor het veel gebruikte boek "En nooit was het stil" van G.J. Zwanenburg, dat gebruik heeft gemaakt van Flight Reports en archiefstukken uit Nederlandse en buitenlandse archiefinstellingen.

[1] Hierbij moet wel altijd in ogenschouw genomen worden, wanneer de boeken geschreven zijn en wat de bronnen waren, zeker wat betreft de meidagen 1940. Door diverse auteurs zijn voor hun boeken over de meidagen verslagen van de Nederlandse officieren en troepen gebruikt (dit betreft de stukken uit collectie 409 van het NIMH). Hoewel de meesten ervan vlak na de strijd zijn geschreven, is er ook een aantal dat in de jaren na WOII pas geschreven is en daarmee minder nauwkeurig zal zijn. Bovendien zullen de verslagen van de Nederlandse troepen – bewust of onbewust – overdreven zijn in de gebeurtenissen. Dit blijkt uit zaken zoals meldingen van Duitse pantserwagens bij de Grebbeberg (die daar nooit geweest zijn in mei 1940) en uit tegenstrijdigheden die soms optreden tussen het verslag van een verantwoordelijke officier en dat van een soldaat die ook aanwezig was. Veel boeken die net na WOII geschreven zijn, hebben (soms sterk) de neiging de handelingen van het Nederlandse leger en de omvang en kracht van het Duitse leger te overdrijven. Neemt niet weg dat dit soort werken van gerenommeerde auteurs vaak de beste bronnen zijn voor oorlogshandelingen in mei 1940 en bij de bevrijdingsgevechten in 1944/1945.

Dagboeken uit WOII
Meldingen in dagboeken uit WOII worden in de regel als betrouwbaar voor een gebeurtenis gezien, maar niet voor de details omtrent de betreffende gebeurtenis. Hierbij moet rekening gehouden worden met de specifieke melding van het gebeurde, of de auteur van het dagboek dit zelf meemaakte of uit tweede hand vernam en de leeftijd en functie van de auteur. De opgeschreven eigen ervaringen zijn betrouwbaar, omdat ze kort na een gebeurtenis zijn genoteerd. Vaak bevatten ze ook details die in andere bronnen niet vermeld zouden worden. Anderzijds zijn omschreven gebeurtenissen in dagboeken in de regel vaak overdreven en zijn de auteurs vrijwel uitsluitend leken op het gebied van explosieven. Aantallen en soorten explosieven zullen daardoor middels een andere bron bevestigd moeten worden. Wat in dagboeken genoteerd is uit tweede hand is vaak matig betrouwbaar en dient middels tweede bron bevestigd te worden.

Overzichtslijst gebruikte literatuur
Voor de literatuurstudie zijn de onderstaande boeken geraadpleegd. In de kolom "bronverwijzing" staat de afkorting die in de chronologische lijst van gebeurtenissen in bijlage 3a gebruikt is om naar het betreffende boek te verwijzen.

*Overzichtslijst gebruikte literatuur **Algemeen***

Auteur	**Titel**	**Uitgegeven**	**Bronverwijzing**
Amersfoort, H. e.a.,	Mei 1940, de strijd op Nederlands grondgebied	Den Haag 2005	Amersfoort (2005)
Huurman, C.	Het spoorwegbedrijf in oorlogstijd, 1939 – 1945	Eindhoven 2001	Huurman (2001)
Klep, C. (red.),	De bevrijding van Nederland 1944-1945, oorlog op de flank	Den Haag 1995	Klep (1995)
Korthals Altes, A.,	Luchtgevaar, luchtaanvallen op Nederland 1940-1945	Amsterdam 1984	Korthals Altes (1984)
Korthals Altes, A. e.a.,	Slag in de schaduw, Peel/Maas 1944-1945	Amsterdam 2006	Korthals Altes (2006)
Middelbrook, M.,	The Bomber Command War Diaries, an operational reference book 1939-1945	z.p., 2000	Middelbrook (2000)
Nierstrasz, V.E., e.a.	De strijd op Nederlands grondgebied tijdens Wereldoorlog II, diverse delen	's-Gravenhage	Nierstrasz
Pater, de B.C., Schoenmaker, B., e.a.,	De Grote Atlas van Nederland 1930-1950	Utrecht 2011	Pater (2011)
Studiegroep luchtoorlog 1939-1945	Verliesregister		Verliesregister NIMH
Veenstra, S.L.,	In de schaduw van de glorie : overzicht van vliegtuigbergingen in Nederland : 1960-1977	Zutphen 1992	Veenstra (1992)
Zwanenburg, G.J.,	En nooit was het stil… Kroniek van een luchtoorlog – delen I en II	z.p., z.j.	Zwanenburg (z.j.)

*Overzichtslijst gebruikte literatuur **Bodegraven-Reeuwijk***

Auteur	**Titel**	**Uitgegeven**	**Bronverwijzing**
Bakker, W.	De Meije in Oorlogstijd	De Meije 1996	Bakker (1996)
Boele, Arie	900 jaar Waarder	Waarder 2008	Boele (2008)
Domburg, A.	Opa, schrijf dat nou eens op!	Bodegraven 20015	Domburg (2015)
Es, Jan van	De kleine geschiedenis van het Groene Hart. Deel 13: Oorlog en revolutie	Zwolle 2009	Es (2009)
Karssen, C.	Bodegraven in oorlogstijd: kroniek van de tweede wereldoorlog	Bodegraven 1985	Karssen (1985)
Karssen C.	Het leven in Bodegraven-Reeuwijk. De Tweede Wereldoorlog.	Bodegraven 2013	Karssen (2013)
Karssen, C.	Meer dan een naam	Bodegraven 2016	Karssen (2016)
Maatje, G.A.F.	'Opdat wij niet vergeten' : Reeuwijk in de oorlogsjaren 1940-1945	Reeuwijk 2004	Maatje (2004)
Meyere, R.	De geschiedenis van de Wierickerschans	Bodegraven 1999	Meyere (1999)
Molenaar, M. J.	Boreft op klompschoenen: verhalen van	Bodegraven	Molenaar

Auteur	Titel	Uitgegeven	Bronverwijzing
	Bodegravers uit de Tweede Wereldoorlog	2010	(Molenaar 2010)
Nieuwsbrug	Nieuwsbrug. Nieuwsbrug maandblad. Speciale bevrijdingsuitgave mei 1995. Nieuwebrug in oorlogstijd.	Nieuwerbrug 1995	Nieuwsbrug (1995)
Vonk, P.G.	Bodegraven in de Tweede Wereldoorlog	Bodegraven z.j.	Vonk (z.j.)

*Overzichtslijst gebruikte literatuur **Oudewater***

Auteur	Titel	Uitgegeven	Bronverwijzing
Pollemans, T.	Oudewater tijdens de Tweede Wereldoorlog	Oudewater 2005	Pollemans (2005)

Leemte in kennis:

- Geen.

Uitwerking van de literatuur

Voor de aangetroffen relevante gebeurtenissen wordt verwezen naar de chronologische tabel in bijlage 3a.

3.2 Archiefonderzoek

Archiefstukken zijn de meest belangrijke informatiebron voor een historisch onderzoek. Ze hebben doorgaans de meest accurate en betrouwbare gegevens die voor een onderzoek nodig zijn, omdat het vaak primaire bronnen betreffen waarvoor de informatie is vastgelegd korte tijd nadat een gebeurtenis plaatsvond. De stukken bestaan onder meer uit processen-verbaal en dagrapporten, maar soms ook uit foto's van oorlogsvoorvallen en militaire verslagen waarin planning en uitvoering alsmede resultaten en gebruikte explosieven zijn vastgelegd.

Archiefstukken voor historisch onderzoek liggen in verschillende archieven in Nederland en in enkele buitenlandse archiefinstellingen. Aan hand van de richtlijnen in de WSCS-OCE en door de onderzoeker is bepaald welke archieven geraadpleegd dienen te worden voor het onderzoek en of de aangetroffen informatie relevant is of niet. Per archief is een inventarisatie opgemaakt van de dossiers waarin relevante informatie verwacht mag worden. Deze dossiers zijn ingezien en de inhoud is beoordeeld op relevantie.

Een stuk is niet relevant indien het geen indicaties of contra-indicaties voor de mogelijke aanwezigheid van explosieven in het onderzoeksgebied of de directe nabijheid ervan bevat. De geraadpleegde inventarissen, toegangsnummers en stukken zijn per archief in overzichtstabellen weergegeven in de volgende paragrafen bij de betreffende archiefinstelling. Voor al deze archieven geldt, dat in de laatste kolom van de tabel van de inventarisatie is aangegeven of een inventaris als relevant is beschouwd. Indien de stukken niet als relevant werden beschouwd, dan is middels een nummer aangeduid waarom een inventaris niet relevant is bevonden.

De vermelde nummers in de tabel van de inventarisatie van elk archief staan voor het volgende:

1. De in de stukken gemelde gebeurtenissen zijn te ver van het onderzoeksgebied om relevant te zijn;
2. De stukken melden geen (aan) explosieven (gerelateerde gebeurtenissen);
3. De stukken melden geen relevante naoorlogse werkzaamheden;
4. De stukken missen in het archief.

De relevante stukken zijn verder uitgewerkt en geanalyseerd in het chronologische overzicht in bijlage 3a.

3.2.1 Gemeentelijk en provinciaal archief

Archiefstukken uit gemeentearchieven bevatten in de regel de meest gedetailleerde en betrouwbare informatie voor oorlogshandelingen in de gemeente, getroffen locaties, afhandelingen betreffende het zoeken en/of ruimen van explosieven en naoorlogse werkzaamheden. Meestal zijn deze stukken in een lokaal gemeentearchief terug te vinden, maar in andere gevallen liggen dergelijke stukken in provinciale of regionale archieven. Bij het raadplegen van het gemeentelijke en provinciale archief worden conform de WSCS-OCE ten minste stukken van de luchtbeschermingsdienst, de stukken over aangetroffen/geruimde CE en oorlogsschaderapporten geraadpleegd. Tevens is bij de gemeente nagevraagd of er in het verleden reeds onderzoeken zijn uitgevoerd naar de aanwezigheid van explosieven.

Betrouwbaarheid van de bron
Archiefstukken uit het gemeentearchief of provinciaal archief zijn in de regel betrouwbaar, hoewel dit iets kan verschillen per soort archiefstuk.

Processen-verbaal van de Luchtbeschermingsdienst (LBD), politie en brandweer
Processen-verbaal van de LBD, politie en brandweer zijn betrouwbare weergaven van de situatie zoals waargenomen tijdens en/of na een gebeurtenis. Ze zijn meestal opgesteld kort na een gebeurtenis en op basis van waarnemingen van de verbalisant of directe medewerkers en betreffen in de regel objectieve constateringen, zonder overdrijving van feiten in eigen belang. Deze stukken worden betrouwbaar geacht betreffende het plaatsvinden van een gebeurtenis, de betroffen locatie(s), de afhandeling van de gebeurtenis door de autoriteiten en andere zaken die betrouwbaar vanuit de positie van de verbalisant konden worden bepaald. Hieronder valt dus bijvoorbeeld wel het aantal bommen dat ontplofte, maar meestal niet het aantal afgeworpen bommen, aangezien dit zelden betrouwbaar waargenomen kon worden.

Stukken betreffende aangetroffen/geruimde explosieven
Deze stukken worden als betrouwbaar gezien aangezien deze stukken meestal zijn opgesteld kort na het aantreffen/ruimen van de explosieven en op basis van waarnemingen van de verbalisant of directe medewerkers en betreffen in de regel objectieve constateringen, zonder overdrijving van feiten in eigen belang.

Oorlogsschaderapporten
De betrouwbaarheid van oorlogsschaderapporten is wisselend, maar over het algemeen redelijk betrouwbaar. De ervaring leert dat bij schaderapporten twee belangrijke factoren meespelen voor de betrouwbaarheid van de melding. Ten eerste de melder van de schade. Indien de schade is geconstateerd door de LBD, politie of brandweer, kan gesteld worden dat het een betrouwbare melding betreft. Bij een schadeclaim van de eigenaar bestaat de kans echter dat er sprake is van fraude. Bovendien zijn dergelijke claims vaak ook van lange tijd na de gebeurtenis (vaak naoorlogs) waardoor de datum en oorzaak van de schade niet erg betrouwbaar zijn. Een tweede factor die meespeelt is de datum van de melding ten opzichte van de datum van de gebeurtenis. Meldingen van maanden of jaren na de gebeurtenis melden vaak de verkeerde datum en/of oorzaak van de schade. Indien schademelding door de eigenaar is gedaan en/of van lang na de gebeurtenis is, dient de melding bij voorkeur door een tweede bron bevestigd te worden, of wordt onderbouwd waarom de melding als (on)betrouwbaar wordt gezien.

Korte geschiedenis voormalige gemeentes en grenswijzingen
Tijdens de Tweede Wereldoorlog behoorde het grondgebied van de huidige gemeente Bodegraven-Reeuwijk tot de voormalige gemeenten Bodegraven, Driebruggen, Lange Ruige Weide, Reeuwijk, Waarder en Zwammerdam. In 1964 vond er een gemeentelijke herindeling plaats waarna Driebruggen, Lange Ruige Weide, Waarder, Papekop en Hekendorp samen de gemeente Driebruggen vormden. Deze gemeente werd vervolgens in 1989 onderdeel van de gemeente Reeuwijk, waarbij het grondgebied van Papekop,

Hekendorp (grotendeels) en Ruigeweide echter overging naar de gemeente Oudewater. Tot 1964 was Zwammerdam een zelfstandige gemeente. Daarna werden verschillende delen van de gemeente ondergebracht bij Alphen aan den Rijn, Bodegraven, Boskoop en Rueewijk. De gemeente Bodegraven-Reeuwijk is ontstaan per 1 januari 2011 na de fusie van de voormalige gemeenten Bodegraven en Reeuwijk.

Overzichtslijst geraadpleegde gemeentearchieven en inventarissen

Archief voormalige gemeente Bodegraven

De archiefstukken van voormalige gemeente Bodegraven bevinden zich in het RHC Rijnstreek en Lopikerwaard te Woerden.

B002 - Gemeentebestuur Bodegraven 1811-1941		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstukken**	**Relevant**
	Geen relevante stukken.	

B005 – Luchtbeschermingsdienst Bodegraven (Tweede Wereldoorlog), 1940		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstukken**	**Relevant**
1	Register houdende rapporten van de wachtdiensten op de gemeentetoren, 22 april-23 november 1940: 22 april – 18 juli 1940	Ja
2	Register houdende rapporten van de wachtdiensten op de gemeentetoren, 22 april-23 november 1940: 19 juli – 10 oktober 1940	Nee, 1
3	Register houdende rapporten van de wachtdiensten op de gemeentetoren, 22 april-23 november 1940: 11 oktober – 23 november 1940	Nee, 1

B051 - Gemeentebestuur Bodegraven 1941-1979		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstukken**	**Relevant**
432	Stukken betreffende de afwikkeling van aanvragen om financiële steun op grond van de Wederopbouwwet voor herbouw en puinopruiming van door de oorlog beschadigde of verwoeste panden, 1948-1958	Ja
493	Rapporten, opgemaakt door de burgemeester, met betrekking tot de politie en openbare orde en veiligheid in de gemeente, 1941-1955	Ja
501	Stukken betreffende de ordehandhaving gedurende de bezettingstijd, 1943-1945.	Ja
560	Stukken betreffende de graven van acht in 1943 neergestorte Amerikaanse oorlogsvliegers op de begraafplaats Vredehof, 1943-1946.	*
590	Stukken betreffende de gemeenschappelijke Luchtbeschermingsdienst voor Bodegraven en Zwammerdam, 1942-1945.	Ja

* B051-560 is niet ingezien. Op basis van de andere bronnen was er genoeg informatie beschikbaar over het neerstorten van de vliegtuigen in de gemeente Bodegraven. Vermoed wordt dat dit archiefstuk enkel betrekking heeft op de graven van de vliegers en geen relevante aanvullende informatie zal opleveren.

B093 – Archief van de Historische Kring Bodegraven		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstukken**	**Relevant**
20060166	Fotograaf Fioole foto's 24 originele luchtfoto's van Bodegraven	Nee, 2
20090294	Leendert Spijker document Luchtbescherming van Blok VII	Nee, 2

B099 – Gemeente Bodegraven, (1974) 1980-1989 (1995)		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstukken**	**Relevant**
499	Onderzoek naar explosieven in de tweede wereldoorlog, 1980-1983	Ja
500-505	Demontage bom uit Wereld Oorlog II in kloostertuin Overtocht 1982/1985	Ja

Leemte in kennis:

- Er zijn geen (uitgebreide) rapporten van de luchtbeschermingsdienst aangetroffen;
- Er zijn geen stukken betreffende oorlogsschade aangetroffen.

Archief voormalige gemeente Reeuwijk

De archiefstukken van voormalige gemeente Reeuwijk bevinden zich in het RHC Rijnstreek en Lopikerwaard te Woerden.

R107 – Luchtbeschermingsdienst Reeuwijk (Tweede Wereldoorlog), 1941-1944		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstukken**	**Relevant**

1	Rapportenboek. 1941juli 9 - 1944 mei 27	Ja

R002 – Gemeente Reeuwijk, 1811-1948 (1994)		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstukken**	**Relevant**
586	Rapporten van de gemeenteveldwachter, hoofd van de Luchtbeschermingsdienst, betreffende de werkzaamheden 1939-I940	Nee, 2
651	Stukken betreffende de begrafenis van zeven in de gemeente gesneuvelde Australische oorlogsvliegers en het onderhoud van hun graven. 1943 - 1947	*
859	Stukken betreffende de sloop van een door de Duitse bezetter aangelegde tankversperringsmuur langs de Burgemeester Lucasselaan, 1944 - 1946	Ja

* R002-651 is niet ingezien. Op basis van de andere bronnen was er genoeg informatie beschikbaar over het neerstorten van de vliegtuigen in de gemeente Reeuwijk. Vermoed wordt dat dit archiefstuk enkel betrekking heeft op de graven van de vliegers en geen relevante aanvullende informatie zal opleveren.

R098 Gemeente Reeuwijk, (1914) 1949-1988 (2000)		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstukken**	**Relevant**
426	Stukken betreffende de financiële afwikkelingen van gevallen van oorlogsschade en werkzaamheden door de gemeente ten behoeve van de Duitse bezetter, 1948-1956.	Ja
655	Stukken betreffende de demontage van bommen uit de Tweede Wereldoorlog nabij de Henegouwerweg, 1983.	Ja

Leemte in kennis:

- Er zijn geen (uitgebreide) rapporten van de luchtbeschermingsdienst aangetroffen.

Archief Gerard Maatje (Reeuwijk)

De archiefstukken van Gerard Maatje bevinden zich in het RHC Rijnstreek en Lopikerwaard te Woerden.

R096 Collectie Gerard Maatje (Tweede Wereldoorlog)		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstukken**	**Relevant**
Doos 4	Nr. 6 WOII Reeuwijk algemeen	Nee, 4*
Doos 13	Nr. 1 Reeuwijk 1940 - 1945: Blindgangers	Ja
Doos 13	Nr. 2 Reeuwijk 1940 - 1945; Luchtbescherming Embargo pers.gegevens 2025 Luchtwachtdienst, Burgerwacht	Ja
Doos 13	Nr. 3 Reeuwijk 1940 - 1945; Diversen	Ja
Doos 13	Nr. 4 Reeuwijk in de oorlogsjaren 1940-1945	Ja
Doos 14	Nr. 9 Reeuwijk 1940 - 1945: Versperringen Legering Duitse troepen	Ja
Doos 14	Nr. 11 Reeuwijk 1940 - 1945: Geall.VIiegtuigen, neergestort in Reeuwijk E	Ja
Doos 15	Nr. 3 Reeuwijk in de oorlogsjaren 1940 - 1945, Embargo pers. gegevens 2025 materiaal voor reconstructie tijdperk.	Nee, 4*

* Deze stukken waren niet openbaar.

Leemte in kennis:

- Geen

Archief voormalige gemeente Driebruggen

De archiefstukken van voormalige gemeente Driebruggen bevinden zich in het RHC Rijnstreek en Lopikerwaard te Woerden.

R095 – Gemeente Driebruggen, (1939) 1964-1988		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstukken**	**Relevant**
376	Stukken betreffende de voorgenomen, niet-doorgegane demontage van een bom uit de Tweede Wereldoorlog op een perceel weiland aan de Ruige Weide 27, 1980-1988	Ja

Leemte in kennis:

- Er zijn geen stukken van de luchtbeschermingsdienst aangetroffen.
- Er zijn geen stukken betreffende oorlogsschade aangetroffen

Archief voormalige gemeente Lange Ruige Weide

De archiefstukken van voormalige gemeente Lange Ruige Weide bevinden zich in het RHC Rijnstreek en Lopikerwaard te Woerden.

R040a – Gemeente Lange Ruige Weide, (1922) 1939-1964 (1973)		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstukken**	**Relevant**
108	Rapporten met betrekking tot politiezaken in de gemeenten Lange Ruige Weide, Hekendorp en Papekop, opgesteld door de gemeenteveldwachter, later de groeps-commandant van de Rijkspolitiegroep Oudewater ten behoeve van de burgemeester, 1940-1960	Ja
109	Maandrapporten met betrekking tot politiezaken, opgesteld door de Burgemeester, 1941-1944.	Ja
117	Rapporten, opgemaakt door de burgemeester als hoofd van de politie, betreffende de openbare orde en veiligheid in de gemeenten Lange Ruige Weide, Hekendorp en Papekop, 1946-1959.	Nee, 2
127	Stukken betreffende de Luchtbeschermingsdienst, 1939-1944	Nee, 2
128	Staten van bominslagen in de gemeente met vermelding van locatie, schade en eventuele slachtoffers, 1944.	Ja
138	Briefwisseling tussen de burgemeester en de commandant van het Bewaringskamp te Gouda betreffende de eventuele betaling voor werkzaamheden die politieke gevangenen verrichtten voor veehouder Nap op de boerderij Kievitsheuvel, 1945	Nee, 2
235	Stukken betreffende de toekenning van vergoedingen door het Rijk aan eigenaars van door oorlogsschade geheel of gedeeltelijk verwoeste gebouwen, 1940-1956.	Ja
237	Stukken betreffende de toekenning van vergoedingen door het Rijk aan eigenaars van door oorlogsschade geheel of gedeeltelijk verwoeste gebouwen in de gemeenten Lange Ruige Weide, Hekendorp en Papekop, [1943]-1945.	Ja
264	Rapport van de burgemeester betreffende achtergelaten militaire goederen van het Nederlandse leger in de gemeenten Lange Ruige Weide, Hekendorp en Papekop, 1940.	Nee, 2
265	Rapport van de plaatselijke wachtmeester der Marechaussee betreffende de beschadiging van een bunker van de Wehrmacht op de Rijksweg binnen de gemeen-te, met bijlage, 1943	Ja
266	Publicatie van de burgemeester waarin gewaarschuwd wordt om zich niet te begeven in de nabijheid van militaire verdedigingswerken, 1944.	Nee, 2

Leemte in kennis:

- Er zijn geen rapporten van de luchtbeschermingsdienst aangetroffen;
- Er zijn geen stukken van aangetroffen/geruimde CE aangetroffen;

Archief voormalige gemeente Waarder

De archiefstukken van voormalige gemeente Waarder bevinden zich in het RHC Rijn-streek en Lopikerwaard te Woerden.

R019 – Gemeente Waarder, (1811) 1812-1941 (1951)		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstukken**	**Relevant**
239	Ingekomen en minuten van uitgaande stukken. 1838-1941; jan – mrt 1940	Nee, 2
240	Ingekomen en minuten van uitgaande stukken. 1838-1941; apr. – juni 1940	Ja
241	Ingekomen en minuten van uitgaande stukken. 1838-1941; juli – sept 1940	Nee, 2
242	Ingekomen en minuten van uitgaande stukken. 1838-1941; okt. – dec. 1940	Nee, 2
243	Ingekomen en minuten van uitgaande stukken. 1838-1941; jan. – mrt. 1941	Nee, 2
244	Ingekomen en minuten van uitgaande stukken. 1838-1941; apr. – juni 1941	Nee, 2
245	Ingekomen en minuten van uitgaande stukken. 1838-1941; juli 0 aug. 1941	Nee, 2
246	Ingekomen en minuten van uitgaande stukken. 1838-1941; sept. – okt. 1941	Nee, 2
465	Ingekomen en minuten van uitgaande stukken betreffende de luchtbeschermingsdienst, 1940-1941; 1940.	Nee, 2
466	Ingekomen en minuten van uitgaande stukken betreffende de luchtbeschermingsdienst, 1940-1941; 1941.	Nee, 2
564	Ingekomen en minuten van uitgaande stukken betreffende militaire zaken, 1940-1941; 1940.	Nee, 2
565	Ingekomen en minuten van uitgaande stukken betreffende militaire zaken, 1940-1941; 1941.	Nee, 2

R040 – Gemeente Waarder, 1941-1964 (1986)		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstukken**	**Relevant**
90	Luchtbescherming Waarder afd. A	Nee, 1
91	Oorlogshandelingen	Ja

Leemte in kennis:

- Er zijn geen (uitgebreide) rapporten van de luchtbeschermingsdienst aangetroffen;
- Er zijn geen stukken van aangetroffen/geruimde CE aangetroffen;
- Er zijn geen stukken betreffende oorlogsschade aangetroffen.

Archief voormalige gemeente Zwammerdam

De archiefstukken van voormalige gemeente Zwammerdam bevinden zich in het Streekarchief Rijnlands Midden te Alphen aan den Rijn.

114.1.07 - Archief van de gemeente Zwammerdam, 1813-1964		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstuk(ken)**	**Relevant**
1723	Stukken betreffende de uitkeringen aan oorlogsslachtoffers, 1946-1963	Nee, 1
1801	Register van opgemaakte en verzonden processen-verbaal, 1942-1953	Nee, 2
2278	Bescherming tegen Luchtaanvallen	Nee, 2
2310	Oorlog 1940, 11 mei 1940 - 24 juni 1940	Ja
2316	Oorlogsschade/-slachtoffers. Algemeen dossier, 2 december 1940 – 1945	Ja
2321	Afwikkeling oorlog 1940, 29 mei – 31 december 1945	Nee, 2
2318	Bezettingsschade. Algemeen dossier, 18 mei 1942 - 31 juli 1945	Nee, 1

Leemte in kennis:

- Er zijn geen rapporten van de luchtbeschermingsdienst aangetroffen;
- Er zijn geen stukken van aangetroffen/geruimde CE aangetroffen;

Archief voormalige gemeente Hekendorp

De archiefstukken van voormalige gemeente Hekendorp bevinden zich in het RHC Rijnstreek en Lopikerwaard te Woerden.

R034 – Gemeente Papekop, (1816) 1817-1942 (1964) Gemeente Hekendorp, 1817-1942 (1964)		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstukken**	**Relevant**
436	Registers van processen-verbaal van politie-overtredingen, 1852 - 1884, 1903 – 1943; 1928-1943.	Nee, 2

R040b – Gemeente Hekendorp, (1906) 1943-1964 (1966)		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstukken**	**Relevant**
60	Maandrapporten met betrekking tot politiezaken, opgesteld door de burgemeester, 1941-1944.	Ja
71	Stukken betreffende genomen maatregelen bij bominslagen en bij het Neerstorten van een Engels vliegtuig op 26juni 1943, 1943-1945.	Ja
72	Stukken betreffende de Luchtbeschermingsdienst, 1943-1946	Ja
140	Stukken betreffende de toekenning van vergoedingen door het Rijk aan eigenaars van door oorlogsschade geheel of gedeeltelijk verwoeste gebouwen en eigendommen, 1943-1958.	Ja
157	Publicatie van de burgemeester waarin gewaarschuwd wordt om zich niet te begeven in de nabijheid van militaire verdedigingswerken, 1944.	Nee, 2

Leemte in kennis:

- Er zijn van een beperkte periode stukken van de luchtbeschermingsdienst aangetroffen;
- Er zijn geen stukken van aangetroffen/geruimde CE aangetroffen;

Archief voormalige gemeente Papekop

- De archiefstukken van voormalige gemeente Papekop bevinden zich in het RHC Rijnstreek en Lopikerwaard te Woerden.

R031 – Gemeente Papekop, (1816) 1817-1942 (1964)		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstukken**	**Relevant**
339	Kaarten van de gemeente Papekop ten behoeve van de Luchtbeschermingsdienst, schaal 1:10.000, Ca. 1937.	Nee, 2

R040c – Gemeente Papekop, (1932) 1943-1964 (1966)		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstukken**	**Relevant**
57	Maandrapporten met betrekking tot politiezaken, opgesteld door de burgemeester, 1943-1944.	Ja
65	Stukken betreffende de Luchtbeschermingsdienst, 1943-1946.	Nee, 2
66	Rapporten betreffende bom inslagen in de gemeente, 1943-1944.	Ja
120	Stukken betreffende de verlening van medewerking op grond van de Lager Onderwijswet aan het herstel van het door bominslag beschadigde schoolgebouw en schoolplein, 1947-1948.	Ja
132	Publicatie van de burgemeesterwaarin gewaarschuwd wordt om zich niet te begeven in de nabijheid van militaire verdedigingswerken, 1944.	Nee, 2
1.86	Oorlogshandeling WOII	Ja

Leemte in kennis:

- Er zijn van een geen stukken van de luchtbeschermingsdienst aangetroffen;
- Er zijn geen stukken van aangetroffen/geruimde CE aangetroffen;
- Er zijn geen stukken betreffende oorlogsschade aangetroffen

Woningkaarten diverse gemeenten		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstukken**	**Relevant**
	Woningkaarten	Ja

In het gemeentearchief is nog het volgende reeds uitgevoerde explosievenonderzoek aangetroffen. Van dit rapport zal alleen aanvullende relevante informatie voor het huidige onderzoek worden uitgewerkt.

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk	
Omschrijving rapporten	**Relevant**
Aanvullende gegevens Historische onderzoeken Bodegraven, 372133 Saricon, d.d. juli 2003.	Ja

Uitwerking van de aangetroffen relevante stukken

Voor de aangetroffen relevante gebeurtenissen wordt verwezen naar de chronologische tabel in bijlage 3a.

Provinciaal archief Zuid-Holland

De archiefstukken van provincie Zuid-Holland bevinden zich in het Nationaal Archief te Den Haag.

2.02.20 - KdK, 1946-1975		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstukken**	**Relevant**
13162-13181	Lijsten van wetten, koninklijke besluiten en kabinetsbrieven vanaf 1956	Nee, 2

2.04.53.15 - Isp. Bescherming Bevolking Luchtaanvallen		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstukken**	**Relevant**
39	Commissaris der Koningin in de provincie Zuid-Holland, nrs. 18.3.2 - 18.3.51	Nee, 1
76	Meldingen en processen -verbaal ontvangen van gemeenten over geallieerde luchtactiviteiten 1940-1941: Zuid-Holland	Nee, 1

3.02.20.02 - Prov. Staten Zuid-Holland		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstukken**	**Relevant**
545	Provinciaal verslag, 1940	Nee, 2
546	Provinciaal verslag, 1941-1945	Nee, 2

3.02.27 - Prov. Waterstaat ZH		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstukken**	**Relevant**
27	Inventarisatie van oorlogsschade aan provinciale eigendommen, 1945-1966: 1945-1951	Ja
28	Inventarisatie van oorlogsschade aan provinciale eigendommen, 1945-1966: 1953-1966	Nee, 1
758	Onderzoeken naar de aanwezigheid van niet-geëxplodeerde vliegtuigbommen te Hazerswoude door de Hulpverleningsdienst van het Ministerie van Binnenlandse Zaken ten bate van diverse uit te voeren werkzaamheden,, 1952	Nee, 1
809	Herstellen van oorlogsschade aan en opruimen van voormalige Duitse verdedigingswerken in de duinen,, 1947-1950	Nee, 1
819	Opruiming van betonbunkers, 1953 - Staande langs de buitendijk van de Westerse Polder en van Torensteenpolder in de Hoeksche Waard te Numansdorp, volgens overeenkomst T/1953, 1953	Nee, 1
820	Opruiming van betonbunkers, 1953 - Staande langs de buitendijk van de Eendragtspolder in de Hoekse Waard te Goudswaard en Zuid-Beijerland, volgens overeenkomst S/1953, 1953	Nee, 1
1022	Oorlogsschade, 1940 - 1946, 1939-1950, z.d	Nee, 1
1025	Oorlogsschade, 1945 - 1950, 1939-1950, z.d	Nee, 2

3.02.27.01 - Prov. Bestuur Zuid-Holland 1850-1945		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstukken**	**Relevant**
489-540	Gedeputeerde Staten, registers van net-notulen mei 1940 –mei 1945	Nee, 2
5057-5066	Commissaris des Konings/der Koningin, 1940-1945	Nee, 2

3.02.42 - Kabinet CdK ZH		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstukken**	**Relevant**
213	Opruimactie's van V1-bommen en munitie, 1975-1982: 1975-1978	Nee, 1
214	Opruimactie's van V1-bommen en munitie, 1975-1982: 1979-1980	Ja
215	Opruimactie's van V1-bommen en munitie, 1975-1982: 1981-1982	Ja

3.07.11 - Rijkswaterstaat ZH		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstukken**	**Relevant**
784	Stukken betreffende het herstel van brandschade en oorlogsschade aan het bedieningshuis van de Barendrechtsebrug over de Oude Maas, 1942-1947	Nee, 1

3.09.34 - Militair Gezag ZH		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstukken**	**Relevant**
43	Stukken betreffende de opsporing en opruiming van mijnen, bommen, munitie en andere explosieven, 1945	Nee, 1
146	Stukken betreffende de opsporing en opruiming van mijnen, bommen, munitie en andere explosieven, 1945	Nee, 1
147	Stukken betreffende het onderzoek naar verongelukte geallieerde vliegtuigen en hun bemanningen en de berging van vliegtuigwrakken, 1945	Ja

3.09.34 - Militair Gezag ZH		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstukken**	**Relevant**
231	Stukken betreffende de opruiming van mijnen, munitie en andere explosieven,, 1945	Nee, 1
282	Stukken betreffende het in kaart brengen van mijnenvelden en het opruimen van explosieven, 1945	Nee, 1
361	Stukken betreffende de opsporing en opruiming van mijnen, bommen, springstof en andere explosieven, 1945	Nee, 1
465	Stukken betreffende de opsporing en opruiming van mijnen, bommen, springstof en andere explosieven, 1945	Nee, 2
529	Stukken betreffende de opruiming van mijnen, munitie en andere explosieven, 1945	Nee, 1
575	Stukken betreffende de opruiming van mijnen, munitie en andere explosieven, 1945	Nee, 1

Leemte in kennis provinciaal archief

- Geen

Uitwerking van de aangetroffen relevante stukken

Voor de aangetroffen relevante gebeurtenissen wordt verwezen naar de chronologische tabel in bijlage 3a.

3.2.2 Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie

Het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie ("NIOD") is een kennis- en informatiecentrum over oorlog en bevat diverse (dag)boeken en archiefstukken over WOII. Conform de WSCS-OCE dienen hiervan de volgende collecties geraadpleegd te worden:

- Collectie 216K - Departement van Justitie
- Collectie 077 - Generalkommissariat für das Sicherheitswesen - Höhere SS- und Polizeiführer Nord-West

Betrouwbaarheid van de bron

Archiefstukken uit collectie 216K betreffen in de regel vergelijkbare stukken als die uit het gemeentearchief. Indien dit het geval is en de verbalisant van het archiefstuk iemand betrof die op locatie is geweest of een directe medewerker betrof van degene die op locatie is geweest, dan geldt hetzelfde als gesteld is voor de betrouwbaarheid van de archiefstukken uit het gemeentearchief.

Voor collectie 077 is dit echter niet het geval; deze collectie bevat samenvattende rapporten, die gebaseerd zijn op de originele rapporten, telegrammen of een telefoonbericht. Hierbij bestaat de kans op fouten bij het overnemen en samenvatten van informatie. Deze archiefstukken rapporteren dus niet uit eerste hand en daarom worden de details (aantallen explosieven, exacte locaties, e.d.) als minder betrouwbaar gezien, maar de gebeurtenis zelf wel als betrouwbaar. Het verdient de voorkeur om bevestiging van de details middels een tweede bron te verkrijgen.

Overzichtslijst geraadpleegde collecties en inventarissen van het NIOD

Toegangsnummer 077 - Collectie Generalkommissariat für das Sicherheitswesen - Höhere SS- und Polizeiführer Nord-West		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstuk(ken)**	**Relevant**
518	Verslagen van de Befehlshaber der Ordnungspolizei betreffende de luchtaanvallen op Nederlands grondgebied van 21 tot en met 27 augustus 1940	Nee, 1
993	Verslagen betreffende geallieerde luchtaanvallen op bewapeningsbedrijven in Hengelo en de gasfabriek in Rotterdam, 1942-1943	Nee, 1
1328	Dagberichten van de Befehlshaber der Ordnungspolizei Den Haag betreffende vijandelijke luchtaanvallen, 1940-1941	Ja
1332	Stukken betreffende vijandelijke luchtaanvallen, landingen van vijandelijke vliegeniers, het vinden van versperringsballons, het werpen van springstoffen en het gebruik van sabotagematerialen, 1940-1943	Nee, 1
1759	Berichtgevingen betreffende neergekomen vliegtuigen, 1943	Nee, 1
1855	Telegrammen van de marechaussee regio Rotterdam aan het 3. Polizeibataillon over bominslagen en delicten, 27-30 november 1944	Nee, 1

Toegangsnummer 216K - Collectie Departement van Justitie		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstuk(ken)**	**Relevant**
179	Ingekomen en minuten van uitgegane stukken, 16 december 1942 - 21 november 1944	Nee, 1
180	Rapporten van de plaatselijke luchtbeschermingsdiensten, politiekorpsen en de Marechaussee inzake het geven van het sein luchtalarm, het neerstorten van vliegtuigen en vliegtuigonderdelen en de vondst van niet-ontplofte explosieven, 23 juni 1943 - 28 april 1944	Nee, 1
181	Processen-verbaal van de plaatselijke luchtbeschermingsdiensten, politie en Marechaussee met betrekking tot vijandelijke vliegtuigen, bomaanvallen en ontploffingen in verschillende gemeenten: Aalsmeer-Apeldoorn	Nee, 1
182	Processen-verbaal van de plaatselijke luchtbeschermingsdiensten, politie en Marechaussee met betrekking tot vijandelijke vliegtuigen, bomaanvallen en ontploffingen in verschillende gemeenten: Arcen-Arnhem	Nee, 1
183	Processen-verbaal van de plaatselijke luchtbeschermingsdiensten, politie en Marechaussee met betrekking tot vijandelijke vliegtuigen, bomaanvallen en ontploffingen in verschillende gemeenten: Baarn-Burgh	Nee, 1
184	Processen-verbaal van de plaatselijke luchtbeschermingsdiensten, politie en Marechaussee met betrekking tot vijandelijke vliegtuigen, bomaanvallen en ontploffingen in verschillende gemeenten: Capelle a/d Ijssel - Dwingeloo	Nee, 1

Toegangsnummer 216K - Collectie Departement van Justitie		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstuk(ken)**	**Relevant**
185	Processen-verbaal van de plaatselijke luchtbeschermingsdiensten, politie en Marechaussee met betrekking tot vijandelijke vliegtuigen, bomaanvallen en ontploffingen in verschillende gemeenten: Echt-Zwolle	Nee, 1
186	Meldingen van verschillende gemeenten betreffende ongevallen, beschietingen, bombardementen en het afwerpen van (lege) benzinetanks door vliegtuigen	Nee, 1
188	Meldingen van luchtalarm in de provincies Gelderland en Overijssel, 18 september 1944 - 16 januari 1945	Nee, 1
844	Rapport van de Marechaussee Clinge aan de hoofdinspecteur van de Luchtbescherming inzake het neerstorten van een vliegtuig, 3-5 januari 1944	Nee, 1

Uitwerking van de aangetroffen relevante stukken

Voor de aangetroffen relevante gebeurtenissen wordt verwezen naar de chronologische tabel in bijlage 3a.

3.2.3 Nederlands Instituut voor Militaire Historie

Het Nederlands Instituut voor Militaire Historie ("NIMH") is een gespecialiseerd kennis- en onderzoekscentrum op het gebied van de Nederlandse militaire geschiedenis en beschikt onder andere over de volgende collecties:

- Collectie 409 "Gevechtsverslagen en rapporten mei 1940"
- Collectie 575 "Duitse verdedigingswerken in Nederland en rapporten van het Bureau Inlichtingen te Londen (1940-1945)"
- Collectie 801 "Bergingen"

Collectie 409 bevat gevechtsverslagen en rapporten van de Nederlandse strijdkrachten van de meidagen van 1940. Deze verslagen zijn grotendeels korte tijd na de gevechten in mei 1940 opgesteld aan hand van betrokkenen bij de strijd. Voor oorlogshandelingen in de meidagen van 1940 zijn deze verslagen de meest betrouwbare bron. Tevens is deze bron uitvoerig gebruikt in de literatuur over de strijd in mei 1940: o.a. de werken van V.E. Nierstrasz, L. de Jong, H. Amersfoort en E.H. Brongers zijn hierop gebaseerd. Conform de WSCS-OCE dient collectie 409 geraadpleegd te worden indien uit andere bronnen blijkt dat er indicaties zijn dat grondgevechten hebben plaatsgevonden in de periode mei 1940.

Collectie 575 dient geraadpleegd te worden indien uit andere bronnen blijkt dat er een indicatie is dat er Duitse militaire werken in het onderzoeksgebied aanwezig waren ten tijde van WOII.

Collectie 801 bevat informatie over de berging van diverse toestellen, voornamelijk uitgevoerd in de jaren 70. Sommige van deze meldingen bevatten uitvoerige omschrijvingen van de geborgen delen van het toestel en kan daarom een zeer goede bron voor contra-indicaties m.b.t. vliegtuigwrakken zijn.

Betrouwbaarheid van de bron

Collectie 409
Deze gevechtsverslagen en rapporten zijn grotendeels korte tijd na de gevechten in mei 1940 opgesteld aan hand van betrokkenen bij de strijd. Voor oorlogshandelingen in de meidagen van 1940 zijn deze verslagen de meest betrouwbare bron, maar er dient rekening mee gehouden te worden, dat de verslagen – bewust of onbewust – overdreven of vertekend kunnen zijn door de betrokkenen.

Collectie 575
Deze collectie bevat door het verzet opgestelde rapporten en kaarten van Duitse verdedigingswerken in Nederland en rapporten van het Bureau Inlichtingen te Londen. In deze collectie zijn kaarten van verdedigingswerken en meldingen van troepenbewegingen en resultaten van geallieerde bombardementen te vinden. Deze meldingen zijn in de regel betrouwbaar, maar details (datum van gebeurtenis en aantallen bommen e.d.) wijken regelmatig af. Een tweede bron (vrijwel altijd een luchtfoto) wordt meestal geraadpleegd om het verdachte gebied beter af te kunnen bakenen.

Collectie 801
Deze stukken bevatten voornamelijk documenten opgesteld door een luchtmachtofficier die betrokken was bij de ruimingen. Deze stukken zijn zorgvuldig opgesteld en betrouwbaar.

Geraadpleegde collecties en inventarissen van het NIMH

Collectie 409
Collectie 409 van dit archief is niet geraadpleegd. Er zijn geen aanwijzingen in de literatuur en andere archieven gevonden, die duiden op grondgevechten in mei 1940 binnen het onderzoeksgebied. Zodoende wordt verwacht dat deze collectie van het NIMH geen aanvullende informatie heeft met betrekking tot het onderhavige onderzoeksgebied.

Collectie 420

Collectie 420 "Burgemeestersverklaringen '40-'45"		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstuk(ken)**	**Relevant**
2	Baarderadeel t/m Buurmalsen (Bodegraven)	Nee, 2
4	Dalen t/m Dwingeloo (Driebruggen)	Nee, 4
12	Lange Ruige Weide t/m Luyksgestel (Lange Ruige Weide)	Nee, 2
17	Raalte t/m Rijswijk (ZH) (Reeuwijk)	Nee, 2
18	Sappemeer t/m Sijbekarspel (Sluipwijk)	Nee, 4
22	Waalre t/m Wijngaarden (Waarder)	Nee, 2

Collectie 564

Collectie 564 "Stellingen en Linies"		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstuk(ken)**	**Relevant**
28	22e station Bodegraven	Nee, 4

Collectie 575

Collectie 575 "Duitse verdedigingswerken in Nederland en rapporten van het Bureau Inlichtingen te Londen (1940-1945)"		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstuk(ken)**	**Relevant**
383	Rapporten betreffende verdedigingswerken, troepensterkten, verplaatsingen en inundaties in heel Nederland.	Ja

Collectie 801
In collectie 801 zijn de volgende inventarissen geraadpleegd.

Collectie 801 Bergingen		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstuk(ken)**	**Relevant**
2	Brief van het hoofd van de Dienst der Zuiderzeewerken aan de commandant materieel luchtmacht betreffende het opruimen van vliegtuigwrakken in Oostelijk Flevoland	Nee, 2
3	Brief van de minister van Financiën aan de gemeentebesturen en de Landrost van het Openbaar Lichaam Zuidelijke IJsselmeerpolder betreffende de vergoeding van de kosten voor het verwijderen van ontplofbare stoffen uit de Tweede Wereldoorlog	Nee, 2
5	Brief van B.J.M. baron van Voorst tot Voorst aan W.A. Mateman betreffende een opgegraven Typhoon motor in 1981	Nee, 2
6	Brief van A. Jansen aan J.M. van de Berg betreffende het verstrekken van inlichtingen over Luftwaffe-crashes waarbij de bemanning niet is geborgen, ten behoeve van het opstellen van een meerjarenplan voor de te verrichten opgravingen door de Koninklijke Luchtmacht	Nee, 1
7	Brief van L. Elferich van de gemeente Rotterdam aan S.F.M. Plantinga van het Algemeen Rijksarchief betreffende de vindbaarheid van alle rapportages van de Rotterdamse Luchtbescherming aan de centrale leiding	Nee, 2
11	Gevonden lijken en voorwerpen opgemaakt door de Marechaussee Gewest Arnhem – Groep Vollenhove – Post Urk	Nee, 2
12	Bergingsrapporten van diverse vliegtuigen	Nee, 1
13	Onderzoeksrapporten naar vliegtuigwrakken	Nee, 1
14	Gevonden vliegtuigdelen vermoedelijk afkomstig van een vliegtuig uit de Tweede Wereldoorlog	Nee, 1
18	Stukken betreffende het behandelen van aangelegenheden op het gebied van neergestorte vliegtuigen op diverse plaatsen in Nederland: Amstelveen	Nee, 2
20	Stukken betreffende het behandelen van aangelegenheden op het gebied van neergestorte vliegtuigen op diverse plaatsen in Nederland: Houtrakpolder te Amsterdam	Nee, 2
21	Stukken betreffende het behandelen van aangelegenheden op het gebied van	Nee, 1

Collectie 801 Bergingen		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstuk(ken)**	**Relevant**
	neergestorte vliegtuigen op diverse plaatsen in Nederland: IJsselmeer	
28	Stukken betreffende het behandelen van aangelegenheden op het gebied van neergestorte vliegtuigen op diverse plaatsen in Nederland: Vijfhuizen	Nee, 1
30	Stukken betreffende het behandelen van aangelegenheden op het gebied van neergestorte vliegtuigen op diverse plaatsen in Nederland: Zuiderzee	Nee, 1
31	Stukken betreffende het behandelen van aangelegenheden op het gebied van neergestorte vliegtuigen op diverse plaatsen in Nederland: Zuid-Flevoland	Nee, 2
35	"Vliegtuigverliezen tijdens Market Garden", geschreven door Leo Zwaaf	Nee, 2
45	Overzichten van de in de periode 1960-1993 geborgen vliegtuigwrakken	Nee, 2
48	Stukken betreffende de Stichting Dutch Aircraft Examination Group (DAEG)	Nee, 2

Leemte in kennis archief NIMH

- Geen.

Uitwerking van de aangetroffen relevante stukken

Voor de aangetroffen relevante gebeurtenissen wordt verwezen naar de chronologische tabel in bijlage 3a.

3.2.4 Nationaal Archief Den Haag

In het Nationaal Archief van Den Haag is onder toegang 2.04.53.15 – "Binnenlandse Zaken" een collectie berichten beschikbaar van gemeentes gericht aan Rijksinspectie Luchtbescherming te Den Haag. Dit zijn meldingen van de gemeentes en provincies betreffende gebeurtenissen waarbij voorwerpen vanuit de lucht in de gemeente terecht zijn gekomen, vliegtuigbeschietingen en bombardementen. De stukken betreffen voornamelijk de periode 1940-1943. Deze stukken voegen weinig tot niets toe aan de processen-verbaal van de Luchtbeschermingsdienst van de gemeentes zelf, maar wanneer die stukken verloren zijn gegaan, zijn de stukken uit het Nationaal Archief een waardevolle bron van informatie.

Betrouwbaarheid van de bron

Archiefstukken uit het Nationaal Archief betreffen in de regel samenvattende rapporten, die gebaseerd zijn op de originele rapporten. Hierbij kan gedacht worden aan een stuk van de burgemeester, waarin de gebeurtenissen van een maand worden samengevat en gerapporteerd aan de provincie of de autoriteiten in Den Haag. Hierbij bestaat de kans op fouten bij het overnemen en samenvatten van informatie. De gebeurtenis zelf is daarmee wel betrouwbaar, maar de details minder. Indien een archiefstuk niet uit eerste hand rapporteert, worden de details (aantallen explosieven, exacte locaties, e.d.) als minder betrouwbaar gezien, tenzij de omschrijving dermate gedetailleerd is, dat gesteld kan worden dat het letterlijk over is genomen uit het oorspronkelijke proces-verbaal. Indien dergelijke details niet zijn gegeven, verdient de voorkeur om bevestiging van de details middels een tweede bron te verkrijgen.

Geraadpleegde toegangen en inventarissen van het Nationaal Archief Den Haag

Toegang 2.04.53.15 – Binnenlandse Zaken; Inspectie Bescherming Bevolking tegen Luchtaanvallen, 1937-1946		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstuk(ken)**	**Relevant**
39	Ingekomen en minuten van uitgegane brieven van en aan diverse overheidsinstellingen 1940 – 1941: Commissaris der Koningin in de provincie Zuid-Holland, nrs. 18.3.2 - 18.3.51	Nee, 1
76	Meldingen en processen -verbaal ontvangen van gemeenten over geallieerde Luchtactiviteiten 1940-1941: Zuid-Holland	Nee, 1

Toegang 2.04.110 - BiZa / Korps Hulpverleningsdienst 1945-1974		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstuk(ken)**	**Relevant**
5	Correspondentie van de Hulpverleningsdienst. 1959-1974	Nee, 1
20	Registers met krantenknipsels inzake explosieven. Z.d.	Nee, 1
21	Registers met krantenknipsels inzake explosieven. 1945-1947	Nee, 1
22	Registers met krantenknipsels inzake explosieven. 1957-1959	Ja
28	Verzameling krantenknipsels inzake de Hulpverleningsdienst. [1947-1970]	Nee, 1

Toegang 2.05.44 – Inventaris van het archief van het Nederlandse Gezantschap / Ambassade in Groot-Brittannie (en Ierland tot 1949), 1813-1954		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstuk(ken)**	**Relevant**
1414	Stukken betreffende luchtbombardementen van de R.A.F. op Nederland. 1940-1945.	Nee, 1

Toegang 2.13.71 – Inventaris van de archieven van het Ministerie van Defensie te Londen [1940-1941]; Ministerie van Oorlog te Londen [1941-1945]; Departement van Oorlog: Bureau Londen [1945-1947], (1933) 1940-1947 (1974)		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstuk(ken)**	**Relevant**
368	Stukken betreffende luchtbombardementen in Nederland. 1941, 1944-1945	Ja
576-577	Stukken betreffende luchtaanvallen op en inundaties van Nederland. 1940-1945	Ja

Toegang 4.KADOR-G – Kadaster 's-Gravenhage/Minuutplans 1813-1832		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstuk(ken)**	**Relevant**
603	Zwammerdam sectie C1 minuutplan 1829	Ja

Uitwerking van de aangetroffen relevante stukken
Voor de aangetroffen relevante gebeurtenissen wordt verwezen naar de chronologische tabel in bijlage 3a.

3.2.5 Archief van de MMOD

In de periode van 1945-1972 werden de munitieruimingen uitgevoerd door verschillende instanties, die de ruiminggegevens zelf bijhielden. De gegevens, indien nog voorhanden, zijn nooit centraal gearchiveerd en ontsloten. Een klein deel bevindt zich in het Archief Mijn- en Munitie Opruimings Dienst ("MMOD") van het Semistatisch archief van het Ministerie van Defensie te Rijswijk, waarin de ruimingen in de periode 1945-1947 zijn ontsloten. Soms worden in andere archieven ook ruiminggegevens aangetroffen, maar het overgrote deel van deze gegevens is niet meer te achterhalen. Daarom bestaat er een hiaat in de informatie over munitieruimingen voor de periode 1947-1972. Conform de WSCS-OCE dient het MMOD-archief altijd geraadpleegd te worden.

Betrouwbaarheid van de bron

De ruimingsrapporten van de MMOD (periode 1945-1947) worden als zeer betrouwbaar gezien wat betreft de gebeurtenis en het soort gemelde explosief. De locatieaanduidingen van aangetroffen explosieven zijn in de regel echter onnauwkeurig (vaak het adres van het perceel waar het explosief is aangetroffen, soms een centraal meldpunt zonder aanduiding van de locatie van het explosief) waar in bepaalde gevallen rekening mee gehouden dient te worden in de afbakening van een verdacht gebied. De ruiming van explosieven door deze instantie zijn echter zeer betrouwbare (contra)indicaties voor de conclusies ten aanzien van het onderzoeksgebied.

Geraadpleegde archief in het Semistatisch archief van het Ministerie van Defensie

In dit archief is het archief van de Mijn- en Munitie Opruimingsdienst (MMOD) 1945-1947 geraadpleegd.

Uitwerking van de aangetroffen relevante stukken

Er zijn in het MMOD-archief geen relevante meldingen aangetroffen.

3.2.6 Archief van de EOD

Vanaf de jaren zeventig heeft de Explosieven Opruimingsdienst Defensie ("EOD") de ruimingen van explosieven uitgevoerd, gerapporteerd en gearchiveerd. Deze munitie opruimingsrapporten ("MORA's") van de EOD zijn de belangrijkste bron van informatie voor het achterhalen van munitieruimingen vanaf 1972. Tevens beschikt de EOD over mijnenkaarten, waarin de bekende geregistreerde mijnenvelden zijn opgenomen met bijbehorende rapportages betreffende de ruimingen van deze velden. Conform de WSCS-OCE dient het archief van de EOD altijd geraadpleegd te worden.

Betrouwbaarheid van de bron

De ruimingsrapporten van de EOD (vanaf 1970) worden als zeer betrouwbaar gezien wat betreft de gebeurtenis en het soort gemelde explosief. De locatieaanduidingen van aangetroffen explosieven zijn in de regel echter onnauwkeurig (vaak het adres van het perceel waar het explosief is aangetroffen, soms een centraal meldpunt zonder aanduiding van de locatie van het explosief) waar in bepaalde gevallen rekening mee gehouden dient te worden in de afbakening van een verdacht gebied. De ruiming van explosieven door deze instantie zijn echter zeer betrouwbare (contra)indicaties voor de conclusies ten aanzien van het onderzoeksgebied.

Geraadpleegde bronnen bij de EOD

Zowel de MORA's als de mijnenkaarten zijn geraadpleegd.

Leemte in kennis EOD-archief

- De locatieaanduidingen op de MORA's zijn onbetrouwbaar en zelfs met juiste gegevens, zijn ze soms verkeerd gearchiveerd. Er kunnen dus MORA's gemist zijn, omdat ze op een verkeerd adres zijn geregistreerd.
- MORA's die geregistreerd zijn met als locatieaanduiding het politiebureau zijn niet geraadpleegd. Dit betreft explosieven die bij de politie zijn ingeleverd, door de politie naar kantoor meegenomen, in beslag genomen wapens en andere naoorlogse explosieven. Deze zijn niet te linken aan een locatie of oorlogshandeling uit WOII en daarom niet bruikbaar voor het onderzoek.
- De volgende WO-nummers in/nabij het onderzoeksgebied zijn aangevraagd, maar waren niet aanwezig in het archief: 19711374, 19920744.

Uitwerking van de aangetroffen relevante stukken

De volgende WO-nummers in/nabij het onderzoeksgebied zijn aangevraagd, maar betrof geen explosieven, of meldingen van naoorlogse, geïmproviseerde explosieven: 19711374, 19732650, 19742338, 19760734, 19810435, 19811307, 19813224, 19813459, 19820188, 19820635, 19872710 19881930, 19901359, 19932215, 19961821, 19962078, 19992213, 20010059, 20011646, 20080635

De omschrijving van de volgende WO-nummers leek er op te wijzen dat deze zich binnen of nabij het onderzoeksgebied zouden bevinden, maar na de raadpleging van de stukken bleek dat deze te ver van het onderzoeksgebied liggen om mee te nemen in het onderhavige onderzoek: 19861529.

De volgende WO-nummers in/nabij het onderzoeksgebied zijn aangevraagd, maar betrof een locatie waarbij zand was aangevoerd. Dergelijke explosieven zijn niet te relateren aan oorlogshandelingen op de locatie: 19931403.

De volgende WO-nummers in/nabij het onderzoeksgebied zijn aangevraagd, maar betrof een locatie van het politiebureau. Explosieven van dergelijke locaties zijn aangevoerd vanaf elders en dus niet te relateren aan oorlogshandelingen op de locatie: 19730587,

19752075, 19752497, 19771670, 19772601, 19811574, 19812991, 19820973, 19821582, 19822107, 19822989, 19830898, 19831702, 19832276, 19840948, 19842979, 19863324, 19870305, 19870335, 19870342, 19871464, 19872114, 19873493, 19882665, 19890405, 19893111, 19900341, 19900711, 20001973, 20002167, 20011374, 20012019, 20091848

Voor de aangetroffen relevante meldingen wordt verwezen naar de tweede tabel in bijlage 3a.

3.2.7 Overige Nederlandse archieven

Naast de reeds vermelde archiefinstellingen, zijn er nog andere uiteenlopende archiefinstellingen in Nederland die relevante informatie voor historisch vooronderzoek (kunnen) bevatten. Dit betreft vaak kleinere archieven van bijvoorbeeld lokale musea, heemkundige en geschiedkundige kringen en soms zelfs privé archieven. Dergelijke archieven zijn niet voor elke locatie aanwezig en er is conform WSCS-OCE geen verplichting ze te raadplegen.

Betrouwbaarheid van de bron

In deze archieven wordt zeer uiteenlopende informatie aangetroffen van zeer uiteenlopende bronnen en betrouwbaarheid. Indien er geen tweede bron is, die een melding uit een dergelijke bron bevestigd, is de betrouwbaarheid van de informatie in de analyse in bijlage 3a toegelicht en onderbouwd.

3.2.7.1 NS-archief te Utrecht

Het NS-archief bevindt zich in het Utrechts Archief. Hiervan zijn de volgende inventarissen geraadpleegd:

Toegangsnummer 948 – Nederlandse spoorwegen, bestuursorganen		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstuk(ken)**	**Relevant**
475	Stukken betreffende de totstandkoming en de uitvoering van Wet 1751 inzake de voorziening in de kapitaalbehoefte van de NS en de toekenning van bijdragen in de door de NS ten gevolge van de oorlogsomstandigheden en de bezetting van Nederland geleden schaden, 1945-1955	Nee, 2

Toegangsnummer 949 – Nederlandse spoorwegen, juridische zaken		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstuk(ken)**	**Relevant**
696	Verslagen van onregelmatigheden ten gevolge van oorlogshandelingen, 1940-1941	Nee, 1
934	Inzake gevallen van oorlogsschade (R194), 1950-1954	Nee, 2

Toegangsnummer 957 – Nederlandse spoorwegen, hoofdboekhouding, administratieve afdeling, financieel-economische zaken		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstuk(ken)**	**Relevant**
842	Correspondentie betreffende de vergoeding van oorlogsschade, 1941-1947	Nee, 1
843	Correspondentie met de Algemeen Gemachtigde voor Oorlogs- en Defensieschaden over de Afwikkeling van de schade van de NS, 1940-1945	Nee, 1
845	Stukken betreffende de regeling van de schade bij de dochterondernemingen, 1945-1950	Nee, 2
860	Stukken betreffende het verrekenen van de stakingsschade en oorlogsschade, 1945-1952	Nee, 1

Toegangsnummer 960 – Nederlandse spoorwegen, groep bedrijven infra		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstuk(ken)**	**Relevant**
1325	Overzicht met statistische gegevens in verband met de wederopbouw van spoorbruggen na de oorlog	Nee, 2

Uitwerking van de aangetroffen relevante stukken

Er zijn in het archief geen relevante meldingen aangetroffen.

3.2.7.2 Historische Kring Bodegraven en Stichts-Hollandse Historische Vereniging

Hiervan zijn de volgende nummers van tijdschrift Boreftse Berichten geraadpleegd:

Jaar	Jaargang	Nr.	Titel artikel	Auteur
2005	3	03-2005	Bodegraven in de 2e Wereldoorlog	Karssen, C.
2005	3	03-2005	Het verzet tijdens de 2e Wereldoorlog	Karssen, C.

Hiervan zijn de volgende nummers van tijdschrift Heemtijdinghen geraadpleegd:

Jaargang	Nr.	Datum	Titel artikel	Auteur
40	4	2004	Huisarts in oorlogstijd, een populair verslag	Blijham, H.
46	1	2010	Rijksweg 12 in de Tweede Wereldoorlog (deel 1): versperringen en oorlogshandelingen in mei 1940	Kok, R.
48	1	2012	Rijksweg 12 in de Tweede Wereldoorlog (deel 2): de geallieerde luchtaanvallen	Kok, R.
49	2	2013	Rijksweg 12 in de Tweede Wereldoorlog (deel 3): de Duitse versperringen	Kok, R.

Uitwerking van de aangetroffen relevante stukken

Er zijn in het archief geen relevante aanvullende meldingen aangetroffen.

3.2.8 Getuigenverklaringen

Interviews met ooggetuigen, die informatie hebben over de eventuele aanwezigheid van neergestorte vliegtuigen, afgeworpen bommen en andere gevechtshandelingen binnen het gebied, kan veel bruikbare informatie opleveren. Ruim 70 jaar na dato is het aantal ooggetuigen echter zeer beperkt. Vanuit de WSCS-OCE is er geen verplichting om getuigen te raadplegen.

Betrouwbaarheid van de bron

Eventuele ooggetuigen waren ten tijde van WOII meestal erg jong en bovendien vonden de gebeurtenissen meer dan 70 jaar geleden plaats. Verklaringen van ooggetuigen zijn daarom niet altijd betrouwbaar, waardoor een ooggetuigenverklaring altijd door een tweede bron bevestigd dient te worden, of onderbouwd zal worden waarom een specifieke verklaring als betrouwbaar wordt gezien bij afwezigheid van een andere bron.

Getuigenverklaringen		
Omschrijving verklaring	**Contact**	**Relevant**
Getuigenverklaring blindganger Reeuwijk, d.d. 07-10-2017	Arie Cornelis Buitelaar, wonende te Reeuwijk	Ja
Informatie afkomstig van J. Griffioen, ontvangen d.d. 18-10-2017	Jan Griffioen, wonende te Ede	Ja
Informatie afkomstig uit het dagboek van J.J. de Vries, ontvangen d.d. 06-10-2017	Cock Karssen, wonende te Bodegraven	Ja
Informatie afkomstig uit het dagboek van Wim Bos, ontvangen d.d. 06-10-2017	Cock Karssen, wonende te Bodegraven	Ja
Informatie afkomstig uit het dagboek van J. Griffioen, ontvangen d.d. 06-10-2017	Cock Karssen, wonende te Bodegraven	Ja
Informatie afkomstig uit een krantenbericht, ontvangen d.d. 06-10-2017	Cock Karssen, wonende te Bodegraven	Ja
Getuigenverklaring blindganger Nieuwdorperweg, d.d. 30-10-2014	G. Slappendel, wonende te Reeuwijk-Brug	Ja
Informatie afkomstig van J. van Veldhuizen, ontvangen d.d. 20-11-2017	John van Veldhuizen, wonende te Bodegraven	Ja
Getuigenverklaring blindgangers Oude Rijn, d.d. 21-11-2012	J. Vermei, wonende te Bodegraven	Ja

Uitwerking van de getuigenverklaring

Voor de getuigenverklaring wordt verwezen naar de chronologische tabel in bijlage 3a.

3.2.9 Buitenlandse archieven

In het buitenland zijn diverse archieven met uitgebreide informatie over WOII. Deze bevatten archiefstukken, boeken en foto's van oorlogshandelingen gemaakt of buitgemaakt door de troepen van het land waar het betreffende archief staat. Aangezien eenheden van diverse nationaliteiten op Nederlands grondgebied hebben gevochten, bevatten deze archieven vaak informatie over het voorkomen van explosieven in Nederland. Aanvullend bronnenonderzoek in buitenlandse archieven dient conform de WSCS-OCE plaats te vinden indien uit raadpleging van de verplichte bronnen blijkt, dat er indicaties zijn dat luchtaanvallen met afwerpmunitie hebben plaatsgevonden, maar er geen concrete en volledige informatie m.b.t. de gebruikte explosieven en inslaglocaties aanwezig is in de Nederlandse archieven en op de geraadpleegde luchtfoto's. De buitenlandse archieven betreffen de onderstaande drie en de buitenlandse luchtfotoarchieven zoals in §3.3 vermeld.

3.2.9.1 The National Archives te Londen

The National Archives te Londen is het officiële archief van Groot-Brittannië, met informatie over de Britse geschiedenis tot meer dan 1.000 jaar geleden. Hier zijn ondermeer Flight Reports te vinden met informatie over luchtaanvallen van de RAF tijdens WOII.

Betrouwbaarheid van de bron

Van de uitgevoerde luchtaanvallen zijn Flight Reports opgesteld. Hierin staan vermeld welke vliegtuigen, op welke dag en welk tijdstip, met welke wapens en op welk doelwit geacht werden een aanval uit te voeren. Daarnaast is achteraf door de bemanning gerapporteerd wat ze gedurende hun vlucht daadwerkelijk hebben uitgevoerd. Wat betreft deel één – type en aantallen vliegtuigen, datum en tijd, soorten wapens en het beoogd doelwit – zijn deze rapporten zeer betrouwbaar. Wat betreft deel twee – daadwerkelijk uitgevoerde aanvallen – zijn de rapporten maar zeer beperkt betrouwbaar en dienen door een tweede bron bevestigd te worden. Uit ervaring van T&A en onderzoeken van de RAF blijkt dat het beoogde doelwit (zeker in het begin van WOII) vaak niet gevonden werd en een verkeerd doelwit werd aangevallen. Daarnaast blijkt – ook uit ervaring van T&A en onderzoeken van de RAF – dat de gemelde resultaten vaak sterk overdreven waren.

Geraadpleegde toegangsnummers van het National Archives te Londen

Toegangsnummer AIR 14 – Air Ministry: Bomber Command: Registered Files		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstuk(ken)**	**Relevant**
2369	No 3 Group: operational records, 1939 Sept-1945 May	Ja

Toegangsnummer AIR 24 – Royal Air Force Operations Record Book. Appendices		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstuk(ken)**	**Relevant**
644	HQ FIGHTER COMMAND, Appendices A-B, 1945 Mar.	Ja

Toegangsnummer AIR 27 – Air Ministry and successors: Operations Record Books, Squadrons		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstuk(ken)**	**Relevant**
537	Operations Record Book 57 Squadron, 1931-1941	Ja
645	Operations Record Book 75 Squadron, 1916-1941	Ja
681	Operations Record Book 27 Squadron, 1917-1941	Ja
801	Operations Record Book 101 Squadron, 1928-1941	Ja
1157	Operations Record Book 193 Squadron, 1942-1945	Ja
1169	Operations Record Book 197 Squadron, 1942-1945	Ja
1559	Operations Record Book 266 Squadron, 1943-1945	Ja
1746	Operations Record Book 350 Squadron, 1944-1945	Ja
1893	Operations Record Book 453 Squadron, 1941-1945	Ja

Toegangsnummer AIR37 – 2nd Tactical Air Force: Registered files and reports		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstuk(ken)**	**Relevant**
715-718	Daily Log Second Tactical Air Force, Sept. 1944 – May 1945	Ja

Leemte in kennis National Archives te Londen

- Geen

Uitwerking van de aangetroffen relevante stukken

Voor de aangetroffen relevante gebeurtenissen wordt verwezen naar de chronologische tabel in bijlage 3a.

3.2.9.2 The National Archives an d Records Administration te College Park (VS)

The National Archives and Records Administration ("NARA") te College Park is het officiele archief van de Verenigde Staten. Hier zijn o.a. vluchtgegevens van luchtaanvallen en (lucht)foto's van WOII te vinden.

Betrouwbaarheid van de bron

Hiervoor geldt hetzelfde als voor The National Archives te Londen met betrekking tot vluchtgegevens (zie §3.2.9.1) en hetzelfde als voor luchtfoto's in het algemeen zoals omschreven in §3.3.

Geraadpleegde toegangsnummers van NARA te College Park

Dit archief is voor onderhavig onderzoek niet geraadpleegd, aangezien er op basis van de geraadpleegde bronnen geen aanleiding was om aanvullende, relevante informatie in dit archief te verwachten.

3.2.9.3 Bundesarchiv-Militärarchiv te Freiburg

Het Bundesarchiv-Militärarchiv te Freiburg bevat de informatie van de Duitse militaire geschiedenis vanaf 1867.

Betrouwbaarheid van de bron

Er zijn diverse soorten Duitstalige rapporten[2] te vinden. Deze lopen uiteen van rapporten opgesteld door een Duitse autoriteit op een locatie in Nederland die verslag legde van gebeurtenissen ter plaatse (zoals een Ortskommandant) tot aan korte samenvattende rapporten die naar Duitsland werden gestuurd om verslag te doen van de gebeurtenissen (vaak luchtactiviteit) in Nederland. Voor deze rapporten geldt hetzelfde als voor de archiefstukken uit gemeentearchieven, regionale archieven en het Nationaal Archief, namelijk dat de gebeurtenis zelf betrouwbaar is, maar de betrouwbaarheid van de details afhangen van de persoon die rapporteert en zijn positie.

Tevens bevat het archief enkele luchtfoto's uit WOII. Hiervoor geldt hetzelfde als voor luchtfoto's in het algemeen zoals omschreven in §3.3.

Geraadpleegde inventarissen van het Bundesarchiv-Militärarchiv te Freiburg

RL 2-II – Generalstab der Luftwaffe / Luftwaffeführungsstab, 1931-1945		
Inv. Nr.	**Omschrijving archiefstuk(ken)**	**Relevant**
4 5. Abteilung (Ic; Feindaufklärung, Abwehr, geistige Betreuung) 4.3 Lagemeldungen, Lageberichte 4.3.1 Reichsgebiet und alle Fronten Bandfolgetitel : Lageberichte alle Fronten.- Eigener und Feindeinsatz, Aufklärung		
RL 2-II/205	9. - 21. Mai 1940	Nee, 1

[2] Soms ook in andere archieven, waarvoor dan hetzelfde geldt als voor de betrouwbaarheid zoals hier omschreven.

RL 2-II – Generalstab der Luftwaffe / Luftwaffeführungsstab, 1931-1945		
RL 2-II/206	22. - 27. Mai 1940	Nee, 1
RL 2-II/207	28. Mai - 2. Juni 1940	Nee, 1
RL 2-II/208	3. - 8. Juni 1940	Nee, 1
RL 2-II/209	9. - 14. Juni 1940	Nee, 1
RL 2-II/210	15. - 22. Juni 1940	Nee, 1
RL 2-II/211	23. - 30. Juni 1940	Nee, 1
RL 2-II/211a	1. - 6. Juli 1940	Nee, 1
RL 2-II/212	7. - 20. Juli 1940	Nee, 1
RL 2-II/213	21. Juli - 1. Aug. 1940	Nee, 1
RL 2-II/1025	2. - 11. Aug. 1940	Nee, 1
RL 2-II/1026	12. - 16. Aug. 1940	Nee, 1
RL 2-II/214	15. - 22. Sept. 1940	Nee, 1
RL 2-II/215	23. Sept. - 1. Okt. 1940	Nee, 1
RL 2-II/216	3. - 13. Okt. 1940	Nee, 1
RL 2-II/217	14. - 24. Okt. 1940	Nee, 1
RL 2-II/218	25. Okt. - 4. Nov. 1940	Nee, 1
RL 2-II/219	5. - 13. Nov. 1940	Nee, 1
RL 2-II/220	14. - 19. Nov. 1940	Nee, 1
RL 2-II/221	20. - 26. Nov. 1940	Nee, 1
RL 2-II/222	27. Nov. - 3. Dez. 1940	Nee, 1
RL 2-II/223	4. - 12. Dez. 1940	Nee, 1
RL 2-II/224	13. - 21. Dez. 1940	Nee, 1
RL 2-II/225	22. - 31. Dez. 1940	Nee, 1
RL 2-II/226	1. - 9. Jan. 1941	Nee, 1
RL 2-II/227	10. - 18. Jan. 1941	Nee, 1
RL 2-II/228	19. - 31. Jan. 1941	Nee, 1
RL 2-II/229	1. - 9. Febr. 1941	Nee, 1
RL 2-II/230	10. - 18. Febr. 1941	Nee, 1
RL 2-II/231	19. - 28. Febr. 1941	Nee, 1
RL 2-II/232	1. - 8. März 1941	Nee, 1
RL 2-II/233	9. - 16. März 1941	Nee, 1
RL 2-II/234	17. - 21. März 1941	Nee, 1
RL 2-II/235	22. - 24. März 1941	Nee, 1
RL 2-II/236	25. - 31. März 1941	Nee, 1
RL 2-II/237	1. - 7. Apr. 1941	Nee, 1
RL 2-II/238	8. - 14. Apr. 1941	Nee, 1
RL 2-II/239	15. - 22. Apr. 1941	Nee, 1
RL 2-II/240	23. - 30. Apr. 1941	Nee, 1
RL 2-II/241	1. - 6. Mai 1941	Nee, 1
RL 2-II/242	7. - 14. Mai 1941	Nee, 1
RL 2-II/243	15. - 26. Mai 1941	Nee, 1
RL 2-II/244	27. Mai - 7. Juni 1941	Nee, 1
RL 2-II/245	8. - 15. Juni 1941	Nee, 1
RL 2-II/246	16. - 25. Juni 1941	Nee, 1
RL 2-II/247	26. - 30. Juni 1941	Nee, 1
RL 2-II/248	1. - 6. Juli 1941	Nee, 1
RL 2-II/249	7. - 12. Juli 1941	Nee, 1
RL 2-II/250	13. - 18. Juli 1941	Nee, 1
RL 2-II/251	19. - 24. Juli 1941	Nee, 1
RL 2-II/252	25. - 31. Juli 1941	Nee, 1
RL 2-II/253	1. - 9. Aug. 1941	Nee, 1
RL 2-II/254	10. - 16. Aug. 1941	Nee, 1
RL 2-II/255	17. - 22. Aug. 1941	Nee, 1
RL 2-II/256	23. - 28. Aug. 1941	Nee, 1
RL 2-II/257	29. Aug. - 3. Sept. 1941	Nee, 1
RL 2-II/258	4. - 8. Sept. 1941	Nee, 1
RL 2-II/259	9. - 14. Sept. 1941	Nee, 1
RL 2-II/260	15. - 20. Sept. 1941	Nee, 1
RL 2-II/261	21. - 26. Sept. 1941	Nee, 1
RL 2-II/262	27. Sept. - 2. Okt. 1941	Nee, 1
RL 2-II/263	3. - 9. Okt. 1941	Nee, 1
RL 2-II/264	10. - 14. Okt. 1941	Nee, 1
RL 2-II/265	15. - 18. Okt. 1941	Nee, 1
RL 2-II/266	19. - 23. Okt. 1941	Nee, 1
RL 2-II/267	24. - 28. Okt. 1941	Nee, 1
RL 2-II/268	28. Okt. - 3. Nov. 1941	Nee, 1
RL 2-II/269	4. - 9. Nov. 1941	Nee, 1
Uitgebreide inventaris betreffende alle gevechtsgebieden van Duitsland. NL komt bijna niet voor. Er zijn dossiers over '*Angriffe gegen Eisenbahnen*..' maar dan betreft het de Duitse spoorwegen.		

RL 2-II – Generalstab der Luftwaffe / Luftwaffeführungsstab, 1931-1945		
Inventaris	**Titel**	**Relevant**
RL2 II/ 365	Berichte meldungen Lw.FüSt. Ic.-Luftlage West Bd 1: okt-dez 1943	Nee, 1
RL2 II/ 329	Bd 2: 1944	Nee, 1
RL2 II/330	Bd 3: 1945 Luftlage West nr 1/45 und 2/45, Jan. 1945 Inhoud: gegevens over sterkte van de geallieerde luchtmachten.	Nee, 1
RL2 II/390	Nachträge, Nachträge zu Schadensmeldungen (Lw.FüSt. Ic Meldewesen Bd 6: West Febr. 1945	Nee, 1
RL2 II/842	Bd 7: West, März 1945	Nee, 1
RL2 II/391	Bd 8: West, 1.- 11. April 1945	Nee, 1
RL2 II/395	Lage West Bd 2: Juli-Dez. 1944 LL-Operation in Holland	Nee, 1
RL2 II/396	Bd 3: Jan.-Apr. 1945	Nee, 1
RL2 II/422	Feindlage West. Invasion: Holland, Belgien, Frankreich	Nee, 1
RL2 II/423	Luftbilder Flugplätze u.a. Eindhoven, Gent	Nee, 1
RL2 II/513	Deutschland.- Unterlagen (Statistik) anglo-amerikanischer Luftangriffe auf Deutschland und die besetzten Gebiete (Reichsluftverteidigung). Angriffe gegen Eisenbahnen, Verkehrswege, Industrie, verschiedene Zielgruppe usw. (1943-1945)	Nee, 1
RL2 II/525	Luftangriffe auf Bahnanlagen und Züge in der Zeit vom 20.-31. Okt. 1944. – Zusammenstellung (nach Unterlagen des RVN E-Abt.)	Nee, 1
RL 2 II/553	Britische Navigations-Verfahren. Britische Nachtangriffe	Nee, 1
RL 2 II/705	Studie zur Schwerpunktkarte der Eisenbahnstreckenziele Frankreich, Belgien, Holland, Eisenbahnnetz, Gesamtbetzlänge, Netzdichte	Nee, 1
RL 2 II/1250	Luftbilder Westeuropa, Frankreich, Westküste	Nee, 1
RL 2 II/1251	Luftbilder Westeuropa, Frankreich, Westküste	Nee, 1
RL 2 II/1252	Luftbilder Westeuropa, Frankreich, Westküste	Nee, 1
RL 2 II/1254	Luftbilder Westeuropa, Frankreich, Westküste	Nee, 1
RL2 II/957	Fotos von Luftangriffen auf Feindliche Ziele (Flughäfen, Fabriken, u.ä.). Europäischer Raum, Seeraum, Afrika	Nee, 1
RL2 II/1001	Einsatz der Luftwaffe bei den Operation in den Niederlanden, Belgien,und Nordfrankreich (LwFüSt Ic, Nr 10641/10 geh. (l))	Nee, 1
RL2 II/1018	Auswertestelle West, Bildstelle.-Aufnahmen von Feindangriffe mit Zielkamera 15.6.1944 Bildbeilage Kriegsschiffe Nr. 9, Jan.1944	Nee, 1
RL2 II/350	Kriegstagebuch Nr. 8 (1.9.-31.12.1943) u.ä. Auflösung Luftgau Holland zum 1.1.1944	Nee, 1

RL 8 - Truppenführungsstäbe Fliegertruppe		
Inventaris	**Titel**	**Relevant**
RL 8/91	Luftverteidigung Raum Niederlande, 15. Sept. - 24. Okt. 1943	Nee, 1
RL 8/92	Luftverteidigung Raum Niederlande, 25. Okt. - 20. Dez. 1943	Nee, 1
RL 8/93	Luftverteidigung Raum Niederlande, 21. Dez. 1943 - 28. Jan. 1944	Nee, 1
RL 8/94	Luftverteidigung Raum Niederlande, 17. Feb. - 30. März 1944	Nee, 1
RL 8/171	Kriegstagebuch mit Anlagen (Fragment) Englisches Luftlandeunternehmen bei Arnheim	Nee, 1
RL 8/178	Übersichtskarte Niederlande.- Dislozierung der Tag- und Nachtjagd (M: 1:1.000.000, Kopie)	Nee, 1

RL 10 - Fliegende Verbände		
Inventaris	**Titel**	**Relevant**
RL 10/549	Luftbilder Vlissingen	Nee, 1
RL 10/560 JG 1	u.a. Einsatz Niederlande 1941-1943	Nee, 1
RL 10/479 JG 1	Seeaufklärung und Luftsperre Holland 1942-1944	Nee, 1
RL 10/487 I./KG 4	u.a. Einsatz Holland 1939-1944	Nee, 1
RL 10/572 (NJG 1)	Luftverteidigung Niederlande 1940-1945	Nee, 1
RL 10/540 (NJG 1)	Einsatz besetzte Westgebiete 1942-1945	Nee, 1
RL 10/ 541(NJG 1)		
RL 10/620 (NJG 1)	Einsatz besetzte Westgebiete (NL) 1940-1945 '*Abschussliste der III. NJG I*'	Nee, 1
RL 10/598 (NJG 1)	Einsatz besetzte Westgebiete, Reichsgebiet 1940-1945	Nee, 1
RL 10/576 (NJG 11)	u.a. 1944 Einsatz Niederlande	Nee, 1

RL 11 - Truppenführungsstäbe der Flakartillerie		
Inventaris	**Titel**	**Relevant**
RL 11/186	Kriegstagebuch Nr. 2 (Einsatz Niederlande) 14. Feb – 17. Apr 1945 Luftverteidigungs-Kommando 5 / 5. Flak-Division	Nee, 1
RL 11/187	Anlageband A.- Tagesmeldungen 14. – 17. Feb 1945	Nee, 1

RL 14 - Verbände und Einheiten der Luftnachrichtentruppe		
Inventaris	**Titel**	**Relevant**
RL14/19	4. Kompagnie – Berichte über den Einsatz in den Niederlanden (Jan. 1941-08.05.1945)	Nee, 1

RL 20 - Luftbilder		
Foto's zijn van april en mei 1943 Deze Duitse luchtfoto's zijn voorzien van een beschrijving over hoe goed of slecht de velden erbij lagen vanuit de lucht (ten behoeve van de camouflage). Bijv. '*Das Rollfeld ist zu einfarbig…*'(Venlo) of '*Die Feldereinteilung ist volkommen verblasst*.' (Eindhoven). De foto's zijn niet allemaal van een bijzonder goede kwaliteit en allemaal vrij hoog genomen.		
Inventaris	**Titel**	**Relevant**
RL20/247	Luftbilder von Gilze-Rijen, Eindhoven, Woensdrecht, Vlissingen, Waalhaven, Haamstede, Volkel und Venlo	Nee, 1

RL 34 - Luftwaffenfeldverbände		
Inventaris	**Titel**	**Relevant**
RL34/163)	Abteilung Ia.- Kriegstagebuch Nr. 1 (Niederlande/Amsterdam) Pionier-Bataillon 16 (L) (16. Lw.Felddivision	Nee, 1
RL 34/202	Luftraumbeobachtungsdienst.- Verdichtung des Flugmeldedienstes Jäger-Regiment 31 (L) (16. Lw.Feldivision)	Nee, 1

RH 4 - Oberkommando des Heeres/Chef des Transportwesens		
Inventaris	**Titel**	**Relevant**
RH 4/2	Allgemeine Abstimmungen zwischen dem General der Eisenbahntruppen und dem Baustab Speer über verschiedene Bauprojekte	Nee, 1
RH 4/316	Eisenbahn Holland	Nee, 1
RH 4/317	Eisenbahn Holland	Nee, 1

RH 66 - General der Eisenbahntruppen		
Inventaris met verwijzingen naar vele landen in Europa. Met name Oostfrontlanden, maar ook België en Turkije. Sommige inventarisnummers verwijzen naar Luftbilder/ Lufbildaufnahmen, maar Nederland komt dan niet voor in het rijtje landen/plaatsnamen.		
Inventaris	**Titel**	**Relevant**
RH66/257	Dgl. Niederlande (1944-1945)	Nee, 1
RH66/705	Schriftwechsel verschiedene Dienststellen über Streckenhefte besetzer Gebiete, Polen, Niederlande, Frankreich, Sowjetunion	Nee, 1
RH66/719	Sammlung und Verwertung von Kriegserfahrungen. Band II. U.a. Schriftverkehr über Luftbildaufnahmen v.a. Fr, B, Lux, Pol	Nee, 1
RH66/176	Berichte, Meldungen, Nachrichten. U.a. Sperr- und Zerstörungsmasnahmen in Frankreich und den Niederlanden, sowie der Rheinübergänge.	Nee, 1

RW 18 - Transport und Verkehrskommandanturen (1936-1945)		
Betreft België en Frankrijk.		
Inventaris	**Titel**	**Relevant**
RW18/27	Einsatz von Eisenbahnflakzüge	Nee, 1
RW18/35	Kriegstagebuch 17.5-31.8.1940	Nee, 1

RW 37 - Wehrmachtsbefehlshaber in den Niederlanden (1940-1945)		
De stukken betreffen vooral in beslag genomen zaken als vliegtuigen, grond en 'Kriegswichtige Objekten' . Verder een deel over in Nederland gesneuvelde Duitse soldaten		
Inventaris	**Titel**	**Relevant**
RW37/22	Wöchentliche Lageberichte des Wehrmachtbefehlabers in den Niederlanden 11.1.1941-28.12.41	Nee, 1
RW37/23	Wochenlageberichte Bd.1: 29. Dez1941-30. Aug. 1942	Nee, 1
RW37/24	Wochenlageberichte Bd.2: 31 Aug. 1942 – 16. Mai 1943	Nee, 1
RW37/25	Wochenlageberichte Bd.3: Juni-Nov. 1943	Nee, 1
RW37/30	Kriegstagebuch mit Anlagen 21. Feb.-30 Juni 1944	Nee, 1
RW37/44	Kriegstagebuch 4. Jan.-30 Juni 1944	Nee, 1
RW37/47	Bd. 3: Feb.-Juli 1944 Monatsberichte der Abteilungen II, IVb, IVc, IV/Wi für Jan.-Juni 1944	Nee, 1
RW37/52	Kriegstagebuch mit Anlagen Bd 1: 1940-41 Aanleg van *Nachrichtennetz* en *Funknetz*, kortom kabels en leidingen door NL	Nee, 1
RW37/53	Kriegstagebuch mit Anlagen 1941 De aanleg en zorg voor *Nachrichtenverbindungen*	Nee, 1
RW37/55	Kriegstagebuch mit Anlagen Bd 2: 1942	Nee, 1
RW37/56	Kriegstagebuch mit Anlagen Bd 1: 1942	Nee, 1
RW37/58	Befehle für Massnahmen der Auflockerung, Räumung, Lämung und Zerstörung (1945)	Nee, 1

ZA 3 - Einrichtungen im Dienste der Alliierte Streitkräfte - Studiengruppe Luftwaffe		
Inventaris	**Titel**	**Relevant**
ZA 3/187	Luftgau Holland und B/N-Fr. Beantwortung von Fragen	Nee, 1
ZA 3/161	Luftkrieg in Westen 1942 Luftschutz in Holland, B, Fr	Nee, 1
ZA 3/ 859	Der Nachtslachteinsatz insbesondere der Nachtslachtgruppe 1- 3 (West einsatz)	Nee, 1
ZA 3/720	Titel: Kriegsgeschichtliche Studie Der Einsatz der Operativen Luftwaffe im Westfeldzug 1939/1940	Nee, 1
ZA 3/722	Titel: Der Westfeldzug 1939-1940 (Studiengruppe Geschichte des Luftkrieges)	Nee, 1
ZA 3/723	Titel: Der Einsatz der operativen Luftwaffe im Westfeldzug 1939/40 Studie West (Studiengruppe Geschichte des Luftkrieges)	Nee, 1

Militärgeschichtliche Sammlung:		
Inventaris	**Titel**	**Relevant**
MSG 2/1470-72 MSG 2/1474-75 MSG 2/1477-78	Eisenbahntruppen und Westbefestigungen im Ersten und 2. Weltkrieg	Nee, 1

Leemte in kennis Bundesarchiv-Militärarchiv te Freiburg

- Geen.

Uitwerking van de aangetroffen relevante stukken

Er zijn in het archief geen relevante meldingen aangetroffen.

3.2.10 Informatie van internet

Tegenwoordig is ook internet een goede bron voor informatie, ook voor historisch vooronderzoek. Hoewel op internet informatie staat waarvan de betrouwbaarheid en nauwkeurigheid in twijfel getrokken kunnen worden, zijn er tegenwoordig ook veel archiefinstellingen die foto's, archiefstukken, dagboeken en meer gedigitaliseerd materiaal beschikbaar hebben gesteld via hun website. Daarnaast is er informatie te vinden van amateur historici, krantenberichten van de afgelopen decennia, contactgegevens van mogelijke getuigen en locatiedeskundigen en meer.

Betrouwbaarheid van de bron

De betrouwbaarheid van informatie van internet is zeer sterk wisselend. Er wordt alleen informatie van internet verwerkt in onderzoeken wanneer de bron als redelijk tot zeer betrouwbaar wordt gezien, of tenminste in één betrouwbare bron wordt bevestigd. Indien de informatie van internet doorslaggevend is voor een analyse, zal de betrouwbaarheid in de analyse in bijlage 3a vermeld worden.

Website Vergeltungswaffen

De website http://www.vergeltungswaffen.nl/ geeft een overzicht van gebeurtenissen omtrent V-wapens (V_1 en V_2) in Nederland. Op de kaart zijn locaties van inslagen en lanceerinstallaties aangegeven. Bij de meldingen wordt eventueel aanvullende beschikbare informatie betreffende datum en locatie weergegeven. De meldingen zijn echter niet voorzien van bronverwijzing. Op basis van eigen onderzoek kan worden gesteld dat de aangegeven locaties en data niet altijd correct zijn en er meldingen dubbel op de kaart staan. Tevens blijkt dat er verschillende meldingen in kaart staan waarvan de exacte locatie niet te achterhalen is. Vergeltungswaffen.nl is in dit onderzoek gebruikt voor een indicatie van de gebeurtenissen omtrent V-wapens. Meldingen dienen ter afbakening van op CE verdachte gebieden altijd te kunnen worden bevestigd met informatie uit andere bronnen.

Geraadpleegde websites

Website	**Korte toelichting**	**Bronverwijzing[3]**
http://www.topotijdreis.nl/	Historische kaarten	Kadaster topotijdreis
http://www.vergeltungswaffen.nl	Overzicht van V1 en V2-inslagen in Nederland	Vergeltungswaffen
www.ikme.nl	Indicatieve kaart militair erfgoed	ikme
https://www.airwar4045.nl/	World War II allied aircraft crashes in the Netherlands	texlaweb
https://www.struinenenvorsen.nl/streekverhalen/de-kerfwetering/	Streekverhalen uit het Groene Hart	Struinen en Vorsen
https://woerden.tv/oorlogmonument_onthuld_in_zegveld-2/	Woerden.tv: Oorlogmonument onthuld in Zegveld	Woerden.tv
https://www.facebook.com/events/1424560521139553/	CSZ Zegveld Facebook: Tentoonstelling in Zegveld neergestorte B-17 bommenwerper	CSZ Zegveld
https://www.vvbodegraven.nl/238/historie/	Historie VV Bodegraven	VV Bodegraven
https://www.ad.nl/alphen/enlsquo-ik-voel-hun-verdrietenrsquo~a6fb503f/	'Ik voel hun verdriet' – Algemeen Dagblad	Algemeen Dagblad
http://www.geschiedkundigevereenigingoudewater.nl/canon+van+oudewater+deel+3	Geschiedkundige Vereniging Oudewater: Canon van Oudewater deel 3	Geschiedkundige Vereniging Oudewater
www.hetutrechtsarchief.nl	Beeldbank van Utrecht	Utrechts-archief
https://www.4en5mei.nl/herdenken-en-vieren/oorlogsmonumenten/monumenten_zoeken/oorlogsmonument/3893/zegveld%2C-monument-voor-amerikaanse-bemanningsleden	Zegveld, monument voor Amerikaanse bemanningsleden	4 en 5 mei Zegveld

[3] In bijlage 5 wordt in de kolom "bronverwijzing" naar deze termen verwezen voor de betreffende website.

Website	Korte toelichting	Bronverwijzing[3]
https://www.rtvutrecht.nl/nieuws/1394895/oorlogsmonument-onthuld-in-zegveld.html	Oorlogsmonument onthuld in Zegveld: verschillende filmpjes	RTV Utrecht
http://www.w4960.nl/index.html	AVRO Lancaster W4960 Crew	W4960
http://beijen.net/jantk.htm	Beijen-boerderijen in Bodegraven	Beijen
http://www.studiegroepluchtoorlog.nl/inzicht-oude-bommen-bodegraven-reeuwijk/	Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945	SGLO

Uitwerking van de aangetroffen relevante stukken

Voor de aangetroffen relevante gebeurtenissen wordt verwezen naar de chronologische tabel in bijlage 3a.

3.3 Luchtfoto interpretatie

In WOII zijn door de geallieerden diverse fotoverkenningsvluchten boven Nederland uitgevoerd. Deze luchtfoto's zijn grotendeels terug te vinden in de Speciale Collecties van de bibliotheek van Wageningen UR ("Wag") en bij het Kadaster in Zwolle ("Zwolle"). Ook de luchtfotocollectie van de Royal Commission on the Ancient and Historical Monuments of Scotland te Edinburgh ("ACIU/JARIC") en the National Archives and Records Administration te College Park ("NARA") hebben (een grote hoeveelheid) luchtfoto's van Nederland beschikbaar.

The National Archives te Londen ("NAL"), de National Air Photo Library Ottawa ("Canada"), het Bundesarchiv/Militärarchiv te Freiburg ("BAF") en het spoorwegmuseum te Utrecht ("SMU") beschikken over een aantal luchtfoto's van Nederland.

De Nederlandse luchtfotoarchieven van Wageningen en Zwolle zijn conform de WSCS-OCE verplicht te raadplegen. De buitenlandse archieven zijn aanvullend te raadplegen als er in de Nederlandse luchtfotoarchieven geen bruikbare luchtfoto beschikbaar is (zie "criteria luchtfotoselectie" hieronder) en ook andere geraadpleegde bronnen niet voldoende duidelijkheid bieden met betrekking tot oorlogshandelingen, die middels luchtfoto-analyse opgehelderd kunnen worden.

Criteria luchtfotoselectie

Luchtfoto's worden geselecteerd op basis van enkele criteria. De datum is daarbij erg belangrijk. Bij voorkeur wordt een foto van zo kort mogelijk na een oorlogshandeling gebruikt, omdat daarop de sporen van de oorlogshandelingen in de regel duidelijker zichtbaar zijn. Om deze sporen goed te onderscheiden wordt – indien nodig - een foto van voor de oorlogshandeling geraadpleegd, bij voorkeur van een datum van zo kort mogelijk ervoor. Daarnaast is beeldkwaliteit zeer belangrijk. De voorkeur gaat uit naar een scherpe foto, van de juiste schaal en zonder beperkende factoren, zoals aanwezigheid van bewolking, of inundaties, of beschadigingen aan de foto zelf. Op basis van deze factoren – datum, schaal en kwaliteit van de luchtfoto - zal de keuze voor de meest bruikbare luchtfoto's in relatie tot de oorlogshandeling gemaakt worden.

Tevens wordt altijd een vlakdekkende luchtfotoanalyse uitgevoerd met foto's van eind WOII teneinde een zo compleet mogelijk beeld van de oorlogshandelingen te verkrijgen. Dit wordt gedaan ongeacht of er meldingen van oorlogshandelingen in de tijd ervoor zijn, dit om eventuele (bom)inslagen waarvan destijds geen melding is gedaan en waarvan dus geen archiefstukken bestaan, te ondervangen.

Luchtfoto-interpretatie

Foto's worden door deskundigen met ervaring in de interpretatie van luchtfoto's uit het tijdvak 1940-1945 onafhankelijk van elkaar geïnterpreteerd. Eén van deze deskundigen voert deze analyse uit op het originele beeldmateriaal met de kennis van informatie uit het overige bronnenmateriaal. Hierbij wordt gebruik gemaakt van een beeldbewerkingsprogramma waarmee o.a. helderheid, contrast en scherpte van de foto zijn aan te passen. De tweede analist voert zijn analyse uit zonder de aanvullende informatie uit het bronnenmateriaal en maakt gebruik van ArcGIS en de geogerefereerde luchtfoto. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de Image Analysis Toolbox en Effect Toolbox voor de beeldbewerking en –analyse (o.a. Dynamic Range Adjustment, Swipe functionaliteit). Verschillen in de interpretaties worden besproken en herbeoordeeld.

Vergelijking van de luchtfoto's met de huidige situatie

Door de luchtfoto's uit 1940-1945 te vergelijken met recente luchtfoto's en satellietbeelden, kan een goed beeld verkregen worden van de naoorlogse ontwikkelingen in het gebied. Aanvullend zijn diverse topografische kaarten van de

afgelopen 70 jaar (waaronder uit de Grote Atlas van Nederland 1930-1950 en www.topotijdreis.nl) met elkaar en de luchtfoto's vergeleken.

Betrouwbaarheid van de bron

Luchtfoto's worden in de regel als betrouwbare bron gezien. Bij luchtfoto's dient echter rekening gehouden te worden met het feit dat ze geïnterpreteerd worden, met andere woorden dat er een soort van "vertaling" plaatsvindt van wat op de foto zichtbaar is. Aangezien niet alle sporen van oorlogshandelingen eenduidig als zodanig te herkennen zijn, geldt echter dat de betrouwbaarheid van deze sporen uiteen kunnen lopen. Van een krater van 10 meter doorsnede kan gesteld worden dat deze door een ontplofte bom is veroorzaakt, maar er kunnen diverse redenen zijn waarom een woning is verdwenen – vernield door een ontplofte bom, sloop van het gebouw om plaats te maken voor nieuwbouw, etc. Indien sporen op een luchtfoto niet eenduidig zijn, zullen ze altijd bevestigd moeten worden door een tweede bron, of zal onderbouwd moeten worden waarom een bepaalde interpretatie is gemaakt. In de praktijk worden luchtfoto's doorgaans gebruikt als tweede bron, ter bevestiging van bepaalde gebeurtenissen. Indien sporen op een luchtfoto niet onmiskenbaar te interpreteren zijn, zal de interpretatie onderbouwd zijn en/of zal er verwezen worden naar een andere bron.

Geraadpleegde luchtfoto's

In onderstaande tabel staan alle luchtfoto's van het onderzoeksgebied die zijn geraadpleegd voor onderhavig onderzoek. De afkortingen in de kolom "archief" verwijzen naar de archiefinstellingen zoals aan het begin van deze paragraaf aangegeven.

Datum	Fotonr	Sortie	Schaal (1:x)	Relevant	Archief
04.07.1940	251, 253, 256	H/0002	ca. 43.500	Ja. Geraadpleegd wegens markeringsnummers 6685-030, 6685, 031 en 6685-033.	ACIU
20.06.1943	5216	D/0704	ca. 10.000	Ja. Geraadpleegd wegens markeringsnummers 6685-017.	ACIU
16.08.1943	4104	D/999-541S	ca. 20.000	Ja. Geraadpleegd wegens markeringsnummer 6685-008.	Zwolle
10.09.1944	4234	106G/2750	ca. 10.000	Ja. Geraadpleegd wegens markeringsnummer 0050-008.	Zwolle
11.10.1944	4012 4017	140/1108	ca. 10.000	Ja. Geraadpleegd wegens markeringsnummer 4206.3-008, 5457.4-034.	Zwolle
21.11.1944	4008	4/1305	ca. 8.000	Ja. Geraadpleegd wegens markeringsnummer 6685-024.	Wag
26.11.1944	4011	4/1320	ca. 8.000	Ja. Geraadpleegd wegens markeringsnummer 6685-020.	ACIU
29.11.1944	3034	106G/3682	ca. 8.000	Ja. Geraadpleegd wegens markeringsnummer 6685-024.	ACIU
24.12.1944	4002	16/1511	ca. 30.000	Ja. Geraadpleegd wegens markeringsnummer 4206.3-001.	ACIU
26.02.1945	3033, 3035, 3036, 3039 3044, 3046, 3047, 3048, 3251, 3253, 3259, 3261, 3262, 3264, 3266, 3357, 4039, 4041, 4142	106G/4535	ca. 10.000	Ja. Geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse van eind WOII. Foto 4041 is besteld voor de gemelde bommen van markeringsnummer 5457.4-034.	Zwolle
26.02.1945	4318	106G/4536	ca. 10.000	Ja. Geraadpleegd wegens vlakdekkende	ACIU

Datum	Fotonr	Sortie	Schaal (1:x)	Relevant	Archief
				luchtfotoanalyse van eind WOII en diverse bombardementen op het spoor.	
26.02.1945	3124, 3305, 3317, 3319, 4126	106G/4544	ca. 10.000	Ja. Geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse van eind WOII en diverse bombardementen op het spoor.	Zwolle
14.03.1945	3098, 3101, 4105, 4107	106G/4783	ca. 8.000	Ja. Geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse van eind WOII.	ACIU
09.04.1945	2065	16/2029	ca. 50.000	Ja. Geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse van eind WOII en diverse bombardementen op het spoor.	LBDB
11.04.1945	3040, 3042, 3044, 3046, 3048, 3052, 3054, 3056, 3058, 3060, 3062, 3064, 3066, 3068, 3070, 4032, 4045, 4047, 4049, 4051, 4053, 4055, 4066, 4068	4/2258	ca. 9.000	Ja. Geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse van eind WOII en diverse bombardementen op het spoor.	Wag
13.04.1945	3005, 3007, 3008, 3009, 4001, 4002, 4003, 4004, 4006, 4008	4/2290	ca. 8.000	Ja. Geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse van eind WOII en diverse bombardementen op het spoor.	Wag
12.05.1945	2011	16/2171	ca. 50.000	Ja. Geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse van eind WOII en diverse bombardementen op het spoor.	Wag
19.06.1945	186	19-BS-9027-22	ca. 50.000	Ja. Geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse van eind WOII.	LBDB

Leemte in kennis luchtfoto's

- In de archieven zijn geen bruikbare luchtfoto's van goede schaal, datum en dekking aangetroffen ten behoeve van het bombardement op de Goudsekade in mei 1940.
- In de archieven zijn geen bruikbare luchtfoto's aangetroffen ten behoeve van het bombardement op de Parallelweg en de A12 bij Bodegraven in mei 1940 (6685-030).
- In de archieven zijn geen bruikbare luchtfoto's aangetroffen ten behoeve van de bom in de Oud Reeuwijkseweg (6685-001).
- In de archieven zijn geen bruikbare luchtfoto's aangetroffen ten behoeve van de bom in het Land van Stein (6685-002).
- In de archieven zijn geen bruikbare luchtfoto's aangetroffen ten behoeve van de

neergekomen bommen op 21 juli 1941 ten zuiden van Boskoop (6685-055).

- Voor de bommen bij het huis van Vonk (5457.4-034) zijn twee maanden opgegeven, namelijk september 1942 en september 1944. In de archieven zijn geen bruikbare luchtfoto's aangetroffen in de periode september 1942 t/m 20 juni 1943. Vanaf oktober 1944 was er alleen een geschikte foto van 11 oktober 1944. Deze is echter van mindere kwaliteit. Hierna was de eerstvolgende beschikbare foto van 26 februari 1945.
- In de archieven waren twee foto's van 26 februari 1945 (106G/4533 foto's 3095 & 3098) afwezig met betrekking tot de vlakdekkende luchtfotoanalyse eind WOII.

Uitwerking van de luchtfoto-analyse i.v.m. oorlogshandelingen
Voor de luchtfoto-analyse wordt verwezen naar de chronologische tabel in bijlage 3a.

Uitwerking van de luchtfoto-analyse i.v.m. naoorlogse grondroering
Voor de aangetroffen relevante naoorlogse grondroering wordt verwezen naar de chronologische tabel in bijlage 3a.

4 Fase 2: Analyse bronnenmateriaal

In deze fase wordt het historisch feitenmateriaal afkomstig van de inventarisatiefase gedetailleerd geanalyseerd. Op basis hiervan wordt vastgesteld of er sprake is van de vermoedelijke aanwezigheid van explosieven. Deze analyse is in het chronologische overzicht in bijlage 3a uitgevoerd per relevante gebeurtenis. In onderhavig hoofdstuk is een algemene toelichting gegeven over de uitvoering van een dergelijke analyse.

Verdacht of onverdacht?
Bij de analyse wordt het bronnenmateriaal geanalyseerd en de betrouwbaarheid ervan beoordeeld. In de paragrafen van hoofdstuk 3 zijn per bron de richtlijnen weergegeven die T&A hanteert bij het beoordelen van deze betrouwbaarheid. In bijlage 7 zijn de richtlijnen van de WSCS-OCE weergegeven met betrekking tot welke oorlogshandelingen wel of niet tot een verdacht gebied leiden. Waar de beoordeling van een bron afwijkt van een van deze richtlijnen of anderzijds een nadere toelichting noodzakelijk wordt geacht, zal deze in de analyse in bijlage 3a beschreven worden.

Als na de analyse van het bronnenmateriaal geen feiten duiden op de vermoedelijke aanwezigheid van explosieven, wordt de conclusie onverdacht getrokken. Als er sprake is van de vermoedelijke aanwezigheid van explosieven, wordt de conclusie verdacht getrokken. In dit geval dient een analyse uitgevoerd te worden om te bepalen wat de afbakening hiervan is (horizontaal en/of verticaal), welke (sub)soort explosieven mogelijk aanwezig zijn en van welk kaliber, nationaliteit en verschijningsvorm ze zijn.

Op basis van die analyse is een deel van het onderzoeksgebied verdacht verklaard.

Aanvulling van de analyse – afbakeningen, soorten explosieven, etc.
Voor de verdachte delen van het onderzoeksgebied is de analyse aangevuld met:

- het horizontaal en verticaal vaststellen en afbakenen van het verdachte gebied
- het vaststellen van de hoofdsoort, kaliber, nationaliteit en verschijningsvorm van vermoede explosieven
- het vaststellen van de subsoort, type ontsteker(s) en aantal van vermoede afwerpmunitie

In bijlage 3a is per gebeurtenis in de laatste kolom van de eerste tabel aangegeven tot welk verdacht deelgebied het behoort. In de tabel in hoofdstuk 6 is per verdacht deelgebied de aanvullende analyse verwerkt.

In het geval dat grondroerende werkzaamheden binnen het verdachte gebied gepland zijn, is het raadzaam een risicoanalyse te laten uitvoeren, die resulteert in een advies over hoe om te gaan met de risico's van de vermoede explosieven bij de geplande werkzaamheden en toekomstig grondgebruik. Voor de geplande werkzaamheden ten behoeve waarvan onderhavig vooronderzoek is uitgevoerd, is een dergelijke analyse uitgevoerd in hoofdstuk 5.

Horizontale afbakening
De horizontale afbakening van verdachte gebieden heeft plaatsgevonden op basis van de resultaten van de inventarisatie van het bronnenmateriaal (waaronder de overzichtskaart in bijlage 4) en de richtlijnen hiervoor in het WSCS-OCE (zie bijlage 7).

Deze afbakening is omschreven in de tabel in hoofdstuk 6 en weergegeven in de CE bodembelastingkaart in bijlage 1.

Soort, kaliber, nationaliteit en verschijningsvorm van de vermoede explosieven
Op basis van het aangetroffen feitenmateriaal, is een analyse verricht van de vermoedelijke hoofdsoort, kaliber, nationaliteit en verschijningsvorm van de explosieven binnen het verdachte gebied. Indien de hoofdsoort afwerpmunitie betrof, is aanvullend een analyse verricht op de vermoede subsoort, type ontsteker(s) en verwachte aantal van de mogelijk aanwezige explosieven.

Verticale afbakening
Explosieven kunnen vanaf direct onder het maaiveld ten tijde van WOII aangetroffen worden. De maximale diepte tot waar explosieven kunnen voorkomen hangt af van verschillende factoren zoals bodemgesteldheid, soort explosieven en bij afwerpmunitie (vliegtuigbommen) ook vliegsnelheid, afwerphoogte en -hoek.

Op basis van de mogelijk aan te treffen explosieven, ondergrond en naoorlogse werkzaamheden is per deelgebied/voor het onderzoeksgebied een verticale afbakening van het verdachte gebied bepaald, zoals weergegeven in de tabel in hoofdstuk 6. Er kan van uitgegaan worden dat het maaiveld ten tijde van WOII overeenkomt met het huidige maaiveld, behalve waar vermeld wordt dat dit niet het geval is (zie projectspecifieke achtergrondrisico aan het eind van dit hoofdstuk). Indien tijdens werkzaamheden op locatie blijkt dat deze aanname plaatselijk niet klopt, dient deze aanname bijgesteld te worden aan hand van de nieuw verkregen informatie.

Afwerpmunitie
Voor het bepalen van de maximale indringingsdiepte van afwerpmunitie dient tenminste rekening gehouden te worden met het bodemtype en de bodemweerstand, gewicht en diameter van het explosief en de indringingsnelheid van het explosief. De bodemgegevens worden gehaald uit boringen en sonderingen, de overige factoren zijn bepaald aan hand van onderhavig archiefonderzoek. Indien geen bodemgegevens bekend zijn van een locatie, kan geen goede maximale verticale afbakening bepaald worden.

Niet-afwerpmunitie
Niet-afwerpmunitie wordt afhankelijk van de bodemopbouw en soort explosieven in de regel verwacht op maximaal 2.5 m-mv.

De diepte minus maaiveld die in hoofdstuk 6 is gegeven, kan via het Dinoloket (www.dinoloket.nl) en/of via de algemene hoogtekaart van Nederland (www.ahn.nl) worden herleid tot een hoogte ten opzichte van NAP.

Voor de diepteafbakening zijn geen aanvullende boringen of sonderingen gezet of proefsleuven gegraven. De afbakening kan dan ook gezien worden als een goede indicatie op basis van de toegankelijke informatie. Indien er een project voorbereid wordt, zullen in de regel veel meer gedetailleerdere gegevens over de bodemopbouw beschikbaar komen. Ook kan extra informatie naar voren komen over naoorlogse grondroering, constructies van gebouwen of ophooglagen.

In die gevallen wordt geadviseerd om op basis van deze extra informatie opnieuw de diepte afbakening vast te stellen en op basis daarvan de noodzaak en wijze van detectie onderzoek te bepalen.

Achtergrondrisico
Gebieden met een zogenaamd 'achtergrondrisico' hebben, al spreekt men over een verdacht gebied, geen wezenlijk verhoogd risico op het aantreffen van explosieven (tenzij er sprake is van een contra indicatie). Het betreft de volgende gebieden:
- Naoorlogs aangebrachte ophooglagen

- Onder vooroorlogse bebouwing, waarbij deze en de directe omgeving niet beschadigd is tijdens de oorlog en er geen sprake is van bombardementen
- Geroerde grond, waarbij het aannemelijk is dat aanwezige explosieven tijdens eerdere werkzaamheden zouden zijn ontdekt. Dit geldt bijvoorbeeld voor de grond boven naoorlogs aangelegde kabels, de naoorlogs vernieuwde ballastlaag en al eerder gebaggerde waterbodem, waarbij aantoonbaar niet dieper wordt gewerkt.

Diepte naoorlogse werkzaamheden
In veel gevallen is de beschikbare informatie over de diepte van naoorlogse ingrepen dermate globaal, dan wel afwezig dat deze vastgesteld/geverifieerd dient te worden in het veld door onderzoek. Dit kan door het zetten van boringen of sonderingen, het graven van proefsleuven of uitvoeren van geofysisch onderzoek.

Als algemene richtlijnen voor het veldonderzoek kan hierbij het volgende worden aangehouden:
- Onder gesloopte en naoorlogse bebouwing: funderingsdiepte (vaak 2 tot 4 m-mv tenzij er sprake is van een slappe bodem en de bebouwing op palen staat, dan tot 10 Mpa laag) ter plaatse van de paallocaties
- Ballastvernieuwing op doorgaande sporen: tot 0.5 m-BS
- Wegen en parkeerplaatsen: tot 0.5 m-mv
- Kabels en leidingen: 0.5 tot 1.0 m-mv
- Damwanden: dieper dan een laag met 10 Mpa drukweerstand en normaal minimaal 4 meter lang

Voor de volledigheid wordt nogmaals opgemerkt dat bovenstaande indicaties betreffen, die in alle gevallen geverifieerd dienen te worden door beschikbare tekeningen, getuigen en veldonderzoek.

Projectspecifiek achtergrondrisico
In de eerste tabel in bijlage 3a zijn de naoorlogse werkzaamheden omschreven en in kaartbijlage 4 zijn de locaties ervan ingetekend. In bijlage 1 zijn verdachte gebieden waar deze naoorlogse werkzaamheden hebben plaatsgevonden aangeduid middels een roze kleur (in tegenstelling tot de rode kleur, die aanduidt dat er geen grootschalige, naoorlogse werkzaamheden van bekend zijn).

Vrijgegeven gebieden binnen het onderzoeksgebied
In de tabel in bijlage 3a zijn de vrijgegeven gebieden omschreven en in kaartbijlage 4 zijn de locaties ervan ingetekend. In bijlage 1 zijn deze gebieden als onverdacht (groene markering) ingetekend indien het gehele gebied is vrijgegeven, of als roze-gemarkeerde verdachte gebieden indien de locatie slechts deels is vrijgegeven.

5 Fase 3: Risicoanalyse werkzaamheden

De mogelijke aanwezigheid van explosieven in een verdacht gebied kan een risico vormen tijdens het uitvoeren van grondroerende werkzaamheden. Of de explosieven een risico vormen en, zo ja, welke maatregelen getroffen kunnen worden om dit risico te voorkomen of te beperken, hangt af van diverse factoren zoals de soort en de verschijningsvorm van de vermoede explosieven, de afbakening van het verdachte gebied, de geplande werkzaamheden en omgevingsfactoren. Aan hand hiervan kan een risicoanalyse worden uitgevoerd voor de toekomstige grondroerende werkzaamheden en grondgebruik binnen het onderzoeksgebied.

5.1 Geplande werkzaamheden

Het uit te voeren onderzoek wordt door de gemeente Bodegraven-Reeuwijk gebruikt om inzicht te krijgen in welke gebieden er potentiele risico's aanwezig zijn door de mogelijke aanwezigheid van CE. Tevens wordt de betreffende informatie gebruikt om te voldoen aan de ARBO verplichtingen bij grondroerende werkzaamheden en informatieplicht met betrekking tot openbare orde en veiligheid.

5.2 Locatiespecifieke omstandigheden

Voor een goede risicoanalyse en advies over welke maatregelen getroffen kunnen worden om risico's te voorkomen of te beperken, is het van belang een duidelijk beeld te hebben van de locatiespecifieke omstandigheden. Deze kunnen namelijk bepalend zijn voor de mogelijkheden en onmogelijkheden van de opsporing van explosieven en de keuze van de detectietechnieken. De inzetbaarheid en het detectiebereik van detectietechnieken kan negatief worden beïnvloed door verstorende factoren als damwanden, hekwerk, kabels en leidingen, hoogspanningsmasten, bruggen, bovenleiding van het spoor en stelconplaten.

Voor diverse risicogebieden geldt dat het delen zijn van spoorlijnen, grofweg bestaande uit ballast en een ondergrond van zand. De spoorse infrastructuur en bovenleidingen zullen sterk verstorend werken op detectiemethodes die gebaseerd zijn op de detectie van metaal en afwijkingen in het aardmagnetisch veld. Ook liggen (delen van) risicogebieden in verstedelijkt gebied. Woningen en wegen met bijbehorende kabels en leidingen kunnen eveneens verstorend werken.

5.3 Afbakening opsporingsgebied

Over het algemeen is het opsporingsgebied het gebied waar het verdachte gebied en het werkgebied elkaar overlappen. In het opsporingsgebied is explosievenonderzoek noodzakelijk in verband met de geplande werkzaamheden en het toekomstige gebruik. Ook de aard van de werkzaamheden is hierbij van belang. In sommige gevallen behoort ook een deel van een verdacht gebied waar geen werkzaamheden gepland zijn tot het opsporingsgebied. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer er sprake is van een veiligheidszone bij werkzaamheden waarbij grote trillingen worden veroorzaakt, zoals heien.

Zodra de werkzaamheden bekend zijn, kunnen de opsporingsgebieden worden afgebakend. Opgemerkt wordt dat voor naoorlogs geroerde grond in de regel geen opsporing noodzakelijk is, tenzij er sprake is van een contra indicatie.

Trillingen (van toepassing voor opsporingsgebieden waar afwerpmunitie verwacht wordt)

In een gebied dat verdacht is op de aanwezigheid van afwerpmunitie (vliegtuigbommen) dient er rekening gehouden te worden met het feit dat grote trillingen in de ondergrond een aanwezig explosief kunnen laten detoneren (ontploffen). Dit is een risico dat aanwezig is naast het risico bij direct contact met een explosief. Grote trillingen worden bij-

voorbeeld veroorzaakt door heiwerkzaamheden en hoogfrequent trillen.

Op basis van een onderzoeksrapport hanteert de EOD de richtlijn dat het risico op een ongewenste detonatie van een vliegtuigbom reëel is bij trillingen met een versnelling van 1 m/s^2 of meer. In de regel kunnen bovengenoemde werkzaamheden tot een afstand van 10 meter een dergelijke versnelling veroorzaken. Binnen deze straal is explosievenonderzoek dan ook noodzakelijk, tenzij kan worden aangetoond dat de trillingen die worden veroorzaakt kleiner zijn dan 1 m/s^2 of dat een gebied reeds is blootgesteld aan trillingen met een versnelling van meer dan 1 m/s^2. In dat geval kan (in overleg met bevoegd gezag) op basis van een kwantitatieve risico analyse in een aantal gevallen worden aangetoond dat het achterwege laten toepassen van een veiligheidszone geen risico oplevert dat hoger is het achtergrondrisico.

5.4 Risicoanalyse en advies

De risico analyse hangt af van het feit of een locatie verdacht of onverdacht is conform bijlage 1. De verdachte gebieden zijn roze/rood gemarkeerd en de onverdachte gebieden groen. In hoofdstuk 6 staat per verdacht gebied vermeld op welke soort explosieven het gebied verdacht is met de horizontale en verticale afbakening van elk verdacht deelgebied.

Werkzaamheden in onverdacht gebied

Werkzaamheden die plaats vinden in onverdacht gebied kunnen regulier worden uitgevoerd zonder aanvullende beheersmaatregelen op het gebied van explosieven. Er is daar geen sprake van verhoogd risico.

Werkzaamheden in verdacht gebied in naoorlogs geroerde grond

Werkzaamheden die plaatsvinden in aantoonbaar naoorlogs geroerde grond kunnen ook binnen verdacht regulier worden uitgevoerd, zonder aanvullende beheersmaatregelen op het gebied van explosieven. Er is daar geen sprake van verhoogd risico. Dit geldt ook voor werkzaamheden die op het maaiveld plaatsvinden.

Naoorlogs geroerde grond

In de volgende gevallen is er in de regel sprake van naoorlogs geroerde grond:

- Onder gesloopte en naoorlogse bebouwing: veelal minimaal tot 2 m-mv
- Naoorlogs aangebrachte ophooglagen: afhankelijk van diepte
- Ballastvernieuwing op doorgaande sporen: tot 0.5 m-BS
- Wegen en parkeerplaatsen: tot 0.5 m-mv
- Kabels en leidingen: 0.8 m-mv (of onderzijde aanlegdiepte)
- Damwanden
- In watergangen tot diepte onderhoudsprofiel indien naoorlogse baggerwerkzaamheden hebben plaatsgevonden

Werkzaamheden in verdacht gebied in naoorlogs niet geroerde grond

Daar waar grondroerende werkzaamheden gepland zijn in een verdacht deelgebied in naoorlogs ongeroerde grond is in de regel sprake van een verhoogd risico voor werknemers en omgeving.

In het geval van werkzaamheden waarbij grote trillingen worden veroorzaakt, zoals heien en hoogfrequent trillen, kan er eveneens sprake zijn van risico's indien deze zich op hele korte afstand (indicatie 10 meter) van verdacht gebied bevinden.

Analyse risico's bij werkzaamheden met verhoogd risico
Onderdeel van het bepalen van de risico's zijn de gevaarsfactoren van de te verwachten soorten explosieven (en gebruikte ontstekingsmiddelen) in relatie tot de geplande werkzaamheden, die kunnen leiden tot een ongecontroleerde explosie.

Onder gevaarsfactoren worden factoren verstaan die betrekking hebben op de werking van het explosief zelf die door een bepaalde invloedsfactor het explosief ongecontroleerd in werking kan doen treden. Hierbij wordt onderscheid gemaakt in:
- Voorgespannen slagpinveer
- Vertragingsinrichting
- Anti storingsinrichting (valstrik)
- Gevoeligheid van explosieve stoffen
- Pyrotechnische of brandladingen
- Witte fosfor

Aan de hand van de uit te voeren werkzaamheden en de daarbij optredende effecten zijn de invloedsfactoren geïdentificeerd. Er zijn diverse invloedsfactoren van buitenaf waardoor gevaarsfactoren van een explosief het explosief ongecontroleerd in werking kan treden. Hierbij wordt onderscheid gemaakt in:
- Trillingen (heiwerkzaamheden)
- Toucheren (heiwerkzaamheden, graafwerkzaamheden, boren, sonderen)
- Bewegen (heiwerkzaamheden, graafwerkzaamheden, boren, sonderen)
- Warmte (hitte, brand)
- (lucht)druk
- Blootstelling aan zuurstof (graafwerkzaamheden)

Op basis van de gevaar- en invloedsfactoren dienen de uitwerkingsfactoren bestudeerd te worden. Uitwerkingsfactoren zijn de effecten die optreden na het in werking treden van een explosief. Hierbij wordt onderscheid gemaakt in:
- Scherfwerking
- Schokgolf
- Luchtdrukwerking
- Hitte/brand
- Ontstaan toxische rook

Beheersmaatregelen
Op basis van een nadere risico analyse dienen in het geval van een verhoogd risico dan beheersmaatregelen te worden bepaald door een WSCS OCE gecertificeerd bedrijf. Dit is vastgelegd in het vigerende Arbeidsomstandighedenbesluit (artikel 4.17f /bijlage XII).

De beheersmaatregelen kunnen bestaan uit:
- het aanpassen van de werkzaamheden
- plaatsen van beschermende maatregelen door een gecertificeerd bedrijf zoals T&A
- uitvoeren van opsporingsonderzoek door een gecertificeerd bedrijf zoals T&A

6 Conclusie

Er is feitelijk materiaal aangetroffen, waaruit blijkt dat er mogelijk verschillende typen explosieven in het onderzoeksgebied zijn achtergebleven tijdens WOII. Hierdoor geldt dat het onderzoeksgebied (deels) verdacht is op de aanwezigheid van explosieven.

Op basis van de inventarisatie en analyse van het bronnenmateriaal, is onderscheid gemaakt in verschillende deelgebieden. De afbakening van de verdachte gebieden en de soort(en) te verwachten explosieven is als volgt:

Conclusies en afbakeningen (zie hoofdstuk 4 voor een nadere toelichting)				
Horizontale afbakening	**(Sub)soort, kaliber en nationaliteit van mogelijk aan te treffen explosieven**	**Verschij-ningsvorm**	**Aantal**	**Verticale afbakening**
Deelgebied 01 – op basis van markeringsnummer 6685-033				
Gebied op basis van kraterpatroon (15 meter) plus 25 meter (voor de offset van de blindgangers en de afwijking van het georefereren van de luchtfoto's).	Afwerpmunitie: 50, 100, 250 kilogram, Duits	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. [#] Als globale indicatie kan aangehouden worden dat de maximale indringingsdiepte bepaald wordt door de 10 MPa-laag ter plaatse. Deze is grofweg gelegen op 10.0 m-mv (zie §2.1).
[#] Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.				
Deelgebied 02 – op basis van markeringsnummer 6685-031				
Gebied binnen 150 meter van Parallelweg 14. Aan de kant van Parallelweg 12 is deze straal gereduceerd tot 125 meter.**	Afwerpmunitie: 50, 100, 250 kilogram, Duits	Afgeworpen	Drie	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. [#] Als globale indicatie kan aangehouden worden dat de maximale indringingsdiepte bepaald wordt door de 10 MPa-laag ter plaatse. Deze is grofweg gelegen op 10.0 m-mv (zie §2.1).
** Deze straal is gebaseerd op ruime ervaring van T&A in onderzoek naar diverse soorten bombardementen en de daarbij vastgestelde maximale onderlinge afstanden tussen afgeworpen bommen van een toestel. De straal van 150 meter bestaat uit deze afstand plus de ondergrondse offset van een blindganger en een foutenmarge van 5 meter i.v.m. de nauwkeurigheid van het plaatsen van luchtfoto's. [#] Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.				

Deelgebied 03 – op basis van markeringsnummer 6685-001				
Gebied binnen 15 meter van het inslagpunt (voor de offset van de blindganger).	Afwerpmunitie: 50, 100, 250 kilogram, Duits	Afgeworpen	Eén	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. [#] Als globale indicatie kan aangehouden worden dat de maximale indringingsdiepte bepaald wordt door de 10 MPa-laag ter plaatse. Deze is grofweg gelegen op 10.0 m-mv (zie §2.1).
[#] Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.				
Deelgebied 04 – op basis van markeringsnummers 6685-008 en luchtfoto 4104				
Gebied op basis van kraterpatroon (51 meter) plus 25 meter (voor de offset van de blindgangers en de afwijking van het georefereren van de luchtfoto's).	Afwerpmunitie: 250 en 500 lbs (GP en MC); geallieerd	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. [#] Als globale indicatie kan aangehouden worden dat de maximale indringingsdiepte bepaald wordt door de 10 MPa-laag ter plaatse. Deze is grofweg gelegen op 10.0 m-mv (zie §2.1).
[#] Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.				
Deelgebied 05 – op basis van markeringsnummer 6685-041				
Gebied binnen 75 meter van een enkele krater*	Afwerpmunitie: 500 en 1.000 lbs (GP en MC); geallieerd	Afgeworpen	Maximaal 2	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. [#] Als globale indicatie kan aangehouden worden dat de maximale indringingsdiepte bepaald wordt door de 10 MPa-laag ter plaatse. Deze is grofweg gelegen op 10.0 m-mv (zie §2.1).
* Deze straal is gebaseerd op ruime ervaring van T&A in onderzoek naar duikbombardementsaanvallen en de daarbij vastgestelde maximale onderlinge afstand tussen afgeworpen bommen van een toestel. De straal van 75 meter bestaat uit deze afstand plus de ondergrondse offset van een blindganger en een foutenmarge van 5 meter i.v.m. de nauwkeurigheid van het plaatsen van luchtfoto's. [#] Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.				

Deelgebied 06 – op basis van markeringsnummers 0050-008, -009, -010, -055c, -077, 0059-004, -005, 5457.4-035, -040, 6685-011, -074 en luchtfoto 4053.				
Gebied binnen 91 meter van het spoor (lijndoelwit) ter hoogte van de bomkraters die binnen deze straal vallen. Gebied binnen 181 meter van het spoor ter hoogte van bomkraters die niet binnen 91 meter liggen.*** Gebied binnen 150 meter van de enkele krater.**	Afwerpmunitie: 250, 500 en 1.000 lbs (GP en MC); geallieerd	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. # Als globale indicatie kan aangehouden worden dat de maximale indringingsdiepte bepaald wordt door de 10 MPa-laag ter plaatse. Deze is grofweg gelegen op 10.0 m-mv (zie §2.1).
** Deze straal is gebaseerd op ruime ervaring van T&A in onderzoek naar diverse soorten bombardementen en de daarbij vastgestelde maximale onderlinge afstanden tussen afgeworpen bommen van een toestel. De straal van 150 meter bestaat uit deze afstand plus de ondergrondse offset van een blindganger en een foutenmarge van 5 meter i.v.m. de nauwkeurigheid van het plaatsen van luchtfoto's. *** Conform de WSCS-OCE dient bij een duikbombardement op een 'Line Target', waarbij het inslagenpatroon onbekend is, afgebakend te worden met een straal van 91 meter vanuit het hart van het doel. Hoewel in dit geval sprake is van een dergelijke aanval, blijkt uit het feit dat meerdere inslaglocaties buiten deze straal liggen, dat dit uitgangspunt niet gehanteerd kan worden. In dit geval wordt op basis van de afwijkende inslaglocatie(s) aangenomen dat de aanval gezien moet worden als een aanval op een 'Pin Point Target', waarbij een straal van 181 meter gehanteerd wordt conform de WSCS-OCE. Wegens de aanwezigheid van het geïnundeerde gebied, waar inslagen niet betrouwbaar te bepalen zijn, maar wel enkele kraters buiten de 91 meter straal terecht zijn gekomen, wordt ook de 181 meter straal gehanteerd. # Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor de deelgebieden een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.				
Deelgebied 07 op basis van markeringsnummers 0050-067, -070, -074, 0059-004, -005, 4206.3-002, -003, -008, -010, 5457.4-037, 6685-070				
Gebied binnen 91 meter van het spoor (lijndoelwit) ter hoogte van de bomkraters die binnen deze straal vallen. Gebied binnen 181 meter van het spoor ter hoogte van bomkraters die niet binnen 91 meter liggen.*** Gebied binnen 150 meter van de enkele krater.**	Afwerpmunitie: 250, 500 en 1.000 lbs (GP en MC); geallieerd	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. # Als globale indicatie kan aangehouden worden dat de maximale indringingsdiepte bepaald wordt door de 10 MPa-laag ter plaatse. Deze is grofweg gelegen op 10.0 m-mv (zie §2.1).
** Deze straal is gebaseerd op ruime ervaring van T&A in onderzoek naar diverse soorten bombardementen en de daarbij vastgestelde maximale onderlinge afstanden tussen afgeworpen bommen van een toestel. De straal van 150 meter bestaat uit deze afstand plus de ondergrondse offset van een blindganger en een foutenmarge van 5 meter i.v.m. de nauwkeurigheid van het plaatsen van luchtfoto's. *** Conform de WSCS-OCE dient bij een duikbombardement op een 'Line Target', waarbij het inslagenpatroon onbekend is, afgebakend te worden met een straal van 91 meter vanuit het hart van het doel. Hoewel in dit geval sprake is van een dergelijke aanval, blijkt uit het feit dat meerdere inslaglocaties buiten deze straal liggen, dat dit uitgangspunt niet gehanteerd kan worden. In dit geval wordt op basis van de afwijkende inslaglocatie(s) aangenomen dat de aanval gezien moet worden als een aanval op een 'Pin Point Target', waarbij een straal van 181 meter gehanteerd wordt conform de WSCS-OCE. Wegens de aanwezigheid van het geïnundeerde gebied, waar inslagen niet betrouwbaar te bepalen zijn, maar wel enkele kraters buiten de 91 meter straal terecht zijn gekomen, wordt ook de 181 meter straal gehanteerd. # Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor de deelgebieden een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.				

Deelgebied 08 – op basis van markeringsnummers 0034-057, 0059-004, -005, -010, -011, -012, -014, -015, -016, -017, -018, -019, -021, -023, 5457.4-008, 6685-019, -022, -023, -027, -037, -047, -050, -057				
Gebied binnen 91 meter van het spoor (lijndoelwit) ter hoogte van de bomkraters die binnen deze straal vallen. Gebied binnen 181 meter van het spoor ter hoogte van bomkraters die niet binnen 91 meter liggen.*** Voor de kraters buiten 181 meter waarvan gesteld kan worden dat ze bij dezelfde aanval zijn ontstaan geldt: gebied op basis van kraterpatroon plus 25 meter (voor de offset van de blindgangers en de afwijking van het georefereren van de luchtfoto's). Voor de losse kraters buiten 181 meter geldt: gebied binnen 75 meter van een enkele krater*	Afwerpmunitie: 250, 500 en 1.000 lbs (GP en MC); geallieerd	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. # Als globale indicatie kan aangehouden worden dat de maximale indringingsdiepte bepaald wordt door de 10 MPa-laag ter plaatse. Deze is grofweg gelegen op 10.0 m-mv (zie §2.1).
* Deze straal is gebaseerd op ruime ervaring van T&A in onderzoek naar duikbombardementsaanvallen en de daarbij vastgestelde maximale onderlinge afstand tussen afgeworpen bommen van een toestel. De straal van 75 meter bestaat uit deze afstand plus de ondergrondse offset van een blindganger en een foutenmarge van 5 meter i.v.m. de nauwkeurigheid van het plaatsen van luchtfoto's. *** Conform de WSCS-OCE dient bij een duikbombardement op een 'Line Target', waarbij het inslagenpatroon onbekend is, afgebakend te worden met een straal van 91 meter vanuit het hart van het doel. Hoewel in dit geval sprake is van een dergelijke aanval, blijkt uit het feit dat meerdere inslaglocaties buiten deze straal liggen, dat dit uitgangspunt niet gehanteerd kan worden. In dit geval wordt op basis van de afwijkende inslaglocatie(s) aangenomen dat de aanval gezien moet worden als een aanval op een 'Pin Point Target', waarbij een straal van 181 meter gehanteerd wordt conform de WSCS-OCE. # Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor de deelgebieden een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.				
Deelgebied 09 – op basis van markeringsnummers 0034-061, -068, -073, -075, 0059-004, -005, 6685-021, -045				
Gebied binnen 181 meter van het viaduct ten oosten van Waarder (het doelwit). Voor de kraters die hierbuiten vallen: Gebied binnen 91 meter van het spoor (lijndoelwit) ter hoogte van de bomkraters die binnen deze straal vallen. Gebied binnen 181 meter van het spoor ter hoogte van bomkraters die niet binnen 91 meter liggen.***	Afwerpmunitie: 250 en 500 lbs (GP en MC); geallieerd	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. # Als globale indicatie kan aangehouden worden dat de maximale indringingsdiepte bepaald wordt door de 10 MPa-laag ter plaatse. Deze is grofweg gelegen op 10.0 m-mv (zie §2.1).
*** Conform de WSCS-OCE dient bij een duikbombardement op een 'Line Target', waarbij het inslagenpatroon onbekend is, afgebakend te worden met een straal van 91 meter vanuit het hart van het doel. Hoewel in dit geval sprake is van een dergelijke aanval, blijkt uit het feit dat meerdere inslaglocaties buiten deze straal liggen, dat dit uitgangspunt niet gehanteerd kan worden. In dit geval wordt op basis van de afwijkende inslaglocatie(s) aangenomen dat de aanval gezien moet worden als een aanval op een 'Pin Point Target', waarbij een straal van 181 meter gehanteerd wordt conform de WSCS-OCE. # Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor de deelgebieden een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.				

Deelgebied 10 – op basis van markeringsnummers 0034-058 Verder geldt hiervoor hetzelfde als deelgebied 9				
Gebied binnen 108 meter van het viaduct ten oosten van Waarder (het doelwit).	Afwerpmunitie: 250 en 500 lbs (GP en MC); geallieerd	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. [#] Als globale indicatie kan aangehouden worden dat de maximale indringingsdiepte bepaald wordt door de 10 MPa-laag ter plaatse. Deze is grofweg gelegen op 10.0 m-mv (zie §2.1).
	Raketten: 60 lbs; geallieerd	Verschoten	Enkele	Gezien de bodemopbouw (zie §2.1) zijn explosieven te verwachten vanaf maaiveld tot maximaal 2.5 m-mv[##]
[#] Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor de deelgebieden een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is. [##] Met maaiveld wordt maaiveld ten tijde van WOII bedoeld. Er kan van uitgegaan worden dat het maaiveld ten tijde van WOII overeenkomt met het huidige maaiveld, behalve waar vermeld wordt dat dit niet het geval is (zie ook projectspecifieke achtergrondrisico aan het eind van dit hoofdstuk).				
Deelgebied 11 – op basis van markeringsnummers 3557.4-032				
Gebied op basis van kraterpatroon (38 meter) plus 25 meter (voor de offset van de blindgangers en de afwijking van het georefereren van de luchtfoto's).	Afwerpmunitie: 250, 500 en 1.000 lbs (GP en MC); geallieerd	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. [#] Als globale indicatie kan aangehouden worden dat de maximale indringingsdiepte bepaald wordt door de 10 MPa-laag ter plaatse. Deze is grofweg gelegen op 10.0 m-mv (zie §2.1).
[#] Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.				

Deelgebied 12 – op basis van markeringsnummer 6685-067				
Gebied binnen 25 meter van het inslagpunt (voor de offset van de blindganger en de onnauwkeurigheid van de locatieaanduiding op de kaart van de getuigenverklaring).	Afwerpmunitie: 250, 500 en 1.000 lbs (GP en MC); geallieerd	Afgeworpen	Twee	Tot 3.74 – NAP: Vrijgegeven Dieper dan 3.74 – NAP: Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. # Als globale indicatie kan aangehouden worden dat de maximale indringingsdiepte bepaald wordt door de 10 MPa-laag ter plaatse. Deze is grofweg gelegen op 10.0 m-mv (zie §2.1).
# Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.				
Deelgebied 13 – op basis van markeringsnummer 5457.4-033				
Gebied binnen 150 meter van de getroffen locatie.**	Afwerpmunitie: 250, 500 en 1.000 lbs (GP en MC); geallieerd	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. # Als globale indicatie kan aangehouden worden dat de maximale indringingsdiepte bepaald wordt door de 10 MPa-laag ter plaatse. Deze is grofweg gelegen op 10.0 m-mv (zie §2.1).
** Deze straal is gebaseerd op ruime ervaring van T&A in onderzoek naar diverse soorten bombardementen en de daarbij vastgestelde maximale onderlinge afstanden tussen afgeworpen bommen van een toestel. De straal van 150 meter bestaat uit deze afstand plus de ondergrondse offset van een blindganger en een foutenmarge van 5 meter i.v.m. de nauwkeurigheid van het plaatsen van luchtfoto's. # Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.				

Deelgebied 14 – op basis van markeringsnummer 5457.4-034				
Gebied binnen 150 meter van de getroffen locatie.**	Afwerpmunitie: 250, 500 en 1.000 lbs (GP en MC); geallieerd	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. # Als globale indicatie kan aangehouden worden dat de maximale indringingsdiepte bepaald wordt door de 10 MPa-laag ter plaatse. Deze is grofweg gelegen op 10.0 m-mv (zie §2.1).
** Deze straal is gebaseerd op ruime ervaring van T&A in onderzoek naar diverse soorten bombardementen en de daarbij vastgestelde maximale onderlinge afstanden tussen afgeworpen bommen van een toestel. De straal van 150 meter bestaat uit deze afstand plus de ondergrondse offset van een blindganger en een foutenmarge van 5 meter i.v.m. de nauwkeurigheid van het plaatsen van luchtfoto's. # Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.				
Deelgebied 15 – op basis van markeringsnummers 5457.4-030a en -030b				
De sloten zoals aanwezig ten tijde van WOII binnen een gebied van 250 meter van de crashlocatie.	Wrakstukken Marauders B-26, inclusief boordwapens en bijbehorende munitie en de aan boord geweest zijnde afwerpmunitie.	Onderdeel van wrak	Enkele	Explosieven zijn te verwachten op de harde waterbodem##
## Met de harde waterbodem wordt de harde waterbodem ten tijde van WOII bedoeld.				
Deelgebied 16 – op basis van markeringsnummers 5457.4-030c				
De sloten zoals aanwezig ten tijde van WOII binnen een gebied van 250 meter van de aangegeven vondstlocatie.	Wrakstukken Marauders B-26, inclusief boordwapens en bijbehorende munitie	Onderdeel van wrak	Enkele	Explosieven zijn te verwachten op de harde waterbodem##
## Met de harde waterbodem wordt de harde waterbodem ten tijde van WOII bedoeld.				

Deelgebied 17 – overlap tussen deelgebied 4 en 16				
Overlap tussen deelgebied 4 en 16.	Afwerpmunitie: 250 en 500 lbs (GP en MC); geallieerd.	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. [#] Als globale indicatie kan aangehouden worden dat de maximale indringingsdiepte bepaald wordt door de 10 MPa-laag ter plaatse. Deze is grofweg gelegen op 10.0 m-mv (zie §2.1).
	Wrakstukken Marauders B-26, inclusief boordwapens en bijbehorende munitie.	Onderdeel van wrak	Enkele	Explosieven zijn te verwachten op de harde waterbodem[##]
[#] Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is. [##] Met de harde waterbodem wordt de harde waterbodem ten tijde van WOII bedoeld.				
Deelgebied 18 – op basis van markeringsnummers 6685-065				
Gebied binnen 91 meter van het spoor (lijndoelwit) ter hoogte van de bomkraters die binnen deze straal vallen.	Afwerpmunitie: 250, 500 en 1.000 lbs (GP en MC); geallieerd	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. [#] Als globale indicatie kan aangehouden worden dat de maximale indringingsdiepte bepaald wordt door de 10 MPa-laag ter plaatse. Deze is grofweg gelegen op 10.0 m-mv (zie §2.1).
[#] Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor de deelgebieden een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.				
Deelgebied 19 – op basis van markeringsnummers 6685-038, -066				
Gebied binnen 181 meter van het viaduct (puntdoel-wit) ter hoogte van de bomkraters die binnen deze straal vallen. Gebied op basis van kraterpatroon (46 meter) plus 25 meter (voor de offset van de blindgangers en de afwijking van het georefereren van de luchtfoto's).	Afwerpmunitie: 250, 500 en 1.000 lbs (GP en MC); geallieerd	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. [#] Als globale indicatie kan aangehouden worden dat de maximale indringingsdiepte bepaald wordt door de 10 MPa-laag ter plaatse. Deze is grofweg gelegen op 10.0 m-mv (zie §2.1).
[#] Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor de deelgebieden een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.				

Deelgebied 20 – op basis van markeringsnummer 6685-068				
Gebied binnen 150 meter van de getroffen locatie.**	Afwerpmunitie: 250, 500 en 1.000 lbs (GP en MC); geallieerd	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. # Als globale indicatie kan aangehouden worden dat de maximale indringingsdiepte bepaald wordt door de 10 MPa-laag ter plaatse. Deze is grofweg gelegen op 10.0 m-mv (zie §2.1).
** Deze straal is gebaseerd op ruime ervaring van T&A in onderzoek naar diverse soorten bombardementen en de daarbij vastgestelde maximale onderlinge afstanden tussen afgeworpen bommen van een toestel. De straal van 150 meter bestaat uit deze afstand plus de ondergrondse offset van een blindganger en een foutenmarge van 5 meter i.v.m. de nauwkeurigheid van het plaatsen van luchtfoto's. # Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.				
Deelgebied 21 – op basis van luchtfoto's 4104 en 3251				
Gebied binnen 150 meter van de kraters.**	Afwerpmunitie: 250, 500 en 1.000 lbs (GP en MC); geallieerd	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. # Als globale indicatie kan aangehouden worden dat de maximale indringingsdiepte bepaald wordt door de 10 MPa-laag ter plaatse. Deze is grofweg gelegen op 10.0 m-mv (zie §2.1).
** Deze straal is gebaseerd op ruime ervaring van T&A in onderzoek naar diverse soorten bombardementen en de daarbij vastgestelde maximale onderlinge afstanden tussen afgeworpen bommen van een toestel. De straal van 150 meter bestaat uit deze afstand plus de ondergrondse offset van een blindganger en een foutenmarge van 5 meter i.v.m. de nauwkeurigheid van het plaatsen van luchtfoto's. # Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.				

Deelgebied 22 – op basis van luchtfoto 3064				
Gebied op basis van kraterpatroon (44 meter) plus 25 meter (voor de offset van de blindgangers en de afwijking van het georefereren van de luchtfoto's).	Afwerpmunitie: 250, 500 en 1.000 lbs (GP en MC); geallieerd	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. [#] Als globale indicatie kan aangehouden worden dat de maximale indringingsdiepte bepaald wordt door de 10 MPa-laag ter plaatse. Deze is grofweg gelegen op 10.0 m-mv (zie §2.1).
[#] Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.				
Deelgebied 23 – op basis van markeringsnummer 6685-035				
Gebied op basis van kraterpatroon (11 meter) plus 25 meter (voor de offset van de blindgangers en de afwijking van het georefereren van de luchtfoto's).	Afwerpmunitie: 250, 500 en 1.000 lbs (GP en MC); geallieerd	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. [#] Als globale indicatie kan aangehouden worden dat de maximale indringingsdiepte bepaald wordt door de 10 MPa-laag ter plaatse. Deze is grofweg gelegen op 10.0 m-mv (zie §2.1).
[#] Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor dit deelgebied een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.				
Deelgebied 24 – op basis van markeringsnummers 6685-017				
Gebied binnen 200 meter van de crashlocatie.	Wrakstukken Lancaster, kleine wrakstukken, inclusief boordwapens en bijbehoren-de munitie (.50 en .303 inch)	Onderdeel van wrak	Enkele	Op land: Gezien de bodemopbouw (zie §2.1) zijn explosieven te verwachten vanaf maaiveld tot maximaal 2.0 m-mv.[##] In water: Explosieven zijn te verwachten op de harde waterbodem[##]
[##] Met maaiveld wordt maaiveld ten tijde van WOII bedoeld, hetzelfde geldt voor de harde waterbodem. Er kan van uitgegaan worden dat het maaiveld ten tijde van WOII overeenkomt met het huidige maaiveld, behalve waar vermeld wordt dat dit niet het geval is (zie ook projectspecifieke achtergrondrisico aan het eind van dit hoofd-stuk).				

Deelgebied 25 – overlap tussen deelgebied 6 en 14				
Overlap tussen deelgebied 6 en 14.	Afwerpmunitie: 250, 500 en 1.000 lbs (GP en MC); geallieerd	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. [#] Als globale indicatie kan aangehouden worden dat de maximale indringingsdiepte bepaald wordt door de 10 MPa-laag ter plaatse. Deze is grofweg gelegen op 10.0 m-mv (zie §2.1).
[#] Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor de deelgebieden een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.				
Deelgebied 26 – overlap tussen deelgebied 13 en 14				
Overlap tussen deelgebied 13 en 14.	Afwerpmunitie: 250, 500 en 1.000 lbs (GP en MC); geallieerd	Afgeworpen	Enkele	Wegens de afwezigheid van sondeerinformatie is deze diepte niet exact aan te geven en zou middels een sondering ter plaatse bepaald moeten worden. [#] Als globale indicatie kan aangehouden worden dat de maximale indringingsdiepte bepaald wordt door de 10 MPa-laag ter plaatse. Deze is grofweg gelegen op 10.0 m-mv (zie §2.1).
[#] Op basis van publiekelijk toegankelijke geotechnische sonderingen is het niet mogelijk om voor de deelgebieden een verticale afbakening uit te voeren conform het ontwerp voorschrift bepaling indringdiepte conventionele explosieven (maart 2015). Dit vanwege het feit dat er geen sondering per 2.500 m2 beschikbaar is.				

Voor aanvullende informatie over horizontale en verticale afbakening en de vermoede soorten, hoeveelheden en verschijningsvormen van de explosieven wordt verwezen naar hoofdstuk 4 en de bijlagen. De uitleg op basis van welk feitenmateriaal de gebieden verdacht zijn verklaard en afgebakend, is terug te vinden in bijlage 3a.

Projectspecifiek achtergrondrisico

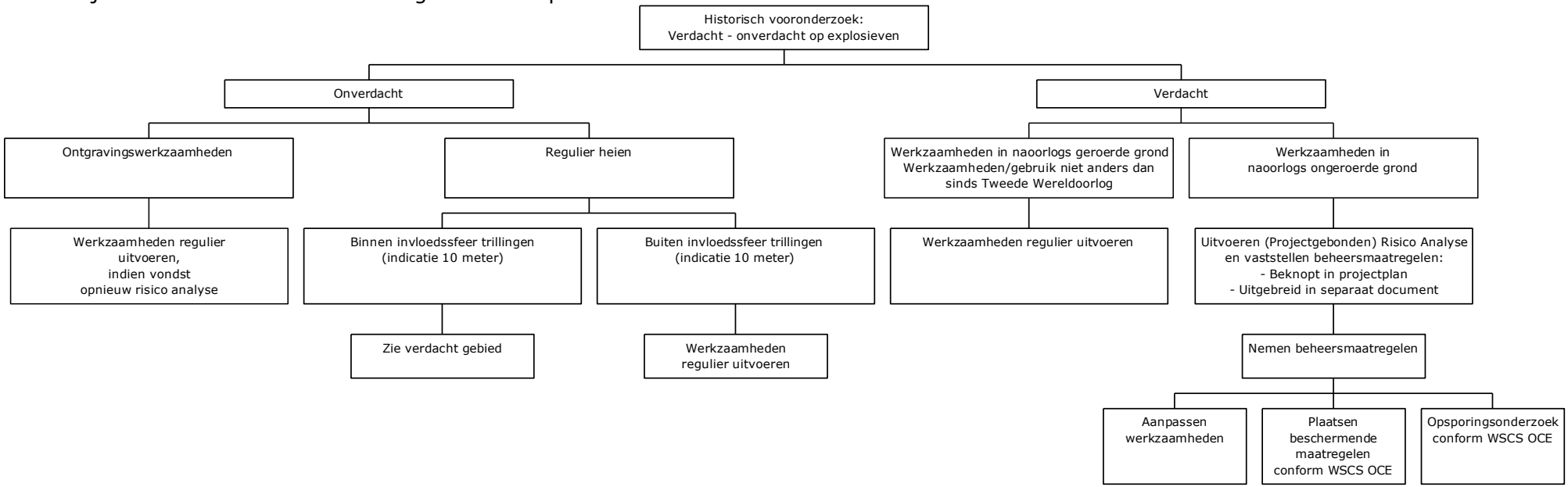
In de eerste tabel in bijlage 3a zijn de naoorlogse werkzaamheden omschreven en in kaartbijlage 4 zijn de locaties ervan ingetekend. In bijlage 1 zijn verdachte gebieden waar deze naoorlogse werkzaamheden hebben plaatsgevonden aangeduid middels een roze kleur (in tegenstelling tot de rode kleur, die aanduidt dat er geen grootschalige, naoorlogse werkzaamheden van bekend zijn). Voor een nadere toelichting op naoorlogse grondroering en achtergrondrisico wordt verwezen naar hoofdstuk 4.

Vrijgegeven gebieden binnen het onderzoeksgebied

In de tabel in bijlage 3a zijn de vrijgegeven gebieden omschreven en in kaartbijlage 4 zijn de locaties ervan ingetekend. In bijlage 1 zijn deze gebieden als onverdacht (groene markering) ingetekend indien het gehele gebied is vrijgegeven, of als roze-gemarkeerde verdachte gebieden indien de locatie slechts deels is vrijgegeven.

7 Aanbevelingen met betrekking tot de geplande werkzaamheden

Aan de hand van de kaart bijlage 1 kan met behulp van onderstaand schema bepaald worden of er bij de geplande werkzaamheden sprake is of kan zijn van risico's door de aanwezigheid van explosieven.

Werkzaamheden in naoorlogs geroerde grond

In de volgende gevallen is er in de regel sprake van naoorlogs geroerde grond:

- Onder gesloopte en naoorlogse bebouwing: veelal minimaal tot 2 m-mv
- Naoorlogs aangebrachte ophooglagen: afhankelijk van diepte
- Ballastvernieuwing op doorgaande sporen: tot 0.5 m-BS
- Wegen en parkeerplaatsen: tot 0.5 m-mv
- Kabels en leidingen: 0.8 m-mv (of onderzijde aanlegdiepte)
- Damwanden
- In watergangen tot diepte onderhoudsprofiel indien naoorlogse baggerwerkzaamheden hebben plaatsgevonden

In een (Projectgebonden) Risico Analyse kan de naoorlogse grondroering op basis van archief materiaal, boringen en proefsleuven nader bepaald worden.

(Projectgebonden) Risico Analyse CE

Om tot een gericht advies te komen betreffende de explosievenveiligheid van het projectgebied, kan een Risicoanalyse CE worden uitgevoerd. De bedoeling van een Risicoanalyse CE is het beoordelen van de risico's van de te verwachten explosieven in de bodem van het projectgebied in relatie tot het toekomstige gebruik van het projectgebied/de geplande werkzaamheden, inclusief de maatregelen die nodig zijn om deze risico's te beheersen.

De Risicoanalyse CE wordt uitgevoerd op basis van onderhavig vooronderzoek, aangevuld met feitenmateriaal over naoorlogse werkzaamheden, de door opdrachtgever geplande werkzaamheden en een uitgebreide studie van de locatie specifieke omstandigheden.

Opsporingsonderzoek - detectie

Fasering opsporingswerkzaamheden:

1. Projectplan non-realtime detectie dat ter kennisgeving aan het bevoegd gezag aangeleverd dient te worden. Werkzaamheden mogen direct worden uitgevoerd;
2. Oppervlakte en/of dieptedetectie;
    - Betreft het vlakdekkend inmeten van werkgebieden binnen verdachte gebieden (opsporingsgebieden)
        - Eventueel uitgebreid indien heiwerkzaamheden zijn gepland waarbij niet trillingsvrij wordt gewerkt (zie toelichting in "*invloed trillingen op explosieven*" verderop)
    - Onderscheid in landbodem en waterbodem
    - Oppervlaktedetectie, afhankelijk van projectspecifieke (verstorende) factoren, in de regel mogelijk tot circa 4.0 m-mv
    - Afhankelijk van de verticale afbakening aangevuld met dieptedetectie
        - Mede afhankelijk van de aard van werkzaamheden en wensen opdrachtgever (zie opsporingsdiepte)
3. Proces-verbaal van oplevering;
    - Onderzoeksresultaten detectie resulteert in een bodembelastingkaart met verdachte objecten en beperkt of niet interpreteerbare gebieden
    - Advies aanvullende opsporingswerkzaamheden (benadering)

Opsporingsonderzoek - benadering

4. Projectplan realtime detectie en benadering dat ter goedkeuring aan het bevoegd gezag aangeleverd dient te worden. Werkzaamheden kunnen pas starten na actieve goedkeuring.
5. Realtime detectie en benadering
6. Verdachte objecten, beperkt vrijgegeven gebieden en verstoorde gebieden worden nader onderzocht;
    - Inzet benaderteam en beveiligde graafkraan (indien noodzakelijk)
    - Laagsgewijs ontgraven, identificeren en tijdelijk veiligstellen van aangetroffen explosieven
    - Overdracht aangetroffen explosieven aan de EOD en ruiming hiervan
7. Proces verbaal van oplevering – verklaring vrij van explosieven

Onderzoeksresultaten benadering resulteren in een bodembelastingkaart met (beperkt)vrij van explosieven verklaarde gebieden

Detectieverstorende factoren
Voor het uitvoeren van een constructief en representatief opsporingsonderzoek is het van belang een duidelijk beeld te hebben van de locatiespecifieke omstandigheden. Deze kunnen namelijk bepalend zijn voor de mogelijkheden en onmogelijkheden van het opsporingsproces. De inzetbaarheid en het detectiebereik van detectietechnieken kan negatief worden beïnvloed door verstorende factoren als damwanden, hekwerk, kabels en leidingen, hoogspanningsmasten, bruggen, bovenleiding van het spoor en stelconplaten. Tevens is de begaanbaarheid van een opsporingsgebied van groot belang. Ter plaatse van bovengrondse obstakels is het in de regel niet mogelijk om opsporingswerkzaamheden uit te kunnen voeren.

Opsporingsdiepte
De verticale afbakening zoals omschreven in hoofdstuk 6 geeft weer tot welke diepte de te verwachten soorten explosieven voor kunnen komen binnen de verdachte deelgebieden. Afhankelijk van de aard van werkzaamheden en wensen opdrachtgever dient de opsporingsdiepte te worden bepaald. De opsporingsdiepte hangt af van verschillende factoren:

- Diepte verdacht gebied: de maximale diepte tot waarop de explosieven aanwezig kunnen zijn.
- Werkdiepte geplande werkzaamheden: de maximale diepte tot waarop grondwerkzaamheden plaatsvinden plus een veiligheidsmarge van 0.5 meter.

Invloed trillingen op explosieven
In een gebied dat verdacht is op de aanwezigheid van afwerpmunitie (vliegtuigbommen) dient er rekening gehouden te worden met het feit dat grote trillingen in de ondergrond een aanwezig explosief kunnen laten detoneren (ontploffen). Dit is een risico dat aanwezig is naast het risico bij direct contact met een explosief. Grote trillingen worden bijvoorbeeld veroorzaakt door heiwerkzaamheden en hoogfrequent trillen.

Op basis van een onderzoeksrapport hanteert de EOD de richtlijn dat het risico op een ongewenste detonatie van een vliegtuigbom reëel is bij trillingen met een versnelling van 1 m/s^2 of meer. In de regel kunnen bovengenoemde werkzaamheden tot een afstand van 10 meter een dergelijke versnelling veroorzaken. Binnen deze straal is explosievenonderzoek dan ook noodzakelijk, tenzij kan worden aangetoond dat de trillingen die worden veroorzaakt kleiner zijn dan 1 m/s^2 of dat een gebied reeds is blootgesteld aan trillingen met een versnelling van meer dan 1 m/s^2. In dat geval kan (in overleg met bevoegd gezag) op basis van een kwantitatieve risico analyse in een aantal gevallen worden aangetoond dat het achterwege laten toepassen van een veiligheidszone geen risico oplevert dat hoger is het achtergrondrisico.

Sonderingen ten behoeve van diepteberekeningen
Voor het bepalen van de verticale afbakening van gebieden die verdacht zijn op afwerpmunitie worden sondeergegevens gebruikt. Voor het onderhavige onderzoek wordt geadviseerd om, wanneer bekend is dat er werkzaamheden uitgevoerd gaan worden binnen een gebied dat verdacht is op afwerpmunitie, hiervoor geotechnische sonderingen te plaatsen of deze te achterhalen. Deze kunnen dan gebruikt worden voor de verticale afbakening van het desbetreffende gebied.

Contra indicaties – explosievenvondst in onverdacht gebied

Wanneer er sprake is van een vondst van een explosief in onverdacht gebied, is er sprake van nieuw feitenmateriaal ten opzichte van het uitgevoerde vooronderzoek (contra-indicatie). In dat geval wordt geadviseerd om bij het opsporingsbedrijf vast te laten vaststellen of de vondst als incidentele vondst kan worden beschouwd. Zeker bij meerdere explosieven vondsten (contra-indicaties) kan men er vanuit gaan dat er gedurende WOII gevechtshandelingen hebben plaatsgevonden in het gebied, waardoor de kans op een volgende vondst reëler wordt. In dit geval is het verstandig om voorzorgsmaatregelen te treffen, zodat het werk onder veilige omstandigheden kan worden voortgezet. Een voorzorgsmaatregel is om (tijdelijk) te stoppen met de geplande werkzaamheden en een aanvullende probleemanalyse uit te laten voeren door het opsporingsbedrijf.

Werkprotocol

Een algemeen advies is de reguliere werkzaamheden uit te voeren onder een werkprotocol "onverwacht aantreffen conventionele explosieven". Een dergelijk werkprotocol wordt gehanteerd indien er geen aantoonbaar verhoogd risico aanwezig is aangezien de werkzaamheden worden uitgevoerd in onverdacht gebied. Ter plaatse is een achtergrond risico aanwezig. In het werkprotocol wordt beschreven hoe men dient te handelen bij het spontaan aantreffen van een explosief. Tevens wordt geadviseerd een toolbox voor de aannemer te laten verzorgen. Dit verhoogt de veiligheid op de werkplek en voorkomt mogelijk stagnatie tijdens de werkzaamheden en verkleind daarmee financiële risico's.

8 T&A en kwaliteit

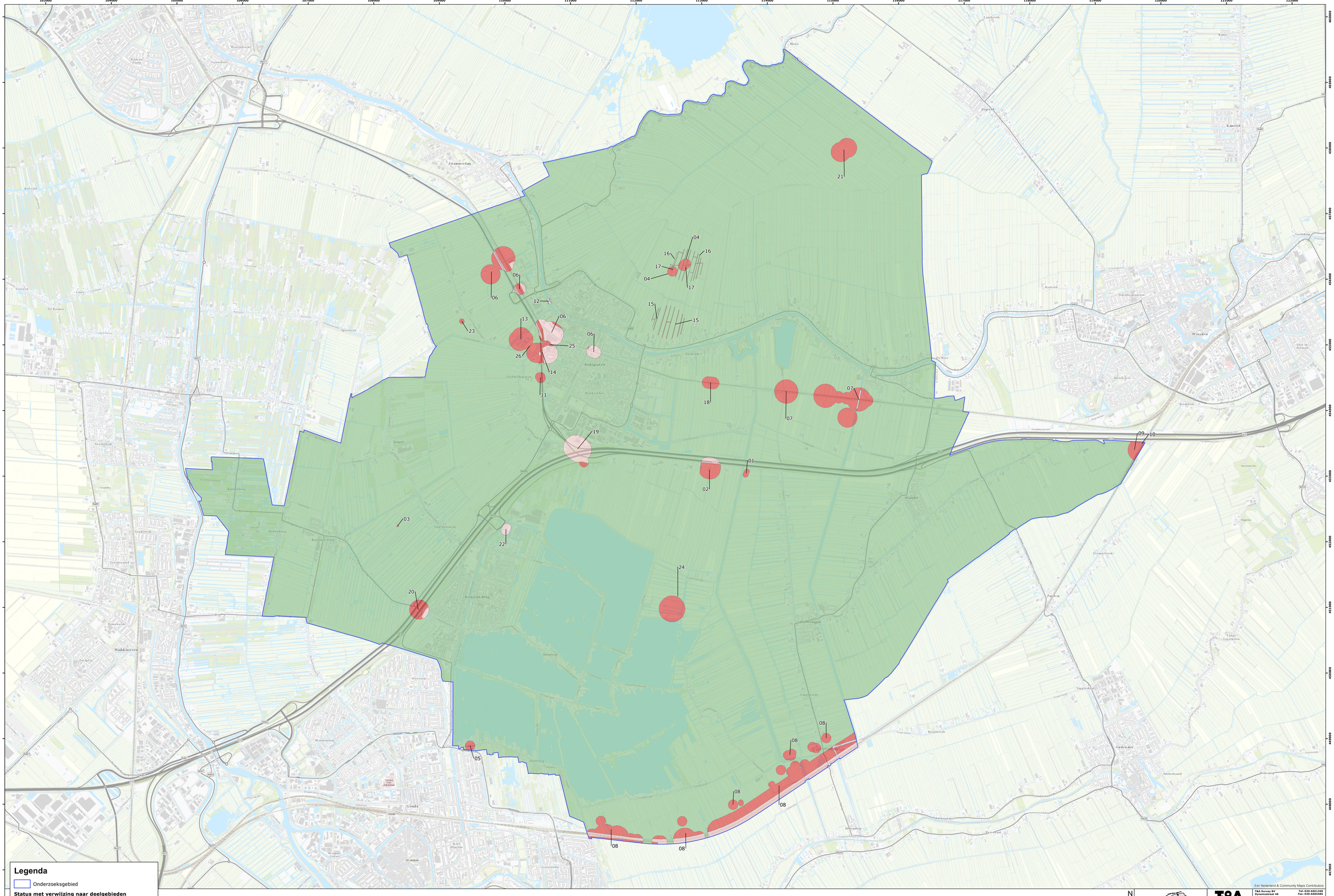
Het historisch vooronderzoek behandeld in deze rapportage is op zorgvuldige wijze uitgevoerd volgens algemeen gebruikelijke inzichten en methoden. Door een ISO-9001, VCA** en WSCS-OCE gecertificeerd kwaliteitssysteem waarborgt T&A de kwaliteit en veiligheid van haar diensten.

T&A vindt het belangrijk om de CO2 emissie van haar activiteiten te monitoren en te reduceren. Daarom beschikt T&A over het CO2-bewust certificaat 3.

T&A streeft naar een zo groot mogelijke representativiteit van het onderzoek. Een inventarisatie is echter gebaseerd op een (relatief) beperkt archiefonderzoek. Zodoende blijft het mogelijk dat relevante informatie niet wordt achterhaald.

T&A is niet aansprakelijk voor de schade die mogelijk voortvloeit uit het gebruik van haar onderzoeksresultaten

Bijlage 1 **CE bodembelastingkaart met onderzoeksgebied**

103000
104000
105000
106000
107000
108000
109000
110000
111000
112000
113000
114000
115000
116000
117000
118000
119000
120000
121000
122000
460000
459000
458000
457000
456000
455000
454000
453000
452000
451000
450000
449000
448000
447000
Zwammerdam
Reeuwijk
Waddinxveen
Gouda
Boskoop
Woerden
Kamerik
Zegveld
Meije
Lagebroek
Kaars
Geestdorp
Schoonderwaarden
Woerdense Verlaat
Woerdense Plassen
Meije
Meijerijsche Hout
Meijerijsche Hout
Meijerijsche Hout

Bijlage 2 Toelichting gebruik tabellen - in bijlage 3a en hoofdstuk 6

In bijlage 3a zijn twee tabellen opgenomen. De eerste tabel betreft een chronologisch overzicht van de gebeurtenissen in en nabij het onderzoeksgebied inclusief een analyse van het bronnenmateriaal. De tweede, daaronder, betreft de ruimingen door de EOD, ook inclusief een analyse.

Eerste set tabellen in bijlage 3a – chronologisch lijst gebeurtenissen

Samen met bijlagen 1 en 4 vormen ze een totaaloverzicht van wat, wanneer en waar gebeurd is en voor welke delen van het onderzoeksgebied - op basis van dat feitenmateriaal - geconcludeerd kan worden dat het verdacht of onverdacht is op de aanwezigheid van explosieven. Onderstaande toelichting is ter ondersteuning van het gebruik van het chronologisch overzicht en de relaties met bijlagen 1 en 4.

Markeringen

In het chronologisch overzicht van bijlage 3a staat per gebeurtenis per bron uitgewerkt wat de bron vermeldt. In de eerste kolom ("markering") is elke melding voorzien van een markeringsnummer dat uniek is per gebeurtenis. Deze markeringsnummers verwijzen naar markeringen in de inventarisatiekaart in bijlage 4, die gelabeld zijn met hetzelfde nummer.

Indien dit nummer voorzien is van de melding "indicatief" of "i" (in de kaart), houdt dit in dat de gebeurtenis niet exact te plaatsen is. Hetzelfde geldt voor tekstvakken in bijlage 4. Indien deze onnauwkeurigheid gevolgen heeft op de conclusie en/of horizontale afbakening, staat dit vermeld in de kolom "motivatie van de conclusie" in de eerste tabel in bijlage 3a, of de horizontale afbakening in de tabel in hoofdstuk 6.

Voor luchtfoto-interpretaties wordt de verwijzing "luchtfoto" gebruikt om te verwijzen naar bijlage 4.

Gebeurtenissen die niet relevant waren om nader te analyseren, omdat ze bijvoorbeeld ver buiten het onderzoeksgebied plaatsvonden, of niet aan explosieven gerelateerd bleken te zijn, hebben geen markeringsnummer en staan dus ook niet in kaart.

De toevoeging 'BOL' (buiten onderzoekslocatie) aan het markeringsnummer laat zien dat de melding zich buiten het onderzoeksgebied bevindt, maar dat één of meerdere bronnen impliceren dat de gebeurtenis wel degelijk in of nabij het onderzoeksgebied plaatsgevonden had of kon hebben. Deze meldingen staan niet in kaartbijlage 4, maar heeft wel een markeringsnummer gekregen en is geanalyseerd in bijlage 3a.

Datum

De datum in deze kolom geeft de datum van de gebeurtenis (zo nauwkeurig mogelijk) weer.

Gebeurtenis/locatie

In deze kolom is de gebeurtenis omschreven, waarbij zo veel mogelijk de originele bron wordt geciteerd. Hierin is alle informatie die als relevant wordt beschouwd van de betreffende bron opgenomen.

Bronverwijzing en archief

Op basis van de kolommen "bronverwijzing" en "archief" zijn de bronnen te achterhalen via hoofdstuk 3. Archiefinstellingen met een langere naam zijn weergegeven met de afkorting die in de regel gebruikt wordt voor het betreffende archief en die tevens als dusdanig is vermeld in hoofdstuk 3.

Conclusies, motivatie en verwijzing naar deelgebieden
In de kolom "conclusie" staat vermeld of op basis van een gebeurtenis (een deel van) het onderzoeksgebied verdacht of onverdacht is. In de kolom "motivatie conclusie" staat een toelichting hoe tot deze conclusie is gekomen. Bovendien staat in deze kolom – indien noodzakelijk – de betrouwbaarheid van de bron, onderbouwing (van nauwkeurigheid) van afbakening(en), soorten explosieven, onderbouwing van afwijkingen t.o.v. de richtlijnen van de WSCS-OCE (indien van toepassing), e.d.

In de kolom "deelgebied" wordt verwezen naar het deelgebied zoals omschreven in de tabel in hoofdstuk 6.

Deelgebieden
Meerdere gebeurtenissen op verschillende data kunnen samen leiden tot één verdacht deelgebied. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer meerdere bombardementen allen leiden tot dezelfde conclusie wat betreft (sub)soorten, gewichten van de afwerpmunitie en de verticale afbakening. In plaats van per bombardement een verdacht deelgebied te maken, zijn die samengevoegd in één deelgebied.

Het kan ook voorkomen dat verschillende deelgebieden overlappen – een verdacht deelgebied waar bommen zijn gevallen overlapt bijvoorbeeld met een gebied dat is getroffen door artilleriebeschietingen. Elke gebeurtenis leidt tot een eigen verdacht deelgebied. Van het gebied waar de verdachte deelgebieden elkaar overlappen wordt dan een apart deelgebied gemaakt. Indien hiervan sprake is, wordt dit vermeld in de kolom "deelgebied".

Tweede set tabellen in bijlage 3a – ruimingen door de EOD
Deze tabel staat onder de chronologische tabel en betreft de MORA's van de EOD.

Markering
Omdat de EOD werkt met UO-nummers, zijn voor de MORA's geen markeringsnummers gebruikt, maar wordt verwezen naar het UO-nummer. Deze staat in de eerste kolom weergegeven en deze verwijzen – net als de overige markeringsnummers – naar het overeenkomstige nummer in kaartbijlage 4.

Locatie
In deze kolom staat de locatie omschreven waar het explosief ligt. Dit is niet altijd de locatie waar het explosief is aangetroffen en zelden erg nauwkeurig. Zo komen er meldingen voor dat een explosief ligt op een baggerschip in een kanaal, maar is verder onduidelijk waar het explosief is opgebaggerd. Ook een adres biedt niet perse duidelijkheid over de locatie waar het explosief is aangetroffen – dat kan uit de grond komen voor de deur van het adres, maar het kan bijvoorbeeld ook ver er vandaan in het perceel van betreffende boerderij aangetroffen zijn. Bovendien is niet uit te sluiten dat het een verzamelobject was, of "bij opa op zolder" is aangetroffen. Dergelijke informatie is echter zelden vermeld in een MORA, waardoor de locatie-aanduiding onbetrouwbaar is wat betreft de locatie van het aangetroffen explosief.

Vondst
Hierin staat geciteerd wat de EOD ter plaatse heeft aangetroffen. Dit is vaak in afkortingen, die door de jaren heen en per persoon verschillen.

Conclusies, motivatie en verwijzing naar deelgebieden
Zie omschrijving hiervan hierbij bij de toelichting van de eerste tabel.

Tabel in hoofdstuk 6 – conclusies en afbakening
In deze tabel is per verdacht deelgebied de horizontale afbakening, (sub)soort, kaliber/gewicht, nationaliteit, verschijningsvorm en verticale afbakening omschreven. Omdat verschillende gebeurtenissen uit de chronologisch lijst samen tot één verdacht deelgebied kunnen leiden, is per deelgebied vermeld op basis van welk(e) markeringsnummer(s) het deelgebied verdacht is verklaard.

Horizontale afbakening
In deze kolom staat de horizontale afbakening omschreven, rekening houdend met eventuele onnauwkeurigheden (indien van toepassing) wegens beperkte mogelijkheden om een gebeurtenis exacte te plaatsen. Indien de afbakening afwijkt van de richtlijnen in de WSCS-OCE, staat dit middels een voetnoot eronder vermeld.

(Sub)soort, kaliber en nationaliteit van mogelijk aan te treffen explosieven
In deze kolom staan de details over de mogelijk aan te treffen explosieven omschreven. Indien noodzakelijk wordt middels een voetnoot eronder een toelichting hierop.

Verschijningsvorm
Hier staat aangegeven in welke verschijningsvorm mogelijk aanwezige explosieven verwacht mogen worden.

Aantal
Hierin staat het aantal te verwachten explosieven. Indien dit exact te bepalen is, staat er een exact nummer. In de meeste gevallen betreft een indicatie van aantallen te verwachten explosieven.

Verticale afbakening
Hierin staat de verticale afbakening gebaseerd op de bodemopbouw, soort en maximale kaliber explosief vermeld. In het geval van afwerpmunitie waarvoor een penetratieberekening is uitgevoerd, wordt middels een voetnoot verwezen naar de uitgangspunten voor deze berekening, die eronder staan verwoord.

Bijlage 3a **Chronologische lijst gebeurtenissen**

Bijlage 3a Chronologische lijst gebeurtenissen

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk							
Inventarisatie bronnenmateriaal					**Analyse bronnenmateriaal**		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
Schuilloopgraven Bodegraven							
GEEN	Vooroorlogs	In één van de bovenlokalen van de Openbare school wordt een hospitaal ingericht, terwijl de school zelf als kazerne dienst doet. […] Er werden schuilloopgraven gegraven bij het Station en op de Nieuwe Markt.	Karssen (2013) pag. 171-172	Literatuur	Onverdacht	Uit de bron kan worden opgemaakt dat er schuilloopgraven waren gegraven bij het station en de Nieuwe Markt te Bodegraven. Schuilloopgraven waren bedoeld voor burgers om te gebruiken. Daarom mag worden aangenomen dat er geen munitie aanwezig was.	Onverdacht
Bombardement Gouwekade mei 1940							
GEEN	mei-40	Tussen Boskoop en Waddinxveen werd de Gouwekade getroffen door bommen. Twee omwonenden verloren daarbij het leven.	Es (2009) pag. 63	Literatuur	Onverdacht	Uit het boek van Es blijkt dat in mei 1940 de Gouwekade tussen Boskoop en Waddinxveen werd getroffen door bommen. Er zijn geen aanvullende bronnen aangetroffen die meer informatie geven over dit bombardement waardoor de exacte locatie niet nader is te bepalen. Bovendien grenst er slechts een gedeelte van de Gouwekade aan het onderzoeksgebied. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden afgebakend.	Onverdacht
Dumping granaat sloot Bodegraven mei 1940							
GEEN	mei-40	De Duitsers hadden echter geen boodschap aan het eigendomsrecht van de familie Turkenburg. Zij gooiden een handgranaat, met een steel eraan, in de sloot en na een prachtige fontein van water kwam de één na de andere flinke vis bovendrijven.	Molenaar (2010) pag. 137	Literatuur	Onverdacht	De bron meldt dat de Duitsers een handgranaat in een sloot wierpen. Deze is echter ontploft en daarmee onverdacht.	Onverdacht
Oefenterrein polder Bodegraven							
GEEN	mei-40	Niet altijd mochten wij de polder in, het was namelijk ook het oefenterrein van de soldaten, waar geschoten kon worden en dat was gevaarlijk. In miniatuur werd een streek of plaats gebouwd en daar werd met een klein kaliber kanon op geschoten. Later zochten wij de achtergebleven granaathulsjes. […]	Molenaar (2010) pag. 138	Literatuur	Onverdacht	Uit het boek van Molenaar kan worden opgemaakt dat de polder bij Bodegraven door de soldaten werd gebruikt als militair oefenterrein. De exacte locatie binnen deze polder is echter niet achterhalen. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
Beschieting Reeuwijk-Brug 10 mei 1940							
GEEN	10-05-40	Op 10 mei 1940 stond ik op de brug te kijken naar overvliegende Duitse transportvliegtuigen, gevuld met parachutisten. Plotseling begon men vanuit die vliegtuigen op ons op de brug te schieten en wij maakten dat wij wegkwamen.	R096-13-3	Archief Gerard Maatje	Onverdacht	Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat een brug te Reeuwijk getroffen werd door vliegtuigbeschietingen. De exacte locatie is echter niet nader te bepalen. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
Bombardementen A12 en schade bij Parallelweg Bodegraven 10 mei 1940							
Woerden: GEEN Waarder: GEEN	10-05-40	Ter hoogte van Woerden treffen minstens 10 bommen de rijksweg. Het Bataljon Wegentroepen van de Etappen- en Verkeersdienst krijgt op 10 mei opdracht het wegdek van de Rijksweg bij Woerden te herstellen, dat 10 voltreffers heeft gekregen en ernstig is beschadigd. Het beschieten en bombarderen van de rijksweg vindt niet alleen plaats bij Harmelen, Woerden en Waarder […]	Kok (2010) pag. 10-11	Literatuur	Verdacht	Uit de verschillende bronnen kan worden opgemaakt dat de A12 tussen Woerden en Gouda meerdere malen het doelwit was van bombardementen en beschietingen. <u>Laageind</u>: uit luchtfoto 253 blijkt dat er bij het huidige Laageind 63 vier bommen zijn ingeslagen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij deze aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. <u>Parallelweg</u>: uit de verschillende bronnen blijkt dat er bommen zijn gevallen in de nabijheid van de huidige Parallelweg 10, 12 en 14. Hierbij blijkt dat het pand aan de Parallelweg 14 grote schade heeft geleden, terwijl de andere panden minder schade hadden. Uit de ontzette en gescheurde muren en het verschoven dak kan opgemaakt worden dat de bommen nabij dit pand terecht zijn gekomen. Uitgaande van een maximaal gewicht van de bommen van 250 kilogram (in mei 1940 gebruikte de Duitsers vrijwel uitsluitend bommen van 50, 100 en 250 kilogram), zou er tenminste één bom op maximaal 75 meter vanaf het pand ingeslagen en ontploft zijn. Hoewel niet bekend is welk toestel(len) hier zijn/hun bommen afwierp(en) en wat de bommenlading was, kan gesteld worden dat in het algemeen de Duitse bombardementen op dit soort doelen (infrastructuur) in de regel door (jacht)bommenwerpers met kleine bommenladingen uitgevoerd werden. Dit blijkt ook uit de overige meldingen van Duitse bombardementen in deze omgeving, waar vier bommen per aanval gemeld werden. Tevens blijkt dat de aanvallen steeds door afzonderlijke vliegtuigen werden uitgevoerd. Als uitgangspunt wordt daarom genomen dat de bommen die bij de Parallelweg insloegen door één Duits toestel werden afgeworpen en dat het er maximaal vier betrof. Er zijn geen richtlijnen voor afbakeningen bij dit soort aanvallen door Duitse toestellen, echter de talloze geallieerde bombardementen uitgevoerd door Spitfires en Typhoons van de RAF bieden houvast. Op basis van ruime ervaring van T&A in onderzoek naar deze duikbombardementsaanvallen is een maximale onderlinge afstand tussen afgeworpen bommen van één toestel vastgesteld. Hiervoor hanteert T&A een afstand van 75 meter, wat inclusief de ondergrondse offset van een blindganger is. Er sloeg tenminste één bom in op een afstand van maximaal 75 meter van de boerderij aan de Parallelweg 14 en andere bommen zouden dus tot op maximaal 75	Laageind: Deelgebied 01 Parallelweg: Deelgebied 02
	10-05-40	Die eerste dag, wat wisten we ervan: er kwamen Duitse vliegtuigen over en toen er één schuin naar beneden dook, riepen we 'Oh, die is neergeschoten!', maar hij liet vier bommen los en trok weer op.	Kok (2010) deel 1 - pag. 10	Literatuur			
Schade Laageind: 6685-033	30-05-40	[…] Door het inslaan van 4 bommen is het weiland, behoordende bij boerderij van J. van Os, Laageind 4, gedeeltelijk vernield. De totale breedte en lengte der gaten in dit land bedragen 15 en 60 meter. […]	R040a-235	Gemeentearchief Lange Ruige Weide			
	01-07-68	Uit de bijgehouden woningkaarten kan worden opgemaakt dat het huis op het Laageind op 1 juli 1968 is omgenummerd. Laageind 4 is sindsdien Laageind 63.	Woningkaarten	Gemeentearchief Bodegraven			
Luchtfoto	04-07-40	De luchtfoto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van de A12 bij Waarder. Op de foto is een vlek zichtbaar ten zuiden van de A12, ten oosten van de Enkele Wiericke. Tevens is een krater zichtbaar ten noorden van de A12 bij Barwouterswaarder.	Foto 253 Sortie H/0002	ACIU			
Luchtfoto	04-07-40	Deze luchtfoto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van de A12 bij de Reeuwijkse Plassen en het viaduct tussen Waarder en Woerden. Er zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar binnen het onderzoeksgebied.	Foto's 251, 256 Sortie H/0002	ACIU			
Woerden: GEEN Waarder: GEEN Viaduct Bodegraven: 6685-030	10-05-40	[…] Het beschieten en bombarderen van de rijksweg vindt niet alleen plaats bij Harmelen, Woerden en Waarder, maar ook verder naar het westen, bij Bodegraven. De Rijnbode, Nieuws- en Advertentieblad voor Alphen aan den Rijn en omstreken, brengt op vrijdagavond 10 mei met een grote kop het bericht 'Nederland in oorlog met Duitschland' en vermeldt op pagina 2 het berichtje 'Vier bommen in de Broekveldsche polder onder Zwammerdam': "Hedenmorgen om half twaalf heeft een vijandelijke bommenwerper vier bommen geworpen op het in aanbouw zijnde viaduct in den rijksweg Utrecht-Den Haag in den Broekveldschen polder onder Zwammerdam. Het viaduct werd niet getroffen. Wel echter veroorzaakten de bommen groote gaten in de omliggende landerijen, waarbij acht koeien, toebehoorende aan een viertal veehouders, op slag werden gedood dan wel zoodanig werden gewond dat zij onmiddellijk moesten worden afgemaakt."	Kok (2010) pag. 10-11	Literatuur			
Viaduct Bodegraven: 6685-030	10-05-40	Zo beschrijft de 36-jarige redacteur Cor Karssen later in het Bodegraafs Nieuws en Advertentieblad van 25 mei 1940: "[…] en vooral toen tegen 12 uur de eerste bom vlak in onze nabijheid, naast den nieuwen verkeersweg ontplofte en gelukkig nog alleen maar een aantal koeien doodde. Nog waagden nieuwsgierigen zich tot op het groote viaduct en op den Goudschen weg om te zien wat er alzoo geschied was, maar velen kwamen met den schrik in de beenen terug en hadden ervaren dat oorlog heusch geen kijkspel is, maar bittere ernst. Dat bleek heel duidelijk 's middags toen weer vliegtuigen werden gesignaleerd in de richting van den Rijksweg en de doffe slagen en het dreunen der ramen vertelde van	Kok (2010) deel 1 pag. 11	Literatuur			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		nieuwe inslagen." […]				meter daarvandaan terechtgekomen kunnen zijn. In totaal zouden er daarmee blindgangers tot op 150 meter van de boerderij aan Parallelweg 14 kunnen liggen. Aangezien ten westen van Parallelweg 14 het pand van Parallelweg 12 minder schade had, kan gesteld worden dat indien de bommen tussen deze twee boerderijen zijn gevallen, ze dichter bij nummer 14 ontploften dan bij nummer 12. Aangezien de afstand tussen de twee boerderijen 100 meter is, zouden ontplofte bommen dus ook binnen circa 50 meter van Parallelweg 14 terechtgekomen zijn in dit stuk. Daarmee is de straal van 150 meter aan deze kant dus te ruim zijn. Ter plaatse is voor de afbakening gesteld dat er tenminste één bom ontploft halverwege tussen de twee boerderijen (of dichterbij pand nummer 14), waar blindgangers dus binnen 75 meter vandaan kunnen liggen. De 150 meter straal tussen deze panden is hierop aangepast. Viaduct: het in aanbouw zijnde viaduct onder Bodegraven was doelwit van één van deze bombardementen, maar werd hierbij niet getroffen. De bommen veroorzaakten echter wel grote gaten in de omliggende landerijen. Naast deze kraters zijn er ook twee schademeldingen omschreven, ten noorden en ten zuiden van het viaduct op ruim een halve kilometer van elkaar. Er zijn geen aanvullende bronnen, zoals luchtfoto's, die meer informatie geven betreffende de exacte locatie van de bominslagen. Er kan op basis van deze feiten geen verdacht gebied worden afgebakend. Waarder: er zijn geen aanvullende bronnen, zoals het gemeentearchief en de luchtfoto's, die meer informatie geven betreffende de exacte locatie van de bominslagen. Er kan op basis van deze feiten geen verdacht gebied worden afgebakend. Woerden: dit is te ver van het onderzoeksgebied om erop van invloed te kunnen zijn.	
Viaduct Bodegraven: 6685-030	10-05-40	Pas later drong dat tot ons door, toen de geruchten van hier en van daar spraken van wat zich had afgespeeld en vooral toen tegen 12 uur de eerste bom vlak in onze nabijheid, naast den nieuwen verkeersweg ontploft en gelukkig nog alleen maar een aantal koeien doodde. […]	Karssen (1985) pag. 21	Literatuur			
Viaduct Bodegraven: 6685-030	10-05-40	Tegen 12 uur valt de eerste bom in de buurt van Rijksweg 12, waarbij een aantal koeien getroffen werden, nieuwsgierigen wagen zich nog naar het viaduct bij de Rijksweg, maar ontdekken al spoedig dat het geen kijkspel is maar bittere ernst, het is oorlog. […]	Karssen (2013) pag. 172	Literatuur			
Schade C.99: 6685-032a indicatief Schade C.138: 6685-032b indicatief	10-05-40	Naar aanleiding van het telefoongesprek van 1 Juni 1940 heb ik de eer U hierbij toe te zenden een tweetal verklaringen betreffende de veehouders Joh. Oskam C. 99 Wed. L.M. Vollering-Lansbergen C. 138 De geleden schade ontstaan tengevolge (sic) van bominslag is door deskundigen geschat. Beide personen komen naar mijn meening voor fincancieele hulp in aanmerking. De burgemeester der gemeente Zwammerdam. […] De schade vastgesteld aan Runderen toebehoorden aan OSKAM, JAN, veehandelaar, wonende Oud-Bodegraven, gem. Zwammerdam, bij de gebeurtenissen op 10 mei 1940, onder de gemeente Zwammerdam plaatsgevonden. […] runderen toebehoorende aan Mevr. Wed. Vollering, wonende Oud-Bodegraven, gem. Zwammerdam, bij de gebeurtenissen op 10 Mei 1940.	114.1.07-2310	Gemeentearchief Zwammerdam			
	1829	Minuutplan C1. Het minuutplan van Zwammerdam laat zien dat perceelnummers 99 en 138 van sectie C zich bevonden in nabij het voormalige Broekveldsche dijkje tussen Vrouwmade Kampen en De Broekvelden. Deze locatie is tegenwoordig gelegen nabij de A12.	4-KADOR-G, inv. nr. 603	Nationaal Archief			
Viaduct Bodegraven: 6685-030	10-05-40	In de loop van de morgen vielen de eerste bommen in de omgeving van de nieuwe rijksweg, waardoor enkele koeien werden gedood. 's Middags volgde een vliegtuigbeschieting en vielen bommen bij de Parallelweg, waarbij twee militairen werden gedood. De rijksweg begon levensgevaarlijk te worden. Het militair verkeer vermeed deze weg zo veel mogelijk en dat betekende dat Bodegraven een geweldige verkeersstroom kreeg te verwerken.	Molenaar (2010) pag. 18 Vonk	Literatuur			
	10-05-40	15.23 bomaanslag in Abessinië waarvan 2 dooden en 2 gewonden militairen.	B005-1	Gemeentearchief Bodegraven			
	10-05-40	Later die middag vallen er wel slachtoffers, zoals Karssen beschrijft: "Onmiddellijk werd het Roode Kruis […] te hulp geroepen voor de bewoners van twee boerderijen aan den Parallelweg, die getroffen moesten zijn. Het bleek ditmaal niet bij een enkel bombardement gebleven te zijn en de heldhaftige Roode Kruis-menschen […] moesten zich tijdens het werk meerdere malen dekken voor dreigend gevaar. Gelukkig werd niemand hunner geraakt en bleken ook de burgers aan den Parallelweg niet ernstig gewond, hoewel de boerderijen lelijk toegetakeld waren […] Erger was het dat twee soldaten, die zich op verkeerde wijze hadden gedekt, door de bomsplinters aanstonds werden gedood en als de eerste slachtoffers binnen onzen kring naar de begraafplaats moesten worden vervoerd.	Kok (2010) deel 1 pag. 12	Literatuur			
	10-05-40	[…] Onmiddellijk werd het Roode Kruis, dat aanstonds op het hoofkwartier van de luchtbescherming in het Gemeentehuis zijn wachtpost had betrokken, te hulp geroepen voor de bewoners van twee boerderijn aan den Parallelweg, die getroffen moesten zijn. Het bleek ditmaal niet bij een enkel bombardement gebleven te zijn en de heldhaftige Roode Kruis-menschen, die zich in deze dagen zoo zeldzaam moedig gedragen hebben, moesten zich tijden hun werk meerdere malen dekken voor dreigend gevaar.	Karssen (1985) pag. 21	Literatuur			
	10-05-40	[…] Langs de Parallelweg vallen dan ook al spoedig de eerste dode soldaten door bomsplinters. […]	Karssen (2013) pag. 172	Literatuur			
	10-05-40	Onderschrift bij foto: De Parallelweg bij Bodegraven waar op 10 mei 1940 een dodelijk slachtoffer valt door Duitse bommen.	Kok (2010) pag. 10-11	Literatuur			
	10-05-40	Zaterdags, herinner ik me nog wel, dat ik met Ger de Vries Kerkklanken liep op de Le Coultrestraat en we bij Noordhoek in de gang mochten staan omdat vliegtuigen een paar bommen gooiden. Ze probeerden het viaduct van de nieuwe rijksweg te raken.	Molenaar (2010) pag. 5	Literatuur			
Schade Parallelweg 10: 6685-031a, 12: 6685-031b, 14: 6685-031c	25-05-40	Bericht ik U, dat in deze gemeente 3 woningen van veehouders, gelegen in de directe nabijheid van den Rijksweg no. 12 (Utrecht-Gouda) ten gevolge van het ontploffen van bommen zijn beschadigd, nl. de woningen plaatselijk gemerkt Parallelweg 1b, 1c en 1d, en bewoond respectievelijk door de veehouders J.C. Nap, J. de Roos en T. Blok. De woning van T. Blok (Parallelweg 1d) is zwaar beschadigd: de muren zijn ontzet en gescheurd, alle dakpannen (ongeveer 8000) verdwenen, alle ruiten gebroken, het dak is verschoven en het houtwerk vernield. Thans is dit huis onbewoonbaar […] De woningen Parallelweg 1b en 1c zijn minder ernstig beschadigd.	R040a-235	Gemeentearchief Lange Ruige Weide			
	30-07-68	Uit de bijgehouden woningkaarten kan worden opgemaakt dat de huizen op de Parallelweg op 30 juli 1968 zijn omgenummerd. 1b is sindsdien 10, 1c nummer 12 en 1d werd nummer 14.	Woningkaarten	Gemeentearchief Bodegraven			
	10-05-40	De Duitsers wilden kennelijk Rijksweg 12 voor Nederlandse troepen onbruikbaar maken als route naar Den Haag, een van hun operatiegebieden. Dat ze daar ondanks de voltreffers niet in zijn geslaagd, blijkt uit het verslag van I-III-15 RA. […] Kennelijk is geen van de viaducten getroffen of zodanig beschadigd geraakt, dat de rijksweg onbruikbaar werd.	Kok (2010) deel 1 pag. 12-13	Literatuur			
	10-05-40	De versperringen op Rijksweg 12 bij Bodegraven en Woerden hebben geen invloed gehad	Kok (2010) pag.	Literatuur			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk							
Inventarisatie bronnenmateriaal					**Analyse bronnenmateriaal**		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		op het verloop van de strijd in de meidagen. Wel vormden ze een doel voor Duitse vliegtuigen, wat voor aanwonenden gevaar opleverde. Daarnaast vormde de weg zelf ook een doel. De Duitsers probeerden met gerichte bombardementen op viaducten Rijksweg 12 onbruikbaar te maken, maar slaagden daar niet in. Het gedeelte tussen Woerden en Bodegraven raakte weliswaar tijdens de eerste oorlogsdagen beschadigd, maar bleef (na herstel) bruikbaar. Op de eerste oorlogsdag zijn op de Rijksweg tussen Bodegraven en Harmelen al één dode en diverse gewonden te betreuren door beschietingen en bombardementen. Later in de oorlog werd de weg steeds vaker onder vuur genomen door geallieerde vliegers en nam het aantal slachtoffers verder toe.	14				
Bom Fort Wierickerschans mei 1940							
Bom: 6685-084 indicatief Beschieting: GEEN	10/14-05-40	Gedurende de mei-dagen van 1940 liet de Duitse Luftwaffe de Wierickerschans met rust. De piloten zagen de schans namelijk aan voor een kerkhof. Wel viel er één Duitse bom aan de voorzijde van gebouw B tegenover het kruithuis. Het betrof hier een blindganger. Op een half jaar na, toen er een bezetting lag van een afdeling SS-troepen, fungeerde de schans als "Zeugamt der Deutsche Marine". De schans is in de Tweede Wereldoorlog eenmaal door een geallieerd vliegtuig beschoten nadat het vanuit het fort bestookt was door een klein Duits kanon.	Meyere (1999) pag. 24-25	Literatuur	Onverdacht	Bom: in de boeken wordt melding gemaakt van een bom die in de omgeving van Fort Wierickerschans neerkwam in de meidagen van 1940. De locatieaanduidingen uit de twee meldingen komen echter niet exact overeen. Bovendien zijn er geen andere bronnen, zoals stukken uit het gemeentearchief, aangetroffen die meer informatie geven betreffende het neerkomen van deze bom. Bij navraag bij de historici van het Fort Wierickerschans bleek dat zij niet bekend zijn met de aanwezigheid van bom(men) bij het Fort. Tevens melden zij dat de ondergrond ter plaatse zeer hard is waardoor zij er vanuit gaan dat indringen zeer onwaarschijnlijk is. Er is zodoende onvoldoende feitenmateriaal om het onderzoeksgebied verdacht te verklaren met betrekking tot deze melding. Beschieting: bij beschietingen door vliegtuigen kan onderscheid gemaakt worden in: • Beschietingen met machinegeweren (gebruikte projectielen bevatten in de regel geen explosieve componenten). • Beschietingen met boordgeschut en/of raketten (gebruikte projectielen/raketten bevatten explosieve componenten die mogelijk niet tot uitwerking zijn gekomen en in de bodem terecht zijn gekomen). Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat Fort Wierickerschans getroffen is door beschietingen met boordwapens. Er zijn geen meldingen dat er boordgeschut of raketten gebruikt zijn bij deze beschieting. Bovendien zijn er geen naoorlogse vondsten van geschutsmunitie van boordgeschut of raketten. Er kan daarom gesteld worden dat het onderzoeksgebied onverdacht is met betrekking tot deze beschieting. Munitiedepot: het Fort Wierickerschans was tijdens de oorlog in gebruik als munitiedepot. Er zijn echter geen aanwijzingen, zoals naoorlogse vondsten, die duiden op de aanwezigheid van achtergelaten munitie. Er kan gesteld worden dat er geen explosieven in het onderzoeksgebied worden verwacht naar aanleiding van deze melding.	Onverdacht
	10-05-40	Uit het dagboek van Wim Bos: er is een bom gevallen bij de Wierickerschans in het weiland, 's middags vielen er bommen bij de Rijksweg.	Karssen, C.	Getuigenverklaring			
	40-45	De Wierickerschans was door de Duitse bezetter in gebruik als munitiedepot.	Karssen (1985) pag. 58	Literatuur			
	06-12-17	"Ik heb navraag gedaan naar de eventuele bom die hier in 1940 gevallen zou zijn en dan niet afgegaan, maar wij weten hier niets vanaf. Wij twijfelen of dit daadwerkelijk gebeurd is."	E-mailcorrespondentie Fort Wierickerschans	T&A Survey			
	07-12-17	Telefoongesprek gevoerd met dhr. Kraan van Fort Wierickerschans over het neerkomen van de Duitse bom. Dhr. Kraan heeft nogmaals zijn informatie erop nageslagen en stelt dat de kans klein is dat er ter plaatse bij het Fort een bom de bodem in zou zijn gedrongen. De grond bij het Fort is dusdanig hard dat het niet reeël is dat een bom daar de bodem in zou dringen. Bovendien is het Fort altijd in gebruik geweest als munitieopslagplaats. Dhr. Kraan verwacht dus ook dat indien de bom daar was aangetroffen deze was opgeruimd. Dhr. Kraan woont bovendien in het buurtschap naast het Fort en stelt dat bij de bewoners daar, die tevens betrokken waren bij het Fort, niks bekend is over deze bom.	Correspondentie Peter Kraan Fort Wierickerschans	T&A Survey			
Beschieting A12 mei 1940							
GEEN	10-05-40	Kennelijk is geen van de viaducten getroffen of zodanig beschadigd geraakt, dat de rijksweg onbruikbaar werd. Behalve op de infrastructuur schoten vliegtuigen ook op rijdende en opgestelde auto's. Ook volgde direct reactie wanneer vliegtuigen vanaf de grond werden beschoten.	Kok (2010) pag. 13	Literatuur	Onverdacht	Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat auto's getroffen werden door vliegtuigbeschietingen. De exacte locatie waar deze auto's zich bevonden op de Rijksweg is niet nader te bepalen. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
	10-05-40	Jan Stigter vertelt: "Op 10 mei waren we toevallig aan het eind van het land aan het werk vlakbij de weg. We wist (sic) niet wat de oorlog inhield en hadden niet in de gaten wat er gaande was. Toen is een van die auto's en de soldaten erin beschoten door een Duitse jager, maar niemand is geraakt."	Kok (2010) pag. 10	Literatuur			
Neergekomen Messerschmitt Reeuwijkse plassen mei 1940							
GEEN	11-05-40	T515 Messerschmitt Bf 110 van het 1./ZG 1 om 13.20 uur bij de Reeuwijkse plassen.	R096-13-1 12S119-VO-01 Verliesregister NIMH	Archief Gerard Maatje Saricon (2012) Literatuur	Onverdacht	Uit het archief van Gerard Maatje blijkt dat op 11 mei 1940 een Messerschmitt zou zijn neergekomen bij de Reeuwijkse plassen. Dit document verwijst naar het rapport van Saricon waaruit volgt dat de melding afkomstig is uit het Verliesregister van 2008. In andere bronnen is geen aanvullend feitenmateriaal aangetroffen over dit vliegtuig. In de meest recente en online versie van het Verliesregister is deze melding bovendien niet meer terug te vinden. Deze versie wordt bijgewerkt sinds de eerdere versies. Aangenomen wordt dat ondertussen is geconcludeerd dat de eerdere meldingen uit het verliesregister foutief is geweest.	Onverdacht
Landing parachutisten Zuidzijde mei 1940							
6685-040 indicatief	12/13-05-40	V.m 6 uur telef. bericht van het hoofd LBD te Nieuwerbrug dat parachutisten geland zijn. Zuidzijde tussen Nieuwerbrug en Bodegraven.	B005-1	Gemeentearchief Bodegraven	Onverdacht	De bron meldt dat parachutisten landden aan de Zuidzijde tussen Nieuwerbrug en Bodegraven. Mogelijk dat zij handmunitie hebben achtergelaten, hoewel daar geen meldingen van zijn. Echter het is niet te verwachten dat deze nog aanwezig zijn, gezien het feit dat ze eventuele explosieven op het maaiveld achtergelaten zouden hebben.	Onverdacht

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
						Op basis van deze informatie kan het onderzoeksgebied daarom niet verdacht worden gemaakt.	
Beschieting Raadhuisweg mei 1940							
GEEN	10/14-05-40	Later, tijdens de paar dagen voor de capitulatie van het Nederlandse leger, heb ik boven ons dorp Reeuwijk een paar luchtgevechten gezien van onze dappere Nederlandse vliegeniers tegen een overmacht van Duitse toestellen. Eens, toen ik over de Raadhuisweg fietste vlogen de kogels om de oren en zocht ik gauw bescherming achter de huizen.	R096-13-3	Archief Gerard Maatje	Onverdacht	Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat de Raadhuisweg getroffen werd door een vliegtuigbeschieting. De exacte locatie is echter niet nader te bepalen. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
Bomaanval spoorlijn Nieuwerbrug meidagen 1940							
4206.3-009	10/14-05-40	Nieuwerbrug heeft niet al te zeer te lijden gehad van het oorlogsgeweld, hoewel ook hier doden zijn te betreuren. De ouderen zullen zich de Duitse bomaanval op de spoorlijn herinneren die als enige resultaat wat bomkraters in de weilanden tot gevolg had. Verder hadden de oorlogsdagen geen ernstige gevolgen voor Nieuwerbrug. […]	Nieuwsbrug (1995) pag. 28	Literatuur	Onverdacht	Er zijn geen aanvullende bronnen zoals het gemeentearchief of geschikte luchtfoto's die het neerkomen van deze bommen bevestigen of die meer informatie geven betreffende de locaties. Er is te weinig feitenmateriaal om het onderzoeksgebied verdacht te verklaren met betrekking tot deze melding.	Onverdacht
Luchtfoto	04-07-40	De luchtfoto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij tussen Waarder en Nieuwerbrug. Mede door het wolkendek zijn er geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen te onderscheiden op de foto.	Foto 251 Sortie H/0002	ACIU			
Mitrailleurs de Meije mei 1940							
GEEN	14-05-40	Bij Trouw, op Meije 39 (41), ontstond er een levensgevaarlijke situatie. Verdekt opgesteld onder de lege hooiberg begonnen soldaten van de Nederlandse colonne met hun mitrailleurs te schieten op overvliegende Duitse vliegtuigen. Een van de hogere militaire officieren greep onmiddellijk in. Schieten was levensgevaarlijk, de overmacht was veel te groot. Gelukkig reageerden de vliegtuigen niet of hadden het niet opgemerkt, zodat de Meije voor een ramp gespaard bleef. In Zwammerdam leidde zo'n incident tot een bombardement met vijftien doden, waaronder Piet Bunnik uit de Meije.	Bakker (1996), p.58	Literatuur	Onverdacht	In het boek van Bakker wordt vermeldt dat op het perceel van Meije 39 mitrailleurs opgesteld stonden waarmee op Duitse vliegtuigen werd geschoten. Er is echter geen feitenmateriaal aangetroffen dat deze mitrailleurs onderdeel waren van een stelling die behalve deze melding actief in gebruik is geweest of dat er explosieven zijn gedumpt en/of achtergelaten. Er kan gesteld worden dat er binnen het onderzoeksgebied geen achtergelaten of gedumpte explosieven zijn te verwachten.	Onverdacht
Verklaring burgemeester Waarder over luchtaanvallen mei 1940							
GEEN	25-05-40	Naar aanleiding van Uw circulaire dd. 22 Mei jl. […], heb ik de uur U mede te deelen, dat geen dezer drie gemeenten bij luchtaanvallen is getroffen. De Burgemeester van Waarder, Barwoutswaarder en Rietveld.	R019-240	Gemeentearchief Waarder	Onverdacht	Op 25 mei 1940 meldt de burgemeester dat er tot dan toe geen luchtaanvallen zijn geweest op de gemeenten Waarder, Barwoutswaarder en Rietveld.	Onverdacht
Verklaring burgemeester Waarder over oorlogsschade mei 1940							
GEEN	27-05-40	Naar aanleiding van Uwe circulaire dd. 23 Mei jl. heb ik de eer U te berichten, dat voor deze gemeenten geen opgaven zijn te doen betreffende schade toegebracht aan wegen, bruggen, bebouwingen e.d. De Burgemeester van Waarder, Barwoutswaarder en Rietveld.	R019-240	Gemeentearchief Waarder	Onverdacht	Op 27 mei 1940 meldt de burgemeester dat er tot dan toe geen schade is toegebracht aan wegen, bruggen, bebouwingen en dergelijke in de gemeenten Waarder, Barwoutswaarder en Rietveld.	Onverdacht
Verklaring burgemeester Waarder over oorlogsschade juni 1940							
GEEN	05-06-40	In antwoord op Uw circulaire van 28 mei jl. […], heb ik de eer U te berichten, dat in geen dezer drie gemeenten oorlogsschade als bedoeld in bovenaangehaald schrijven, is geleden, zoodat van mij geen gegevens behoeven te worden ingewacht. De Burgemeester van Waarder, Barwoutswaarder en Rietveld.	R019-240	Gemeentearchief Waarder	Onverdacht	Op 5 juni 1940 meldt de burgemeester dat er tot dan toe geen oorlogsschade is geleden in de gemeenten Waarder, Barwoutswaarder en Rietveld.	Onverdacht
Vliegtuigcrashes mei/juni 1940 Waarder							
GEEN	05/06-40	Ter voldoening aan Uw circulaire dd. 22 October jl., No. 1738 R.P., heb ik de eer U mede te deelen, dat tijdens de krijgsverrichtingen in het jaar 1940 (Mei, Juni) geen Duitsche vliegtuigen in de gemeenten Waarder, Barwoutswaarder en Rietveld zijn neergestort. De Burgemeester van Waarder, Barwoutswaarder en Rietveld.	R040-91	Gemeentearchief Waarder	Onverdacht	Op 5 juni 1940 meldt de burgemeester dat er in mei en juni 1940 geen Duitse vliegtuigen zijn neergestort in de gemeente Waarder, Barwoutswaarder en Rietveld.	Onverdacht
Luchtfoto's 4 juli 1940							
Luchtfoto	04-07-40	De luchtfoto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van de A12, 256 bij de Reeuwijkse plassen en 251 bij Nieuwerbrug en het viaduct tussen Waarder en Woerden. De foto's zijn van matige kwaliteit en hebben een redelijke schaal. Er zijn meerdere wolken op de foto's die het zicht op delen van het onderzoeksgebied belemmeren. De foto's zijn geraadpleegd wegens het bombardement op 10 mei 1940.	Foto's 251, 256 Sortie H/0002	ACIU	Onverdacht	Op de luchtfoto's zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar binnen het onderzoeksgebied.	Onverdacht
Luchtfoto	04-07-40	De luchtfoto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van de A12 bij Waarder. De foto is van matige kwaliteit en heeft een redelijke schaal. Er zijn meerdere wolken op de foto's die het zicht op delen van het onderzoeksgebied belemmeren. De foto is geraadpleegd wegens het bombardement op 10 mei 1940. Op de foto zijn vier kraters zichtbaar ten zuiden van de A12, ten oosten van de Enkele Wiericke (Laageind).	Foto 253 Sortie H/0002	ACIU	Onverdacht	Bommen bij Laageind: zie de analyse bij markeringsnummer 6685-033. Behoudens dit bombardement zijn verder geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar binnen het onderzoeksgebied.	Onverdacht
Noodlanding Duits vliegtuig Hoogeind 19 september 1940							
6685-006 indicatief	19-09-40	Op donderdag 19 september 1940, desnamiddags omstreeks half elf uur, hoorde ik een vliegtuig boven de gemeente cirkelen, waarvan volgens mijn mening de motor(en) niet goed functioneerden. Op een gegeven moment hoorde ik de motor(en) stoppen, gevolgd door een doffen slag. Al spoedig vernam ik een Duitsch-vliegtuig, op een perceel weiland gelegen aan het Hoogeind alhier, was geland, en in een sloot terecht gekomen. Op de plaats des onheils aangekomen, zag ik drie personen behorende tot de bemanning van dat vliegtuig loopen, terwijl een vierde persoon met zijn beenen zoodanig in de cabine van het vliegtuig zat bekneld, dat deze moest worden uitgezaagd. […] Om dat een der manschappen van het vliegtuig, mij desgevraagd had verklaard, bommen aan boord te hebben […] Bij nader onderzoek verklaarde een der manschappen mij, "Wij moesten te Antwerpen landen, doch door dat de radio niet functioneerde was deze landing mogelijk". Wij komen vanaf Engeland en hebben aldaar onze bommen afgeworpen. Wij zijn door bovenstaande de richting verloren, en wisten niet waar of wij waren, zoodat wij genoodzaakt waren een noodlanding uit te voeren. […] Het toestel is nadien onder bewaking van bedoelde macht gebleven, gedemonteerd en weggehaald.	R040a-108	Gemeentearchief Lange Ruige Weide	Onverdacht	Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat een Duits vliegtuig is neergekomen aan het Hoogeind. Er wordt gemeld dat het een geslaagde noodlanding betrof. Er kan gesteld worden dat eventuele wrakresten niet in de grond zijn ingedrongen en er wordt bovendien gemeld dat het vliegtuig werd verwijderd. Er zijn op basis van deze melding geen wrakresten van dit toestel binnen het onderzoeksgebied te verwachten.	Onverdacht

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
Onontplofte bom Waarder 11 november 1940							
Blindganger: 6685-015 indicatief	11-11-40	Der Befehlshaber der Ordn.-Pol., Den Haag, den 12. November 1940. – I/L – 5560a, AN b.d.s. Betr.: Luftangriffe auf niederländisches Gebiet. Am 12.11.40 wurde vom Inspekteur d.z.L. folgendes gemeldet: Am 11.11.40, gegen 12.00 Uhr, in Waarder (Südholland), 1 Bombe auf Wiese in Nähe Friedhof an Verkehrsstrasse Den Haag-Utrecht. Vermutlich nicht explodiert.	077-1328	NIOD	Onverdacht	Op 11 november 1940 werd melding gemaakt van een vermoedelijk niet-ontplofte bom in een weiland nabij de begraafplaats in Waarder. Er zijn er geen andere bronnen aangetroffen die dit bombardement bevestigen. De locatie van deze melding is niet exact te bepalen. Bovendien is niet uit te sluiten dat het een luchtdoelgranaat betrof. Er is zodoende niet genoeg feitenmateriaal waarop een verdacht gebied afgebakend kan worden.	Onverdacht
Oefen- en schietterrein Bodegraven 1941							
6685-042	1941	Er kwamen echter weer andere troepen, met luchtdoelgeschut, getrokken door paarden. Ons dorp zag weer grijs van de moffen. Het weiland achter de Willem de Zwijgerstraat werd hun oefen- en schietterrein.	Karssen (2013) pag. 174	Literatuur	Onverdacht	Uit de literatuur en de foto kan worden opgemaakt dat er zich nabij Bodegraven een militair oefenterrein bevond. De exacte afbakening van het gebied is echter niet nader te bepalen. Bovendien zijn er geen meldingen van naoorlogse vondsten, ondanks dat het centrum van Bodegraven sindsdien is uitgebreid. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
	1945	Onderschrift bij foto 97. […] Boven rechts is het oefenterrein van de Duitsers achter de Nieuwe Markt te zien.	Karssen (1985) pag. 112-113	Literatuur			
Gevonden bom Gouda 6 april 1941							
0058-041	06-04-41	Op 6 april 1941 werd nabij het voorsein ter hoogte van km 29.759, vier meter naast het baanlichaam van het opgaande spoor een bom aangetroffen. Het treinverkeer was deels gestremd.	949-696		Onverdacht	De bron meldt dat er een bom werd aangetroffen naast het spoor in Gouda. Deze locatie bevindt zich te ver buiten het onderzoeksgebied om erop van invloed te kunnen zijn.	Onverdacht
Bommen of vliegtuig boven Oud-Reeuwijk/Tempel juli 1941							
GEEN	14/15-07-41	N. Overdam rapporteert: Vermoedelijk boven Oud Reeuwijk of Tempel bommen of een vliegtuig gevallen. W.g. S. Slappendel.	R107-1	Gemeentearchief Reeuwijk	Onverdacht	In het rapport van de luchtbeschermingsdienst wordt gemeld dat er vermoedelijk boven Reeuwijk of Tempel bommen of een vliegtuig zijn gevallen. Dit betreft een waarneming vanuit hun uitkijktoren waardoor de locatieaanduiding erg onduidelijk is. Er zijn geen andere meldingen met meer informatie met betrekking tot deze melding. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
Ruiming bommen Henegouwerweg/Polder Randenburg							
Mourits: 6685-055a Broekhuizen: 6685-055b Zoet: 6685-055c Boskoop: GEEN	21-07-41	In den nacht van Zondag op Maandag 21 Juli 1941, omstreeks 0.36 uur, vielen 5 brisantbommen, ten Oosten van de Rivier de Gouwe, op ongeveer 1 K.M. afstand van de Hefbrug, welke brug gelegen is binnen de bebouwde kom der gemeente Boskoop. […] In den morgen van Maandag 21 Juli 1941, bij daglicht, kwam vast te staan, dat 1 bom in een tuinland (boomkweekerij) in de Vereenigde polders onder de gemeente Boskoop en 4 bommen in de onmiddellijke nabijheid in boomkweekerijen, onder de gemeente Reeuwijk, waren terecht gekomen. Blijkens mededeeling van personeel van de Luchtbeschermingsdienst, werden de bommen uitgeworpen door een boven de gemeente Boskoop cirkelend vliegtuig. Het uitwerpen van de bommen geschiedde vlug op elkander. Luchtalarm is niet gemaakt geworden. Dooden of gewonden zijn bij de bominslag niet te betreuren. De schade welke door de bominslag onder de gemeente Boskoop is ontstaan, is: Groote krater van ongeveer 8 Meter diameter op de boomkweekerij van H.T. Hooftman, wonende te Boskoop, Reyerskoop No. 69; boomkweekerij-producten ontworteld en weggeslingerd in de omgeving van de krater.	R096-13-1	Archief Gerard Maatje	Onverdacht	In de jaren tachtig werd gezocht naar vier bommen in de bodem nabij het terrein in Randenburg-Zuid waar de afvalwaterzuiveringsinstallatie zou worden gebouwd. Bij het ingestelde onderzoek werden vier Duitse bommen van 500 kg alsmede 4 kleine brandbommen van 50 kg gevonden. Vervolgens ontstonden er vragen bij bewoners omtrent het nog mogelijk aanwezig zijn van bommen die afgeworpen zouden zijn door een tweede toestel. Ter verduidelijking was hieraan een kaart toegevoegd waarop de vondst van de Duitse bommen staat ingetekend alsmede de vliegroute van het tweede toestel. Deze vloog van zuid naar noord en liet hierbij bommen vallen die ontploften op de percelen van Mourits, Broekhuizen en Zoet. Hoewel de datum van het neerkomen van de Duitse bommen (markeringsnummer 6685-036) niet eenduidig is, kunnen de uit het tweede toestel afgeworpen bommen (markeringsnummer 6685-055) geografisch gerelateerd worden aan de neergekomen bommen in de nacht van 20 op 21 juli 1941. In de getuigenissen uit de jaren tachtig worden 3 van de 5 neergekomen bommen vermeld op een kaart. De twee andere neergekomen (ontplofte) bommen, kunnen niet worden gelokaliseerd door leemten in kennis van luchtfoto's en rapporten uit het gemeentearchief van Reeuwijk. De Duitse geruimde bommen zijn te ver van het onderzoeksgebied neergekomen om erop van invloed te kunnen zijn. Betreffende de bij Boskoop neergekomen bommen is het aannemelijk dat deze als individuele bommen zijn afgeworpen. Dit omdat de onderlinge afstanden, zoals bepaald kan worden aan de hand van de aangegeven kaart uit 1980, rond de 300 meter zijn. Bovendien als de bommen per twee of drie zouden zijn afgeworpen, mag aangenomen worden dat in ieder geval op een van de percelen twee bommen ontploft zouden zijn en niet overal slechts één. De omgeving van de locaties van de drie bekende bominslagen zijn onverdacht. Op basis van deze locaties kan, gezien het individuele afwerpen, echter geen uitspraak worden gedaan over de andere twee gemelde bommen. Op basis van deze melding kan dus geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
	20/21-07-41	F. Smit meldt: bommen gevallen richting Reeuwijk Dorp ten 12 uur 30 min.	R107-1	Gemeentearchief Reeuwijk			
	02-07-43	Door het Kadaster werd op 2 juli 1943 de plaats gemeten van vier bommen in perceel A 1073. Over deze blindgangers is veel te doen geweest omdat er in de jaren tachtig plannen waren om ter plekke ene waterzuiveringsinstallatie te bouwen.	R096-13-4	Archief Gerard Maatje			
19803673	1980	Weiland aan de henegouwerweg VZA: 810461. Uit het kadaster is mij gebleken, dat zich in een stuk weiland aan de Henegouwerweg nog vier bommen bevinden. Aangezien het Hoogheemraadschap van Rijnland op deze grond een rioolzuiveringstallatie wil oprichten is het noodzakelijk, dat deze bommen worden verwijderd. [...] De plaats is in gemeentearchief op kadasterkaart ingetekend. [...] In het betreffende weiland gedeelte van 35 x 35 m mbv Förster 4015 onderzocht. Geen aanwijzingen die duiden op aanwezigheid van bommen [...] Gezien de bodemgesteldheid, veen, zijn naar alle waarschijnlijkheid de bommen diep ingedrongen.	EOD	EOD			
Vondst bommen: 6685-036	18-11-80	Uit het kadaster is mij gebleken, dat zich in een stuk weiland aan de Henegouwerweg nog vier bommen bevinden. Aangezien het Hoogheemraadschap van Rijnland op deze grond een rioolzuiveringsinstallatie wil oprichten is het noodzakelijk, dat deze bommen worden verwijderd. Ik moge u verzoeken te bevorderen, dat deze verwijdering binnen afzienbare tijd plaatsvindt. (…) [verwezen wordt naar een ontbrekend kaartje]	3.02.42-214	Provinciaal Archief Zuid-Holland			
	26-11-80	Bij mijn brief van 18 november 1980 was een kaartje gevoegd, waarop nauwkeurig stond aangegeven waar de 4 bommen zijn gelegen. Ik heb daarom geen verzoek aan u gericht om een zoekactie te houden, maar om de bommen te verwijden. Noot TA: kaartje bevindt zich niet in het provinciaal archief.	3.02.42-214	Provinciaal Archief Zuid-Holland			
	06-10-80	Op uw terrein aan de Henegouwerweg in deze gemeenten (zie bijgevoegde fotocopie van een gedeelte van een plankaart van het kadaster) bevinden zich 4 bommen.	R098-655 R096-13-1	Gemeentearchief Reeuwijk Archief Gerard Maatje			
	18-11-80	Uit het kadaster is mij gebleken, dat zich in een stuk weiland aan de Henegouwerweg nog vier bommen bevinden. Aangezien het Hoogheemraadschap van Rijnland op deze grond een rioolzuiveringsinstallatie wil oprichten is het noodzakelijk, dat deze bommen worden verwijderd.	R098-655	Gemeentearchief Reeuwijk			
19810461	1981	Weiland aan de henegouwerweg	EOD	EOD			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		Grondsondering op 3 aangegeven plaatsen uitgevoerd. Uitslagen gemeten op de op bijlage aangegeven plaatsen. Zie bijlage. […] 1 x 50 kg bom (d) med B1A2 25 […] 1 x restant van 50 kg bomstaart […] 1 x bom, 50 kg m/buis (D) […] 1 x brandbom (phosphorbrandbom) c 50 A. m/EL. A2. 25 B [...] 1 x Brandbom (phosphorbrand) v 50 kg m/rest.v. cw. buis [...] 2 x bommen SC 500 kg m EL Az 25B [...] 1 x brandbom 50 kg m/EL Az 25B [...] 2 x brandbommen van 50 kg z/ost [...] 2 x fosforrubberbommen, 50 kg [...] 4 bommen gereed gemaakt voor demontage [...] 4 x bommen sc v. 500 kg m 8 x EL AZ 25 B, 2 x brandbommen van 50 kg m rest/ontst. [...] A. 4 x bommen sc 500 Duits z/ost. B. 8 x EL Az 25 B met overdrachtslading, C. 2 x restanten van EL az 25 B met overdrachtlading in koker (vernield) D. 4 x bomstaarten voor bovengenoemde bommen (al gemeld op vorige mora's). [...] 2 x bommen 500 kg SD [...] 2 x bommen 500 kg SD [...] Naar aanleiding van uw nevenvermelde brieven (...) inzake het verwijderen van explosieven uit provinciaal eigendom, bericht ik u, dat in verband met de opruiming van de explosieven het perceel weiland, Reeuwijk sectie A no. 1190, gedeeltelijk, groot +/- 2.57.00 ha, per 1 januari 1983 uit de pacht is gehouden [...] dat in één of beide percelen kadastraal bekend gemeente Reeuwijk, sectie A nrs. 1190 en 1191, gelegen aan de Hengegouwerweg in deze gemeente zich een aantal explosieven (bommen uit de Tweede Wereldoorlog bevindt. [...] In tegenstelling tot de mededeling 4 bommen, is er een extra bommetje van 50 kilogram gevonden op 1,5 meter diepte. Voorts is er nog een staartje van zo'n bom gevonden. Hij acht de mogelijkheid niet uitgesloten, dat bij de ontgravingen nog meer wordt gevonden. [...] sectie A nrs. 1190 en 1191 achter de boerderij plaatselijk bekend Henegouwerweg 4. Noot TA: onduidelijke MORA met daarin een hoop documenten. Vermoedelijk zijn meerdere explosieven verzameld uit de omgeving en ter plaatse gedemonteerd.					
	03-02-83	Dat in één of beide percelen kadastraal bekend gemeente Reeuwijk, sectie A nrs. 1190 en 1191, gelegen aan de Henegouwerweg in de gemeente zich een aantal explosieven (bommen) uit de Tweede Wereldoorlog bevindt […] dat zij daarom zich mede baserend op het oordeel van de Explosieven Opruimings Dienst van oordeel is, dat opsporing en demontering ervan moeten plaats hebben.	R098-655	Gemeentearchief Reeuwijk			
	06-04-83	In het weiland, kadastraal bekend gemeente Reeuwijk, sectie A. 110, achter de boerderij Henegouwerweg 4, alhier […] bevinden zich blijkend het kadaster, zie bijgaand kadastraal uittreksel, 4 bommen. Een zoekactie bevestigde, dat zich ter plekke een hoeveelheid metaal in de grond bevindt, die kan wijzen op de aanwezigheid van deze explosieven. Het vermoeden is, dat het hier betreft 4 Engelse 500-ponds-bommen. Noot TA: later bleken dit Duitse bommen te zijn.	R098-655	Gemeentearchief Reeuwijk			
	06-04-83	Op 17 en 18 mei a.s. zullen bommen moeten worden gedemonteerd, die zich bevinden in een perceel kadastraal bekend gemeente Reeuwijk, sectie A. 1190, gelegen aan de Henegouwerweg 4.	R098-655	Gemeentearchief Reeuwijk			
	02-05-83	Krantenartikel. De Explosieve Opruimings Dienst (EOD) heeft twee van de grote bommen opgehaald en geconstateerd dat het om grote Duitse bommen met een gewicht van vijfhonderd kilo per stuk gaat. Het zou – volgens de heer Vente van de gemeente Reewijk – heel vreemd zijn, als de andere twee bommen niet eveneens van Duitse makelijk (sic) zijn. De vier kleine bommetjes (nummer vier is nu ook compleet) zijn in elk geval uit een Duits vliegtuig afkomstig. […] "Het lijkt er nu op dat een Duits vliegtuig – een Mosquito bij voorbeeld – in moeilijkheden is gekomen en de hele vracht in één keer heeft gedumpt", is zijn mening. "Oudere bewoners van het gebied herinneren zich dat misschien nog. Eén van de kleine bommen draagt als aanmaakjaar het jaartal 1941. Het zou dus al vrij vroeg in de oorlog gebeurd kunnen zijn.	R098-655	Gemeentearchief Reeuwijk			
	11-05-83	Krantenartikel. Vier zware en twee lichte Duitse vliegtuigbommen […] De Explosieven Opruimings Dienst heeft twee kleine bommen inmiddels al onschadelijk gemaakt. Twee grote vijfhonderd-kilo-bommen kwamen nog niet aan het daglicht. Eén van de twee ligt zeven meter diep, onder een sloot.	R098-655	Gemeentearchief Reeuwijk			
	11-05-83	De zoekactie van de Explosieven Opruimingsdienst heeft geleid tot de opsporing van 4 brandbommetjes van elk 50 kg en 4 bommen van elk 500 kg.	R098-655	Gemeentearchief Reeuwijk			
	18-05-83	Krantenartikel. De explosieven, die vermoedelijk in 1944 zijn afgeworpen door een Duitse bommenwerper, die in de Tweede Wereldoorlog werd ingezet, lagen onder een weiland op Reeuwijks grondgebied. […] Tijdens het onschadelijk maken van de vier 500-ponders en de vier kleinere brandbommen. […] "Ik heb die bommen nog in 1922 nog zien vallen", vertelt de kapitein. […] Precies op de plek waar een voor voor een Engelse jager vluchtende Duitse bommenwerper al zijn bommen in één keer loosde zal – maar hoe lang dat zal duren weet niemand – de Rioolwaterzuiveringsinstallatie (RWZI) voor Reeuwijk-Dorp, Waddinxveen en Boskoop gebouwd worden.	R098-655	Gemeentearchief Reeuwijk			
	01-03-85	In opdracht van de gemeente Reeuwijk is de E.O.D. begin febr. 1983 een onderzoek begonnen naar vier bommen die zouden moeten liggen op een provinciaal terrein in Randenburg-Zuid. Dit onderzoek vond plaats omdat de gemeente Reeuwijk precies op die plek een Afvalwaterzuiveringsinrichting (AWZI) verwezenlijkt wil zien. Er zijn toen geen vier maar 8 Duitse bommen gevonden. De E.O.D. meldt op 26 april 1983 steeds weer verrast te zijn door de vondst van Duitse bommen, die daar ter plaatse niet werden verwacht. Wij hebben in die periode met U gesproken over bommen die in diezelfde nacht in Randenburg-Noord ontploft zouden zijn. […] Na informatie is gebleken, dat diezelfde nacht 3 Duitse bommen ontploft zijn. Deze bommen zijn gevallen op bedrijven met kleigrond, te weten:	R098-655	Gemeentearchief Reeuwijk			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk							
Inventarisatie bronnenmateriaal					**Analyse bronnenmateriaal**		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		Een bom op het land van Kees Mourits (één koe aan ogen blind geslagen en scherven gevonden met duitse tekst), een bom ontploft op de kwekerij van Hein Broekhuizen en een bom ontplofte op de kwekerij van Tom Zoet (zie ingesloten kaart). Ik citeer nu een bericht dd. 18 mei 1983: "Een Duitse bommenwerper heeft er in één keer al zijn 8 bommen gelost." Nu vragen wij ons af, waar liggen de overige 5 bommen van de tweede Duitse bommenwerper? De gemeente Reeuwijk wil de AWZI verwezenlijkt zien op een plek die niet onderzocht is op bommen. Zie daarvoor het kaartje locatie IA en de vliegroute van de twee bommenwerpers (afstand IA en onze kwekerij is 40 m.).					
	20-02-86	Ruiming bommen Randenburg. […] Het terrein ten noorden van het land waar de geruimde bommen werden aangetroffen, is niet met een detector onderzocht.	R098-655	Gemeentearchief Reeuwijk			
	16-06-86	Zooals U op de Kroonzitting dd. 4 Maart 1985 hebt kunnen horen liggen in onze polder Randenburg-Zuid nog 5 niet ontplofte bommen. Deze bommen liggen in het veen op of in de dichte nabijheid van de locatie IA, waar Rijnland de Afvalwaterzuiveringsinrichting wil bouwen. De bommen liggen ten noorden van het terrein dat in 1983 onderzocht is op bommen (de z.g. CDA locatie van de AWZI) en ten zuiden van de plek waar het veen overgaat in klei.	R098-655	Gemeentearchief Reeuwijk			
	23-06-86	De explosieven waarvan bekend is dat zij zich in het terrein bevonden in opdracht van de gemeente Reeuwijk door de Explosieven Opruimingsdienst tot ontploffing zijn gebracht c.q. zijn verwijderd. Wij hebben geen redenen eraan te twijfelen dat de gemeente Reeuwijk hiermede heeft voldaan aan haar verplichting de desbetreffende gronden ontdaan van bommen op te leveren.	R098-655	Gemeentearchief Reeuwijk			
	15-07-86	In antwoord op uw brief van 16 juni 1986 delen wij u mede, dat wij in de persberichten over de ruimingsaktie in 1983 geen aanknopingspunten kunnen vinden voor de veronderstelling, dat in er in de polder Randenburg nog meer bommen zouden liggen. Er zijn in 1983 vijf bommen geruimd.	R098-655	Gemeentearchief Reeuwijk			
	23-06-88	Naar aanleiding van ontvangst referte a. is door één van onze medewerkers op 260686 een zogenaamde verkenning-zoekaktie gehouden in uw gemeente. De resultaten van een gehouden fotostudie en een onderzoek van de werkplek gaven toen geen aanleiding om tot een zoekactie over te gaan.	R098-655	Gemeentearchief Reeuwijk			
19861059	1986	VZA. "Het terrein dat onderzocht moet worden ligt ten noorden van het stukje grond waar medio 1983 in een vorig onderzoek enige bommen werden aangetroffen. Dit terrein is op de bijgevoegde tekening aangegeven. Het ligt in de bedoeling hier in de toekomst een zuiveringsinrichting te bouwen. De aanleiding voor dit verzoek is een brief van bezorgde omwonenden. In opdracht van de gemeente Reeuwijk is de E.O.D. begin febr. 1983 een onderzoek begonnen naar vier bommen die zouden moeten liggen op een provinciaal terrein in Randenburg-Zuid. Dit onderzoek vond plaats omdat de gemeente Reeuwijk precies op die plek een Afvalwaterzuiveringsinrichting (AWZI) verwezenlijkt wil zien. Er zijn toen geen vier maar 8 Duitse bommen gevonden. De E.O.D. meldt op 26 april 1983 steeds weer verrast te zijn door de vondst van Duitse bommen, die daar ter plaatse niet werden verwacht. Wij hebben in die periode met U gesproken over bommen die in diezelfde nacht in Randenburg-Noord ontploft zouden zijn. […] Na informatie is gebleken, dat diezelfde nacht 3 Duitse bommen ontploft zijn. Deze bommen zijn gevallen op bedrijven met kleigrond, te weten: Een bom op het land van Kees Mourits (één koe aan ogen blind geslagen en scherven gevonden met duitse tekst), een bom ontploft op de kwekerij van Hein Broekhuizen en een bom ontplofte op de kwekerij van Tom Zoet (zie ingesloten kaart). Ik citeer nu een bericht dd. 18 mei 1983: "Een Duitse bommenwerper heeft er in één keer al zijn 8 bommen gelost." Nu vragen wij ons af, waar liggen de overige 5 bommen van de tweede Duitse bommenwerper? De gemeente Reeuwijk wil de AWZI verwezenlijkt zien op een plek die niet onderzocht is op bommen. Zie daarvoor het kaartje locatie IA en de vliegroute van de twee bommenwerpers. In antwoord op uw brief van 16 juni 1986 delen wij u mede, dat wij in de persberichten over de ruimingsaktie in 1983 geen aanknopingspunten kunnen vinden voor de veronderstelling, dat in er in de polder Randenburg nog meer bommen zouden liggen. Er zijn in 1983 vijf bommen geruimd.	EOD	EOD			
Bom richting Schoonhoven augustus 1941							
GEEN	14/15-08-41	Smit meldt: […] ¼ na 4 uur cirkelde een vliegtuig boven Reeuwijk en liet een bom vallen ten 4 uur richting Schoonhoven.	R107-1	Gemeentearchief Reeuwijk	Onverdacht	In het rapport van de luchtbeschermingsdienst wordt gemeld dat er bommen in de richting van Schoonhoven vielen uit een vliegtuig dat boven Reeuwijk cirkelde. Dit betreft een waarneming vanuit hun uitkijktoren waardoor de locatieaanduiding erg onduidelijk is. Er zijn geen andere meldingen met meer informatie met betrekking tot deze melding. Bovendien kan niet worden bepaald waar de bommen exact zijn gevallen. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
Bom Oud Reeuwijkseweg 39 1941							
6685-001	29-08-41 24-10-47	Bom in Weiland achter Oud Reeuwijkseweg 39, jaar 1941 ? Volgens het Kadaster ligt op perceel B 3743, voorheen B 356, een bom. De plaats is gemeten op 29-08-1941. […] Tussen de Nieuwdorperweg en Oud Reeuwijkseweg werden door Duitse vliegtuigen verschillende bommen uitgeworpen in het veld. Enige zgn. blindgangers verdwenen in de aardbodem en zakten meters diep in de veenbodem. Nog gedurende de oorlog werd getracht de bommen uit te graven, maar zonder resultaat. Ze	R096-13-4 R096-13-1	Archief Gerard Maatje	Verdacht	Uit het archief van Gerard Maatje blijkt dat aan de Oud Reeuwijkseweg 39 de locatie van een bom is ingemeten door het kadaster. Het is niet eenduidig te bepalen wanneer deze is afgeworpen. Er wordt gemeld dat het Duitse vliegtuigen waren waaruit blijkt dat het bombardement vermoedelijk uit mei 1940 stamt. De inmeetdatum van deze blindganger is 19 augustus 1941. Op het document wordt melding gemaakt van een houten paal die ter aanduiding werd gebruikt. Deze	Deelgebied 03

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk							
Inventarisatie bronnenmateriaal					**Analyse bronnenmateriaal**		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		zaten te diep. Er is toen een betonnen plaat boven de weggezakte bommen gegoten op advies van deskundigen. […] De arbeiders, die aan de opgravingen mee deden, vonden het toch maar een gevaarlijk werkje. Dagen lang hebben ze staan spitten boven de weggezakte bommen, die maar van betrekkelijk klein kaliber waren […] Bom is niet geruimd.					
	Z.d.	Bom in weiland achter Oud Reeuwijkseweg 39 Met kad. Aan. B 3743. Opmeting van de plaats van een niet ontplofte bom, aangeduid door een zwaren houten paal welke ± 0,5 m boven de grond uitsteekt. Coördinaten: X = - 46634.28 Y = - 10759.76 Noot TA: dit zijn de coördinaten uit het Rijksdriehoekstelsel ten tijde van WOII.	R096-13-1	Archief Gerard Maatje			
Luchtfoto	11-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van de Oud Reeuwijkseweg. Op de foto is exact op de plek op het perceel aangegeven door het kadaster een vage, ronde plek zichtbaar die gerelateerd kan worden aan de bominslag.	Foto 3066, 4066 Sortie 4/2258	Wageningen		was in het inslaggat gestoken. Gezien de zachte ondergrond (veen) moet dit vrijwel direct na het inslaan van de bom zijn gebeurd. Het is aannemelijk dat eventuele andere blindgangers en de bijbehorende inslaggaten ook zouden zijn opgemerkt en aangegeven. Hiervan wordt echter geen melding gemaakt. Aangezien er geen aanwijzingen dat de gemelde blindganger sinds de inmeting geruimd is, wordt ter plaatse alleen dit ene exemplaar verwacht.	
Bom weiland Stein 1941							
6685-002	11-09-41	Bom in weiland Stein, toen gemeente Reeuwijk. Gemeten door het kadaster 11-09-1941, op perceel I 333. […] Bom is niet geruimd.	R096-13-4	Archief Gerard Maatje	Onverdacht	De locatie van de bom in het land van Stein ligt ten zuiden van de spoorbaan (op ruim 300 meter van het onderzoeksgebied) en bevindt zich daarmee te ver van het onderzoeksgebied om erop van invloed te zijn. Er is bovendien geen geschikte luchtfoto om meer informatie te verkrijgen over eventuele andere bommen die ook op dit moment in dit gebied zouden kunnen zijn afgeworpen.	Onverdacht
	1942	Kaarten met daarop aangegeven de bom in het perceel.	R096-13-1	Archief Gerard Maatje			
Bommen Reeuwijkse plassen 11/12 september 1941							
GEEN	11/12-09-41	Coastal Command. […] Twee Blenheims hadden opdracht voor een aanval op Schiphol en Soesterberg. Beide konden hun doel niet vinden en wierpen hun bommen af in een 'jettison' (noodafworp), één boven de Noordzee, de ander in de Reeuwijkse plassen.	Zwanenburg (z.j.) deel 1 pag. 260	Literatuur	Onverdacht	Uit het boek van Zwanenburg kan opgemaakt worden dat de geallieerde luchtmacht een noodafworp uitgevoerd zou hebben in het onderzoeksgebied in de Reeuwijkse plassen. De oorspronkelijke bron van deze informatie zijn vluchtgegevens uit de Operational Record Books van de geallieerde luchtmacht. Meldingen van aangevallen doelwitten zoals vermeld in die stukken, zijn notoir onbetrouwbaar. Er zijn geen verdere gegevens uit de literatuur, archieven, EOD-gegevens, luchtfoto's of andere buitenlandse archieven aangetroffen, waarmee de exacte locatie van deze aanval kan worden geverifieerd. Er is dus geen nauwkeurige informatie beschikbaar waarop een deel van het onderzoeksgebied als verdacht kan worden aangemerkt. Gesteld kan worden dat er aan hand van deze meldingen geen explosieven in het onderzoeksgebied liggen.	Onverdacht
Bommen richting Boskoop 29/30 oktober 1941							
GEEN	29/30-10-41	Ten 12 uur 30 wordt waargenomen door Slappendel dat richting Boskoop schoten vallen. Ten 12 uur 40 richting Boskoop bommen gevallen en daar wordt geschoten. Te 12 uur 50 vermoedelijk bommen afgeworpen richting Boskoop.	R107-1	Gemeentearchief Reeuwijk	Onverdacht	In het rapport van de luchtbeschermingsdienst wordt gemeld dat er bommen vielen in de richting van Boskoop. Dit betreft een waarneming vanuit hun uitkijktoren waardoor de locatieaanduiding erg onduidelijk is. Er zijn geen andere meldingen met meer informatie met betrekking tot deze melding. Bovendien kan niet worden bepaald of de bommen daadwerkelijk in deze gemeente zijn gevallen. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
Bommen Zoetendijk 27/28 december 1941							
GEEN	27/28-12-41	Overdam meldt: bommen gevallen in de gemeente richting Zoetendijk ten 8.50 n/m.	R107-1 R096-13-2	Gemeentearchief Reeuwijk Archief Gerard Maatje	Onverdacht	Uit de informatie van het gemeentearchief van Reeuwijk en uit het archief van Gerard Maatje blijkt dat er bommen zijn gevallen in de gemeente richting Zoetendijk. Bekend is dat er die dag twee aanvallen zijn geweest die ten grondslag kunnen liggen aan deze melding. 1) In de nacht van 27/28 voerde No.3 Group van RAF Bombarde Command een aanval uit op Düsseldorf. Mogelijk dat hierbij toestellen over het onderzoeksgebied vlogen in de richting van het aanvalsdoel. De aanval werd uitgevoerd door toestellen van 75, 57, 101 squadrons RAF. Van deze squadrons is het 'operational record book' ingezien, maar hierin worden geen melding gemaakt van een toestel dat zijn bommenlading vroegtijdig boven het onderzoeksgebied heeft afgeworpen. 2) Zes toestellen van 82 Squadron RAF van het type Blenheim voerde een aanval uit op vliegveld Soesterberg. Van één toestel is bekend dat hij zijn bommen anders dan op het vliegveld Soesterberg heeft laten vallen. Hier wordt een brug over het kanaal bij Utrecht genoemd. De melding uit het gemeentearchief is afkomstig van de	Onverdacht
	27/28-12-41	96 aircraft claimed to have bombed Düsseldorf but the city reports only 32 high-explosive bombs and 3 batches of incendiaries. The was only very light damage and no casualties.	Middlebrook (2000), 228	Literatuur			
	27/28-12-41	No. 3 Group Operational Records: 27/28 December 1941 Boulogne: 99, 40 squadrons Brest: 149, 40, 214, 7, 15, 75, 57 squadrons Dusseldorf: 75, 57, 101 squadrons	AIR 14/2369	The National Archives			
	27/28-12-41	Bomber Command 57 Squadron Verschillende toestellen voerde een aanval uit richting Dusseldorf. Van toestel Z.1145 wordt gemeld "Aircraft unable to maintain hight due to icening, returned to base. 6 x 500lb. jettisoned.	AIR 27/537/44	The National Archives			
	27/28-12-41	Bomber Command 75 Squadron 12 toestellen uit dit squadron voerden een aanval uit op Dusselfdorf, waarbij op één na alle toestellen hun bommen bij het doel lieten vallen. Eén toestel moest de missie voortijdig	AIR 27/645/44	The National Archives			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		afbreken en landde nabij Dartmoor (VK).				luchtbeschermingsdienst. Het betreft een melding van de uitkijktoren waardoor de exacte locatie waar de bommen vielen onduidelijk is. De enige aanvullende informatie die is aangetroffen die mogelijk relevant is, is de gemelde aanval van de Blenheim op Soesterberg. Echter is de omschrijving van de brug over een kanaal bij Utrecht niet in verband te brengen met de Reeuwijkse plassen. Daarmee zijn er geen verdere gegevens bekend over het type bommen dat in de nacht van 27/28 december 1941 bij Zoetendijk zouden zijn neergekomen. Het onderzoeksgebied kan op basis van deze informatie niet verdacht worden verklaard.	
	27/28-12-41	Bomber Command 101 Squadron Verschillende toestellen voerde een aanval uit richting Dusseldorf. Van de toestellen waarvan wordt gemeld dat zie het primaire doel niet bereikte en voortijdig de bommen afwierpen is bekend dat deze in de Noordzee of bij Neuss (D) zijn neergekomen.	AIR 27/801/36	The National Archives			
	27/28-12-41	The Blenheims attacking Soesterberg were flying the first in a new series of Intruder raids against Luftwaffe airfields. […] The Blenheims operating on this night, from 82 squadron, dropped bombs on Soesterberg airfield and attacked 2 German bombers in the air with machine-guns.	Middlebrook (2000), 228	Literatuur			
	27/28-12-41	Coastal Command 82 Squadron These six aircraft were detailed to attack Soesterberg Aerodrome, which was successfully carried out with the exception of aircraft 'D' which as an alternative bombed a bridge over a canal at Utrecht. Several hits were observed on the runways and possibly on enemy aircraft on the ground. Searchlights were also dowsed by M/G fire. Encounters with enemy aircraft were made by the following aircraft.[…]	AIR 27/681/52	The National Archives			
Bom Stolwijkersluis en schot Oudkoop 15 januari 1942							
GEEN	14/15-01-42	9.15 een bom gevallen richting Stolwijksluis meldt Slappendel. 9.55 een schot gevallen richting Oudkoop in de gemeente meldt Smit.	R107-1	Gemeentearchief Reeuwijk	Onverdacht	In het rapport van de luchtbeschermingsdienst wordt gemeld dat er een bom is gevallen in de richting van Stolwijkersluis en dat er een schot viel richting Oudkoop. Dit betreft een waarneming vanuit hun uitkijktoren waardoor de locatieaanduiding erg onduidelijk is. Van deze beide meldingen is geen verdere informatie beschikbaar en is bovendien niet nader te bepalen wat de exacte locatie was. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
Vliegtuigbeschieting boven Reeuwijk 14 juli 1942							
GEEN	13/14-07-42	Smit meldt dat […] Ten 2 ¾ uur dat uit vliegtuigen wordt geschoten boven de gemeente.	R107-1	Gemeentearchief Reeuwijk	Onverdacht	In het rapport van de luchtbeschermingsdienst wordt gemeld dat er boven de gemeente Reeuwijk wordt geschoten. Dit betreft een waarneming vanuit hun uitkijktoren waardoor de locatieaanduiding erg onduidelijk is. Er zijn geen aanvullende bronnen die meer informatie hierover verschaffen en kan de exacte locatie niet worden bepaald. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
Beschieting 30/31 juli 1942							
GEEN	30/31-07-42	Overdam meldt ten 2,45 dat geschoten wordt richting Hekendorp en Twaalfmorgen.	R107-1	Gemeentearchief Reeuwijk	Onverdacht	In het rapport van de luchtbeschermingsdienst wordt gemeld dat er wordt geschoten in de richting van Hekendorp en Twaalfmorgen. Dit betreft een waarneming vanuit hun uitkijktoren waardoor de locatieaanduiding erg onduidelijk is. Op basis van deze melding is niet eenduidig te bepalen of de beschieting daadwerkelijk in deze twee plaatsen gebeurde. Bovendien zijn er geen andere meldingen die meer informatie geven. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
Neergekomen Heinkel Tempel zomer 1942							
6685-014	Zomer-42	In de **zomer** van 1942 is een Duits gevechtsvliegtuig van het fabricaat Heinkel, type niet bekend neergestort in de Tempel op het land van A. Burger. De ramp gebeurde 's avonds rond 11 uur. Het vliegtuig kwam uit noordelijke richting en vloog zo laag over de toppen van de bomen dat de kruintakken daarvan werden afgerukt, en na rakelings over de daken van enkele woningen te zijn gescheerd, kwam het toestel een honderdtal meters verderop in het land terecht waar het in brand vloog. Dit gebeurde landinwaarts vanaf de driesprong Schinkeldijk-zijdeweg en Tempeldijk. Ontploffende munitie zette de gehele buurt in rep en roer. De heer Cor van der Wolf heeft de verkoolde lichamen van de twee piloten in de cabine gezien. De Duitsers waren zeer snel ter plaatse en hebben het wrak onherkenbaar gemaakt zodat het niet meer als een Duits vliegtuig herkenbaar was. Kort daarna zijn de wrakstukken weggehaald.	Maatje (2004) pag. 54 R096-13-4	Literatuur Archief Gerard Maatje	Onverdacht	In de zomer van 1942 is een Heinkel neergekomen ten zuiden van de driesprong Schinkeldijk-Zijdeweg-Tempeldijk. Uit de bronnen kan worden opgemaakt dat het toestel een poging deed een noodlanding te maken. Dit mislukte waarbij het toestel in brand vloog en de munitie ontplofte. Uit de bronnen kan echter ook worden opgemaakt dat de Duitsers de wrakstukken op korte termijn hebben verwijderd. Hierbij is het aannemelijk dat zij ook de eventueel nog aanwezige munitie hebben verwijderd. Er zijn op basis van deze melding geen wrakresten of explosieven van dit toestel binnen het onderzoeksgebied te verwachten. In het Verliesregister en het gemeentearchief van Reeuwijk wordt tevens melding gemaakt dat een Messerschmitt in augustus 1942 zou zijn neergekomen bij Tempel. Hierover is echter verder geen aanvullende informatie te vinden. Van beide toestellen wordt bovendien gemeld dat deze door vijandelijk geschut zijn neergekomen. Het is bovendien niet aannemelijk dat twee Duitse toestellen in de zomer van 1942 op dezelfde plaats zouden zijn neergekomen, zonder dat daar verdere informatie over te vinden is. Ondanks dat de meldingen wel verschillen qua tijd, wordt wel daarom aangenomen dat deze meldingen hetzelfde toestel betreffen (markeringsnummer 6685-014).	Onverdacht
	z.d.	Er is onze gemeente, behalve enkele geallieerde vliegtuigen, ook een Duits militair toestel neergekomen. Het ging hier om een Heinkel (?) transportvliegtuig dat door Engelse jachtvliegtuigen werd neergeschoten en in het land ten zuiden van de T-splitsing Zijdeweg en Schinkeldijk/Tempeldijk in het land is neergekomen en in brand gevlogen. Cor vd Wolf heeft de beide piloten als verkoolde lijken in de cockpit gezien. De resten van het vliegtuig zijn door de Duitsers in zeer korte tijd weggeruimd. J.F. Groenenijk: Duits vliegtuig in de Tempel neergestort op land van A. Burger getr. Met Van Veen.	R096-14-11	Archief Gerard Maatje			
	28-08-42	T1798. Messerschmitt Bf 110, F-4 2694, 3./NJG 1 Luftwaffe. Absturz infolge Feindbeschuss. Crashed Reeuwijk at 0147.	Verliesregister	Literatuur			
	27/28-08-42	Ten 11,5 meldt Slappendel dat vliegtuigen passeren van West naar oost op grote hoogte; ten 1,40 vliegtuigen passeren van oost naar west zeer hoog; ten 1,50 wordt geschoten uit een vliegtuig boven polder Sluipwijk; ten 1,55 een vliegtuig stort in polder Tempel omlaag en gaat in brand.	R107-1	Gemeentearchief Reeuwijk			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
Getuigenverklaringen blindgangers Vonk							
J.C.H.: 5457.4-033 Spoor: 5457.4-035 Indicatief Huis Vonk: 5457.4-034a Detectie Saricon: 5457.4-034b	September 1942/1944	In totaal zijn 8 (oog-) getuigen in 2003 geïnterviewd, waarvan één getuigenverklaring mogelijk relevant is voor het Formidoterrein. Het gaat om een (oog-) getuigenverklaring van de heer L.C. Vonk: "In het najaar van 1944 is een aantal blindgangers van vliegtuigbommen ingeslagen op het terrein van de huidige rioolwaterzuiveringsinstallatie aan de J.C. Hoogendoornlaan in de gemeente Bodegraven. Het exacte aantal is niet bekend bij de heer Vonk, maar het waren minimaal twee stuks. De inslagopeningen waren zichtbaar in het perceel ter hoogte van het kantoor annex werkplaatsgebouw en de ten noordoosten daarvan gelegen rioolwater bezinktank. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was dit gebied een graslandperceel. Na de Tweede Wereldoorlog hebben er diverse ontwikkelingen plaatsgevonden op het perceel dat het niet mogelijk is voor de heer Vonk om de exacte inslagopeningen aan te wijzen. De heer Vonk acht de kans groot dat er een of meerdere blindgangers onder de bebouwing liggen. De heer Vonk verklaart dat er in een perceel ten zuiden van de spoorlijn en ten westen van de Oud-Bodegraafseweg een drietal blindgangers liggen. De exacte locatie weet hij niet meer, maar het moet ongeveer halverwege het perceel zijn, zoals op bijgaande luchtfoto aangegeven. Dhr. Vonk weet zich de inslagen van de blindgangers nog goed te herinneren. Hij zat, eind 1944, op de st. Willibrordschool en zijn meester heette Dhr. Vernooij. Dhr. Vernooij was zoon van een boer aan de Oud-Bodegraafseweg. Kort nadat de blindgangers gevallen waren is Dhr. Vernooij met zijn klas bij de inslagpunten wezen kijken. De heer Vonk woonde tijdens de Tweede Wereldoorlog aan de Oud-Bodegraafseweg 15a. Tijdens de oorlog zijn twee blindgangers van vliegtuigbommen neergekomen aan de oostzijde van het pand en is een blindganger door een dak van de schuur van de familie Vonk binnengedrongen. De twee blindgangers ten oosten van het pand zijn in 2002 opgespoord door Saricon en vervolgens geruimd door de EODD. De blindganger die door het dak van de schuur is ingeslagen bevindt zich nog steeds in de bodem. Deze moet ongeveer in de aslijn van het pand, ter hoogte van het aan de zuidkant van het pand staande schuurtje liggen. De heer Vonk heeft de bommen ('s nachts) horen vallen, eind 1944. Er zijn geen bommen geëxplodeerd bij de woning van familie Vonk. […] Noot Saricon: De bommen zijn opgespoord door Saricon en geruimd door de EOD. De niet opgespoorde bom ligt buiten het onderzoeksgebied voor de aanleg van de N11.	72558_VO_01	Saricon (2006)	Verdacht	J.C.H.: uit de getuigenverklaring van de heer Vonk blijkt dat er ter plaatse van de huidige rioolwaterzuivering te Bodegraven (minimaal) twee bommen zijn ingeslagen. Deze bommen zouden niet zijn geëxplodeerd. Hoewel er geen andere bronnen, zoals het gemeentearchief, zijn die meer informatie geven betreffende de ter plaatse neergekomen bommen, blijkt uit diverse andere meldingen van deze getuige dat zijn getuigenissen in de regel betrouwbaar zijn. Aangezien er op de bekeken luchtfoto's geen eenduidige sporen van ingeslagen bommen in de omgeving zichtbaar zijn, kunnen er geen nauwkeurigere locaties voor de bommen bepaald worden, dan de locaties zoals omschreven in de getuigenverklaring. Verder is het ook onbekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op getroffen gebied. Spoor: uit de getuigenverklaring van de heer Vonk blijkt dat er ten zuiden van het spoor, ten westen van de Oud-Bodegraafseweg, nog drie blindgangers zouden moeten liggen. Hoewel er geen andere bronnen, zoals het gemeentearchief, zijn die meer informatie geven betreffende de ter plaatse neergekomen blindgangers, blijkt uit diverse andere meldingen van deze getuige dat zijn getuigenissen in de regel betrouwbaar zijn. Aangezien er op de bekeken luchtfoto's geen eenduidige sporen van ingeslagen bommen in de omgeving zichtbaar zijn, kunnen er geen nauwkeurigere locaties voor de bommen bepaald worden, dan de locaties zoals omschreven in de getuigenverklaring. Verder is het ook onbekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op getroffen gebied. Oud Bodegraafseweg: In een van de meldingen van Vonk wordt gezegd dat er 'verderop langs de Oud Bodegraafseweg' ook nog blindgangers in de ondergrond aanwezig zouden zijn. Daarbij werd gemeld dat het spoor doelwit was. Dit betreffende zeer waarschijnlijk de blindgangers welke bekend zijn onder markeringsnummer 5457.4-035. Deze zijn reeds hierboven beschreven. Huis Vonk: Uit de getuigenverklaring van de heer Vonk en diverse andere meldingen blijkt dat er ergens in september van 1942 of 1944, in de nacht, bommen zijn ingeslagen bij zijn woning en bij de koebocht ten noordoosten hiervan. Hoewel de diverse bronnen nuances geven in de locatieomschrijvingen van de neergekomen blindgangers zijn deze redelijk nauwkeurig te bepalen, zeker na het ruimen van twee van de drie blindgangers in 2001. De overige informatie betreffende andere ingeslagen bommen is wat minder eenduidig. Hoewel er meermaals gezegd wordt dat er voornamelijk blindgangers zijn neergekomen wordt ook melding gemaakt van grote kraters, van circa 20 meter. De exacte locaties van deze ontplofte bommen (en nog eventueel andere daarbij in de buurt neergekomen blindgangers) zijn niet te achterhalen. Er zijn namelijk ter plaatse geen eenduidige sporen zichtbaar op de bekeken luchtfoto's en er zijn geen gemeentearchiefstukken betreffende deze bommen die dateren uit de oorlog. Door het gebrek aan locatiegegevens kan er dus op basis van deze bomkratermeldingen geen verdacht gebied worden afgebakend. Aangezien het mogelijk is dat men bij Vonk destijds over inslaglocaties andere blindgangers heeft heengekeken, bijvoorbeeld door de aanwezigheid van sloten, is het nog wel mogelijk dat er ter plaatse nog meer blindgangers in de ondergrond aanwezig zijn. Op basis van de beschikbare gegevens is hiervoor wel een verdacht gebied afgebakend. Het gebied dat in 2001 door Saricon werd onderzocht is hierbij buiten beschouwing gelaten omdat dit reeds is vrijgegeven. Aangezien het onbekend is hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was, is dat als uitgangspunt genomen voor de afbakening en gewichten van de afwerpmunitie. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan	J.C.H.: Deelgebied 13 Spoor: Deelgebied 06 Huis Vonk: Deelgebied 14 Overlap Deelgebied 06 en 14: Deelgebied 25 Overlap deelgebied 13 en 14: Deelgebied 26
	September 1942/1944	Uit een krantenartikel: Het was ongeveer half drie in de nacht als Vonk de vliegtuigen over hoort komen. Dat gebeurde wel vaker. […] De bommenwerpers, want dat waren het over het algemeen, vlogen dit keer lager. Tenminste, zo leek het. Op een gegeven moment hoorden we een gefluit dat van lieverlee steeds scheller werd. Het gevolg was een drietal inslagen. Mijn zus en ik werden door de luchtdruk de schuur doorgeslingerd. […] Iedereen was door die bominslagen uit bed geslingerd. […] Drie bommen waren ingeslagen in de grond waar nu de N11 is te vinden. Dit constateerde vader en zoon Vonk toen ze buiten poolshoogte gingen nemen. Hun huis bleek bij nadere inspectie gelijk te zijn aan een ruïne. De pannen waren van het dak geblazen. Bovendien was er geen ruit meer heel. Dit gold ook voor alle andere huizen in 'Oud Boreft' zoals de buurt indertijd ook wel werd genoemd, aldus Vonk. Ook werden achter huis van Vonk twee kraters in de grond aangetroffen. Hier waren bommen gevallen die niet waren afgegaan. Eén lag er net achter de schuur. […] De dag na deze roerige nacht kwamen enkele medewerkers van de Bodegraafse gemeentewerken langs bij de familie Vonk. Die mensen begonnen naar die twee blindgangers te graven. Ze bleven steken op 8,5 meter diepte. Toen zijn ze niet verder gegaan. Ik denk dat die dingen in een klap negen meter de grond in zijn gedoken. Hoe diep ze nu liggen, weet ik niet. Allicht nog een meter of wat dieper. Later heeft de gemeente een laag beton van een meter dik bovenop de bom gestort die het dichtst bij onze schuur lag. […] Drie stuks zouden er onder de grond rechts van het talud van de N11 moeten liggen. Volgens Vonk liggen er nog een of twee meer en wel onder de loods die links aan de meubelmakerij is gebouwd. Vroeger stonden op die plek geen gebouwen. Toen waren het moestuinen. Ook hier zijn er diezelfde nacht een of twee bommen gevallen die niet zijn geëxplodeerd. Verderop langs de Oud Bodegraafseweg zitten er ook nog wel in de grond. De spoorlijn was natuurlijk het doelwit. […] Het waren over het algemeen Engelse en Canadese vliegtuigen die bommen gooiden op Bodegraven. Ze kunnen echter niet bogen op een voltreffer. Ze hebben de spoorlijn nooit geraakt. […] Elk van de bommen die bij ons naast het huis vielen, zorgden voor kraters in de grond van zo'n twintig meter in doorsnee.	Karssen, C.	Getuigenverklaring			
Duijndam: 3557.4-032	September 1942/1944	Uit een krantenartikel: Ja, ik weet ook nog wel dat de bommen vielen waar ze in september naar gaan zoeken. De dag na het bewuste bombardement ben ik bij het huis van de familie Vonk gaan kijken. Wat een enorme kraters! In het land bij de inmiddels overleden boer Duijndam waren er ook een stuk of vier gevallen. Je weet echter niet wat je ziet als je die gaten in zo'n weiland ontwaard, aldus De Wit. (Het land van boer Duijndam lag tussen de vroegere Goudseweg en Oud Bodegraven in, -red.)	Karssen, C.	Getuigenverklaring			
Luchtfoto	11-10-44	De luchtfoto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van de Oud Bodegraafseweg. Op de luchtfoto zijn geen eenduidige sporen van de door Vonk gemelde bommen zichtbaar.	Foto 4017 Sortie 140/1108	Zwolle			
Luchtfoto	26-02-45	De luchtfoto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van de Oud Bodegraafseweg. Op de luchtfoto zijn geen eenduidige sporen van de door Vonk gemelde bommen zichtbaar.	Foto 4041 Sortie 106G/4535	Zwolle			
Kloostertuin:	20-10-83	Naar aanleiding van het opruimen van de bom in de voormalige kloostertuin aan de	B099-499	Gemeentearchief			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
0050-009 Kadastraal, locatie 1 6685-035	08-11-83	Overtocht zijn nog twee meldingen ingekomen van plaatsen waar vermoedelijk onontplofte explosieven aanwezig zijn, terwijl op de kadastrale kaart eveneens een plaats is aangegeven waar onontplofte bommen aanwezig zijn. Op bijgaande situatietekening zijn de drie lokaties aangegeven. […] Locatie 3. Het betreft hier een tweetal bommen gelegen achter het perceel Oud Bodegraafseweg 78 naast Rijksweg 11. Deze melding is schriftelijk gemeld. Tevens is deze plaats mondeling gemeld door de heer P. van Katwijk, Zuidzijde. De heer van Katwijk heeft medegedeeld, dat de fa. van Katwijk op last van de Duitse Weermacht de inslaggaten met beton heeft opgevuld. Locatie 1 en 3 zijn gelegen op particulier eigendom, terwijl locatie 2 is gelegen op grond van de Nederlandse Spoorwegen.	B099-504	Bodegraven		niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op getroffen gebied. <u>Duijndam</u>: vermoedelijk zijn de vier kraters die bij Duijndam genoemd worden dezelfde als de bommen die in onderhavig rapport onder markeringsnummer 3557.4-032 bekend zijn. Voor de analyse zie dit markeringsnummer. <u>Kloostertuin</u>: zie de analyse onder markeringsnummer 0050-009. <u>Kadastraal, locatie 1</u>: zie de analyse onder markeringsnummer 6685-035. <u>Dronenweg:</u> in MORA 19970029 werd melding gemaakt van mogelijke bommen ter plaatse van de Dronenweg. Er zijn echter geen andere bronnen, zoals het gemeentearchief, luchtfoto's of goede getuigenverklaringen, die het neerkomen van deze bommen bevestigen. Op basis van deze melding kan er geen verdacht gebied worden afgebakend.	
19833889	1983	VZA ingetrokken: "Alle voorgaande nummers worden samengetrokken onder ZA Bodegraven 853647".	EOD	EOD			
19833890	1983	VZA ingetrokken: "Alle voorgaande nummers worden samengetrokken onder ZA Bodegraven 853647".	EOD	EOD			
	25-07-84	Dit onderzoek, omvattend verkenning en opsporing, ware te richten op locatie 2 (kruising spoorlijn Woerden-Alphen a/d Rijn en Rijksweg 11), E.O.D. nr. 83.3889 en locatie 3 (talud Rijksweg 11 nabij Oud Bodegraafseweg) E.O.D. nr. 83.3890. Voor wat betreft locatie 1 (nabij J.C. Hoogendoornlaan/Warmoeskade) E.O.D. nr. 83.3888, achten wij thans geen direct onderzoek noodzakelijk.	B099-504	Gemeentearchief Bodegraven			
19853647 Locatie 3	1985	VZA. Op verzoek van het gemeentebestuur dient opsporing en eventuele ruiming te worden uitgevoerd van vermoedelijk aanwezig explosieven uit WOII nabij perceel Oud Bodegraafseweg 78. Fase 1 – Bom in Rijksweg 11. Fase 2 – Bommen achter het perceel Oud Bodegraafseweg 78. […] Fase 1 + 2 zijn in het verleden al samengevoegd tot één locatie en blijven ook volgende de huidige regeling één locatie. Deze locatie moet locatie 2 worden en zal vermoedelijk de laagste prioriteit krijgen. Vermoedelijk zal pas rond de eeuwwisseling verbreding van de rijksweg noodzakelijk zijn. […] scherpe vliegtuigbommen aan de Oud Bodegraafsweg. […] Hoewel de gemeente al meer dan veertig jaar op grond van meldingen van ooggetuigen weet dat naast het talud van rijksweg 11 en onder een woning aan de Oud Bodegraafseweg bommen liggen, is er tot heden geen actie ondernomen. […] Binnenkort wordt begonnen met de aanleg van de nieuwe rijksweg 11. De bommen liggen midden in het tracé. […] Locatie 2: vermoedelijk zijn alhier een drietal explosieven gelegen langs de spoorlijn (Alphen a/d Rijn – Woerden) of de daarnaast gelegen spoorsloot ter hoogte van de (ongelijkvloerse) kruising met Rijksweg 11. Locatie 3: Een tweetal projectielen zouden liggen nabij het perceel Oud Bodegraafseweg 78 naast Rijksweg 11; de teweeggebrachte inslaggaten zijn – naar mondeling door de uitvoerder werd medegedeeld – opgevuld met beton. […] Locatie 2 19833889, locatie 3 19833890. […] 19833890: 3 vliegtuigbommen, vermoedelijk 500 ponders [noot TA: moeilijk leesbaar) Het betreft hier een stuk grond direct achter een woning waarvan 1 bom onder of net naast de rijbaan moet liggen van RW 11 en de andere 2 bommen op +- 10 meter vanaf de achterkant van het huis. […] één bom is gevallen op de plaats waar de RW 11 ligt. De andere 2 bommen zijn gevallen op de rand een gedempte sloot waarvan 1 tegen een nieuw gebouwde badkamer moest liggen. […] 19833889: 3 bommen. 3 vliegtuigbommen, vermoedelijk 500 ponders [noot TA: moeilijk leesbaar) Kaartje Oud Bodegraafseweg 78: op dit kaartje staan ter plaatse drie blindgangers aangegeven. Direct ten oosten daarvan is een klein gebied aangemerkt met de aantekening: is koebocht (boer Brouwer) waar twee bommen op betonnen vloer zijn ontploft. Er zijn toen vijf bommen gevallen medio september 1944 of september 1942.	EOD	EOD			
12-10-88 10-08-89	Deze drie lokaties zijn: a. Oud Bodegraafseweg nabij Rijksweg 11 […] Naar verwachting kan in de loop van 1989 de opsporing beginnen. […] Echter inmiddels is bijgaand werkplan ontvangen waarbij alle drie de lokaties als één projekt worden beschouwd. (Noot TA: mora 853647)	B099-504	Gemeentearchief Bodegraven				
02-01-89	Eventuele ruiming van niet-ontplofte explosieven uit WO II, nabij het perceel Oud Bodegraafseweg 78, alhier. Onder verwijzing naar het u inmiddels bekende werkplan van genoemde E.O.D. Moranr. 853647.	B099-504	Gemeentearchief Bodegraven				
16-06-89	Bouwplan vernieuwen bedrijfsruimte Oud Bodegraafseweg 80. […] In dit geval is er echter wel een faktor die mogelijk op korte termijn problemen kan gaan opleveren en wel de vermoedelijke aanwezigheid van één, twee of drie vliegtuigbommen op het terrein gelegen naast de bouwplaats. Hoewel de verkregen aanwijzingen niet aangeven dat de bommen op de feitelijk bouwlokatie gelegen zijn, kan niet uitgesloten worden dat één of meerdere bommen onder de grond een afwijking naar rechts of links hebben verkregen.	B099-504	Gemeentearchief Bodegraven			
07-09-89	Uit nader verkregen informatie van één der getuigen is gebleken dat waarschijnlijk op de eerder aangegeven plaats onder Rijksweg 11 geen bom is gevallen, maar dat deze westelijker is gelegen. […] Gelet op het vorenstaande, waarbij de aangegeven locatie nagenoeg is gelegen in het bij fase 2 genoemde terrein […] Bij de aanleg van Rijksweg 11	B099-504	Gemeentearchief Bodegraven			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk							
Inventarisatie bronnenmateriaal					**Analyse bronnenmateriaal**		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		in de zestiger jaren is grondverbetering toegepast door middel van verticale drainage. In het kader van deze aanleg is, voor zover dezerzijds bekend, eveneens een onderzoek door uw dienst uitgevoerd.					
19970029	1997	VZA. Rijksweg N11, welke o.a. langs Bodegraven loopt, wordt verbreed. Langs het toekomstige tracé straat een huis dat in de oorlog getroffen is door een bom. Naast het huis liggen nog twee bommen. Geen van de bommen is ontploft. [...] Gezien de vermoedelijke vliegrichting is het waarschijnlijk dat de bommen onder de huizen liggen. Aan de hand van een sonderingsrapport, afkomstig van het aangrenzende pand, is het aannemelijk dat de bommen zich op een diepte van ca 9 mtr - MV bevinden. [...] een mogelijke opsporingsactie van 3 vliegtuigbommen aan de Rijksweg [...] Daar de verkenning heeft uitgewezen dat het raadzaam is de vermoede explosieven op te sporen, dienen wij hierbij een verzoek in voor de opsporing van niet-ontplofte explosieven uit de Tweede Wereldoorlog, nabij het perceel Oud Bodegraafweg 78. [...] Tijdens uw gesprek dd woensdag 22 januari j.l. [...] is tevens de locatie van de nog te realiseren nieuwbouwwijk [noot TA: Dronenweg] ter sprake gekomen. [...] De luchtfoto's vertonen op de toekomstige bouwlocatie geen zichtbare kraters. [...] Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat de luchtfoto's dateren van 26 februari 1945 en dus geen uitsluitsel geven over eventuele bombardementen van latere datum. Locatie Dronenweg. Geadviseerd geen zoekactie. [...] Noot TA: afloop van actie aan Oud Bodegraafseweg 78 wordt niet gemeld.	EOD	EOD			
	05-01-2001	„Bodegravers wonen boven vliegtuigbom“. Onder de badkamer en wc van de woning aan de Bodegraafseweg 78 in Bodegraven ligt een scherpe blindganger, een zwaar kaliber vliegtuigbom. Nabij de genoemde woning tegen het talud van rijksweg 11, liggen nog twee andere scherpe vliegtuigbommen.	72558_VO_01	Saricon (2006)			
20011394	2001	Locatie Rijksweg A11, loopt deels langs spoor: 2 bom v 1000 lbs GP(GB) met pistool nr 28 bakeliet n/gewapend, 33 restanten/scherven v bom 1000 lbs, 4 mtr slagsnoer	EOD	EOD			
	21-01-2002	„Engelse bommen ontploffen na 62 jaar alsnog“. Twee Engelse duizend ponders zijn gisteren in Bodegraven onschadelijk gemaakt, verwijderd en later in Woerden tot ontploffing gebracht.	72558_VO_01	Saricon (2006)			
Detectie Saricon: 5457.4-034b	Sept 2001 jan 2002	Detectie naar 3 blindgangers uitgevoerd nabij de N11 door Saricon. Er werden twee 1000 lbs met staartpistool No 28 aangetroffen op een diepte van 9,75 m-mv. Het opsporingsgebied is tot een diepte van 9,75 m-mv vrijgegeven. Vast staat dat de bommen op een diepte van 10,5 meter zijn afgeketst op de zandlaag en met de neus (punt) omhoog zijn komen te liggen. De afstand tussen het inslagpunt en de uiteindelijke vindplaats geeft aan dat de blindgangers op een diepte van ca. 10 m een horizontale verplaatsing hebben gehad welke ruim binnen het zoekgebied vallen.	72061	Saricon			
Bommen richting Boskoop 16/17 oktober 1942							
GEEN	16/17-10-42	Ten 21,15 meldt Smit dat bommen vallen richting Boskoop.	R107-1	Gemeentearchief Reeuwijk	Onverdacht	In het rapport van de luchtbeschermingsdienst wordt gemeld dat er bommen vielen in de richting van Boskoop. Dit betreft een waarneming vanuit hun uitkijktoren waardoor de locatieaanduiding erg onduidelijk is. Er zijn echter geen andere meldingen met meer informatie met betrekking tot deze melding. Bovendien kan niet worden bepaald of de bommen daadwerkelijk in deze gemeente zijn gevallen. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
Neergeschoten vliegtuig 1943							
GEEN	1943	Enkele herinneringen van Klaas van de bezettingsjaren zijn: dat bij een luchtgevecht achter de boerderij van Gijs Vergeer “Roozenhout” aan de Meersloot in 1943 een Duits jachtvliegtuig is beschoten en neergestort. Later is er een herdenkingskruis geplaatst, omdat het vliegtuig en de piloot nooit zijn geborgen.	Bakker (1996) pag. 165	Literatuur	Onverdacht	Uit het boek van Bakker kan worden opgemaakt dat in 1943 bij een luchtgevecht een vliegtuig werd beschoten en vervolgens neerstortte bij boerderij “Roozenhout”. Deze locatie ligt te ver van het onderzoeksgbied om erop van invloed te kunnen zijn.	Onverdacht
Luchtgevechten Hekendorp februari 1943							
GEEN	03/04-02-43	Ten 830 meldt Smit een brandbom richting Oudkoop. Ten 11,35 meldt Smit een luchtgevecht boven de gemeente en ten 11,35 een brand richting Hekendorp of mogelijk vliegtuig omlaag gestort.	R107-1	Gemeentearchief Reeuwijk	Onverdacht	In het rapport van de luchtbeschermingsdienst wordt een brandbom richting Oudkoop gemeld. Tevens wordt een luchtgevecht een brand of vliegtuigcrash gemeld. Dit betreft een waarneming vanuit hun uitkijktoren waardoor de locatieaanduiding erg onduidelijk is. Er zijn geen aanvullende bronnen die meer informatie hierover verschaffen. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
Brandbom Hekendorp 5 februari 1943							
6685-056 indicatief	05-02-43	Hoofd van de Luchtbeschermingsdienst der gemeente Hekendorp verklaart “dat op Woensdag 5 februari 1943 omstreeks 21 uur door J. Donker wonende te Hekendorp Oukoop no. 1 aangifte werd gedaan dat op diens erf omstreeks 20 uur een brandbom was terecht gekomen; dat bij een ingesteld onderzoek bleek dat de bom door het meest onderste gedeelte van het op de woning van J. Donker gelegen rietendak was heengegaan en vlak langs de muur tot op een diepte van ± 60 c.m in de grond was geslagen. De bom die volgens verklaring van Donker was ontploft, bleek bij opgraving bijna geheel te zijn uitgebrand. De overblijfselen van deze bom was voor zover na te gaan gemerkt met de letters D.B en 6 kantig. De bom zal door de zorg van de gemeentepolitie gedeponeerd worden bij de Ortskommandanteur te Gouda.	R040b-71	Gemeentearchief Hekendorp	Onverdacht	Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat in het onderzoeksgebied staafbrandbommen zijn afgeworpen. Staafbrandbommen dringen in de regel niet diep in en vallen in de loop der tijd uiteen. Gesteld kan worden dat er aan hand van deze meldingen geen staafbrandbommen in het onderzoeksgebied liggen.	Onverdacht

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
Bom richting Boskoop 16/17 april 1943							
GEEN	16/17-04-43	Smit meldt dat een bom is gevallen richting Boskoop ten 23,25 en dat vliegtuigen hoog over gaan van west naar oost.	R107-1	Gemeentearchief Reeuwijk	Onverdacht	In het rapport van de luchtbeschermingsdienst wordt gemeld dat er bommen vielen in de richting van Boskoop. Dit betreft een waarneming vanuit hun uitkijktoren waardoor de locatieaanduiding erg onduidelijk is. Er zijn echter geen andere meldingen met meer informatie met betrekking tot deze melding. Bovendien kan niet worden bepaald of de bommen daadwerkelijk in deze gemeente zijn gevallen. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
Lichtfakkels of mogelijk vliegtuig Hekendorp april 1943							
GEEN	09/10-04-43	Overdam meldt ten 23,35 dat richting Hekendorp 3 lichtfakkels of brandend vliegtuig omlaag valt.	R107-1	Gemeentearchief Reeuwijk	Onverdacht	In het rapport van de luchtbeschermingsdienst wordt gemeld dat er mogelijk een brandend vliegtuig richting Hekendorp is gevallen. Dit betreft een waarneming vanuit hun uitkijktoren waardoor de locatieaanduiding erg onduidelijk is. Er zijn echter geen andere meldingen met meer informatie met betrekking tot deze melding. Bovendien kan niet worden bepaald of het vliegtuig daadwerkelijk in deze gemeente is neergekomen. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
Neergekomen vliegtuig richting Woerden mei 1943							
GEEN	12/13-05-43	S. Slappendel meldt 2.05 dat een vliegtuig is gevallen richting Woerden.	R107-1	Gemeentearchief Reeuwijk	Onverdacht	In het rapport van de luchtbeschermingsdienst wordt gemeld dat er een vliegtuig in de richting van Woerden is gevallen. Dit betreft een waarneming vanuit hun uitkijktoren waardoor de locatieaanduiding erg onduidelijk is. Bovendien zijn er geen aanvullende meldingen aangetroffen die meer informatie hierover verschaffen. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
Noodlanding Martin B-26 De Meije 17 mei 1943							
Meije: 6685-008 indicatief Vredehof: zie volgende pagina	17-05-43	T2336. Martin B-26 B 41-17999, 322 BG/452BS USAAF. Damaged by debris of colliding B-26's. Belly landed near Meye 6 km ne of Bodegraven at 1158.	Verliesregister	Literatuur	Verdacht	<u>Noodlanding</u>: uit de bronnen kan opgemaakt worden dat een Martin B-26 is neergekomen in de Meije. Er wordt gemeld dat het een geslaagde noodlanding betrof. Er kan gesteld worden dat eventuele wrakresten niet in de grond zijn ingedrongen en er wordt bovendien gemeld dat het vliegtuig werd verwijderd. Er zijn op basis van deze melding geen wrakresten van dit toestel binnen het onderzoeksgebied te verwachten. <u>Bommen</u>: in verschillende bronnen wordt gemeld dat het bij De Meije neergekomen vliegtuig vlak voor de noodlanding (een deel van) zijn bommen afwierp. Op de luchtfoto van enkele maanden later zijn ten noorden van buurtschap Noordzijde drie kraters zichtbaar. Mogelijk zijn er nog blindgangers in de ondergrond achtergebleven.	Bommen: Deelgebied 04
	17-05-43	3 Amerikaansche lichte bommenwerpers 8 dooden, begraven te Bodegraven; 4 gewonden naar Gouda.	3.09.4-147	Provinciaal archief			
	17-05-43	In de maand Mei 1943 maakte één geallieerd vliegtuig in deze gemeente een noodlanding, terwijl twee andere (waarschijnlijk door een botsing) brandend omlaag zijn gestort. […] Landing en neerstorting hadden plaats op 17 Mei 1943, te 's middags 12 uur.	B051-501	Gemeentearchief Bodegraven			
	17-05-43	Uit het verslag dat de plaatselijke commandant van het Rode Kruis op 4 juni 1943 deed aan het hoofdbestuur in Den Haag, citeren wij het volgende: "Maandagmiddag 17 mei 1943 omstreeks 12 uur werd ons dorp opgeschrikt door 7 Amerikaanse bommenwerpers, welke rakelings over de daken ronkten met een oorverdovend lawaai. Een van de genoemde vliegtuigen was, naar wij later van den piloot vernamen, aangeschoten en moest een noodlanding maken op een weiland in de Bodegraafsche Meije. Deze landing liep naar omstandigheden heel goed af, één van de uit 6 koppen bestaande bemanning liep hierbij een gecompl. onderbeenbreuk op, terwijl de 5 anderen ongedeerd bleven.	Karssen (1985) pag. 109-110	Literatuur			
	17-05-43	Later, toen het complete toestel dat in de Meye was geland, van vleugels ontdaan, op een grote trailer werd afgevoerd en bij Van Bunningen een poos stil stond om te tanken, heb ik eens binnen in de romp kunnen kijken en daar zag ik dan ook dat door de hele romp van voor tot achter grote trommels zaten waaruit de banden kwamen met de kogels, voerend naar de mitrailleurs. De hele wanden waren er mee bedekt. Een vliegende munitietrein bij wijze van spreken.	Molenaar (2010) pag. 198-201, 205-206, 208-210	Literatuur			
	17-05-43	Toen ik dan ook bij gerucht vernam, dat in denzelfden polder, echter onder de buurtschap "de Meije", een derde vliegtuig was gedaald, heb ik enkele manschappen derwaarts gezonden.	B051-590	Gemeentearchief Bodegraven			
	17-05-43	Proces-verbaal […] Het bleek mij hierbij dat in de Meije, op het land van den veehouder Zwanenburg, onder de gemeente Bodegraven een vrij groot tweemotorig vliegtuig, vermoedelijke behoorende tot de Amerikaansche of Canadeesche luchtmacht, was geland. […] een in het land staand schuurtje bevond, waarin zich een gewonde, vermoedelijk Canadeesche militair ophield […] Mij werd medegedeeld dat zich een eindweegs verder in den polder, in de nabijheid van het gelande vliegtuig, nog vijf personen, behoorende tot de bemanning van het vliegtuig ophielden.	B051-590	Gemeentearchief Bodegraven			
	17-05-43	Had een Canadees vliegtuig een noordlanding gemaakt achter in het land van Gerard Zwanenburg (Meije 111). Veel mensen waren er al heen. Het was een tweemotorige RAF-bommenwerper. Het vliegtuig kwam bijna geheel in tact tot stilstand. Een van de vijf of zes inzittenden raakte gewond door een gebroken voet. […] Het toestel werd in de polder gedemonteerd. […] Enige (Martin B26) bommenwerpers kwamen vanaf Bodegraven laag aanvliegen. Door een misverstand raakte twee toestellen elkaar en stortten dichtbij Vredehof (kerkhof aan de Noordzijde in Bodegraven) neer. De andere toestellen gingen	Bakker (1996) pag. 131, 143, 150, 163	Literatuur			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk							
Inventarisatie bronnenmateriaal					**Analyse bronnenmateriaal**		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		steeds lager vliegen, dwars over de weilanden van De Meijepolder. Een toestel dat aangeschoten was maakte een buiklanding op het weiland van boerderij Meije 111. […] Verder zijn er pogingen door de piloten gedaan het toestel in brand te schieten, maar dat lukte niet. […] Bij het afvoeren van het vliegtuig via de Meijeweg ontstonden allerlei problemen. Doorgangen en bochten waren soms niet toereikend om het gevaarte, dat al in vier stukken was gezaagd, verder te vervoeren. […] Nadat het vliegtuig weg was zijn nog enige bommen, die kort voor of na de noodlanding verwijderd waren, onschadelijk gemaakt. De Mijnopruimingsdienst, bijgestaan door Meijenaren, klaarde deze klus. Mogelijk zijn er niet ontplofte bommen diep in het veen achtergebleven. […] Het vliegtuig was een bommenwerper met nog enkele tijdbommen aan boord die ieder moment konden afgaan. […] De Duitsers zijn later teruggekomen om het vliegtuig te ontmantelen. Eerst zijn de brandstofftanks leeggehaald en tankwagens vol brandstof werden afgevoerd. Het vliegtuig is in stukken weggebracht, alleen de bommen bleven over. De Duitsers lieten Meijenaren met de hand grote gaten graven om de bommen in te leggen. Deze werden met een lont aangestoken en zo tot ontploffing gebracht. […] Even verder bij Gerard Zwanenburg maakte de vliegmachine een buiklanding; daaraan vooraf werden er bommen uit het vliegtuig gegooid.					
Luchtfoto	16-08-43	De luchtfoto dekt het gebied ten noordoosten van Bodegraven tot aan De Meije. Op de foto zijn in de Noordzijder polder ten noorden van buurtschap Noordzijde drie kraters zichtbaar. Deze worden duidelijker zichtbaar door de vergelijking met latere luchtfoto's. Vermoedelijk zijn deze kraters afkomstig van het vliegtuig dat bij De Meije een noodlanding maakte.	Foto: 4104 Sortie: D/999/541S	Zwolle			
Luchtfoto	26-02-45	De luchtfoto dekt het gebied ten noordoosten van Bodegraven tot aan De Meije. Op de foto zijn de drie kraters uit 1943 duidelijker zichtbaar. Tevens is er een vlek zichtbaar tussen de twee noordelijkste en de zuidwestelijke kraters zichtbaar. Deze doet denken aan een (oude) bomkrater. Echter, op de foto van 1943 zijn hier geen sporen van zichtbaar en er zijn geen andere aanwijzingen dat hier op een ander moment nogmaals bommen zijn gevallen.	Foto: 3036 Sortie: 106G/4535	Zwolle			
Luchtfoto	11-04-45	De luchtfoto dekt het gebied ten noordoosten van Bodegraven tot aan De Meije. Op de foto zijn in de Noordzijder polder ten noorden van buurtschap Noordzijde drie kraters zichtbaar. Op deze foto is er nog een andere vlek zichtbaar tussen de twee noordelijkste en de zuidwestelijke kraters (die van 26 februari is echter niet meer zichtbaar op deze foto). Deze vlek doet eveneens denken aan een (oude) bomkrater. Echter, op de foto van 1943 zijn ook hier geen sporen van zichtbaar en geen andere aanwijzingen dat hier op een ander moment nogmaals bommen zijn gevallen.	Foto: 4049 Sortie: 4/2258	Wageningen			
Vliegtuigcrashes Bodegraven 17 mei 1943							
5457.4-030a indicatief	17-05-43	T2335. Martin B-26 B 41-17991, 322 BG/452BS USAAF. Midair collision with B-26 41-18080. Crashed near Bodegraven at 1158.	Verliesregister	Literatuur	Verdacht	Uit de bronnen kan worden opgemaakt dat twee Martin B-26 toestellen zijn neergekomen in een weiland aan de Noordzijde. Uit de verslagen wordt duidelijk dat de toestellen vanaf boomhoogte neerkwamen en dat zij een spoor van vernieling hebben achter gelaten. Uit diverse getuigenverklaringen blijkt dat de Duitsers de wrakstukken al vlak na de crash hebben geruimd. Op het land worden dus geen resten van deze twee toestellen meer verwacht. Echter, blijkt uit diezelfde getuigenissen dat de sloten nog wel vol lagen met resten en munitie. Mogelijk zijn er in deze zelfde sloten ook nog bommen aanwezig. Uit de bronnen bleek namelijk dat deze vanuit de vliegtuigen op verschillende percelen terecht waren gekomen. Eventuele in de sloot neergekomen projectielen kunnen door de Duitsers over het hoofd gezien zijn. Bij baggerwerkzaamheden die in 2014 ten noorden van de crashlocatie zijn uitgevoerd zijn 'resten vliegtuig' aangetroffen. De bijbehorende MORA is echter nog niet beschikbaar in het archief van de EOD. Mogelijk dat in de nabijheid van deze locatie nog meer resten liggen. Verder geldt hiervoor hetzelfde als voor deelgebied 04. Gezien het wijd verspreid neerkomen van de brokstukken is een ruime straal van 250 meter getrokken rond de plekken waarvan bekend is dat er brokstukken of resten van de toestellen zijn neergekomen of gevonden.	Crashlocatie: Deelgebied 15 Vondstlocatie: Deelgebied 16 Overlap deelgebied 04 en 16: Deelgebied 17
5457.4-030b indicatief	17-05-43	T2338. Martin B-26 B 41-18080, 322BG/452BS USAAF. Midair collision with B-26 41-17991. Crashed near Bodegraven at 1158.	Verliesregister	Literatuur			
	17-05-43	In de hierdoor ontstane verwarring botsten bij Bodegraven twee Marauders op elkaar en stortten beide om 11.58 neer.	Zwanenburg (z.j.) deel 1 pag. 517	Literatuur			
	17-05-43	3 Amerikaansche lichte bommenwerpers 8 dooden, begraven te Bodegraven; 4 gewonden naar Gouda.	3.09.4-147	Provinciaal archief			
	17-05-43	In de maand Mei 1943 maakte één geallieerd vliegtuig in deze gemeente een noodlanding, terwijl twee andere (waarschijnlijk door een botsing) brandend omlaag zijn gestort. […] Landing en neerstorting hadden plaats op 17 Mei 1943, te 's middags 12 uur.	B051-501	Gemeentearchief Bodergraven			
	17-05-43	Op 17 mei 1943 stortten er in de Noordzijde polder twee Amerikaanse vliegtuigen neer. Van de twaalf toestellen die uit Engeland vertrokken waren met de opdracht de Hoogovens in IJmuiden te bombarderen, zou er maar één in Engeland terugkeren. In totaal kwamen 34 man om, waarvan 11 ten gevolge van de ramp bij Bodegraven. […] Uit het verslag dat de plaatselijke commandant van het Rode Kruis op 4 juni 1943 deed aan het hoofdbestuur in Den Haag, citeren wij het volgende: "Maandagmiddag 17 mei 1943 omstreeks 12 uur werd ons dorp opgeschrikt door 7 Amerikaanse bommenwerpers, welke rakelings over de daken ronkten met een oorverdovend lawaai. […] Met twee andere machines van dit eskader liep het helaas minder goed af, op een hoogte van nog geen vier meter kwamen deze met elkaar in botsing. De gevolgen waren funest, beide stortten brandend op een weiland even buiten ons dorp in stukken neer." […] Vanuit de duinen werden de vliegtuigen beschoten. Het toestel van de commandant van het squadron werd geraakt en volgens opdracht moest een ander diens plaats overnemen. Door een misverstand mislukte dat en boven Bodegraven kwamen twee toestellen met elkaar in botsing en stortte neer. […] De wrakstukken van de twee bommenwerpers waren vlak voorbij 't kerkhof "Vredehof" neergekomen. […] Er ontploften steeds kogels en de toegesnelde helpers vreesden dat ook	Karssen (1985) pag. 109-110 Beijen	Literatuur Internet			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		de bommen zouden ontploffen. De bommen lagen in het weiland van Vroege, de vliegtuigwrakken bij Beijen en de motoren bij Van de Graaf. Men vond parachutes, rubberboten, chocola, radio's en ontelbare andere voorwerpen. […] Onderschrift bij foto 95: De Duitsers maakten deze foto van een neergestorte jager die na het bombarderen van de spoorlijn werd neergeschoten. Noot TA: de boerderij van Cor Beijen bevond zich aan de huidige Noordzijde 108.					
	17-05-43	Op 17 mei 1943 trachten drie Canadese vliegtuigen een noodlanding te maken. Een van de vliegtuigen zou schade hebben gehad en kon niet verder vliegen. Het tweede toestel zou tevens landen en enkel en alleen om de bemanning van het eerste toestel op te nemen en weer verder te vliegen, doch dit mislukte, doordat beide toestellen met elkaar in botsing kwamen en van een hoogte van slechts 4 meter neerstortten en in brand vlogen in een weiland aan de Noordzijde. Het derde toestel kwam bij de watertoren in de Meye terecht en was onbeschadigd. […] Bij het ongeluk zijn acht Canadesen omgekomen. Zij zijn begraven op de algemene begraafplaats Vredehof, doch hun stoffelijke resten zijn na de oorlog naar Canada overgebracht. De overige bemanningsleden nl. vier Canadezen waren zwaar gewond, doch deze zijn allen weer geheel hersteld. De politie heeft wapens uit deze vliegtuigen verzameld en naar het politiebureau in de Prins Hendrikstraat gebracht.	Molenaar (2010) pag. 46-47 Vonk	Literatuur			
	17-05-43	Een heel andere rampspoed gebeurde op 17 Mei 1943 rond 12.00 uur. Iets voorbij het Rode Dorp, rond de boerderij van boer Vroege waren twee geallieerde Martinbommenwerpers neergestort, de zwarte rook was overal te zien. […] Er zijn acht bemanningsleden omgekomen, allen Amerikanen. Achter de vijver bij de dorpskerk stond een grote boerderij, die bewoond werd door de familie Tuls. Een groot stuk van het rieten dak was weggeslagen. Een van de bommenwerpers zou zo laag hebben gevlogen dat hij het dak had geraakt. Het stortte 2 à 3 km verder neer. Op Google Earth is de juiste plaats van neerstorten nog te zien aan de oneffenheid van het weiland. Pas veel later zijn ook wij via de Kaai, een bossig pad door de weilanden ten noorden van Bodegraven, op zoek gegaan naar brokstukken, maar alles was grondig verwijderd. Een enkel stukje kunststof glas van een cockpitdak visten wij uit de sloten en verder hoorden wij niet veel meer over deze gebeurtenis.	Molenaar (2010) pag. 148-149	Literatuur			
	17-05-43	Kijkend richting Vredehof, waar het geluid vandaan komt, zie ik, tot mijn verbazing, drie kennelijk Amerikaanse vliegtuigen over de toppen van de bomen rond het kerkhof scheren. Zij raken inderdaad de toppen, want ik zie de takken eraf vliegen. Zij duiken na de bomen tot praktisch op het land van Veldhuizen, (voorheen van Ome Piet) een meter boven de maaimachine waarop Wim van Velzen zit, die de paarden in de bedwang kan houden, dan ook prompt op hol slaan. Dit alles op een kilometer voor me in het land. Dit alles ook in één oogopslag, want nog geen tel later zie ik op het land van Cor Beyen ernaast één grote vuur- en rookzuil. Daar bovenuit stijgt een vliegtuig op en verdwijnt uit het zicht. Hieruit concludeer ik onmiddellijk, dat de andere twee dus moeten zijn neergestort. Het is één grote vuurzee. […] Als ik de wetering nader moet ik al midden door de eerste brokstukken heen rijden. Ik zie al duidelijk iets dat op een autoportier lijkt. Is dat zover weggeslingerd dat het helemaal aan deze kant van de wetering is terecht gekomen? Onbegrijpelijk, maar ik moet verder. Een tweehonderd meter voor de kaai kom ik te midden van de plek waar de beide vliegtuigen tegen de grond zijn geslagen, want er liggen twee brede omgewoelde strepen dwars over het land getrokken en hier ligt het werkelijk bezaaid met onherkenbare brokstukken. […] Ik loop naar de sloot die land scheit van De Vroege, omdat die daar geknield is naast kennelijk een van de bemanningsleden die ik niet goed kan waarnemen, omdat hij verwacrd in een parachute ligt. Hij kerm en schreeuw van pijn en De Vroege spreekt hem steeds toe […] Dan roept hij mij over de loot te komen en te helpen, "want er liggen er hier nog meer". Ik wil net een aanloop nemen om over de sloot te springen als er naast mij iemand kreunt en probeert overeeind te komen. (Het bewijst hoe groot de chaos was of de zenuwen, dat je nog niet eens een mens ontdekte tussen de dik verspreide brokstukken.) […] Omdat uit die brandende wrakstukken steeds munitie ontploft, vroegen wij hem of er nog bommen aan boord waren. Waarop wij geen duidelijk antwoord kregen. Hij haalde zijn schouders op en wees op zijn horloge. Wat ons deed veronderstellen dat hij tijdbommen bedoelde. […] Ik zag nu n.l. dat de staarten van beide vliegtuigen op het land van Cor Beyen afgebroken lagen. De rompen met de vleugels lagen op het land De Vroege en de motoren nog een stuk land verder, bij Louw de Graaf. […] Beide vliegtuigen waren 'Glen Martin' type 'Merauder' tweemotorige bommenwerpers. […] Wat er overal op de gekste plaatsen in overvloed verspreid lag waren boormitrailleurkogels. (wij hebben toen alles al door de moffen was weggehaald, er nog bij bosjes uit de sloten gebaggerd). Losse en nog hele stukken in de band gestoken. […] Aanvliegen van links, uit de richting van Bodegraven, lagen bij de meeste linkse sloot op het land van G. van Veldhuizen een stel bommen. Op het volgende land naar rechts, dat van Cor Beyen, raken de toestellen de kant van de sloot, de staartstukken breken af en de rest glijdt door naar het volgende stuk, over de sloot, dat van boer De Vroege. Daar boren de propellers zich in de grond en breken er enkele motoren van de vleugels af, die nog weer doorschuiven over de volgende sloot tot op het vierde stuk land, dat van Louw de Graaf. […] Het was geen gewoon geweer- en mitrailleurkogeltje […] Deze echter hadden een lengte van 20 cm en een doorsnede van 3,5 cm. […] Een paar dagen later komt Teun Andeweg, onze gemeenteveldwachter, de mooi opgepoetste en o.i. veilig gestelde munitievoorraad in beslag nemen. […] Hij, Andeweg, had de boven mitrailleur van één van de neergestorte vliegtuigen 'gepikt' en wonend bij het kerkhof, schoot hij elke avond achter het kerkhof hiermee de polder in. […] Ik ging echter de volgende dag alweer de polder in en bracht een nieuwe voorraad mee, die met de	Molenaar (2010) pag. 198-201, 205-206, 208-210	Literatuur			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		hooihark, voor zover er niet meer op het land lagen, nog met bosjes uit de sloten gevist konden worden. Ik zal het nog sterker vertellen. Als je nu, in 1988, met me meegaat de polder in, zal ik je de plek aanwijzen waar in de zijsloot van De Vroege een manshoog wiel met de band en een stuk landingsgestel diep in het veen weggezonken ligt. Ik heb het iedere dag verder weg zien zakken en toen alles al was opgeruimd, ben ik nog wezen kijken en lag het al onder de waterspiegel.					
	17-05-43	Lt. Col. Robert M. Stillman: "[…] We bevonden ons praktisch boven de Hollandse kust nu, terwijl we ongeveer 210 mijl per uur vlogen. De Duitsers vuurden hun kanonnen af in het water voor ons. […] Juist toen we de kustlijn wilden overliegen stuitten we op vuur uit machinegeweren. Ik schat dat we op een punt 8 km ten noordoosten van Den Haag op de kust stootten. […] Ik zag nergens mitrailleurs opgesteld staan, maar ik zag wel lichtspoorgranaten komen uit drie zandbulten. Dus liet ik bommen vallen op de plaats waar de granaten vandaan kwamen.	Molenaar (2010) pag. 214-216	Literatuur			
	20-05-43	De bommen die in het weiland van Veldhuizen tussen de wrakstukken lagen zijn enkele dagen na de ramp door een speciale Duitse mijnenopruimingsdienst tot ontploffing gebracht. De restanten van de twee 'Glenn-Martin Merauder B26 bommenwerpers, die hier zo rampzalig aan hun einde waren gekomen, werden enkele weken later door een speciale opruimingsdienst met zwaar materieel en speciaal aangelegde bruggen uit het weiland verwijderd en op treinwagons geladen.	Molenaar (2010) pag. 218				
	40-45	[…] Bij luchtgevechten en door motorstoringen zijn er ook aan aantal vliegtuigen verongelukt en in onze polders terechtgekomen. […] Al gauw hoorden wij mensen roepen dat er vliegtuigen waren neergestort in een weiland achter de Noordzijde. […] Het waren geallieerde vliegtuigen die neer waren gestort, wat een ramp, wij hadden meelijden met de piloten. […] Het was gevaarlijk in verband met bommen die nog niet ontploft waren, wij hoorden steeds munitie ontploffen.	Karssen (2013) pag. 191	Literatuur			
	17-05-43	Proces-verbaal betreffende het neerkomen van twee Amerikaansche legervliegtuigen op 17 Mei 1943 op een terrein gelegen aan het Noordzijde achter No. 112 te Bodegraven. […] constateerde ik, dat op het aangegeven terrein gelegen aan het Noordzijde achter perceel No. 112 te Bodegraven twee Amerikaansche vliegtuigen op een kleine afstand naast elkaar waren neergestort, tengevolge waarvan beide totaal vernield werden. Eveneens lagen op het terrein naar schatting vier niet ontplofte brisantbommen van de vliegtuigen afkomstig.	B051-590	Gemeentearchief Bodegraven			
	17-05-43	Op de aangegeven plaats, gelegen achter perceel no. 112 aan de Noordzijde aangekomen zijnde, constateerde ik dat twee Amerikaansche legervliegtuigen, op een kleine afstand naast elkander de grond hadden geraakt en alhoewel toen reeds gedeeltelijk vernield zijnde, hetwelk blijkt uit het toen reeds verspreid liggen van verschillende brokstukken, zijn de vliegtuigen verder dwars over een paar stukken weiland gereden of gesleurd, zoodat beiden totaal vernield waren, terwijl de motoren en andere onderdelen langs de geheele over den grond gemaakte baan lagen. […]	B051-590	Gemeentearchief Bodegraven			
	03-07-03	Getuigenverklaring Dhr. W. van Doorn en zijn zus mevr. Van Doorn. Adres tijdens oorlog: Zuidzijde 53. Dhr en mevr. van Doorn weten zich nog goed te herinneren dat aan de noordzijde van de Rijn een vliegtuig is neergestort. Van het onderzoeksgebied zelf weten ze dat er gedurende de gehele oorlog geen bommen zijn gevallen. De stelligheid waarmee dit verteld wordt laat verder geen ruimte voor twijfel. De heer en mevrouw van Doorn hebben gedurende de gehele oorlog nabij het onderzoeksgebied gewoond. Noot TA: refereert naar het onderzoeksgebied van het rapport van Saricon	Aanvullende gegevens - 327133	Saricon (2003)			
5457.4-030c	2014	In 2014 is er nog munitie opgebaggerd in de sloten op deze plek. [Noot TA: in de omgeving van de crashlocaties van de twee toestellen]. Bij navraag bij boer Van Veldhuizen op wiens land de baggerwerkzaamheden hebben plaatsgevonden werd een kaart verschaft met daarop de locatie aangegeven van de melding "resten vliegtuig".	Karssen (2016) J. van Veldhuizen	Literatuur Getuigenverklaring			
	18-11-17	Getuigenverklaring van de heer J. Griffioen. Op de kaart is aangegeven dat ten noorden van percelen Noordzijde 108 en 111 de vliegtuigen en zijn neergekomen en waar de grote wrakstukken lagen. Zijn observatiepunt was ten westen van de Vliet. Waarschijnlijk zijn de vliegtuigen iets noordelijker neergekomen dan aangegeven op het kaartje, dit volgens Griffioen zelf. De Duitsers hebben in 2 dagen alles bovengronds opgeruimd. Het gebied bleef verboden voor ons jongens. Er is niet gegraven. De gaten zijn gewoon dicht geschoven met een bulldozer.	J. Griffioen	Getuigenverklaring			
Neergekomen Lancaster Sluipwijk 11/12 juni 1943							
Crashlocatie luchtfoto: 6685-017c CRASH markering A: 6685-017a CRASH markering B: 6685-017b	12-06-43	T2431. AVRO Lancaster I W4960, 460 Sqdn RAF. Crashed at Sluipwijk (Municipality Reeuwijk) at 0205.	Verliesregister	Literatuur	Verdacht	Uit de bronnen kan worden opgemaakt dat een Lancaster die op de terugweg was van een aanval op Düsseldorf is neergekomen bij Sluipwijk. Hierdoor kan worden aangenomen dat er geen afwerpmunitie meer aan boord aanwezig was ten tijde van de crash. In 1943 zijn door de Duitsers de grootste wrakresten reeds verwijderd en in de periode 1997-2001 heeft stichting CRASH ook zoekacties uitgevoerd waarbij kleinere wrakresten en wat munitie werd geruimd. Echter is toen niet alles grondig onderzocht aangezien daar een grotere aanpak voor nodig zou zijn. Het feit dat het een natuurgebied betreft zou voor deze werkzaamheden mogelijk als beperkende factor kunnen gelden. Op de door T&A bekeken luchtfoto is de crashlocatie van het toestel	Deelgebied 24
	12-06-43	11.50 uur. F.J.W. Smit meldt vliegtuig passeert hoog de gemeente. 12.00 uur S. Slappendel meldt vliegtuigen vliegen de gemeente over van West naar Oost. 1.50 uur veel vliegtuigen vliegen over de gemeente van Oost naar West. 2.00 uur F. Smit meldt vliegtuig stort omlaag en vliegt in brand richting Gravenkoop. W.G. N. Overdam.	Maatje (2004) pag. 48 R096-13-2 R096-13-4 R107-1	Literatuur Archief Gerard Maatje Archief Gerard Maatje Gemeentearchief Reeuwijk			
	12-06-43	In de nacht van 11 op 12 juni 1943, om iets over 2.00, meldde F. Smit van de	Maatje (2004)	Literatuur			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		Luchtwachtdienst dat hij vanuit zijn post op het dak van het gemeentehuis in de richting van Gravekoop een vliegtuig brandend had zien neerstorten. De bewoners van de Gravekoopsedijk en Lecksdijk werden uit hun slaap opgeschrikt door een laagvliegend groot vliegtuig dat kennelijk in moeilijkheden verkeerde. De AVRO Lancaster Mk 1 met het registratienummer AR-R/W4960, een viermotorige bommenwerper van de Royal Australian Air Force was op de terugweg naar de thuisbasis Binbrook, Engeland na een bombardementsvlucht boven Düsseldorf. Zeer waarschijnlijk is het toestel door een Duitse nachtjager geraakt waarbij het in brand raakte. De bemanning probeerde waarschijnlijk een noodlanding te maken nadat het een motor had verloren (terechtgekomen in het land achter de boerderij van Piet van den Heuvel). Het toestel, dat in de lucht is geëxplodeerd, kwam in stukken neer op het land van Piet Rijlaarsdam en Adriaan van Dam, tussen de Kerfwetering en de Lecksdijk en ongeveer halverwege de Gravekoopsedijk en de toegangsweg tot de hoeve waar nu G. ter Borg woont. […] Op de werf van boer van Spengen (Gravekoopsdijk 1) werd het lichaam van boorschutter P.J. Hogan gevonden. Toevoeging vanuit archief: Een honderd meter vanuit de Kerfwetering richting Lecksdijk en ongeveer halverwege de Gravenkoopsedijk en de toegangsweg tot de hoeve, waar nu G. Ter Borg woont. Noot TA: uit de telefoongids blijkt dat G. ter Borg op de Lecksdijk 22 woont.	pag. 50-51 R096-13-4 R096-14-11	Archief Gerard Maatje Archief Gerard Maatje		zichtbaar ten noorden van de plas en net ten westen van de Kerfwetering (markeringsnummer 6685-017c). De door Stichting CRASH op de kaart aangegeven locatie met markering B (markeringsnummer 6685-017b) komt overeen met de crashlocatie zoals op de bekeken luchtfoto. Op deze zelfde kaart is ten westen van de crashlocatie met markering A (makeringsnummer 6685-017a) het terrein aangegeven waarvan men destijds aan CRASH had gemeld dat het de crashlocatie zou betreffen en waarvan CRASH stelt dat daar een groot deel van het wrak is neergekomen. De straal waarmee het verdachte gebied is afgebakend, is gebaseerd op het feit dat het toestel in de lucht explodeerde en er aanwijzingen zijn dat er binnen 200 meter afstand van de crashocatie nog wrakresten en losse onderdelen aanwezig kunnen zijn. Deze straal is getrokken om de crashlocatie zoals deze van de luchtfoto te identificeren is.	
	12-06-43	Lancaster I (W4960) door jager neergeschoten en bij Sluipwijk neergekomen.	texlaweb	Internet			
	12-06-43	In de nacht van 11 op 12 juli 1943 stortte een Australische Lancaster bommenwerper brandend neer in de polder van Gravekoop. Zeer waarschijnlijk was het toestel geraakt door een Duitse nachtjager. Het toestel kwam in stukken terecht op het land van Piet Rijlaarsdam en Adriaan van Dam. Het levenloze lichaam van boordschut P.J. Hogan werd gevonden op het erf van boer van Spengen.	Karssen (2013) pag. 191-192	Literatuur			
	12-06-43	Ook bij Sluipwijk moeten de Rode Kruis mensen doden uit een vliegtuigwrak halen. Daar vallen 8 doden als een viermotorige bommenwerper neerstort. Van Waveren die bij bijna alle ongevallen aanwezig was, ziet ook bij Zegveld een vliegtuig neerschieting. Per boot worden deze doden later geborgen en in Bodegraven begraven.	Karssen (1985) pag. 113	Literatuur			
	12-06-43	Halverwege de Gravekoopse en ook de Nieuwenbroekse Dijk kruist de weg een breed water. Het betreft hier de Kerfwetering. Mogelijk is de naam afgeleid van 'kerf' (insnijding) en watering. De polder Gravekoop is ongeveer in 1300 ontgonnen en kende al na 40 jaar later wateroverlast door inklinking en oxidatie van het veen.	Struinen en Vorsen	Internet			
	12-06-43	Hr. W. Serre was aan het vissen met een vriend bij Stolwijkersluis. […] Zij zagen het toestel in de lucht, maar zagen dat het toestel hoogte verloor, maar of een motor brandde, kan Dhr. W. Serre niet met zekerheid zeggen. Het toestel ging richting Schoonhoven. […] Maar Dhr. W. Serre weet wel zeker dat het toestel beschadigd moest zijn door het Flak van Gouda. Het toestel moet neergestort zijn op het terrein van Hr. A. van Dam aan de Lecksdijk.	R096-14-11	Archief Gerard Maatje			
	12-06-43	Midden in de nacht werd ik wakker van een enorme herrie en harde knallen. Opeens werd het zo licht dat het wel dag leek. Ik vloog naar het venster op zolder en zag een brandend vliegtuig in glijvlucht naar beneden gaan. Met een ongelooflijke klap stortte het neer in de polder, net buiten de plassen. Het was een enorme steekvlam en daarna hoorde je niets meer. Gek genoeg gingen de Duitsers er niet meteen op af.	'Het lijkt gisteren'	Algemeen Dagblad			
	15-10-45	Bij brief van 15 oktober 1945 werd gerapporteerd aan door de wnd. Burgemeester van Reeuwijk dat: "een geallieerde bommenwerper en een jachtvliegtuig in deze gemeente een noodlanding hadden gemaakt." De bommenwerper is neergestort op 12 juni 1943 om 2.05 uur v.m. en een jachtvliegtuig is neergekomen op 5 september 1944 te ongeveer 4 uur n.m. bij de Reewal, achter de woning van de veehouder L.J. Bunnik. De piloot van het jachtvliegtuig is ontsnapt.	R096-14-11	Archief Gerard Maatje			
	z.d.	Het blijkt nu, dat na ingesteld onderzoek en navraag bij diverse personen is gebleken: De Engelse bommenwerper werd op de thuisreis aangeschoten, maakte een noodlanding nabij de Lecksdijk en vloog in brand, op een terrein, in eigendom toebehorende aan de heer A. van Dam. […] De leden van het Rode Kruis afd. Bodegraven hebben de bergingswerkzaamheden verricht.	R096-14-11	Archief Gerard Maatje			
	12-06-43	11/12 June 1943 DUSSELDORF Hour 21.47 Bombs 1x4000lb 12 S.B.C's 783 Aircraft attacked the target. This raid was carried out with much accuracy. Much of Dusseldorf was destroyed. 1,292 people were killed and 140.000 were bombed out. 38 aircraft failed to return. The crew of W4960 were shot down at 02.05 hours over Reeuwijk/Sluipwijk Holland on the return trip, all seven of the crew were killed.	W4960	Internet			
	12-06-43	Eyewitness report of mr. Piet van de Heuvel: Close to that place, there was a lot of water on the road whilst the other parts of the road were dry. Later on we found out that a motor from the plane had hit a nearby ditch. […]The next day we heard that the plane itself, also with the bodies of about 7 other persons, had been found about 500 metres further on in the fields. All of them were killed immediately during the crash, nobody was found wounded or alive. […] Most of the remaining parts of the plane were, soon afterwards, taken away from the site of the crash, by a local scrap and iron company. But we think that some very heavy parts e.g. an engine, are still present, deep in the mud. At least some of the guns of the plane plus thousands of bullets were found near the plane by some farmers and all that was handed over to the Dutch	W4960	Internet			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		resistance. This is all we remember of that crash. We are still grateful for the sacrifice, that they and so many others made during the war. They paid the highest price for our freedom and we will remember that forever. Eyewitness report of mr. Arie van Eijk: We also found some parts of the plane, two airguns, a big wheel, and a petrol tank, all close to the road in one of the grass fields of my father. Also two engines had come down, they were separated from the plane and created a very deep hole in the soft soil of the grassland. One of these engines was later on removed from the burst in the field, but the other engine is definitely still resting somewhere under the surface of the field. Finally a small suitcase was detected behind the farm of mr. van Spengen. One air machine-gun was handed over to the Dutch resistance, the other one exploded(!) when some boys (my brother Leendert, Jaap van den Heuvel and I) took it along and experimented a bit with it, we were using some fire, while we were playing with a bit of the gun powder and some of the bullets, that we had found close to these airguns. The plane itself crashed close to the lake, there was more or less a straight line from the place where the parachute came down, along the loose parts and the body of mr. Hogan to the spot where the plane finally crashed. The plane came down on the land, owned by a mr. Piet Rijlaarsdam.					
	10-01-2001	In December 1997 we started first investigations of the site, 500 x 500 mtr in order to find heavy parts which disappeared in the ground. In 1943 the wreckage was recovered by the German Recovery unit from Utrecht, the so-called Zerlegebetrieb; identified, stipped and send to Germany by rail. […] In 1998 we traced a site which hold several large piece of metal and we found fragments of aircraft/aluminium. This place measures 11 x 8 meter and is divided by a small 4 meter wide stream. On both banks we found prove (sic) of front section of the plane. We believe cockpit/navigator section; an cockpit instrument/clock, some 0.303 ammunition, and a navigators instrument; a compasses (sic). On the other bank we hit the smell of fuel and oil, tubes and pipes which could lead to an engine. In the stream itself we detected small fragments but important enough to drain it when a small operation will take place, now planned in August. - Crash Research in Aviation Society Holland	R096-14-11	Archief Gerard Maatje			
	2001	In de jaren 2001 en hierop volgende zijn er door CRASH diverse onderzoeken naar en op de crashlokatie gedaan. Bij onze veldonderzoeken werden verspreid over een gebied een aantal 'verdachte' plaatsen gevonden waar metaal in de grond zat. Het gebied waarin we werken behoort toe aan Staatsbosbeheer, de Reeuwijkse plassen e.o. is een prachtig natuurgebied. Na veel overleg en afspraken konden we enkele korte onderzoeken uitvoeren om enkele wrakdelen boven de grond te halen. Het waren voornamelijk kleine stukken, maar zeer betekenisvol. De snelheidsmeter van de Lancaster en de passer van de navigator, het paneel voor het onderstel, deel van parachutegest en plaatmateriaal. Voor grotere aanpak is meer nodig en groot werkmaterieel. Dit staat nog op de planning.	E-mailcorrespondentie Jan Springintveld 18-11-2017	T&A Survey			
	2001	De Stichting CRASH heeft een kaart gestuurd met daarop aangegeven het gebied dat zij in 2001 hebben onderzocht en gedetecteerd. Kadastraal bekend, gemeente Reeuwijk, Sectie F, nummer 787. De markering B (markeringsnummer 6685-017b) op de kaart is het door ons onderzocht, gedetecteerde terrein; De markering A (markeringsnummer 6685-017a) is de lokatie waar een groot deel van het Lancasterwrak is neergekomen. Markering B is op geringe diepte onderzocht, ca. 50/80 cm, waarbij de zwaardere delen vanaf deze diepte nog niet zijn onderzocht/geborgen. Noot TA: markering B komt overeen met de crashlocatie zoals zichtbaar op luchtfoto 5216. Toevoeging door Crash: Het toestel is ontploft. Lichamen(delen) werden in de verre omgeving gevonden (noot; hingen zelfs in de telefoondraden, zo werd ons verteld) Wij hebben destijds op onze eerste informatie deze lokatie aangewezen gekregen. Na een survey van het terrein vonden we aanwijzingen en later kleine delen van de Lancaster. We hebben ons toen eerst geconcentreerd op gebied B. Dit gebied staat niet in verhouding van de grote van de bommenwerper. Ons vermoeden is dat op lokatie B ook een motor/onderdelen hiervan zich bevindingen. De wrakdelen lagen verspreid. Elders in het land (lokatie niet bekend) zou ook nog een motor liggen. Wij de Duitse bergingstroepen wel of niet hebben weggehaald/gevonden en van welke lokatie is niet bekend.	E-mailcorrespondentie Jan Springintveld 23-01-2018	T&A Survey			
Luchtfoto	20-06-43	De luchtfoto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het noordelijkste deel van de Reeuwijkse plassen. Net ten westen van de Kerfwetering en ten noorden van de plas is de crashlocatie zichbaar van het toestel zichtbaar.	Foto 5216 Sortie D/0704	ACIU			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
Beschieting door vliegtuigen in richting Gouda							
GEEN	16/17-06-43	N. Overdam meldt 9.45 uur vliegtuigen passeeren de Gemeente – er wordt geschoten in der richting Gouda.	R096-13-2 R107-1	Archief Gerard Maatje Gemeentearchief Reeuwijk	Onverdacht	In het rapport van de Luchtbeschermingsdienst wordt gemeld dat vliegtuigen schoten in de richting van Gouda. Dit betreft een waarneming vanuit hun uitkijktoren waardoor de locatieaanduiding erg onduidelijk is. Er zijn geen aanvullende bronnen aangetroffen die meer informatie hierover verschaffen. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
Luchtfoto 20 juni 1943							
Luchtfoto	20-06-43	De luchtfoto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het noordelijkste deel van de Reeuwijkse plassen. De foto is van goede kwaliteit en heeft een goede schaal. De foto is geraadpleegd wegens het neergekomen vliegtuig op 12 juni 1943. Net ten westen van de Kerfwetering en ten noorden van de plas is de crashlocatie zichbaar van het toestel zichtbaar.	Foto 5216 Sortie D/0704	ACIU	Onverdacht	Neergekomen vliegtuig: zie de toelichting bij markeringsnummer 6685-017.	Onverdacht
Neergekomen vliegtuig richting Stein juni 1943							
GEEN	21/22-06-43	S. Slappendel meldt 1.45 uur dat een vliegtuig is gevallen richting Stein.	R107-1	Gemeentearchief Reeuwijk	Onverdacht	Uit de bronnen blijkt dat een vliegtuig zou zijn neergekomen in Reeuwijk in de richitng van Stein (ervanuit wordt gegaan dat Land van Stein wordt bedoeld). Er zijn geen aanvullende bronnen, zoals uitgebreide rapporten van de luchtbeschermingsdienst of politie, aangetroffen die meer informatie over de exacte locatie van het neergekomen toestel geven. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
	22-06-43	Reeuwijk: Engelsche bommenwerper. 7 dooden ter plaatse begraven.	3.09.34-147	Provinciaal archief			
Neergekomen vliegtuigen 25/26 juni 1943							
GEEN	25/26-06-43	F.J.W. Smit meldt 12.45 uur dat een vliegtuig hoog over de gemeente vliegt van West naar Oost. 2.00 uur vliegtuig stort brandend neer richting Zwammerdam. 2.35 uur vliegtuig stort brandend neer richting Twaalfmorgen of Hekendorp. St. Slappendel meldt 2.40 uur: vliegtuig stort brandend neer richting Tempel (Zwammerdam). 3.05 uur vliegtuig stort brandend neer richting Oud Reeuwijk of aan den Rijksweg Zwammerdam.	R107-1 R096-13-2	Gemeentearchief Reeuwijk Archief Gerard Maatje	Onverdacht	In het rapport van de Luchtbeschermingsdienst wordt gemeld dat vliegtuigen neerkwamen in de richting van Zwammerdam, Tempel en Oud-Reeuwijk. Dit betreft een waarneming vanuit hun uitkijktoren waardoor de locatieaanduiding erg onduidelijk is. Er zijn geen aanvullende bronnen aangetroffen die meer informatie hierover verschaffen. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald. Hekendorp: zie de melding onder de gemeente Oudewater onder de chronologische lijst van Bodedgraven-Reeuwijk.	Onverdacht
Neergekomen vliegtuigen 28/29 juni 1943							
GEEN	28/29-06-43	G. Jongeneel meldt 12.45 uur dat een vliegtuig laag over de Gemeente vliegt. N.C. Overdam meldt 2.50 uur: vliegtuig stort brandend neer in de richting Waarder. N.C. Overdam meldt 2.55 uur: vliegtuig stort brandend neer richting Moordrecht.	R096-13-2 R107-1	Archief Gerard Maatje Gemeentearchief Reeuwijk	Onverdacht	In het rapport van de Luchtbeschermingsdienst wordt gemeld dat vliegtuigen neerkwamen in de richting van Waarder en Moordrecht. Dit betreft een waarneming vanuit hun uitkijktoren waardoor de locatieaanduiding erg onduidelijk is. Er zijn geen aanvullende bronnen aangetroffen die meer informatie hierover verschaffen. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
Beschieting munitieauto A12 29 juni 1943							
GEEN	29-06-43	Fighter Command. Transportdoelen. Mustangs voerden boven Nederland aanvallen uit op en beschadigden daarbij met hun boordwapens […] In hun Lageberichten rapporteerden de Duitsers: […] 29-6 Om 15.00 uur werd op de straatweg tussen Gouda en Woerden een aanval uitgevoerd op een munitieauto van de Marine. Een lid van de Werhmacht werd zwaargewond.	Zwanenburg (z.j.) deel 2 pag. 31	Literatuur	Onverdacht	Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat een munitieauto te Bodegraven-Reeuwijk getroffen werd door vliegtuigbeschietingen. De exacte locatie is echter niet nader te bepalen. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
Neergekomen vliegtuig Nieuwerbrug 17 juli 1943							
GEEN	17-07-43	R0566B. Messerschmitt Bf109 G-6 15776, III/JG 54 Luftwaffe. Crashed Nieuwebrug. Damage 10%.	Verliesregister NIMH	Literatuur	Onverdacht	Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat een Messerschmitt is neergekomen in Nieuwerbrug. Er zijn geen aanvullende bronnen, zoals stukken uit het gemeentearchief, aangetroffen die meer informatie geven betreffende de exacte locatie van het neerkomen. Bovendien wordt gemeld dat het toestel voor 10% beschadigd is waardoor het mogelijk een noodlanding betrof. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
Luchtfoto's 16 augustus 1943 en 26 februari 1945							
Luchtfoto	16-08-43	Deze luchtfoto dekt het noordoostelijke deel van het onderzoeksgebied tussen Bodegraven en De Meije. De foto is van goede kwaliteit en heeft een goede schaal. De foto is geraadpleegd vanwege afgeworpen bommen door een neergekomen vliegtuig op 17 mei 1943. Op de foto zijn in de Noordzijder polder ten noorden van buurtschap Noordzijde drie kraters zichtbaar. Deze worden duidelijker zichtbaar door de vergelijking met latere luchtfoto's. Vermoedelijk zijn deze kraters afkomstig van het vliegtuig dat bij De Meije een noodlanding maakte. Op de foto zijn eveneens twee vlekken zichtbaar ten zuiden van de Hazekade die doen denken aan kraters. De zuidelijkste ligt iets ten noorden van een van de slootjes en er lijkt spreiding omheen te liggen. De noordelijkste krater tikt het daarnaastgelegen slootje aan, waardoor wordt aangenomen dat de donkere kleur van dit exemplaar veroorzaakt wordt door in de krater gelopen water.	Foto 4104 Sortie D/999	Kadaster WOII	Verdacht	Bommen Noordzijder polder: zie de analyse bij markeringsnummer 6685-008. Bommen Hazekade: op de luchtfoto zijn twee bomkraters zichtbaar ten zuiden van de Hazekade. Er zijn geen aanvullende bronnen, zoals stukken uit het gemeentearchief, die meer informatie geven betreffende de ter plaatse neergekomen bommen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op getroffen gebied.	Deelgebied 21
Luchtfoto	26-02-45	Deze luchtfoto dekt het noordoostelijke deel van het onderzoeksgebied tussen Bodegraven en De Meije	Foto 3251 Sortie 106G/4535	Zwolle			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk							
Inventarisatie bronnenmateriaal					**Analyse bronnenmateriaal**		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		De twee kraters ten zuiden van de Hazekade zoals zichtbaar op 4104 zijn nog steeds goed zichtbaar op deze foto. De zuidelijkste krater staat hier nu ook vol met water.					
Vliegtuig richting Hekendorp 1943							
GEEN	03/04-09-43	11.50 uur vliegtuig stort naar beden in de richting Hekendorp; lichtfakkel gesignaleerd in dezelfde richting.	R107-1	Gemeentearchief Reeuwijk	Onverdacht	In het rapport van de Luchtbeschermingsdienst wordt gemeld dat een vliegtuig viel in de richting van Hekendorp. Dit betreft een waarneming vanuit hun uitkijktoren waardoor de locatieaanduiding erg onduidelijk is. Er zijn geen aanvullende bronnen aangetroffen die meer informatie hierover verschaffen. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
Bunker en versperringsmuur A12 december 1943							
6685-043 indicatief	18-12-43	Op Rijksweg no 12 ter hoogte van het boezemwater de Enkele Wiericke gelegen binnen de gemeente Lange Ruige Weide bevinden zich een bunker en een versperringsmuur.	R040a-265	Gemeentearchief Lange Ruige Weide	Onverdacht	Uit de bron kan worden opgemaakt dat er een bunker en versperringsmuur binnen het onderzoeksgebied hebben gestaan. Er is echter geen feitenmateriaal aangetroffen waaruit blijkt dat hier explosieven zouden zijn gedumpt en/of achtergelaten. Bovendien is het gebied naoorlogs geroerd bij aanpassingen aan de A12. Er kan gesteld worden dat er binnen het onderzoeksgebied geen achtergelaten of gedumpte explosieven aangetroffen kunnen worden.	Onverdacht
Beschieting watertoren de Meije 1943							
6685-062	1943	Op een keer onder melktijd in 1943 werd de watertoren door Duitse jagers beschoten. Men mikte op de raampjes. Ze dachten kennelijk dat de toren als uitkijkpost dienst deed. De lege hulzen vielen om de watertoren heen. Trouwens, de watertoren is meerdere keren beschoten.	Bakker (1996) pag. 154	Literatuur	Onverdacht	Bij beschietingen door vliegtuigen kan onderscheid gemaakt worden in: • Beschietingen met machinegeweren (gebruikte projectielen bevatten in de regel geen explosieve componenten). • Beschietingen met boordgeschut en/of raketten (gebruikte projectielen/raketten bevatten explosieve componenten die mogelijk niet tot uitwerking zijn gekomen en in de bodem terecht zijn gekomen). Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat de watertoren getroffen zijn door beschietingen met boordwapens. Er zijn geen meldingen dat er boordgeschut of raketten gebruikt zijn bij deze beschieting. Bovendien zijn er geen naoorlogse vondsten van geschutsmunitie van boordgeschut of raketten. Er kan daarom gesteld worden dat het onderzoeksgebied onverdacht is met betrekking tot deze beschieting.	Onverdacht
Neergekomen vliegtuig Zegveld 21 februari 1944							
6685-049 indicatief	21-02-44	T3435. Boeing B-17 F 42-3462, 95BG/336BS USAAF. Shot down by German fighters, crashed in a swamp at Zegveld w of Utrecht.	Verliesregister	Literatuur	Onverdacht	Uit de bronnen kan worden opgemaakt dat dat een B-17 neerstortte in Zegveld in een weiland aan de Molenweg. Deze locatie valt ten noordoosten van de gemeentegrens van Bodegraven-Reeuwijk en daarmee buiten het onderzoeksgebied.	Onverdacht
	Einde oorlog	In en om het einde van de oorlog zijn er ook nare dingen gebeurd in Zegveld. Zo werd er een Engels vliegtuig neergeschoten door Duitse vliegtuigen, hetgeen in Nieuwerbrug goed te zien was, en menigeen een bang uurtje bezorgde.	Nieuwsbrug (1995) pag. 21	Literatuur			
	21-02-44	In Zegveld wordt vanavond een bijzonder oorlogsmonument onthuld. Het beeld is voor acht Amerikaanse boordschutters die tijdens de Tweede Wereldoorlog omkwamen bij een vliegtuigcrash met een B-17. Hun vliegtuig stortte op 21 februari 1944 neer in Zegveld, slechts twee van de tien inzittenden overleefden de crash. […] Het monument komt te staan aan de Hazekade, dichtbij de plek waar het vliegtuig neergestort is.	Woerden.tv, RTV Utrecht, 4 en 5 mei Zegveld	Internet			
	15-05-14	Er zullen restanten van het verongelukte vliegtuig te zien zijn. Verder worden documenten en foto's over het vliegtuig, de vlucht en de bemanning getoond. De B-17, een zogenaamd "Vliegend Fort", werd na een vlucht naar Duitsland boven ons land aangevallen door Duitse jagers. De B-17 kon niet meer ontsnappen en stortte neer in een weiland aan de Molenweg. Twee bemanningsleden wisten op het laatste moment uit het toestel te springen. De andere acht bemanningsleden kwamen om.	CSZ Zegveld	Internet			
Schademeldingen Noordzijde april 1944							
6685-025 indicatief	21-04-44	Ter besteding van de gehele bijdrage betrekking hebbende op twee woningen aan Noordzijde 136-137 gemeente Bodegraven Sectie B no 4334. Datum der schade: 21 April 1944. […] Totaal schade fl. 19517.- Ter besteding van de gehele bijdrage betrekking hebbende op een woonhuis aan Noordzijde 138 gemeente Bodegraven Sectie B. No. 1524/25. Datum der schade: 21 Apr. 1944. […] Totaal schade fl. 10863.-	B051-432	Gemeentearchief Bodegraven	Onverdacht	Uit het gemeentearchief kan worden opgemaakt dat de huizen Noordzijde 136-138 op 21 april 1944 schade hebben geleden. Er is geen aanvullend feitenmateriaal aanwezig waarmee kan worden bepaald waardoor de schade werd veroorzaakt. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
Bombardement Reeuwijkse plassen 1 mei 1944							
GEEN	01-05-44	8th Air Force. Frankrijk en België, maar 125 P-51's vlogen een sweep over Frankrijk en Nederland. Geen bijzonderheden. Noot. De Duitsers rapporteerden in hun FTB dat tegen 18.00 uur, 50 Lightnings via het Scheldegebied binnenvlogen op weg naar België en Noord Frankrijk, waarbij bommen werden afgeworpen bij Brussel. Maar verder: 'Een machine zwenkte in het gebied van Den Haag af, waardoor de afgeworpen bommen terecht kwamen op de spoorlijn en autobaan tussen Den Haag en Utrecht. Het treinverkeer is voorlopig stopgezet. De straatweg in oostelijke richting vernield. Wegens blindgangers moest alle verkeer over Voorburg worden stopgezet.' Zover deze melding.	Zwanenburg (z.j.) deel 2 - pag. 207	Literatuur	Onverdacht	Uit het boek van Zwanenburg kan worden opgemaakt dat op de spoorlijn en autobaan tussen Den Haag en Utrecht op 1 mei 1944 bommen zijn afgeworpen. Behalve de melding van Everstein uit het rapport van Saricon zijn er geen andere (betrouwbare) bronnen, zoals het gemeentearchief, die het neerkomen van de bommen binnen het onderzoeksgebied bevestigen. Het onderzoeksgebied is onverdacht met betrekking tot deze melding.	Onverdacht
	01-05-44	Bombardement op Reewijk. Getroffen werden de Reeuwijkse Plassen.	12S119-VO-01	Saricon (2012)			
Neergekomen vliegtuigen richting Haastrecht en Waddinxveen mei 1944							
GEEN	21/22-05-44	N. Overdam meldt 2.05 uur: een vliegtuig stort brandend neer richting Haastrecht. N. Overdam meldt 2.15 uur: een vliegtuig stort brandend neer richting Waddinxveen.	R107-1	Gemeentearchief Reeuwijk	Onverdacht	In het rapport van de Luchtbeschermingsdienst wordt gemeld dat vliegtuigen zouden zijn neergekomen richting Haastrecht en	Onverdacht

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk							
Inventarisatie bronnenmateriaal					**Analyse bronnenmateriaal**		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
						Waddinxveen. Dit betreft een waarneming vanuit hun uitkijktoren waardoor de locatieaanduiding erg onduidelijk is. Er zijn geen aanvullende bronnen aangetroffen die meer informatie hierover verschaffen. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	
Bombardement polderdijk herfst 1944							
GEEN	Herfst-44	Op de bewuste zondag was er een merkwaardige samenloop van omstandigheden. Die ochtend was er een polderdijkje kapot gebombardeerd, waardoor de polder, waarin de spoorlijn Utrecht-Rotterdam/Den Haag lag, onder water liep.	Blijham (2004) pag. 89	Literatuur	Onverdacht	In de herfst van 1944 werd een polderdijk waarin de spoorlijn lag gebombardeerd. De exacte datum en locatie van dit bombardement is echter niet nader te bepalen. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
Blindganger Platteweg Reeuwijk							
6685-041	sept-44	Oktober 2017: Hierbij wil ik, Arie Cornelis Buitelaar […] reageren op het verzoek van het onderzoek naar explosieven in de gemeente Bodegraven-Reeuwijk. […] In 1932 heb ik in het huwelijk getreden met de dochter van K. Slappendel de toenmalige huurder/bewoner van het perceel Platteweg 25 Reeuwijk. Ik ben de enigste die nog in leven is van de fam. Slappendel die kan vertellen van een afgeworpen explosief tijdens de 2e wereldoorlog op de scheiding perceel Platteweg 23 – Platteweg 25. […] Het explosief betrof een zg. afzwaaier tijdens een bombardement door de Duitse Luchtmacht op het station Gouda omg. Het Sint Jozef Ziekenhuis aan de Graaf Florisweg te Gouda in september 1944. De juiste datum is m.i. te achterhalen bij de gemeente Gouda. Hierbij enige informatie over het perceel Platteweg 25. Eigenaar Herman van Eijk, zijn rechtsopvolger zijn zoon Ruud van Eijk. Deze heeft het pand verkocht aan J.P. Meeweze. De heer J.P. Meeweze heeft het perceel omstreeks een jaar terug verkocht (nieuwe naam koper mijn onbekend). De opstal is gesloopt en de gemeente Bodegraven-Reeuwijk heeft vergunning verleend voor de bouw van een nieuwe woning die nu in aanbouw is. De Omgevingsdienst Midden-Holland kan u de kadastrale gegevens met deze informatie wel verstrekken. Toegevoegd bij de verklaring is een schets van de plaats waar het explosief volgens overlevering zich moet bevinden.	Buitelaar	Getuigenverklaring	Verdacht	Uit de getuigenverklaring kan worden opgemaakt dat een blindganger terecht is gekomen op de scheiding tussen Platteweg 23 en 25 te Reeuwijk. In de verklaring wordt verwezen naar een mogelijke datum in september 1944. Uit het gemeentebrede vooronderzoek dat REASeuro heeft uitgevoerd voor de gemeente Gouda blijkt echter dat op 26 november 1944 het station van Gouda doelwit was van een bombardement waarbij het Sint Jozef Paviljoen tevens werd getroffen in de 'overshot'. Hoogstwaarschijnlijk is ook de genoemde blindganger aan de Platteweg een afzwaaier van deze aanval. The National Archives vermeldt dat op 26 november 1944 257, 263 en 266 squadrons aanvallen uitvoerden in deze omgeving. In het Operational Record Book van 193 squadron wordt melding gemaakt van een aanval op het station met daarbij een type 'overshot'. De lading van de toestellen die dit bombardement uitvoerden is niet met zekerheid te bepalen. Er worden bommen met een gewicht van zowel 500 als 1000 lbs genoemd. Voor de afbakening van het verdachte gebied is 1 toestel met maximaal 2 bommen van of 500 lbs of 1000 lbs als uitgangspunt genomen.	Deelgebied 05
	26-11-44	Op 26 november 1944 om 16.44 uur vallen diverse vliegtuigen opnieuw het rangeerterrein van station Gouda aan. […]In het bombardementsgegeven AIR 27/1157 van 26 november 1944 staat vermeld dat het rangeerterrein van Gouda is aangevallen, waarbij één zogenaamde 'overshot' heeft plaatsgevonden […] In de literatuur en het archief staat vermeld dat de rechtervleugel van het St.-Jozef Paviljoen aan de Graaf Florisweg, ruim 600 meter van het emplacement, zwaar is getroffen. Waarschijnlijk is bij de overshot het paviljoen geraakt.	RO-110009 RO DR Vooronderzoek	REASeuro			
	26-11-44	Up: 12.45 Down: 17.04 Typhoons 2 x 62 193/257/263/266 squadron, 146 wing GOUDA M/Y attacked with 4 x 1000, 18 x 500 bombs, all-in T/A. 1 a/c got a flying bomb in its slipstream and forced it to crash. In Gouda worden 4 x 1000 en 18 x 500 lbs bommen afgeworpen in doelgebied. 1 vliegtuig werd getroffen door een V1 en stortte neer.	AIR37/715-718	The National Archives			
	26-11-44	ORB 193 squadron […] Towards dusk the squadron again went forth, this time to attack 26th German Army HQs but were diverted from this target to the marshalling yards at Gouda. Bombing very concentrated and fires started. One type overshot and is believed to have hit a laundry as huge clods of steam billewed out of the building. On returning a V1 flew behind F/L Cryderman's kite, turned over on its back and dived into the desk just north of Antwerp.	AIR27/1157/39	The National Archives			
	26-11-44	ORB 193 squadron Up: 16.15 Down: 17.10 8 Typhoons IB The Squadron was diverted from its original target and bombed the railway yards at Gouda, the alternative target. The bombing was good and there was no flak. 1000 lb bombs wer carried. Whilst forming up, a V1 flew into F/L Oryderman's slipstream and crashed just north of Antwerp.	AIR27/1157/40	The National Archives			
Oefenterrein polder Reeuwijk september 1944							
6685-059 indicatief	sept-44	In september 1944 werd vanuit Londen de NBS opgericht, de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten. […] Deze vrijwilligers werden op de zolder van, alweer, Dirk Vergeer theoretisch en praktisch getraind door wachtmeester Van Dalen. Vanuit een open deur op de zolder kon men zo de achterliggende polder in schieten en dat is ondanks het geknal steeds goed gegaan. In totaal hebben daar zo'n 60 mannen, inclusief 6 politiemannen, geoefend met verschillende soorten vuurwapens. […] De wapens die gebruikt werden voor instructie werden bewaard onder de vloer van de voorkamer van huize Vergeer, maar voor de meeste wapens had men een bijzonder goed plaats gevonden op het kerkhof van de RK kerk. Het priestergraf van wijlen pastoor Hakkeling, een flinke grafkelder, bood een prima	Maatje (2004) pag. 26-27	Literatuur	Onverdacht	Uit het boek van Maatje kan worden opgemaakt dat een perceel achter het kaaspakhuis van Vergeer aan de Reewal in Reeuwijk door de NBS werd gebruikt als oefenterrein waarbij men vanuit de boerderij leerde schieten met verschillende soorten vuurwapens. Hierbij kwamen dus alleen de verschoten kogels neer in het veld. Hierbij was dus geen kruit meer aanwezig. Eventueel in de boerderij achtergebleven munitie en lege hulzen zullen destijd reeds zijn opgeruimd. Het onderzoeksgebied is niet verdacht met betrekking tot deze melding.	Onverdacht

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk							
Inventarisatie bronnenmateriaal					**Analyse bronnenmateriaal**		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		bergplaats voor wapens en munitie. […] De wapens lagen naast en op de kist van Hakkeling.					
	sept-44	Een dorp als Reeuwijk was door zijn uitgestrektheid en zijn vele polderwegen, die voor het merendeel toch maar naar één doel leiden, bij uitstek geschikt om in de bezettingstijd als centrum van het verzet te dienen. […] De lucht was toen te dik en men vestigde het oog op het huis van de heer Vergeer aan de Reewal, "de boerderij", zoals men het altijd noemde, hoewel het in feite een kaaspakhuis was.[…] Want bij die vergadering alleen bleef het natuurlijk niet […] en toen de nood op het hoogst kwam in de laatste winter, werd "de boerderij" niet alleen weer het opleidingscentrum van de B.S., waar ze 's nachts zelfs op de kaaspakhuiszolder, via een open luik, het land in leerden schieten, maar het werd ook een illegaal distributiecentrum.	Vonk (z.j)	Literatuur			
Noodlanding Spitfire Reeuwijk 5 september 1944							
Spitfire Reeuwijk: 6685-003 indicatief Spitfire Geldermalsen: GEEN	05-09-44	T3979. Supermarine Spitfire IX BR982, 611 Sqdn RAF. Hit by groundfire while strafing. Crash landed near Reeuwijk.	Verliesregister	Literatuur	Onverdacht	De bronnen melden dat een Spitfire een noodlanding maakte in de polder Middelburg. Er kan gesteld worden dat eventuele wrakresten niet in de grond zijn ingedrongen en reeds verwijderd zijn. Er zijn op basis van deze melding geen wrakresten van dit toestel binnen het onderzoeksgebied te verwachten.	Onverdacht
	05-09-44	AEAF. […] Hoewel in bovenstaande rapporten wordt gesproken over het verlies van drie Spitfires, kwamen er echter vier neer in Nederland, waarbij één van de vliegers om het leven kwam. Dat was F/S. Wise van No 165 Squadron die in de buurt van Geldermalsen neerstortte. Een andere vlieger, F/L. Story van No 611 Squadron, kon bij Reeuwijk nog een noodlanding maken, maar het is niet bekend of hij gevangen genomen werd, dan wel kans zag om te ontsnappen.	Zwanenburg (z.j.) deel 2 pag. 292	Literatuur			
	05-09-44	Geallieerde jager, piloot Tsjech, ontsnapt.	3.09.34-147	Provinciaal archief			
	05-09-44	Op 5 september 1944 maakte een Engelse jager van het type Spitfire een noodlanding in de polder Middelburg.	Karssen (2013) pag. 192	Literatuur			
	05-09-44	Op 5 september 1944, omstreeks 16.00 uur is een Engelse jager van het type Spitfire neergekomen in de polder Middelburg op het land van veehouder L.J. Bunnik die aan de Reewal woonde. Waarom het vliegtuig een noodlanding maakte is niet bekend (het kan een motorstoring zijn of wellicht is het geraakt door luchtafweerschut). Er werd ook wel gesproken dat er een botsing met een ander vliegtuig heeft plaatsgevonden, maar ook dat is een vermoeden. De piloot wist zijn toestel in redelijke staat aan de grond te zetten waarbij hij slechts lichte verwondingen aan het gelaat opliep. […] De zwaar beschadigde jager werd, voordat de Duitsers verschenen, in korte tijd door de omwonenden geplunderd. Toen na een uur de Duitsers kwamen hebben die het vliegtuig geheel vernield en de restanten weggevoerd. Toevoeging a.d.h.v. archiefstuk: De registratie van het vliegtuig is of squadron 604 of 611.	Maatje (2004) pag. 52-53 R096-14-11	Literatuur Archief Gerard Maatje			
	15-10-45	Bij brief van 15 oktober 1945 werd gerapporteerd aan door de wnd. Burgemeester van Reeuwijk dast: "een geallieerde bommenwerper en een jachtvliegtuig in deze gemeente een noodlanding hadden gemaakt." De bommenwerper is neergestort op 12 juni 1943 om 2.05 uur v.m. en een jachtvliegtuig is neergekomen op 5 september 1944 te ongeveer 4 uur n.m. bij de Reewal, achter de woning van de veehouder L.J. Bunnik. De piloot van het jachtvliegtuig is ontsnapt.	R096-14-11	Archief Gerard Maatje			
Neergekomen Spitfire Reeuwijk 5 september 1944							
GEEN	05-09-44	T3978. Supermarine Spitfire XIV, 350 Sqdn RAF. Crashed near Reeuwijk at 1630.	Verliesregister	Literatuur	Onverdacht	Het verliesregister meldt dat op 5 september 1944 een Spitfire van het 350 Squadron in Reeuwijk zou zijn neergekomen. Er zijn geen aanvullende bronnen die hierover informatie geven of die deze crash bevestigen. Uit het Operational Record Book blijkt bovendien dat het squadron boven Brussel actief was op deze dag. Mogelijk dat er verwisseling is met de melding van de Spitfire van 611 squadron hierboven. Gesteld kan worden dat er aan de hand van deze melding geen wrakstukken binnen het onderzoeksgebied terecht zijn gekomen.	Onverdacht
	05-09-44	ORB 350 Sqn. Het Operational Record Book vermeldt dat het 350 Squadron op 5 september 1944 tussen 15.35 en 17.35 actief was boven Brussel.	AIR 27/1746/17 AIR 27/1746/18	The National Archives			
Landing parachutisten Tempelpolder 8 september 1944							
6685-013 indicatief	07/08-09-44	Over het landen van parachutisten in onze regio is niet veel bekend. Er schijnt een enkeling bij de wapendroppings gesprongen te zijn, maar daar is geen zekerheid over. Wel is bekend dat er in de nacht van 7 op 8 september in de Tempelpolder onder Zwammerdam enkele para's zijn geland. […] Ten minste (sic) één para kwam terecht in het grensgebied van Reeuwijk en Zwammerdam.	Maatje (2004) pag. 33	Literatuur	Onverdacht	De bron meldt dat parachutisten landden in de Tempelpolder. Mogelijk dat zij handmunitie hebben achtergelaten, hoewel daar geen meldingen van zijn. Echter het is niet te verwachten dat deze nog aanwezig zijn, gezien het feit dat ze eventuele explosieven op het maaiveld achtergelaten zouden hebben. Op basis van deze informatie kan het onderzoeksgebied daarom niet verdacht worden gemaakt.	Onverdacht
Luchtaanval station Bodegraven 9 september 1944							
0050-017	09-09-44	Luchtaanvallen […] Ca. 13.40 uur personentrein 3365 Leiden – Woerden in Bodegraven, leerling-machinist en begeleider licht gewond. De loc is defect en het stationsgebouw beschadigd.	Huurman (2001) pag. 472	Literatuur	Onverdacht	Bij beschietingen door vliegtuigen kan onderscheid gemaakt worden in: • Beschietingen met machinegeweren (gebruikte projectielen bevatten in de regel geen explosieve componenten). • Beschietingen met boordgeschut en/of raketten (gebruikte projectielen/raketten bevatten explosieve componenten die mogelijk niet tot uitwerking zijn gekomen en in de bodem terecht zijn gekomen). Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat een trein bij het station getroffen is door beschietingen met boordwapens. Er zijn geen meldingen dat er boordgeschut of raketten gebruikt zijn bij deze	Onverdacht
	09-09-44	Een trein (stoomlocomotief) die bij het station stond werd op 9 September 1944 beschoten door een geallieerde vlieger. Een wonder was het dat de stoomketel niet werd getroffen, want als zoiets de lucht ingaat gaat het hele dorp mee, zei men toen. Wij wezen elkaar op de kogelgaten in de oostelijke muur. Zelfs nu, in 2010, zijn er nog enkele beschadigingen zichtbaar. […] Daar waar nu het plantsoen nog is waren door de Duitsers echter schuttersputten gegraven. […]	Molenaar (2010) pag. 172-173	Literatuur			
	09-09-44	Op vrijdag 8 september 1944 vond een schietpartij in de straten plaats met leden van de voormalige Nederlandse Landstorm. […] De volgende dag werd een trein op het station Bodegraven zwaar aangevallen door geallieerde vliegtuigen. Het liep bijzonder goed af,	Molenaar (2010) pag. 60	Literatuur			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk							
Inventarisatie bronnenmateriaal					**Analyse bronnenmateriaal**		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		maar het vertoeven in de buurt van de spoorlijn was levensgevaarlijk.Op zondag 10 september stonden er een paar Duitse wagons met munitie bij het station. Heel de dag daverden geallieerde jagers over. Het was zo vol in de lucht, dat zelfs de kerkdiensten vanwege het gevaar werden onderbroken.	Vonk				
	09-09-44	Zaterdags volgde een verschrikkelijke beschieting van een juist het station binnenrijdenden trein, waarbij gelukkig geen doden vielen, maar wel verschillende gewonden. Gelukkig schoten de jagers heel precies, want half Bodegraven vloog erop af en als volgende aanvallen een beetje geweest waren, had het tientallen doden kunnen kosten. […]	Karssen (1998) pag. 103	Literatuur			
	09-09-44	Vanaf het begin van de oorlog zijn er regelmatig bomaanvallen op de spoorlijn geweest. De grootste aanval was op 9 en 10 september 1944, toen Jagers aanvallen uitvoerden op een munitietrein die op het stationsemplacement stond.	Karssen (1985) pag. 116	Literatuur			
	09-09-44	Op 9 September 1944 had te Bodegraven een aanval door Geallieerde vliegtuigen plaats op het bij het station der Nederlandsche Spoorwegen te Bodegraven van stilstaanden trein. De locomotief, een der wagens en het station werden beschadigd, terwijl een drietal personen gewond werden.	B051-493	Gemeentearchief Bodegraven			
	40-45	Een ander voorval was dat de Engelsen met hun jachtvliegtuigen overdag laag overvlogen en ineens met hun boordmitrailleurs begonnen te schieten. Dat bleek op een locomotief met wagons te zijn. Waarschijnlijk zaten er geen mensen in want die heb ik er niet uit zien vluchten. Ze hebben zo bar geschoten dat de machinist, Sipke van der Veen, is omgekomen en het station er niet meer uit meer zag van al de kogelgaten. Ook was daar een losplaats voor goederentreinen.	Domburg (2015) pag. 6-7	Literatuur			
Bom Prinsenstraat 9 september 1944							
0050-008	09-09-44	[…] De familie Van der Vliet woonde in de Prinsenstraat en daar viel een bom een paar huizen verderop vlak naast de spoorlijn.	Molenaar (2010) pag. 172-173	Literatuur	Verdacht	Uit meerdere bronnen, waaronder luchtfoto's, blijkt dat de spoorbaan bij Bodegraven meermaals is gebombardeerd. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terechtgekomen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 06 Overlap Deelgebied 06 en 14: Deelgebied 25
	09-09-44	Uit het dagboek van J. Griffioen: Het laatste huis van de Prinsenstraat (vlak bij de spoorlijn) werd ook vaak getroffen, het had geen glas meer in de ramen, de muren en daken waren beschadigd door de scherven en kogels. Elke zondag gingen de bewoners er uit, om 's avonds weer terug te keren, als de aanvallen over waren.	Karssen, C.	Getuigenverklaring			
	40-45	Bommen vallen neer (97 (noot TA: fotonummer)) Behalve vliegtuigen vallen er ook bommen op en rond Bodegraven neer. De spoorlijn is nog al eens het doelwit, meestal vallen de bommen echter naast de spoorweg. Zo verdwaalde er eens één in de Prinsenstraat.	Karssen (1985) pag. 113	Literatuur			
Luchtfoto	10-09-44	De luchtfoto's dekken het gebied rond het spoor bij Bodegraven. Er zijn geen eenduidige sporen van de gemelde bommen bij de Prinsenstraat.	Foto: 4234 Sortie: 106G/2750	Zwolle			
Beschieting vrachtschepen Nieuwerbrug 9 september 1944							
4206.3-004 indicatief	09-09-44	Twee vrachtschepen lagen naast elkaar afgemeerd in de Rijn ter hoogte van het gasstation Hoge Rijndijk. Hier is nu de ingang van de 's Gravenhof. […] Het was op zaterdagmiddag meestal vast pandoer. Engelse bommenwerpers in de lucht met hun verderfelijke lading richting Duitsland. Maar bij dit alles waren er ook nog Engelse jagers in de lucht. Het oog van de boordschutters viel dan ook op de schepen van de gebroeders Van der Molen. Misschien hebben de schutters gedacht aan Wehrmacht-bevoorrading. De beide schepen lagen onder vuur en echt niet mis. Noot TA: boek bevat ook een situatieschets met de locatie waar de schepen lagen afgemeerd.	Nieuwsbrug (1995) pag. 9-10	Literatuur	Onverdacht	Bij beschietingen door vliegtuigen kan onderscheid gemaakt worden in: • Beschietingen met machinegeweren (gebruikte projectielen bevatten in de regel geen explosieve componenten). • Beschietingen met boordgeschut en/of raketten (gebruikte projectielen/raketten bevatten explosieve componenten die mogelijk niet tot uitwerking zijn gekomen en in de bodem terecht zijn gekomen). Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat schuiten getroffen zijn door beschietingen met boordwapens. Er zijn geen meldingen dat er boordgeschut of raketten gebruikt zijn bij deze beschieting. Bovendien zijn er geen naoorlogse vondsten van geschutsmunitie van boordgeschut of raketten. Er kan daarom gesteld worden dat het onderzoeksgebied onverdacht is met betrekking tot deze beschieting.	Onverdacht
	09-09-44	[…] Later werd dat anders toen de geallieerde macht, vooral in de lucht, toenam. Nieuwerbrug lag in de West-Oost route van de Duitse troepen (rijksweg 11 – nieuwe rijksweg 12 – spoorlijn). Engelse jagers (Spitfires), waren heer en meester in de lucht en schoten op alles. Schepen probeerden zicht te onttrekken aan de gevaren op de grote rivieren en een schuilplaats op de kleine rivieren te zoeken. Op zaterdag lagen twee schepen aan de loswal bij de firma Mulckhuijse, de aannemer. […] Het houten schip lag langs het jaagpad, het ander er tegenaan. […] Omstreeks één uur in de middag werd er door een Engelse jager op geschoten vanuit de richting Tolbrug zo in de roef van het schip dat langs de kant lag. De gevolgen waren verschrikkelijk. […]	Nieuwsbrug (1995) pag. 28	Literatuur			
	09-09-44	[…] In Nieuwerbrug liep het erger af, daar had een schipper de onvoorzichtigheid een roode lap aan zijn schuit te laten hangen, de piloten zagen het vermoedelijk voor buskruitvervoer aan en doodden den schipper, terwijl zijn zoon ernstig gewond werd.	Karssen (1998) pag. 103	Literatuur			
	40-45	Toen dat allemaal achter de rug was kwam mijn vader ook thuis bij zijn klanten vandaan uit Nieuwerbrug. Toen vertelde hij dat diezelfde vliegtuigen bij de "Schans" (dit is een fort) een aangemeerd schip onder vuur genomen hadden […]	Domburg (2015) pag. 9-10	Literatuur			
Luchtfoto 10 september 1944							
Luchtfoto	10-09-44	De luchtfoto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het centrum van Bodegraven. De foto is van aardige kwaliteit en heeft een goede schaal. De foto is geraadpleegd wegens het bombardement bij de prinsenstraat. Op de foto zijn meerdere stellingen, loopgraven en militair terreinen zichtbaar aan weerszijden van de Oude Rijn. Er zijn geen eenduidige sporen van de gemelde bommen bij de Prinsenstraat.	Foto 4234 Sortie 106G/2750	Zwolle	Onverdacht	Op de luchtfoto is zichtbaar dat er stellingen, loopgraven en militaire terreinen in het onderzoeksgebied hebben gestaan. Er is echter geen feitenmateriaal aangetroffen dat deze in gebruik zijn geweest en dat er explosieven zijn gedumpt en/of achtergelaten. Bovendien is het gehele onderzoeksgebied naoorlogs geroerd. Er kan gesteld worden dat er binnen het onderzoeksgebied geen achtergelaten of gedumpte explosieven aangetroffen kunnen worden.	Onverdacht

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk							
Inventarisatie bronnenmateriaal					**Analyse bronnenmateriaal**		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
Luchtfoto 11 september 1944							
Luchtfoto	11-09-44	De luchtfoto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van de zuidoostelijke punt van de Reeuwijkse Plassen. De foto is van goede kwaliteit en heeft een goede schaal. De foto is geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse eind WOII. Op foto 3258 zijn versperringen zichtbaar op de Bodegraferstraatweg en de Notaris Daumerielaan. Tevens is zichtbaar dat twee panden aan de Bodegraferstraatweg zijn verdwenen.	Foto 3258 Sortie 106G/2758	Zwolle	Onverdacht	Op de luchtfoto is zichtbaar dat twee panden aan de Bodegraferstraatweg zijn verdwenen. Er zijn echter geen aanvullende bronnen die aanwijzingen geven dat de panden zijn verdwenen door eplosieven.	Onverdacht
Luchtbeschieting Rietveld 15 september 1944							
GEEN	15-09-44	Vanaf 14 juni 1943 wordt een register van "Brandblusschingen" bijgehouden. Daarin staan naast het blussen van een aantal door hooibroei ontstane branden op 15 september 1944 het blussen van een Duitse auto op Rietveld met als oorzaak een luchtbeschieting.	Nieuwsbrug (1995) pag. 14	Literatuur	Onverdacht	Bij beschietingen door vliegtuigen kan onderscheid gemaakt worden in: • Beschietingen met machinegeweren (gebruikte projectielen bevatten in de regel geen explosieve componenten). • Beschietingen met boordgeschut en/of raketten (gebruikte projectielen/raketten bevatten explosieve componenten die mogelijk niet tot uitwerking zijn gekomen en in de bodem terecht zijn gekomen). Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat een Duitse auto getroffen zijn door beschietingen met boordwapens. Er zijn geen meldingen dat er boordgeschut of raketten gebruikt zijn bij deze beschieting. Bovendien zijn er geen naoorlogse vondsten van geschutsmunitie van boordgeschut of raketten. Er kan daarom gesteld worden dat het onderzoeksgebied onverdacht is met betrekking tot deze beschieting.	Onverdacht
Beschieting auto's 17 september 1944							
GEEN	17-09-44	De hoop herleefde, toen op 17 September de luchtlandingen begonnen. Het werd gevaarlijk op den weg, vooral op den nieuwen weg werden heel wat Duitsche en Nederlandsche auto's in brand geschoten.	Karssen (1985) pag. 103	Literatuur	Onverdacht	Bij beschietingen door vliegtuigen kan onderscheid gemaakt worden in: • Beschietingen met machinegeweren (gebruikte projectielen bevatten in de regel geen explosieve componenten). • Beschietingen met boordgeschut en/of raketten (gebruikte projectielen/raketten bevatten explosieve componenten die mogelijk niet tot uitwerking zijn gekomen en in de bodem terecht zijn gekomen). Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat auto's getroffen zijn door beschietingen met boordwapens. Er zijn geen meldingen dat er boordgeschut of raketten gebruikt zijn bij deze beschieting. Bovendien zijn er geen naoorlogse vondsten van geschutsmunitie van boordgeschut of raketten. Er kan daarom gesteld worden dat het onderzoeksgebied onverdacht is met betrekking tot deze beschieting.	Onverdacht
Lichtfakkels de Meije september 1944							
GEEN	17-09-44	Bij een luchtlanding op 17 september van de geallieerden in 1944 bij Arnhem was er tegelijkertijd een schijnlanding in de Meije. Het huis van de familie Haring werd getroffen door een lichtfakkel. Op twee meter afstand van de plaats waar Klaas sliep ging de fakkelkogel door het rieten dak en de zoldervloer. Het achterste gedeelte bleef daar steken. De lading ontplofte niet omdat de weerstand van het dak en zolder te gering was. Als de lading wel was ontploft, waren de gevolgen niet te overzien geweest voor Nettie en Klaas. De politie heeft het projectiel onschadelijk gemaakt en het doet nog altijd dienst als boekensteun. Bij buurman Arie de Graaf ging ook een fakkel door het dak, die veroorzaakte daar brand, de schade bleef beperkt.	Bakker (1996) pag. 164-165	Literatuur	Onverdacht	De bron meldt dat er lichtfakkels neerkwamen bij de Meije. Lichtfakkels hebben alleen een ontbrandinglading. De ontsteking van deze lading had tot brand kunnen leiden indien dit binnenshuis gebeurde. Het gemelde projectiel is echter geruimd en er zijn geen andere aanwijzingen dat er ter plaatse meerderen zijn neergekomen.	Onverdacht
Afgeworpen bom spoorlijn Nieuwerbrug							
4206.3-008 indicatief	06/07-10-44	In den nacht van 6 op 7 October werd in de omgeving van Nieuwerbrug onder de gemeente Bodegraven vanuit een vliegtuig een bom afgeworpen. De bom kwam langs de spoorlijn Leiden-Woerden terecht. Dientengevolge werd genoemde spoorlijn eenigszins ontzet.	B051-493	Gemeentearchief Bodegraven	Verdacht	Uit verschillende bronnen kan worden opgemaakt dat het spoor bij Nieuwerbrug en de brug over de Dubbele Wiericke meerdere malen is getroffen door bombardementen. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terecht gekomen. Uit de MORA's blijkt dat hiernaar na de oorlog diverse zoekactie's zijn geweest. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit. Domburg: zie de toelichting bij markeringsnummer 5457.4-040.	Deelgebied 07
19853647	1985	VZA. […] Fase 4 – Bom in de spoorlijn te Nieuwerbrug […] Op 6 mrt 1986 is een nieuwe aanvraag verstuurd mbt locatie Nieuwerbrug VZA 860415. […] Fase 4 moet locatie 3 worden. Hierover is geen informatie bekend m.b.t. eventuele werkzaamheden in de toekomst en zal mogelijk worden vastgelegd in het kadaster. […] Tijdens dat gesprek is er dezerzijds op gewezen dat zich in Nieuwerbrug aan den Rijn, waarschijnlijk nog een afgeworpen projectiel bevindt. Rapport van gehouden verkenning: vermoedelijke explosief: 1 vliegtuigbom. De bom is in een volkstuin terechtgekomen en hierna in de voet van de spoordijk ingedrongen. Op de plaats waar de bom is terechtgekomen is door de voormalige eigenaar rabarber op geplant zodat hij hier niet meer hoefde te spitten. Op de plaats waar de bom is ingedrongen afstand 10 een uitslag van 5 schaaldelen gemeten. […] Bijgevoegd zijn kaarten met kilometrering van 40 tot 41.9 […] Benaderingsweg uitgezocht voor bereikbaarheid voor ruiming van een bom langs de spoorbaan Bodegraven-Alphen. Mogelijke benadering via een weiland gelegen aan de Weijpoort tussen huisnr. 60-62 te Nieuwerbrug a/d Rijn.	EOD	EOD			
19860415	1986	VZA. 06-03-86: Tijdens dat gesprek is er dezerzijds op gewezen dat zich in Nieuwerbrug aan den Rijn, waarschijnlijk nog een afgeworpen projectiel bevindt. […] Rapport van gehouden verkenning: vermoedelijke explosief: 1 vliegtuigbom. De bom is in een volkstuin terechtgekomen en hierna in de voet van de spoordijk ingedrongen. Op de plaats waar de	EOD	EOD			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk							
Inventarisatie bronnenmateriaal					**Analyse bronnenmateriaal**		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		bom is terechtgekomen is door de voormalige eigenaar rabarber op geplant zodat hij hier niet meer hoefde te spitten. Op de plaats waar de bom is ingedrongen afstand 10 een uitslag van 5 schaaldelen gemeten. […] 15-09-88: delen wij u mede ons eerdere gedane verzoek tot opsporing en eventuele ruiming naar niet-ontplofte explosieven te willen handhaven. […] Bijgevoegd zijn kaarten met kilometrering van 40 tot 41.9. Noot TA, MORA bevat tevens een blad met de melding: alle voorgaande nummers worden samengetrokken onder ZA Bodegraven 853647.					
	12-10-88 10-08-89	Deze drie lokaties zijn: […] a. Langs spoorbaan op ca. 150 meter ten westen van de brug over de Dubbele Wiericke. […] Bom in de spoorlijn te Nieuwerbrug. Naar verwachting kan in de loop van 1989 de opsporing beginnen. […] Echter inmiddels is bijgaand werkplan ontvangen waarbij alle drie de lokaties als één projekt worden beschouwd. (Noot TA: mora 853647)	B099-504	Gemeentearchief Bodegraven			
19891786	1989	Verkenning Zoekactie, langs spoor Nieuwebrug. VZA. Tijdens dat gesprek is er dezerzijds op gewezen dat zich in Nieuwerbrug aan den Rijn, gemeente Bodegraven, langs de spoorlijn Woerden-Bodegraven-Alphen aan den Rijn, waarschijnlijk nog een afgeworpen projectiel bevindt. Noot TA, MORA bevat tevens een blad met de melding: alle voorgaande nummers worden samengetrokken onder ZA Bodegraven 853647.	EOD	EOD			
19970029 Domburg: 5457.4-040	1997	Uit ons archief blijkt dat in 1989 een drietal locaties bij uw dienst zijn aangemeld waar vermoedelijk explosieven uit WOII aanwezig izin. Naast bovengenoemde locatie aan de Oud Bodegraafseweg zijn dit de twee volgende locaties: 1. Nabij de sloot langs de spoorbaan op de rand van het bij Domburg Vlees B.V. in gebruik zijnde parkeerterrein. 2. Nabij de sloot langs de spoorbaan op circa 150 meter ten westen van de brug over de Dubbele Wiericke. Op de kaart staan bij het Domburg vleesterrein 4 onontplofte vliegtuigbommen ingetekend.	EOD	EOD			
Luchtfoto	11-10-44	Deze foto dekt het onderzoeksgebied ten zuiden van Nieuwerbrug bij Waarder. De foto is van prima schaal en matige kwaliteit. Vooral de noordelijke rand en hoeken zijn zeer overbelicht. Er zijn hierdoor geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar. De foto is geraadpleegd wegens de bomaanval op de spoorlijn te Nieuwerbrug.	Foto 4012 Sortie 140/1108	Zwolle			
Luchtafweergeschut Woerden 16 oktober 1944							
GEEN	16-10-44	In de buurt van Woerden werd in oktober 1944 luchtafweergeschut opgesteld. […] 'Op een morgen, wanneer weet ik al niet meer, maar het is niet meer dan vier dagen geleden, hebben ze hier een stuk afweergeschut in puin geschoten. Er stonden drie stukken, ze waren net de vorige dag aangekomen. Het genoemde aantal van drie stukken wijst vermoedelijk op een sectie met licht luchtdoelgeschut, bedoeld voor de nabijverdediging (sic) van objecten tegen luchtaanvallen. Gezien het belang van de spoorlijnen bij Woerden mag een luchtafweerstelling worden verwacht in de omgeving van deze spoorlijn en het strategisch belangrijke viaduct in Rijksweg 12. Een aanwijzing voor de locatie is afkomstig uit een krantenинterview met een oud-verzetsman uit de Meije, die spreekt over luchtafweer bij het Vinkje, de spoorwegovergang in de Kromwijkerdijk, die lag nabij het gelijknamige spoorviaduct in de huidige Wulverhorstbaan.	Kok (2010) pag. 12	Literatuur	Onverdacht	Uit de bron kan een locatie van luchtafweergeschut te Woerden worden opgemaakt. De genoemde spoorwegovergang ligt te ver van het onderzoeksgebied om erop van invloed te kunnen zijn.	Onverdacht
Bombardement Ruigeweide 11 oktober 1944							
6685-018 indicatief	11-10-44	Up: 16:45 Down: 18:40 5 Typhoons Same area. Scattered MET attacked. 1 direct hit on Rly line E.0085, cutting line. Verscheidene voertuigen aangevallen. Een voltreffer op spoorlijn coördinaat E.0085. Spoor onderbroken.	AIR37/715-718	The National Archives	Onverdacht	The National Archives meldt dat de spoorlijn bij Ruigeweide is aangevallen met twee bommen waarvan twee treffers worden gemeld. Bovendien valt het gegeven coördinaat buiten het onderzoeksgebied.	Onverdacht
	11-10-44	These two aircraft were airborne on an armed recc. Two bombs were dropped on the railway line west of Oudewater E.0085. One direct hit cut the line and another hit the south side of the embankment. Also two large M.T. destroyed both containing troops. The railway near Oudewater appeared to be repaired after recent damage.	AIR 27/1169/39	The National Archives			
Luchtfoto 11 oktober 1944							
Luchtfoto	11-10-44	De luchtfoto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van de Oud Bodegraafseweg. De foto heeft een goede schaal en is van matige kwaliteit, zeker in de randen door overbelichting. De foto is geraadpleegd vanwege de bommen gemeld door Vonk (5457.4-034a). Op de luchtfoto zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar.	Foto 4017 Sortie 140/1108	Zwolle	Onverdacht	Er zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar binnen het onderzoeksgebied.	Onverdacht
Bombardement spoorbrug Hogebrug 12 oktober 1944							
6685-027	12-10-44	Up: 10:15 Down:14:30 2 Typhoons River bridge at D.9884. 2x500 which failed to explode. Tractor and gun attacked.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval	Deelgebied 08

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		Rivierbrug aangevallen (dit kan de spoorburg bij Hogebrug zijn) met twee 500-ponders, die niet ontploften. Ook een trekker (vernietigd) en een kanon aangevallen.				betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	
Luchtfoto	24-12-44	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van de Reeuwijkse plassen en het spoor bij Hogebrug. Er zijn meerdere kraters zichtbaar langs de spoorlijn.	Foto: 4002 Sortie: 16/1511	Wageningen			
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Bombardement Driebruggen 18 oktober 1944							
4206.3-001 indicatief	18-10-44	Up: 15:25 Down: 18:05 Spitfires (aantal niet leesbaar) 8 barges at D.9887. 5x500 and 10x500 [Noot TA. Vermoedelijk moet dit 5x 500 en 10x 250 zijn.]. 11 N/M. 5x500 en 10x250 also dropped on pontoon bridge E.2952 NRO.	AIR37/715-718	The National Archives	Onverdacht	Uit de bron kan worden opgemaakt dat binnenvaartschepen bij Driebruggen zijn aangevallen. Op de luchtfoto zijn in de omgeving van Driebruggen echter geen eenduidige sporen zichtbaar die aan dit bombardement gelinkt kunnen worden. De melding in de Flight reports is de enige aanwijzing met betrekking tot dit bombardement. Hierbij wordt een coördinaat gegeven met een straal van 1 kilometer (waarvan in de praktijk blijkt dat deze straal in sommige gevallen zelfs nog te onnauwkeurig is). Er zijn geen gegevens uit de literatuur, archieven, EOD-gegevens of luchtfoto's beschikbaar, waarmee de exacte locatie van dit bombardement kan worden geverifieerd. Er is dus geen nauwkeurige informatie beschikbaar waarop een deel van het onderzoeksgebied als verdacht kan worden aangemerkt. Ook werden er bommen op een pontonbrug bij Hedel (E.2952) afgeworpen. Deze locatie ligt buiten het onderzoeksgebied.	Onverdacht
Luchtfoto	24-12-44	Deze foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van de Reeuwijkse plassen en Driebruggen. De foto is geraadpleegd vanwege het bombardement op 18 oktober 1944. De foto is van redelijke kwaliteit en heeft een redelijke schaal. Op de luchtfoto zijn in de omgeving van Driebruggen geen eenduidige sporen zichtbaar die aan dit bombardement gelinkt kunnen worden. Ten noordoosten van Hogebrug is een zwarte vlek in het veld te zien. Deze vlek is waarschijnlijk niet veroorzaakt door het inslaan van een bom omdat er op latere foto's geen enkel spoor van deze vlek meer te zien is terwijl van de andere vlekken bij Hogebrug, veroorzaakt door bominslagen, op de foto's in april 1945 nog steeds duidelijk de sporen zichtbaar zijn.	Sortie 16/1511 Foto 4002	ACIU			
Beschieting en ontploffing munitieauto 5 november 1944							
GEEN	05-11-44	De omgeving van Woerden was bovendien van groot belang, vanwege de aanwezigheid van de splitsing van de spoorlijn naar Leiden en die naar Gouda en vandaar naar Den Haag en Rotterdam. […] Bij IJmuiden werd een aanval gedaan op een flakstelling en ten zuiden van Woerden werd een Stafauto vernield. […] Maarten Reinink is getuige van de bewuste aanval op zondag 5 november en geeft een zeer uitvoerige beschrijving van de uitwerking: […] Vuurballetjes, rook, knallen … drie, vier, vijf, tot tien keer toe. En eindelijk … de verlossende ontploffing, gepaard gaande met een vuurzuil: de munitieauto was ontploft. […] De auto, of wat er toen nog van overgebleven was (de motor en een as met twee wielen), lag 14 m van de plaats waar hij bij zijn ontploffing een groot gat in de weg had geslagen; 20 m de ene en 100 m de andere kant op lagen de stukken. […] scherven van munitie, doormidden geslagen boompjes: zie daar het beeld van ontplofte munitieauto's. Overal eromheen zaten er twee trechtertjes van de granaten in de wegberm en er waren drie koeien gedood in de weide. (Die trechtertjes zijn ongeveer een halve meter in middellijn, wanneer de grond zacht is.) Op het harde beton hebben ze niet veel uitwerking, alleen een vlek van 10 centimeter doorsnee en een halve centimeter diep, omstraald door een stervormig figuur in zwart en blauwwit. Er lagen een ruitenwisser, een stelletje 'pantservuisten' (een wapen van de moffen) die ontploft waren, een halve geweerkolf […] een platgeslagen mitrailleurkogel. […] Een eind verderop lag een uitgebrande auto, een Ford V8 […] Daarna gingen we naar huis door het weiland. We vonden nog zeven grote en drie kleine hulzen, van de kogels waar de auto mee was beschoten. […] Behalve de stafauto – mogelijke de dood Maarten vermelde Ford V8 – is bij deze aanval kennelijk ook een munitieauto geraakt.	Kok (2010) deel 2 pag. 5-7	Literatuur	Onverdacht	Uit het boek van Kok kan worden opgemaakt dat een munitieauto ontplofte als gevolg van een vliegtuigbeschieting. De exacte locatie waar deze auto zich bevond is echter niet nader te bepalen. Wel vermeldt de bron dat de aanval hoogstwaarschijnlijk plaatsvond op de A12 ten zuiden van Woerden. Hierdoor wordt aangenomen dat de ontploffing plaatshad buiten het onderzoeksgebied.	Onverdacht
Bombardement spoor te Bodegraven 8 november 1944							
0050-067 Indicatief	08-11-44	Up: 07:20 Down: 09:40 12 Spitfires 33 Squadron Rail Interdiction: 12x500 dropped. 3 hits, 1 N/M to track E.0793. 2hits, 1 N/M E.1093. 3 hits, 1 N/M rly at D.9890. MET 2-3-1 W of Utrecht Aanvallen op spoorwegen: In totaal, tijdens deze missie 12 500-ponders afgeworpen. Ten oosten van Bodegraven (D.9890) drie treffers en een bijna-treffer. D. 9890 komt overeen met het gebied ten oosten van Bodegraven met het spoor ter hoogte van de weiweg en ten westen van de dubbele wiericke.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen blijkt dat het spoor ter hoogte van Nieuwerbrug meermaals is aangevallen. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terecht gekomen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit. Het coördinaat E.7093 ligt bij Breeveld en daarmee buiten onderzoeksgebied. Coördinaat E.1093 ligt bij Breudijk en daarmee ook buiten het onderzoeksgebied.	Deelgebied 07
Luchtfoto	26-02-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van Nieuwerbrug. Op de foto zijn ter plaatse van de spoorbrug over de Dubbele Wiericke en het gebied ten westen daarvan meerdere kraters zichtbaar van wisselend formaat. De spoorbrug lijkt kapot te zijn bij gebrek aan schaduwwerking van een eventueel openstaand brugdek. Tevens is er schade (of herstelwerkzaamheden) aan het spoor zichtbaar.	Foto: 3124 Sortie: 106G/4544	Zwolle			
Luchtfoto	11-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van Nieuwerbrug. Op de foto zijn ter plaatse van het spoor onder Nieuwerbrug en richting de Wierickerschans verschillende bomkraters zichtbaar.	Foto 3046 Sortie 4/2258	Zwolle			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
Bombardement Hogebrug 8 november 1944							
6685-019 indicatief	08-11-44	Up: 08:00 Down: 12:45 12 Spitfires 11X500 dropped 4 N/M to line E.1094 2 hits on line E.1763 1 hit on line D.9985 MET 1-0-0 11 500-ponders afgeworpen, 4 naast het spoor tussen Woerden en Breukelen (E.1094). Op de grens tussen Reeuwijk en Oudewater (D.9985) werd het spoor doorbroken en een trein/locomotief vernietigd. Bij Leuven (NL) (E.1763), werd het spoor op twee plaatsen geraakt.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
Luchtfoto	24-12-44	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van de Reeuwijkse plassen en het spoor bij Hogebrug. Er zijn meerdere kraters zichtbaar langs de spoorlijn.	Foto: 4002 Sortie: 16/1511	Wageningen			
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Bombardement spoor Hekendorp 8 november 1944							
0034-057	08-11-44	Up: 08:00 Down:12:45 12 Spitfires Rail Interdiction: 10x 500 dropped. 1 hit online E.1493, 2 hits online E.1194, 3N/M to line D.9684. MET 1-0-0. Claims: 1 MET, 3 Rail Cuts. In totaal tien 500 lbs bommen afgeworpen op meerdere locaties. Drie bijna raak op spoor bij Hekendorp (D.9684). E.1493 en E. 1194 verwijzen naar locaties bij Leidsche Rijn.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. In dit geval is er bovendien sprake van dat er één bom per toestel is afgeworpen. Er is daarom geen sprake van een patroon, aangezien van de tien afgeworpen bommen er geen relatie tussen de zichtbare kraters is en eventuele blindgangers, anders dan dat de toestellen hetzelfde doelwit hadden. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
Luchtfoto	26-02-45	Deze foto dekt het gebied ter hoogte van de polder en het spoor ten zuiden van Twaalfmorgen. Op de foto zijn meerdere bomkraters zichtbaar langs het spoor.	Foto 4318 Sortie 106G/4536	ACIU			
Luchtfoto	12-05-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. In de polder zijn enkele mogelijke kraters zichtbaar vanwege vlekken op de overbelichte foto. Gezien de overeenkomst met vlekken op andere locaties waarvan op de betere foto's duidelijk bomkraters te zien zijn is er een gerede kans dat de vlekken inslagkraters betreffen. Met redelijke mate van zekerheid kan daarnaast worden gesteld dat ten zuiden van de spoorlijn op één locatie een cluster van 2-4 kraters zichtbaar is en op een andere locatie één enkele.	Foto: 2011 Sortie: 16/2171	Wageningen			
Bombardement spoor ten westen van Woerden 8 november 1944							
6685-020 indicatief	08-11-44	Up: 08:00 Down: 12:45 12 Spitfires 33 Squadron Rail Interdiction. 9 x 500 dropped. 1 hit on junction E.123999, 1 hit on line 122995, 3 hits on line E.065918, 2 N/M E.025897. MET 0-0-1 Aanvallen op spoorwegdoelen. Negen 500 lbs bommen afgeworpen. Eén treffer op splitsing bij E.123999 (bij Breukelen), één treffer op spoor bij E.122995 (bij Breukelen), drie treffers op spoorlijn E.065918, twee net mis bij E.025897 (spoor ten westen van Woerden). Eén gemotoriseerd voertuig beschadigd.	AIR37/715-718	The National Archives	Onverdacht	Uit stukken van de 2nd Tactical Air Force kan opgemaakt worden dat ze een aanval uitgevoerd zouden hebben nabij het onderzoeksgebied, met als doel het spoor. De melding in de Operational Record Books van de 2nd TAF is de enige aanwijzing met betrekking tot dit bombardement. Hierbij wordt een coördinaat gegeven met een straal van 1 kilometer (waarvan in de praktijk blijkt dat deze straal in sommige gevallen zelfs nog te onnauwkeurig is). Er zijn geen gegevens uit de literatuur, archieven, EOD-gegevens of luchtfoto's beschikbaar, waarmee de exacte locatie van deze aanval kan worden geverifieerd. Er is dus geen nauwkeurige informatie beschikbaar waarop een deel van het onderzoeksgebied als verdacht kan worden aangemerkt. Gesteld kan worden dat er aan hand van deze meldingen geen explosieven in het onderzoeksgebied liggen.	Onverdacht
Luchtfoto	26-11-44	De luchtfoto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor en de A12 tussen Waarder en Woerden. Er zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar.	Foto 4011 Sortie 4/1320	ACIU			
Raketaanval viaduct spoorlijn/A12 11 november 1944							
0034-058	11-11-44	Up: 10:10 Down: 14:14 8 Typhoons UTRECHT-ARNHEM-GOUDA area. No rail activity. 64 R/P at Road/Rail bridge E.0489. 1 salvo on bridge, several on rails. De bron meldt dat op de brug die de kruising A12 en het spoor vormt bij Woerden 64 raketten werden afgeschoten. Eén salvo op de brug en meerdere op het spoor.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het viaduct van het spoor over de A12 ten oosten van Waarder en ten zuiden van Woerden is aangevallen met raketten. Omdat er niet per aanvallend toestel een (raket)kraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit. Verder geldt hiervoor hetzelfde als deelgebied 09.	Deelgebied 10
	Herfst-44	Tussen Woerden en Waarder loopt de spoorlijn Utrecht-Rotterdam/Den Haag onder een viaduct in de autoweg, nu aangeduid als de A12. Dit viaduct lag in ons praktijkgebied. In de herfst van 1944 werd ik met grote spoed deze plek ontboden. […] Een derde vrouw leefde nog. Zij was echter doorzeefd met granaatsplinters en scherven. […] Kennelijk waren ze op de terugweg geweest van een hongertocht vanuit Noordoost Nederland en waren ze op het viaduct getroffen door Engels vuur uit vliegtuigen. Geallieerde vliegtuigen schoten in die tijd op alles wat zich voortbewoog op grote verkeerswegen.	Blijham (2004) pag. 87	Literatuur			
Luchtfoto	26-02-45	Deze luchtfoto dekt het oostelijke puntje van het onderzoeksgebied bij het viaduct van de A12 en het spoor bij Woerden. De foto is van goede kwaliteit en heeft een goede schaal. Op de foto zijn kraters van raketten zichtbaar bij het viaduct. Tevens zijn er ter plaatse bomkraters te zien.	Foto 3357 Sortie 106G 4535	Zwolle			
Luchtfoto	11-04-45	Deze luchtfoto dekt het oostelijke puntje van het onderzoeksgebied bij het viaduct van de A12 en het spoor bij Woerden. De foto is van redelijke kwaliteit en heeft een goede schaal. Op de foto zijn kraters van raketten zichtbaar bij het viaduct. Tevens zijn er ter plaatse	Foto 3040 Sortie 4/2258	Wageningen			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		bomkraters te zien.					
19750437	1975	Viaduct R.W. Utrecht-Gouda over spoorlijn Gouda-Utrecht: 1 x gevechtslading 3 inch raket, SAP 60 lbs. BG 60 lbs raket	EOD	EOD			
Bombardement spoorkruising Woerden 11 november 1944							
6685-021 indicatief	11-11-44	Up: 1545 Down: 1655 8 Typhoons AMSTERDAM-UTRECHT area. No rail movement seen. Bombed junction E.0490. N.R.O. 4 x 500 dropped. Omgeving Amsterdam-Utrecht. Geen beweging gezien op spoor. Spoorkruising bij Woerden gebombardeerd. Geen resultaten waargenomen. 4 500 lbs bommen afgeworpen.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen blijkt dat het viaduct van het spoor over de A12 ten oosten van Waarder en ten zuiden van Woerden meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Enkele van de gemelde coördinaten bevinden zich in de nabijheid van het viaduct in plaats van erop. Gezien de bekende onnauwkeurigheid van deze coördinatie is het waarschijnlijk dat deze bommen meer naar het zuiden, ter plaatse van de op de luchtfoto's zichtbare bomkraters, zijn neergekomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 09
Luchtfoto	26-02-45	Deze luchtfoto dekt het oostelijke puntje van het onderzoeksgebied bij het viaduct van de A12 en het spoor bij Woerden. De foto is van goede kwaliteit en heeft een goede schaal. Op de foto zijn bomkraters zichtbaar in de omgeving van het viaduct.	Foto 3357 Sortie 106G 4535	Zwolle			
Luchtfoto	11-04-45	Deze luchtfoto dekt het oostelijke puntje van het onderzoeksgebied bij het viaduct van de A12 en het spoor bij Woerden. De foto is van redelijke kwaliteit en heeft een goede schaal. Op de foto zijn bomkraters zichtbaar in de omgeving van het viaduct.	Foto 3040 Sortie 4/2258	Wageningen			
Raketaanval en bombardement spoor Diemerbroek 19 november 1944							
E.0388: 6685-024a indicatief D.9584: 6685-024b indicatief	19-11-44	Up: 0915 Down: 1022 8 Typhoons Trains at D.7871, E.0388. 64 R/P and cannon fired, 1 salvo on track, 1 salvo hit train. Treinen op D.7871 (Rotterdam) en E.0388 (bij Diemerbroek) 64 raketten en kanon afgevuurd, 1 salvo op spoor, 1 salvo heeft trein getroffen.	AIR37/715-718	The National Archives	Onverdacht	E.0388: uit de eerste melding van The National Archives kan worden opgemaakt dat op 19 november het spoor bij Diemerbroek met raketten werd aangevallen. Deze locatie valt buiten het onderzoeksgebied. D.9584: in de Operations Record Book van 266 Squadron wordt echter melding gemaakt van een raketaanval met een coördinaat dat correspondeert met het spoor onder de Reeuwijkse plassen. Op de foto van 21 november 1944 zijn ten noorden van het spoor zes bomkraters zichtbaar welke nog steeds goed zichtbaar zijn op de foto van 26 februari 1945. Op beide foto's zijn geen raketinslagen zichtbaar. Aangenomen wordt dat indien er raketinslagen onder het wolkendek van de foto uit november aanwezig zouden zijn op het weiland, deze, gezien de kwaliteit van de foto uit februari, ook hier nog zichtbaar zouden zijn. Dit is echter niet het geval waardoor aangenomen wordt dat op de weilanden geen raketten zijn ingeslagen bij de aanval van 19 november 1944. Voor wat betreft de gemelde inslagen op het spoor is er op dit moment een leemte in kennis gezien de bewolking op de foto. Er zijn echter geen andere aanwijzingen zoals stukken uit het gemeentearchief of naoorlogse vondsten die impliceren dat hier raketten zouden zijn neergekomen. De melding in de Operational Record Books van de 2nd TAF is dus de enige aanwijzing met betrekking tot deze aanval. Hierbij wordt een coördinaat gegeven met een straal van 1 kilometer (waarvan in de praktijk blijkt dat deze straal in sommige gevallen zelfs nog te onnauwkeurig is). Er is dus geen nauwkeurige informatie beschikbaar waarop een deel van het onderzoeksgebied als verdacht kan worden aangemerkt met betrekking tot deze melding. Ook op de later bestelde luchtfoto van 29 november 1944 zijn geen eenduidige sporen van raketinslagen zichtbaar. Bomkraters: zie de toelichting bij luchtfoto 4008 hieronder.	Onverdacht
	19-11-44	A train was caught E. of Gouda by 'B' Flt and well pranged. Flak effectively silenced by cannon fire. G/Sgt Laing had to force land behind enemy lines unfortunately, with engine failure, thought to have been brought about by debris from attack. He called up on the R/T to say that he had landed safely; figures seen running towards him turned out to be member of the Resistance movement who organised his safe return. Returned to us 14th December, nice work 'Zombie'. Combined 'A' & 'B' Flts show led by W/Cmdr. Wing – Operation H.Q. Amsterdam abortive due to weather, so various Sqdns did interdiction. 266 attacked railway bridge over Canal at E2874, at least one salvo hit bridge.	AIR27/1559/45	The National Archives			
	19-11-44	Train busting Gouda area. Train of 12 wagons containing Met with no engine. Attacked at D9584 with 64 R/P. One salvo direct hit on track near train. Smoke and debris seen. F/Sgt. Laing not yet returned, probably hit by own burst. He called up on R/T after forced landing at E2063 to say he was O.K.	AIR27/1559/46	The National Achives			
Luchtfoto	21-11-44	De luchtfoto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor onder de Reeuwijkse plassen. De foto heeft een goede schaal en is van goede kwaliteit. Echter, door de aanwezigheid van wolken wordt het zicht op een deel van het onderzoeksgebied beperkt. Op de foto zijn zes bomkraters zichtbaar bij het spoor. Er zijn geen echter geen eenduidige sporen van raketten zichtbaar. Dit zou mede door de aanwezigheid van spoorsloten en wolken kunnen komen.	Foto 4008 Sortie 4/1305	Wageningen			
Luchtfoto	29-11-44	De luchtfoto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor onder de Reeuwijkse plassen. De foto heeft een goede schaal en is van goede kwaliteit. Op de foto zijn geen eenduidige sporen van de gemelde raketten zichtbaar.	Foto 3034 Sortie 106G/3682	ACIU			
Luchtfoto	26-02-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor onder de Reeuwijkse plassen. De foto is van goede kwaliteit en heeft een goede schaal. Op de foto zijn diverse bominslagen rond het spoor zichtbaar.	Foto 3266 Sortie 106G/4535	Zwolle			
Luchtfoto 21 november 1944							
Luchtfoto	21-11-44	De luchtfoto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor onder de Reeuwijkse plassen. De foto heeft een goede schaal en is van goede kwaliteit. Echter, door de aanwezigheid van wolken wordt het zicht op een deel van het onderzoeksgebied beperkt. De foto is geraadpleegd voor de raketaanval op het spoor van 19 november 1944. Op de foto zijn zes bomkraters zichtbaar bij het spoor. Er zijn geen echter geen eenduidige sporen van raketten zichtbaar. Dit zou mede door de aanwezigheid van spoorsloten en wolken kunnen komen.	Foto 4008 Sortie 4/1305	Wageningen	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
Luchtaanval Waarder 21 november 1944							
0034-060	21-11-44	Up: 1010 Down: 1516 12 Spitfires UTRECHT-AMERSFOOT-AMSTERDAM-ROTTERDAM. Train attacked and stopped E.0389. Trucks damaged. MET (3-4-8). Trein aangevallen en gestopt bij Waarder. Wagons beschadigd. 3 gemotoriseerde vijandige doelen vernield, 4 mogelijk vernield, en 8 beschadigd.	AIR37/715-718	The National Archives	Onverdacht	Bij beschietingen door vliegtuigen kan onderscheid gemaakt worden in: • Beschietingen met machinegeweren (gebruikte projectielen bevatten in de regel geen explosieve componenten). • Beschietingen met boordgeschut en/of raketten (gebruikte projectielen/raketten bevatten explosieve componenten die mogelijk niet tot uitwerking zijn gekomen en in de bodem terecht zijn gekomen).	Onverdacht

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk							
Inventarisatie bronnenmateriaal					**Analyse bronnenmateriaal**		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
						Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat een trein en gemotoriseerde vijandig doelen getroffen zijn door beschietingen met boordwapens. Er zijn geen meldingen dat er boordgeschut of raketten gebruikt zijn bij deze beschieting. Bovendien zijn er geen naoorlogse vondsten van geschutsmunitie van boordgeschut of raketten. Er kan daarom gesteld worden dat het onderzoeksgebied onverdacht is met betrekking tot deze beschieting.	
Bombardement spoorkruising Woerden 25 november 1944							
0034-061	25-11-44	Up: 15:27 Down: 17:20 8 Typhoons Rail at E.0489. 8 x 500, 2 direct hits. Caims 2 Rail cuts. De kruising van de A12 en het tracé Gouda Woerden met acht 500 lbs bommen gebombardeerd, twee voltreffers.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen blijkt dat het viaduct van het spoor over de A12 ten oosten van Waarder en ten zuiden van Woerden meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Enkele van de gemelde coördinaten bevinden zich in de nabijheid van het viaduct in plaats van erop. Gezien de bekende onnauwkeurigheid van deze coördinatie is het waarschijnlijk dat deze bommen meer naar het zuiden, ter plaatse van de op de luchtfoto's zichtbare bomkraters, zijn neergekomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 09
Luchtfoto	26-02-45	Deze luchtfoto dekt het oostelijke puntje van het onderzoeksgebied bij het viaduct van de A12 en het spoor bij Woerden. De foto is van goede kwaliteit en heeft een goede schaal. Op de foto zijn bomkraters zichtbaar in de omgeving van het viaduct.	Foto 3357 Sortie 106G 4535	Zwolle			
Luchtfoto	11-04-45	Deze luchtfoto dekt het oostelijke puntje van het onderzoeksgebied bij het viaduct van de A12 en het spoor bij Woerden. De foto is van redelijke kwaliteit en heeft een goede schaal. Op de foto zijn bomkraters zichtbaar in de omgeving van het viaduct.	Foto 3040 Sortie 4/2258	Wageningen			
Luchtfoto 26 november 1944							
Luchtfoto	26-11-44	De luchtfoto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor en de A12 tussen Waarder en Woerden. De foto is van goede kwaliteit (behoudens twee wolken net ten noorden van het spoor) en heeft een goede schaal. De foto is geraadpleegd vanwege het bombardement op 11 november 1944. Op de luchtfoto zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar binnen het onderzoeksgebied.	Foto 4011 Sortie 4/1320	ACIU	Onverdacht	Op de luchtfoto zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar binnen het onderzoeksgebied.	Onverdacht
Luchtfoto 29 november 1944							
Luchtfoto	29-11-44	De luchtfoto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor onder de Reeuwijkse plassen. De foto heeft een goede schaal en is van goede kwaliteit. De foto is geraadpleegd voor de raketaanval op het spoor van 19 november 1944. Op de luchtfoto zijn ten zuiden van de Voorwillenseweg te Gouda en ten zuidoosten van de Reeuwijkse plassen loopgraven en stellingen zichtbaar. Er zijn verder geen aanvullende sporen van oorlogshandelingen zichtbaar.	Foto 3034 Sortie 106G/3682	ACIU	Onverdacht	Diverse verdedigingswerken: uit de bronnen kan opgemaakt worden dat er diverse verdedigingswerken binnen het onderzoeksgebied hebben gestaan. Er is echter geen feitenmateriaal aangetroffen dat deze verdedigingswerken in gebruik zijn geweest en dat er explosieven zijn gedumpt en/of achtergelaten. Er kan gesteld worden dat er binnen het onderzoeksgebied geen achtergelaten of gedumpte explosieven aangetroffen kunnen worden.	Onverdacht
Schade omgeving station Bodegraven november 1944							
3557.4-032	29/30-11-44	In den nacht van 29 op 30 November 1944, omstreeks 3.00 uur meldde de Hoofdwachtmeester der Marechaussee en Postcommandant te Bodegraven […] dat er in de omgeving van het Station te Bodegraven eenigen tijd tevoren, (omstreeks 2.00 uur des voormiddags) een bom moest zijn gevallen. Hierdoor waren van verschillende in de omgeving van het station gelegen woningen de glasruiten gesprongen en vernield. Ik rapporteur, heb onverwijld een onderzoek ingesteld, waarbij mij bleek, dat van tientallen woonhuizen, gelegen aan de Stationsweg, de Koningstraat en de Emmakade en omgeving de ruiten waren vernield. De inwoners hadden allen wel omstreeks 2.00 uur een zware ontploffing gehoord, doch niemand wist, alwaar de bom was neergekomen. Nadat de ochtend was aangebroken, constateerde ik dat in de polder "Drenen", in een stuk weiland toebehoorende aan den landbouwer W. Duindam, wonende te Zwammerdam, Oude Bodegraven 124, doch welk weiland is gelegen onder de gemeente Bodegraven, zich in de onmiddellijke omgeving van elkaar, een viertal bomtrechters bevonden, veroorzaakt door een viertal geëxplodeerde bommen. Deze bommen zijn blijkbaar gelijktijdig ontploft, daar men slechts één ontploffing heeft gehoord.	B051-501	Gemeentearchief Bodegraven	Verdacht	Uit het gemeentearchief en de luchtfoto kan worden opgemaakt dat er een kettingbom viel in de polder Dronen in Oud Bodegraven, ter hoogte van de huidige N11. Hoewel er door bewoners slechts één ontploffing werd gemeld, werden er de volgende ochtend vier bomtrechters aangetroffen in het weiland. Het is niet bekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen.	Deelgebied 11
	November-44	Schademeldingsformulier. Erven H. Spronkers-de Vos, Bodegraven. Schadedatum november 1944. Een hotel, Juliana van Stolbergstraat 15, Bodegraven. Sectie C. No. 4461.	B051-432	Gemeentearchief Bodegraven			
	1945	Onderschrift bij foto 97. Op deze luchtfoto uit 1945, zijn de diverse bominslagen duidelijk te zien: […], midden onder in het land van Oud Bodegraven.	Karssen (1985) pag. 112-113	Literatuur			
	1945	Bommen vallen neer (97 (noot TA: fotonummer)) Behalve vliegtuigen vallen er ook bommen op en rond Bodegraven neer. De spoorlijn is nog al eens het doelwit, meestal vallen de bommen echter naast de spoorweg. […] terwijl ook in Oud Bodegraven diverse bomkraters ontstonden. (97c)	Karssen (1985) pag. 113	Literatuur			
	29-11-44	29-12-44. Uit het dagboek van Wim Bos: vannacht om 2 uur is er een kettingbom met 4 bommen gevallen. Honderden ruiten zijn stuk. De bommen die in Oud Bodegraven zijn gevallen brachten enorme gaten aan in het land. Noot TA: aangenomen wordt dat de datum een typefout bevat en deze melding betrekking heeft op 29-11-44.	Karssen, C.	Getuigenverklaring			
	40-45	Ergens in Oud-Boreft was een bom gevallen. Er werd verteld dat een Engelse jager door een Duitse was nagezeten maar niet genoeg snelheid kon ontwikkelen om weg te komen. Hij was te zwaar beladen en daarom gooide hij een kettingbom van drie bommen af, die kwam in een weiland in Oud-Bodegraven terecht waar hij een geweldige krater sloeg.	Molenaar (2010) pag. 171	Literatuur			
	z.d.	Uit het dagboek van J. Griffioen: Op een nacht werden wij allemaal wakker door een enorme klap, zo hard als wij nog nooit gehoord hadden. De ramen klapperden enorm van	Karssen, C.	Getuigenverklaring			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk							
Inventarisatie bronnenmateriaal					**Analyse bronnenmateriaal**		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		de luchtdrukgolf, gelukkig waren ze met plakband verdeeld in kleine vakjes, daarom braken ze niet. Ook zagen wij een enorme lichtflits en hoorden wij het geluid van vliegtuigen. De volgende morgen hoorden wij dat er in Oud Bodegraven een kettingbom was gevallen. Wij gingen kijken en zagen een enorm gat in een weiland, ongeveer 40 meter groot en 10 meter diep. Ik nam een scherf van 40 centimeter mee, hij was aan de randen gekarteld en 1,5 centimeter dik, hij paste wel in mijn verzameling.					
	03-07-03	Getuigenverklaring L.C. Vonk, adres tijdens de oorlog: Oud-Bodegraafseweg 15a. De heer Vonk verklaart dat er 6 percelen ten zuiden van het pand waar hij in de oorlog woonde, tussen de Oud-Bodegraafseweg en de Goudseweg, door een Engels vliegtuig vier bommen afgeworpen zijn. Deze werden afgeworpen toen het vliegtuig opgejaagd werd door een Duits vliegtuig. Volgens de heer Vonk zijn al deze bommen geëxplodeerd. […] Noot TA: zit ook luchtfoto bij waarop de bomkraters zichtbaar zijn (zie ook lufo 3052).	Aanvullende gegevens - 327133	Saricon (2003)			
Luchtfoto	11-04-45	De luchtfoto's dekken het gebied ter hoogte van de Oud Bodegraafseweg en het viaduct van de A12. Op de luchtfoto zijn vier bomkraters zichtbaar ten oosten van de Oud Bodegraafseweg.	Foto 3052 Sortie 4/2258	Wageningen			
Brisantbommen Hogebrug 30 november 1944							
6685-022	30-11-44	Meldende Stelle: Bürgermeisterei Lange Ruige Weide. Meldender: Secretär Gemeinde Lange Ruige Weide. Tag: Donnerstag 30 Nov 44 Zeit: 12 U. Tag des Abwurfes: Donnerstag 30 Nov 44 Zeit: 11 Uhr. Genaue Orstangabe: Bahnübergang: Lange Ruige Weide (Ruige Weide) nabei: Hoogebrug. Zahl der abgeworfen Bomben usw. Sprengbomben: durch jäger abgeworfenen kleine Sprengbomben. Anzahl: soweit uns bekannt etwa 8. Zahl der mit Bordwaffen angreifenden Flugzeuge: 4 Warscheinlich kein Blindgängern- Personenschäden: Wehrmach: Eisenbahn leicht beschädigt. Verletzte: kein Schwer verl. Kein. Zivil: Weg zum Bahnübergang beschädigt, Verl: kein, Schwer verl. Kein. Sachschäden: verweisung nach oben. Abwehr: kein Grösze der Trichter: etwa 5 meter.	R040a-128	Gemeentearchief Lange Ruige Weide	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
Luchtfoto	24-12-44	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van de Reeuwijkse plassen en het spoor bij Hogebrug. Er zijn meerdere kraters zichtbaar langs de spoorlijn.	Foto: 4002 Sortie: 16/1511	Wageningen			
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Bombardement Hogebrug 3 december 1944							
0059-011	03-12-44	Up: 09:42 Down: 12:25 Typhoons 15 x 500. 2 D/H's on line Z.328035. 1 D/H on line Z.333028. 2x 500 on Rly D.9985. 1 possible D/H. Vijftien 500 lbs bommen afgeworpen op meerdere locaties. Op het spoor bij Baarn (Z.328035 en Z.333028) op twee plaatsen voltreffers. Twee 500 lbs bommen op het spoor ter hoogte van Hogebrug afgeworpen (D.9985). Eén mogelijke voltreffer.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
Luchtfoto	24-12-44	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van de Reeuwijkse plassen en het spoor bij Hogebrug. Er zijn meerdere kraters zichtbaar langs de spoorlijn.	Foto: 4002 Sortie: 16/1511	Wageningen			
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Bombardement Kerkstraat Bodegraven 5 december 1944							
Kerkstraat: 6685-039 Stationsweg: 6685-069	05-12-44	Op 5 december jongstleden werd des morgens om ± 9 uur een bom afgeworpen uit een onbekend vliegtuig. Deze kwam neer in de bebouwde kom en explodeerde, tengevolge waarvan een drietal woningen in deze gemeente, te weten de perceelen Kerkstraat 148, 150 en 152, bewoond door de families J. Fortuin, P. Stapper en Jacob Veerman, geheel werden vernield. Een viertal personen, […] werden later op den dag onder de puinhoopen gevonden.	B051-493	Gemeentearchief Bodegraven	Onverdacht	Kerkstraat: uit de diverse bronnen blijkt dat er in de Kerkstraat een bom is ontploft die enkele huizen heeft vernield. Aangezien er door twee getuigen één bom worden gemeld op een tijdstip waarop dit ook goed zichtbaar was, namelijk in de ochtend, kan gesteld worden dat er geen andere bommen werden afgeworpen. Deze bom is ontploft waardoor aan de hand van deze melding geen explosieven binnen het onderzoeksgebied worden verwacht. Met betrekking tot de schade die wordt gemeld op de percelen Weiland en aan de Noordzijde wordt geen oorzaak genoemd van de schade. Wel wordt daarover gemeld dat deze al in april 1944 op last van de Duitse Weermacht werden afgebroken. Er zijn geen aanwijzingen dat hierbij gebruik zou zijn gemaakt van explosieven. Ook op basis van deze melding worden geen explosieven binnen het	Onverdacht
	05-12-44	Tijdens de oorlogsjaren zijn er diverse bommen gevallen in onze gemeente, waarbij vooral de rijksweg en de spoorlijn onder vuur kwamen te liggen, van zowel de Duitse als de Geallieerde vliegtuigen. In Bodegraven werden door een aantal afgezwaaide bommen een paar huizen in de Kerkstraat getroffen waarbij 4 doden te betreuren waren.	Karssen (2013) pag. 191	Literatuur			
	40-45	Bommen vallen neer (97 (noot TA: fotonummer)) Behalve vliegtuigen vallen er ook bommen op en rond Bodegraven neer. De spoorlijn is nog al eens het doelwit, meestal vallen de bommen echter naast de spoorweg. […] Op 6 dec. 1944 worden twee huizen in de	Karssen (1985) pag. 113	Literatuur			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		Kerkstraat getroffen. (foto: 99) Door de voltreffer worden de muren weggeslagen waarbij het dak naar beneden komt. Het toegeschoten Rode Kruis moet hier vier doden bergen.				onderzoeksgebied verwacht. <u>Stationsweg:</u> in het dagboek van Griffioen wordt gemeld dat er bij de overweg aan de Stationsweg en in de spoorsloten meerdere bommen zijn gevallen. Er zijn geen aanvullende bronnen, zoals het gemeentearchief en luchtfoto's, die het neerkomen van deze bommen of blindgangers bevestigen. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald. <u>Paardenburg</u>: zie de toelichting bij markeringsnummer 6685-016.	
	05-12-44	Uit het dagboek van Wim Bos: vanochtend om ongeveer 9 uur heeft een Engels jachtvliegtuig een bom laten vallen in de Kerkstraat. Ik heb de bom zien vallen, eerst dacht ik dat het een benzineblik was, maar later zag ik dat het een bom was, ik hoorde echter geen klap. De huizen van Veerman, Stapper en Fortuin zijn haast totaal verwoest. Ik was enige minuten later in de Kerkstraat. Een treurig gezicht. Er waren vier doden te betreuren, Mevrouw Veerman, Wim Veerman 4 jaar, de dienstbode en een kind van Stapper.	Karssen, C.	Getuigenverklaring			
	05-12-44	A. Fortuin. Betreft perceel(en), kadastraal bekend gemeente Bodegraven Secties B no(s) 3103/3, plaatselijk bekend Kerkstr. 144. Schadedatum 5-12-44. J.v.d.Giesen Sr. en J.R. Betreft perceel(en), kadastraal bekend gemeente Bodegraven Secties B no(s) 2404, plaatselijk bekend Kerkstr. 150. Schadedatum 5-12-44	B051-432	Gemeentearchief Bodegraven			
	05-12-44	a. perceel Kerkstraat 142 eig. Fa. de Wed. Pan. Batelaan B. 3076 b. perceel Kerkstraat 144 eig. A. Fortuin B. 3101/3 c. oerceel Kerkstraat 150 eig. J.v.d. Giesen Sr. en Jr. B 2404 Deze percelen zijn d.d. 5 December 1944 door vliegtuigbom totaal verwoest en thans in herbouw. d. perceel Kerkstraat 152 eig. Dr. A. Zaal, […] Het perceel is te Bodegraven kadastraal bekend onder Sectie B No. 3655. Genoemd perceel werd eveneens d.d. 5 December '44 verwoest. […] e. de percelen Weiland Nos. 1 en 2 eig. de Erven Groenendijk te Reeuwijk. Kadastraal bekend gemeente Bodegraven Sectie B No. 3139. f. de percelen Noordzijde 136-137 eig. Jan Joh. De Vlieg te Barwoutswaarder. Kad. Bekend Gem. Bodegraven Sectie B. No. 4334 de percelen Noordzijde 138 en 138a eig. Jan Joh. De Vlieg te Barwoutswaarder. Kad. Bekend Gemeente Bodegraven Sectie B Nos. 1524-1525. De percelen onder e en f genoemd zijn d.d. 28-4-44 op last van de voormalige Duitse weermacht afgebroken.	B051-432	Gemeentearchief Bodegraven			
	06-12-44	Uit het dagboek van J. Griffioen: De volgende dag was 6 december 1944, ik was rond het middaguur buiten, toen ik een eenzaam vliegtuig boven het centrum van het dorp zag vliegen. Het vliegtuig was in moeilijkheden, dat zag je direct. Het vloog zeer langzaam met stotterende motor op een hoogte van ongeveer 500 meter. Het kwam uit de richting van Gouda en vloog recht op mij af. Terwijl ik keek zag ik dat zich een stipje los maakte van het toestel. Eerst dacht ik dat het een parachutist was die het vliegtuig verliet, maar plotseling zag ik duidelijk de vorm van een vallende bom. Ik schrok erg, en zocht onmiddellijk dekking in onze berging achter de gang. Hier hoorde ik de ontploffing, de bom was in de Kerkstraat terecht gekomen (de inslag verwoeste huizen tegenover de huidige Erasmushof. C.K.). Toen ik daar aankwam zag ik dat er twee huizen in puin lagen. Hete duurde niet lang of de brandweer en het Rode Kruis verschenen. Er hing een mist van stof boven de getroffen plek. Het puinruimen begon met de hand, na vele uren hard werken bleek dat er vier doden te betreuren waren. Er was een klein meisje bij van 4 jaar oud, het zusje van Freek Stapper die bij mij in de klas zat. Freek was er kapot van, de andere drie doden waren een man en een moeder en een kind. Oorlog was wreed, er konden elke dag bommen vallen. Meestal kwamen de vliegtuigen op zondag de spoorlijn werd dan gebombardeerd en beschoten, de lijn werd echter bijna nooit geraakt. Bij de overweg aan de Stationsweg zijn heel wat lichte bommen gevallen, waarbij huizen schade opliepen. Ook vielen er veel bommen in de sloten aan beide zijden van de spoorlijn, deze sloten zijn later gedempt, hier liggen waarschijnlijk nog vele onontplofte bommen. De zgn. spoorsloten zijn na de oorlog gedempt en in het stratenpatroon opgenomen. Hier liggen waarschijnlijk nog vele on ontplofte bommen. Blindgangers in de modder gesmoord en zeer diep doorgedrongen. Er is gewoon zand op gestort.	Karssen, C.	Getuigenverklaring			
Paardenburg : 6685-016	40-45	Bodegraven was onveiliger dan de Meije. Herman en Annie zagen de spoordijk gebombardeerd worden, het huis van Veerman in de Bodegraafse Kerkstraat door een bom instorten en een Duitse legerauto bij Paardenburg verongelukken.	Bakker (1996) pag. 136	Literatuur			
	40-45	Vanwege de bezetting van het schoolgebouw kwam zijn klas terecht in een van de wachtkamers van het station. Na enige weken werd dat een lokaal ergens in de Willemstraat. Een paar weken later werd een trein beschoten. […] Toen Klaas met zijn klasgenoten in de school van de Willemstraat zaten, moesten zij dekking zoeken bij een beschieting op een auto bij Paardenburg. […] Een keer fietste Klaas bijna in een bombardement. Weer was er een aanval op de spoorlijn, een bom miste zijn doel en viel bij toeval op een huis in de Kerkstraat. In dit huis woonde een NSB-er. Zijn vrouw en kind werden dodelijk getroffen. Klaas fietste op dat moment op Buitenkerk en is toen van schrik naar de Meije terug gegaan.	Bakker (1996) pag. 164	Literatuur			
Luchtfoto	11-04-45	Ter plaatse van de Kerkstraat te Bodegraven zijn enkele vernielde woningen zichtbaar. (op een eerdere luchtfoto van 26 februari 1945, foto 4039, is dit niet goed zichtbaar door de schaduwwerking)	Foto 4051 Sortie 4/2258	Wageningen			
Bombardement spoor en brug Bodegraven 5 december 1944							
D.9890: 4206.3-003 D.9592: 0050-072	05-12-44	Up: 1330 Down: 1555. Ca. 7 ? <u>Rail interdiction.</u> 14x500. 6 bombs at bridge over canal D.9592. No hits. 1 N/M East approach. Pylon destroyed on W. 8 bombs at line D.9890 No D/H.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	<u>D.9890</u>: Uit diverse bronnen blijkt dat het spoor ter hoogte van Nieuwerbrug meermaals is aangevallen. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terecht gekomen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en	D.9890: Deelgebied 07

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		Aanvallen op spoordoelen. Brug over een kanaal bij Bodegraven aangevallen met zes 500-ponders, geen treffers, één bijna-treffer. Pilaar ten westen van de brug vernietigd. 8 bommen op het spoor bij de Dubbele Wiericke.				wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit. D.9592: Tevens wordt gemeld dat er bij deze rail interdiction bommen werden afgeworpen op de brug over het kanaal ter hoogte van D. 9592 (bij Bodegraven). De melding in de Operational Record Books van de 2nd TAF is de enige aanwijzing met betrekking tot dit bombardement. Hierbij wordt een coördinaat gegeven met een straal van 1 kilometer (waarvan in de praktijk blijkt dat deze straal in sommige gevallen zelfs nog te onnauwkeurig is). Er zijn geen gegevens uit de literatuur, archieven, EOD-gegevens of luchtfoto's beschikbaar, waarmee de exacte locatie van deze aanval kan worden geverifieerd. Er is dus geen nauwkeurige informatie beschikbaar waarop een deel van het onderzoeksgebied als verdacht kan worden aangemerkt. Gesteld kan worden dat er aan hand van deze meldingen geen explosieven in het onderzoeksgebied liggen.	
Luchtfoto	26-02-45	De luchtfoto dekt het gebied ter hoogte van Bodegraven. Op de foto zijn geen eenduidige sporen van de gemelde bommen rond de spoorbrug te zien.	Foto 4039 106G/4535	Zwolle			
Luchtfoto	26-02-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van Nieuwerbrug. Op de foto zijn ter plaatse van de spoorbrug over de Dubbele Wiericke en het gebied ten westen daarvan meerdere kraters zichtbaar van wisselend formaat. De spoorbrug lijkt kapot te zijn bij gebrek aan schaduwwerking van een eventueel openstaand brugdek. Tevens is er schade (of herstelwerkzaamheden) aan het spoor zichtbaar.	Foto: 3124 Sortie: 106G/4544	Zwolle			
Luchtfoto	11-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van Nieuwerbrug. Op de foto zijn ter plaatse van het spoor onder Nieuwerbrug en richting de Wierickerschans verschillende bomkraters zichtbaar.	Foto 3046 Sortie 4/2258	Zwolle			
Bombardement Hogebrug 5 december 1944							
0059-012	05-12-44	Up: 13:30 Down: 15:55 Ca. 7 ? 16x500 at 2 rly bridges D.9885. N/M's on both. Zestien 500 lbs bommen op twee bruggen bij Hekendorp afgeworpen. Beide bruggen net gemist.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
Luchtfoto	24-12-44	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van de Reeuwijkse plassen en het spoor bij Hogebrug. Er zijn meerdere kraters zichtbaar langs de spoorlijn.	Foto: 4002 Sortie: 16/1511	Wageningen			
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Brisantbommen Lange Ruige Weide 8 december 1944							
6685-023 indicatief	08-12-44	Meldende Stelle: Gemeindesekretär Lange Ruige Weide. Meldender: Secretär Gemeinde Lange Ruige Weide. Tag: Freitag 8 Dec 1944 Zeit: 12 Uhr. Tag des Abwurfes: Freitag 8 Dec 1944 Zeit: 11 Uhr. Genaue Orstangabe: Eisenbahnübergang über den Flusz "Kleine Wiericke" zwischen Hekendorp und Lange Ruige Weide. 100 meter rechts Bahnübergang von den weg Hekendorp-Lange Ruige Weide Richtung Gouda. Zahl der abgeworfen Bomben usw. Sprengbomben: 6 Blindgänger 3. Liegestelle der Blindgänger: bei Stelle unter 4 angegeben. Keine Personenschäden. Sachschäden: Militärische Objekte: Voltreffer auf der Eisenbahn. Nicht militärische objekte: Voltreffer dan den Deich von den Flusz: "Kleine Wiericke" nabei Stelle unter 4 angegeben. Ein Lech in den Deich, wodurch das Wasser von die "Kleine Wiericke" in den Polder "Lange Weide" stromt. Kein Abwehr. Grösze der Trichter: 10 x 8 Meter.	R040a-128	Gemeentearchief Lange Ruige Weide	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
Luchtfoto	24-12-44	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van de Reeuwijkse plassen en het spoor bij Hogebrug. Er zijn meerdere kraters zichtbaar langs de spoorlijn.	Foto: 4002 Sortie: 16/1511	Wageningen			
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
Bombardement watertoren december 1944							
6685-061 indicatief	11-12-44	Uit het dagboek van J.J. de Vries: weer een bomaanval bij de watertoren [Noot TA: bij Bodegraven].	Karssen, C.	Getuigenverklaring	Onverdacht	In het dagboek van De Vries wordt melding gemaakt dat de watertoren te Bodegraven werd getroffen door een bomaanval. Er zijn geen aanvullende bronnen, zoals het gemeentearchief, die het neerkomen van deze bommen bevestigen. Uit de analyse van markeringsnummer 0050-055b blijkt dat de kraters op de luchtfoto afkomstig zijn van het desbetreffende bombardement op 28 januari 1945. Er zijn dus ook geen markeringen op de luchtfoto's die deze specifieke aanval van 11 december 1944 bevestigen. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
Luchtfoto	26-02-45	De luchtfoto dekt het centrum van Bodegraven. Er zijn ten noordoosten van de watertoren twee bomkraters zichtbaar. Tevens is te zien dat een naastgelegen pand is verdwenen (in vergelijking met foto 4234 van 10 september 1944).	Foto 4039 Sortie 106G/4535	Zwolle			
Bombardement op 13 december 1944							
0050-070 indicatief	13-12-44	Up: 10:59 Down: 13:40 8 Spitfires Railway line at D.9891 attacked and road/rail crossing at z.4504 13x250 dropped. Met 13 250-ponders twee doelwitten aangevallen. Eén van de doelwitten was het spoor ten oosten van Bodegraven. Het coördinaat Z4504 correspondeert met een locatie bij Nijkerk en ligt dus buiten het onderzoeksgebied.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit verschillende bronnen kan worden opgemaakt dat het spoor bij Nieuwerbrug en de brug over de Dubbele Wiericke meerdere malen is getroffen door bombardementen. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terecht gekomen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 07
Luchtfoto	26-02-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van Nieuwerbrug. Op de foto zijn ter plaatse van de spoorbrug over de Dubbele Wiericke en het gebied ten westen daarvan meerdere kraters zichtbaar van wisselend formaat. De spoorbrug lijkt kapot te zijn bij gebrek aan schaduwwerking van een eventueel openstaand brugdek. Tevens is er schade (of herstelwerkzaamheden) aan het spoor zichtbaar.	Foto: 3124 Sortie: 106G/4544	Zwolle			
Luchtfoto	11-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van Nieuwerbrug. Op de foto zijn ter plaatse van het spoor onder Nieuwerbrug en richting de Wierickerschans verschillende bomkraters zichtbaar.	Foto 3046 Sortie 4/2258	Zwolle			
Bombardement Nieuwerbrug 15 december 1944							
4206.3-002 Indicatief	15-12-44	Up: 1500 Down: 1640 4 Typhoons Rail Interdiction. 6 x 1000 on Rly E.0090. 2 very near misses on embankment. 2 x 1000 on line E.0565. No hits. Aanval op spoorwegdoelen. 6 1000 lbs bommen op spoorlijn bij Nieuwerbrug. 2 zeer bijna raak op dijk. E.0565 correspondeert met een locatie bij Giessenburg en ligt dus buiten onderzoeksgebied.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen blijkt dat het spoor ter hoogte van Nieuwerbrug meermaals is aangevallen. Het coördinaat van deze specifieke melding geeft als locatie het spoor een paar honderd meter ten oosten van de spoorbrug over de Dubbele Wiericke. Gezien de bekende onnauwkeurigheid van deze coördinatie is het waarschijnlijk dat deze bommen meer naar het westen, ter plaatse van de diverse bomkraters, zijn neergekomen. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terecht gekomen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 07
Luchtfoto	26-02-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van Nieuwerbrug. Op de foto zijn ter plaatse van de spoorbrug over de Dubbele Wiericke en het gebied ten westen daarvan meerdere kraters zichtbaar van wisselend formaat. De spoorbrug lijkt kapot te zijn bij gebrek aan schaduwwerking van een eventueel openstaand brugdek. Tevens is er schade (of herstelwerkzaamheden) aan het spoor zichtbaar.	Foto: 3124 Sortie: 106G/4544	Zwolle			
Luchtfoto	11-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van Nieuwerbrug. Hoewel er op foto 3044 wel hier en daar wat witte vlekjes zichtbaar zijn, zijn er geen eenduidige sporen van de gemelde bommen zichtbaar ter plaatse van het coördinaat. Op foto 3046 zijn ter plaatse van het spoor onder Nieuwerbrug en richting de Wierickerschans wel verschillende bomkraters zichtbaar.	Foto 3044, 3046 Sortie 4/2258	Zwolle			
Schademeldingen Hogebrug Hekendorp 15 december 1944							
6685-057	15-12-44	Schademeldingsformulier. Oorlogsschade der datum 15 December 1944. Hogebrug 165, Hekendorp. Sectie A no. 2160, 1556. fl 2000,-.	R040b-140	Gemeentearchief Hekendorp	Verdacht	Uit het gemeentearchief kan worden opgemaakt het pand aan de Hogebrug 165 schade heeft geleden als gevolg van oorlogsgeweld. Hoewel er geen melding is van een aanval op het spoor op deze datum, wordt er vanuit gegaan dat de schade wel werd veroorzaakt tijdens een van de aanvallen die hier plaatsvonden. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
	01-04-68	Uit de bijgehouden woningkaarten kan worden opgemaakt dat het huis aan de Hogebrug op 1 april 1968 is omgenummerd. Hogebrug 165 is sindsdien Hogebrug 38.	Woningkaarten	Gemeentearchief Bodegraven			
Bombardement Hogebrug 18 december 1944							
0059-010	18-12-44	Up: 15:35 Down: 16:26 4 Typhoons Rail Interdiction: 8x500 dropped on bridge at D.9884 2 N/M Rly at that point. Rail already cut. Acht maal 500 lbs op een brug bij Hogebrug afgeworpen. Twee keer bijna raak op het spoor. Het spoor was al onderbroken.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend	Deelgebied 08
Luchtfoto	24-12-44	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van de Reeuwijkse plassen en het spoor bij Hogebrug. Er zijn meerdere kraters zichtbaar langs de spoorlijn.	Foto: 4002 Sortie: 16/1511	Wageningen			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB		worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Schademelding Hogebrug 1944/1945							
6685-037	18-12-44 – 19-03-45	Schademeldingsformulier. Oorlogsschade. Woonhuis, café met winkel Hogebrug 148, Hekendorp. fl 1315,-.	R040b-140	Gemeentearchief Hekendorp	Verdacht	Uit het gemeentearchief kan worden opgemaakt het pand aan de Hogebrug 148 schade heeft geleden als gevolg van oorlogsgeweld. Hoewel er geen exacte schadedatum bekend is, hebben er in deze periode diverse aanvallen op het spoor plaatsgevonden. Er wordt vanuit gegaan dat de schade werd veroorzaakt tijdens een van deze aanvallen. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
	01-04-68	Uit de bijgehouden woningkaarten kan worden opgemaakt dat het huis aan de Hogebrug op 1 april 1968 is omgenummerd. Hogebrug 148 is sindsdien Hogebrug 4.	Woningkaarten	Gemeentearchief Bodegraven			
Luchtfoto 24 december 1944							
Luchtfoto	24-12-44	De luchtfoto dekt het onderzoekgebied ter hoogte van de Reeuwijkse plassen en het spoor bij Hogebrug. De foto is van redelijke kwaliteit (behoudens enige overbelichting op bepaalde delen en een donkere waas aan de onderkant van de foto) en heeft een goede schaal. De foto is geraadpleegd vanwege verschillende bombardementen op het spoor bij Hogebrug. Meerdere kraters zijn zichtbaar langs de spoorlijn. Verder is op enige afstand ten noordoosten van Hogebrug in het veld een zwarte vlek te zien. Deze vlek is waarschijnlijk niet veroorzaakt door het inslaan van een bom omdat er op latere foto's geen enkel spoor van deze vlek meer te zien is terwijl van de andere vlekken bij Hogebrug, veroorzaakt door bominslagen, op de foto's in april 1945 nog steeds duidelijk de sporen zichtbaar zijn.	Foto: 4002 Sortie: 16/1511	Wageningen	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
Beschieting Hogebrug 25 december 1944							
0059-013 Indicatief	25-12-44	Up: 10:00 Down: 11:55 Typhoons (aantal onleesbaar) 8 x 500 on line Z.5208, all near misses. 8 x 500 online Z.7525, 1 poss hit. Strafed loco and 5 TRG at D.9985, strikes on loco, train stopped. Acht 500 lbs op het spoor bij Putten (Z.5208), allen bijna raak. Acht 500 lbs bommen op het spoor bij 't Harde (Z.7525), één mogelijke treffer. Putten en 't Harde liggen buiten het onderzoeksgebied. Een locomotief met 5 wagons beschoten bij Hogebrug (D.9985), treffers op de locomotief, de trein stopte.	AIR37/715-718	The National Archives	Onverdacht	Bij beschietingen door vliegtuigen kan onderscheid gemaakt worden in: • Beschietingen met machinegeweren (gebruikte projectielen bevatten in de regel geen explosieve componenten). • Beschietingen met boordgeschut en/of raketten (gebruikte projectielen/raketten bevatten explosieve componenten die mogelijk niet tot uitwerking zijn gekomen en in de bodem terecht zijn gekomen). Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat treinen getroffen zijn door beschietingen met boordwapens. Er zijn geen meldingen dat er boordgeschut of raketten gebruikt zijn bij deze beschieting. Bovendien zijn er geen naoorlogse vondsten van geschutsmunitie van boordgeschut of raketten. Er kan daarom gesteld worden dat het onderzoeksgebied onverdacht is met betrekking tot deze beschieting.	Onverdacht
Bombardement viaduct A12/spoorlijn op 29 december 1944							
0034-068	29-12-44	Up: 0825 Down: 1350 8 Spitfires 8 x 250 on loco and 20 TRG E.1893, 2 N/M train stopped, strafed – loco damaged. 8 x 250 on bridge E.0489, 2 hits on road each side of bridge. De bron meldt dat het viaduct van de A12 met de spoorlijn met 8 250 lbs bommen werd aangevallen. Er waren 2 treffers op de weg aan beide zijden van de brug. E.1893 correspondeert met een plaats bij Leidsche Rijn, Utrecht.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen blijkt dat het viaduct van het spoor over de A12 ten oosten van Waarder en ten zuiden van Woerden meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Enkele van de gemelde coördinaten bevinden zich in de nabijheid van het viaduct in plaats van erop. Gezien de bekende onnauwkeurigheid van deze coördinatie is het waarschijnlijk dat deze bommen meer naar het zuiden, ter plaatse van de op de luchtfoto's zichtbare bomkraters, zijn neergekomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 09
Luchtfoto	26-02-45	Deze luchtfoto dekt het oostelijke puntje van het onderzoeksgebied bij het viaduct van de A12 en het spoor bij Woerden. De foto is van goede kwaliteit en heeft een goede schaal. Op de foto zijn stellingen en bomkraters zichbaar in de omgeving van het viaduct. Er zijn tevens kraters van raketten zichtbaar.	Foto 3357 Sortie 106G 4535	Zwolle			
Luchtfoto	11-04-45	Deze luchtfoto dekt het oostelijke puntje van het onderzoeksgebied bij het viaduct van de A12 en het spoor bij Woerden. De foto is van redelijke kwaliteit en heeft een goede schaal. Op de foto zijn stellingen en bomkraters zichbaar in de omgeving van het viaduct. Er zijn tevens kraters van raketten zichtbaar.	Foto 3040 Sortie 4/2258	Wageningen			
Getuigenverklaring blindgangers Oude Rijn							
1e afworp: 6685-067a 2e afworp:	Zomer/najaar -1944	Op 24 september 2012 heeft de heer J. Vermeij contact opgenomen met de gemeente Bodegraven-Reeuwijk met de melding een aanwijs te willen doen van de ligging van een 2-tal niet ontplofte bommen uit de 2de wereldoorlog. Hieronder een verslaglegging van de aanwijs die op 9 november 2012 heeft plaats gevonden: Vanaf de verharding langs de	Vermeij, J.	Getuigenverklaring	Verdacht	Uit de getuigenverklaring van de heer Vermei blijkt dat er in de Oude Rijn ter hoogte van Buitenkerk 10 twee blindgangers terecht zijn gekomen. Gezien de omschreven detals van deze verklaring wordt deze als betrouwbaar gezien.	Deelgebied 12

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk							
Inventarisatie bronnenmateriaal					**Analyse bronnenmateriaal**		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
6685-067b		Oude Rijn achter de woning van Buitenkerk 10 wijst de heer Vermeij op de locatie waar hij in zijn kinderjaren aan het spelen was. Dit was het bruggetje over de watergang de Vliet (Vlietbrug) nabij zijn ouderlijk woning aan de Molenkade in Bodegraven. Een bommenwerper (geen type bekend) kwam uit zuidoostelijke richting laag over, het midden van, de Oude Rijn vliegen en wierp een 2-tal bommen af die met een grote plons in het water terecht kwamen. De bommen ontplofte niet, alleen een behoorlijke golfslag was het gevolg. Naar zijn herinneringen was het de zomer/najaar 1944 en wilde de bommenwerper waarschijnlijk van z'n vracht af werpen om via de Gouwsluis, waar afweergeschut was geplaatst, terug te keren naar z'n basis.				Er is geen concreet aanvullend feitenmateriaal aangetroffen dat er in de gemelde periode ter plaatse een bomaanval is uitgevoerd. De enige melding in deze omgeving is die van 28 januari 1945 (markeringsnummer 0050-055a). Echter, wordt in deze melding expliciet verwezen naar het feit dat de bommen ontploften en daardoor schade aan het ijs op de Oude Rijn veroorzaakte. Dit strookt niet met de melding van de getuige dat de aanval mogelijk in de zomer dan wel najaar van 1944 is geweest. Waarbij bovendien wordt verwezen naar de ontstane golfslag als gevolg van het neerkomen van de bommen. Hieruit blijkt dat het wel degelijk aanvallen zijn geweest. In 2012 werd gemeld dat er ter plaatse een baggerprofiel gerealiseerd zou worden van 3,74 – NAP. Hieraan voorafgaand hebben er detectie- en benaderingswerkzaamheden plaats gevonden waarbij niets aangetroffen werd. Tot deze baggerdiepte worden er geen explosieven verwacht. Mogelijk liggen deze blindgangers echter dieper in de ondergrond. Aangezien het niet eenduidig te bepalen is hoe de kades ten tijde van WOII exact vormgegeven waren, is het verdachte gebied niet tot de watergang beperkt gebleven.	
6685-075	05-07-2002	Ten behoeve van baggerwerkzaamheden zijn door T&A benaderingswerkzaamheden uitgevoerd ter plaatse van het Aarkanaal – Gouwe en Oude Rijn. In het onderzoek zijn verdachte objecten en verstoorde gebieden uit een eerder detectieonderzoek door Saricon (kenmerk 11S142-DR-001 d.d. 10-11-2011) opnieuw vastgesteld. Ter plaatse van de verdachte objecten en onderzochte verstoorde gebieden zijn geen explosieven aangetroffen. Deze gebieden zijn tot baggerdiepte vrijgegeven.	GPR06112849	Archief T&A			
	December-2012	E-mailcorrespondentie periode december 2012 tussen Sep van Sermondt (T&A Survey), Louis van Wijk (gem. Bodegraven-Reeuwijk), Luuk Frijters (DBI), Tristan Dekker (Niebeek Milieumanagement bv). Hieruit blijkt dat in dit deel van het kanaal in het midden een baggerprofiel gerealiseerd wordt tot 3,74 –NAP [Noot TA: dit is vermeld op 17 december 2012].	Diverse e-mails	Archief T&A			
Getuigenverklaring blindganger najaar 1944							
6685-065	Najaar-1944	Getuigen verklaring Dhr. W. van Doorn en zijn zus mevr. Van Doorn. Adres tijdens de oorlog: Zuidzijde 53. Dhr. Van Doorn weet zich nog goed te herinneren dat ongeveer 5 a 6 percelen ten oosten van het gemaal van de Zuidzijderpolder, nabij en in de spoordijk, inslagopeningen van bommen te zien waren. Er is ter plaatse nooit een bom ontploft. Het juiste aantal weet hij niet meer maar het waren er meerdere. Volgens hem is er met deze blindgangers verder nooit iets gebeurd. Ook deze bommen zouden eind 1944 gevallen zijn. Mevr. van Doorn is van deze blindgangers niet op de hoogte.	Aanvullende gegevens - 327133	Saricon (2003)	Verdacht	Uit de getuigenverklaring van de heer Van Doorn blijkt dat er in de spoordijk ten zuidwesten van de Wierickeschans blindgangers zijn ingedrongen. Zijn getuigenis wordt betrouwbaar genoeg geacht om aan te nemen dat er ter plaatse blindgangers aanwezig kunnen zijn. Echter is zijn locatieaanduiging niet geheel exact en daarom is afgebakend rond het spoor ter hoogte van het 5e en 6e perceel ten oosten van het gemaal. Het is onbekend hoeveel toestellen betrokken waren bij de aanval en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon te achterhalen is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 18
Getuigenverklaring blindgangers viaduct A12							
6685-066	Najaar-1944	Getuigen verklaring Dhr. W. van Doorn en zijn zus mevr. Van Doorn. Adres tijdens de oorlog: Zuidzijde 53. Dhr. En mevr. van Doorn hebben gedurende de gehele oorlog aan de Zuidzijde gewoond. Dhr. Van Doorn weet zich goed te herinneren dat bij het viaduct over de A-12, aan de Reeuwijkse kant, een grote hoeveelheid blindgangers terecht zijn gekomen. Van alle afgeworpen bommen is er niet één ontploft. Hij is een aantal keren ter plaatse geweest en heeft de inslagopeningen diverse keren gezien. De bommen zijn in het najaar van 1944 afgeworpen. Dit verhaal is door zijn zuster bevestigd. Hij is van mening dat deze bommen "wel opgeruimd zullen zijn", maar heeft verder geen aanwijzingen of kennis dat dit ook daadwerkelijk is gebeurd.	Aanvullende gegevens - 327133	Saricon (2003)	Verdacht	Naast de getuigenverklaring van de heer Van Doorn, dat er in het najaar van 1944 bommen zijn ingeslagen nabij het viaduct blijkt dat het viaduct in maart 1945 ook het doelwit is geweest van een bomaanval (markeringsnummer 6685-038). Op de luchtfoto 3052 en 3062 van 11 april 1945 zijn ter plaatse dan ook diverse kraters en beschadigingen zichtbaar bij en aan het viaduct. Hoewel de exacte locatie van de door Van Doorn gemelde blindgangers niet eenduidig te bepalen is, wordt aangenomen dat ook deze aanval het viaduct als doelwit had. Het is onbekend hoeveel toestellen betrokken waren bij de aanval en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon te achterhalen is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 19
Getuigenverklaring blindganger Nieuwdorperweg							
6685-068	Eind-1944/begin-1945	Op 18 september 2014 heeft de heer G. Slappendel contact opgenomen met de gemeente Bodegraven-Reeuwijk met de melding van de mogelijke ligging van een niet ontplofte bom uit de Tweede Wereldoorlog aan de Nieuwdorperweg te Reeuwijk-Brug. Hieronder een verslaglegging van het gesprek dat twee medewerkers van de gemeente Bodegraven-Reeuwijk met de heer Slappendel hebben gehad op 29 september 2014: De heer G. Slappendel is geboren in 1936 en woonde toen aan de Nieuwdorperweg E19 naast het hotel/café bij de kruising met de Raadhuisweg te Reeuwijk-Brug. Hij liep op de schooldagen via de Nieuwdorperweg naar de school in Reeuwijk-Dorp en via dezelfde route terug. Eind 1944, begin 1945 reden er door de oorlogssituatie geen auto's meer op die bestrate weg maar soms een paard en wagen. In die tijd bestond de A12 nog uit één dijklichaam en was alleen de nu oostelijke tunnel onder de A12 bij de Nieuwdorperweg aanwezig. Op een morgen eind 1944 of begin 1945 was er, om 08:15 uur op weg naar school, achter de tunnel, direct na de betonrand met hekwerk een groot gat in het wegdek geslagen. Zie bijlage voor de locatie. Het gat stond vol water en er was aan de linkerzijde nog een smal strookje over om uit de tunnel weer op de Nieuwdorperweg te komen. Het gat moet in de nachtelijke uren zijn ontstaan. Er waren geen sporen van een explosie zoals verspreid veen in de omgeving of op de tunnelwanden. Wel was het wegdek van gebakken stenen ter plaatse weggeslagen. Verkeer kon deze plek niet passeren. De heer Slappendel is niet bekend met mogelijk andere inslagen in de nabijheid van de locatie. De Nieuwdorperweg had aan beide zijden water en er was nagenoeg geen verkeer op de weg. De heer Slappendel heeft geen herinneringen aan de waarnemingen op de terugweg anders dan dat	Slappendel, G.	Getuigenverklaring	Verdacht	Uit de getuigenverklaring van de heer Slappendel blijkt dat er bij de kruising van de A12 met de Nieuwdorperweg te Reeuwijk een groot gat was ontstaan. Mogelijk betrof dit gat een bomkrater. Hierbij zijn enkele kanttekeningen te plaatsen zoals het gebrek aan verspreide grond. Wel wordt er melding gemaakt van weggeslagen klinkers. Indien hier inderdaad een bom is ingeslagen, is het niet uit te sluiten dat ter plaatse of in de omgeving blindgangers in de ondergrond aanwezig kunnen zijn. Het is onbekend hoeveel toestellen betrokken waren bij de aanval en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon te achterhalen is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op getroffen gebied.	Deelgebied 20

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk							
Inventarisatie bronnenmateriaal					**Analyse bronnenmateriaal**		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		de weg weer hersteld was. Het herstelwerk aan de bestrating is vermoedelijk dezelfde dag uitgevoerd. De heer Slappendel maakte de wandeling samen met een schoolvriend, A. (Arie) de Ruiter die een jaar jonger was en een klas lager, in de tweede klas, zat. Zij waren de laatste twee leerlingen die in Reeuwijk-Dorp naar school gingen. De heer De Ruiter is nog in leven en woont nu in Bodegraven. Na de eerste melding van de heer Slappendel op 18 september 2014 is door de gemeente contact gezocht met de heer De Ruiter. De heer de Ruiter kon zich niets herinneren van het gemelde voorval. Verder zijn er bij de heer Slappendel geen andere getuigen bekend. De bewoners in de omgeving zijn overleden of vertrokken volgens de heer Slappendel. Navraag bij de heer Slappendel op 16 oktober 2014: De heer Slappendel heeft geen melding gedaan van de mogelijke ligging van een explosief ten tijde van de aanleg van de tweede baan van de rijksweg A12.						
Versperring Burgemeester Lucasselaan Reeuwijk							
GEEN	1944	Burgemeester Lucasselaan in de gemeente Reeuwijk. Plaatsing van versperringsmuur in 1944.	R098-426	Gemeentearchief Reeuwijk	Onverdacht	Uit de bronnen kan worden opgemaakt dat er aan de Burgmeeester Lucasselaan een betonnen versperringsmuur heeft gestaan vanaf 1944. De muur is in 1948 met springstoffen opgeblazen en opgeruimd. Er mag vanuit worden gegaan dat hierbij professioneel te werk is gegaan. Gesteld kan worden dat het onderzoeksgebied onverdacht is met betrekking tot deze melding.	Onverdacht
	40-45	Burgemeester Lucasselaan: Betonnen antitankmuur met twee smalle (fietsers) doorgangen.	R096-14-9	Archief Gerard Maatje			
	20-05-46 12-08-46 11-09-45 31-01-46	Ik wend mij nogmaals tot U met de vraag wanneer ik nu toestemming krijg de versperringsmuur op de Burg. Lucasselaan te doen opruimen. […] en ik hoop dat UWedlGestr. De bunker spoedig zult laten opruimen. De versperring staat leelijk in den weg en ontsiert het plassengebied. […] door de Duitsche bezetting geplaatste Spermuur op de Burgemeester Lucasselaan. […] moge ik U verzoeken mij, als zijnde belast met de registratie van op te ruimen Duitsche verdedigingswerken, wel te willen inlichten nopens het tijdstip, waarop U met de opruiming van de tankmuren op de Burgemeester Lucasselaan denkt te doen aanvangen.	R002-859	Gemeentearchief Reeuwijk			
	26-11-48	Opblazen van de betonnen muur op de Burg. Lucasselaan aan de plas Elfhoeven.	R096-14-9	Archief Gerard Maatje			
	12-48	Voor het opruimen met behulp van pneumatische gereedschappen en springstoffen van het middengedeelte van een betonnen wegversperring staande op de Burgemeester Lucasselaan te Reeuwijk.	R098-426	Gemeentearchief Reeuwijk			
	24-11-48	Het Vrije Woord plaatst op 24 november 1948 een bericht over het opblazen van een betonnen muur op de Burgemeester Lucasselaan aan de plas Elfhoeven te Reeuwijk, 'door de Duitsers als verdedigingswerk gebouwd.'	Kok (2010) deel 3 pag. 41	Literatuur			
Luchtdoelgranaten De Meije 1944-1945							
GEEN	Eind 44-45	Eind winter 1944-1945. In Alphen aan den Rijn stond een luchtdoelgeschut opgesteld dat regelmatig op overvliegende vliegtuigen schoot. Dit gebeurde meestal 's nachts. Maar op een dag, halverwege de morgen, vlogen er een paar vliegtuigen van de geallieerden heel hoog boven de Meije. Bart fietste toen op het vlakke stuk, ter hoogte van Meije 57. Het afweergeschut begon te ratelen. In de lucht zag je allemaal kleine rookpluimpjes ontstaan van de exploderende kogels. […] Het fluitende en sissende geluid was veroorzaakt door de luchtdoelmunitie die geen doel had getroffen, niet was geëxplodeerd en daarna bijna loodrecht naar beneden was komen vallen. In het smeltende ijs dat zo'n vijftien centimeter dik was, waren rondom Bart verschillende gaten van ongeveer vijf centimeter doorsnee geslagen. Hij vond toen een projectiel dat afgeketst was op de bevroren grond en het opspatten veroorzaakt had. De kogel had een stompe punt, was ongeveer acht centimeter lang en zo'n drie centrimeter dik. Gezien de gaten in het ijs waren erg grote krachten mee gemoeid.	Bakker (1996) pag. 122	Literatuur	Onverdacht	Uit de bronnen kan worden opgemaakt er luchtdoelgranaten in het onderzoeksgebied zijn neergekomen. De exacte locatie van het inslaan van deze projectielen is niet te achterhalen. Op basis van deze melding kan geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
Mitrailleurpost en loopgraaf Twaalfmorgen begin 1945							
6685-044	Begin-45	Twaalfmorgen 1: op het terrein van de door de Duitsers in brand gestoken boerderij van Teun Burger zijn prikkeldraadversperringen aangebracht alsmede een versterkte mitrailleurpost, in de buurt de 'bunker' genoemd. Komt voor op kaart BS Gouda van begin 1945.	R096-14-9	Archief Gerard Maatje	Onverdacht	Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat er diverse verdedigingswerken binnen het onderzoeksgebied hebben gestaan. Er is echter geen feitenmateriaal aangetroffen dat deze deze verdedigingswerken in gebruik zijn geweest en dat er explosieven zijn gedumpt en/of achtergelaten. Er kan gesteld worden dat er binnen het onderzoeksgebied geen achtergelaten of gedumpte explosieven aangetroffen kunnen worden.	Onverdacht
Luchtfoto	26-02-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het zuidelijkste deel van de Reeuwijkse plassen en Twaalfmorgen. Op de foto zijn loopgraven zichtbaar bij Twaalfmorgen.	Foto 3266	Zwolle			
Bombardement spoorlijn tussen Gouda en Woerden 15 januari 1945							
5457.4-008	15-01-45	Fighter Command. In de loop van de dag werden 20 Spitfires uitgestuurd voor aanvallen op raketdoelen in het gebied van Den Haag. Wegens het slechte weer keerden 18 onverrichterzake terug. De andere twee voerden van een hoogte van 2000 voet, met vier 250 ponders aanvallen uit op de spoorlijn tussen Gouda en Woerden. Er werden geen treffers waargenomen.	Zwanenburg (z.j.) deel 2 – pag. 517	Literatuur	Verdacht	Uit de gegevens blijkt dat binnen het onderzoeksgebied mogelijk bommen zijn neergekomen. De geraadpleegde luchtfoto's laten duidelijke sporen zien van bominslagen, of er een relatie bestaat met de melding blijft onduidelijk; de melding is erg algemeen. Echter, uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
Bommen omgeving Hendrik Goebelstraat januari 1945							
GEEN	20-01-45	Uit het dagboek van J.J. de Vries: Weer telkens bommen bij ons in de buurt (Noot Karssen: = Hendrik Goebelstraat).	Karssen, C.	Getuigenverklaring	Onverdacht	In het dagboek van J.J. de Vries wordt vermeld dat er bommen in de buurt van de Hendrik Goebelstraat vielen op 20 januari 1945. Er is geen aanvullend feitenmateriaal aangetroffen met meer informatie over de aanval op deze dag. Bovendien zijn op de luchtfoto geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden afgebakend.	Onverdacht
Luchtfoto	26-02-45	De foto dekt het centrum van Bodegraven. Er zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar in de omgeving van de Hendrik Goebelstraat.	Foto 4039 Sortie 106G/4535	Zwolle			
Bombardementen spoorlijn januari, februari, maart 1945							
GEEN	22-01-45	Die dag vallen Typhoons van de 146e Wing de spoorlijnen Utrecht – Gouda, Utrecht – Leiden en Den Haag Staatsspoor – Gouda met 500 ponders aan. Hierbij loopt alleen de spoorlijn ten westen van Leiden schade op.	Huurman (2001) pag. 376	Literatuur	Onverdacht	De bron meldt dat vanaf januari 1945 de spoorlijn in omgeving van het landgoed Linschoten meermaals werd gebombardeerd. Het is onduidelijk welke exacte locatie van de spoorlijn hierbij wordt bedoeld. De stukken van de spoorlijn bij Woerden, ten noorden van de A12 en bij Diemerbroek vallen buiten het onderzoeksgebied. Mogelijk wordt gedoeld op het viaduct met de A12 waarmee deze melding overeenkomt met verschillende aanvallen gemeld van de 2nd TAF. Op basis van deze melding alleen kan geen verdacht gebied worden afgebakend.	Onverdacht
	22-01-45 24-02-45 26-02-45 28-02-45 17/21-03-45	De aanvallen op Rijksweg 12 beperkten zich niet tot beschietingen met de boordwapens, het zogenaamde strafing. Afgaande op de dagboekaantekeningen van Maarten Reinink verschuift het zwaarte punt voor de omgeving van Woerden vanaf januari 1945 naar het bombarderen van de spoorlijn. Alleen al voor de directe omgeving van landgoed Linschoten meldt hij bombardementen op 22 januari, 24, 26 en 28 februari en van 17 tot en met 21 maart 1945.	Kok (2010) pag. 7-8	Literatuur			
Bombardement Bodegraven 28 januari 1945							
Oude Rijn: 0050-055a indicatief	28-01-45	Op zondag 28 januari j.l. hebben onbekende vliegtuigen verscheidene bommen uitgeworpen, waardoor veel dak- en glasschade ontstond.	B051-493	Gemeentearchief Bodegraven	Verdacht	<u>Spoor:</u> uit de beschikbare bronnen, waaronder luchtfoto's, blijkt dat naast verschillende locaties in Bodegraven ook de spoorbaan is getroffen. De melding van de 2nd TAF geeft aan dat er twee treffers nabij het talud waren. Op de luchtfoto's zijn ten noordwesten van Bodegraven kraters zichtbaar rond het spoor. Mogelijk zijn ook bij deze aanval blindgangers in de ondergrond terechtgekomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit. <u>Watertoren:</u> uit het gemeentearchief en de melding in het dagboek van De Vries blijkt dat er 2 bommen zijn neergekomen in het terrein achter de watertoren. Dit wordt bevestigd door de luchtfoto's. Aangezien de aanval werd uitgevoerd door Typhoons die ieder met twee 1000 lbs bommen waren uitgerust, kan gesteld worden dat er aan de hand van deze melding geen explosieven te verwachten zijn binnen het onderzoeksgebied. <u>Oude Rijn</u>: tevens worden er bommen gemeld die terechtkwamen in de Oude Rijn. Dit werd duidelijk door de schade aan het ijs. Ook al hebben deze bommen schade veroorzaakt aan het pakhuis op Buitenkerk 5, is de exacte locatie niet nader te bepalen. Op basis van deze melding kan geen verdacht gebied worden afgebakend. Aangetekend moet worden dat door een getuigen melding werd gemaakt van twee blindgangers in deze omgeving (markeringsnummer 6685-067). Echter, wordt er door de getuigen melding gemaakt dat de aanval mogelijk in de zomer dan wel najaar van 1944 is geweest. Waarbij bovendien wordt verwezen naar de ontstane golfslag als gevolg van het neerkomen van de bommen. Dit strookt niet met het feit dat in deze melding expliciet verwezen wordt naar dat de bommen ontploften en daardoor schade aan het ijs op de Oude Rijn veroorzaakte. Hieruit blijkt dat het wel degelijk aanvallen zijn geweest.	Spoor: Deelgebied 06 Overlap Deelgebied 06 en 14: Deelgebied 25
Watertoren: 0050-055b Spoor: 0050-055c indicatief	28-01-45	Zagen wij, Jasper Jansen, Hoofdwachtmeester der Marcheaussee en Jan Groenendijk, Opperwachtmeester der Marechaussee, […] dat van eenige boven de gemeente Bodegraven vliegende vliegtuigen bommen werden afgeworpen. Wij begaven ons onmiddellijk in de richting waar de bommen gevallen waren, en in Buitenkerk onder de gemeente Bodegraven gekomen zijnde, bemerkte wij, dat er in het vaarwater den Ouden Rijn, onder gemeente Bodegraven, eenige bommen terecht gekomen waren en ontploft, dit bleek ons doordat het ijs, waarmede de Ouden Rijn geheel bedekt, terplaatse geheel was vernield. Van de in de omgeving staande woningen en pakhuizen waren bijna alle ruiten vernield, van verschillende bewoners had ook het meubilair erg geleden. Ook bleek ons dat op het terrein achter den watertoorn (sic), eveneens onder de gemeente Bodegraven eenige bommen waren gevallen en ontploft. Hier waren een tweetal bomtrechters op genoemd terrein aanwezig, en eenige schade aan de in de nabijheid gelegen woningen en gebouwen aangericht. Eenige bewoners werden door glasscherven lichtelijk gewond aan gelaat en handen (schrammen). Verdere ongevallen hadden hierbij niet plaats.	B051-590	Gemeentearchief Bodegraven Gemeentearchief Bodegraven			
	40-45	Bommen vallen neer (97 (noot TA: fotonummer)) Behalve vliegtuigen vallen er ook bommen op en rond Bodegraven neer. De spoorlijn is nog al eens het doelwit, meestal vallen de bommen echter naast de spoorweg. […] de Oude Rijn heeft diverse voltreffers gehad […]	Karssen (1985) pag. 113	Literatuur			
	28-01-45	Ter besteding van de gehele bijdrage betrekking hebbende op een pakhuis aan Buitenkerk 5 gemeente Bodegraven sectie B no. 3506. Datum der schade: 28-01-1945. Schade bedrag: fl. 131,25	B051-432	Gemeentearchief Bodegraven			
	28-01-45	Up: 15:20 Down: 17:20 7 Typhoons 14x1000 at D.9592 2 N/H on embankment. No cuts. Spoor bij Bodegraven aangevallen met 14 duizendponders, 2 bijna-treffers op het talud, spoor zelf intact.	AIR37/715-718	The National Archives			
	28-01-45	ORB 266 Squadron. 'A' flight did a successful interdiction show on a railway line N. of Gouda hits and near misses observed.	AIR 24/1559-49	The National Archives			
	28-01-45	ORB 266 Squadron. Attacked line north of Gouda. 14 x 1000 lb. dropped 2 V.N.M. on embankment, but no cut claimed.	AIR 27/1559-50	The National Archives			
Luchtfoto	26-02-45	De luchtfoto dekt het gebied bij Bodegraven. Er zijn ten noordoosten van de watertoren twee bomkraters zichtbaar. Tevens is te zien dat een naastgelegen pand is verdwenen (in vergelijking met foto 4234 van 10 september 1944).	Foto 4039 Sortie 106G/4535	Zwolle			
Luchtfoto	26-02-45	De foto's dekken het gebied bij Zwammerdam en noordwest Bodegraven. Langs het spoor zijn op meerdere locaties bomkraters zichtbaar.	Foto 3317, 3319 Sortie 106G/4544	Zwolle			
Schademelding Hoge Eind 146 februari 1945							
6685-026	februari-45	Schademeldingsformulier. Oorlogsschade. Hoge Eind 146, L.R. Weide. Sectie B. No 2001 […] fl 8000,-	R040a-235	Gemeentearchief Lange Ruige Weide	Onverdacht	Uit het gemeentearchief kan worden opgemaakt dat Hoge Eind 146 schade heeft geleden. Er is geen aanvullend feitenmateriaal aanwezig waarmee kan worden bepaald exact wanneer en waardoor de schade werd veroorzaakt. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
	01-08-68	Uit de bijgehouden woningkaarten kan worden opgemaakt dat de huizen op Hoogeind op 1 augustus 1968 zijn omgenummerd. Hoogeind 146 is sindsdien 37.	Woningkaarten	Gemeentearchief Bodegraven			
Bombardement spoorbrug Hogebrug 3 februari 1945							
0059-014	03-02-45	Up: 11:58 Down: 18:33 4 Typhoons	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij	Deelgebied 08

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		Rail Interdiction: 8x500 on Rly/Canal bridge D.9885 - 1N/M. Acht 500 lbs bommen op spoorbrug bij Hogebrug, één net mis.				Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Bombardement Hogebrug 6 februari 1945							
0059-015	06-02-45	Up: 09:30 Down: 13:27 4 Typhoons Bridge at D.9884 attacked with 4x 1000 and 4x 500. No Claims. MET and HDT attacked in area E.2949. Een brug bij Hogebrug aangevallen met vier 1000 lbs en vier 500 lbs bommen, geen resultaat gerapporteerd. Een vijandelijk voertuig en een paardenwagen aangevallen in de buurt van Engelen (E.2949, bij Den Bosch).	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Bombardement Nieuwerbrug 6 februari 1945							
0050-074	06-02-45	Up: 09:30 Down: 13:27 10 Typhoons Bridge at D.978904 attacked with 20x500, good concentration with line cut at west approach. Brug ten zuiden van Nieuwerbrug aangevallen met 20 500-ponders, goede concentratie, spoorlijn aan de westkant doorsneden.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit verschillende bronnen kan worden opgemaakt dat het spoor bij Nieuwerbrug en de brug over de Dubbele Wiericke meerdere malen is getroffen door bombardementen. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terecht gekomen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 07
Luchtfoto	26-02-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van Nieuwerbrug. Op de foto zijn ter plaatse van de spoorbrug over de Dubbele Wiericke en het gebied ten westen daarvan meerdere kraters zichtbaar van wisselend formaat. De spoorbrug lijkt kapot te zijn bij gebrek aan schaduwwerking van een eventueel openstaand brugdek. Tevens is er schade (of herstelwerkzaamheden) aan het spoor zichtbaar.	Foto: 3124 Sortie: 106G/4544	Zwolle			
Luchtfoto	11-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van Nieuwerbrug. Op de foto zijn ter plaatse van het spoor onder Nieuwerbrug en richting de Wierickerschans verschillende bomkraters zichtbaar.	Foto 3046 Sortie 4/2258	Zwolle			
Schademeldingen Nieuwerbrug							
6685-010a	06-02-45	Schademeldingsformulier. Jan van Elten. Schadedatum 6 febr. '45. Bomschade aan schuur met koehok. […] Weypoort 70 Bodegraven. Sectie C. Nummer 3709. Schadebedrag: fl. 2940.	B051-432	Gemeentearchief Bodegraven	Onverdacht	In het gemeentearchief wordt gemeld dat het pand aan de Weijpoort 70 schade opliep aan de schuur en het koehok als gevolg van bommen op 6 februari 1945. Verder wordt er in de periode eind 1944 tot april 1945 ook schade gemeld aan panden te Weijland en Nieuwerbrug. Hiervan is onduidelijk waardoor de schade is ontstaan. Hoewel er ook geen specifieke datum wordt genoemd, is het door geografie aannemlijk dat deze te relateren is aan de scahde van Weijpoort 70. Op de bekeken luchtfoto zijn geen eenduidige sporen die het neerkomen van bommen in de directe omgeving van deze schademeldingen bevestigen. Wel zijn er op de foto kraters zichtbaar nabij het spoor onder Nieuwerbrug. Mogelijk dat de schade als gevolg van het bombardement op 6 februari ontstond (markeringsnummer 0050-074). Op basis van deze schademelding kan geen verdacht gebied worden afgebakend.	Onverdacht
	26-02-45	De foto dekt het gebied ter hoogte van het spoor bij Nieuwebrug. Ter plaatse van Weypoort 70 zijn wat lichte verstoringen in de omgeving te zien. Echter, deze zijn geenszins eenduidig te linken aan neergekomen bommen.	Foto 3124 Sortie 106G4544	Zwolle			
GEEN 6685-010b	12-44 – 04-45	Ter besteding van de gehele bijdrage betrekking hebbende op pakhuis en schuur aan Nieuwerbrug 76 gemeente Bodegraven Sectie B no. 3948. Datum der schade: december 1944-april 1945. […] fl. 243,88 Inzake het herstel van het pand Weijland 76 te Bodegraven. Datum der schade: december 1944-april 1945. Fl. 111,88	B051-432	Gemeentearchief Bodegraven			
Aanval Wierickespoorbrug 7 februari 1945							
4206.3-010	07-02-45	Bij een beschieting van de Wierickespoorbrug, door Engelse Spitfires en Hurricanes werd een Duitse soldaat gedood. Het spoorhuisje van Arie van der Meent werd volledig verwoest. Dit bombardement vond plaats op 7 februari 1945 om 1 uur 's middags. In totaal vielen er 16 bommen, waarbij de 2 huizen langs de spoorlijn zwaar beschadigd werden. Het huis van Van de Meent zat al vol met Duitsers. […] Hij liep naar de kaai terwijl er nog een bom in de Wiericke viel. […] Het huis van de familie De Knijff was zodanig beschadigd dat zij gedwongen waren te verhuizen naar de "steenplaats".	Nieuwsbrug (1995) pag. 28	Literatuur	Verdacht	<u>Bombardement:</u> Uit verschillende bronnen kan worden opgemaakt dat het spoor bij Nieuwerbrug en de brug over de Dubbele Wiericke meerdere malen is getroffen door bombardementen. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terecht gekomen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit. <u>Beschieting:</u> Bij beschietingen door vliegtuigen kan onderscheid gemaakt worden	Deelgebied 07
Luchtfoto	26-02-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van Nieuwerbrug. Op de foto zijn ter plaatse van de spoorbrug over de Dubbele Wiericke en het gebied ten westen daarvan meerdere kraters zichtbaar van wisselend formaat. De spoorbrug lijkt kapot te zijn bij gebrek aan schaduwwerking van een eventueel openstaand brugdek. Tevens is er schade (of herstelwerkzaamheden) aan het spoor zichtbaar.	Foto: 3124 Sortie: 106G/4544	Zwolle			
Luchtfoto	11-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van Nieuwerbrug. Op de foto zijn ter plaatse van het spoor onder Nieuwerbrug en richting de Wierickerschans verschillende bomkraters	Foto 3046 Sortie 4/2258	Zwolle			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk							
Inventarisatie bronnenmateriaal					**Analyse bronnenmateriaal**		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		zichtbaar.				in: • Beschietingen met machinegeweren (gebruikte projectielen bevatten in de regel geen explosieve componenten). • Beschietingen met boordgeschut en/of raketten (gebruikte projectielen/raketten bevatten explosieve componenten die mogelijk niet tot uitwerking zijn gekomen en in de bodem terecht zijn gekomen). Uit de bronnen kan niet opgemaakt worden waarmee de aanval werd uitgevoerd. Er is zodoende niet voldoende feitenmateriaal op basis waarvan een verdacht gebied afgebakend kan worden ten aanzien van de beschieting.	
Bombardement Bodegraven/Waarder/Zwammerdam 11 februari 1945							
Waarder: GEEN Bodegraven: 6685-011 indicatief Zwammerdam: GEEN	11-02-45	Zijn te Bodegraven, Zwammerdam en Waarder […] vanuit vliegtuigen verschillende bommen afgeworpen. Te Waarder werd de vijftien jarige Helena Berta van Dam, dienstbode te Waarder gedood, een koe gedood, terwijl drie zoodanig werden gewond, dat zij moesten worden afgemaakt. Te Bodegraven werd de spoorbaan, nabij den overweg Goudscheweg, enigszins ontzet, terwijl te Zwammerdam de bommen in het weiland neerkwamen, nabij de spoorweg. Mevrouw van Ommering, wonende wijk B no. 109a aldaar, werd aan een arm gewond. Er is zoowel te Bodegraven, Zwammerdam als Waarder veel glasschade aan woningen aangericht.	B051-590 R040-91	Gemeentearchief Bodegraven Gemeentearchief Bodegraven Gemeentearchief Waarder	Verdacht	<u>Bodegraven</u>: Uit meerdere bronnen, waaronder luchtfoto's, blijkt dat de spoorbaan bij Bodegraven meermaals is gebombardeerd. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terechtgekomen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit. <u>Waarder:</u> de bron meldt dat er bommen zijn afgeworpen te Waarder. Er zijn geen aanvullende bronnen aangetroffen, zoals stukken in het gemeentearchief, die meer informatie geven over dit bombardement of de exacte locatie daarvan. Op basis van deze melding kan daarom met betrekking tot Waarder geen verdacht gebied worden bepaald. <u>Zwammerdam:</u> uit het gemeentearchief blijkt dat er bommen zijn neergekomen bij de spoorbaan te Zwammerdam. Er zijn geen aanvullende bronnen aangetroffen, zoals stukken in het gemeentearchief, die meer informatie geven over dit bombardement of de exacte locatie daarvan. Op de luchtfoto's zijn wel kraters zichtbaar. Deze liggen te ver van het onderzoeksgebied om erop van invloed te kunnen zijn.	Deelgebied 06 Overlap Deelgebied 06 en 14: Deelgebied 25
	11-02-45	Uit het dagboek van Wim Bos: Vanochtend is er een bom bij de Prinsenstraat, bij de spoorlijn, in de sloot gevallen. De omliggende huizen lagen vol modder. Op een huis lag op het dak drie kruiwagens vol modder, ook in de slaapkamer op het bed. Het huis van Boerefijn moest ontruimd worden.' (Dit is het laatste huis in de Prinsenstraat aan de Zuidoost kant, de kant van de spoorlijn)	Karssen, C.	Getuigenverklaring			
	11-02-45	Uit een krantenbericht: zijn bommen gevallen bij de spoorwegoverweg bij de Goudseweg. Veel glasschade aan woningen.	Karssen, C.	Getuigenverklaring			
Luchtfoto	26-02-45	De luchtfoto's dekken het gebied rond het spoor bij Bodegraven. Op de luchtfoto is schade zichtbaar aan het spoor ten oosten van de overweg aan de Goudseweg.	Foto: 3039 Sortie: 106G/4535	Zwolle			
Beschieting boten bij Driebruggen 11 februari 1945							
6685-012 indicatief	11-02-45	Up: 07:24 Down: 10:23 11 Spitfires Straffed loaded and armed tugs D.9787 1 tug beached. Bewapende en beladen sleepboten bij Driebruggen met boordwapens aangevallen, één sleepboot tegen de kant gelopen, beschadigd.	AIR37/715-718	The National Archives	Onverdacht	Bij beschietingen door vliegtuigen kan onderscheid gemaakt worden in: • Beschietingen met machinegeweren (gebruikte projectielen bevatten in de regel geen explosieve componenten). • Beschietingen met boordgeschut en/of raketten (gebruikte projectielen/raketten bevatten explosieve componenten die mogelijk niet tot uitwerking zijn gekomen en in de bodem terecht zijn gekomen). Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat boten getroffen zijn door beschietingen met boordwapens. Er zijn geen meldingen dat er boordgeschut of raketten gebruikt zijn bij deze beschieting. Bovendien zijn er geen naoorlogse vondsten van geschutsmunitie van boordgeschut of raketten. Er kan daarom gesteld worden dat het onderzoeksgebied onverdacht is met betrekking tot deze beschieting.	Onverdacht
Bombardement spoor ten viaduct bij Woerden 11 februari 1945							
0034-073	11-02-45	Up: 07:58 Down: 10:12 11 Spitfires 3 x 500, 8 x 250 on line E.0389. All N/M's. 7 x 500 and 14 x 250 on line E.9394. All N/M's. Drie 500 lbs en acht 250 lbs bommen op spoorlijn E.0389 (spoor ten zuidwesten van Woerden). Allemaal net gemist. Zeven 500 lbs en veertien 250 lbs bommen op lijn E.9394 (locatie bij Zuthpen). Allemaal net mis.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen blijkt dat het viaduct van het spoor over de A12 ten oosten van Waarder en ten zuiden van Woerden meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Enkele van de gemelde coördinaten bevinden zich in de nabijheid van het viaduct in plaats van erop. Gezien de bekende onnauwkeurigheid van deze coördinatie is het waarschijnlijk dat deze bommen meer naar het zuiden, ter plaatse van de op de luchtfoto's zichtbare bomkraters, zijn neergekomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 09
Luchtfoto	26-02-45	Deze luchtfoto dekt het oostelijke puntje van het onderzoeksgebied bij het viaduct van de A12 en het spoor bij Woerden. De foto is van goede kwaliteit en heeft een goede schaal. Op de foto zijn stellingen en bomkraters zichtbaar in de omgeving van het viaduct. Er zijn tevens kraters van raketten zichtbaar.	Foto 3357 Sortie 106G 4535	Zwolle			
Luchtfoto	11-04-45	Deze luchtfoto dekt het oostelijke puntje van het onderzoeksgebied bij het viaduct van de A12 en het spoor bij Woerden. De foto is van redelijke kwaliteit en heeft een goede schaal. Op de foto zijn stellingen en bomkraters zichtbaar in de omgeving van het viaduct. Er zijn tevens kraters van raketten zichtbaar.	Foto 3040 Sortie 4/2258	Wageningen			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
Schademelding Broekdijk 11 februari 1945							
GEEN	11-02-45	Schademeldingsformulier. Oorlogsschade. Broekdijk no 149 en 149a Lange Ruige Weide. Sectie A no. 1945. Bakkerij, winkel en woonhuis, twee woningen. […] 2518,-	R040a-235	Gemeentearchief Lange Ruige Weide	Onverdacht	Uit het gemeentearchief kan worden opgemaakt dat de panden op Broekdijk 149 en 149a schade hebben geleden. De exacte locatie van deze panden is niet te achterhalen en bovendien is er geen aanvullend feitenmateriaal aanwezig waarmee kan worden bepaald exact waardoor de schade werd veroorzaakt. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
Sabotagedaad Zwammerdam 20 februari 1945							
GEEN	19/20-02-45	In den nacht van 19 op 20 februari jongstleden is, volgens de Duitsche Weermacht, onder de gemeente Zwammerdam een sabotagedaad gepleegd. (Beschadiging spoorbaan Leiden-Woerden).	B051-493	Gemeentearchief Bodegraven	Onverdacht	De spoorbaan Leiden-Woerden onder de gemeente Zwammerdam werd als sabotagedaad beschadigd. De bron meldt echter niet waarmee of waar deze sabotagedaad exact werd gepleegd. Gezien de spoorwegvernieuwing sinds WOII zijn daarom geen explosieven te verwachten op basis van deze melding.	Onverdacht
Noodlanding Spitfire Reeuwijk 21 februari 1945							
6685-007 indicatief	21-02-45	T5275. Supermarine Spitfire LF XVI SM244, 453 Sqdn RAF. Engine trouble, force landed Reeuwijk.	Verliesregister	Literatuur	Onverdacht	Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat een Spitfire is neergekomen in de Broekveldse Polder. Er wordt gemeld dat het een geslaagde noodlanding betrof. Er kan gesteld worden dat eventuele wrakresten niet in de grond zijn ingedrongen en reeds verwijderd zijn. Er zijn op basis van deze melding geen wrakresten van dit toestel binnen het onderzoeksgebied te verwachten.	Onverdacht
	21-02-45	Op 21 februari 1945 maakt een andere Spitfire ook een noodlanding, in de Broekveldse polder op het land van boer Piet Verheul.	Karssen (2013) pag. 192	Literatuur			
	21-02-45	Het verhaal van een Spitfire die bij Reeuwijk een noodlanding maakte, geeft een beeld van het verloop van een dergelijke missie. Het toestel vloog op 21 februari 1945 een missie met drie andere Spitfires van het 453 Squadron, Royal Australian Air Force. Doel van deze missie – nr. 4 – was het bombarderen van de V2-lanveerinrichtingen in het Haagse Bos en het uitvoeren van aanvallen op wegtransporten tussen Utrecht en Leiden. De jagers waren uitgerust met onder elke vleugel een bom van 250 pond. […] Gadd meldde hierna het wegvallen van oliedruk, mogelijk doordat zijn motor beschadigd was geraakt door wegvliegende bomscherven en zag zich hierdoor gedwongen een noodlanding te maken (afbeelding 4). Na een geslaagde landing in de polder Broekvelden, iets ten noorden van het huidige fietspad langs de Surfplas, wisten omwonenden de Australische vlieger op tijd in veiligheid te brengen.	Kok (2010) pag. 7	Literatuur			
	21-02-45	Op 21 februari 1945 voerde de Australische piloot Bill Gadd, samen met drie andere jachtvliegers, allen van het Australische 453e squadron, een aanvalsvlucht uit boven ons land met als doel het aanvallen van V-2 stellingen in het Haagse Bos. Hiervoor was het vliegtuig, dat het registratienummer SM 254 droeg, uitgerust met een extra tank benzine en onder elke vleugel hing een bom van 250 pound. […] Op dat moment kreeg Bill Gadd problemen met zijn motor, de oliedruk van de motor was weggevallen, kennelijk veroorzaakt door scherven van zijn eigen afgeworpen bommen en hij meldde dit aan zijn vluchtleider. Vervolgens bereidde hij zich voor op een noodlanding op het weiland van boer Piet Verheul, iets ten noorden van het huidige fietspad langs de Surfplas. Het was toen half vier in de middag. […] Hoewel de noodlanding plaatsvond in de polder Broekvelden, toen gemeente Zwammerdam, is de hulpveerlening een Reeuwijkse aangelegenheid geweest. Toevoeging archief: Via zijn boordradio meldt Gadd zijn mater, dat hij veilig geland is.	Maatje (2004) pag. 53 R096-14-11	Literatuur Archief Gerard Maatje			
	40-45	In het land van boer Van der Kooy, in Abbesinië, zo noemden wij vroeger die streek, was eens een noodlanding van een Britse jager, kan een Spitfire zijn geweest. Natuurlijk gingen wij daar kijken, met de benenwagen, was een heel eind. En ja, daar stond hij met zijn staart in de lucht, de kromme propeller in de grond.	Molenaar (2010) pag. 152	Literatuur			
Beschieting en bombardement Reeuwijk 21 februari 1945							
Bombardement: 5457.4-037 indicatief Beschieting: GEEN	21-02-45	[vervolg op bovenstaande melding van Kok (2010) markeringsnummer 6685-007] De (huidige N228) werd koers gezet naar de spoorlijn Leiden-Utrecht. De vlieger koos de spoorlijn nabij de Wierickerschans als doel en slaagde erin zijn bommen alsnog los te laten. […]	Kok (2010) pag. 7	Literatuur	Verdacht	De bronnen melden dat de Spitfire het spoor nabij de brug over de Kleine Wiericke (noot TA: hier wordt de Enkele Wiericke mee bedoelt) en de Wierickerschans bombardeerde. De meldingen uit de literatuur is te relateren aan de flight reports van het 453e Squadron. Dit is dus de primaire bron voor deze melding. Uit stukken van de 2nd Tactical Air Force kan dus opgemaakt worden dat ze een aanval uitgevoerd zouden hebben in het onderzoeksgebied, met als doel het spoor. De melding in de Operational Record Books van de 2nd TAF is de primaire aanwijzing met betrekking tot dit bombardement. Hierbij wordt een coördinaat gegeven met een straal van 1 kilometer (waarvan in de praktijk blijkt dat deze straal in sommige gevallen zelfs nog te onnauwkeurig is). Er zijn geen gegevens uit de literatuur, archieven, EOD-gegevens of luchtfoto's beschikbaar, waarmee de omschreven locatie van het spoor nabij Wierickerschans wordt bevestigd. Uit de luchtfoto's blijkt wel dat het spoor en de brug ten oosten van deze melding meermaals zijn getroffen. Vermoedelijk zijn de bommen van Gadd dus ook hier terecht gekomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 07
	21-02-45	[…] Bij de aanval lukte het niet de bommen op de gewenste plaats af te werpen, reden voor de piloot om ze 'verderop', op de spoorlijn Bodegraven-Woerden, nabij de brug over de Kleine Wiericke bij Nieuwerbrug, te laten vallen. Daarna beschoot de piloot een Duitse vrachtauto op de nabijgelegen Rijksweg (nu A12). […]	Maatje (2004) pag. 53 R096-14-11	Literatuur Archief Gerard Maatje			
	21-02-45	4th recce. […] WO Gadd did not bomb being unable to jettison tank. Recced Leiden-Utrecht road, strafed three ton truck stationary painting W. at E.0283, left smoking claimed probably destroyed. W/C Gadd bombed railway line at D.9792. After section set course home WO Gadd said his pressure had gone, he was told to call longbow "at sea". No visual contact was made with him. Shortly afterwards he was heard to say he was getting to bellyland. He was later heard to say he was O.K.	AIR/27/1893/64	The National Archives			
	16/17-02-45 t/m 03-03-45	Fighter Command. Weer andere jagers, die geen goede verkenning van één der rocket-doelen konden krijgen, vielen een aantal spoorwegknooppunten aan, zoals Gouda, Utrecht, Leiden, Velsen, Uitgeest, Heer Hugowaard en Schagen. Verder werden verscheidene aanvallen gedaan op (…) tal van bruggen in de lijnen Gouda-Den Haag, Woerden-Leiden en Haarlem-Den Haag.	2.13.71-368; 2.13.71-577	Nationaal Archief			
Luchtfoto	11-04-45	De luchtfoto dekt het gebied ter hoogte van het spoor en de Enkele Wiericke. De foto is van goede kwaliteit en heeft een goede schaal. De foto is geraadpleegd vanwege het bombardement op 21 februari 1945. Op de foto zijn geen bomkraters zichtbaar ter hoogte van het spoor nabij de Wierickerschans.	Foto: 3048 Sortie: 4/2258	Wageningen			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
Beschieting auto A12 Waarder 22 februari 1945							
6685-004 indicatief	22-02-45	Op Donderdag den 22 februari 1900 vijf en veertig, te omstreeks 17:30 uur, hoorde ik, Arie Plomp, Opperwachtmeester der Marechaussee en behoorende tot opgemelde Groep en Post [Marechausee Gewest Rotterdam, Groep Bodegraven, Post Waarder] dat er boven de gemeente Waarder, uit een Engelsch vliegtuig met boordwapenen geschoten werd. Even daarna werd mij medegedeeld, dat er op den openbaren weg, de Rijksweg No. 12 te Waarder, een auto was beschoten en dat er dooden en gewonden waren.	Kok (2010) pag. 15 R040-91	Literatuur Gemeentearchief Waarder	Onverdacht	Bij beschietingen door vliegtuigen kan onderscheid gemaakt worden in: • Beschietingen met machinegeweren (gebruikte projectielen bevatten in de regel geen explosieve componenten). • Beschietingen met boordgeschut en/of raketten (gebruikte projectielen/raketten bevatten explosieve componenten die mogelijk niet tot uitwerking zijn gekomen en in de bodem terecht zijn gekomen). Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat een auto getroffen is door beschietingen met boordwapens. Er zijn geen meldingen dat er boordgeschut of raketten gebruikt zijn bij deze beschieting. Bovendien zijn er geen naoorlogse vondsten van geschutsmunitie van boordgeschut of raketten, ondanks grootschalig grondverzet in het onderzoeksgebied, de uitbreiding van de A12. Er kan daarom gesteld worden dat het onderzoeksgebied onverdacht is met betrekking tot deze beschieting.	Onverdacht
	22-02-45	Meldend bureau: Marechaussee Groep Bodegraven […] Dag van afwerping c.q. aanval: Donderdag 22 Feb. 1945 te 17.30 uur Preciese plaatsaanduiding: Rijksweg No. 12 te Waarder […] Aantal met boordwapenen aanvallende vliegtuigen: één […] Schade voor personen: a. Weermacht geen dooden, licht gewonden, zwaar gewonden. b. Burgers vijf dooden, twee licht gewonden, 5 zwaar gewonden. Materieele schade: a. Militaire objecten: geen b. Niet militairen objecten: geen Afweer: geen	R040-91	Gemeentearchief Waarder			
Beschieting vrachtauto A12 Waarder lente 1945							
6685-005 indicatief	Lente-45	In de vroege lente van 1945 kreeg een met vrouwen en kinderen afgeladen open vrachtauto, op de autoweg (thans A12) bij het dorp Waarder, enkele salvo's mitrailleurvuur van overvliegende geallieerde vliegtuigen. Dit resulteerde in een gruwelijke chaos en een onbeschrijfelijke ellende. Er waren ongeveer veertien doden, tientallen zwaargewonden en stervenden.	Blijham (2004) pag. 89	Literatuur	Onverdacht	Bij beschietingen door vliegtuigen kan onderscheid gemaakt worden in: • Beschietingen met machinegeweren (gebruikte projectielen bevatten in de regel geen explosieve componenten). • Beschietingen met boordgeschut en/of raketten (gebruikte projectielen/raketten bevatten explosieve componenten die mogelijk niet tot uitwerking zijn gekomen en in de bodem terecht zijn gekomen). Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat een vrachtauto getroffen is door beschietingen met boordwapens. Er zijn geen meldingen dat er boordgeschut of raketten gebruikt zijn bij deze beschieting. Bovendien zijn er geen naoorlogse vondsten van geschutsmunitie van boordgeschut of raketten, ondanks grootschalig grondverzet in het onderzoeksgebied, de uitbreiding van de A12. Er kan daarom gesteld worden dat het onderzoeksgebied onverdacht is met betrekking tot deze beschieting.	Onverdacht
	Lente-45	In het voorjaar van 1945 wordt een kindertransport bij Waarder beschoten. De chauffeur had verzuimd de oude weg van Bodegraven naar Utrecht te nemen, maar was over de levensgevaarlijke Rijksweg gereden. Negen doden en 25 gewonden vielen bij dit ongeluk.	Karssen (1985) pag. 114	Literatuur			
	40-45	[…] Ook een aanval op rijksweg 12 net voorbij de oprit, op een open vrachtwagen, vol met kinderen, was voor Nieuwerburg van betekenis, omdat de EHBO toen hulp moest verlenen. Dit was de oorlog in al zijn ellende. […]	Nieuwsbrug (1995) pag. 28	Literatuur			
Bombardement spoor tussen Alphen a/d Rijn en Bodegraven							
0050-077	25-02-45	Up: 09:56 Down: 13:45 266 Sqdn. 146 Wing 8 Typhoons 14x500 3 hits D.9295 – 9592 14 500-ponders afgeworpen op het spoor, ergens tussen Alphen aan den Rijn en Bodegraven, waarvan drie treffers, geen exacte locatie gegeven.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit meerdere bronnen, waaronder luchtfoto's, blijkt dat de spoorbaan in de omgeving van Bodegraven meermaals is gebombardeerd. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terechtgekomen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 06 Overlap Deelgebied 06 en 14: Deelgebied 25
	16/17-02-45 t/m 03-03-45	Fighter Command. Weer andere jagers, die geen goede verkenning van één der rocket-doelen konden krijgen, vielen een aantal spoorwegknooppunten aan, zoals Gouda, Utrecht, Leiden, Velsen, Uitgeest, Heer Hugowaard en Schagen. Verder werden verscheidene aanvallen gedaan op (…) tal van bruggen in de lijnen Gouda-Den Haag, Woerden-Leiden en Haarlem-Den Haag.	2.13.71-368; 2.13.71-577	Nationaal Archief			
Luchtfoto	26-02-45	De foto's dekken het gebied bij Zwammerdam en noordwest Bodegraven. Langs het spoor zijn op meerdere locaties bomkraters zichtbaar.	Foto 3317, 3319 Sortie 106G/4544	Zwolle			
Luchtfoto	11-04-45	De foto's dekken het gebied bij Bodegraven. Ten westen van Bodegraven tot aan het gebied ter hoogte van de kern van Bodegraven bij Oud-Bodegraven zijn meerdere bomkraters zichtbaar (waarvan sommigen al zijn hersteld), deze waren op foto 4039 ook al zichtbaar. Ten oosten van de spoorwegovergang in de Goudseweg is een stuk hersteld spoor zichtbaar, in de omgeving van militair terrein met veel geroerde grond, waardoor niet is vast te stellen of dit komt doordat het gebied getroffen is door afwerpmunitie of dat hier geprobeerd is een andere spoorwegovergang aan te leggen.	Foto: 4051 en 4053 Sortie: 4/2258	Wageningen			
Versperringen en afgebroken huizen Reeuwijk							
GEEN	40-45	Weg van Gouda over Reeuwijkse brug naar Bodegraven. Tusschen paal 6,9 en 6,8 zijn aan de Westkant de huizen over een lengte van 60 m afgebroken. Tusschen de weg en de brede (xxx) vaart bevinden zich hier versterkingen. Halverwege de palen 5,7 en 6,8 een muur over het voetpad tussen de brede vaart en de plas. Opening van 90 cm. Halverwege de palen 6,6 en 6,8 een muur over de weg, met opening van (xxx) m. De sloot langs de Westzijde van de weg is hier vanaf de muur over 20 m tot (xxx) verbreed en buigt dan nog 30 m westwaarts, eveneens 10 m breed. Langs de (xxx) kant van de weg loopgraven en Mg stellingen (één voor de muur en (xxx)) west. Langs de oostzijde der weg prikkeldraad tot halverwege de (xxx) er voorbij. Waar het tot 100 m in het weiland loopt. Bij paal 6,2 aan de westzijde van de weg overal stellingen, verbonden door loopgraven. Hierbij 80 m drie lange artillerie. Bij paal 5,9 zijn de huizen aan de (xxx) één tot huis (xxx) houtenloods westkant van de weg over een afstand van ca. 60 m afgebroken. Noot TA: stuk is slecht leesbaar.	575-383	NIMH	Onverdacht	Uit het archiefstuk van de NIMH en de luchtfoto's kan worden opgemaakt dat er stellingen en versperringen aan de Bodegraferstraatweg en de Notaris Daumerielaan, binnen en net buiten het onderzoeksgebied, stonden. Er is echter geen feitenmateriaal dat deze stelling(en) in gebruik zijn geweest en dat er explosieven zijn gedumpt en/of achtergelaten. Er kan gesteld worden dat er binnen het onderzoeksgebied geen achtergelaten of gedumpte explosieven aangetroffen kunnen worden. Tevens blijkt uit beide bronnen dat er huizen zijn afgebroken. Aangenomen wordt dat dit bewust is gedaan als verdedigingsmaatregel (vermoedelijk ter verbreding van het schietveld) en ook op basis hiervan geen explosieven binnen het	Onverdacht

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk							
Inventarisatie bronnenmateriaal					**Analyse bronnenmateriaal**		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
Luchtfoto	26-02-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het zuidelijkste deel van de Reeuwijkse plassen en de Platteweg. Op de foto's zijn stellingen, versperringen en afgebroken huizen zichtbaar aan de Bodegraafsestraatweg en de Notaris d'Aumerielaan zichtbaar.	Foto 3047, 3048 Sortie 106G/4535	Zwolle		onderzoeksgebied aangetroffen kunnen worden.	
Luchtfoto's 26 februari 1945							
Luchtfoto	26-02-45	De foto's dekken het gebied bij Zwammerdam en noordwest Bodegraven. De foto's zijn van gemiddelde kwaliteit. De foto's zijn geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse eind WOII. Langs het spoor zijn op meerdere locaties bomkraters zichtbaar. Daarnaast zijn drie vlekken in het veld zichtbaar die vermoedelijk zijn veroorzaakt door bom- of raketkraters. Op foto 3317 zijn tevens twee kleine loopgraven te zien.	Foto 3317, 3319 Sortie 106G/4544	Zwolle	Onverdacht	Bommen: zie toelichting bij markeringsnummers 0050-055c en -077.	Onverdacht
Luchtfoto	26-02-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het centrum van Bodegraven. De foto is van goede kwaliteit en heeft een goede schaal. Ze zijn geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse van eind WOII. Ten westen van Bodegraven tot aan het gebied ter hoogte van de kern van Bodegraven zijn meerdere stellingen en bomkraters zichtbaar, is militair terrein zichtbaar en een bunker. Ten noorden van Oude Rijn en Bodegraven zijn eveneens stellingen en loopgraven zichtbaar. Ten oosten van de overweg aan de Goudseweg is schade aan het spoor zichtbaar.	Foto 3039, 4039 Sortie 106G/4535	Zwolle	Onverdacht	Bommen: zie toelichting bij markeringsnummers 0050-055, -072, -077, 6685-061 hierboven. Schade aan spoor: zie toelichting bij markeringsnummer 6685-011. Stellingen: Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat er stellingen binnen en nabij het onderzoeksgebied hebben gestaan. Er is echter geen feitenmateriaal aangetroffen dat deze stellingen in gebruik zijn geweest en dat er explosieven zijn gedumpt en/of achtergelaten. Bovendien zijn delen van het onderzoeksgebied naoorlogs geroerd bij het aanleggen van nieuwe woonwijken en industrie. Er kan gesteld worden dat er binnen het onderzoeksgebied geen achtergelaten of gedumpte explosieven aangetroffen kunnen worden.	Onverdacht
Luchtfoto	26-02-45	De luchtfoto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van de Oud Bodegraafseweg. De foto heeft een goede schaal en is van goede kwaliteit. De foto is geraadpleegd vanwege de bommen gemeld door Vonk (5457.4-034a). Op de luchtfoto zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar.	Foto 4041 Sortie 106G/4535	Zwolle	Onverdacht	Er zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar binnen het onderzoeksgebied.	Onverdacht
Luchtfoto	26-02-45	Deze luchtfoto's dekken het noordoostelijke deel van het onderzoeksgebied tussen Bodegraven en De Meije. De foto's zijn van goede kwaliteit en hebben een goede schaal. Ze zijn geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse van eind WOII. Op de luchtfoto's zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen binnen het onderzoeksgebied zichtbaar.	Foto 3033, 3035, 3253 Sortie 106G/4535	Zwolle	Onverdacht	Op de luchtfoto's zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen binnen het onderzoeksgebied zichtbaar.	Onverdacht
Luchtfoto	26-02-45	Deze luchtfoto dekt het noordoostelijke deel van het onderzoeksgebied tussen Bodegraven en De Meije. De foto is van goede kwaliteit en heeft een goede schaal. De foto is geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse eind WOII. De twee kraters ten zuiden van de Hazekade zoals zichtbaar op 4104 zijn nog steeds goed zichtbaar op deze foto. De zuidelijkste krater staat hier nu ook vol met water.	Foto 3251 Sortie 106G/4535	Zwolle	Onverdacht	Zie de toelichting bij luchtfoto 4104 van 16 augustus 1943.	Onverdacht
Luchtfoto	26-02-45	Deze luchtfoto dekt het noordoostelijke deel van het onderzoeksgebied tussen Bodegraven en De Meije. De foto is van goede kwaliteit en heeft een goede schaal. De foto is geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse eind WOII. Op de foto zijn de drie kraters uit 1943 (foto 4104) duidelijker zichtbaar. Tevens is er een vlek zichtbaar tussen de twee noordelijkste en de zuidwestelijke kraters zichtbaar. Deze doet denken aan een (oude) bomkrater. Echter, op de foto van 1943 zijn hier geen sporen van zichtbaar en er zijn geen andere aanwijzingen dat hier op een ander moment nogmaals bommen zijn gevallen. Op de luchtfoto zijn tevens een aantal stellingen zichtbaar ten oosten van de Kerkweg onder de Dwarswetering.	Foto 3036 Sortie 106G/4535	Zwolle	Onverdacht	Bomkraters: zie de de toelichting bij markeringsnummer 6685-008 hierboven. Stellingen: uit de bronnen kan opgemaakt worden dat er stellingen binnen het onderzoeksgebied hebben gestaan. Er is echter geen feitenmateriaal aangetroffen dat deze stellingen in gebruik zijn geweest en dat er explosieven zijn gedumpt en/of achtergelaten. Bovendien zijn delen van het onderzoeksgebied naoorlogs geroerd bij het aanleggen van nieuwe woonwijken en industrie. Er kan gesteld worden dat er binnen het onderzoeksgebied geen achtergelaten of gedumpte explosieven aangetroffen kunnen worden.	Onverdacht
Luchtfoto	26-02-45	De luchtfoto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van de spoorbrug over de Dubbele Wiericke bij Nieuwerbrug. De foto is van redelijke kwaliteit en heeft een goede schaal. De foto is geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse eind WOII. Op de foto zijn ter plaatse van de spoorbrug over de Dubbele Wiericke en het gebied ten westen daarvan meerdere kraters zichtbaar van wisselend formaat. De spoorbrug lijkt kapot te zijn bij gebrek aan schaduwwerking van een eventueel openstaand brugdek. Tevens is er schade (of herstelwerkzaamheden) aan het spoor zichtbaar.	Foto 3124 Sortie 106G/4544	Zwolle	Onverdacht	Bommen: zie de toelichting bij markeringsnummers 0050-067, -070, -074, 4206.3-002, -003, 010 en 6685-010.	Onverdacht
Luchtfoto	26-02-45	Deze luchtfoto dekt het oostelijke puntje van het onderzoeksgebied bij het viaduct van de A12 en het spoor bij Woerden. De foto is van goede kwaliteit en heeft een goede schaal. De foto is geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse eind WOII. Op de foto zijn stellingen en bomkraters zichtbaar in de omgeving van het viaduct. Er zijn tevens kraters van raketten zichtbaar. Ten westen van het viaduct zijn enkele verstoringen zichtbaar. Na vergelijking met enkele andere foto's zijn deze niet eenduidig te relateren aan sporen van oorlogshandelingen.	Foto 3357 Sortie 106G/4535	Zwolle	Onverdacht	Bommen: zie de toelichting bij markeringsnummers 0034-058, -061, -068 en 6685-021. Stellingen: uit de bronnen kan opgemaakt worden dat er stellingen binnen en nabij het onderzoeksgebied hebben gestaan. Er is echter geen feitenmateriaal aangetroffen dat deze stellingen in gebruik zijn geweest en dat er explosieven zijn gedumpt en/of achtergelaten. Bovendien zijn delen van het onderzoeksgebied naoorlogs geroerd bij het verbreden van de A12. Er kan gesteld worden dat er binnen het onderzoeksgebied geen achtergelaten of gedumpte explosieven aangetroffen kunnen worden.	Onverdacht

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk							
Inventarisatie bronnenmateriaal					**Analyse bronnenmateriaal**		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
Luchtfoto	26-02-45	De luchtfoto dekt het onderzoeksgebied ten zuidoosten van Waarder. De foto is van goede kwaliteit en heeft een goede schaal. De foto is geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse eind WOII. Op de foto zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar in het onderzoeksgebied.	Foto 4142 Sortie 106G/4535	Zwolle	Onverdacht	Op de luchtfoto zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar in het onderzoeksgebied.	Onverdacht
Luchtfoto	26-02-45	Deze luchtfoto's dekken het onderzoeksgebied tussen de Reeuwijkse plassen en de A12. De foto's zijn van goede kwaliteit en hebben een goede schaal. Ze zijn geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse van eind WOII. Op de foto zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar in het onderzoeksgebied.	Foto 3259 Sortie 106G/4544	Zwolle	Onverdacht	Op de luchtfoto zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar.	Onverdacht
Luchtfoto	26-02-45	Deze luchtfoto's dekken het gebied ter hoogte van noordelijkste deel van de Reeuwijkse Plassen. De foto's zijn van goede kwaliteit en hebben een goede schaal. Ze zijn geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse van eind WOII. Op de foto's zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar in het onderzoeksgebied.	Foto 3044, 3261, 3262 Sortie 106G/4535	Zwolle	Onverdacht	Op de luchtfoto's zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar.	Onverdacht
Luchtfoto	26-02-45	Deze luchtfoto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het midden van de Reeuwijkse plassen. De foto's zijn van goede kwaliteit en hebben een goede schaal. Ze zijn geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse van eind WOII. Er zijn panden verdwenen aan de Zoutmansweg. Verder zijn er geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar in het onderzoeksgebied.	Foto 3046, 3264 Sortie 106G/4535	Zwolle	Onverdacht	Op de luchtfoto's is er schade aan panden zichtbaar. Er zijn echter geen aanwijzingen dat deze verband houden met aan explosieven gerelateerde oorlogshandelingen.	Onverdacht
Luchtfoto	26-02-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het zuidelijkste deel van de Reeuwijkse plassen en de Platteweg. De foto's zijn van goede kwaliteit en hebben een goede schaal. Ze zijn geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse van eind WOII. Op foto 3047 zijn stellingen zichtbaar aan de Bodegraafsestraatweg, in en nabij het onderzoeksgebied. Op foto 3048 zijn versperringen en stellingen zichtbaar op de Bodegraferstraatweg en de Notaris Daumerielaan.	Foto 3047, 3048 Sortie 106G/4535	Zwolle	Onverdacht	Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat er diverse verdedigingswerken binnen en nabij het onderzoeksgebied hebben gestaan. Er is echter geen feitenmateriaal aangetroffen dat deze verdedigingswerken in gebruik zijn geweest en dat er explosieven zijn gedumpt en/of achtergelaten. Bovendien zijn delen van het onderzoeksgebied naoorlogs geroerd bij het aanleggen van nieuwe woonwijken en industrie. Er kan gesteld worden dat er binnen het onderzoeksgebied geen achtergelaten of gedumpte explosieven aangetroffen kunnen worden.	Onverdacht
Luchtfoto	26-02-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het zuidelijkste deel van de Reeuwijkse plassen en Twaalfmorgen. De foto is van goede kwaliteit en heeft een goede schaal. Ze zijn geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse van eind WOII. Op de foto zijn loopgraven zichtbaar bij Twaalfmorgen en bomkraters nabij het spoor. Ten noorden van het spoor zijn stellingen en loopgraven zichtbaar.	Foto 3266 Sortie 106G/4535	Zwolle	Onverdacht	<u>Bommen</u>: deze zijn reeds bij bovenstaande analyses van Deelgebied 08 besproken. <u>Diverse verdedigingswerken</u>: uit de bronnen kan opgemaakt worden dat er diverse verdedigingswerken binnen het onderzoeksgebied hebben gestaan. Er is echter geen feitenmateriaal aangetroffen dat deze verdedigingswerken in gebruik zijn geweest en dat er explosieven zijn gedumpt en/of achtergelaten. Er kan gesteld worden dat er binnen het onderzoeksgebied geen achtergelaten of gedumpte <u>explosieven aangetroffen kunnen worden</u>.	Onverdacht
Luchtfoto	26-02-45	Deze foto dekt het gebied ter hoogte van de polder ten zuiden van Twaalfmorgen. De foto is van goede kwaliteit en heeft een goede schaal. De foto is geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse eind WOII. Op de foto zijn meerdere bomkraters zichtbaar langs het spoor.	Foto 4318 Sortie 106G/4536	ACIU	Onverdacht	<u>Bommen</u>: deze zijn reeds bij bovenstaande analyses van Deelgebied 08 besproken.	Onverdacht
Sabotage spoorlijn Hogebrug							
Hekendorp: 0059-009 indicatief Putkop: GEEN	04-03-45	De Goudse sabotagegroep voert een aanslag op het spoor bij Hekendorp uit. De aanslag vond plaats daar waar zich nu ongeveer het viaduct bevind (mogelijk de onderdoorgang in de weg Hoogeind-Opweg, toen nog een gelijkvloerse kruising). Bij de aanslag is een militaire trein ontspoort. De aanslag vond plaats op 4 maart 1945.	Huurman (2001); Pollemans (2005)	Literatuur	Onverdacht	Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat het spoor in het onderzoeksgebied is vernield. Er wordt gesproken over een aanslag, waardoor aangenomen mag worden dat hierbij explosieven zijn gebruikt. De spoorbaan is naoorlogs vernieuwd bij een uitgevoerde verbreding. Naoorlogs is op de aangegeven locatie een spoorviaduct/wegonderdoorgang aangebracht. Verder zijn er geen feiten die erop duiden dat er explosieven in het water of op land terecht zijn gekomen bij deze actie. De genoemde locatie betreft een landlocatie 'daar waar zich nu het viaduct bevind'. Het onderzoeksgebied kan niet verdacht verklaard worden op basis van deze gebeurtenis. De locatie bij Putkop ligt te ver van het onderzoeksgebied om erop van invloed te kunnen zijn.	Onverdacht
	14-03-45	Met behulp van springstoffen blaast een groep van zes mannen […] de stalen spoorbrug over de Rijn bij Putkop op. Het is wat merkwaardig dat deze overigens spectaculaire aanslag zo'n ruime aandacht heeft gekregen, terwijl er zo weinig is geschreven over een eerdere actie van de plaatselijke knokploeg waarbij zij een militaire trein laten ontsporen. Deze actie vindt plaats bij Hekendorp, ongeveer op de plaats waar nu het viaduct is. In het archiefstuk "Rijnland 14 Maart" wordt er melding van gemaakt dat de aanslag een succes is geworden.	Pollemans (2005) pag. 59	Literatuur			
Aanvallen spoorlijnen West-Nederland 5 maart 1945							
0059-004	05-03-45	Vliegtuigen bombarderen op zaterdag 5 maart de spoorlijnen in West-Nederland , om de V-wapentransporten te verhinderen. Onder andere het station Delft, de splitsing Alphen aan den Rijn, de spoorlijn Gouda-Woerden en de splitsing Heerhugowaard.	Huurman (2001) pag. 377	Literatuur	Verdacht	Uit de gegevens blijkt dat binnen het onderzoeksgebied mogelijk bommen zijn neergekomen. De geraadpleegde luchtfoto's laten duidelijke sporen zien van bominslagen, of er een relatie bestaat met de melding blijft onduidelijk; de melding is erg algemeen.	Deelgebied 08
	05-03-45	Fighter Command. Woerden- Gouda spoorlijn. Vier vliegtuigen met acht 250-ponders brisant. Resultaat redelijk	Zwanenburg (z.j.) deel 2 – pag. 576	Literatuur			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
	3/4-03-45 t/m 12-03-45	Fighter Command. Tevens werd een aantal luchtafweer-vuurmonden nabij Den Haag door Spitfires bestookt en werd de spoorlijn tusschen Den Haag en Gouda gebombardeerd. (…) Verder werden dien dag tal van aanvallen op de spoorlijnen in West-Nederland gedaan, zoals op het station te Delft, de splitsing te Alphen-aan-den-Rijn, de lijn Gouda-Woerden en de splitsing Heer Hugowaard. [...] Den volgenden dag [noot TA: 10 maart 1945] werden nogmaals "Duindigt" en het "Ravellijn" aangevallen en concentreerden 53 Spitfires hun aanvallen op de spoorlijnen in het Gouda-Woerden –Alphen disctrict.	2.13.71-368; 2.13.71-577	Nationaal Archief		Echter, uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Aanvallen spoorlijnen West-Nederland 10 maart 1945							
0059-005	10-03-45	Op zaterdag 10 maart vallen 53 Spitfires van Fighter Command de spoorlijnen in de driehoek Gouda-Woerden-Alphen aan den Rijn aan.	Huurman (2001) pag. 377	Literatuur	Verdacht	Uit de gegevens blijkt dat binnen het onderzoeksgebied mogelijk bommen zijn neergekomen. De geraadpleegde luchtfoto's laten duidelijke sporen zien van bominslagen, of er een relatie bestaat met de melding blijft onduidelijk; de melding is erg algemeen. Echter, uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
	10-03-45	Fighter Command. Door 53 vliegtuigen werden aanvallen uitgevoerd op spoorwegverbindingen in het gebied Woerden, Gouda, Boskoop, waarbij 12 ton brisant met over het algemeen goed gevolg werd afgeworpen. Twee vrachtauto's worden geclaimd als vernield, 15 als beschadigd.	Zwanenburg (z.j.) deel 2 – pag. 579-580	Literatuur			
	3/4-03-45 t/m 12-03-45	Fighter Command. Tevens werd een aantal luchtafweer-vuurmonden nabij Den Haag door Spitfires bestookt en werd de spoorlijn tusschen Den Haag en Gouda gebombardeerd. (…) Verder werden dien dag tal van aanvallen op de spoorlijnen in West-Nederland gedaan, zoals op het station te Delft, de splitsing te Alphen-aan-den-Rijn, de lijn Gouda-Woerden en de splitsing Heer Hugowaard. [...] Den volgenden dag [noot TA: 10 maart 1945] werden nogmaals "Duindigt" en het "Ravellijn" aangevallen en concentreerden 53 Spitfires hun aanvallen op de spoorlijnen in het Gouda-Woerden –Alphen disctrict.	2.13.71-368; 2.13.71-577	Nationaal Archief			
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Trein rijdt op mijn 13 maart 1945							
0059-007 indicatief	13-03-45	Ongevallenwagen 'Utrecht' 03.45 uur aangevraagd. Een trein tussen Gouda en Woerden op een mijn gereden. Vertrek 05.28 uur. Hersporingswerkzaamheden 09.20 uur beëindigd.	Huurman (2001) pag. 510	Literatuur	Onverdacht	Er zijn geen aanvullende bronnen, zoals het gemeentearchief of de EOD, waaruit opgemaakt kan worden dat binnen of in de directe omgeving van het onderzoeksgebied mijnen zijn gelegd en eventueel wat de exacte locatie daarvan geweest is. Vermoedelijk betreft het een actie van het verzet. Indien er nog andere explosieven ter plaatse zijn gebruikt, dan zullen deze mee zijn geëxplodeerd of bij de hersporingswerkzaamheden verwijderd zijn. Het onderzoeksgebied is onverdacht met betrekking tot deze melding.	Onverdacht
Aanvallen op het spoor Zuid-Holland maart 1945							
GEEN	18-03-45	Tussen 07.05 en 19.10 uur werden 113 Spitfires uitgestuurd voor aanvallen op spoorwegdoelen bij Den Haag. Van deze deden er 103 een aanval op hun primaire doel, waarbij 31 ton brisant werd afgeworpen en met boordwapens doelen in het gebied Leiden, Gouda, Woerden, Delft, Rotterdam en Den Haag onder vuur werden genomen. Verscheidenie spoorbruggen in bovengenoemd gebied en een spoorwegknooppunt ten zuiden Alphen werden over het algemeen met goed gevolg gebombardeerd […] Acht vliegtuigen wierpen met goed gevolg ca. een ton brisant af op een brug bij Tempel en een ten zuiden van Den Haag. Het is waarschijnlijk dat spoorlijnen op tenminste zeven plaatsen met diverse voltreffers werden vernield.	Zwanenburg (z.j.) deel 2 – pag. 588	Literatuur	Onverdacht	Uit diverse bronnen blijkt dat een brug bij Tempel op 18 maart 1945 zou zijn aangevallen. De Spitfires haddden het spoor als doelwit voor deze aanval. Achteraf bleek dat zij het spoor niet hadden getroffen, maar dat dit een brug in de weg was. Bij Tempel te Reeuwijk zijn geen wegen die overduidelijk aangezien kunnen worden voor een spoorlijn. Ze zijn niet recht genoeg en er zijn ook geen overduidelijke bruggen van belang. Op de luchtfoto's uit de omgeving zijn ook geen eenduige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar. Bovendien zijn er andere bronnen, zoals stukken uit het gemeentearchief, waaruit blijkt dat Tempel te Reeuwijk getroffen is door bommen. Mogelijk betrof deze melding Tempel bij Rodenrijs. Op basis van dit feitenmateriaal kan geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
	18-03-45	Fighter Command. 12 Group. […] (vi) At 0955 hrs. Four Spitfires XVI of 451 Sqdn. Left Swannington each carrying two 250 lb. Eleven second delay bombs. They found their primary target obscured by cloud and attacked a bridge at Tempel. As the Spitfires pulled out of their dive it was found that their target was a road bridge and not a railway bridgte, as had been thought through cloud. Two hits were scored on the eastern approach, two on the road and the other bombs secured near misses. Near Leiden a three-ton truck and trailer was shot up and left smoking. Thin cloud exister at 5,000 ft. […]	AIR24-644	The National Archives			
	12/13-03-45 t/m 22-03-45	Fighter Command. Voornamelijk richtte de Spitfire activiteit zich echter tegen de spoorverbindingen naar Zuid-Holland. De spoorwegknooppunten Utrecht, Gouda, Alphen, Woerden, Amersfoort, Haarlem en Leiden werden geregeld bestookt. In de lijnen, welke deze plaatsen verbinden, werden op vele plaatsen de rails door bominslag verbroken.	2.13.71-368; 2.13.71-577	Nationaal Archief			
Luchtfoto	11-04-45	Er zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar in de omgeving van Tempel.	Foto: 3054, 3056, 4066 Sortie: 4/2258	Wageningen			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
Luchtfoto's 14 maart 1945							
Luchtfoto	14-03-45	Deze luchtfoto dekt het oostelijke puntje van het onderzoeksgebied bij het viaduct van de A12 en het spoor bij Woerden. De foto is van redelijke kwaliteit en heeft een goede schaal. De foto is geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse eind WOII. Op deze foto zijn geen aanvullende sporen van oorlogshandelingen zichtbaar.	Foto: 3098 Sortie: 4783	Zwolle	Onverdacht	Op deze foto zijn geen aanvullende sporen van oorlogshandelingen zichtbaar binnen het onderzoeksgebied.	Onverdacht
Luchtfoto	14-03-45	Deze luchtfoto's dekken het zuidoostelijke deel van het onderzoeksgebied bij Driebruggen en Waarder. De foto's zijn van redelijke kwaliteit (klein deel overbelicht en enige vaagheid) en hebben goede schaal. Ze zijn geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse eind WOII. Op deze luchtfoto's zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar in het onderzoeksgebied.	Foto's: 3101, 4105, 4107 Sortie: 106G/4783	Zwolle	Onverdacht	Op deze luchtfoto's zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar in het onderzoeksgebied.	Onverdacht
Bombardement spoorkruising bij Woerden 15 maart 1945							
0034-075	15-03-45	Up: 1331 Down: 1740 10 Spitfires Rail interdiction. 10 x 500, 20 x 250 on line D.9280 and road-rail junction E.0490 and E.1093 - no hits. Tien 500 lbs en twintig 250 lbs bommen afgeworpen op een spoor ten zuiden van Gouda, en bij Woerden op de kruising spoor – A12 en ten noorden van Harmelen. Geen treffers waargenomen.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen blijkt dat het viaduct van het spoor over de A12 ten oosten van Waarder en ten zuiden van Woerden meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Enkele van de gemelde coördinaten bevinden zich in de nabijheid van het viaduct in plaats van erop. Gezien de bekende onnauwkeurigheid van deze coördinatie is het waarschijnlijk dat deze bommen meer naar het zuiden, ter plaatse van de op de luchtfoto's zichtbare bomkraters, zijn neergekomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 09
	12/13-03-45 t/m 22-03-45	Fighter Command. Voornamelijk richtte de Spitfire activiteit zich echter tegen de spoorverbindingen naar Zuid-Holland. De spoorwegknooppunten Utrecht, Gouda, Alphen, Woerden, Amersfoort, Haarlem en Leiden werden geregeld bestookt. In de lijnen, welke deze plaatsen verbinden, werden op vele plaatsen de rails door bominslag verbroken.	2.13.71-368; 2.13.71-577	Nationaal Archief			
Luchtfoto	11-04-45	Deze luchtfoto dekt het oostelijke puntje van het onderzoeksgebied bij het viaduct van de A12 en het spoor bij Woerden. De foto is van redelijke kwaliteit en heeft een goede schaal. Op de foto zijn stellingen en bomkraters zichtbaar in de omgeving van het viaduct. Er zijn tevens kraters van raketten zichtbaar.	Foto 3040 Sortie 4/2258	Wageningen			
Beschieting auto Noordzijde 15 maart 1945							
6685-054	15-03-45	Op 15 Maart jongstleden werd omstreeks 14.50 uur een op de Rijksweg (Noordzijde) te Bodegraven rijdende personenauto beschoten door vliegtuigen. De chauffeur werd licht verwond aan een arm, de auto kreeg eenige schade, evenals de boerenwoning Weijland 25, bewoond door den veehouder F.G. Zwanenburg.	B051-493	Gemeentearchief Bodegraven	Onverdacht	Bij beschietingen door vliegtuigen kan onderscheid gemaakt worden in: • Beschietingen met machinegeweren (gebruikte projectielen bevatten in de regel geen explosieve componenten). • Beschietingen met boordgeschut en/of raketten (gebruikte projectielen/raketten bevatten explosieve componenten die mogelijk niet tot uitwerking zijn gekomen en in de bodem terecht zijn gekomen). Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat een auto getroffen zijn door beschietingen met boordwapens. Er zijn geen meldingen dat er boordgeschut of raketten gebruikt zijn bij deze beschieting. Bovendien zijn er geen naoorlogse vondsten van geschutsmunitie van boordgeschut of raketten. Er kan daarom gesteld worden dat het onderzoeksgebied onverdacht is met betrekking tot deze beschieting.	Onverdacht
Bombardement spoor Hogebrug 18 maart 1945							
0059-023	18-03-45	Up: 15:05 Down: 18:50 10 Spitfires Rail Interdiction: 10x500 and 20x250 1 D/H D.9885. 3D/H'sD8385. "Crossbow" 1615hours. Tien 500 lbs en twintig 250 lbs bommen afgeworpen. Eén voltreffer op het spoor ter hoogte van Hogebrug (D.9985) in het tracé Gouda - Woerden. Drie voltreffers op spoor ter hoogte van Zevenhuizen (D.8385).	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
	12/13-03-45 t/m 22-03-45	Fighter Command. Voornamelijk richtte de Spitfire activiteit zich echter tegen de spoorverbindingen naar Zuid-Holland. De spoorwegknooppunten Utrecht, Gouda, Alphen, Woerden, Amersfoort, Haarlem en Leiden werden geregeld bestookt. In de lijnen, welke deze plaatsen verbinden, werden op vele plaatsen de rails door bominslag verbroken.	2.13.71-368; 2.13.71-577	Nationaal Archief			
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Bombardement spoor Hogebrug 18 maart 1945							
0059-016	18-03-45	Up: 12:00 Down: 15:20 11 Spitfires	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij	Deelgebied 08

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		10 x 500 and 22x250 at line D.8386 - no hits. D.9985 - 3 hits. Junction at E.0994 - all N/M's. "Crossbow" Zwolle 1255. Tien 500 lbs en twintig 250 lbs bommen op de spoorlijn bij Moerkapelle (D.8386), geen treffers. Bij Hogebrug (D.9985) drie treffers. Bij de aansluiting Harmelen (E.0944), alles net mis.				Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	
	12/13-03-45 t/m 22-03-45	Fighter Command. Voornamelijk richtte de Spitfire activiteit zich echter tegen de spoorverbindingen naar Zuid-Holland. De spoorwegknooppunten Utrecht, Gouda, Alphen, Woerden, Amersfoort, Haarlem en Leiden werden geregeld bestookt. In de lijnen, welke deze plaatsen verbinden, werden op vele plaatsen de rails door bominslag verbroken.	2.13.71-368; 2.13.71-577	Nationaal Archief			
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Beschieting Noordzijde Bodegraven 19 maart 1945							
5457.4-038	19-03-45	Op 19 Maart werden twee zich op de Noordzijde te Bodegraven bevindende motorrijtuigen door vliegtuigen beschoten. Persoonlijke ongelukken kwamen niet voor, doch de beide motorrijtuigen ging in puinpoeder. Bovendien werd een woning, die in nabijheid van deze beschietingen stond, doorzeefd met kogels. Deze woning werd bewoond door K. Blonk, Noordzijde 104, alhier.	B051-493	Gemeentearchief Bodegraven	Onverdacht	Bij beschietingen door vliegtuigen kan onderscheid gemaakt worden in: • Beschietingen met machinegeweren (gebruikte projectielen bevatten in de regel geen explosieve componenten). • Beschietingen met boordgeschut en/of raketten (gebruikte projectielen/raketten bevatten explosieve componenten die mogelijk niet tot uitwerking zijn gekomen en in de bodem terecht zijn gekomen). Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat motorrijtuigen getroffen zijn door beschietingen met boordwapens. Er zijn geen meldingen dat er boordgeschut of raketten gebruikt zijn bij deze beschieting. Bovendien zijn er geen naoorlogse vondsten van geschutsmunitie van boordgeschut of raketten. Er kan daarom gesteld worden dat het onderzoeksgebied onverdacht is met betrekking tot deze beschieting.	Onverdacht
Bombardement spoor Hogebrug 19 maart 1945							
0059-017	19-03-45	Up: 10:01 Down: 15:05 10 Spitfires Rail interdiction. 3 x 500 and 6 x 250 at E.8779. no cuts 3 x 500 and 6 x 250 on D.9885. 1 D/H. 4 x 500 and 8 x 250 at D.8286. Troops strafed and MET destroyed D.8883. Crossbow 1130 hours. Drie 500 lbs en zes 250 lbs bommen afgeworpen bij Giesbeek (E.8779), geen resultaat. Drie 500 lbs en zes 250 lbs bommen op spoor bij Hogebrug (D.9985) afgeworpen, één voltreffer. Vier 500 lbs en acht 250 lbs bommen bij Zoetermeer (D.8286) afgeworpen. Troepen beschoten en een vijandelijk voertuig vernietigd bij de spoorsplitsing ten westen van Gouda (D.8883).	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
	12/13-03-45 t/m 22-03-45	Fighter Command. Voornamelijk richtte de Spitfire activiteit zich echter tegen de spoorverbindingen naar Zuid-Holland. De spoorwegknooppunten Utrecht, Gouda, Alphen, Woerden, Amersfoort, Haarlem en Leiden werden geregeld bestookt. In de lijnen, welke deze plaatsen verbinden, werden op vele plaatsen de rails door bominslag verbroken.	2.13.71-368; 2.13.71-577	Nationaal Archief			
	19-03-45	Hoogebrug 155: Verloren gegaane goederen, zoals tafel, kachel, servies etc., op 19 Maart 1945 (bombardement). […]	R040a-237	Gemeentearchief Lange Ruige Weide			
	19-03-45	Schademeldingsformulier. Oorlogsschade. Hogebrug 155, Lange Ruige Weide. Sectie B No. 777.	R040a-235	Gemeentearchief Lange Ruige Weide			
	01-04-68	Uit de bijgehouden woningkaarten kan worden opgemaakt dat de huizen op de Hogebrug op 1 april 1968 zijn omgenummerd. 155 is sindsdien 21.	Woningkaarten	Gemeentearchief Bodegraven			
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Bombardement spoor Hogebrug 19 maart 1945							
0059-018	19-03-45	Up: 14:41 Down: 18:31 12 Spitfires Rail Interdiction: 4x500 and 6x250 online D.9884. 1 D/H Vier 500 lbs en zes 250 lbs bommen op het spoor ter hoogte van Hekendorp in het tracé	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval	Deelgebied 08

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		Gouda-Woerden afgeworpen. Één voltreffer.				betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	
	12/13-03-45 t/m 22-03-45	Fighter Command. Voornamelijk richtte de Spitfire activiteit zich echter tegen de spoorverbindingen naar Zuid-Holland. De spoorwegknooppunten Utrecht, Gouda, Alphen, Woerden, Amersfoort, Haarlem en Leiden werden geregeld bestookt. In de lijnen, welke deze plaatsen verbinden, werden op vele plaatsen de rails door bominslag verbroken.	2.13.71-368; 2.13.71-577	Nationaal Archief			
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Schademelding Hoogebrug 149							
6685-050	40-45	Verloren door oorlogsgeweld. […] Hoogebrug 149 Hekendorp. Noot TA: staat geen datum bij geschreven, maar vermoedelijk hetzelfde als bombardement van 19 maart.	R040a-237	Gemeentearchief Lange Ruige Weide	Verdacht	Uit het gemeentearchief kan worden opgemaakt het pand aan de Hogebrug 149 schade heeft geleden als gevolg van oorlogsgeweld. Er wordt geen datum gegeven waarop de schade werd geleden, maar gezien de andere archiefstukken wordt ervanuit gegaan dat het hoogstwaarschijnlijk is veroorzaakt tijdens het bombardement van 19 maart 1945 op het spoor. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
	01-04-68	Uit de bijgehouden woningkaarten kan worden opgemaakt dat het huis op het Hogebrug op 1 april 1968 is omgenummerd. Hogebrug 149 is sindsdien Hogebrug 6	Woningkaarten	Gemeentearchief Bodegraven			
Bombardementen A12 17-21 maart 1945							
6685-045	17/19-03-45	De bommen zijn niet van de lucht. Eergisteren 35 bommen in vijf keer. Gister meer dan 20 en vandaag (het is nu halfelf in de morgen, 19 maart) hebben we er alweer een stuk of tien gehad. Daarnet dook er eentje prachtig. Hij nam een bocht (heel hoog) en draaide in de bocht naar de binnenkant van de bocht en over de kop, en dook zo loodrecht naar beneden en liet zijn bommen los. Allemaal op de grote weg, hier 600 m vandaag. Gelukkig is de tunnel hier anderhalve kilometer verderop. Het is wel een beetje naar: in het geheel zijn wel 80 bommen op die tunnel losgelaten, waarvan niet één goed raak. Een van de pijlers is iets beschadigd, maar verder is het nog helemaal in orde. De spoorlijn is nu, geloof ik, wel stuk. Er hebben tenminste gisteren en eergisteren geen treinen gereden. Het viaduct van de grote weg gaat over de spoorlijn, zie je, en daarom gooien ze altijd op dát punt. Wanneer de tunnel ingestort op de spoorlijn zou liggen, zouden ze twee vliegen in één klap hebben geslagen. Maar tot nu hebben ze nog altijd gemist.	Kok (2010) deel 2 - pag. 8	Literatuur	Verdacht	Uit diverse bronnen blijkt dat het viaduct van het spoor over de A12 ten oosten van Waarder en ten zuiden van Woerden meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Enkele van de gemelde coördinaten bevinden zich in de nabijheid van het viaduct in plaats van erop. Gezien de bekende onnauwkeurigheid van deze coördinatie is het waarschijnlijk dat deze bommen meer naar het zuiden, ter plaatse van de op de luchtfoto's zichtbare bomkraters, zijn neergekomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 09
	17/21-03-45	Op zaterdag 24 maart maakte hij de balans op over de periode 17 tot en met 21 maart en schreef dat 'er meer dan honderd bommen op (of bij) ons viaduct [zijn] gevallen', waarbij de spoorlijn uiteindelijk 'goed stuk' is geweest en 'de bommen in onze vaste kleigrond gaten [slaan] van ongeveer 7 à 8 m middellijn.' De bomkraters in de weilanden aan weerszijden van de rijksweg zijn duidelijk zichtbaar op een luchtfoto die op 11 april 1945 is gemaakt door een verkenningsvliegtuig (afbeelding 5). Juist ten noorden van de spoortunnel is een krater te zien op de spoorlijn Woerden-Gouda.	Kok (2010) pag. 8-9	Literatuur			
Luchtfoto	11-04-45	Deze luchtfoto dekt het oostelijke puntje van het onderzoeksgebied bij het viaduct van de A12 en het spoor bij Woerden. De foto is van redelijke kwaliteit en heeft een goede schaal. Op de foto zijn stellingen en bomkraters zichtbaar in de omgeving van het viaduct. Er zijn tevens kraters van raketten zichtbaar.	Foto 3040 Sortie 4/2258	Wageningen			
Bombardement Hogebrug 22 maart 1945							
0059-019 indicatief	22-03-45	Up: 09:30 Down: 14:36 12 Spitfires 12 x 500 and 24 x 250. 3 D/H's line D.9684. 1 D/H line E.5799. MET 0-1 Z.7005. 'Crossbow' area 1105 hours. Twaalf 500 lbs en vierentwintig 250 lbs bommen op tracé Gouda - Woerden ter hoogte van Hogebrug (D.9684), drie voltreffers. Spoor geraakt bij Voorthuizen (E.5799) en een vijandelijk voertuig bij Elspeet (Z.7005) geraakt.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
	12/13-03-45 t/m 22-03-45	Fighter Command. Voornamelijk richtte de Spitfire activiteit zich echter tegen de spoorverbindingen naar Zuid-Holland. De spoorwegknooppunten Utrecht, Gouda, Alphen, Woerden, Amersfoort, Haarlem en Leiden werden geregeld bestookt. In de lijnen, welke deze plaatsen verbinden, werden op vele plaatsen de rails door bominslag verbroken.	2.13.71-368; 2.13.71-577	Nationaal Archief			
Luchtfoto	26-02-45	Deze foto dekt het gebied ter hoogte van de polder en het spoor ten zuiden van Twaalfmorgen. Op de foto zijn meerdere bomkraters zichtbaar langs het spoor.	Foto 4318 Sortie 106G/4536	ACIU			
Luchtfoto	12-05-45	Luchtfoto. In de polder zijn enkele mogelijke kraters zichtbaar vanwege vlekken op de overbelichte foto. Gezien de overeenkomst met vlekken op andere locaties waarvan op de betere foto's duidelijk bomkraters te zien zijn is er een gerede kans dat de vlekken inslagkraters betreffen. Met redelijke mate van zekerheid kan daarnaast worden gesteld dat	Foto: 2011 Sortie: 16/2171	Wageningen			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk							
Inventarisatie bronnenmateriaal					**Analyse bronnenmateriaal**		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		ten zuiden van de spoorlijn op één locatie een cluster van 2-4 kraters zichtbaar is en op een andere locatie één enkele.					
Verzakking spoor Hekendorp 23 maart 1945							
0059-021 indicatief	23-03-45	Het BS-rapport van 23 maart 1945 […] Moordrecht-Utrecht: is nog slechts enkelsporig. Bij Hekendorp is er door een bom een verzakking. De spoorbaan is op 23 maart nog niet hersteld.	Huurman (2001) pag. 516	Literatuur	Verdacht	De verzakking is niet specifiek te relateren aan een van de eerder genoemde bombardement welke alle als doel het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug hadden. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanvallen betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
	01-04-45	Het BS-rapport van 1 april 1945 […] Door een bombardement bij Hekendorp (lijn Woerden-Gouda) is de spoorbaan aldaar ongeveer een meter verzakt.	Huurman (2001) pag. 517	Literatuur			
Opblazen spoorbruggetjes 24 maart 1945							
0059-020	24-03-45	Volgens de 'Befehlshaber der Sicherheitzpolizei imd des SD für die besetzten niederländischen Gebiete' blaast het verzet op 24 maart twee bruggetjes bij Hekendorp in de spoorlijn Gouda-Utrecht op. Het eerste bruggetje ten oosten van de Wierickebrug is daarbij door een tijdbom vernield, maar wordt hersteld. Het spoorwegverkeer Woerden-Gouda is gestremd.	Huurman (2001) pag. 517	Literatuur	Onverdacht	Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat de twee spoorbruggetjes over de Dubbele en Enkele Wiericke in het onderzoeksgebied zijn opgeblazen. Aangezien gemeld wordt dat de bruggetjes zijn opgeblazen, kan er vanuit worden gegaan dat de explosieven gesprongen zijn. De bruggen zijn ten eerste hersteld en ten tweede hebben er naoorlogs vernieuwingen plaatsgevonden. Bovendien is de spoorbaan naoorlogs vernieuwd bij een uitgevoerde verbreding. Verder zijn er geen feiten die er op duiden dat er explosieven in het water terecht zijn gekomen bij deze actie. Het onderzoeksgebied is onverdacht met betrekking tot deze melding.	Onverdacht
Bombardement A12 bij Abessinië 30 maart 1945							
6685-038	30-03-45	Op 30 Maart j.l. werden op de Rijksweg no. 12, ter hoogte van het viaduct naar het z.g.n. Abessinië, uit enkele vliegtuigen een aantal bommen geworpen. Het viaduct werd eenigszins beschadigd doch de weg was volkomen voor voertuigen onbegaanbaar. Ook hier hadden geen persoonlijke ongelukken plaats.	B051-493 R093-13-1	Gemeentearchief Bodegraven Archief Gerard Maatje	Verdacht	Naast deze melding uit het gemeentearchief dat het viaduct in maart 1945 getroffen is geweest van een bomaanval, blijkt uit de getuigenverklaring van de heer Van Doorn, dat er in het najaar van 1944 ook bommen zijn ingeslagen nabij het viaduct (markeringsnummer 6685-066).	Deelgebied 19
Luchtfoto	11-04-45	De luchtfoto's dekken het gebied ter hoogte van het viaduct van de A12. Op de foto's zijn kraters zichtbaar op en nabij het viaduct.	Foto 3052, 3062 Sortie 4/2258	Wageningen		Het is onbekend hoeveel toestellen betrokken waren bij de aanval en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon te achterhalen is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	
Loopgraven Nieuwe Markt Bodegraven april 1945							
GEEN	04-45	Met een van die jongelui speelde zich op het terrein achter de Nieuwe Markt een verschrikkelijke tragedie af. De jongeman was blijkbaar niet al te gehoorzaam geweest en werd na een verschrikkelijke jacht door het terrein van de heer Veelenturf, dat met loopgraven doorsneden was, gemarteld en vermoord.	Karssen (1985) pag. 132	Literatuur	Onverdacht	In de bron wordt gemeld dat er loopgraven aanwezig waren op het terrein achter de Nieuwe Markt. Vermoedelijk wordt hiermee gedoeld op de schuilloopgraven die voor de oorlog hier al werd gegraven (zie eerste melding van de chronologische lijst). Schuilloopgraven waren bedoeld voor burgers om te gebruiken. Daarom mag worden aangenomen dat er geen munitie aanwezig was.	Onverdacht
Bominslagen Bodegraven 1945							
0050-010	1945	Onderschrift bij foto 97. Op deze luchtfoto uit 1945, zijn de diverse bominslagen duidelijk te zien: Links boven bij "Paardenburg", naast de spoorlijn […]. Noot TA: na het bekijken van de luchtfoto wordt aangenomen dat hier het spoor ter hoogte van Paardenburg wordt bedoeld.	Karssen (1985) pag. 112-113	Literatuur	Verdacht	Op een luchtfoto van Karssen worden verschillende plekken aagegeven waar bommen zouden zijn gevallen. Op de door T&A bekeken luchtfoto's zijn echter geen kraters zichtbaar op de locaties die worden aangegeven nabij het spoor. Aangenomen wordt dat het spoor hier als doelwit wordt aangegeven, in plaats van dat het specifieke inslagpunten betreft. Op de luchtfoto zijn op diverse ander plekken bij het spoor echter wel kraters zichtbaar. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 06 Overlap Deelgebied 06 en 14: Deelgebied 25
Luchtfoto	11-04-45	Deze luchtfoto dekt het gebied ten westen van het centrum van Bodegraven. De foto is van goede kwaliteit en heeft een goede schaal. Op de foto zijn bomkraters nabij het spoor zichtbaar.	Foto 4053 Sortie 4/2258	Wageningen			
Vliegtuigbeschieting Paardenburgh en Noordzijde							
Paardenburgh; 6685-016 indicatief Noordzijde: GEEN	40-45	[…] Zo ook als er auto's werden beschoten zoals naast Paardenburgh of vlakbij Blonk op de Noordzijde. Al ver voor het doel losten de vliegtuigen de lege patroonhulzen en die verzamelden wij dan. Als wij geluk hadden vonden wij ook wel patroonpunten waaruit we aan de achterzijde het lood krabden. Er kwam dan een poeder uit, dat, als je het aanstak, veel weg had van Bengaals vuur. Levensgevaarlijk, werd ons verteld, dat was lichtspoormunitie en dat kon ook makkelijk ontploffen.	Molenaar (2010) pag. 138	Literatuur	Onverdacht	Bij beschietingen door vliegtuigen kan onderscheid gemaakt worden in: • Beschietingen met machinegeweren (gebruikte projectielen bevatten in de regel geen explosieve componenten). • Beschietingen met boordgeschut en/of raketten (gebruikte projectielen/raketten bevatten explosieve componenten die mogelijk niet tot uitwerking zijn gekomen en in de bodem terecht zijn gekomen). Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat een Duitse auto getroffen is door beschietingen met boordwapens. Uit de beschrijving blijkt dat	Onverdacht
	40-45	[…] Vlak bij huis gekomen kwam hij iemand tegen die vertelde dat op de Dammekant bij Paardenburgh een Duitse auto met vier officieren was beschoten door die vliegtuigen waarbij alle vier de mannen om het leven kwamen. De auto was totaal uitgebrand. Die auto, het was een Adler, heeft zeker nog 20 jaar op zijn kop in een droog stukje sloot naast het Taluut gelegen.	Domburg (2015) pag. 9-10	Literatuur			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk							
Inventarisatie bronnenmateriaal					**Analyse bronnenmateriaal**		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
Kerkstraat: 6685-039	40-45	Uit een krantenartikel: Zo stond ik een keer in de laagte bij Paerdenburch te vissen. Op de weg reed een auto van het Duitse leger. Vanuit het niets waren er ineens vier Amerikaanse jagers. Ze vlogen op een gegeven moment zo laag, dat je de piloten kon zien zitten. […] van de Duitse auto was na de beschieting niets meer over. Het ding was aan flarden. Ik besloot een kijkje te nemen. Twee van de inzittenden van het legervoertuig waren morsdood. Eén lag er in de slootkant om water te roepen. Die had een behoorlijke schotwond in de maagstreek. Van een andere Duitse militair was de arm er finaal afgerukt.	Karssen, C.	Getuigenverklaring		er geen raketten zijn gebruikt. Er zijn geen meldingen dat er boordgeschut gebruikt is bij deze beschieting. Bovendien zijn er geen naoorlogse vondsten van geschutsmunitie van boordgeschut of raketten, ondanks grootschalig grondverzet in het onderzoeksgebied. Er kan daarom gesteld worden dat het onderzoeksgebied onverdacht is met betrekking tot deze beschieting. Kerkstraat: zie de toelichting bij markeringsnummer 6685-039.	
	40-45	Getuigenverklaring dhr. Vermeij […] De heer Vermeij verteld verder nog over een luchtaanval op een Duitse personenauto aan de Dammekantzijde van de Oude Rijn. De auto is toen in de wegkant gereden en aantal dode Duitse militairen lagen in en rondom de auto. De heer Vermeij heeft geen tijdsindicatie van dit voorval genoemd.	Vermeij	Getuigenverklaring			
	40-45	Bodegraven was onveiliger dan de Meije. Herman en Annie zagen de spoordijk gebombardeerd worden, het huis van Veerman in de Bodegraafse Kerkstraat door een bom instorten en een Duitse legerauto bij Paardenburg verongelukken.	Bakker (1996) pag. 136	Literatuur			
	40-45	Vanwege de bezetting van het schoolgebouw kwam zijn klas terecht in een van de wachtkamers van het station. Na enige weken werd dat een lokaal ergens in de Willemstraat. Een paar weken later werd een trein beschoten. […] Toen Klaas met zijn klasgenoten in de school van de Willemstraat zaten, moesten zij dekking zoeken bij een beschieting op een auto bij Paardenburg. […] Een keer fietste Klaas bijna in een bombardement. Weer was er een aanval op de spoorlijn, een bom miste zijn doel en viel bij toeval op een huis in de Kerkstraat. In dit huis woonde een NSB-er. Zijn vrouw en kind werden dodelijk getroffen. Klaas fietste op dat moment op Buitenkerk en is toen van schrik naar de Meije terug gegaan.	Bakker (1996) pag. 164	Literatuur			
Dumping handgranaten Oude Rijn							
6685-058 indicatief	40-45	[vervolg op bovenstaande melding met markeringsnummer 6685-016] In de auto lagen nog vier handgranaten. Die heb ik gepakt en in de Oude Rijn gegooid.	Karssen, C.	Getuigenverklaring	Onverdacht	Uit het krantenartikel kan worden opgemaakt dat er vier handgranaten in de Oude Rijn zijn gedumpt. Hoewel de handgranaten vermoedelijk in de buurt van Paardenburgh in de Oude Rijn terecht zijn gekomen, is de exacte locatie aan de hand van deze informatie niet met zekerheid te bepalen. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden afgebakend.	
Wapendroppings de Meije Bodegraven 1940-1945							
GEEN	40-45	Steeds werden wapens en mensen door de lucht naar Holland overgebracht en dan hier door dappere kerels opgevangen en gedistribueerd. […] De Meije behoorde, mede door zijn ligging, tot de streken waar herhaaldelijk dergelijke wapenzendingen aan kwamen. […] De vlieger kent die plaats ook ten naastenbij, want de ontvangstplaatsen zijn nauwkeurig naar Londen overgeseind, maar men moet hem toch een beetje helpen, hij mag ook de lading pas afwerpen als het afgesproken sein voor dit veld is gegeven. […] 't Wordt nu uitkijken, want wel zijn de parachutes groot en sterk, maar de grote bus, die er aan hangt, komt snel naar beneden en het zou er raar uitzien als men zo'n ding, dat ongeveer 1,80 lang is en 40 cm doorsnee heeft, op het hoofd zou krijgen. Het ding weegt wel 150 tot 200 kg. En dringt in de slappe bodem, vooral als het geregend heeft, nog wel eens bijna een meter naar beneden. […] Op een grote bus staat geschreven: 29-7 p. Dat is heel nuttig, want men kan natuurlijk niet het risoco lopen dat er eentje wordt vergeten. 29 containers zijn er dus en 7 paketten. […] Dat lijkt nu allemaal erg eenvoudig, maar in de praktijk viel het niet mee. Er waren duizend en één moeilijkheden: het uitgraven van de containers, het in de sloot vallen van de containers, het in de lucht losbarsten van containers, het neervallen op een ander terrein als was bedoeld, enz.	Molenaar (2010) pag. 96, 99-100 Vonk	Literatuur	Onverdacht	Uit het boek wordt duidelijk dat in de buurt van De Meije regelmatig wapens werden gedropt. Uit een lijst in het boek en de tekst van de verschillende bewoners kan worden opgemaakt dat de percelen land waarop de wapens werden gedropt zich bovendien aan de huidige adressen: De Meije 268 (Gijs Vergeer), De Meije 181 (Hoogebrugge) en De Meije 193 (Frank Habold). Deze locaties liggen allemaal buiten het onderzoeksgebied.	Onverdacht
		Steeds vaker werd Jo opgeroepen bij droppingen van wapens en apparatuur voor de ondergrondse organisatie. Dit materiaal werd ver van Bodegraven en Woerden gedropt in het gebied dat "De Kaai" genoemd werd en nogal ver weg was van Duitse eenheden. Op het land, meestal dat van Habold. […] Het enige waar je voor moest oppassen, was dat er geen ongelukken gebeurden als er een parachute niet openging. Dan ontstond door een vrije val een behoorlijke krater in de zachte veenachtige grond. […] Eenmaal maakte de familie een wapendropping mee, die vond in de nacht plaats. De gedropte container kwam met een enorme dreun op hun land terecht. Door de ondergrondse werden via de Nieuwkoopse Plassen de gedropte goederen naar Zwammerdam vervoerd. Tijdens het vervoer vond een beschieting plaats. […] Niek was al vanaf z'n twaalfde jaar boerenknecht bij Hoogebrugge, Meije 181 (23). Toen hij een 's morgens om vier uur opstond lagen er verschillende parachutes met bijbehorende containers op het land. Enkelen waren er in de sloot terecht gekomen. Niemand wist van deze dropping. Later bleek dat deze foutieve dropping in het schrale land in de Kaai had moeten plaatsvinden. […] De buren waren heel bekend met wapendoppingen op het land van Frank Habold, de zwager van van Bemmel (ome Frank). Het gebied leende zich bijzonder goed voor zoiets. Het lag vrij afgelegen. […] De lege containers weden in het water gedumpt. Na de oorlog bleek, dat met elkaar 22 ton te wegen. Naar schatting zal er ongeveer dertig ton wapens gedropt zijn. […] De eerste dropping vond plaats op het land van Gijs Vergeer. De ondergrondse van Zwammerdam en Zegveld waren daarbij aanwezig. Latere wapendroppings vonden afwisselend plaats op het land van Frank Habold en in Zwammerdam. […] Ze kon bestaan uit machinegeweren met kisten patronen […] voedsel, handgranaten, kleding, springstof en slagkoorden. […] Frank	Bakker p. 179, 186, 193, 208, 228-229, 231	Literatuur			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk							
Inventarisatie bronnenmateriaal					**Analyse bronnenmateriaal**		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		weet dat op zijn land negen keer is gedropt. […] Naast lichtere en zwaardere wapens, tot anti-tankgeschut toe werden er ook benodigdheden gedropt […] De 160 kilo zware containers kwamen aan de parachutes behoorlijk snel naar beneden. Er kwam er ook wel eens een in de sloot terecht. Men probeerde zoveel mogelijk op het land van Frank Habold te droppen, maar de containers vielen ook wel de buren.					
Aanvallen Rijksweg A12							
GEEN	40-45	Behalve de dramatische getuigenissen is er weinig dat nog herinnert aan de geallieerde luchtaanvallen op Rijksweg 12. De bodem langs de Rijksweg zal nog sporen bevatten van de schuilloopgraven en de bomkraters. Aan de hand van luchtfoto's uit de oorlog is te achterhalen dat op een enkele plek nog steeds bomkraters zichtbaar zijn in de weilanden Zoals uit de getuigenissen blijkt, hebben veel jongens in de oorlog souvenirs verzameld langs de rijksweg. Zelfs na de oorlog werd dat nog gedaan. […] Bij viaduct van de spoorlijn Woerden-Gouda vonden wij hulzen.	Kok (2010) pag. 17	Literatuur	Onverdacht	Deze melding uit het boek van Kok vat samen dat de A12 tijdens de oorlog meermaals door de geallieerden werd aangevallen. Doordat deze meldingen verder geen aanknopingspunten bieden voor specifieke aanvallen, kan op basis van deze melding geen verdacht gebied worden afgebakend.	Onverdacht
Luchtaanval tankauto Nieuwerbrug							
6685-051 indicatief	40-45	[…] Ook een aanval op een toen nogal vreemd soort auto, nu zouden wij over een tankauto praten, die waarschijnlijk kaas vervoerde naar Eindhoven, had tot gevolg dat het huisje van Verheul bij de Spijker door kogels doorzeefd werd. […]	Nieuwsbrug (1995) pag. 28	Literatuur	Onverdacht	Bij beschietingen door vliegtuigen kan onderscheid gemaakt worden in: • Beschietingen met machinegeweren (gebruikte projectielen bevatten in de regel geen explosieve componenten). • Beschietingen met boordgeschut en/of raketten (gebruikte projectielen/raketten bevatten explosieve componenten die mogelijk niet tot uitwerking zijn gekomen en in de bodem terecht zijn gekomen). Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat een tankauto getroffen is door beschietingen met boordwapens. Er zijn geen meldingen dat er boordgeschut of raketten gebruikt zijn bij deze beschieting. Bovendien zijn er geen naoorlogse vondsten van geschutsmunitie van boordgeschut of raketten, ondanks grootschalig grondverzet in het onderzoeksgebied. Er kan daarom gesteld worden dat het onderzoeksgebied onverdacht is met betrekking tot deze beschieting.	Onverdacht
Luchtaanvallen stationsweg Nieuwerbrug							
6685-052 indicatief	40-45	[…] Vanuit Woerden via Barwoutswaarder terug te gaan, terwijl er steeds geallieerde vliegtuigen in de lucht waren. Juist tegenover de toenmalige school was aan de Stationsweg (nu Graaf Florisweg) het raak en volgden verschillende aanvallen, met groot gevaar voor de schoolkinderen. […]	Nieuwsbrug (1995) pag. 28	Literatuur	Onverdacht	Bij beschietingen door vliegtuigen kan onderscheid gemaakt worden in: • Beschietingen met machinegeweren (gebruikte projectielen bevatten in de regel geen explosieve componenten). • Beschietingen met boordgeschut en/of raketten (gebruikte projectielen/raketten bevatten explosieve componenten die mogelijk niet tot uitwerking zijn gekomen en in de bodem terecht zijn gekomen). Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat een tankauto getroffen is door beschietingen met boordwapens. Er zijn geen meldingen dat er boordgeschut of raketten gebruikt zijn bij deze beschieting. Bovendien zijn er geen naoorlogse vondsten van geschutsmunitie van boordgeschut of raketten, ondanks grootschalig grondverzet in het onderzoeksgebied. Er kan daarom gesteld worden dat het onderzoeksgebied onverdacht is met betrekking tot deze beschieting.	Onverdacht
Bomkuilen Weipoortse polder							
GEEN	40-45	Eén van de taken die de B.S. had was het controleren van de kaden van de Wiericke van de Weipoortse polder. Hier waren n.l. kuilen ingegraven door de Duitsers met als doel om er bommen in te plaatsen. Als deze bommen zouden ontploffen, zou de hele Weipoortse polder zijn ondergelopen, hetgeen gelukkig niet gebeurt is.	Nieuwsbrug (1995) pag. 20	Literatuur	Onverdacht	Langs de Wiericke in de Weijpoortse polder werden kuilen gegraven door de Duitsers waar zij bommen in konden doen om de gehele polder onder water te laten lopen. Hoewel er geen aanvullende bronnen zijn waaruit kan worden opgemaakt of de kuilen ooit in gebruik zijn genomen en er bommen in zijn geplaatst, zijn er in ieder geval geen aanwijzingen dat er explosies zijn geweest. Het is aannemelijk dat er op basis van deze gegevens geen explosieven in het onderzoeksgebied zijn achtergebleven. Indien er wel bommen in gelaatst zouden zijn geweest, dan had de B.S. hier zeker melding van gemaakt. Het onderzoeksgebied is niet verdacht met betrekking tot deze melding.	Onverdacht
Bombardement Wierickespoorbrug							
6685-070	40-45	Toen 2 jonge Nieuwerbruggers op de Weypoort liepen, nabij de oude werkplaats van de firma Boer, gebeurde het volgende: er kwamen plotseling 5 of 6 vliegtuigen over de Rijn aanvliegen en in gierende duikvluchten doken ze naar beneden om de Wierickespoorbrug te bombarderen. […] Tot hun verbazing hoorden zij echter alleen het gekletter van vallende bomscherven en het gerinkel van kapotspringende ruiten op de straat. […] Er is in die tijd verschillende keren gepoogd de spoorbrug te vernielen en hoewel de bommen aan alle kanten van de brug neerkwamen is dit niet gelukt. Wel zijn de spoorbaan en de rails door verschillende inslagen ontzet geweest. Bij dit in het begin genoemde bombardement was de Wierickekade net over de brug doorboord en als er niet ingegrepen zou worden, kon de Weypoortse polder onderlopen.	Nieuwsbrug (1995) pag. 8	Literatuur	Verdacht	Uit verschillende bronnen kan worden opgemaakt dat het spoor bij Nieuwerbrug en de brug over de Dubbele Wiericke meerdere malen is getroffen door bombardementen. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terecht gekomen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 07

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk							
Inventarisatie bronnenmateriaal					**Analyse bronnenmateriaal**		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
Werkzaamheden luchtbeschermingsdienst Reeuwijk							
GEEN	40-45	De hoofdpost van de luchtbescherming bevond zich in een kleine ruimte in het gemeentehuis. Van de werkzaamheden van de dienst is weinig bekend, luchtaanvallen met schade aan huizen en personen hebben in onze gemeente niet plaatsgevonden.	Maatje (2004) pag. 47	Literatuur	Onverdacht	In de bron wordt gemeld dat er weinig bekend is van de werkzaamheden van de Luchtbeschermingsdienst in Reeuwijk. Tevens wordt gemeld dat er geen luchtaanvallen zijn geweest met schade aan huizen en personen.	Onverdacht
Beschieting Brugweg							
GEEN	40-45	Een andere Reeuwijker, Aart Verkaik, circa 21 jaar oud, van de Zoutmansweg, was op de fiets naar Waddinxveen gegaan en liet zich op de Brugweg slepen door een paard en wagen. Deze wagen werd beschoten door een Engelse jachtvlieger waarbij Verkaik en een meisje Den Holland werden getroffen.	Maatje (2004) pag. 46	Literatuur	Onverdacht	De bron meldt een beschieting door Engelse jachtvliegtuigen ter hoogte van de Brugweg. Deze straat loopt tussen Reeuwijk en Waddinxveen. Hij ligt in het verlengde van de Zwarteweg te Reeuwijk en daarmee buiten het onderzoeksgebied.	Onverdacht
Bom Oud Bodegraven							
GEEN	40-45	Uit een krantenartikel: Bij de familie Van Dissel in Oud Bodegraven heeft een bom een gat in de gevel veroorzaakt doordat die er langs schampte. Het was maar 'een dingetje' van vijftig kilo waar de staart vanaf gebroken was. Het explosief was gelukkig niet afgegaan. Ik heb het ding zelfs nog in mijn handen gehad.	Karssen, C.	Getuigenverklaring	Onverdacht	Uit het krantenartikel kan worden opgemaakt dat er een keer tijdens de Tweede Wereldoorlog een bom van circa 50 kilo viel in Oud Bodegraven. Er is echt geen aanvullend feitenmateriaal aangetroffen op basis waarvan meer informatie bekend is over deze specifieke aanval. Het is onbekend wanneer en waar deze aanval exact plaats had. Aan de hand van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden afgebakend.	Onverdacht
Springstof de Meije							
GEEN	40-45	Op een nacht werden er in de Meije en wijde omgeving door vliegtuigen parachutes aan plankjes met springstof uitgegooid. De springstof werd ontstoken met picinezuur en ging in razend tempo af. Het geheel zat heel mooi in elkaar en leek op een complete schietpartij. Pas later werd duidelijk dat het hier om een afleidingsmanoeuvre ging.	Bakker (1996) pag. 227	Literatuur	Onverdacht	Het boek van Bakker vermeldt dat er plankjes met springstof aan parachutes boven de Meije en omgeving werden afgeworpen. De exacte locatie waar deze plankjes terecht kwamen is niet nader te bepalen. Bovendien is niet te verwachten dat dergelijke plankjes diep in de bodem dringen. Op basis van deze melding worden geen explosieven in het onderzoeksgebied verwacht.	Onverdacht
Neergekomen bommen De Meije							
GEEN	40-45	Achter in de Kaai, op het land van Piet Vermey, waren eens twee bommen neergekomen. In Leen z'n herinnering waren er twee enorm grote gaten ontstaan.	Bakker (1996) pag. 224	Literatuur	Onverdacht	Uit het boek kan worden opgemaakt dat ergens in de Tweede Wereldoorlog twee bommen terecht kwamen op een perceel aan de Meije. Bakker geeft in zijn boek weer dat Piet Vermeij in boerderij 'De Kievit' aan de Hollandse Kade 23 woonde. Deze locatie valt buiten het onderzoeksgebied.	Onverdacht
Beschieting spoorlijn Bodegraven							
GEEN	43-45	Door de daar (Da Costaschool) aanwezige spoorwater en andere wegen was een beschieting altijd denkbaar, toch zat Maartje met haar klas op plaatsen met zoveel bij elkaar dat het eigenlijk niet verantwoord was. Meerdere keren waren er vanuit de lucht beschietingen op de nabijgelegen spoorlijn.	Bakker (1996) pag. 71	Literatuur	Onverdacht	In het boek van Bakker wordt gemeld dat de spoorlijn te Bodegraven meerdere malen vanuit de lucht werd getroffen door beschietingen. De Da Costaschool wordt als referentiekader genoemd maar bevindt zich echter in het centrum van Bodegraven. Bij beschietingen door vliegtuigen kan onderscheid gemaakt worden in: • Beschietingen met machinegeweren (gebruikte projectielen bevatten in de regel geen explosieve componenten). • Beschietingen met boordgeschut en/of raketten (gebruikte projectielen/raketten bevatten explosieve componenten die mogelijk niet tot uitwerking zijn gekomen en in de bodem terecht zijn gekomen). Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat treinen getroffen zijn door beschietingen met boordwapens. Er zijn geen meldingen dat er boordgeschut of raketten gebruikt zijn bij deze beschieting. Bovendien zijn er geen naoorlogse vondsten van geschutsmunitie van boordgeschut of raketten, ondanks grootschalig grondverzet in het onderzoeksgebied. Er kan daarom gesteld worden dat het onderzoeksgebied onverdacht is met betrekking tot deze beschieting.	Onverdacht
Duits militair oefenterrein							
GEEN	40-45	Uit een krantenartikel: Zijn ouderlijk huis staat langs de Oud Bodegraafseweg vóór het oude bedrijfspand van orgelmaker Eminent. Waar nu die bedrijfshallen staan, lagen vroeger de Bodegraafse voetbalvelden. Hier gingen we als jongens altijd hulzen zoeken. De Duitsers gebruikten de voetbalvelden in de oorlogsjaren namelijk als oefenterrein.	Karssen, C.	Getuigenverklaring	Onverdacht	Uit de bronnen kan worden opgemaakt dat aan de Oud Bodegraafseweg een oefenterrein was ingesteld. Bij de aanleg van de N11 is dit gebied geroerd. Er zijn echter geen MORA's die aanwijzingen geven dat er ter plaatse munitie is achtergebleven. Bovendien zullen de oefeningen hebben plaatsgevonden met handmunitie. Bij het verschieten hiervan blijven alleen hulzen en losse kogels over. De explosieve lading (het kruit) is verschoten.	Onverdacht
Luchtfoto	11-04-45	De luchtfoto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het centrum van Bodegraven en de Oud Bodegraafseweg. Op de foto zijn in de omgeving van de Oud Bodegraafseweg geen eenduidige sporen zichtbaar die duiden op de aanwezigheid van een oefenterrein. Bovendien is niet exact te bepalen waar de voetbalvelden zouden hebben gelegen.	Foto 4051, 4053 Sortie 4/2258	Wageningen			
	1964	Na de aanleg van de N11, die het veld aan de Oud-Bodegraafse weg doorsneed, verhuisde de vereniging in 1964 naar het complex aan de Groene Zoom, waar het tot op heden nog steeds gevestigd is. Het complex aan de Groene Zoom is vernoemd naar B.J. Suringa, die ruim 46 jaar als penningmeester actief is geweest.	VV Bodegraven	Internet			
Bommen in de Reeuwijkse plassen							
GEEN	40-45	Bommen in de plassen. Verschillende personen wisten te vertellen dat ook in het water van de plassen bommen zijn neergekomen waarvan enkele ontploft zouden zijn en anderen diep in de modder zijn weggezonken. De verhalen zijn echter dermate vaag dat twijfel	R096-13-4	Archief Gerard Maatje	Onverdacht	Uit de bron kan worden opgemaakt dat er mogelijk bommen terecht zijn gekomen in de Reeuwijkse plassen. Er wordt echter geen exacte locatie genoemd en gezien de grote van de plassen alsmede het feit	Onverdacht

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk							
Inventarisatie bronnenmateriaal					**Analyse bronnenmateriaal**		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		hieromtrent op zijn plaats is.				dat op luchtfoto's hiervan niks terug te zien zal zijn, kan op basis van deze melding geen verdacht gebied worden bepaald.	
Neergekomen vliegtuigen rond A12							
GEEN	40-45	Rond Rijksweg 12 en in het poldergebied ten zuiden en westen van de weg zijn ook diverse vliegtuigen neergekomen, waarbij de piloten levend uit de wrakstukken wisten te komen. Sommigen wisten zichtzelf te redden, anderen zijn met behulp van boeren uit de omgeving naar elders ontkomen. Eén werd door de Duitsers gearresteerd.	Karssen (1985) pag. 113	Literatuur	Onverdacht	In het boek van Karssen wordt gemeld dat rond de Rijksweg 12 verschillende vliegtuigen zijn neergekomen. Er worden geen exacte locaties genoemd, maar er wordt vanuit gegaan dat de vliegtuigen met markeringsnummers 6685-003 indicatief, 6685-006 indicatief, 6685-007 indicatief en 6685-017 indicatief worden bedoeld. Voor de analyses wordt verwezen naar de desbetreffende meldingen.	Onverdacht
Vliegtuigbeschieting Zoutmansweg Reeuwijk							
6685-053 indicatief	40-45	Vooral tegen het einde van de oorlog waren geallieerde jachtvliegtuigen ook boven onze gemeente erg aktief (sic). […] Meermalen werd er geschoten op verkeer op de Zoutmansweg en Bodegraver Straatweg. Zo reed daar eens een Reeuwijkse aardappelhandelaar Peter van Gameren, met zijn paard en wagen, toen een jager laag over kwam en op de wagen schoot, maar miste. […] Het gebeurde tegenover het huis Zoutmansweg 22, waar in de gevel scherven en/of kogels terechtkwamen.	R096-13-4	Archief Gerard Maatje	Onverdacht	Bij beschietingen door vliegtuigen kan onderscheid gemaakt worden in: • Beschietingen met machinegeweren (gebruikte projectielen bevatten in de regel geen explosieve componenten). • Beschietingen met boordgeschut en/of raketten (gebruikte projectielen/raketten bevatten explosieve componenten die mogelijk niet tot uitwerking zijn gekomen en in de bodem terecht zijn gekomen). Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat paard met wagen getroffen zijn door beschietingen met boordwapens. Er zijn geen meldingen dat er boordgeschut of raketten gebruikt zijn bij deze beschieting. Bovendien zijn er geen naoorlogse vondsten van geschutsmunitie van boordgeschut of raketten, ondanks grootschalig grondverzet in het onderzoeksgebied. Er kan daarom gesteld worden dat het onderzoeksgebied onverdacht is met betrekking tot deze beschieting.	Onverdacht
Bom naast spoorlijn							
6685-071 indicatief	40-45	Na een tijd bezet te zijn door de Duitsers, viel er een bom ongeveer 500 meter van ons huis vandaan naast de spoorlijn. Wij woonden ongeveer 50 meter van het station in Bodegraven. De explosie koste heel veel ruiten in ons huis, maar de etalageruiten van onze kruidenierswinkel bleven na deze geweldige dreun heel. Ook viel er een bom in een weiland van boer Brouwer. […] De andere morgen gingen we, mijn broer en ik, meteen kijken op de plaats waar die bommen gevallen waren. Dat waren gaten in de grond van rond de vier á vijf meter. […] Zo ook iemand die aan de overkant van de straat in een kaaspakhuis werkte (Kees v.d. Kruis) […] Wij hadden aan de overkant van de straat een pakhuis […] Dat pakhuis was in een poort van ongeveer 10 meter lang en 2,5 meter breed. Aan de ene kant was een schutting en aan de andere kant een kaaspakhuis van Rijlaarsdam.	Domburg (2015) pag. 6-7	Literatuur	Onverdacht	Uit het boek van Domburg wordt duidelijk dat een bom tijdens de Tweede Wereldoorlog naast de spoorlijn viel op ongeveer 500 meter van het huis van Domburg dat 50 meter bij het station vandaan lag. Er wordt geen datum vermeld van deze aanval en de exacte locatie, ten oosten of westen van het station, is niet nader te achterhalen. Hoewel er op de bekeken luchtfoto's in deze omgeving geen eenduidige sporen van bomkraters zichtbaar zijn, blijkt uit diverse andere bronnen wel dat het spoor in de omgeving van Bodegraven meermaals is aangevallen. Op basis van de onderhavige melding kan echter geen verdacht gebied worden afgebakend.	Onverdacht
Aanval spoor Bodegraven							
GEEN	40-45	Een keer was er sprake van een mislukt reisje naar de kerk. Toen ze onderweg waren werd de spoorlijn in Bodegraven gebombardeerd, ze zijn toen naar huis terug gegaan.	Bakker (1996) pag. 139	Literatuur	Onverdacht	In het boek van Bakker wordt gemeld dat het spoor te Bodegraven werd aangevallen. Het is onduidelijk waar en wanneer die exact plaatshad. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
Gevonden bommen de Meije							
GEEN	40-45	Leen had hier en daar een klein bommetje gevonden; dat moest tot ontploffing worden gebracht. Een oude maaimachine werd daarbij al instrument gebruikt. Het bommetje werd voor het wiel gelegd met een touw van 20 m; zich verschuilend achter een dikke boom moest gebeuren. […] Een hevige knal volgde. Van de maaimachine was niets meer heel. Gelukkig hadden ze eerst de blinden van het huis dichtgedaan.	Bakker (1996) pag. 211	Literatuur	Onverdacht	In het boek van Bakker wordt melding gemaakt van een bewoner uit de Meije die kleine bommen vond en deze onschadelijk maakte in een stuk weiland. Op basis van deze informatie kan echter niet worden nagegaan waar de bommen werden gevonden en of ze aan een bekende aanval zijn te relateren. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden afgebakend.	Onverdacht
Bombardement spoorlijn Hogebrug							
GEEN	40-45	Om de Duitse bevoorrading te dwarsbomen, werden met name de spoorverbindingen in het Groene Hart herhaaldelijk beschoten en gebombardeerd. Bij de Enkele Wiericke in de buurtschap Hogebrug werd het spoor getroffen, maar vielen geen slachtoffers. Zeven bombardementen op de spoorlijnen bij Gouda kostten in de jaren 1941-1944 aan 46 mensen het leven.	Es (2009) pag. 89	Literatuur	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
Luchtfoto 9 april 1945							
Luchtfoto	09-04-45	De luchtfoto dekt een groot deel van het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. De foto is hoog genomen en van matige kwaliteit, echter, op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien. Verder zijn er geen andere eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar in de omgeving van het onderzoeksgebied. Omdat de foto van mindere kwaliteit is zijn de meeste kraters ingetekend met behulp van de foto's van 13-04-1945.	Foto 2065 Sortie 16/2029	LBDB	Onverdacht	Bomkraters: deze zijn reeds bij bovenstaande analyses van Deelgebied 08 besproken.	Onverdacht

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk							
Inventarisatie bronnenmateriaal					**Analyse bronnenmateriaal**		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
Luchtfoto's 11 april 1945							
Luchtfoto	11-04-45	Deze luchtfoto dekt het gebied ten oosten van Waarder. De foto is van redelijk goede kwaliteit en heeft een goede schaal. De foto is geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse van eind WOII. Op de luchtfoto zijn binnen het onderzoeksgebied geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar.	Foto 3042 Sortie 4/2258	Wageningen	Onverdacht	Op de luchtfoto zijn binnen het onderzoeksgebied geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar.	Onverdacht
Luchtfoto	11-04-45	Deze luchtfoto's dekken het gebied ter hoogte van het viaduct tussen Woerden en Waarder. De foto's zijn van redelijke kwaliteit en hebben een goede schaal. De foto's zijn geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse van eind WOII. Op de foto's zijn stellingen en bomkraters zichtbaar in de omgeving van het viaduct en ten oosten van de spoorlijn tussen Woerden en Gouda. Er zijn tevens kraters van raketten zichtbaar.	Foto 3040, 4032 Sortie 4/2258	LBDB	Onverdacht	<u>Bommen:</u> zie de toelichting bij markeringsnummers 0034-058, -061, -068 en 6685-021. <u>Stellingen</u>: uit de bronnen kan opgemaakt worden dat er stellingen binnen en nabij het onderzoeksgebied hebben gestaan. Er is echter geen feitenmateriaal aangetroffen dat deze stellingen in gebruik zijn geweest en dat er explosieven zijn gedumpt en/of achtergelaten. Bovendien zijn delen van het onderzoeksgebied naoorlogs geroerd bij het verbreden van de A12. Er kan gesteld worden dat er binnen het onderzoeksgebied geen achtergelaten of gedumpte explosieven aangetroffen kunnen worden.	Onverdacht
Luchtfoto	11-04-45	De luchtfoto dekt het gebied ter hoogte van het spoor en de Enkele Wiericke. De foto is van goede kwaliteit en heeft een goede schaal. De foto is geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse van eind WOII. Op de foto is ongeveer halverwege tussen het spoor en de A12 een loopgraaf zichtbaar ten westen van de Enkele Wiericke. Tevens zijn stellingen en een loopgraaf zichtbaar bij boerderij De Kievitsheuvel bij de Boerderijweg.	Foto: 3048 Sortie: 4/2258	Wageningen	Onverdacht	<u>Diverse verdedigingswerken</u>: uit de bronnen kan opgemaakt worden dat er diverse verdedigingswerken binnen het onderzoeksgebied hebben gestaan. Er is echter geen feitenmateriaal aangetroffen dat deze verdedigingswerken in gebruik zijn geweest en dat er explosieven zijn gedumpt en/of achtergelaten. Er kan gesteld worden dat er binnen het onderzoeksgebied geen achtergelaten of gedumpte explosieven aangetroffen kunnen worden.	Onverdacht
Luchtfoto	11-04-45	Deze luchtfoto's dekken het gebied bij Nieuwerbrug en de Wierickerschans. De foto's zijn van redelijke kwaliteit (vrij wazig uitgevallen) en hebben een goede schaal. De foto's zijn geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse van eind WOII. Op de luchtfoto's zijn geen aanvullende sporen van oorlogshandelingen zichtbaar.	Foto 4045, 4047 Sortie 4/2258	Wageningen	Onverdacht	Op de luchtfoto's zijn geen aanvullende sporen van oorlogshandelingen zichtbaar.	Onverdacht
Luchtfoto	11-04-45	De foto's dekken het gebied ten westen van Bodegraven tot aan Nieuwerbrug aan den Rijn. De foto's zijn van goede kwaliteit en hebben een goede schaal. Ze zijn geraadpleegd vanwege vlakdekkende luchtfotoanalyse eind WOII. Bij Nieuwerbrug aan den Rijn zijn langs het spoor meerdere bomkraters zichtbaar, met name bij de spoorbrug over de Dubbele Wiericke. Daar is ook schade aan de brug te zien. Hoewel er op foto 3044 wel hier en daar wat witte vlekjes zichtbaar zijn, zijn er geen eenduidige sporen van de op 15 december 1944 (markeringsnummer 4206.3-002) gemelde bommen zichtbaar ter plaatse van het coördinaat. Ten westen van Bodegraven tot aan het gebied ter hoogte van de kern van Bodegraven zijn meerdere stellingen en één aanvullende bomkrater zichtbaar. Daarnaast is militair terrein zichtbaar en een vermoedelijke bunker. Ter plaatse van de Kerkstraat te Bodegraven zijn enkele vernielde woningen zichtbaar. Ten oosten van de spoorwegovergang in de Goudseweg is een stuk hersteld spoor zichtbaar. Op de foto 3048 zijn geen eenduidige sporen zichtbaar van de op 21 februari 1945 afgeworpen bommen op het spoor ten zuiden van Fort Wierickerschans (markeringsnummer 5457.4-037).	Foto: 3044, 3046, 3048, 4051 en 4053, 4055 Sortie: 4/2258	Wageningen	Verdacht	<u>Bommen Nieuwebrug:</u> zie de toelichting bij markeringsnummers 0050-067, -070, -074, 4206.3-002, -003, 010 en 6685-010. <u>Bom Bodegraven</u>: Uit meerdere bronnen, waaronder luchtfoto's, blijkt dat de spoorbaan in de omgeving van Bodegraven meermaals is gebombardeerd. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terechtgekomen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit. <u>Stellingen en bunkers</u>: Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat er diverse verdedigingswerken binnen en nabij het onderzoeksgebied hebben gestaan. Er is echter geen feitenmateriaal aangetroffen dat deze verdedigingswerken in gebruik zijn geweest en dat er explosieven zijn gedumpt en/of achtergelaten. Er kan gesteld worden dat er binnen het onderzoeksgebied geen achtergelaten of gedumpte explosieven aangetroffen kunnen worden.	Deelgebied 06 Overlap Deelgebied 06 en 14: Deelgebied 25
Luchtfoto	11-04-45	Deze luchtfoto dekt het noordoostelijke deel van het onderzoeksgebied tussen Bodegraven en De Meije. De foto is van goede kwaliteit en heeft een goede schaal. De foto is geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse eind WOII. Op de foto zijn in de Noordzijder polder ten noorden van buurtschap Noordzijde drie kraters zichtbaar. Op deze foto is er nog een andere vlek zichtbaar tussen de twee noordelijkste en de zuidwestelijke kraters (die van 26 februari is echter niet meer zichtbaar op deze foto). Deze vlek doet eveneens denken aan een (oude) bomkrater. Echter, op de foto van 1943 zijn ook hier geen sporen van zichtbaar en geen andere aanwijzingen dat hier op een ander moment nogmaals bommen zijn gevallen.	Foto 4049 Sortie 4/2258	Wageningen	Onverdacht	<u>Bomkraters:</u> zie de analyse bij markeringsnummer 6685-008. Behoudens deze bommen zijn verder geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar binnen het onderzoeksgebied.	Onverdacht
Luchtfoto	11-04-45	Deze luchtfoto dekt Bodegraven ter hoogte van het viaduct bij de A12. De foto is van redelijk goede kwaliteit en heeft een goede schaal. De foto is geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse van eind WOII. Op de luchtfoto zijn bomkraters zichtbaar nabij de Oud Bodegraafseweg alsmede bij het viaduct van de A12.	Foto 3052 Sortie 4/2258	Wageningen	Onverdacht	<u>Bommen:</u> zie de toelichting bij markeringsnummers 3557.4-032, 6685-038, -066.	Onverdacht
Luchtfoto	11-04-45	Deze luchtfoto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van de A12, nabij Bodegraven en Reeuwijk-Brug. De foto's zijn van redelijk goede kwaliteit en hebben een goede schaal. De foto's zijn geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse van eind WOII.	Foto 3060, 3062, 3064, 3066, 3068 Sortie 4/2258	Wageningen	Verdacht	<u>Viaduct Reeuwijk:</u> op de luchtfoto zijn twee kraters zichtbaar. Mogelijk zijn in de omgeving ook blindgangers in de ondergrond terechtgekomen.	Viaduct Reeuwijk: Deelgebied 22

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk							
Inventarisatie bronnenmateriaal					**Analyse bronnenmateriaal**		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		Op foto 3060, 3066 en 3068 zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar binnen het onderzoeksgebied. Op foto 3062 zijn kraters zichtbaar op en nabij het viaduct van de A12. Op foto 3064 zijn twee kraters zichtbaar ten oosten van het viaduct in de A12 naast de Reeuwijkse plassen.				Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. <u>Viaduct Bodegraven:</u> zie de toelichting bij markeringsnummers 6685-038 en -066.	
Luchtfoto	11-04-45	Deze luchtfoto's dekken het gebied ten westen van Bodegraven en ten westen van Tempel. De foto's zijn van redelijk goede kwaliteit en hebben een goede schaal. Ze zijn geraadpleegd wegens vlakdekken luchtfotoanalyse eind WOII. Op foto's 3054, 3058, 4066 en 4068 zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar binnen het onderzoeksgebied. Op foto 3056 zijn enkele stellingen zichtbaar ten (noord)oosten van de Tempeldijk. Deze liggen buiten het onderzoeksgebied.	Foto 3054, 3056, 3058, 4066, 4068 Sortie 4/2258	Wageningen	Onverdacht	Op de luchtfoto zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar binnen het onderzoeksgebied.	Onverdacht
Luchtfoto	11-04-45	Deze luchtfoto dekt het gebied ten zuidwesten van Reeuwijk-Dorp. De foto is van redelijk goede kwalitit en heeft een goede schaal. De foto is geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse eind WOII. Op de luchtfoto zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar binnen het onderzoeksgebied.	Foto 3070 Sortie 4/2258	Wageningen	Onverdacht	Op de luchtfoto zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar binnen het onderzoeksgebied.	Onverdacht
Luchtfoto's 13 april 1945							
Luchtfoto	13-04-45	Deze luchtfoto's dekken het gebied ten zuidoosten van de Reeuwijkse Plassen en tussen Driebruggen en Hekendorp. De foto's zijn van goede kwaliteit en hebben een goede schaal. Ze zijn geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse van eind WOII. Op deze luchtfoto's zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar binnen het onderzoeksgebied.	Foto's 3009, 4006, 4008 Sortie 4/2290	Wageningen	Onverdacht	Op deze luchtfoto's zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar binnen het onderzoeksgebied.	Onverdacht
Luchtfoto	13-04-45	Deze luchtfoto's dekken het onderzoeksgebied in de omgeving van de spoorbrug bij Hogebrug. De foto's zijn van goede kwaliteit en hebben een goede schaal. Ze zijn geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse eind WOII. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar. De foto is van na de laatst bekende aanval.	Foto's 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie 4/2290	Wageningen	Onverdacht	<u>Bommen</u>: deze zijn reeds bij bovenstaande analyses van Deelgebied 08 besproken.	Onverdacht
Luchtfoto	13-04-45	Deze luchtfoto's dekken het onderzoeksgebied ten zuidoosten van Driebruggen. De foto's zijn van goede kwaliteit en hebben een goede schaal. Ze zijn geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse eind WOII. Op deze luchtfoto's zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar binnen het onderzoeksgebied.	Foto's 4001, 4002 Sortie 4/2290	Wageningen	Onverdacht	Op deze luchtfoto's zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar binnen het onderzoeksgebied.	Onverdacht
Beschietingen auto's april 1945							
GEEN	19-04-45	Er zijn zwaarder oorlogsvliegtuigen boven ons dan vroeger. Eerst alleen Typhoons en Spitfires, maar nu ook tweemotorige zware jachtbommenwerpers, die een gierend geluid maken en met een paar schoten (wanneer het raak is) een auto stuk kunnen schieten. Je let er niet meer zo op, maar ik geloof dat we vandaag en gisteren toch wel een stuk of 10, 12 auto's hebben horen beschieten.	Kok (2010) pag. 9	Literatuur	Onverdacht	Bij beschietingen door vliegtuigen kan onderscheid gemaakt worden in: • Beschietingen met machinegeweren (gebruikte projectielen bevatten in de regel geen explosieve componenten). • Beschietingen met boordgeschut en/of raketten (gebruikte projectielen/raketten bevatten explosieve componenten die mogelijk niet tot uitwerking zijn gekomen en in de bodem terecht zijn gekomen). Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat auto's getroffen zijn door beschietingen met boordwapens. Er zijn geen meldingen dat er boordgeschut of raketten gebruikt zijn bij deze beschieting. Bovendien is de exacte locatie niet nader te bepalen. Er kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald met betrekking tot deze beschieting.	Onverdacht
Schermutseling omgeving Nieuwe Markt Bodegraven mei 1945							
6685-046 indicatief	01/02-05-45	Het gevaar was echter groot, dat ze het wel te weten zouden komen en de leiding van het L.O.-district stond er op, dat de Bodegraafse B.S. hun man zou bevrijden vóór het wellicht te laat was. De opdracht werd aanvaard en zou uitgevoerd worden in de nacht van 1 op 2 mei. […] de gevangene bevrijden en via het weiland en de tuintjes overbrengen naar een huis in de Noordstraat van kapper Van de Berg. […] Een hevige schietpartij in de omgeving van de Nieuwe Markt, geschreeuw, lawaai. […] Er zat geen andere mogelijkheid op dan wachten […] Stens werden geladen, handgranaten op scherp gezet; […] Toch moest men waakzaam blijven en pas toen 's morgen om half negen een van de bevrijders doodnuchter kwam vertellen dat de zaak volkomen geslaagd was, brak de spanning. Het vuurgevecht kwam helemaal voor rekening van de Moffen, die hun hoofd kwijt waren geweest toen ze lucht kregen van de ontsnapping en in het wilde weg waren gaan schieten.	Molenaar (2010) pag. 106-109 Vonk (z.j.)	Literatuur	Onverdacht	Uit het boek kan worden opgemaakt dat een schermutseling plaats heeft gehad in de omgeving van de Nieuwe Markt te Bodegraven. Hierbij werd er door de Duitsers met handmunitie geschoten. Aangenomen wordt dat deze bij het grondgevecht niet diep de grond in zijn gedrongen. Bovendien is deze omgeving van het centrum van Bodegraven naoorlogs in ontwikkeling geweest. Gesteld kan worden dat op basis van deze melding geen explosieven in het onderzoeksgebied te verwachten zijn.	Onverdacht

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
Bevrijding Bodegraven-Reeuwijk 4 mei 1945							
GEEN	04-05-45	Bodegraven en Nieuwerbrug waren bevrijd. Echter in Bodegraven waren bezetters achter gebleven die zich nog niet hadden overgegeven. Van daaruit werden patrouilles naar Zwammerdam en Nieuwerbrug uitgestuurd om de uitgestoken vlaggen binnen te laten halen. Enkele schoten werden gelost.	Molenaar (2010) pag. 109-111	Literatuur	Onverdacht	Afgezien van een enkel schot hebben er geen bevrijdingsgevechten plaatsgevonden.	Onverdacht
Luchtfoto 12 mei 1945							
Luchtfoto	12-05-45	De luchtfoto dekt het zuidelijkste deel van het onderzoeksgebied. De foto is van matige kwaliteit (hoog genomen) en heeft een redelijke schaal. De foto is geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse eind WOII. In de polder zijn enkele mogelijke kraters zichtbaar vanwege vlekken op de overbelichte foto. Gezien de overeenkomst met vlekken op andere locaties waarvan op de betere foto's duidelijk bomkraters te zien zijn is er een gerede kans dat de vlekken inslagkraters betreffen. Met redelijke mate van zekerheid kan daarnaast worden gesteld dat ten zuiden van de spoorlijn op één locatie een cluster van 2-4 kraters zichtbaar is en op een andere locatie één enkele.	Foto 2011 Sortie 16/1271	Wageningen	Onverdacht	Bommen: deze zijn reeds bij bovenstaande analyses van Deelgebied 08 besproken.	Onverdacht
Schade Hogebrug juni 1945							
Hogebrug 158-160: 6685-047a Hogebrug 166-167: 6685-047b indicatief Spoorwegoverweg: 6685-047c indicatief	05-06-45 08-06-45	Namens de Burgemeesters heb ik de eer U te verzoeken deze week rapport uit te brengen over de woningvoorziening Hoogebrug als gevolg van de daar plaats gehad hebbende bombardementen. […] In antwoord op Uw schrijven d.d. 5 Juni j.l. inzake de woningtoestand aan de Hooge Brug, kan ik Ued het volgende mededeelen: 1e. De woningen van P. Verwoerd te Hekendorp en R. Kasius te Lange Ruige Weiden kunnen voorlopig nog niet worden herbouwd. 2e. Het huis van J.D. Honkoop kan na bekomen goedkeuring binnen 5 à 6 weken weer bewoonbaar worden gemaakt. 3e. De boerderij van Hoogendoorn te Lange Ruige Weide No. 158 is voorloopig nog niet bewoonbaar te maken in verband met de grote schade. […] 4e. De woning van voorheen bakker Brokking zal worden verbouw tot twee woningen […]. 5e. De overige onbewoonde percelen te Hekendorp No.'s 158-159, 160, 166-167, benevens de spoorwegwoningen aan de overweg te Hekendorp en het woonhuis voorheen bewoond door Uittenbroek hebben allen glas en panschade benevens verschillende houten ramen vernield.	R040a-237	Gemeentearchief Lange Ruige Weide	Verdacht	Uit het gemeentearchief kan worden opgemaakt dat verschillende panden aan de Hogebrug flinke schade hebben geleden als gevolg van de daar plaats gehad hebbende bombardementen. Er wordt geen datum gegeven waarop de schade werd geleden, waardoor het niet aan één specifiek bombardement gerelateerd kan worden. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij deze aanvallen betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
	01-04-68	Uit de bijgehouden woningkaarten kan worden opgemaakt dat het huis aan de Hogebrug op 1 april 1968 is omgenummerd. Hogebrug 158 is sindsdien Hogebrug 26, 159 werd waarschijnlijk 28 (noot TA: stond niet aangegeven op de woningkaart), 160 werd 24 (omgenummerd op 2 augustus 1983), 166 werd 40 en 167 werd nummer 42. De woningkaarten vermeldden bovendien dat nummers 158, 159 en 160 onbewoonbaar waren verklaard.	Woningkaarten	Gemeentearchief Bodegraven			
Luchtfoto 19 juni 1945							
Luchtfoto	19-06-45	De luchtfoto dekt een groot stuk van het westelijke gedeelte van het onderzoeksgebied vanaf tot en met ten oosten van centrum van Bodegraven. De foto is van matige kwaliteit en heeft een slechte schaal. Desondanks is het ter controle een goede aanvulling op de andere foto's van het gebied en is hij geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfoto analyse eind WOII. Door vergelijking van deze foto met betere foto's van eerdere data, zijn bomkraters zichtbaar in Bodegraven langs het spoortracé Bodegraven-Alphen ad/ Rijn en als dusdanig geïnterpreteerd. Op foto 186 zijn echter geen kraters zichtbaar ter aanvulling op de op de eerdere foto's zichtbare kraters.	Foto: 186 Sortie: 19-BS-9027-22	LBDB	Onverdacht	Op de luchtfoto zijn geen aanvullende sporen van oorlogshandelingen zichtbaar binnen het onderzoeksgebied.	Onverdacht
Melding neerkomen vliegtuigen Waarder oktober 1945							
GEEN	15-10-45	In antwoord op uw schrijven van 10 October No 1590 betreffende landen van geallieerde vliegtuigen in de gemeente Waarder afd. A. in de bezettingstijd, deel ik U mede dat er bij mij geen geallieerde toestellen zijn geland. Wel is er één Duitsch vliegtuig geland. De Com't van de L.B.D. Waarder Afd. A.	R040-91	Gemeentearchief Waarder	Onverdacht	Het hoofd van de Luchtbeschermingsdienst meldt dat er in Waarder tijdens de oorlog alleen een Duits vliegtuig is geland. Er is geen aanvullend feitenmateriaal met betrekking tot dit vliegtuig. Doordat er wordt gemeld dat het vliegtuig is geland, impliceert dit dat het geen vliegtuigcrash betrof, maar eerder een noodlanding. Er zijn op basis van deze melding geen wrakresten van dit toestel binnen het onderzoeksgebied te verwachten.	Onverdacht
Prikkeldraadversperringen en mitrailleursnesten Middelburgseweg Reeuwijk november 1945							
6685-048	11-45	Middelburgseweg: prikkeldraadversperringen en mitrailleursnesten. Nabij het poldergemaal. Opgeruimd november 1945.	R096-14-9	Archief Gerard Maatje	Onverdacht	Uit het archief kan worden opgemaakt dat er Duitse mitrailleursnesten waren opgezet aan de Middelburgseweg te Reeuwijk. Er wordt tevens melding gemaakt dat het terrein in 1945 al werd opgeruimd. Er kan gesteld worden dat er op basis van deze melding geen achtergelaten of gedumpte explosieven zullen worden aangetroffen.	Onverdacht
	16-11-45	De door de Duitschers opgeworpen prikkeldraadversperringen en mitrailleursnesten aan den Middelburgschenweg, zijn thans zoo goed als geheel opgeruimd en de ontstane gaten gedicht. Ook aan den straatweg Gouda-Bodegraven wordt de hand gelegd aan het ontruimen en herstellen van het daar verwoeste terrein. De ingeheide palen worden er weder uitgetrokken. De daar staande betonnen wegversperringen zullen ook worden opgeruimd, maar kunnen niet met dynamiet worden vernield wegens gevaar voor de aldaar staande huizen.	R096-14-9	Archief Gerard Maatje			
Kazemat Fort Wierickerschans							
Kazemat: 6685-083	45-heden	De in het noordoostelijke bastion gebouwde kazemat heeft na de Tweede Wereldoorlog jarenlang gediend voor de radiografische verbinding met de in de Bondsrepubliek gelegerde	Meyere (1999) pag. 25	Literatuur	Onverdacht	Kazemat: Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat er een kazamat binnen het onderzoeksgebied heeft gestaan. Er is echter geen	Onverdacht

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk							
Inventarisatie bronnenmateriaal					**Analyse bronnenmateriaal**		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
MOD: GEEN		Nederlandse troepen. […] In de jaren na de Tweede Wereldoorlog zijn door de Munitie Onderzoekings Dienst (MOD) op de Wierickerschans keuringen uitgevoerd op uit buitenland aangevoerde geallieerde munitie. In geval van afkeuring werden de granaten e.d. kopstaand in rieten manden naar de oostelijke bewalling gebracht en daar tot ontploffing gebracht.				feitenmateriaal aangetroffen dat deze kazemat in gebruik zijn geweest en dat er explosieven zijn gedumpt en/of achtergelaten. Er kan gesteld worden dat er binnen het onderzoeksgebied geen achtergelaten of gedumpte explosieven aangetroffen kunnen worden. MOD: De MOD voerde op de Wierickerschans keuringen uit na WOII op aangevoerde munitie. Deze werden ter plaatse tot ontploffing gebracht. Gesteld kan worden dat de MOD hierbij professioneel te werk is gegaan. Naar aanleiding van deze melding worden daarom geen explosieven verwacht in het onderzoeksgebied.	
Niet ontplofte bommen Driebruggen							
GEEN	11-08-80	Naar aanleiding van een mededeling […] dat hij een plaats wist waar nog twee niet geëxplodeerde bommen lagen met van Dijk terplaatse naartoe gegaan. Van Dijk wees aan een perceel weiland gelegen achter de boerderij van Van Baren, Ruige Weide 27. Wij zagen twee oneffenheden in het grasland op ongeveer 60 à 70 meter afstand van de Spoorlijn. Van Dijk vertelde dat hij twee bommen op die plaats had zien inslaan zonder te exploderen. Een en ander vond plaats in de zomer/najaar 1944.	R095-376	Gemeentearchief Driebruggen	Onverdacht	In het perceel aan de Ruigeweide 27 werden in 1980 drie locaties aangewezen waar mogelijk nog bommen in de grond zouden zitten. Uit een bijgevoegde kaart zijn de locaties exact op te maken. Deze liggen te ver van het onderzoeksgebied om er op van invloed te kunnen zijn.	Onverdacht
	01-10-80	Op 25 september j.l. bezocht ik met de heren van Baren de plaatsen waar naar "men" zegt on-ontplofte bommen in het weiland zouden liggen, en een plaats waar volgens van Baren nog wat in de grond zou zitten. De door de heer van Baren gegeven aanwijzing kan er op duiden dat aldaar inderdaad een niet-ontploft geval in de grond zit. De door van Dijk aangegeven plaatsen zijn volgens van Baren onschuldig, aangezien aldaar volgens hem wel degelijk ontploffingen hebben plaats gehad. Dit constaterende uit de grootte van de "kuilen". […] gebr. Van Baren hebben angst dat er in hun weiland aan de Ruige Weide nabij de spoorlijn een ontplofte bom uit de 2e wereldoorlog ligt.	R095-376	Gemeentearchief Driebruggen			
	24-11-80	2 heren van de explosievenopruiminsdienst en een wachtmeester van de rijkspolitie te Bodegraven bezochten mij. Zij hadden het weiland van gebr. Van Baren bekeken. 2 gaten waren dusdanig groot dat de projektielen ontploft moeten zijn. Het 3e gat duidt er min of meer op dat er nog wat zit. […] Het is waarschijnlijk dat het projektiel op een meter of 14 ligt. Op die diepte ligt namelijk de tweede harde laag ongeveer. Door de eerste – op 7 meter – is hij waarschijnlijk heen gegaan, want bij heiwerk bij woning van Baren gingen de heipalen ook door de eerste laag heen.	R095-376	Gemeentearchief Driebruggen			
	24-10-88	In 1980 zijn bij de eksplosievenopruimingsdienst (sic) een aantal bommen gemeld op het toenmalige perceel van van Baren, Ruige Weide 27. De EOD is inmiddels zover dat het onderzoek naar deze explosieven daadwerkelijk kan plaatsvinden.	R095-376	Gemeentearchief Driebruggen			
	03-11-88	De gemeente Driebruggen wordt in verband met gemeentelijke herindeling per 1 januari 1989 opgeheven. […] Wij zullen deze zaak dan ook overdragen aan de nieuwe gemeente Oudewater.	R095-376	Gemeentearchief Driebruggen			
Ruiming bom kloostertuin Overtocht							
19801970	11-06-80	ZA, Oud Bodegraafseweg. ZA, gebied afgezocht, niets aangetroffen. In Bodegraven is de N.V. Ned. Gasunie thans bezig om een, door de kom lopende, hoofdtransportleiding voor aardgas te verleggen naar buiten de bebouwde kom. Het is mij bekend geworden – n.a.v. aanwijzingen van oudere inwoners van Bodegraven – dat in de oorlogsjaren op een tweetal percelen weiland, waarover het nieuwe tracé loopt, bommen zijn gevallen, waarvan niet met zekerheid kan worden aangenomen of zij alle ontploft zijn. In betrokken percelen – in rood op bijgaande kaart 1 aangegeven – is een aantal bomkraters te herkennen. […] Het ligt in de bedoeling van de N.V. Ned. Gasunie om aan de kant van de Oud-Bodegraafseweg reeds op 18 juni a.s. met de graafwerkzaamheden te beginnen. Gebief afgezocht met Ferex. Afgezocht gebied: 350m^2. Noot TA: genoemde kaart is niet aanwezig bij deze MORA, maar zit in MORA 19801971. Uit deze kaart kan de volgende locatieomschrijving worden opgemaakt: midden in de weilanden tussen de Oud Bodegraafseweg 100 en Wilgenoord en Populierenhof.	B099-499 EOD	Gemeentearchief Bodegraven EOD	Verdacht	Kloostertuin: uit meerdere bronnen, waaronder luchtfoto's, blijkt dat de spoorbaan in de omgeving van Bodegraven meermaals is gebombardeerd. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terechtgekomen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit. Oud-Bodegraafseweg: in MORA 19801970 en het gemeentearchief van Bodegraven wordt melding gemaakt van de mogelijke aanwezigheid van blindgangers in een perceel ten oosten van de Oud Bodegraafseweg. Er is echter geen aanvullend feitenmateriaal aangetroffen dat meer informatie geeft over het neerkomen van deze bommen. Doordat geen exacte inslagdatum bekend is, kon er geen luchtfoto specifiek voor deze melding worden geraadpleegd. Wel zijn de bij ons beschikbare luchtfoto's bekeken. Op luchtfoto's 3052 en 4053 van 11 april 1945 zijn in een perceel ten oosten van de in de MORA genoemde locatie 4 kraters zichtbaar (markeringsnummer 3557.4-032). Doordat deze locatie echter niet geheel overeen komt met de op de grove kaart van de MORA aangegeven locatie, zijn deze twee meldingen niet eenduidig aan elkaar te relateren. Voor de gemelde bommen in MORA 19801970 is daarom geen exacte locatie te bepalen. Uit de ter plaatse uitgevoerde zoekacties werd niets aangetroffen. Op basis van deze melding kan daaorm geen verdacht gebied worden bepaald. .	Kloostertuin: Deelgebied 06 Overlap Deelgebied 06 en 14: Deelgebied 25
19801971	1980	Ligplaats: Overtocht, bedreigd gebied: kloostertuin. ZA. In Bodegraven is de N.V. Ned. Gasunie thans bezig om een, door de kom lopende, hoofdtransportleiding voor aardgas te verleggen naar buiten de bebouwde kom. […] Bij het inwinnen van informatie over bovegenoemde bommen [bommen bij Oud Bodegraafseweg, MORA 19801970], dat in een v.m. kloostertuin aan de Overtocht (zie kaart 2) eveneens bommen zijn gevallen, waarvan een inwoner van Bodegraven exact kan aanwijzen waar een blindganger in de grond zit. Ik verzoek dit tegelijk in uw onderzoek te betrekken. […] Vermoed explosief: 1 keer vliegtuigbom. Onderzocht terrein 20x20 meter. Het af te zoeken terrein is begroeid met hout. Gezien de afmetingen van de inslagopening van de bom en de kratervorming van een wel ontplofte bom (volgens ooggetuige) moet zeker rekening worden gehouden dat dit een bom moet zijn van 1000 lbs.	EOD	EOD			
Kloostertuin: 0050-009	24-11-80	De Rijk heeft in de oorlogsjaren nabij dat terrein gewoond en wist nagenoeg zeker de juiste plaats van een blindganger aan te wijzen. De bommen zijn gevallen op een zondag in 1944. Het was daar toen akkerland, nu een grasveld met struiken en bomen. In de bosstrook ligt de bom.	B099-501	Gemeentearchief Bodegraven			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
	20/24-06-80	Na overleg met en op aanvraag van de Gasunie heeft de Mijnopruimingsdienst van de Marine op vrijdag 20/6 en dinsdag 24/6 een zoekactie ingesteld en niets gevonden.	B099-499	Gemeentearchief Bodegraven			
	20-02-81	Is door uw dienst een onderzoek ingesteld naar de vermoede aanwezigheid van een niet-ontplofte bom in een v.m. kloostertuin aan de Overtocht. Bij dit onderzoek werd door één van de leden van uw dienst een grote mate van waarschijnlijkheid uitgesproken, dat inderdaad op de door een ooggetuige aangegeven plek een niet-ontplofte bom zou zitten. Verdere afspraken over ruiming zijn niet gemaakt, omdat ter plaatse geen bouwplannen zouden worden uitgevoerd. Door de noodzakelijke aanleg van een riolering t.b.v. een schoolgebouw wordt deze kwestie actueel.	B099-499 B099-501	Gemeentearchief Bodegraven			
19813224	01-07-81	Op de gedeelten, waaronder het gedeelte parallel aan de huidige spoorwegverbinding Leiden-Utrecht, van de geprojecteerde en nieuw aan te leggen 150 kV-kabelverbinding Alphen a/d Rijn – Gouda, kunnen zich nog explosieven en/of projectielen in de grond bevinden uit de tweede wereldoorlog […] De betrokken gedeelten van het vastgestelde kabeltracé binnen de gemeente Bodegraven hebben wij in rood aangegeven op de tekening EZH-KV-134-1-2 wijz. F, waarvan wij hierbij twee afdrukken insluiten.	B099-499 EOD	Gemeentearchief Bodegraven EOD			
19813224	14-10-81	Niettemin blijven – met name de oudere inwoners van Bodegraven – steeds attenderen op de mogelijke aanwezigheid van explosieven in de nabijheid van de spoorlijn. Wel staat vast dat de spoorlijn meerdere malen het doelwit is geweest van luchtaanvallen in 1944/1945. Eerdere onderzoeken met een afgraving van ± 1 meter diep van uw dienst ter plaatse – i.v.m. de aanleg hoofdtransportleiding aardgas – hebben geen explosieven aangetoond. Desondanks achten wij een onderzoek door uw dienst noodzakelijk. […] Gelet op de grondslag ter plaatse kunnen eventuele projectielen al veel dieper dan 4 meter zijn weggezakt.	B099-499 EOD	Gemeentearchief Bodegraven EOD			
	14-09-82	Betreffende het te verrichten onderzoek naar eventueel nog niet ontplofte explosieven uit de Tweede Wereldoorlog op het tracé van de in aanleg zijnde ondergrondse 150 kV-verbinding Alphen a/d Rijn – Gouda in uw gemeente delen wij u mede dat het desbetreffende onderzoek inmiddels is afgerond. Het gepleegde onderzoek geeft geen aanleiding tot opmerkingen.	B099-499	Gemeentearchief Bodegraven			
19820188	1982	Op aangegeven plaats restant van gebombardeerde schouw uitgegraven met (…) gleuf laten uitgraven tot +- 40 cm onder het niveau waar de kabels gelegd moeten worden. […] Geen explosieven aangetroffen. […] Deze MORA sluit aan op MORA 19813224.	EOD	EOD			
	14-10-82	Bij het genoemde onderzoek is gebleken, dat naar verwachting het een bom betreft van ca. 500 kg. Gezien de zwaarte van de bom en de slechte ondergrond ter plaatse, zal deze bom waarschijnlijk op een diepte liggen van een meter of twaalf beneden maaiveld.	B099-501/503	Gemeentearchief Bodegraven			
	01-11-82	Door de EOD wordt op het betreffende terrein de aanwezigheid vermoed van een 500 of 1000-pond bom een diepte van 10-14 meter.	B099-501	Gemeentearchief Bodegraven			
	14-12-82	Dit rapport heeft betrekking op het grondmechanisch onderzoek, dat werd uitgevoerd t.b.v. de ontgraving van een vliegtuigbom in de voormalige Kloostertuin nabij de Overtocht te Bodegraven. Van de omgeving van de vermoedelijke bomlocatie werden ons drie situatietekeningen […] en een luchtfoto verstrekt. […] In verband hiermee werd door de E.O.D. aan de hand van getuigenverklaringen zo nauwkeurig mogelijk de ligging van de bom bepaald.	B099-505	Gemeentearchief Bodegraven			
	14-12-82	Het onschadelijk maken van een 500-ponds bom in Bodegraven. […] De voormalige kloostertuin bij de Willibrorduskerk aan de Overtocht met daaromheen een ring van 150 meter was gistermorgen vanaf negen uur totaal verlaten. […] Aan de EOD de taak om in een zo kort mogelijke tijd het projectiel onschadelijk te maken. […] Daarna moest de bom, een blindganger die de Engelsen in ’44 lieten vallen, worden gekanteld. […] In de bom zit 115 kilo Trotyl […] Toen het projectiel eenmaal was gekanteld zagen we dat het staartstuk er al helemaal af was. In dat stuk zat ook een tweede ontsteking. […] Gelukkig kroop Bodegraven in ’44 door het oog van de naald, want beide ontstekingen gingen niet af. […] Kapitein Van Maren legt uit dat het hier om een zogenaamde GP-bom ging. […] In dit geval gebruikte de Royal Air Force de bom in een poging de spoorweg Leiden-Utrecht te saboteren.	B099-503	Gemeentearchief Bodegraven			
	18-01-83	Op 3 februari a.s. wordt in Bodegraven een in de bodem aangetroffen 500-pond vliegtuigbom geruimd Deze bevindt zich in de voormalige kloostertuin aan de Overtocht in de bebouwde kom van de gemeente. Maatregelen zijn getroffen voor een tijdelijk ontruiming van ca. 30 woningen in een cirkel van 150 m. van de bom. (…)	3.02.42-215	Provinciaal Archief Zuid-Holland			
	19-01-83	In de voormalige kloostertuin aan de Overtocht, alhier tussen de R.K.-mavo en de spoorlijn is een niet-ontplofte bom uit de tweede wereldoorlog gevonden. Besloten is op 3 februari a.s. tot demontage en ruiming over te gaan.	3.02.42-215 B099-502	Provinciaal Archief Zuid-Holland Gemeentearchief Bodegraven			
	27-01-83	Op het terrein achter de St. Jozefschool aan de Overtocht (zgn. Kloostertuin) is een niet tot ontploffing gebracht vliegtuigbom (500-ponder) uit de Tweede Wereldoorlog aangetroffen. […] op het perceel, kadastraal bekend gemeente Zwammerdam, sectie A, nr. 3672.	B099-502	Gemeentearchief Bodegraven			
	03-02-83	[…] Een in januari 1945 door de Britten afgeworpen vliegtuigbom […] de bom was waarschijnlijk bedoeld voor de spoorlijn Bodegraven-Alphen aan den Rijn. […] De bom, 225 kg zwaar, zit 4 1/2 meter diep.	B099-503	Gemeentearchief Bodegraven			
	04-02-83	Een Engelse vliegtuigbom, die op 11 februari 1944 boven het centrum van Bodegraven afgeworpen werd. […] Voordat de Explosieven Opruimingsdienst met het demonteren van de 225 kilo wegende blindganger, die gevuld was met 115 kilo trotyl, waren uitgebreide voorzorgsmaatregelen getroffen.	B099-503	Gemeentearchief Bodegraven			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
	1983	Bommen vallen neer (97 (noot TA: fotonummer)) Behalve vliegtuigen vallen er ook bommen op en rond Bodegraven neer. De spoorlijn is nog al eens het doelwit, meestal vallen de bommen echter naast de spoorweg. […] sinds 1983 weet heel Bodegraven van de bom in de zustertuin (97b + 98) […].	Karssen (1985) pag. 113	Literatuur			
	1983	Zwaarste klus voor EOD. […] Volgende week moet ze in Bodegraven een op scherp staande Engelse vliegtuigbom onschadelijk maken, die op 15 meter diep vlak bij een nieuwbouwwijk ligt. De dienst achter de kans 'zeer groot' dat de duizendponder bij de werkzaamheden zal ontploffen.	B051-533	Gemeentearchief Bodegraven			
Zoekactie explosieven Formido/Domburg							
Formido/Domburg: 5457.4-040 Kloostertuin: 0050-009 Kadastraal, locatie 1: 6685-035 Locatie 3: 5457.4-034a	20-10-83 08-11-83	Naar aanleiding van het opruimen van de bom in de voormalige kloostertuin aan de Overtocht zijn nog twee meldingen ingekomen van plaatsen waar vermoedelijk onontplofte explosieven aanwezig zijn, terwijl op de kadastrale kaart eveneens een plaats is aangegeven waar onontplofte bommen aanwezig zijn. Op bijgaande situatietekening zijn de drie lokaties aanggeven. […] Locatie 2. Het betreft hier vermoedelijk een drietal bommen langs de spoorlijn in of nabij de spoorsloot ter hoogte van het perceel van Rijnwarmte (Formido). De melding is gedaan door de J. van Reijn, Nassaustraat 16. […] ter hoogte van de (ongelijkvloerse) kruising met Rijksweg 11. […] Locatie 1 en 3 zijn gelegen op particulier eigendom, terwijl locatie 2 is gelegen op grond van de Nederlandse Spoorwegen.	B099-499 B099-504	Gemeentearchief Bodegraven	Verdacht	Formido/Domburg: uit meerdere bronnen, waaronder luchtfoto's, blijkt dat de spoorbaan in de omgeving van Bodegraven meermaals is gebombardeerd. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terechtgekomen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit. Kloostertuin: zie de toelichting bij markeringsnummer 0050-009. Kadastraal, locatie 1: zie de toelichting bij markeringsnummer 6685-035. Locatie 3: zie de toelichting bij markeringsnummer 5457.4-034a.	Formido/Domburg: Deelgebied 06 Overlap Deelgebied 06 en 14: Deelgebied 25
	25-07-84	Dit onderzoek, omvattend verkenning en opsporing, ware te richten op locatie 2 (kruising spoorlijn Woerden-Alphen a/d Rijn en Rijksweg 11), E.O.D. nr. 83.3889 en locatie 3 (talud Rijksweg 11 nabij Oud Bodegraafseweg) E.O.D. nr. 83.3890. Voor wat betreft locatie 1 (nabij J.C. Hoogendoornlaan/Warmoeskade) E.O.D. nr. 83.3888, achten wij thans geen direct onderzoek noodzakelijk. Noot TA: deze brief staat ook in MORA 19970029.	B099-504	Gemeentearchief Bodegraven			
19853647 Locatie 2	1985	VZA. […] Locatie 2: vermoedelijk zijn alhier een drietal explosieven gelegen langs de spoorlijn (Alphen a/d Rijn – Woerden) of de daarnaast gelegen spoorsloot ter hoogte van de (ongelijkvloerse) kruising met Rijksweg 11. MORA is inclusief kaartje: 3 stuks inlagen langs de waterkant. 1 bom in dam waarschijnlijk ontploft. 3 vliegtuigbommen, vermoedelijk 500 ponders. AF te zoeken terring: 50 x 15 meter. Het betreft hier drie blindgangers welke op de rand aan weerskanten van de spoorsloot zijn ingedrongen.	EOD	EOD			
19853651	1985	VZA ingetrokken: "Alle voorgaande nummers worden samengetrokken onder ZA Bodegraven 853647".	EOD	EOD			
	12-10-88 10-08-89	Deze drie lokaties zijn: […] b. Spoorbaan bij parkeerterrein Domburg Vlees B.V. […] Naar verwachting kan in de loop van 1989 de opsporing beginnen. […] Echter inmiddels is bijgaand werkplan ontvangen waarbij alle drie de lokaties als één projekt worden beschouwd. (Noot TA: mora 853647)	B099-504	Gemeentearchief Bodegraven			
19970029	1997	Uit ons archief blijkt dat in 1989 een drietal locaties bij uw dienst zijn aangemeld waar vermoedelijk explosieven uit WOII aanwezig izin. Naast bovengenoemde locatie aan de Oud Bodegraafseweg zijn dit de twee volgende locaties: 3. Nabij de sloot langs de spoorbaan op de rand van het bij Domburg Vlees B.V. in gebruik zijnde parkeerterrein. 4. Nabij de sloot langs de spoorbaan op circa 150 meter ten westen van de brug over de Dubbele Wiericke. Op de kaart staan bij het Domburg vleesterrein 4 onontplofte vliegtuigbommen ingetekend.	EOD	EOD			
6685-072	2003	"In 2003 is op de locatie van de voormalige vleesfabriek Domburg door Saricon een detectieonderzoek uitgevoerd in een gedeelte van het verdachte gebied. De locatie is afgezocht tot 11 meter – maaiveld. Er zijn geen explosieven aangetroffen. Het gedetecteerde gebied is vrijgegeven."	11S012-AD-02	Saricon			
20031069	2003	Terrein Domburg en Formido, Formido: Doortocht 6: Ruimen i.h.k.v. opsporing door derden (Saricon); geen werkzaamheden uitgevoerd	EOD	EOD			
	2003	In 2003 is onderzoek gedaan op het voormalige slachthuisterrein van Domburg. Dat leverde geen vondsten op.	SGLO	Internet			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
Explosievenvondst Warmoeskade/J.C. Hoogendoornlaan							
Warmoeskade/J.C. Hoogendoornlaan: 6685-035 Kloostertuin: 0050-009	20-10-83 08-11-83	Naar aanleiding van het opruimen van de bom in de voormalige kloostertuin aan de Overtocht zijn nog twee meldingen ingekomen van plaatsen waar vermoedelijk onontplofte explosieven aanwezig zijn, terwijl op de kadastrale kaart eveneens een plaats is aangegeven waar onontplofte bommen aanwezig zijn. Op bijgaande situatietekening zijn de drie lokaties aanggeven. Locatie 1. De eventueel aldaar aanwezige bommen staan aangegeven op de kadastrale kaart. Het betreft een locatie gelegen tussen Warmoeskade en Hoogendoornlaan in een weidegebied. Gezien de ligging en de afstand tot de bebouwing is direkte opruiming mogelijk niet noodzakelijk. […] Locatie 1 en 3 zijn gelegen op particulier eigendom, terwijl locatie 2 is gelegen op grond van de Nederlandse Spoorwegen.	B099-499 B099-504	Gemeentearchief Bodegraven	Verdacht	Uit de verschillende bronnen blijkt dat er op een perceel tussen de J.C. Hoogendoornlaan en Warmoeskade mogelijk nog drie bommen in de bodem zitten. Deze zijn kadastraal ingetekend. Er wordt op 25 juli 1984 gemeld dat vanwege de locatie directe opruiming niet noodzakelijk is. Uit de beschikbare bronnen blijkt niet of er na deze datum verdere (opsporings)acties zijn geweest. Het is niet bekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen.	Deelgebied 23
19833888	1983	VZA ingetrokken: "Alle voorgaande nummers worden samengetrokken onder ZA Bodegraven 853647".	EOD	EOD			
19853647 Locatie 1	1985	Naar aanleiding van het opruimen van de bom in de voormalige kloostertuin aan de Overtocht zijn nog twee meldingen ingekomen van plaatsen waar vermoedelijk onontplofte explosieven aanwezig zijn, terwijl op de kadastrale kaart eveneens een plaats is aangegeven waar onontplofte bommen aanwezig zijn. Op bijgaande situatietekening zijn de drie lokaties aanggeven. Locatie 1. De eventueel aldaar aanwezige bommen staan aangegeven op de kadastrale kaart. Het betreft een locatie gelegen tussen Warmoeskade en Hoogendoornlaan in een weidegebied. Gezien de ligging en de afstand tot de bebouwing is direkte opruiming mogelijk niet noodzakelijk. […] Locatie 1 en 3 zijn gelegen op particulier eigendom, terwijl locatie 2 is gelegen op grond van de Nederlandse Spoorwegen. Vermoedelijk explosief: 3 bommen. Geen spoed	EOD	EOD			
	25-07-84	Dit onderzoek, omvattend verkenning en opsporing, ware te richten op locatie 2 (kruising spoorlijn Woerden-Alphen a/d Rijn en Rijksweg 11), E.O.D. nr. 83.3889 en locatie 3 (talud Rijksweg 11 nabij Oud Bodegraafseweg) E.O.D. nr. 83.3890. Voor wat betreft locatie 1 (nabij J.C. Hoogendoornlaan/Warmoeskade) E.O.D. nr. 83.3888, achten wij thans geen direct onderzoek noodzakelijk.	B099-504	Gemeentearchief Bodegraven			
Springputten Bodegraven							
6685-082	Jaren tachtig	"In het rapport staat verder dat in het midden van de jaren tachtig van de vorige eeuw bij werkzaamheden aan de Voorboezemkade van het gemaal Bulaeus Brack Duitse springputten zijn aangetroffen. Deze zijn indertijd door de Explosieven Opruimings Dienst Defensie (EODD) geruimd. Het MORAnummer hiervan is niet achterhaald."	11S012-AD-01	Saricon	Onverdacht	In het rapport vna Saricon wordt gemeld dat Duitse springputten werden aangetroffen nabij het gemaal Bulaeus Brack. Deze zijn destijds door de EOD geruimd.	Onverdacht
Bomkraters derden – niet bevestigd							
6685-085	40-45	In juli 2003 heeft Saricon een historisch onderzoek in Bodegraven uitgevoerd, ditmaal voor de locatie Rijnhoek-Domburg. Op luchtfoto's afkomstig van de universiteit van Wageningen zijn meerdere bomkraters waargenomen.	11S012-AD-01	Saricon	Onverdacht	In het rapport van Saricon wordt melding gemaakt van meerdere bomkraters die op luchtfoto's Rijn zijn waargenomen. Op de door T&A bekeken luchtfoto's van de genoemde data zijn op deze locaties echter geen eenduidige sporen te herkennen van bomkraters. Een aantal van de kraters zijn door T&A echter wel geidentificeerd als zijnde een stelling of bunker. De kraters kunnen dus niet worden bevestigd waardoor op basis van deze melding geen verdacht gebied kan worden bepaald.	Onverdacht
	40-45	De luchtfoto's die voor het historisch onderzoek werden geïntpreteerd zijn genomen op 10 september 1944, 11 september 1944 en 11 april 1945. Op één van de foto's zijn de locaties van de zichtbare verstoringen als gevolg van oorlogshandelingen aangegeven.	372133	Saricon			
Getuigenverklaringen blindganger							
1: 6685-073a 2: 6685-074	-	In de shapefiles die bij het onderhavige rapport van Saricon zijn geleverd, worden enkele blindgangers aangeduid. 1. Dhr. Vonk en dhr. Domburg, blindganger. Aangewezen 2. L.C. Vonk, blindgangers. Oud-Bodegraafseweg, het perceel ligt juist ten zuiden van het voormalige voetbalveld van ESTO.	11S012-AD-02	Saricon	Verdacht	2: uit meerdere bronnen, waaronder luchtfoto's, blijkt dat de spoorbaan in de omgeving van Bodegraven meermaals is gebombardeerd. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terechtgekomen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit. 1: door Heijmans is in 2010 naar aanleiding van de getuigenissen van Vonk en Domburg een onderzoek ingesteld naar de gemelde blindganger. Bij het detectieonderzoek kwamen drie verdachte locaties naar voren. Na het benaderen van de objecten bleek dat deze geen	2: Deelgebied 06 Overlap Deelgebied 06 en 14: Deelgebied 25
	-	Noot TA: dit betreft punt 1: Beide heren verklaarden dat achter het perceel Dammekant 10 te Bodegraven nog een explosief in de grond moest zitten. De heer Domburg herinnerde zich dat de toenmalige eigenaar van de grond hem menigmaal vertelde dat er nog een explosief achter zijn schuur lag. De heer Domburg voegde daaraan toe dat hij de neerkomst van het explosief niet zelf	11S012-AD-02	Saricon			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk							
Inventarisatie bronnenmateriaal					**Analyse bronnenmateriaal**		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		heeft waargenomen. Derhalve kon hij geen nadere informatie verstrekken over de vermoedelijke datum of tijdsperiode waarin het explosief zou zijn neergekomen. Omdat het evenwel een verlaging in het perceel veroorzaakte was het, aldus wederom Domburg, lange tijd duidelijk wat de exacte locatie van de inslag was. Omdat het terrein naderhand is geëgaliseerd kon de heer Domburg in 2003 niet de exacte locatie van het veronderstelde explosief aanwijzen. Desondanks was hij ervan overtuigd dat het zich op ca. 45 meter ten zuidwesten van de achtergevel van de schuur bevond. De heer Domburg wilde de verklaring die van het gesprek werd opgemaakt niet ondertekenen. In 2003 sprak Saricon ook met de heer Vonk. Hij verklaarde dat hij aan het eind van de oorlog op het perceel grasland achter Dammekant 10, halverwege het perceel tussen de spoorlijn en de schuur, een inslagopening van een vliegtuigbom waarnam. Samen met zijn vader kwam hij wel eens bij de toenmalige eigenaar van het perceel. Voor zover de heer Vonk wist is deze blindganger nooit geruimd.				explosieven betroffen. Na verder onderzoek werd er niets meer aangetroffen waaruit blijkt dat de gemelde blindganger zich niet in het aangegeven gebied bevindt. Hoewel de getuigenissen van deze heren in de regel als betrouwbaar worden gezien, blijkt de getuigenis in dit geval niet te kloppen. Aangezien er geen andere aanwijzingen zijn, zoals meldingen uit het archief of luchtfotointerpretaties, dat er ter plaatse bommen zijn neergekomen kan het onderzoeksgebied niet verdacht worden verklaard met betrekking tot deze melding.	
6685-073b	Juni, Sep - okt 2010	Oppervlakte- en dieptedetectie tot 12 m-mv door Heijmans en Saricon naar 2 of 3 mogelijke blindgangers. In overleg met Heijmans en de gemeente Bodegraven is besloten een oppervlaktedetectie uit te voeren op de drie verdachte locaties. Naar bleek was naoorlogs het gebied circa 2 meter opgehoogd. Deze ophoging is afgegraven tot het oorspronkelijke maaiveld. Hierbij zijn op alle drie de locaties objecten aangetroffen namelijk: 1. Oude puinlaag 2. Oude beschoeiing 3. Betonnen paal Na het verwijderen van deze objecten is nogmaals een detectie uitgevoerd. Hierbij is niets meer aangetroffen. Noot TA: informatie is afkomstig uit een overzicht van Saricon met documentnummer 11S012-AD-02. Het originele brondocument is 10S100.	10M036-DR-01 11S012-AD-02	Saricon			
Naoorlogse grondroeringen							
0058-073	1945-1955	Tussen Gouda en Oudewater is zeer veel zand na WOII bijgestort om de spoordijk te herstellen. Het herstel had met name betrekking op reparaties na verzakkingen van de spoordijk in de veengrond. Uit de archiefstukken valt niet op te maken hoeveel zand is aangebracht. Wel meldt een archiefstuk de kosten voor deze “baanversterking in verband met de slappe grond” tussen kilometer 20.900 en 31.800 op tracé Gouda-Oudewater.	948-475	NS-archief	Onverdacht	Op basis van de naoorlogse grondroering geldt een achtergrondrisico voor de laag grond die naoorlogs geroerd is.	Onverdacht
	Naoorlogs	In het Utrechts archief zijn foto ‘s te vinden van de uitvoering van de werkzaamheden in verband met de baanversterking wegens de slappe grond in 1947 en 1948 (catalogusnummers 164253 t/m 164257, 165755 en 165757 t/m 165759). Hieruit is op te maken dat zeer veel zand is aangebracht en het spoor enkele decimeters opgetild is om er zand onder aan te brengen.	Utrechts-archief	Internet			
6685-100	Naoorlogs	Uit de vergelijking van de luchtfoto’s uit 1945 en de huidige satelietbeelden blijkt dat er rond de diverse woonkernen van Bodegraven, Reeuwijk-Dorp, Reeuwijk-Brug, Driebruggen, Nieuwerbrug en Waarder er uitbreidingen van wijken en/of industrie hebben plaatsgevonden. Verder werd er ten noorden van de Reeuwijkse plassen een extra recreatieplas ontgraven. De A12 is verbreed en de N11 werd aangelegd. In het zuiden van de gemeente is rond het spoor Woerden-Gouda een versteviging aangelegd.	Luchtfoto's WOII en GoogleEarth	Luchtfoto's WOII en GoogleEarth	Onverdacht	Op basis van de naoorlogse grondroering geldt een achtergrondrisico voor de laag grond die naoorlogs geroerd is.	Onverdacht
Detectie- en opsporingswerkzaamheden							
GEEN	1982	DIEPTEDETECTIE ONDERZOEK EOD IN SAMENWERKING MET MONSHOUWER, PROJECT 7232 D.D. 1982 Naar aanleiding van een melding van een getuige is in 1982 een onderzoek opgestart door de EOD ondersteund door Monshouwer. Het resultaat hiervan was een 1.000 lbs die is ge-ruimd. In de archieven is geen nadere informatie aangetroffen betreffende deze bomruiming. Noot TA: deze melding is afkomstig uit het ‘Rapport Verzamelde uitgevoerde onderzoeken gemeente Bodegraven’ met kenmerk 11S012-AD-01 van Saricon. Het originele rapport met kenmerk 7232 is ondanks de inspanningen van zowel Saricon als de gemeente Bodegraven niet teruggevonden.	11S012-AD-01	Saricon	Onverdacht	Uit het verzamelrapport van Saricon kan worden opgemaakt dat in 1982 een 1000 lbs bom werd geruimd. Het originele rapport is niet teruggevonden waardoor het onbekend is op welke ruiming deze melding betrekking heeft. Er is zodoende niet voldoende feitenmateriaal om een verdacht gebied op af te bakenen.	Onverdacht
5457.4-034b	Sept 2001 jan 2002	Detectie naar 3 blindgangers uitgevoerd nabij de N11 door Saricon. Er werden twee 1000 lbs met staartpistool No 28 aangetroffen op een diepte van 9,75 m-mv. Het opsporingsgebied is tot een diepte van 9,75 m-mv vrijgegeven. Vast staat dat de bommen op een diepte van 10,5 meter zijn afgeketst op de zandlaag en met de neus (punt) omhoog zijn komen te liggen. De afstand tussen het inslagpunt en de uiteindelijke vindplaats geeft aan dat de blindgangers op een diepte van ca. 10 m een horizontale verplaatsing hebben gehad welke ruim binnen het zoekgebied vallen.	72061	Saricon	Onverdacht	Het onderzochte gebied is vrijgegeven tot een diepte van 9.75 m-mv.	Onverdacht
6685-075	05-07-2002	Ten behoeve van baggerwerkzaamheden zijn door T&A benaderingswerkzaamheden uitgevoerd ter plaatse van het Aarkanaal – Gouwe en Oude Rijn. In het onderzoek zijn verdachte objecten en verstoorde gebieden uit een eerder detectieonderzoek door Saricon (kenmerk 11S142-DR-001 d.d. 10-11-2011) opnieuw vastgesteld. Ter plaatse van de verdachte objecten en onderzochte verstoorde gebieden zijn geen explosieven aangetroffen. Deze gebieden zijn tot baggerdiepte vrijgegeven.	0611GPR2849	T&A Survey	Onverdacht	Het onderzochte gebied is tot baggerdiepte vrijgegeven.	Onverdacht

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
6685-076	Jun – dec 2003	Detectieonderzoek voormalige vleesfabriek Domburg De locatie is afgezocht tot 11 m–mv. Er zijn geen explosieven aangetroffen, het gedetecteerde gebied is vrijgegeven. Op de locatie voormalige vleesfabriek Domburg is gezocht middels oppervlaktedetectie tot op een diepte van 3,5 meter naar projectielen. Voor projectielen met een diameter tot 2 centimeter wordt een grens van 0,35 meter aangehouden. Projectielen met een diameter van 2 tot 5 centimeter worden tot een diepte van een 0,5 meter gevonden. Zwaardere projectielen (5 tot 10 centimeter) worden tot 1,2 meter diep gedetecteerd. Grotere projectielen en bommen kunnen tot maximaal 4 meter diep gedetecteerd en gelokaliseerd worden afhankelijk van grote en ligging van het projectiel. Op de locatie voormalige vleesfabriek Domburg is vervolgens een dieptedetectie uitgevoerd, hierbij zijn meetbuizen gezet tot een diepte van 11 meter. Op de locatie voormalige vleesfabriek Domburg zijn geen explosieven aangetroffen. De locatie voormalige vleesfabriek Domburg is afgezocht tot aan de diepte welke volgens het bestemmingsplan nodig is, om voor de in de toekomst geplande werkzaamheden veilig uit te kunnen voeren. De aangetroffen significante anomalieën zijn allen verwijderd.	72127	Saricon	Onverdacht	Het onderzochte gebied is vrijgegeven tot 11 m-mv.	Onverdacht
3.27 m-NAP: 6685-077a 2.77 m-NAP: 6685-077b	15-10-2015	Door T&A zijn detectie- en benaderingswerkzaamheden uitgevoerd in de Dubbele Wiericke op de aanwezigheid van 250, 500 en 1000 lbs afwerpmunitie tot een diepte van 3.27 m-NAP. Het opsporingsgebied is grotendeels tot harde waterbodem (3.27 m-NAP) vrijgegeven, met uitzondering van een gebied waar tot een diepte van 2.77 m-NAP is vrijgegeven. Onderzocht gebied: A1 ligt nabij de Graaf Albrechtstraat te Nieuwerbrug aan den Rijn. A2 is gelegen bij de Poppelendam te Hogebrug.	0215GPR4206.7	T&A Survey	Onverdacht	Het onderzocht gebied is beperkt vrijgegegeven. -077a is vrijgegeven tot 3.27 m-NAP en -077b is vrijgegeven tot baggerdiepte, namelijk 2.77 m-NAP/harde waterbodem.	Onverdacht
6685-078	31-12-2009	Door T&A is dieptedetectie uitgevoerd ter plaatse van 51 paallocaties tot een diepte van 14 m-mv.	0110GPR1770.2	T&A Survey	Onverdacht	De onderzochte paallocaties zijn vrijgegeven tot 14 m-mv.	Onverdacht
	31-03-2010	Door T&A is dieptedetectie uitgevoerd ter plaatse van 7 paallocaties tot een diepte van 14 m-mv.	0110GPR1770.1	T&A Survey			
6685-080	16-07-2013	Detectie onderzoek van der Herik aan de Reeuwijkse plassen. Detectie tot 10 m minus-waterpeil op afwerpmunitie van 40 en 250 lbs. Tijdens de werkzaamheden zijn er geen significante uitslagen gemeten. Er kan vanuit worden gegaan dat in het gedetecteerde gebied geen CE zijnde afwerpmunitie (40 en 250 lbs) bevinden.	10493	Saricon	Onverdacht	Het onderzochte gebied is vrijgegeven tot 10 m -waterpeil.	Onverdacht
6685-081	04-07-2016	Benaderen Gasfabriek Bodegraven door Van den Herik. Uit historisch vooronderzoek is gebleken dat het gebied verdacht is op afwerpmunitie van 250, 500 en 1000 lbs tot een diepte van 11 m-mv. Ten behoeve van een voorgenomen sanering heeft opsporing plaatsgevonden naar 250, 500 en 1000 lbs afwerpmunitie. Diverse gebieden zijn vrijgegeven tot 2.51, 4.9 of 11.9 meter-NAP. Er heeft zowel oppervlaktedetectie als dieptedetectie plaatsgevonden. Bij de oppervlaktedetectie, kon een groot deel van het opsporingsgebied door randverstoring niet worden vrijgegeven. Een gebied van ca. 165 m^2 is vrijgegeven.	10803	Van den Herik	Onverdacht	Het onderzochte gebied is deels vrijgegeven.	Onverdacht

Alphen aan den Rijn

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
Luchtaanval Zwammerdam 14 mei 1940							
GEEN	14-05-40	Op dinsdag 14 mei 1940 vond een langdurige luchtaanval plaats van Duitse vliegtuigen op een militaire autocolonne, die onder de bomen verscholen stond opgesteld op de Steekterweg ter hoogte van de boerderij "De Hooge Burch" van de familie Roest. Hierbij vielen vele doden en tientallen gewonden.	HWZ (2002) pag. 29	Literatuur	Onverdacht	Uit de verschillende bronnen kan worden opgemaakt dat een militaire colonne op de Rijksstraatweg en Steekterweg nabij de "De Hooge Burch en de Vinkebuurt in Zwammerdam op 14 mei 1940 werd aangevallen. Hierbij kwamen bovendien ook bommen aan de overzijde van de Oude Rijn terecht. De genoemde locaties liggen te ver van het onderzoeksgebied om erop van invloed te kunnen zijn.	Onverdacht
	14-05-40	[…] De daarop volgende dinsdag is het ergste, er razen dan zes bommenwerpers laag over het dorp, wel meer dan een uur, men denkt dat Bodegraven het doel is, maar later blijkt dat zij een konvooi in de Zwammerdamse Vinkenbuurt aan het bombarderen zijn. Er wordt een enorme ravage aangericht en er komen 15 burgers om het leven waaronder twee Bodegravers.	Karssen (2013) pag. 172	Literatuur			
	14-05-40	Dinsdagmorgen kwam een militaire colonne Bodegraven binnen. Na enkele uren parkeren, vertrok deze in de richting van Zwammerdam. Duitse vliegtuigen ontdekten deze colonne en vielen aan. Minstens een half uur lang loeiden om de enkele minuten de sirenes en telkens daverden de zes Duitse vliegtuigen weer omlaag. Dan hoorde heel Bodegraven de bommen vallen en de vliegtuigmitrailleurs ratelen. Ieder lag op de vloer of was in de kelder gevlucht. De gevolgen waren vreselijk. De colonne was toen de aanval begon inmiddels gevorderd tot de Vinkenbuurt in Zwammerdam, maar dat werd pas later bekend.	Molenaar (2010) pag. 21-22 Vonk	Literatuur			
	14-05-40	Naar aanleiding van de 's morgens gedane verkenningsvluchten en de melding over de troepenbewegingen uit het NO in de richting Rotterdam, voerden He-111's van I en II KG4 tussen 16.35 en 18.40 aanvallen uit op troepen en marskolonnes langs de wegen Utrecht-Leiden-Rotterdam, Gouda – Bodegraven en Utrecht-Gorinchem. Er werd gerapporteerd dat deze aanvallen met succes werden uitgevoerd.	Zwanenburg (z.j.) deel 1 - pag. 28	Literatuur			

Alphen aan den Rijn

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
	14-05-40	Zes bommenwerpers schenen Bodegraven als doelwit gekozen te hebben en cirkelden zoowat 1 1/2 uur achtereen steeds maar weer boven onze straten en huizen. […] Wel hoorden we het geratel van mitrailleurs, zagen we lichtseinen geven en zelfs biljetten uitwerpen, maar binnen onze gemeente viel noch bom, noch kogel. Toch konden we duidelijk elders de bommen hooren vallen en reeds na de eerste ronde der vliegers en de eerste inslagen wisten we dat een colonne militaire auto's die, den geheelen morgen in onze straten gestaan had en hoogstens een kwartier tevoren in de richting Leiden vertrokken was, mikpunt geworden was van den aanval. […] en de bommenwerpers vele malen terugkeerden om de resten van de colonne opnieuw te bestoken. […] Vreeselijk is de ravage, die de aanval daar op den Rijksstraatweg onder de gemeente Alphen aan den Rijn, grenzend aan de Zwammerdamsche Vinkenbuurt, heeft aangericht. Het schijnt wel vast te staan dat de eerste aanleiding tot het bombardement is geweest dat de colonne zelf begonnen met een mitrailleur op de passeerende vliegtuigen te schieten. Hoe funest dat was, blijkt wel hieruit dat tenslotte van de soldaten slecht heel enkele, maar van de omwonende burgers er zeker een 15-tal zijn gedood, terwijl talrijke huizen zoogoed als geheel of ernstig vernield zijn. Enkele auto's raakten in brand, andere werden uiteengeslagen, andere weer van kogels doorzeefd en datzelfde lot trok ook de in de omgeving staande huizen. […] Zelfs aan de overzijde van den Rijn moesten speciaal de boerderijn van de Wed. van Zwieten en den heer Domburg het ontgelden. Rijen bomtrechters liggen er als een kring omheen en bovendien werd ook de eerste door een bom getroffen. […] Een autobus met vluchtelingen werd deerlijk getroffen en van de her en derwaarts vluchtend menschen werden velen getroffen.	Karssen (1985) pag. 23-24	Literatuur			
	10/14-05-40	Bij Zwammerdam was een konvooi vluchtelingen beschoten en daar waren ook doden gevallen.	Molenaar (2010) pag. 7	Literatuur			
	40-45	Tijdens de Duitse bezetting voerden Engelse vliegtuigen herhaaldelijk bombardementen uit op de spoorlijn en ook de Vinkebuurt ontkwam een keer niet aan deze aanvallen.	HWZ (2002) pag. 29	Literatuur			
Schademelding oever Rijn 17 augustus 1940							
GEEN	17-08-40	Schadeobject: oeververdediging van den Rijn te Zwammerdam Oorzaak der schade: tot ontploffing brengen van niet geëxplodeerde bommen.	3.02.27-27	Provinciaal Archief Zuid-Holland	Onverdacht	In het provinciaal archief wordt gemeld dat op 17 augustus 1940 het tot ontploffing brengen van niet geëxplodeerde bommen de oeververdediging van de Oude Rijn beschadigde. Het is onduidelijk waar langs de Oude Rijn deze bommen lagen en is daarmee ook niet in verband te brengen met een bombardement. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
Neergekomen vliegtuigen 25/26 juni 1943							
GEEN	25/26-06-43	F.J.W. Smit meldt 12.45 uur dat een vliegtuig hoog over de gemeente vliegt van West naar Oost. 2.00 uur vliegtuig stort brandend neer richting Zwammerdam. 2.35 uur vliegtuig stort brandend neer richting Twaalfmorgen of Hekendorp. St. Slappendel meldt 2.40 uur: vliegtuig stort brandend neer richting Tempel (Zwammerdam). 3.05 uur vliegtuig stort brandend neer richting Oud Reeuwijk of aan den Rijksweg Zwammerdam.	R107-1 R096-13-2	Gemeentearchief Reeuwijk Archief Gerard Maatje	Onverdacht	In het rapport van de luchtbeschermingsdienst wordt gemeld dat er vermoedelijk boven Zwammerdam vliegtuigen zijn neergestort. Dit betreft een waarneming vanuit hun uitkijktoren waardoor de locatieaanduiding erg onduidelijk is. Er zijn geen andere meldingen met meer informatie met betrekking tot deze melding. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
Bombardement 5 december 1944							
GEEN	05-12-44	Melding op registratuurplan. Zendt formulier oorlogsschade toe. Bominslag 5 Dec '44.	114.1.07-2316	Gemeentearchief Zwammerdam	Onverdacht	In het gemeentearchief wordt gemeld dat er te Zwammerdam op 5 december oorlogsschade werd geleden door een bominslag. Doordat het originele archiefstuk waarnaar wordt verwezen ontbreekt, is niet nader te bepalen waar de oorlogsschade werd geleden. Uit het boek van Zwanenburg blijkt echter wel dat er op deze dag meerdere Squadrons en Wings aanvallen/bombardementen hebben uitgevoerd op de spoorlijn Leiden-Utrecht. Mogelijk dat de bominslag te Zwammerdam hiermee te maken heeft, maar dit is niet eenduidig te constateren. Op basis van deze melding uit het gemeentearchief kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
	05-12-44	2nd Tactical Air Force. Noot. Het waren de Spitfires en Typhoons van 84 Group die boven Nederland opereerden o.a. de Spitfires van 135 Wing, want F/O. Linzel van No 33 Squadron noteerde in zijn logboek: 'Aanvallen op de spoorlijn Alphen-Leiden. Vliegduur 1 uur 5 minuten. De Typhoons van 146 Wing vlogen in dezelfde buurt en F/L. Sheward van No 263 Squadron schreef in zijn logboek: 'Dec 5. Typhoon B. Interdictie spoorlijn Alphen-Woerden. Vluchtduur 1 uur. Spoorlijn op een dijk erg moeilijk.'	Zwanenburg (z.j.) deel 2 – pag. 468	Literatuur			
Bombardement Bodegraven/Waarder/Zwammerdam 11 februari 1945							
Waarder: GEEN Bodegraven: 6685-011 indicatief Zwammerdam: GEEN	11-02-45	Zijn te Bodegraven, Zwammerdam en Waarder […] vanuit vliegtuigen verschillende bommen afgeworpen. Te Waarder werd de vijftien jarige Helena Berta van Dam, dienstbode te Waarder gedood, een koe gedood, terwijl drie zoodanig werden gewond, dat zij moesten worden afgemaakt. Te Bodegraven werd de spoorbaan, nabij den overweg Goudscheweg, enigszins ontzet, terwijl te Zwammerdam de bommen in het weiland neerkwamen, nabij de spoorweg. Mevrouw van Ommering, wonende wijk B no. 109a aldaar, werd aan een arm gewond. Er is zoowel te Bodegraven, Zwammerdam als Waarder veel glasschade aan woningen aangericht.	B051-590 R040-91	Gemeentearchief Bodegraven Gemeentearchief Waarder	Verdacht	<u>Bodegraven</u>: Uit meerdere bronnen, waaronder luchtfoto's, blijkt dat de spoorbaan bij Bodegraven meermaals is gebombardeerd. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terechtgekomen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 06 Overlap Deelgebied 06 en 14: Deelgebied 25
	11-02-45	Uit het dagboek van Wim Bos: Vanochtend is er een bom bij de Prinsenstraat, bij de spoorlijn, in de sloot gevallen. De omliggende huizen lagen vol modder. Op een huis lag op het dak drie kruiwagens vol modder, ook in de slaapkamer op het bed. Het huis van Boerefijn moest ontruimd worden.' (Dit is het laatste huis in de Prinsenstraat aan de Zuidoost kant, de kant van de spoorlijn)	Karssen, C.	Getuigenverklaring		<u>Waarder:</u> de bron meldt dat er bommen zijn afgeworpen te Waarder. Er zijn geen aanvullende bronnen aangetroffen, zoals stukken in het gemeentearchief, die meer informatie geven over dit bombardement of de exacte locatie daarvan. Op basis van deze melding kan daarom met betrekking tot Waarder geen verdacht gebied worden bepaald.	
	11-02-45	Uit een krantenbericht: zijn bommen gevallen bij de spoorwegoverweg bij de Goudseweg. Veel glasschade aan woningen.	Karssen, C.	Getuigenverklaring			
Luchtfoto	26-02-45	De luchtfoto's dekken het gebied rond het spoor bij Bodegraven. Op de luchtfoto is schade zichtbaar aan het spoor ten oosten van de overweg aan de Goudseweg.	Foto: 3039 Sortie: 106G/4535	Zwolle		<u>Zwammerdam:</u> uit het gemeentearchief blijkt dat er bommen zijn neergekomen bij de spoorbaan te Zwammerdam. Er zijn geen aanvullende bronnen aangetroffen, zoals stukken in het gemeentearchief, die meer informatie geven over dit bombardement	

Alphen aan den Rijn							
Inventarisatie bronnenmateriaal					**Analyse bronnenmateriaal**		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
						of de exacte locatie daarvan. Op de luchtfoto's zijn wel kraters zichtbaar. Deze liggen te ver van het onderzoeksgebied om erop van invloed te kunnen zijn.	
Bombardement spoor tussen Alphen a/d Rijn en Bodegraven							
0050-077	25-02-45	Up: 09:56 Down: 13:45 266 Sqdn. 146 Wing 8 Typhoons 14x500 3 hits D.9295 – 9592 14 500-ponders afgeworpen op het spoor, ergens tussen Alphen aan den Rijn en Bodegraven, waarvan drie treffers, geen exacte locatie gegeven.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit meerdere bronnen, waaronder luchtfoto's, blijkt dat de spoorbaan in de omgeving van Bodegraven meermaals is gebombardeerd. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terechtgekomen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 06 Overlap Deelgebied 06 en 14: Deelgebied 25
	16/17-02-45 t/m 03-03-45	Fighter Command. Weer andere jagers, die geen goede verkenning van één der rocket-doelen konden krijgen, vielen een aantal spoorwegknooppunten aan, zoals Gouda, Utrecht, Leiden, Velsen, Uitgeest, Heer Hugowaard en Schagen. Verder werden verscheidene aanvallen gedaan op (…) tal van bruggen in de lijnen Gouda-Den Haag, Woerden-Leiden en Haarlem-Den Haag.	2.13.71-368; 2.13.71-577	Nationaal Archief			
Luchtfoto	26-02-45	De foto's dekken het gebied bij Zwammerdam en noordwest Bodegraven. Langs het spoor zijn op meerdere locaties bomkraters zichtbaar.	Foto 3317, 3319 Sortie 106G/4544	Zwolle			
Luchtfoto	11-04-45	De foto's dekken het gebied bij Bodegraven. Ten westen van Bodegraven tot aan het gebied ter hoogte van de kern van Bodegraven bij Oud-Bodegraven zijn meerdere bomkraters zichtbaar (waarvan sommigen al zijn hersteld), deze waren op foto 4039 ook al zichtbaar. Ten oosten van de spoorwegovergang in de Goudseweg is een stuk hersteld spoor zichtbaar, in de omgeving van militair terrein met veel geroerde grond, waardoor niet is vast te stellen of dit komt doordat het gebied getroffen is door afwerpmunitie of dat hier geprobeerd is een andere spoorwegovergang aan te leggen.	Foto: 4051 en 4053 Sortie: 4/2258	Wageningen			
Luchtfoto 26 februari 1945							
Luchtfoto	26-02-45	De foto's dekken het gebied bij Zwammerdam en noordwest Bodegraven. De foto's zijn van gemiddelde kwaliteit. De foto's zijn geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse eind WOII. Langs het spoor zijn op meerdere locaties bomkraters zichtbaar. Daarnaast zijn drie vlekken in het veld zichtbaar die vermoedelijk zijn veroorzaakt door bom- of raketkraters. Op foto 3317 zijn tevens twee kleine loopgraven te zien.	Foto 3317, 3319 Sortie 106G/4544	Zwolle	Onverdacht	Bommen: zie toelichting bij de melding van markeringsnummer 0050-055c en -077 hierboven.	Onverdacht
Afwerpterrein vliegtuigdroppings Zwammerdam							
GEEN	40-45	Achter de boerderij van de familie Doelman bevond zich een afwerpterrein voor vliegtuigdroppings.	HWZ (1996) pag. 19	Literatuur	Onverdacht	Het terrein achter de boerderij van de familie Doelman werd gebruikt voor wapendroppings. De boerderij stond aan de Kortsteekterweg en ligt daarmee te ver van het onderzoeksgebied om erop van invloed te kunnen zijn.	Onverdacht
		Pieter Doelman (24) was ondanks zijn jonge leeftijd in 1945 commandant van een knokploeg. Die overviel distributiekantoren voor bonkaarten en hielp bij wapendroppings. Vaak werden wapens verstopt op of in de buurt van de boerderij van de familie Doelman aan de Kortsteekterweg. Kort voor het einde van de Tweede Wereldoorlog, op 6 maart 1945, ging het mis.	Algemeen Dagblad	Internet			

Oudewater							
Inventarisatie bronnenmateriaal					**Analyse bronnenmateriaal**		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
Aanval colonne Oudewater mei 1940							
GEEN	mei-40	Colonnes met Rotterdamse vluchtelingen trokken weg, ook richting Gouda en Utrecht. Eén zo'n stoet werd bij Oudewater beschoten en gebombardeerd. De Duitse vliegers dachten dat het om Nederlandse soldaten ging.	Es (2009) pag. 61	Literatuur	Onverdacht	Uit het boek van Es kan worden opgemaakt dat een stoet vluchtelingen werd aangevallen. Er is verder geen aanvullende informatie over de aanval op deze vluchtelingen. Wel meldt de Geschiedkundige Vereniging Oudewater een bombardement op 13 mei op huizen aan de Goudse Straatweg. Er wordt vanuit gegaan dat hiermee op dezelfde aanval wordt gedoeld. Deze locatie ligt te ver van het onderzoeksgebied om erop van invloed te kunnen zijn.	Onverdacht
	13-05-40	Op diezelfde dag werden enkele huizen aan de Goudse Straatweg getroffen door bommen uit vliegtuigen die boven Oudewater in een luchtgevecht verwikkeld waren. Hierbij vielen geen doden. Inmiddels kwamen er steeds meer vluchtelingen. Op 14 mei was vanuit Oudewater de enorme rookwolk boven Rotterdam te zien. Op 15 mei was de overgave en op 16 mei trokken de bezetters Oudewater binnen.	Geschiedkundige Vereniging Oudewater	Internet			
Brisantbommen Hekendorp 11 november 1940							
GEEN	11-11-40	Der Befehlshaber der Ordn.-Pol., Den Haag, den 12. November 1940. – I/L – 5560a, An B.d.S. Betr.: Luftangriffe auf niederländisches Gebiet. Am 12.11.40 wurde vom Inspekteur d.z.L. folgendes gemeldet: Am 11.11.40, um 03.00 Uhr, in Hekendorp (Südholland) [noot TA: nu Utrecht], 4 Sprengbomben, davon 2 Blindgänger, auf Ackerland. Kein Schaden.	077-1328	NIOD	Onverdacht	Uit de bron kan worden opgemaakt dat er in de nacht van 11 november 1940 brisantbommen terecht zijn gekomen in een stuk weiland tussen de Hekendorpse Buurt (op 800 meter afstand) en de Ruige Weide (op 500 meter afstand). Deze locatie ligt daarmee te ver van het onderzoeksgebied om erop van invloed te kunnen zijn.	Onverdacht
	11-11-40	In de avond van 11 november 1940, omstreeks 18 uur, verscheen voor mij […] rijksveldwachter te Hekendorp de mij welbekenden H.C. Blom wonende alhier no 129, die mij meededeelde dat in de afgeloopen nacht, omstreeks 3 uur op een aan hem toebehorend perceel weiland een vijftal bommen waren gevallen waarvan er vermoedelijk drie niet waren ontploft. […] Op ongeveer 500 meter vanaf de dichtstbijzijnde woning, perceel no 129, en op ongeveer 800 meter afstand vanaf de openbare weg de Hekendorpsche Buurt en voorts op ± 500 meter vanaf de openebare weg de Ruige Weidsche dijk, lagen in rechte	R040a-108	Gemeentearchief Lange Ruige Weide			

Oudewater

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		lijn, over een afstand van ongeveer 60 meter, twee trechtervormige gaten van ± 3 meter doorsnee, met een diepte van ± 6 meter en vervolgens drie plaatsten die erop wezen en het vermoeden wettigde, gezien de verhevenheid in het weiland ter plaatse, dat nog drie bommen, vermoedelijk niet ontplofte, in de grond zaten. Gezien de groote van eerstgenoemde gaten zullen de bommen een gewicht hebben van ± 50 k.g.					
Brandbom Hekendorp 5 februari 1943							
6685-056 indicatief	05-02-43	Hoofd van de Luchtbeschermingsdienst der gemeente Hekendorp verklaart "dat op Woensdag 5 februari 1943 omstreeks 21 uur door J. Donker wonende te Hekendorp Oukoop no. 1 aangifte werd gedaan dat op diens erf omstreeks 20 uur een brandbom was terecht gekomen; dat bij een ingesteld onderzoek bleek dat de bom door het meest onderste gedeelte van het op de woning van J. Donker gelegen rietendak was heengegaan en vlak langs de muur tot op een diepte van ± 60 c.m in de grond was geslagen. De bom die volgens verklaring van Donker was ontploft, bleek bij opgraving bijna geheel te zijn uitgebrand. De overblijfselen van deze bom was voor zover na te gaan gemerkt met de letters D.B en 6 kantig. De bom zal door de zorg van de gemeentepolitie gedeponeerd worden bij de Ortskommandanteur te Gouda.	R040b-71	Gemeentearchief Hekendorp	Onverdacht	Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat in het onderzoeksgebied staafbrandbommen zijn afgeworpen. Staafbrandbommen dringen in de regel niet diep in en vallen in de loop der tijd uiteen. Gesteld kan worden dat er aan hand van deze meldingen geen staafbrandbommen in het onderzoeksgebied liggen.	Onverdacht
Neergekomen vliegtuig Snelrewaard maart/april 1943							
GEEN	15-03 t/m 14-04-43	Luchtaanvallen hadden niet plaats. De politie moest bewakingsdienst verrichten bij een in de gemeente Snelrewaard neergestort vliegtuig.	R040b-60 R040c-57 R040a-109	Gemeentearchief Hekendorp Gemeentearchief Papekop Gemeentearchief Lange Ruige Weide	Onverdacht	De verschillende gemeentearchieven melden dat een vliegtuig is neergestort in Snelrewaard. Deze plaatst ligt ten oosten van Oudewater en daarmee te ver van het onderzoeksgebied om erop van invloed te kunnen zijn.	Onverdacht
Parachutisten Hekendorp maart/april 1943							
GEEN	15-03 t/m 14-04-43	De politie moest bewakingsdienst verrichten bij het veer te Hekendorp in verband met parachutisten.	R040b-60 R040c-57 R040a-109	Gemeentearchief Hekendorp Gemeentearchief Papekop Gemeentearchief Lange Ruige Weide	Onverdacht	Uit het bestuderen van de kaart uit de oorlogsperiode blijkt dat er twee voetveren waren in de gemeente Hekendorp. Deze bevonden zich tussen Goejanverwelle en Boven-Haastrecht over de Hollandse IJssel. Deze liggen beide te ver van het onderzoeksgebied om erop van invloed te kunnen zijn.	Onverdacht
Vliegtuigcrash Linschoten op 9/10 april 1943							
GEEN	09/10-04-43	Terugkerend van een bombardement op Duisburg werd een zware bommenwerper door Duitse jachttoestellen aangevallen en neergeschoten. Gehuld in vlammen die heel de omgeving in een geel-rode gloed zetten, scheerde de machine rakelings over de daken. De romp kwam even buiten Oudewater in een weiland langs de Linschoten neer. Wrakstukken vond men later tot in de verre omtrek. De zeven bemanningsleden bleken allemaal omgekomen. […] Hennie IJff-Pol, die toentertijd in de boerderij woonde waarachter het toestel is neergestort.	Pollemans (2005) pag. 65	Literatuur	Onverdacht	De bronnen melden dat een vliegtuig is neergestort in een weiland langs de Linschoten. Zowel de Lange Linschoten als de Korte Linschoten bevinden zich ten oosten van Oudewater. Daarmee ligt deze locatie te ver van het onderzoeksgebied om erop van invloed te kunnen zijn.	Onverdacht
	09/10-04-43	T2184. AVRO Lancaster III ED502, 9 Sqdn, RAF, shot down by NF Fw. H. Vinke of IV/NJG 1, crashed at Linschoten – Oudewater at 2345.	Verliesregister	Literatuur			
Vliegtuigcrash Hekendorpse Buurt op 26 juni 1943							
GEEN	26-06-43	T2608. Vickers Wellington X HF589, 166 Sqdn RAF. Shot down by NF Hptm. H-D. Frank of 2./NJG 1. Crashed Hekendorp w Oudewater at 0237.	Verliesregister	Literatuur	Onverdacht	Op een perceel nabij de Hekendorpse buurt, ten noorden van de Hollandse IJssel, tussen Hekendorp en Oudewater, is op 26 juni 1943 een vliegtuig neergestort. Deze locatie bevindt zich te ver van het onderzoeksgebied om erop van invloed te kunnen zijn.	Onverdacht
	25/26-06-43	F.J.W. Smit meldt 12.45 uur dat een vliegtuig hoog over de gemeente vliegt van West naar Oost. 2.00 uur vliegtuig stort branden neer richting Zwammerdam. 2.35 uur vliegtuig stort brandend neer richting Twaalfmorgen of Hekendorp. St. Slappendel meldt 2.40 uur: vliegtuig stort brandend neer richting Tempel (Zwammerdam). 3.05 uur vliegtuig stort brandend neer richting Oud Reeuwijk of aan den Rijksweg Zwammerdam.	R096-13-2	Archief Gerard Maatje			
	26-06-43	Wellington X (HF589) door onbekende oorzaak neergestort nabij Hekendorp-Oudewater (3) en (10) blz 79	texlaweb	Internet			
	25/26-06-43	Hekendorp: Engelsche bommenwerper, waarschijnlijk 3 dooden, elders begraven, 2 ontsnapt.	3.09.34-147	Provinciaal archief			
	26-06-43	Kort daarna, op 26 juni '43, stortte een tweede vliegtuig neer, nu in de Hekendorpse Buurt. Ook hierbij waren er gelukkig geen slachtoffers onder burgerbevolking. De piloot en de navigator wisten zich per parachute te redden.	Pollemans (2005) pag. 66	Literatuur			
	26-06-43	In den morgen van 26 juni 1943, omstreeks 3 uur, werd hem door de kern der LBD medegedeeld dat in deze gemeente een vliegtuig brandend was neergestort en hierdoor het perceel No. 119 in de Hekendorpsche buurt, bewoond door A. Verweij in brand was geraakt. […] Bij onderzoek bleek dat het vliegtuig was neergestort nabij perceel 119 en genoemde perceel niet in brand was geraakt. Zoo dat het uitgerukte personeel der LBD geen dienst behoefde te doen. Tengevolge van de val van het vliegtuig was de electrische bovenleiding, de onderleidingsbuis (woord slecht leesbaar), alsmede het wegdek beschadigd, tengevolge waarvan het verkeer was gestremd.	R040b-71	Gemeentearchief Hekendorp			
	26-06-43	In den nacht van 25 op 26 Juni 2943 te omstreeks 2.45 uur op den Hekendorpschen dijk, die aan de Noordzijde van den Hollandsche IJssel de verbinding vormt tusschen de gemeente Oudewater en het dorp Hekendorp, een Engelsche bommenwerper is neergestort, die vermoedelijk had deelgenomen aan het in dien nacht uitgevoerde bombardement op Gelsenkirchen. Het vliegtuig drong diep in den weg en de daarnaast liggende sloot en werd, behalve verbrand, ook totaal versplinterd. Eén motor ligt nog in den dijk. […] Twee lijken werden meegevoerd in lijkkisten, vermoedelijk begraven in Utrecht of	R040b-71	Gemeentearchief Hekendorp			

Oudewater

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		IJsselstein. Later is onder de resten van het vliegtuig, dat door de Duitschers werd weggehaald, nog een lijk gevonden. […] Het zou een Wellington-bommenwerper zijn geweest, 5 inzittenden, waarvan twee zijn ontsnapt en later terecht zijn gekomen, 2 lijken u men gevonden hebben te Utrecht, het 3e lijk nog niet. De mogelijkheid bestaat derhalve dat dit lijk begraven is in IJsselstein.					
	26-06-43	Dat de luchtbeschermingsdienst alhier terdege goed georganiseerd is, is gebleken toen in de morgen van 26 Juni j.l. een vliegtuig, vlak naast een boerderij, brandend was neergestort.	R040b-72	Gemeentearchief Hekendorp			
	26-06-43	Nota voor van den polder Groot Hekendorp voor het dichten van een gat in den Hekendorpschen dijk met beschoeiingswerken, veroorzaakt door een vallend vliegtuig op 26 Juni 1943.	R040b-140	Gemeentearchief Hekendorp			
	26-06-43	Welke schade is ontstaan door het neerstorten van een brandend vliegtuig in den nacht van 25 op 26 Juni. Welke vliegtuig bij mij heel wat schade heeft veroorzaakt. […] A. Verweij, Hekendorp 119.	R040b-140	Gemeentearchief Hekendorp			
Vliegtuigbeschieting tussen Gouda en Utrecht 6 september 1944							
GEEN	06-09-44	De trein wordt tussen Gouda en Utrecht door vliegtuigen beschoten.	Huurman (2001) pag. 315	Literatuur	Onverdacht	Bij beschietingen door vliegtuigen kan onderscheid gemaakt worden in: • Beschietingen met machinegeweren (gebruikte projectielen bevatten in de regel geen explosieve componenten). • Beschietingen met boordgeschut en/of raketten (gebruikte projectielen/raketten bevatten explosieve componenten die mogelijk niet tot uitwerking zijn gekomen en in de bodem terecht zijn gekomen). Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat treinen getroffen zijn door beschietingen met boordwapens. Er zijn geen meldingen dat er boordgeschut of raketten gebruikt zijn bij deze beschieting. Bovendien zijn er geen naoorlogse vondsten van geschutsmunitie van boordgeschut of raketten. Er kan daarom gesteld worden dat het onderzoeksgebied onverdacht is met betrekking tot deze beschieting.	Onverdacht
Bombardement Ruigeweide 11 oktober 1944							
6685-018 indicatief	11-10-44	Up: 16:45 Down: 18:40 5 Typhoons Same area. Scattered MET attacked. 1 direct hit on Rly line E.0085, cutting line. Verscheidene voertuigen aangevallen. Een voltreffer op spoorlijn coördinaat E.0085. Spoor onderbroken.	AIR37/715-718	The National Archives	Onverdacht	The National Archives meldt dat de spoorlijn bij Ruigeweide is aangevallen met twee bommen waarvan twee treffers worden gemeld. Bovendien valt het gegeven coördinaat buiten het onderzoeksgebied.	Onverdacht
	11-10-44	These two aircraft were airborne on an armed recc. Two bombs were dropped on the railway line west of Oudewater E.0085. One direct hit cut the line and another hit the south side of the embankment. Also two large M.T. destroyed both containing troops. The railway near Oudewater appeared to be repaired after recent damage.	AIR 27/1169/39	The National Archives			
Bombardement spoorbrug 12 oktober 1944							
6685-027	12-10-44	Up: 10:15 Down:14:30 2 Typhoons River bridge at D.9884. 2x500 which failed to explode. Tractor and gun attacked. Rivierbrug aangevallen (dit kan de spoorburg bij Hogebrug zijn) met twee 500-ponders, die niet ontploften. Ook een trekker (vernietigd) en een kanon aangevallen.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
Luchtfoto	24-12-44	Meerdere kraters zijn zichtbaar langs de spoorlijn.	Foto: 4002 Sortie: 16/1511	Wageningen			
Luchtfoto	09-04-45	Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Bombardement Hogebrug 8 november 1944							
6685-019 indicatief	08-11-44	Up: 08:00 Down: 12:45 12 Spitfires 11X500 dropped 4 N/M to line E.1094 2 hits on line E.1763 1 hit on line D.9985 MET 1-0-0 11 500-ponders afgeworpen, 4 naast het spoor tussen Woerden en Breukelen (E.1094). Op de grens tussen Reeuwijk en Oudewater (D.9985) werd het spoor doorbroken en een trein/locomotief vernietigd. Bij Leuven (NL) (E.1763), werd het spoor op twee plaatsen geraakt.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
Luchtfoto	24-12-44	Meerdere kraters zijn zichtbaar langs de spoorlijn.	Foto: 4002 Sortie: 16/1511	Wageningen			
Luchtfoto	09-04-45	Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde	Foto's: 3005, 3007, 3008,	Wageningen			

Oudewater

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	4003, 4004 Sortie: 4/2290				
Bombardement spoor Hekendorp 8 november 1944							
0034-057	08-11-44	Up: 08:00 Down:12:45 12 Spitfires Rail Interdiction: 10x 500 dropped. 1 hit online E.1493, 2 hits online E.1194, 3N/M to line D.9684. MET 1-0-0. Claims: 1 MET, 3 Rail Cuts. In totaal tien 500 lbs bommen afgeworpen op meerdere locaties. Drie bijna raak op spoor bij Hekendorp (D.9684). E.1493 en E. 1194 verwijzen naar locaties bij Leidsche Rijn.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. In dit geval is er bovendien sprake van dat er één bom per toestel is afgeworpen. Er is daarom geen sprake van een patroon, aangezien van de tien afgeworpen bommen er geen relatie tussen de zichtbare kraters is en eventuele blindgangers, anders dan dat de toestellen hetzelfde doelwit hadden. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
Luchtfoto	26-02-45	Deze foto dekt het gebied ter hoogte van de polder en het spoor ten zuiden van Twaalfmorgen. Op de foto zijn meerdere bomkraters zichtbaar langs het spoor.	Foto 4318 Sortie 106G/4536	ACIU			
Luchtfoto	12-05-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. In de polder zijn enkele mogelijke kraters zichtbaar vanwege vlekken op de overbelichte foto. Gezien de overeenkomst met vlekken op andere locaties waarvan op de betere foto's duidelijk bomkraters te zien zijn is er een gerede kans dat de vlekken inslagkraters betreffen. Met redelijke mate van zekerheid kan daarnaast worden gesteld dat ten zuiden van de spoorlijn op één locatie een cluster van 2-4 kraters zichtbaar is en op een andere locatie één enkele.	Foto: 2011 Sortie: 16/2171	Wageningen			
Bomschade christelijke school Papekop 17 november 1944							
GEEN	17-11-44	Begroting herstel bomschade aan speelplaats afrastering en schuurtje aan de Christelijke school te Papekop. […] gelegen Papekop no 52 in deze gemeente. […] tengevolge v/e bombardement omstr. Nov '44.	R040c-120	Gemeentearchief Papekop	Onverdacht	Uit het gemeentearchief kan worden opgemaakt dat de Christelijke School te Papekop op 17 november 1944 schade heeft opgelopen door door een bombardement. Er zijn geen aanvullende meldingen over een bombardement dat op deze datum plaats gehad zou hebben. Bovendien is de exacte locatie van de school niet duidelijk. Papekop ligt te ver van het onderzoeksgebied om erop van invloed te kunnen zijn.	Onverdacht
	17-11-44	Vereniging voor Christelijk Onderwijs te Papekop. Papekop no. 52. […] 1. 17 November 1944, voltreffer. 2. 27 Februari 1945 t/m 15 April 1945, bezetting van de school door Duitse Weermacht.	R040c-120	Gemeentearchief Papekop			
Raketaanval en bombardement spoor Diemerbroek 19 november 1944							
E.0388: 6685-024a indicatief D.9584: 6685-024b indicatief	19-11-44	Up: 0915 Down: 1022 8 Typhoons Trains at D.7871, E.0388. 64 R/P and cannon fired, 1 salvo on track, 1 salvo hit train. Treinen op D.7871 (Rotterdam) en E.0388 (bij Diemerbroek) 64 raketten en kanon afgevuurd, 1 salvo op spoor, 1 salvo heeft trein getroffen.	AIR37/715-718	The National Archives	Onverdacht	E.0388: uit de eerste melding van The National Archives kan worden opgemaakt dat op 19 november het spoor bij Diemerbroek met raketten werd aangevallen. Deze locatie valt buiten het onderzoeksgebied. D.9584: in de Operations Record Book van 266 Squadron wordt echter melding gemaakt van een raketaanval met een coördinaat dat correspondeert met het spoor onder de Reeuwijkse plassen. Op de foto van 21 november 1944 zijn ten noorden van het spoor zes bomkraters zichtbaar welke nog steeds goed zichtbaar zijn op de foto van 26 februari 1945. Op beide foto's zijn geen raketinslagen zichtbaar. Aangenomen wordt dat indien er raketinslagen onder het wolkendek van de foto uit november aanwezig zouden zijn op het weiland, deze, gezien de kwaliteit van de foto uit februari, ook hier nog zichtbaar zouden zijn. Dit is echter niet het geval waardoor aangenomen wordt dat op de weilanden geen raketten zijn ingeslagen bij de aanval van 19 november 1944. Voor wat betreft de gemelde inslagen op het spoor is er op dit moment een leemte in kennis gezien de bewolking op de foto. Er zijn echter geen andere aanwijzingen zoals stukken uit het gemeentearchief of naoorlogse vondsten die impliceren dat hier raketten zouden zijn neergekomen. De melding in de Operational Record Books van de 2nd TAF is dus de enige aanwijzing met betrekking tot deze aanval. Hierbij wordt een coördinaat gegeven met een straal van 1 kilometer (waarvan in de praktijk blijkt dat deze straal in sommige gevallen zelfs nog te onnauwkeurig is). Er is dus geen nauwkeurige informatie beschikbaar waarop een deel van het onderzoeksgebied als verdacht kan worden aangemerkt met betrekking tot deze melding. Ook op de later bestelde luchtfoto van 29 november 1944 zijn geen eenduidige sporen van raketinslagen zichtbaar. Bomkraters: zie de toelichting bij luchtfoto 4008 hieronder.	Onverdacht
	19-11-44	A train was caught E. of Gouda by 'B' Flt and well pranged. Flak effectively silenced by cannon fire. G/Sgt Laing had to force land behind enemy lines unfortunately, with engine failure, thought to have been brought about by debris from attack. He called up on the R/T to say that he had landed safely; figures seen running towards him turned out to be member of the Resistance movement who organised his safe return. Returned to us 14th December, nice work 'Zombie'. Combined 'A' & 'B' Flts show led by W/Cmdr. Wing – Operation H.Q. Amsterdam abortive due to weather, so various Sqdns did interdiction. 266 attacked railway bridge over Canal at E2874, at least one salvo hit bridge.	AIR27/1559/45	The National Archives			
	19-11-44	Train busting Gouda area. Train of 12 wagons containing Met with no engine. Attacked at D9584 with 64 R/P. One salvo direct hit on track near train. Smoke and debris seen. F/Sgt. Laing not yet returned, probably hit by own burst. He called up on R/T after forced landing at E2063 to say he was O.K.	AIR27/1559/46	The National Achives			
Luchtfoto	21-11-44	De luchtfoto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor onder de Reeuwijkse plassen. De foto heeft een goede schaal en is van goede kwaliteit. Echter, door de aanwezigheid van wolken wordt het zicht op een deel van het onderzoeksgebied beperkt. Op de foto zijn zes bomkraters zichtbaar bij het spoor. Er zijn geen echter geen eenduidige sporen van raketten zichtbaar. Dit zou mede door de aanwezigheid van spoorsloten en wolken kunnen komen.	Foto 4008 Sortie 4/1305	Wageningen			
Luchtfoto	29-11-44	De luchtfoto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor onder de Reeuwijkse plassen. De foto heeft een goede schaal en is van goede kwaliteit. Op de foto zijn geen eenduidige sporen van de gemelde raketten zichtbaar.	Foto 3034 Sortie 106G/3682	ACIU			
Luchtfoto	26-02-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor onder de Reeuwijkse plassen. De foto is van goede kwaliteit en heeft een goede schaal. Op de foto zijn diverse bominslagen rond het spoor zichtbaar.	Foto 3266 Sortie 106G/4535	Zwolle			
Luchtfoto 21 november 1944							
Luchtfoto	21-11-44	De luchtfoto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor onder de Reeuwijkse plassen. De foto heeft een goede schaal en is van goede kwaliteit. Echter, door de aanwezigheid van wolken wordt het zicht op een deel van het onderzoeksgebied beperkt. De foto is geraadpleegd voor de raketaanval op het spoor van 19 november 1944. Op de foto zijn zes bomkraters zichtbaar bij het spoor. Er zijn geen echter geen eenduidige sporen van raketten zichtbaar. Dit zou mede door de aanwezigheid van spoorsloten en wolken kunnen komen.	Foto 4008 Sortie 4/1305	Wageningen	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per	Deelgebied 08

Oudewater

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
						aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	
Brisantbommen Hogebrug 30 november 1944							
6685-022	30-11-44	Meldende Stelle: Bürgermeisterei Lange Ruige Weide. Meldender: Secretär Gemeinde Lange Ruige Weide. Tag: Donnerstag 30 Nov 44 Zeit: 12 U. Tag des Abwurfes: Donnerstag 30 Nov 44 Zeit: 11 Uhr. Genaue Orstangabe: Bahnübergang: Lange Ruige Weide (Ruige Weide) nabei: Hoogebrug. Zahl der abgeworfen Bomben usw. Sprengbomben: durch jäger abgeworfenen kleine Sprengbomben. Anzahl: soweit uns bekannt etwa 8. Zahl der mit Bordwaffen angreifenden Flugzeuge: 4 Warscheinlich kein Blindgängern- Personenschäden: Wehrmach: Eisenbahn leicht beschädigt. Verletzte: kein Schwer verl. Kein. Zivil: Weg zum Bahnübergang beschädigt, Verl: kein, Schwer verl. Kein. Sachschäden: verweisung nach oben. Abwehr: kein Grösze der Trichter: etwa 5 meter.	R040a-128	Gemeentearchief Lange Ruige Weide	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
Luchtfoto	24-12-44	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van de Reeuwijkse plassen en het spoor bij Hogebrug. Er zijn meerdere kraters zichtbaar langs de spoorlijn.	Foto: 4002 Sortie: 16/1511	Wageningen			
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Bombardement Hogebrug 3 december 1944							
0059-011	03-12-44	Up: 09:42 Down: 12:25 Typhoons 15 x 500. 2 D/H's on line Z.328035. 1 D/H on line Z.333028. 2x 500 on Rly D.9985. 1 possible D/H. Vijftien 500 lbs bommen afgeworpen op meerdere locaties. Op het spoor bij Baarn (Z.328035 en Z.333028) op twee plaatsen voltreffers. Twee 500 lbs bommen op het spoor ter hoogte van Hogebrug afgeworpen (D.9985). Eén mogelijke voltreffer.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
Luchtfoto	24-12-44	Meerdere kraters zijn zichtbaar langs de spoorlijn.	Foto: 4002 Sortie: 16/1511	Wageningen			
Luchtfoto	09-04-45	Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Brisantbommen Papekop 3 december 1944							
GEEN	03-12-44	Meldende Stelle: Bürgermeisterambt Lange Ruige Weide. (Papekop) Meldender: Gemeindesecretär. Tag: 4 Dec. 1944 Zeit: 9 Uhr. Tag des Abwurfes 3 Dec. 1944. Zeit: 2 Uhr. Genaue Orstangabe: Verburg te Papekop no. 37 Zahl der abgeworfen Bomben usw. Sprengbomben: 2 davond Blindgänger: keine. Zahl der mit Bordwaffen angreifenden Flugzeuge: nicht bekannt. Personenschäden: kein. Sachschäden: militärische objekte: kein, nicht militärische objekte: Loch im Wiese bei Verburg. Abwehr: kein Grösze der Trichter: etwa 5 meter.	R040c-66	Gemeentearchief Papekop	Onverdacht	Het gemeentearchief vermeldt dat Papekop op 3 december 1944 werd getroffen door brisantbommen. De locatie van deze aanval is aan de hand van de aangetroffen feiten niet exact te bepalen. Er wordt echter lichte schade gemeld aan het spoor. Deze locatie bevindt zich te ver van het onderzoeksgebied om erop van invloed te kunnen zijn.	Onverdacht
	03-12-44	Meldende Stelle: Bürgermeisterambt: Papekop Meldender: Gemeindesecretär. Tag: 4 Dec. 1944 Zeit: 9 Uhr. Tag des Abwurfes 3 Dec. 1944. Zeit:11 Uhr. Genaue Orstangabe: van Wees te Papekop no. 30 (café) Zahl der abgeworfen Bomben usw. Sprengbomben: 2 davond Blindgänger: 1. Zahl der mit Bordwaffen angreifenden Flugzeuge: nicht genau bekannt. Liegestelle der Blindgänger: neben der Wohnung von: van Wees no. 30 Papekop. Personenschäden: kein. Sachschäden: militärische objekte: leichte beschadigung vom Eisenbahn, nicht militärische objekte: viele Vensterscheiben zerbrochen und leichte schade am wohnhäuser. Abwehr: kein Grösze der Trichter: etwa 5 meter.	R040c-66	Gemeentearchief Papekop			
Bombardement Hogebrug 5 december 1944							
0059-012	05-12-44	Up: 13:30 Down: 15:55 Ca. 7 ?	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij	Deelgebied 08

Oudewater

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		16x500 at 2 rly bridges D.9885. N/M's on both. Zestien 500 lbs bommen op twee bruggen bij Hekendorp afgeworpen. Beide bruggen net gemist.				Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	
Luchtfoto	24-12-44	Meerdere kraters zijn zichtbaar langs de spoorlijn.	Foto: 4002 Sortie: 16/1511	Wageningen			
Luchtfoto	09-04-45	Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Brisantbommen Lange Ruige Weide 8 december 1944							
6685-023 indicatief	08-12-44	Meldende Stelle: Gemeindesekretär Lange Ruige Weide. Meldender: Secretär Gemeinde Lange Ruige Weide. Tag: Freitag 8 Dec 1944 Zeit: 12 Uhr. Tag des Abwurfes: Freitag 8 Dec 1944 Zeit: 11 Uhr. Genaue Orstangabe: Eisenbahnübergang über den Flusz "Kleine Wiericke" zwischen Hekendorp und Lange Ruige Weide. 100 meter rechts Bahnübergang von den weg Hekendorp-Lange Ruige Weide Richtung Gouda. Zahl der abgeworfen Bomben usw. Sprengbomben: 6 Blindgänger 3. Liegestelle der Blindgänger: bei Stelle unter 4 angegeben. Keine Personenschäden. Sachschäden: Militärische Objekte: Voltreffer auf der Eisenbahn. Nicht militärische objekte: Voltreffer dan den Deich von den Flusz: "Kleine Wiericke" nabei Stelle unter 4 angegeben. Ein Lech in den Deich, wodurch das Wasser von die "Kleine Wiericke" in den Polder "Lange Weide" stromt. Kein Abwehr. Grösze der Trichter: 10 x 8 Meter.	R040a-128	Gemeentearchief Lange Ruige Weide	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
Luchtfoto	24-12-44	Meerdere kraters zijn zichtbaar langs de spoorlijn.	Foto: 4002 Sortie: 16/1511	Wageningen			
Luchtfoto	09-04-45	Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Schademeldingen Hogebrug Hekendorp 15 december 1944							
6685-057	15-12-44	Schademeldingsformulier. Oorlogsschade der datum 15 December 1944. Hogebrug 165, Hekendorp. Sectie A no. 2160, 1556. fl 2000,-.	R040b-140	Gemeentearchief Hekendorp	Verdacht	Uit het gemeentearchief kan worden opgemaakt het pand aan de Hogebrug 165 schade heeft geleden als gevolg van oorlogsgeweld. Hoewel er geen melding is van een aanval op het spoor op deze datum, wordt er vanuit gegaan dat de schade wel werd veroorzaakt tijdens een van de aanvallen die hier plaatsvonden. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
	01-04-68	Uit de bijgehouden woningkaarten kan worden opgemaakt dat het huis aan de Hogebrug op 1 april 1968 is omgenummerd. Hogebrug 165 is sindsdien Hogebrug 38.	Woningkaarten	Gemeentearchief Bodegraven			
Bombardement Hogebrug 18 december 1944							
0059-010	18-12-44	Up: 15:35 Down: 16:26 4 Typhoons Rail Interdiction: 8x500 dropped on bridge at D.9884 2 N/M Rly at that point. Rail already cut. Acht maal 500 lbs op een brug bij Hogebrug afgeworpen. Twee keer bijna raak op het spoor. Het spoor was al onderbroken.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
Luchtfoto	24-12-44	Meerdere kraters zijn zichtbaar langs de spoorlijn.	Foto: 4002 Sortie: 16/1511	Wageningen			
Luchtfoto	09-04-45	Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			

Oudewater

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
Schademelding Hogebrug 1944/1945							
6685-037	18-12-44 – 19-03-45	Schademeldingsformulier. Oorlogsschade. Woonhuis, café met winkel Hogebrug 148, Hekendorp. fl 1315,-.	R040b-140	Gemeentearchief Hekendorp	Verdacht	Uit het gemeentearchief kan worden opgemaakt het pand aan de Hogebrug 148 schade heeft geleden als gevolg van oorlogsgeweld. Hoewel er geen exacte schadedatum bekend is, hebben er in deze periode diverse aanvallen op het spoor plaatsgevonden. Er wordt vanuit gegaan dat de schade werd veroorzaakt tijdens een van deze aanvallen. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
	01-04-68	Uit de bijgehouden woningkaarten kan worden opgemaakt dat het huis aan de Hogebrug op 1 april 1968 is omgenummerd. Hogebrug 148 is sindsdien Hogebrug 4.	Woningkaarten	Gemeentearchief Bodegraven			
Beschieting Hogebrug 25 december 1944							
0059-013 Indicatief	25-12-44	Up: 10:00 Down: 11:55 Typhoons (aantal onleesbaar) 8 x 500 on line Z.5208, all near misses. 8 x 500 online Z.7525, 1 poss hit. Strafed loco and 5 TRG at D.9985, strikes on loco, train stopped. Acht 500 lbs op het spoor bij Putten (Z.5208), allen bijna raak. Acht 500 lbs bommen op het spoor bij 't Harde (Z.7525), één mogelijke treffer. Putten en 't Harde liggen buiten het onderzoeksgebied. Een locomotief met 5 wagons beschoten bij Hogebrug (D.9985), treffers op de locomotief, de trein stopte.	AIR37/715-718	The National Archives	Onverdacht	Bij beschietingen door vliegtuigen kan onderscheid gemaakt worden in: • Beschietingen met machinegeweren (gebruikte projectielen bevatten in de regel geen explosieve componenten). • Beschietingen met boordgeschut en/of raketten (gebruikte projectielen/raketten bevatten explosieve componenten die mogelijk niet tot uitwerking zijn gekomen en in de bodem terecht zijn gekomen). Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat treinen getroffen zijn door beschietingen met boordwapens. Er zijn geen meldingen dat er boordgeschut of raketten gebruikt zijn bij deze beschieting. Bovendien zijn er geen naoorlogse vondsten van geschutsmunitie van boordgeschut of raketten. Er kan daarom gesteld worden dat het onderzoeksgebied onverdacht is met betrekking tot deze beschieting.	Onverdacht
Bombardement spoorlijn tussen Gouda en Woerden 15 januari 1945							
5457.4-008	15-01-45	Fighter Command. In de loop van de dag werden 20 Spitfires uitgestuurd voor aanvallen op raketdoelen in het gebied van Den Haag. Wegens het slechte weer keerden 18 onverrichterzake terug. De andere twee voerden van een hoogte van 2000 voet, met vier 250 ponders aanvallen uit op de spoorlijn tussen Gouda en Woerden. Er werden geen treffers waargenomen.	Zwanenburg (z.j.) deel 2 – pag. 517	Literatuur	Verdacht	Uit de gegevens blijkt dat binnen het onderzoeksgebied mogelijk bommen zijn neergekomen. De geraadpleegde luchtfoto's laten duidelijke sporen zien van bominslagen, of er een relatie bestaat met de melding blijft onduidelijk; de melding is erg algemeen. Echter, uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
Aanval Typhoons spoorlijnen 22 januari 1945							
GEEN	22-01-45	Die dag vallen Typhoons van de 146e Wing de spoorlijnen Utrecht – Gouda, Utrecht – Leiden en Den Haag Staatsspoor – Gouda met 500 ponders aan. Hierbij loopt alleen de spoorlijn ten westen van Leiden schade op.	Huurman (2001) pag. 376	Literatuur	Onverdacht	De bron meldt dat vanaf januari 1945 de spoorlijn in omgeving van het landgoed Linschoten meermaals werd gebombardeerd. Het is onduidelijk welke exacte locatie van de spoorlijn hierbij wordt bedoeld. De stukken van de spoorlijn bij Woerden, ten noorden van de A12 en bij Diemerbroek vallen buiten het onderzoeksgebied. Mogelijk wordt gedoeld op het viaduct met de A12 waarmee deze melding overeenkomt met verschillende aanvallen gemeld van de 2nd TAF. Op basis van deze melding alleen kan geen verdacht gebied worden afgebakend.	Onverdacht
	22-01-45 24-02-45 26-02-45 28-02-45 17/21-03-45	De aanvallen op Rijksweg 12 beperkten zich niet tot beschietingen met de boordwapens, het zogenaamde strafing. Afgaande op de dagboekaantekeningen van Maarten Reinink verschuift het zwaarte punt voor de omgeving van Woerden vanaf januari 1945 naar het bombarderen van de spoorlijn. Alleen al voor de directe omgeving van landgoed Linschoten meldt hij bombardementen op 22 januari, 24, 26 en 28 februari en van 17 tot en met 21 maart 1945.	Kok (2010) pag. 7-8	Literatuur			
Schademelding Hoge Eind 146 februari 1945							
6685-026	02-45	Schademeldingsformulier. Oorlogsschade. Hoge Eind 146, L.R. Weide. Sectie B. No 2001 […] fl 8000,-	R040a-235	Gemeentearchief Lange Ruige Weide	Onverdacht	Uit het gemeentearchief kan worden opgemaakt dat Hoge Eind 146 schade heeft geleden. Er is geen aanvullend feitenmateriaal aanwezig waarmee kan worden bepaald exact wanneer en waardoor de schade werd veroorzaakt. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald.	Onverdacht
	01-08-68	Uit de bijgehouden woningkaarten kan worden opgemaakt dat de huizen op Hoogeind op 1 augustus 1968 zijn omgenummerd. Hoogeind 146 is sindsdien 37.	Woningkaarten	Gemeentearchief Bodegraven			
Bombardement spoorbrug Hogebrug 3 februari 1945							
0059-014	03-02-45	Up: 11:58 Down: 18:33 4 Typhoons Rail Interdiction: 8x500 on Rly/Canal bridge D.9885 - 1N/M. Acht 500 lbs bommen op spoorbrug bij Hogebrug, één net mis.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de	Deelgebied 08
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			

Oudewater

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		duidelijk te zien.				afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Bombardement Hogebrug 6 februari 1945							
0059-015	06-02-45	Up: 09:30 Down: 13:27 4 Typhoons Bridge at D.9884 attacked with 4x 1000 and 4x 500. No Claims. MET and HDT attacked in area E.2949. Een brug bij Hogebrug aangevallen met vier 1000 lbs en vier 500 lbs bommen, geen resultaat gerapporteerd. Een vijandelijk voertuig en een paardenwagen aangevallen in de buurt van Engelen (E.2949, bij Den Bosch).	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Sabotage spoorlijn Hogebrug							
Hekendorp: 0059-009 indicatief Putkop: GEEN	04-03-45	De Goudse sabotagegroep voert een aanslag op het spoor bij Hekendorp uit. De aanslag vond plaats daar waar zich nu ongeveer het viaduct bevind (mogelijk de onderdoorgang in de weg Hoogeind-Opweg, toen nog een gelijkvloerse kruising). Bij de aanslag is een militaire trein ontspoort. De aanslag vond plaats op 4 maart 1945.	Huurman (2001); Pollemans (2005)	Literatuur	Onverdacht	Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat het spoor in het onderzoeksgebied is vernield. Er wordt gesproken over een aanslag, waardoor aangenomen mag worden dat hierbij explosieven zijn gebruikt. De spoorbaan is naoorlogs vernieuwd bij een uitgevoerde verbreding. Naoorlogs is op de aangegeven locatie een spoorviaduct/wegonderdoorgang aangebracht. Verder zijn er geen feiten die erop duiden dat er explosieven in het water of op land terecht zijn gekomen bij deze actie. De genoemde locatie betreft een landlocatie 'daar waar zich nu het viaduct bevind'. Het onderzoeksgebied kan niet verdacht verklaard worden op basis van deze gebeurtenis. De locatie bij Putkop ligt te ver van het onderzoeksgebied om erop van invloed te kunnen zijn.	Onverdacht
	14-03-45	Met behulp van springstoffen blaast een groep van zes mannen […] de stalen spoorbrug over de Rijn bij Putkop op. Het is wat merkwaardig dat deze overigens spectaculaire aanslag zo'n ruime aandacht heeft gekregen, terwijl er zo weinig is geschreven over een eerdere actie van de plaatselijke knokploeg waarbij zij een militaire trein laten ontsporen. Deze actie vindt plaats bij Hekendorp, ongeveer op de plaats waar nu het viaduct is. In het archiefstuk "Rijnland 14 Maart" wordt er melding van gemaakt dat de aanslag een succes is geworden.	Pollemans (2005) pag. 59	Literatuur			
Aanvallen spoorlijnen West-Nederland 5 maart 1945							
0059-004	05-03-45	Vliegtuigen bombarderen op zaterdag 5 maart de spoorlijnen in West-Nederland , om de V-wapentransporten te verhinderen. Onder andere het station Delft, de splitsing Alphen aan den Rijn, de spoorlijn Gouda-Woerden en de splitsing Heerhugowaard.	Huurman (2001) pag. 377	Literatuur	Verdacht	Uit de gegevens blijkt dat binnen het onderzoeksgebied mogelijk bommen zijn neergekomen. De geraadpleegde luchtfoto's laten duidelijke sporen zien van bominslagen, of er een relatie bestaat met de melding blijft onduidelijk; de melding is erg algemeen. Echter, uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
	05-03-45	Fighter Command. Woerden- Gouda spoorlijn. Vier vliegtuigen met acht 250-ponders brisant. Resultaat redelijk	Zwanenburg (z.j.) deel 2 – pag. 576	Literatuur			
	3/4-03-45 t/m 12-03-45	Fighter Command. Tevens werd een aantal luchtafweer-vuurmonden nabij Den Haag door Spitfires bestookt en werd de spoorlijn tusschen Den Haag en Gouda gebombardeerd. (…) Verder werden dien dag tal van aanvallen op de spoorlijnen in West-Nederland gedaan, zoals op het station te Delft, de splitsing te Alphen-aan-den-Rijn, de lijn Gouda-Woerden en de splitsing Heer Hugowaard. [...] Den volgenden dag [noot TA: 10 maart 1945] werden nogmaals "Duindigt" en het "Ravellijn" aangevallen en concentreerden 53 Spitfires hun aanvallen op de spoorlijnen in het Gouda-Woerden –Alphen disctrict.	2.13.71-368; 2.13.71-577	Nationaal Archief			
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Schademelding Opweg 73 Hekendorp							
GEEN	07-03-45	Schademeldingsformulier. Oorlogsschade. Opweg 73, Hekendorp. Boerderij. Vroeger door hem bewoond huis en schuren zijn door bombardement geheel verwoest.	R040b-140	Gemeentearchief Hekendorp	Onverdacht	Het gemeentearchief meldt dat het pand aan de voormalige Opweg 73 (huidig Opweg 6-26) door een bombardement geheel was verwoest. Deze locatie ligt te ver van het onderzoeksgebied om erop van invloed te kunnen zijn.	Onverdacht
	01-01-74	Uit de bijgehouden woningkaarten kan worden opgemaakt dat het huis aan de Opweg op 1 januari 1974 is omgenummerd. Opweg 73 is sindsdien Opweg 6-26.	Woningkaarten	Gemeentearchief Bodegraven			
Aanvallen spoorlijnen West-Nederland 10 maart 1945							
0059-005	10-03-45	Op zaterdag 10 maart vallen 53 Spitfires van Fighter Command de spoorlijnen in de driehoek Gouda-Woerden-Alphen aan den Rijn aan.	Huurman (2001) pag. 377	Literatuur	Verdacht	Uit de gegevens blijkt dat binnen het onderzoeksgebied mogelijk bommen zijn neergekomen. De geraadpleegde luchtfoto's laten duidelijke sporen zien van bominslagen, of er een relatie bestaat met de melding blijft onduidelijk; de melding is erg algemeen.	Deelgebied 08
	10-03-45	Fighter Command. Door 53 vliegtuigen werden aanvallen uitgevoerd op spoorwegverbindingen in het gebied Woerden, Gouda, Boskoop, waarbij 12 ton brisant met over het algemeen goed gevolg werd afgeworpen. Twee vrachtauto's worden geclaimd als	Zwanenburg (z.j.) deel 2 – pag. 579-580	Literatuur			

Oudewater

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		vernield, 15 als beschadigd.					
	3/4-03-45 t/m 12-03-45	Fighter Command. Tevens werd een aantal luchtafweer-vuurmonden nabij Den Haag door Spitfires bestookt en werd de spoorlijn tusschen Den Haag en Gouda gebombardeerd. (…) Verder werden dien dag tal van aanvallen op de spoorlijnen in West-Nederland gedaan, zoals op het station te Delft, de splitsing te Alphen-aan-den-Rijn, de lijn Gouda-Woerden en de splitsing Heer Hugowaard. [...] Den volgenden dag [noot TA: 10 maart 1945] werden nogmaals "Duindigt" en het "Ravellijn" aangevallen en concentreerden 53 Spitfires hun aanvallen op de spoorlijnen in het Gouda-Woerden –Alphen disctrict.	2.13.71-368; 2.13.71-577	Nationaal Archief		Echter, uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Trein rijdt op mijn 13 maart 1945							
0059-007 indicatief	13-03-45	Ongevallenwagen 'Utrecht' 03.45 uur aangevraagd. Een trein tussen Gouda en Woerden op een mijn gereden. Vertrek 05.28 uur. Hersporingswerkzaamheden 09.20 uur beëindigd.	Huurman (2001) pag. 510	Literatuur	Onverdacht	Er zijn geen aanvullende bronnen, zoals het gemeentearchief of de EOD, waaruit opgemaakt kan worden dat binnen of in de directe omgeving van het onderzoeksgebied mijnen zijn gelegd en eventueel wat de exacte locatie daarvan geweest is. Vermoedelijk betreft het een actie van het verzet. Indien er nog andere explosieven ter plaatse zijn gebruikt, dan zullen deze mee zijn geëxplodeerd of bij de hersporingswerkzaamheden verwijderd zijn. Het onderzoeksgebied is onverdacht met betrekking tot deze melding.	Onverdacht
Bombardement spoor Hogebrug 18 maart 1945							
0059-023	18-03-45	Up: 15:05 Down: 18:50 10 Spitfires Rail Interdiction: 10x500 and 20x250 1 D/H D.9885. 3D/H'sD8385. "Crossbow" 1615hours. Tien 500 lbs en twintig 250 lbs bommen afgeworpen. Eén voltreffer op het spoor ter hoogte van Hogebrug (D.9985) in het tracé Gouda - Woerden. Drie voltreffers op spoor ter hoogte van Zevenhuizen (D.8385).	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
	12/13-03-45 t/m 22-03-45	Fighter Command. Voornamelijk richtte de Spitfire activiteit zich echter tegen de spoorverbindingen naar Zuid-Holland. De spoorwegknooppunten Utrecht, Gouda, Alphen, Woerden, Amersfoort, Haarlem en Leiden werden geregeld bestookt. In de lijnen, welke deze plaatsen verbinden, werden op vele plaatsen de rails door bominslag verbroken.	2.13.71-368; 2.13.71-577	Nationaal Archief			
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Bombardement spoor Hogebrug 18 maart 1945							
0059-016	18-03-45	Up: 12:00 Down: 15:20 11 Spitfires 10 x 500 and 22x250 at line D.8386 - no hits. D.9985 - 3 hits. Junction at E.0994 - all N/M's. "Crossbow" Zwolle 1255. Tien 500 lbs en twintig 250 lbs bommen op de spoorlijn bij Moerkapelle (D.8386), geen treffers. Bij Hogebrug (D.9985) drie treffers. Bij de aansluiting Harmelen (E.0944), alles net mis.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
	12/13-03-45 t/m 22-03-45	Fighter Command. Voornamelijk richtte de Spitfire activiteit zich echter tegen de spoorverbindingen naar Zuid-Holland. De spoorwegknooppunten Utrecht, Gouda, Alphen, Woerden, Amersfoort, Haarlem en Leiden werden geregeld bestookt. In de lijnen, welke deze plaatsen verbinden, werden op vele plaatsen de rails door bominslag verbroken.	2.13.71-368; 2.13.71-577	Nationaal Archief			
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Bombardement spoor Hogebrug 19 maart 1945							
0059-017	19-03-45	Up: 10:01 Down: 15:05 10 Spitfires Rail interdiction. 3 x 500 and 6 x 250 at E.8779. no cuts 3 x 500 and 6 x 250 on D.9885. 1	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest.	Deelgebied 08

Oudewater

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		D/H. 4 x 500 and 8 x 250 at D.8286. Troops strafed and MET destroyed D.8883. Crossbow 1130 hours. Drie 500 lbs en zes 250 lbs bommen afgeworpen bij Giesbeek (E.8779), geen resultaat. Drie 500 lbs en zes 250 lbs bommen op spoor bij Hogebrug (D.9985) afgeworpen, één voltreffer. Vier 500 lbs en acht 250 lbs bommen bij Zoetermeer (D.8286) afgeworpen. Troepen beschoten en een vijandelijk voertuig vernietigd bij de spoorsplitsing ten westen van Gouda (D.8883).				Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	
	12/13-03-45 t/m 22-03-45	Fighter Command. Voornamelijk richtte de Spitfire activiteit zich echter tegen de spoorverbindingen naar Zuid-Holland. De spoorwegknooppunten Utrecht, Gouda, Alphen, Woerden, Amersfoort, Haarlem en Leiden werden geregeld bestookt. In de lijnen, welke deze plaatsen verbinden, werden op vele plaatsen de rails door bominslag verbroken.	2.13.71-368; 2.13.71-577	Nationaal Archief			
	19-03-45	Hoogebrug 155: Verloren gegaane goederen, zoals tafel, kachel, servies etc., op 19 Maart 1945 (bombardement). […]	R040a-237	Gemeentearchief Lange Ruige Weide			
	19-03-45	Schademeldingsformulier. Oorlogsschade. Hogebrug 155, Lange Ruige Weide. Sectie B No. 777.	R040a-235	Gemeentearchief Lange Ruige Weide			
	01-04-68	Uit de bijgehouden woningkaarten kan worden opgemaakt dat de huizen op de Hogebrug op 1 april 1968 zijn omgenummerd. 155 is sindsdien 21.	Woningkaarten	Gemeentearchief Bodegraven			
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Bombardement spoor Hekendorp 19 maart 1945							
0059-018	19-03-45	Up: 14:41 Down: 18:31 12 Spitfires Rail Interdiction: 4x500 and 6x250 online D.9884. 1 D/H Vier 500 lbs en zes 250 lbs bommen op het spoor ter hoogte van Hekendorp in het tracé Gouda-Woerden afgeworpen. Één voltreffer.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
	12/13-03-45 t/m 22-03-45	Fighter Command. Voornamelijk richtte de Spitfire activiteit zich echter tegen de spoorverbindingen naar Zuid-Holland. De spoorwegknooppunten Utrecht, Gouda, Alphen, Woerden, Amersfoort, Haarlem en Leiden werden geregeld bestookt. In de lijnen, welke deze plaatsen verbinden, werden op vele plaatsen de rails door bominslag verbroken.	2.13.71-368; 2.13.71-577	Nationaal Archief			
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Bombardement Hogebrug 22 maart 1945							
0059-019 indicatief	22-03-45	Up: 09:30 Down: 14:36 12 Spitfires 12 x 500 and 24 x 250. 3 D/H's line D.9684. 1 D/H line E.5799. MET 0-1 Z.7005. 'Crossbow' area 1105 hours. Twaalf 500 lbs en vierentwintig 250 lbs bommen op tracé Gouda - Woerden ter hoogte van Hogebrug (D.9684), drie voltreffers. Spoor geraakt bij Voorthuizen (E.5799) en een vijandelijk voertuig bij Elspeet (Z.7005) geraakt.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
	12/13-03-45 t/m 22-03-45	Fighter Command. Voornamelijk richtte de Spitfire activiteit zich echter tegen de spoorverbindingen naar Zuid-Holland. De spoorwegknooppunten Utrecht, Gouda, Alphen, Woerden, Amersfoort, Haarlem en Leiden werden geregeld bestookt. In de lijnen, welke deze plaatsen verbinden, werden op vele plaatsen de rails door bominslag verbroken.	2.13.71-368; 2.13.71-577	Nationaal Archief			
Luchtfoto	26-02-45	Deze foto dekt het gebied ter hoogte van de polder en het spoor ten zuiden van Twaalfmorgen. Op de foto zijn meerdere bomkraters zichtbaar langs het spoor.	Foto 4318 Sortie 106G/4536	ACIU			
Luchtfoto	12-05-45	Luchtfoto. In de polder zijn enkele mogelijke kraters zichtbaar vanwege vlekken op de overbelichte foto. Gezien de overeenkomst met vlekken op andere locaties waarvan op de betere foto's duidelijk bomkraters te zien zijn is er een gerede kans dat de vlekken inslagkraters betreffen. Met redelijke mate van zekerheid kan daarnaast worden gesteld dat ten zuiden van de spoorlijn op één locatie een cluster van 2-4 kraters zichtbaar is en op een andere locatie één enkele.	Foto: 2011 Sortie: 16/2171	Wageningen			

Oudewater

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
Schademelding Goejanverwelle 22 maart 1945							
GEEN	22-03-45	Schademeldingsformulier: Raadhuis, Goejanverwelle no. 42. Schade als gevolg van bominslag op 22 maart 1945.	R040b-140	Gemeentearchief Hekendorp	Onverdacht	Uit het gemeentearchief kan worden opgemaakt dat het raadhuis te Goejanverwelle schade leed als gevolg van een bominslag. Deze locatie ligt te ver van het onderzoeksgebied om erop van invloed te kunnen zijn.	Onverdacht
Verzakking spoor Hekendorp 23 maart 1945							
0059-021 indicatief	23-03-45	Het BS-rapport van 23 maart 1945 […] Moordrecht-Utrecht: is nog slechts enkelsporig. Bij Hekendorp is er door een bom een verzakking. De spoorbaan is op 23 maart nog niet hersteld.	Huurman (2001) pag. 516	Literatuur	Verdacht	De verzakking is niet specifiek te relateren aan een van de eerder genoemde bombardement welke alle als doel het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug hadden. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanvallen betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
	01-04-45	Het BS-rapport van 1 april 1945 […] Door een bombardement bij Hekendorp (lijn Woerden-Gouda) is de spoorbaan aldaar ongeveer een meter verzakt.	Huurman (2001) pag. 517	Literatuur			
Opblazen spoorbruggetjes 24 maart 1945							
0059-020	24-03-45	Volgens de 'Befehlshaber der Sicherheitzpolizei imd des SD für die besetzten niederländischen Gebiete' blaast het verzet op 24 maart twee bruggetjes bij Hekendorp in de spoorlijn Gouda-Utrecht op. Het eerste bruggetje ten oosten van de Wierickebrug is daarbij door een tijdbom vernield, maar wordt hersteld. Het spoorwegverkeer Woerden-Gouda is gestremd.	Huurman (2001) pag. 517	Literatuur	Onverdacht	Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat de twee spoorbruggetjes over de Dubbele en Enkele Wiericke in het onderzoeksgebied zijn opgeblazen. Aangezien gemeld wordt dat de bruggetjes zijn opgeblazen, kan er vanuit worden gegaan dat de explosieven gesprongen zijn. De bruggen zijn ten eerste hersteld en ten tweede hebben er naoorlogs vernieuwingen plaatsgevonden. Bovendien is de spoorbaan naoorlogs vernieuwd bij een uitgevoerde verbreding. Verder zijn er geen feiten die er op duiden dat er explosieven in het water terecht zijn gekomen bij deze actie. Het onderzoeksgebied is onverdacht met betrekking tot deze melding.	Onverdacht
Schade Hogebrug juni 1945							
Hogebrug 158-160: 6685-047a Hogebrug 166-167: 6685-047b indicatief Spoorwegoverweg: 6685-047c indicatief	05-06-45 08-06-45	Namens de Burgemeesters heb ik de eer U te verzoeken deze week rapport uit te brengen over de woningvoorziening Hoogebrug als gevolg van de daar plaats gehad hebbende bombardementen. […] In antwoord op Uw schrijven d.d. 5 Juni j.l. inzake de woningtoestand aan de Hooge Brug, kan ik Ued het volgende mededeelen: 1e. De woningen van P. Verwoerd te Hekendorp en R. Kasius te Lange Ruige Weiden kunnen voorlopig nog niet worden herbouwd. 2e. Het huis van J.D. Honkoop kan na bekomen goedkeuring binnen 5 à 6 weken weer bewoonbaar worden gemaakt. 3e. De boerderij van Hoogendoorn te Lange Ruige Weide No. 158 is voorloopig nog niet bewoonbaar te maken in verband met de grote schade. […] 4e. De woning van voorheen bakker Brokking zal worden verbouw tot twee woningen […]. 5e. De overige onbewoonde percelen te Hekendorp No.'s 158-159, 160, 166-167, benevens de spoorwegwoningen aan de overweg te Hekendorp en het woonhuis voorheen bewoond door Uittenbroek hebben allen glas en panschade benevens verschillende houten ramen vernield.	R040a-237	Gemeentearchief Lange Ruige Weide	Verdacht	Uit het gemeentearchief kan worden opgemaakt dat verschillende panden aan de Hogebrug flinke schade hebben geleden als gevolg van de daar plaats gehad hebbende bombardementen. Er wordt geen datum gegeven waarop de schade werd geleden, waardoor het niet aan één specifiek bombardement gerelateerd kan worden. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij deze aanvallen betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
	01-04-68	Uit de bijgehouden woningkaarten kan worden opgemaakt dat het huis aan de Hogebrug op 1 april 1968 is omgenummerd. Hogebrug 158 is sindsdien Hogebrug 26, 159 werd waarschijnlijk 28 (noot TA: stond niet aangegeven op de woningkaart), 160 werd 24 (omgenummerd op 2 augustus 1983), 166 werd 40 en 167 werd nummer 42. De woningkaarten vermeldden bovendien dat nummers 158, 159 en 160 onbewoonbaar waren verklaard.	Woningkaarten	Gemeentearchief Bodegraven			
Schademelding Hoogebrug 149							
6685-050	40-45	Verloren door oorlogsgeweld. […] Hoogebrug 149 Hekendorp. Noot TA: staat geen datum bij geschreven, maar vermoedelijk hetzelfde als bombardement van 19 maart.	R040a-237	Gemeentearchief Lange Ruige Weide	Verdacht	Uit het gemeentearchief kan worden opgemaakt het pand aan de Hogebrug 149 schade heeft geleden als gevolg van oorlogsgeweld. Er wordt geen datum gegeven waarop de schade werd geleden, maar gezien de andere archiefstukken wordt ervanuit gegaan dat het hoogstwaarschijnlijk is veroorzaakt tijdens het bombardement van 19 maart 1945 op het spoor. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
	01-04-68	Uit de bijgehouden woningkaarten kan worden opgemaakt dat de huizen op de Hogebrug op 1 april 1968 zijn omgenummerd. 149 is sindsdien 6.	Woningkaarten	Gemeentearchief Bodegraven			
Bombardement spoorlijn Hogebrug							
GEEN	40-45	Om de Duitse bevoorrading te dwarsbomen, werden met name de spoorverbindingen in het Groene Hart herhaaldelijk beschoten en gebombardeerd. Bij de Enkele Wiericke in de buurtschap Hogebrug werd het spoor getroffen, maar vielen geen slachtoffers. Zeven	Es (2009) pag. 89	Literatuur	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest.	Deelgebied 08

Oudewater							
Inventarisatie bronnenmateriaal					**Analyse bronnenmateriaal**		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		bombardementen op de spoorlijnen bij Gouda kostten in de jaren 1941-1944 aan 46 mensen het leven.				Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	
Niet ontplofte bommen Driebruggen							
GEEN	11-08-80	Naar aanleiding van een mededeling […] dat hij een plaats wist waar nog twee niet geexplodeerde bommen lagen met van Dijk terplaatse naartoe gegaan. Van Dijk wees aan een perceel weiland gelegen achter de boerderij van Van Baren, Ruige Weide 27. Wij zagen twee oneffenheden in het grasland op ongeveer 60 à 70 meter afstand van de Spoorlijn. Van Dijk vertelde dat hij twee bommen op die plaats had zien inslaan zonder te exploderen. Een en ander vond plaats in de zomer/najaar 1944.	R095-376	Gemeentearchief Driebruggen	Onverdacht	In het perceel aan de Ruigeweide 27 werden in 1980 drie locaties aangewezen waar mogelijk nog bommen in de grond zouden zitten. Uit een bijgevoegde kaart zijn de locaties exact op te maken. Deze liggen te ver van het onderzoeksgebied om er op van invloed te kunnen zijn.	Onverdacht
	01-10-80	Op 25 september j.l. bezocht ik met de heren van Baren de plaatsen waar naar "men" zegt on-ontplofte bommen in het weiland zouden liggen, en een plaats waar volgens van Baren nog wat in de grond zou zitten. De door de heer van Baren gegeven aanwijzing kan er op duiden dat aldaar inderdaad een niet-ontploft geval in de grond zit. De door van Dijk aangegeven plaatsen zijn volgens van Baren onschuldig, aangezien aldaar volgens hem wel degelijk ontploffingen hebben plaats gehad. Dit constaterende uit de grootte van de "kuilen". […] gebr. Van Baren hebben angst dat er in hun weiland aan de Ruige Weide nabij de spoorlijn een ontplofte bom uit de 2e wereldoorlog ligt.	R095-376	Gemeentearchief Driebruggen			
	24-11-80	2 heren van de explosievenopruiminsdienst en een wachtmeester van de rijkspolitie te Bodegraven bezochten mij. Zij hadden het weiland van gebr. Van Baren bekeken. 2 gaten waren dusdanig groot dat de projektielen ontploft moeten zijn. Het 3e gat duidt er min of meer op dat er nog wat zit. […] Het is waarschijnlijk dat het projektiel op een meter of 14 ligt. Op die diepte ligt namelijk de tweede harde laag ongeveer. Door de eerste – op 7 meter – is hij waarschijnlijk heen gegaan, want bij heiwerk bij woning van Baren gingen de heipalen ook door de eerste laag heen.	R095-376	Gemeentearchief Driebruggen			
	24-10-88	In 1980 zijn bij de eksplosievenopruimingsdienst (sic) een aantal bommen gemeld op het toenmalige perceel van van Baren, Ruige Weide 27. De EOD is inmiddels zover dat het onderzoek naar deze explosieven daadwerkelijk kan plaatsvinden.	R095-376	Gemeentearchief Driebruggen			
	03-11-88	De gemeente Driebruggen wordt in verband met gemeentelijke herindeling per 1 januari 1989 opgeheven. […] Wij zullen deze zaak dan ook overdragen aan de nieuwe gemeente Oudewater.	R095-376	Gemeentearchief Driebruggen			

Overzicht ruimingen uitgevoerd door de EOD (MORA's)

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk			Analyse bronnenmateriaal		
UO nr	**Locatie**	**Vondst**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
19711740	Broekvelden	Na onderzoek verzuimd resultaten mee te delen R.P.	Onverdacht	Geen informatie betreffende deze ruiming beschikbaar.	Onverdacht
19743097	Langs Rijksweg 12 ter hoogte van KM paal 26.2, zuidelijke rijbaan op ca. 30 meter van de autoweg	1 x GP BOM 500 lbs m/strtpist. Nr. 30, 1 x duplexpijpje. Pistool op afstand uitgeraaid m.b.v. 171445Dec. Mech. Klemplaat. Duplexpijpje verwijderd.	Onverdacht	Deze locatie ligt te ver van het onderzoeksgebied om erop van invloed te kunnen zijn.	Onverdacht
19742338	Ten zuiden van Rijksweg 12	In een weiland. ZA naar gemelde blindganger. Betreffende bom niet kunnen lokaliseren.	Onverdacht	Deze locatie ligt te ver van het onderzoeksgebied om erop van invloed te kunnen zijn.	Onverdacht
19772429	Hoge Rijndijk 58	1 x bg van 120 mm mor. z/b	Onverdacht	Er zijn geen aanwijzingen dat deze op of bij het onderzoeksgebied zijn afgeschoten. Het betreft een incidentele melding.	Onverdacht
19801802	Warmoeskade 15	1 x scherfhgr (OH)	Onverdacht	Deze locatie ligt te ver van het onderzoeksgebied om erop van invloed te kunnen zijn.	Onverdacht
19811307	In de buurt van rijksweg 12, ligt in de grond	Geen melding van ruiming of vondst.	Onverdacht	Geen informatie betreffende deze ruiming beschikbaar.	Onverdacht
19840854	Wijkpoort 5	1 x bg van 7 veld m/sb (verschoten) restant meegenomen.	Onverdacht	Er zijn geen aanwijzingen dat deze op of bij het onderzoeksgebied zijn afgeschoten. Het betreft een incidentele melding.	Onverdacht
20031141	Zuidzijde 26, achter	1 x ATBGGR 40, verschoten, ca. 300 kkm B5/124v. Uit de Oude Rijn opgedoken door kinderen. Tijdstip melding 16-07-2003 14.50: motorkap overleg met locoburg, LPD in verband met een goede oplossing voor vwb deze melding iom mebu bebu, en ovd om tweede aanmelding te doen. In verband met ligging munitie onder water. Tevens overleg geweest tussen ploeg ter plaatse em DDG vwb, contact persoon + situatie! Iom H. Bebu aangeuld uit kluis 053 (set groen).	Onverdacht	Uit de eerste MORA blijkt dat kinderen munitie hebben opgedoken uit de Oude Rijn. Gezien de hoeveelheden zullen deze waarschijnlijk in de Oude Rijn zijn gedumpt. De tweede MORA impliceert dat er na overleg met de lokale autoriteiten, verder onderzoek door de EOD werd uitgevoerd waarbij nog andere munitie aangetroffen. Hoewel het huis van de melder grenst aan de Oude Rijn, is het niet duidelijk waar de kinderen exact de munitie hebben opgedoken en waar de EOD verder heeft gezocht. Het is echter aannemelijk dat, gezien de geruimde hoeveelheden, de EOD de ruime omgeving zoals aangegeven door de kinderen heeft onderzocht en geruimd. Aangezien er geen andere meldingen zijn betreffende het dumpen van dit soort	Onverdacht
20031144	Zuidzijde 26, Oude Rijn.	001: 30 x KKM, 002: 100 x KKM 7,62/g mm, 2 stuks doosjes bakeliet en 1 patroonhouder. Tijdstip melding 16-07-2003 16.10: bijzonder melder: duiksteun zie WO 20031141. Uitvoeringsrapport: 17-07-2003.			

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk			Analyse bronnenmateriaal		
UO nr	**Locatie**	**Vondst**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
				munitie kan op basis van dit feitenmateriaal geen verdacht gebied worden afgebakend.	
20111001	Oude Bodengraafseweg 35	2 x scherfhandgranaat; No 36 Mills	Onverdacht	Er zijn geen aanwijzingen dat deze op of bij het onderzoeksgebied zijn gebruikt. Het betreft een incidentele melding.	Onverdacht
20141614	s Gravenbroekweg 89	Granaat/ Neuskegel	Onverdacht	Er zijn geen aanwijzingen dat deze op of bij het onderzoeksgebied zijn gebruikt. Het betreft een incidentele melding.	Onverdacht

Gemeente Alphen aan den Rijn (voormalig Zwammerdam)			Analyse bronnenmateriaal		
UO nr	**Locatie**	**Vondst**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
19892778	Van Aerssenstraat 1	1 x kop van OATBG v. 3,5" raket B9	Onverdacht	Deze locatie ligt te ver van het onderzoeksgebied om erop van invloed te kunnen zijn.	Onverdacht
19971814	Vinkenbuurt. Afvalwaterzuivering Zwammerdam	ZA. Het Hoogheemraadchap gaat een nieuw riool aanleggen en een nieuw gemaal bouwen nabij de locatie van het huidige gemaal. Bij de gemeente kwam tijdens de voorbereiding een tekening tevoorschijn waarop gemeentelijke landmeters een aantal bommen hebben ingetekend van een Duits bombardement in juni 1940. In het gebied zijn twee bommen aangegeven (nr. 13 en nr. 14) Van bom 14 is inmiddels bekend dat deze door de Duitsers is geruimd direct in 1940, omdat deze bom aan de oppervlakte lag. Hiervoor wordt dus geen positief advies gegeven. Van bom 13 is minder bekend en de getuige was niets bekend van het ruimen van deze bom. Het verdachte gebied is een klein stukje terrein tussen het pompgebied en de weg/sloot. [...] De eerste harde laag zit volgens de sondering op circa 9 meter -MV, maar hierboven zit reeds een relatief dik zandpakket vanaf 4,2 m -MV. Gezien de uitslag die is gemeten ligt het in de rede om aan te nemen dat de (Duitse) bom zich ergens op die diepte bevindt. [...] De tijdens de 1e verkenning door Kap Vermeulen gemeten grote uitslag wordt vemoedelijk veroorzaakt door een stalen pijp. [...] Melding van getuige die bweerd dat bom op lokatie al geruimd is [...] De lokatie bleek zich te bevinden aan het begin van de Vinkenbuurt (waarschijnlijk een geallieerd bombardement geruimd in 54/55 door de HVD). [...] Een tweede getuige zich heeft gemeld die het heeft over een geruimde bom aan de andere zijde van het rioolgemaal. [...] In de middag kwam op het werk de hr. J. van der Vis [...] Hij beweerd (sic) dat hij in het voorjaar van 1961 of 1962 de bom (een 500 ponder met de ontsteking aan de zijkant) heeft opgegraven met de EOD (HVD?). [...] De bom zat ca 4 a 5 meter diep in de klei. Vlak boven de zandlaag. [...] Geen significante uitslagen aangetroffen. Zoekactie beindigd. [...] Zitten kaarten bij.	Onverdacht	Deze locatie ligt te ver van het onderzoeksgebied om erop van invloed te kunnen zijn.	Onverdacht

Gemeente Gouda			Analyse bronnenmateriaal		
UO nr	**Locatie**	**Vondst**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
20070157	Landlusstraat 103	Gevonden tijdens opruimen woning na overlijden. 1 x scherfhandgranaat no 36 oz MKI, leeg. B8/01, 1 x rookgranaat v. 2 inch mortier z/grondkandoes B3/07, 1 x bristantgraant v. 2 cm m/lsp, z/springlading. m/sb B9/14 200170014 MBS, 1 x brisantgranaatpatroon v. 2cm, leeg, m.u.v. lsp, B8/01, B3/03	Onverdacht	Deze vondsten betreffen een verzameling in een woning. De originele herkomst van de explosieven is niet te achterhalen. Het onderzoeksgebied is niet verdacht met betrekking tot deze melding.	Onverdacht

Gemeente Woerden			Analyse bronnenmateriaal		
UO nr	**Locatie**	**Vondst**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
19760553	Rietveld 124	1 x Hgr. Mills 36	Onverdacht	Deze locatie ligt te ver van het onderzoeksgebied om erop van invloed te kunnen zijn.	Onverdacht
19840008	Onder spoorwegviaduct rijksweg 12	1 x MRG 8 cm duits, bij controle in ruimingslokaal bleek dit een oud Hollands 8 cm mor z/ost te zijn.	Onverdacht	Er zijn geen aanwijzingen dat deze op of bij het onderzoeksgebied zijn afgeschoten. Het betreft een incidentele melding.	Onverdacht
20111137	Parallelweg West 1	1 x Brisantgranaat; 40L70 Mk2 met nabijheidsbuis (niet verschoten)	Onverdacht	Deze locatie ligt te ver van het onderzoeksgebied om erop van invloed te kunnen zijn.	Onverdacht

Bijlage 3b **Deelgebieden lijst**

Bijlage 3b Deelgebieden lijst

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
Bombardementen A12 en schade bij Parallelweg Bodegraven 10 mei 1940							
Woerden: GEEN Waarder: GEEN	10-05-40	Ter hoogte van Woerden treffen minstens 10 bommen de rijksweg. Het Bataljon Wegentroepen van de Etappen- en Verkeersdienst krijgt op 10 mei opdracht het wegdek van de Rijksweg bij Woerden te herstellen, dat 10 voltreffers heeft gekregen en ernstig is beschadigd. Het beschieten en bombarderen van de rijksweg vindt niet alleen plaats bij Harmelen, Woerden en Waarder […]	Kok (2010) pag. 10-11	Literatuur	Verdacht	Uit de verschillende bronnen kan worden opgemaakt dat de A12 tussen Woerden en Gouda meerdere malen het doelwit was van bombardementen en beschietingen. <u>Laageind</u>: uit luchtfoto 253 blijkt dat er bij het huidige Laageind 63 vier bommen zijn ingeslagen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij deze aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. <u>Parallelweg</u>: uit de verschillende bronnen blijkt dat er bommen zijn gevallen in de nabijheid van de huidige Parallelweg 10, 12 en 14. Hierbij blijkt dat het pand aan de Parallelweg 14 grote schade heeft geleden, terwijl de andere panden minder schade hadden. Uit de ontzette en gescheurde muren en het verschoven dak kan opgemaakt worden dat de bommen nabij dit pand terecht zijn gekomen. Uitgaande van een maximaal gewicht van de bommen van 250 kilogram (in mei 1940 gebruikte de Duitsers vrijwel uitsluitend bommen van 50, 100 en 250 kilogram), zou er tenminste één bom op maximaal 75 meter vanaf het pand ingeslagen en ontploft zijn. Hoewel niet bekend is welk toestel(len) hier zijn/hun bommen afwierp(en) en wat de bommenlading was, kan gesteld worden dat in het algemeen de Duitse bombardementen op dit soort doelen (infrastructuur) in de regel door (jacht)bommenwerpers met kleine bommenladingen uitgevoerd werden. Dit blijkt ook uit de overige meldingen van Duitse bombardementen in deze omgeving, waar vier bommen per aanval gemeld werden. Tevens blijkt dat de aanvallen steeds door afzonderlijke vliegtuigen werden uitgevoerd. Als uitgangspunt wordt daarom genomen dat de bommen die bij de Parallelweg insloegen door één Duits toestel werden afgeworpen en dat het er maximaal vier betrof. Er zijn geen richtlijnen voor afbakeningen bij dit soort aanvallen door Duitse toestellen, echter de talloze geallieerde bombardementen uitgevoerd door Spitfires en Typhoons van de RAF bieden houvast. Op basis van ruime ervaring van T&A in onderzoek naar deze duikbombardementsaanvallen is een maximale onderlinge afstand tussen afgeworpen bommen van één toestel vastgesteld. Hiervoor hanteert T&A een afstand van 75 meter, wat inclusief de ondergrondse offset van een blindganger is. Er sloeg tenminste één bom in op een afstand van maximaal 75 meter van de boerderij aan de Parallelweg 14 en andere bommen zouden dus tot op maximaal 75 meter daarvandaan terechtgekomen kunnen zijn. In totaal zouden er daarmee blindgangers tot op 150 meter van de boerderij aan Parallelweg 14 kunnen liggen. Aangezien ten westen van Parallelweg 14 het pand van Parallelweg 12 minder schade had, kan gesteld worden dat indien de bommen tussen deze twee boerderijen zijn gevallen, ze dichter bij nummer 14 ontploften dan bij nummer 12. Aangezien de afstand tussen de twee boerderijen 100 meter is, zouden ontplofte bommen dus ook binnen circa 50 meter van Parallelweg 14 terechtgekomen zijn in dit stuk. Daarmee is de straal van 150 meter aan deze kant dus te ruim zijn. Ter plaatse is voor de afbakening gesteld dat er tenminste één bom ontploft halverwege tussen de twee boerderijen (of dichterbij pand nummer 14), waar blindgangers dus binnen 75 meter vandaan kunnen liggen. De 150 meter straal tussen deze panden is hierop aangepast. <u>Viaduct</u>: het in aanbouw zijnde viaduct onder Bodegraven was doelwit van één van deze bombardementen, maar werd hierbij niet getroffen. De bommen veroorzaakten echter wel grote gaten in de omliggende landerijen. Naast deze kraters zijn er ook twee schademeldingen omschreven, ten noorden en ten zuiden van het viaduct op ruim een halve kilometer van elkaar. Er zijn geen aanvullende bronnen, zoals luchtfoto's, die meer informatie geven betreffende de exacte locatie van de bominslagen. Er kan op basis van deze feiten geen verdacht gebied worden afgebakend. <u>Waarder</u>: er zijn geen aanvullende bronnen, zoals het gemeentearchief en de luchtfoto's, die meer informatie geven betreffende de exacte locatie van de bominslagen. Er kan op basis van deze feiten geen verdacht gebied worden afgebakend.	Laageind: Deelgebied 01 Parallelweg: Deelgebied 02
	10-05-40	Die eerste dag, wat wisten we ervan: er kwamen Duitse vliegtuigen over en toen er één schuin naar beneden dook, riepen we 'Oh, die is neergeschoten!', maar hij liet vier bommen los en trok weer op.	Kok (2010) deel 1 - pag. 10	Literatuur			
Schade Laageind: 6685-033	30-05-40	[…] Door het inslaan van 4 bommen is het weiland, behoordende bij boerderij van J. van Os, Laageind 4, gedeeltelijk vernield. De totale breedte en lengte der gaten in dit land bedragen 15 en 60 meter. […]	R040a-235	Gemeentearchief Lange Ruige Weide			
	01-07-68	Uit de bijgehouden woningkaarten kan worden opgemaakt dat het huis op het Laageind op 1 juli 1968 is omgenummerd. Laageind 4 is sindsdien Laageind 63.	Woningkaarten	Gemeentearchief Bodegraven			
Luchtfoto	04-07-40	De luchtfoto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van de A12 bij Waarder. Op de foto is een vlek zichtbaar ten zuiden van de A12, ten oosten van de Enkele Wiericke. Tevens is een krater zichtbaar ten noorden van de A12 bij Barwouterswaarder.	Foto 253 Sortie H/0002	ACIU			
Luchtfoto	04-07-40	Deze luchtfoto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van de A12 bij de Reeuwijkse Plassen en het viaduct tussen Waarder en Woerden. Er zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar binnen het onderzoeksgebied.	Foto's 251, 256 Sortie H/0002	ACIU			
Woerden: GEEN Waarder: GEEN Viaduct Bodegraven: 6685-030	10-05-40	[…] Het beschieten en bombarderen van de rijksweg vindt niet alleen plaats bij Harmelen, Woerden en Waarder, maar ook verder naar het westen, bij Bodegraven. De Rijnbode, Nieuws- en Advertentieblad voor Alphen aan den Rijn en omstreken, brengt op vrijdagavond 10 mei met een grote kop het bericht 'Nederland in oorlog met Duitschland' en vermeldt op pagina 2 het berichtje 'Vier bommen in de Broekveldsche polder onder Zwammerdam': "Hedenmorgen om half twaalf heeft een vijandelijke bommenwerper vier bommen geworpen op het in aanbouw zijnde viaduct in den rijksweg Utrecht-Den Haag in den Broekveldschen polder onder Zwammerdam. Het viaduct werd niet getroffen. Wel echter veroorzaakten de bommen groote gaten in de omliggende landerijen, waarbij acht koeien, toebehoorende aan een viertal veehouders, op slag werden gedood dan wel zoodanig werden gewond dat zij onmiddellijk moesten worden afgemaakt."	Kok (2010) pag. 10-11	Literatuur			
Viaduct Bodegraven: 6685-030	10-05-40	Zo beschrijft de 36-jarige redacteur Cor Karssen later in het Bodegraafs Nieuws en Advertentieblad van 25 mei 1940: "[…] en vooral toen tegen 12 uur de eerste bom vlak in onze nabijheid, naast den nieuwen verkeersweg ontplofte en gelukkig nog alleen maar een aantal koeien doodde. Nog waagden nieuwsgierigen zich tot op het groote viaduct en op den Goudschen weg om te zien wat er alzoo geschied was, maar velen kwamen met den schrik in de beenen terug en hadden ervaren dat oorlog heusch geen kijkspel is, maar bittere ernst. Dat bleek heel duidelijk 's middags toen weer vliegtuigen werden gesignaleerd in de richting van den Rijksweg en de doffe slagen en het dreunen der ramen vertelde van nieuwe inslagen." […]	Kok (2010) deel 1 pag. 11	Literatuur			
Viaduct Bodegraven: 6685-030	10-05-40	Pas later drong dat tot ons door, toen de geruchten van hier en van daar spraken van wat zich had afgespeeld en vooral toen tegen 12 uur de eerste bom vlak in onze nabijheid, naast den nieuwen verkeersweg ontploft en gelukkig nog alleen maar een aantal koeien doodde. […]	Karssen (1985) pag. 21	Literatuur			
Viaduct Bodegraven: 6685-030	10-05-40	Tegen 12 uur valt de eerste bom in de buurt van Rijksweg 12, waarbij een aantal koeien getroffen werden, nieuwsgierigen wagen zich nog naar het viaduct bij de Rijksweg, maar ontdekken al spoedig dat het geen kijkspel is maar bittere ernst, het is oorlog. […]	Karssen (2013) pag. 172	Literatuur			
Schade C.99: 6685-032a indicatief Schade C.138: 6685-032b indicatief	10-05-40	Naar aanleiding van het telefoongesprek van 1 Juni 1940 heb ik de eer U hierbij toe te zenden een tweetal verklaringen betreffende de veehouders Joh. Oskam C. 99 Wed. L.M. Vollering-Lansbergen C. 138 De geleden schade ontstaan tengevolge (sic) van bominslag is door deskundigen geschat. Beide personen komen naar mijn meening voor fincancieele hulp in aanmerking. De burgemeester der gemeente Zwammerdam. […] De schade vastgesteld aan Runderen toebehoorden aan OSKAM, JAN, veehandelaar, wonende Oud-Bodegraven, gem. Zwammerdam, bij de gebeurtenissen op 10 mei 1940, onder de gemeente Zwammerdam plaatsgevonden. […] runderen toebehoorende aan Mevr. Wed. Vollering, wonende Oud-Bodegraven, gem. Zwammerdam, bij de gebeurtenissen op 10 Mei 1940.	114.1.07-2310	Gemeentearchief Zwammerdam			
	1829	Minuutplan C1. Het minuutplan van Zwammerdam laat zien dat perceelnummers 99 en 138 van sectie C zich bevonden in nabij het voormalige Broekveldsche dijkje tussen Vrouwmade Kampen en De Broekvelden. Deze locatie is tegenwoordig gelegen nabij de A12.	4-KADOR-G, inv. nr. 603	Nationaal Archief			
Viaduct Bodegraven: 6685-030	10-05-40	In de loop van de morgen vielen de eerste bommen in de omgeving van de nieuwe rijksweg, waardoor enkele koeien werden gedood. 's Middags volgde een vliegtuigbeschieting en vielen bommen bij de Parallelweg, waarbij twee militairen werden gedood. De rijksweg begon levensgevaarlijk te worden. Het militair verkeer vermeed deze	Molenaar (2010) pag. 18 Vonk	Literatuur			

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		weg zo veel mogelijk en dat betekende dat Bodegraven een geweldige verkeersstroom kreeg te verwerken.					
	10-05-40	15.23 bomaanslag in Abessinië waarvan 2 dooden en 2 gewonden militairen.	B005-1	Gemeentearchief Bodegraven			
	10-05-40	Later die middag vallen er wel slachtoffers, zoals Karssen beschrijft: "Onmiddellijk werd het Roode Kruis […] te hulp geroepen voor de bewoners van twee boerderijen aan den Parallelweg, die getroffen moesten zijn. Het bleek ditmaal niet bij een enkel bombardement gebleven te zijn en de heldhaftige Roode Kruis-menschen […] moesten zich tijdens het werk meerdere malen dekken voor dreigend gevaar. Gelukkig werd niemand hunner geraakt en bleken ook de burgers aan den Parallelweg niet ernstig gewond, hoewel de boerderijen lelijk toegetakeld waren […] Erger was het dat twee soldaten, die zich op verkeerde wijze hadden gedekt, door de bomsplinters aanstonds werden gedood en als de eerste slachtoffers binnen onzen kring naar de begraafplaats moesten worden vervoerd.	Kok (2010) deel 1 pag. 12	Literatuur			
	10-05-40	[…] Onmiddellijk werd het Roode Kruis, dat aanstonds op het hoofkwartier van de luchtbescherming in het Gemeentehuis zijn wachtpost had betrokken, te hulp geroepen voor de bewoners van twee boerderijn aan den Parallelweg, die getroffen moesten zijn. Het bleek ditmaal niet bij een enkel bombardement gebleven te zijn en de heldhaftige Roode Kruis-menschen, die zich in deze dagen zoo zeldzaam moedig gedragen hebben, moesten zich tijden hun werk meerdere malen dekken voor dreigend gevaar.	Karssen (1985) pag. 21	Literatuur			
	10-05-40	[…] Langs de Parallelweg vallen dan ook al spoedig de eerste dode soldaten door bomsplinters. […]	Karssen (2013) pag. 172	Literatuur			
	10-05-40	Onderschrift bij foto: De Parallelweg bij Bodegraven waar op 10 mei 1940 een dodelijk slachtoffer valt door Duitse bommen.	Kok (2010) pag. 10-11	Literatuur			
	10-05-40	Zaterdags, herinner ik me nog wel, dat ik met Ger de Vries Kerkklanken liep op de Le Coultrestraat en we bij Noordhoek in de gang mochten staan omdat vliegtuigen een paar bommen gooiden. Ze probeerden het viaduct van de nieuwe rijksweg te raken.	Molenaar (2010) pag. 5	Literatuur			
Schade Parallelweg 10: 6685-031a, 12: 6685-031b, 14: 6685-031c	25-05-40	Bericht ik U, dat in deze gemeente 3 woningen van veehouders, gelegen in de directe nabijheid van den Rijksweg no. 12 (Utrecht-Gouda) ten gevolge van het ontploffen van bommen zijn beschadigd, nl. de woningen plaatselijk gemerkt Parallelweg 1b, 1c en 1d, en bewoond respectievelijk door de veehouders J.C. Nap, J. de Roos en T. Blok. De woning van T. Blok (Parallelweg 1d) is zwaar beschadigd: de muren zijn ontzet en gescheurd, alle dakpannen (ongeveer 8000) verdwenen, alle ruiten gebroken, het dak is verschoven en het houtwerk vernield. Thans is dit huis onbewoonbaar […] De woningen Parallelweg 1b en 1c zijn minder ernstig beschadigd.	R040a-235	Gemeentearchief Lange Ruige Weide			
	30-07-68	Uit de bijgehouden woningkaarten kan worden opgemaakt dat de huizen op de Parallelweg op 30 juli 1968 zijn omgenummerd. 1b is sindsdien 10, 1c nummer 12 en 1d werd nummer 14.	Woningkaarten	Gemeentearchief Bodegraven			
	10-05-40	De Duitsers wilden kennelijk Rijksweg 12 voor Nederlandse troepen onbruikbaar maken als route naar Den Haag, een van hun operatiegebieden. Dat ze daar ondanks de voltreffers niet in zijn geslaagd, blijkt uit het verslag van I-III-15 RA. […] Kennelijk is geen van de viaducten getroffen of zodanig beschadigd geraakt, dat de rijksweg onbruikbaar werd.	Kok (2010) deel 1 pag. 12-13	Literatuur			
	10-05-40	De versperringen op Rijksweg 12 bij Bodegraven en Woerden hebben geen invloed gehad op het verloop van de strijd in de meidagen. Wel vormden ze een doel voor Duitse vliegtuigen, wat voor aanwonenden gevaar opleverde. Daarnaast vormde de weg zelf ook een doel. De Duitsers probeerden met gerichte bombardementen op viaducten Rijksweg 12 onbruikbaar te maken, maar slaagden daar niet in. Het gedeelte tussen Woerden en Bodegraven raakte weliswaar tijdens de eerste oorlogsdagen beschadigd, maar bleef (na herstel) bruikbaar. Op de eerste oorlogsdag zijn op de Rijksweg tussen Bodegraven en Harmelen al één dode en diverse gewonden te betreuren door beschietingen en bombardementen. Later in de oorlog werd de weg steeds vaker onder vuur genomen door geallieerde vliegers en nam het aantal slachtoffers verder toe.	Kok (2010) pag. 14	Literatuur			
Bom Oud Reeuwijkseweg 39 1941							
6685-001	29-08-41 24-10-47	Bom in Weiland achter Oud Reeuwijkseweg 39, jaar 1941 ? Volgens het Kadaster ligt op perceel B 3743, voorheen B 356, een bom. De plaats is gemeten op 29-08-1941. […] Tussen de Nieuwdorperweg en Oud Reeuwijkseweg werden door Duitse vliegtuigen verschillende bommen uitgeworpen in het veld. Enige zgn. blindgangers verdwenen in de aardbodem en zakten meters diep in de veenbodem. Nog gedurende de oorlog werd getracht de bommen uit te graven, maar zonder resultaat. Ze zaten te diep. Er is toen een betonnen plaat boven de weggezakte bommen gegoten op advies van deskundigen. […] De arbeiders, die aan de opgravingen mee deden, vonden het toch maar een gevaarlijk werkje. Dagen lang hebben ze staan spitten boven de weggezakte bommen, die maar van betrekkelijk klein kaliber waren […] Bom is niet geruimd.	R096-13-4 R096-13-1	Archief Gerard Maatje	Verdacht	Uit het archief van Gerard Maatje blijkt dat aan de Oud Reeuwijkseweg 39 de locatie van een bom is ingemeten door het kadaster. Het is niet eenduidig te bepalen wanneer deze is afgeworpen. Er wordt gemeld dat het Duitse vliegtuigen waren waaruit blijkt dat het bombardement vermoedelijk uit mei 1940 stamt. De inmeetdatum van deze blindganger is 19 augustus 1941. Op het document wordt melding gemaakt van een houten paal die ter aanduiding werd gebruikt. Deze was in het inslaggat gestoken. Gezien de zachte ondergrond (veen) moet dit vrijwel direct na het inslaan van de bom zijn gebeurd. Het is aannemelijk dat eventuele andere blindgangers en de bijbehorende inslaggaten ook zouden zijn opgemerkt en aangegeven. Hiervan wordt echter geen melding gemaakt. Aangezien er geen aanwijzingen dat de gemelde blindganger sinds de inmeting geruimd is, wordt ter plaatse alleen dit ene exemplaar verwacht.	Deelgebied 03
	Z.d.	Bom in weiland achter Oud Reeuwijkseweg 39 Met kad. Aan. B 3743. Opmeting van de plaats van een niet ontplofte bom, aangeduid door een zwaren houten paal welke ± 0,5 m boven de grond uitsteekt. Coördinaten: X = - 46634.28 Y = - 10759.76	R096-13-1	Archief Gerard Maatje			

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		Noot TA: dit zijn de coördinaten uit het Rijksdriehoekstelsel ten tijde van WOII.					
Luchtfoto	11-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van de Oud Reeuwijkseweg. Op de foto is exact op de plek op het perceel aangegeven door het kadaster een vage, ronde plek zichtbaar die gerelateerd kan worden aan de bominslag.	Foto 3066, 4066 Sortie 4/2258	Wageningen			
Noodlanding Martin B-26 De Meije 17 mei 1943							
Meije: 6685-008 indicatief Vredehof: zie volgende pagina	17-05-43	T2336. Martin B-26 B 41-17999, 322 BG/452BS USAAF. Damaged by debris of colliding B-26's. Belly landed near Meye 6 km ne of Bodegraven at 1158.	Verliesregister	Literatuur	Verdacht	Noodlanding: uit de bronnen kan opgemaakt worden dat een Martin B-26 is neergekomen in de Meije. Er wordt gemeld dat het een geslaagde noodlanding betrof. Er kan gesteld worden dat eventuele wrakresten niet in de grond zijn ingedrongen en er wordt bovendien gemeld dat het vliegtuig werd verwijderd. Er zijn op basis van deze melding geen wrakresten van dit toestel binnen het onderzoeksgebied te verwachten. Bommen: in verschillende bronnen wordt gemeld dat het bij De Meije neergekomen vliegtuig vlak voor de noodlanding (een deel van) zijn bommen afwierp. Op de luchtfoto van enkele maanden later zijn ten noorden van buurtschap Noordzijde drie kraters zichtbaar. Mogelijk zijn er nog blindgangers in de ondergrond achtergebleven.	Bommen: Deelgebied 04
	17-05-43	3 Amerikaansche lichte bommenwerpers 8 dooden, begraven te Bodegraven; 4 gewonden naar Gouda.	3.09.4-147	Provinciaal archief			
	17-05-43	In de maand Mei 1943 maakte één geallieerd vliegtuig in deze gemeente een noodlanding, terwijl twee andere (waarschijnlijk door een botsing) brandend omlaag zijn gestort. […] Landing en neerstorting hadden plaats op 17 Mei 1943, te 's middags 12 uur.	B051-501	Gemeentearchief Bodegraven			
	17-05-43	Uit het verslag dat de plaatselijke commandant van het Rode Kruis op 4 juni 1943 deed aan het hoofdbestuur in Den Haag, citeren wij het volgende: "Maandagmiddag 17 mei 1943 omstreeks 12 uur werd ons dorp opgeschrikt door 7 Amerikaanse bommenwerpers, welke rakelings over de daken ronkten met een oorverdovend lawaai. Een van de genoemde vliegtuigen was, naar wij later van den piloot vernamen, aangeschoten en moest een noodlanding maken op een weiland in de Bodegraafsche Meije. Deze landing liep naar omstandigheden heel goed af, één van de uit 6 koppen bestaande bemanning liep hierbij een gecompl. onderbeenbreuk op, terwijl de 5 anderen ongedeerd bleven.	Karssen (1985) pag. 109-110	Literatuur			
	17-05-43	Later, toen het complete toestel dat in de Meye was geland, van vleugels ontdaan, op een grote trailer werd afgevoerd en bij Van Bunningen een poos stil stond om te tanken, heb ik eens binnen in de romp kunnen kijken en daar zag ik dan ook dat door de hele romp van voor tot achter grote trommels zaten waaruit de banden kwamen met de kogels, voerend naar de mitrailleurs. De hele wanden waren er mee bedekt. Een vliegende munitietrein bij wijze van spreken.	Molenaar (2010) pag. 198-201, 205-206, 208-210	Literatuur			
	17-05-43	Toen ik dan ook bij gerucht vernam, dat in denzelfden polder, echter onder de buurtschap "de Meije", een derde vliegtuig was gedaald, heb ik enkele manschappen derwaarts gezonden.	B051-590	Gemeentearchief Bodegraven			
	17-05-43	Proces-verbaal […] Het bleek mij hierbij dat in de Meije, op het land van den veehouder Zwanenburg, onder de gemeente Bodegraven een vrij groot tweemotorig vliegtuig, vermoedelijke behoorende tot de Amerikaansche of Canadeesche luchtmacht, was geland. […] een in het land staand schuurtje bevond, waarin zich een gewonde, vermoedelijk Canadeesche militair ophield […] Mij werd medegedeeld dat zich een eindweegs verder in den polder, in de nabijheid van het gelande vliegtuig, nog vijf personen, behoorende tot de bemanning van het vliegtuig ophielden.	B051-590	Gemeentearchief Bodegraven			
	17-05-43	Had een Canadees vliegtuig een noordlanding gemaakt achter in het land van Gerard Zwanenburg (Meije 111). Veel mensen waren er al heen. Het was een tweemotorige RAF-bommenwerper. Het vliegtuig kwam bijna geheel in tact tot stilstand. Een van de vijf of zes inzittenden raakte gewond door een gebroken voet. […] Het toestel werd in de polder gedemonteerd. […] Enige (Martin B26) bommenwerpers kwamen vanaf Bodegraven laag aanvliegen. Door een misverstand raakte twee toestellen elkaar en stortten dichtbij Vredehof (kerkhof aan de Noordzijde in Bodegraven) neer. De andere toestellen gingen steeds lager vliegen, dwars over de weilanden van De Meijepolder. Een toestel dat aangeschoten was maakte een buiklanding op het weiland van boerderij Meije 111. […] Verder zijn er pogingen door de piloten gedaan het toestel in brand te schieten, maar dat lukte niet. […] Bij het afvoeren van het vliegtuig via de Meijeweg ontstonden allerlei problemen. Doorgangen en bochten waren soms niet toereikend om het gevaarte, dat al in vier stukken was gezaagd, verder te vervoeren. […] Nadat het vliegtuig weg was zijn nog enige bommen, die kort voor of na de noodlanding verwijderd waren, onschadelijk gemaakt. De Mijnopruimingsdienst, bijgestaan door Meijenaren, klaarde deze klus. Mogelijk zijn er niet ontplofte bommen diep in het veen achtergebleven. […] Het vliegtuig was een bommenwerper met nog enkele tijdbommen aan boord die ieder moment konden afgaan. […] De Duitsers zijn later teruggekomen om het vliegtuig te ontmantelen. Eerst zijn de brandstofftanks leeggehaald en tankwagens vol brandstof werden afgevoerd. Het vliegtuig is in stukken weggebracht, alleen de bommen bleven over. De Duitsers lieten Meijenaren met de hand grote gaten graven om de bommen in te leggen. Deze werden met een lont aangestoken en zo tot ontploffing gebracht. […] Even verder bij Gerard Zwanenburg maakte de vliegmachine een buiklanding; daaraan vooraf werden er bommen uit het vliegtuig gegooid.	Bakker (1996) pag. 131, 143, 150, 163	Literatuur			
Luchtfoto	16-08-43	De luchtfoto dekt het gebied ten noordoosten van Bodegraven tot aan De Meije. Op de foto zijn in de Noordzijder polder ten noorden van buurtschap Noordzijde drie kraters zichtbaar. Deze worden duidelijker zichtbaar door de vergelijking met latere luchtfoto's. Vermoedelijk zijn deze kraters afkomstig van het vliegtuig dat bij De Meije een noodlanding maakte.	Foto: 4104 Sortie: D/999/541S	Zwolle			
Luchtfoto	26-02-45	De luchtfoto dekt het gebied ten noordoosten van Bodegraven tot aan De Meije. Op de foto zijn de drie kraters uit 1943 duidelijker zichtbaar. Tevens is er een vlek zichtbaar tussen de	Foto: 3036 Sortie:	Zwolle			

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		twee noordelijkste en de zuidwestelijke kraters zichtbaar. Deze doet denken aan een (oude) bomkrater. Echter, op de foto van 1943 zijn hier geen sporen van zichtbaar en er zijn geen andere aanwijzingen dat hier op een ander moment nogmaals bommen zijn gevallen.	106G/4535				
Luchtfoto	11-04-45	De luchtfoto dekt het gebied ten noordoosten van Bodegraven tot aan De Meije. Op de foto zijn in de Noordzijder polder ten noorden van buurtschap Noordzijde drie kraters zichtbaar. Op deze foto is er nog een andere vlek zichtbaar tussen de twee noordelijkste en de zuidwestelijke kraters (die van 26 februari is echter niet meer zichtbaar op deze foto). Deze vlek doet eveneens denken aan een (oude) bomkrater. Echter, op de foto van 1943 zijn ook hier geen sporen van zichtbaar en geen andere aanwijzingen dat hier op een ander moment nogmaals bommen zijn gevallen.	Foto: 4049 Sortie: 4/2258	Wageningen			
Blindganger Platteweg Reeuwijk							
6685-041	sept-44	Oktober 2017: Hierbij wil ik, Arie Cornelis Buitelaar […] reageren op het verzoek van het onderzoek naar explosieven in de gemeente Bodegraven-Reeuwijk. […] In 1932 heb ik in het huwelijk getreden met de dochter van K. Slappendel de toenmalige huurder/bewoner van het perceel Platteweg 25 Reeuwijk. Ik ben de enigste die nog in leven is van de fam. Slappendel die kan vertellen van een afgeworpen explosief tijdens de 2e wereldoorlog op de scheiding perceel Platteweg 23 – Platteweg 25. […] Het explosief betrof een zg. afzwaaier tijdens een bombardement door de Duitse Luchtmacht op het station Gouda omg. Het Sint Jozef Ziekenhuis aan de Graaf Florisweg te Gouda in september 1944. De juiste datum is m.i. te achterhalen bij de gemeente Gouda. Hierbij enige informatie over het perceel Platteweg 25. Eigenaar Herman van Eijk, zijn rechtsopvolger zijn zoon Ruud van Eijk. Deze heeft het pand verkocht aan J.P. Meeweze. De heer J.P. Meeweze heeft het perceel omstreeks een jaar terug verkocht (nieuwe naam koper mijn onbekend). De opstal is gesloopt en de gemeente Bodegraven-Reeuwijk heeft vergunning verleend voor de bouw van een nieuwe woning die nu in aanbouw is. De Omgevingsdienst Midden-Holland kan u de kadastrale gegevens met deze informatie wel verstrekken. Toegevoegd bij de verklaring is een schets van de plaats waar het explosief volgens overlevering zich moet bevinden.	Buitelaar	Getuigenverklaring	Verdacht	Uit de getuigenverklaring kan worden opgemaakt dat een blindganger terecht is gekomen op de scheiding tussen Platteweg 23 en 25 te Reeuwijk. In de verklaring wordt verwezen naar een mogelijke datum in september 1944. Uit het gemeentebrede vooronderzoek dat REASeuro heeft uitgevoerd voor de gemeente Gouda blijkt echter dat op 26 november 1944 het station van Gouda doelwit was van een bombardement waarbij het Sint Jozef Paviljoen tevens werd getroffen in de 'overshot'. Hoogstwaarschijnlijk is ook de genoemde blindganger aan de Platteweg een afzwaaier van deze aanval. The National Archives vermeldt dat op 26 november 1944 257, 263 en 266 squadrons aanvallen uitvoerden in deze omgeving. In het Operational Record Book van 193 squadron wordt melding gemaakt van een aanval op het station met daarbij een type 'overshot'. De lading van de toestellen die dit bombardement uitvoerden is niet met zekerheid te bepalen. Er worden bommen met een gewicht van zowel 500 als 1000 lbs genoemd. Voor de afbakening van het verdachte gebied is 1 toestel met maximaal 2 bommen van of 500 lbs of 1000 lbs als uitgangspunt genomen.	Deelgebied 05
	26-11-44	Op 26 november 1944 om 16.44 uur vallen diverse vliegtuigen opnieuw het rangeerterrein van station Gouda aan. […]In het bombardementsgegeven AIR 27/1157 van 26 november 1944 staat vermeld dat het rangeerterrein van Gouda is aangevallen, waarbij één zogenaamde 'overshot' heeft plaatsgevonden […] In de literatuur en het archief staat vermeld dat de rechtervleugel van het St.-Jozef Paviljoen aan de Graaf Florisweg, ruim 600 meter van het emplacement, zwaar is getroffen. Waarschijnlijk is bij de overshot het paviljoen geraakt.	RO-110009 RO DR Vooronderzoek	REASeuro			
	26-11-44	Up: 12.45 Down: 17.04 Typhoons 2 x 62 193/257/263/266 squadron, 146 wing GOUDA M/Y attacked with 4 x 1000, 18 x 500 bombs, all-in T/A. 1 a/c got a flying bomb in its slipstream and forced it to crash. In Gouda worden 4 x 1000 en 18 x 500 lbs bommen afgeworpen in doelgebied. 1 vliegtuig werd getroffen door een V1 en stortte neer.	AIR37/715-718	The National Archives			
	26-11-44	ORB 193 squadron […] Towards dusk the squadron again went forth, this time to attack 26th German Army HQs but were diverted from this target to the marshalling yards at Gouda. Bombing very concentrated and fires started. One type overshot and is believed to have hit a laundry as huge clods of steam billewed out of the building. On returning a V1 flew behind F/L Cryderman's kite, turned over on its back and dived into the desk just north of Antwerp.	AIR27/1157/39	The National Archives			
	26-11-44	ORB 193 squadron Up: 16.15 Down: 17.10 8 Typhoons IB The Squadron was diverted from its original target and bombed the railway yards at Gouda, the alternative target. The bombing was good and there was no flak. 1000 lb bombs wer carried. Whilst forming up, a V1 flew into F/L Oryderman's slipstream and crashed just north of Antwerp.	AIR27/1157/40	The National Archives			
Getuigenverklaringen blindgangers Vonk							
J.C.H.: 5457.4-033 Spoor: 5457.4-035 Indicatief Huis Vonk: 5457.4-034a Detectie	September 1942/1944	In totaal zijn 8 (oog-) getuigen in 2003 geïnterviewd, waarvan één getuigenverklaring mogelijk relevant is voor het Formidoterrein. Het gaat om een (oog-) getuigenverklaring van de heer L.C. Vonk: "In het najaar van 1944 is een aantal blindgangers van vliegtuigbommen ingeslagen op het terrein van de huidige rioolwaterzuiveringsinstallatie aan de J.C. Hoogendoornlaan in de gemeente Bodegraven. Het exacte aantal is niet bekend bij de heer Vonk, maar het waren minimaal twee stuks. De inslagopeningen waren zichtbaar in het perceel ter hoogte van het kantoor annex werkplaatsgebouw en de ten noordoosten daarvan gelegen rioolwater bezinktank. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was dit gebied een graslandperceel. Na de Tweede Wereldoorlog hebben er diverse ontwikkelingen plaatsgevonden op het perceel dat het niet mogelijk is voor de heer Vonk om de exacte inslagopeningen aan te wijzen. De	72558_VO_01	Saricon (2006)	Verdacht	J.C.H.: uit de getuigenverklaring van de heer Vonk blijkt dat er ter plaatse van de huidige rioolwaterzuivering te Bodegraven (minimaal) twee bommen zijn ingeslagen. Deze bommen zouden niet zijn geëxplodeerd. Hoewel er geen andere bronnen, zoals het gemeentearchief, zijn die meer informatie geven betreffende de ter plaatse neergekomen bommen, blijkt uit diverse andere meldingen van deze getuige dat zijn getuigenissen in de regel betrouwbaar zijn. Aangezien er op de bekeken luchtfoto's geen eenduidige sporen van ingeslagen bommen in de omgeving zichtbaar zijn, kunnen er geen nauwkeurigere locaties voor de bommen bepaald worden, dan de locaties zoals omschreven in de getuigenverklaring. Verder is het ook	J.C.H.: Deelgebied 13 Spoor: Deelgebied 06 Huis Vonk: Deelgebied 14

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
Saricon: 5457.4-034b		heer Vonk acht de kans groot dat er een of meerdere blindgangers onder de bebouwing liggen. De heer Vonk verklaart dat er in een perceel ten zuiden van de spoorlijn en ten westen van de Oud-Bodegraafseweg een drietal blindgangers liggen. De exacte locatie weet hij niet meer, maar het moet ongeveer halverwege het perceel zijn, zoals op bijgaande luchtfoto aangegeven. Dhr. Vonk weet zich de inslagen van de blindgangers nog goed te herinneren. Hij zat, eind 1944, op de st. Willibrordschool en zijn meester heette Dhr. Vernooij. Dhr. Vernooij was zoon van een boer aan de Oud-Bodegraafseweg. Kort nadat de blindgangers gevallen waren is Dhr. Vernooij met zijn klas bij de inslagpunten wezen kijken. De heer Vonk woonde tijdens de Tweede Wereldoorlog aan de Oud-Bodegraafseweg 15a. Tijdens de oorlog zijn twee blindgangers van vliegtuigbommen neergekomen aan de oostzijde van het pand en is een blindganger door een dak van de schuur van de familie Vonk binnengedrongen. De twee blindgangers ten oosten van het pand zijn in 2002 opgespoord door Saricon en vervolgens geruimd door de EODD. De blindganger die door het dak van de schuur is ingeslagen bevindt zich nog steeds in de bodem. Deze moet ongeveer in de aslijn van het pand, ter hoogte van het aan de zuidkant van het pand staande schuurtje liggen. De heer Vonk heeft de bommen ('s nachts) horen vallen, eind 1944. Er zijn geen bommen geëxplodeerd bij de woning van familie Vonk. […] Noot Saricon: De bommen zijn opgespoord door Saricon en geruimd door de EOD. De niet opgespoorde bom ligt buiten het onderzoeksgebied voor de aanleg van de N11.				onbekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op getroffen gebied. <u>Spoor:</u> uit de getuigenverklaring van de heer Vonk blijkt dat er ten zuiden van het spoor, ten westen van de Oud-Bodegraafseweg, nog drie blindgangers zouden moeten liggen. Hoewel er geen andere bronnen, zoals het gemeentearchief, zijn die meer informatie geven betreffende de ter plaatse neergekomen blindgangers, blijkt uit diverse andere meldingen van deze getuige dat zijn getuigenissen in de regel betrouwbaar zijn. Aangezien er op de bekeken luchtfoto's geen eenduidige sporen van ingeslagen bommen in de omgeving zichtbaar zijn, kunnen er geen nauwkeurigere locaties voor de bommen bepaald worden, dan de locaties zoals omschreven in de getuigenverklaring. Verder is het ook onbekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op getroffen gebied.	Overlap Deelgebied 06 en 14: Deelgebied 25 Overlap deelgebied 13 en 14: Deelgebied 26
	September 1942/1944	Uit een krantenartikel: Het was ongeveer half drie in de nacht als Vonk de vliegtuigen over hoort komen. Dat gebeurde wel vaker. […] De bommenwerpers, want dat waren het over het algemeen, vlogen dit keer lager. Tenminste, zo leek het. Op een gegeven moment hoorden we een gefluit dat van lieverlee steeds scheller werd. Het gevolg was een drietal inslagen. Mijn zus en ik werden door de luchtdruk de schuur doorgeslingerd. […] Iedereen was door die bominslagen uit bed geslingerd. […] Drie bommen waren ingeslagen in de grond waar nu de N11 is te vinden. Dit constateerde vader en zoon Vonk toen ze buiten poolshoogte gingen nemen. Hun huis bleek bij nadere inspectie gelijk te zijn aan een ruïne. De pannen waren van het dak geblazen. Bovendien was er geen ruit meer heel. Dit gold ook voor alle andere huizen in 'Oud Boreft' zoals de buurt indertijd ook wel werd genoemd, aldus Vonk. Ook werden achter huis van Vonk twee kraters in de grond aangetroffen. Hier waren bommen gevallen die niet waren afgegaan. Eén lag er net achter de schuur. […] De dag na deze roerige nacht kwamen enkele medewerkers van de Bodegraafse gemeentewerken langs bij de familie Vonk. Die mensen begonnen naar die twee blindgangers te graven. Ze bleven steken op 8,5 meter diepte. Toen zijn ze niet verder gegaan. Ik denk dat die dingen in een klap negen meter de grond in zijn gedoken. Hoe diep ze nu liggen, weet ik niet. Allicht nog een meter of wat dieper. Later heeft de gemeente een laag beton van een meter dik bovenop de bom gestort die het dichtst bij onze schuur lag. […] Drie stuks zouden er onder de grond rechts van het talud van de N11 moeten liggen. Volgens Vonk liggen er nog een of twee meer en wel onder de loods die links aan de meubelmakerij is gebouwd. Vroeger stonden op die plek geen gebouwen. Toen waren het moestuinen. Ook hier zijn er diezelfde nacht een of twee bommen gevallen die niet zijn geëxplodeerd. Verderop langs de Oud Bodegraafseweg zitten er ook nog wel in de grond. De spoorlijn was natuurlijk het doelwit. […] Het waren over het algemeen Engelse en Canadese vliegtuigen die bommen gooiden op Bodegraven. Ze kunnen echter niet bogen op een voltreffer. Ze hebben de spoorlijn nooit geraakt. […] Elk van de bommen die bij ons naast het huis vielen, zorgden voor kraters in de grond van zo'n twintig meter in doorsnee.	Karssen, C.	Getuigenverklaring		<u>Oud Bodegraafseweg</u>: In een van de meldingen van Vonk wordt gezegd dat er 'verderop langs de Oud Bodegraafseweg' ook nog blindgangers in de ondergrond aanwezig zouden zijn. Daarbij werd gemeld dat het spoor doelwit was. Dit betreffende zeer waarschijnlijk de blindgangers welke bekend zijn onder markeringsnummer 5457.4-035. Deze zijn reeds hierboven beschreven. <u>Huis Vonk:</u> Uit de getuigenverklaring van de heer Vonk en diverse andere meldingen blijkt dat er ergens in september van 1942 of 1944, in de nacht, bommen zijn ingeslagen bij zijn woning en bij de koebocht ten noordoosten hiervan. Hoewel de diverse bronnen nuances geven in de locatieomschrijvingen van de neergekomen blindgangers zijn deze redelijk nauwkeurig te bepalen, zeker na het ruimen van twee van de drie blindgangers in 2001. De overige informatie betreffende andere ingeslagen bommen is wat minder eenduidig. Hoewel er meermaals gezegd wordt dat er voornamelijk blindgangers zijn neergekomen wordt ook melding gemaakt van grote kraters, van circa 20 meter. De exacte locaties van deze ontplofte bommen (en nog eventueel andere daarbij in de buurt neergekomen blindgangers) zijn niet te achterhalen. Er zijn namelijk ter plaatse geen eenduidige sporen zichtbaar op de bekeken luchtfoto's en er zijn geen gemeentearchiefstukken betreffende deze bommen die dateren uit de oorlog. Door het gebrek aan locatiegegevens kan er dus op basis van deze bomkratermeldingen geen verdacht gebied worden afgebakend. Aangezien het mogelijk is dat men bij Vonk destijds over inslaglocaties andere blindgangers heeft heengekeken, bijvoorbeeld door de aanwezigheid van sloten, is het nog wel mogelijk dat er ter plaatse nog meer blindgangers in de ondergrond aanwezig zijn. Op basis van de beschikbare gegevens is hiervoor wel een verdacht gebied afgebakend. Het gebied dat in 2001 door Saricon werd onderzocht is hierbij buiten beschouwing gelaten omdat dit reeds is vrijgegeven. Aangezien het onbekend is hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was, is dat als uitgangspunt genomen voor de afbakening en gewichten van de afwerpmunitie. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op getroffen gebied.	
Duijndam: 3557.4-032	September 1942/1944	Uit een krantenartikel: Ja, ik weet ook nog wel dat de bommen vielen waar ze in september naar gaan zoeken. De dag na het bewuste bombardement ben ik bij het huis van de familie Vonk gaan kijken. Wat een enorme kraters! In het land bij de inmiddels overleden boer Duijndam waren er ook een stuk of vier gevallen. Je weet echter niet wat je ziet als je die gaten in zo'n weiland ontwaard, aldus De Wit. (Het land van boer Duijndam lag tussen de vroegere Goudseweg en Oud Bodegraven in, -red.)	Karssen, C.	Getuigenverklaring		<u>Duijndam</u>: vermoedelijk zijn de vier kraters die bij Duijndam genoemd worden dezelfde als de bommen die in onderhavig rapport onder markeringsnummer 3557.4-032 bekend zijn. Voor de analyse zie dit markeringsnummer.	
Luchtfoto	11-10-44	De luchtfoto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van de Oud Bodegraafseweg. Op de luchtfoto zijn geen eenduidige sporen van de door Vonk gemelde bommen zichtbaar.	Foto 4017 Sortie 140/1108	Zwolle			
Luchtfoto	26-02-45	De luchtfoto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van de Oud Bodegraafseweg. Op de luchtfoto zijn geen eenduidige sporen van de door Vonk gemelde bommen zichtbaar.	Foto 4041 Sortie 106G/4535	Zwolle			
Kloostertuin: 0050-009 Kadastraal, locatie 1 6685-035	20-10-83 08-11-83	Naar aanleiding van het opruimen van de bom in de voormalige kloostertuin aan de Overtocht zijn nog twee meldingen ingekomen van plaatsen waar vermoedelijk onontplofte explosieven aanwezig zijn, terwijl op de kadastrale kaart eveneens een plaats is aangegeven waar onontplofte bommen aanwezig zijn. Op bijgaande situatietekening zijn de drie lokaties aangegeven. […] Locatie 3. Het betreft hier een tweetal bommen gelegen achter het perceel Oud Bodegraafseweg 78 naast Rijksweg 11. Deze melding is schriftelijk gemeld. Tevens is deze plaats mondeling gemeld door de heer P. van Katwijk, Zuidzijde. De heer van Katwijk heeft medegedeeld, dat de fa. van Katwijk op last van de Duitse Weermacht de inslaggaten met beton heeft opgevuld. Locatie 1 en 3 zijn gelegen op particulier eigendom, terwijl locatie 2 is gelegen op grond	B099-499 B099-504	Gemeentearchief Bodegraven		<u>Kloostertuin</u>: zie de analyse onder markeringsnummer 0050-009. <u>Kadastraal, locatie 1</u>: zie de analyse onder markeringsnummer 6685-035. <u>Dronenweg:</u> in MORA 19970029 werd melding gemaakt van	

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		van de Nederlandse Spoorwegen.				mogelijke bommen ter plaatse van de Dronenweg. Er zijn echter geen andere bronnen, zoals het gemeentearchief, luchtfoto's of goede getuigenverklaringen, die het neerkomen van deze bommen bevestigen. Op basis van deze melding kan er geen verdacht gebied worden afgebakend.	
19833889	1983	VZA ingetrokken: "Alle voorgaande nummers worden samengetrokken onder ZA Bodegraven 853647".	EOD	EOD			
19833890	1983	VZA ingetrokken: "Alle voorgaande nummers worden samengetrokken onder ZA Bodegraven 853647".	EOD	EOD			
	25-07-84	Dit onderzoek, omvattend verkenning en opsporing, ware te richten op locatie 2 (kruising spoorlijn Woerden-Alphen a/d Rijn en Rijksweg 11), E.O.D. nr. 83.3889 en locatie 3 (talud Rijksweg 11 nabij Oud Bodegraafseweg) E.O.D. nr. 83.3890. Voor wat betreft locatie 1 (nabij J.C. Hoogendoornlaan/Warmoeskade) E.O.D. nr. 83.3888, achten wij thans geen direct onderzoek noodzakelijk.	B099-504	Gemeentearchief Bodegraven			
19853647 Locatie 3	1985	VZA. Op verzoek van het gemeentebestuur dient opsporing en eventuele ruiming te worden uitgevoerd van vermoedelijk aanwezig explosieven uit WOII nabij perceel Oud Bodegraafseweg 78. Fase 1 – Bom in Rijksweg 11. Fase 2 – Bommen achter het perceel Oud Bodegraafseweg 78. […] Fase 1 + 2 zijn in het verleden al samengevoegd tot één locatie en blijven ook volgende de huidige regeling één locatie. Deze locatie moet locatie 2 worden en zal vermoedelijk de laagste prioriteit krijgen. Vermoedelijk zal pas rond de eeuwwisseling verbreding van de rijksweg noodzakelijk zijn. […] scherpe vliegtuigbommen aan de Oud Bodegraafseweg. […] Hoewel de gemeente al meer dan veertig jaar op grond van meldingen van ooggetuigen weet dat naast het talud van rijksweg 11 en onder een woning aan de Oud Bodegraafseweg bommen liggen, is er tot heden geen actie ondernomen. […] Binnenkort wordt begonnen met de aanleg van de nieuwe rijksweg 11. De bommen liggen midden in het tracé. […] Locatie 2: vermoedelijk zijn alhier een drietal explosieven gelegen langs de spoorlijn (Alphen a/d Rijn – Woerden) of de daarnaast gelegen spoorsloot ter hoogte van de (ongelijkvloerse) kruising met Rijksweg 11. Locatie 3: Een tweetal projectielen zouden liggen nabij het perceel Oud Bodegraafseweg 78 naast Rijksweg 11; de teweeggebrachte inslaggaten zijn – naar mondeling door de uitvoerder werd medegedeeld – opgevuld met beton. […] Locatie 2 19833889, locatie 3 19833890. […] 19833890: 3 vliegtuigbommen, vermoedelijk 500 ponders [noot TA: moeilijk leesbaar) Het betreft hier een stuk grond direct achter een woning waarvan 1 bom onder of net naast de rijbaan moet liggen van RW 11 en de andere 2 bommen op +- 10 meter vanaf de achterkant van het huis. […] één bom is gevallen op de plaats waar de RW 11 ligt. De andere 2 bommen zijn gevallen op de rand een gedempte sloot waarvan 1 tegen een nieuw gebouwde badkamer moest liggen. […] 19833889: 3 bommen. 3 vliegtuigbommen, vermoedelijk 500 ponders [noot TA: moeilijk leesbaar) Kaartje Oud Bodegraafseweg 78: op dit kaartje staan ter plaatse drie blindgangers aangegeven. Direct ten oosten daarvan is een klein gebied aangemerkt met de aantekening: is koebocht (boer Brouwer) waar twee bommen op betonnen vloer zijn ontploft. Er zijn toen vijf bommen gevallen medio september 1944 of september 1942.	EOD	EOD			
	12-10-88 10-08-89	Deze drie lokaties zijn: a. Oud Bodegraafsweg nabij Rijksweg 11 […] Naar verwachting kan in de loop van 1989 de opsporing beginnen. […] Echter inmiddels is bijgaand werkplan ontvangen waarbij alle drie de lokaties als één projekt worden beschouwd. (Noot TA: mora 853647)	B099-504	Gemeentearchief Bodegraven			
	02-01-89	Eventuele ruiming van niet-ontplofte explosieven uit WO II, nabij het perceel Oud Bodegraafseweg 78, alhier. Onder verwijzing naar het u inmiddels bekende werkplan van genoemde E.O.D. Moranr. 853647.	B099-504	Gemeentearchief Bodegraven			
	16-06-89	Bouwplan vernieuwen bedrijfsruimte Oud Bodegraafseweg 80. […] In dit geval is er echter wel een faktor die mogelijk op korte termijn problemen kan gaan opleveren en wel de vermoedelijke aanwezigheid van één, twee of drie vliegtuigbommen op het terrein gelegen naast de bouwplaats. Hoewel de verkregen aanwijzingen niet aangeven dat de bommen op de feitelijk bouwlokatie gelegen zijn, kan niet uitgesloten worden dat één of meerdere bommen onder de grond een afwijking naar rechts of links hebben verkregen.	B099-504	Gemeentearchief Bodegraven			
	07-09-89	Uit nader verkregen informatie van één der getuigen is gebleken dat waarschijnlijk op de eerder aangegeven plaats onder Rijksweg 11 geen bom is gevallen, maar dat deze westelijker is gelegen. […] Gelet op het vorenstaande, waarbij de aangegeven locatie nagenoeg is gelegen in het bij fase 2 genoemde terrein […] Bij de aanleg van Rijksweg 11 in de zestiger jaren is grondverbetering toegepast door middel van verticale drainage. In het kader van deze aanleg is, voor zover dezerzijds bekend, eveneens een onderzoek door uw dienst uitgevoerd.	B099-504	Gemeentearchief Bodegraven			
19970029	1997	VZA. Rijksweg N11, welke o.a. langs Bodegraven loopt, wordt verbreed. Langs het toekomstige tracé straat een huis dat in de oorlog getroffen is door een bom. Naast het huis liggen nog twee bommen. Geen van de bommen is ontploft. [...] Gezien de vermoedelijke vliegrichting is het waarschijnlijk dat de bommen onder de huizen liggen. Aan de hand van een sonderingsrapport, afkomstig van het aangrenzende pand, is het aannemelijk dat de bommen zich op een diepte van ca 9 mtr - MV bevinden. [...] een mogelijke opsporingsactie van 3 vliegtuigbommen aan de Rijksweg [...] Daar de verkenning heeft uitgewezen dat het raadzaam is de vermoede explosieven op te sporen, dienen wij hierbij een verzoek in voor de opsporing van niet-ontplofte explosieven uit de Tweede Wereldoorlog, nabij het perceel Oud Bodegraafweg 78. [...] Tijdens uw gesprek dd woensdag 22 januari j.l. [...] is tevens de locatie van de nog te realiseren nieuwbouwwijk [noot TA: Dronenweg] ter sprake gekomen. [...] De luchtfoto's	EOD	EOD			

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		vertonen op de toekomstige bouwlocatie geen zichtbare kraters. […] Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat de luchtfoto's dateren van 26 februari 1945 en dus geen uitsluitsel geven over eventuele bombardementen van latere datum. Locatie Dronenweg. Geadviseerd geen zoekactie. […] Noot TA: afloop van actie aan Oud Bodegraafseweg 78 wordt niet gemeld.					
	05-01-2001	„Bodegravers wonen boven vliegtuigbom“. Onder de badkamer en wc van de woning aan de Bodegraafseweg 78 in Bodegraven ligt een scherpe blindganger, een zwaar kaliber vliegtuigbom. Nabij de genoemde woning tegen het talud van rijksweg 11, liggen nog twee andere scherpe vliegtuigbommen.	72558_VO_01	Saricon (2006)			
20011394	2001	Locatie Rijksweg A11, loopt deels langs spoor: 2 bom v 1000 lbs GP(GB) met pistool nr 28 bakeliet n/gewapend, 33 restanten/scherven v bom 1000 lbs, 4 mtr slagsnoer	EOD	EOD			
	21-01-2002	„Engelse bommen ontploffen na 62 jaar alsnog“. Twee Engelse duizend ponders zijn gisteren in Bodegraven onschadelijk gemaakt, verwijderd en later in Woerden tot ontploffing gebracht.	72558_VO_01	Saricon (2006)			
Detectie Saricon: 5457.4-034b	Sept 2001 jan 2002	Detectie naar 3 blindgangers uitgevoerd nabij de N11 door Saricon. Er werden twee 1000 lbs met staartpistool No 28 aangetroffen op een diepte van 9,75 m-mv. Het opsporingsgebied is tot een diepte van 9,75 m-MV vrijgegeven. Gesteld wordt dat de bommen op een zandlaag op een diepte van 10,5 m-mv zijn afgeketst en vervolgens met de neus (punt) omhoog zijn komen te liggen.	72061	Saricon			
Bom Prinsenstraat 9 september 1944							
0050-008	09-09-44	[…] De familie Van der Vliet woonde in de Prinsenstraat en daar viel een bom een paar huizen verderop vlak naast de spoorlijn.	Molenaar (2010) pag. 172-173	Literatuur	Verdacht	Uit meerdere bronnen, waaronder luchtfoto's, blijkt dat de spoorbaan bij Bodegraven meermaals is gebombardeerd. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terechtgekomen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 06 Overlap Deelgebied 06 en 14: Deelgebied 25
	09-09-44	Uit het dagboek van J. Griffioen: Het laatste huis van de Prinsenstraat (vlak bij de spoorlijn) werd ook vaak getroffen, het had geen glas meer in de ramen, de muren en daken waren beschadigd door de scherven en kogels. Elke zondag gingen de bewoners er uit, om 's avonds weer terug te keren, als de aanvallen over waren.	Karssen, C.	Getuigenverklaring			
	40-45	Bommen vallen neer (97 (noot TA: fotonummer)) Behalve vliegtuigen vallen er ook bommen op en rond Bodegraven neer. De spoorlijn is nog al eens het doelwit, meestal vallen de bommen echter naast de spoorweg. Zo verdwaalde er eens één in de Prinsenstraat.	Karssen (1985) pag. 113	Literatuur			
Luchtfoto	10-09-44	De luchtfoto's dekken het gebied rond het spoor bij Bodegraven. Er zijn geen eenduidige sporen van de gemelde bommen bij de Prinsenstraat.	Foto: 4234 Sortie: 106G/2750	Zwolle			
Bombardement Bodegraven 28 januari 1945							
Oude Rijn: 0050-055a indicatief Watertoren: 0050-055b Spoor: 0050-055c indicatief	28-01-45	Op zondag 28 januari j.l. hebben onbekende vliegtuigen verscheidene bommen uitgeworpen, waardoor veel dak- en glasschade ontstond.	B051-493	Gemeentearchief Bodegraven	Verdacht	Spoor: uit de beschikbare bronnen, waaronder luchtfoto's, blijkt dat naast verschillende locaties in Bodegraven ook de spoorbaan is getroffen. De melding van de 2nd TAF geeft aan dat er twee treffers nabij het talud waren. Op de luchtfoto's zijn ten noordwesten van Bodegraven kraters zichtbaar rond het spoor. Mogelijk zijn ook bij deze aanval blindgangers in de ondergrond terechtgekomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit. Watertoren: uit het gemeentearchief en de melding in het dagboek van De Vries blijkt dat er 2 bommen zijn neergekomen in het terrein achter de watertoren. Dit wordt bevestigd door de luchtfoto's. Aangezien de aanval werd uitgevoerd door Typhoons die ieder met twee 1000 lbs bommen waren uitgerust, kan gesteld worden dat er aan de hand van deze melding geen explosieven te verwachten zijn binnen het onderzoeksgebied. Oude Rijn: tevens worden er bommen gemeld die terechtkwamen in de Oude Rijn. Dit werd duidelijk door de schade aan het ijs. Ook al hebben deze bommen schade veroorzaakt aan het pakhuis op Buitenkerk 5, is de exacte locatie niet nader te bepalen. Op basis van deze melding kan geen verdacht gebied worden afgebakend. Aangetekend moet worden dat door een getuigen melding werd gemaakt van twee blindgangers in deze omgeving (markeringsnummer 6685-067). Echter, wordt er door de getuigen melding gemaakt dat de aanval mogelijk in de zomer dan wel najaar van 1944 is geweest. Waarbij bovendien wordt verwezen naar de ontstane golfslag als gevolg van het neerkomen van de bommen. Dit strookt niet met het feit dat in deze melding expliciet verwezen wordt naar dat de bommen ontploften en daardoor schade aan het ijs op de Oude Rijn veroorzaakte. Hieruit blijkt dat het wel degelijk aanvallen zijn geweest.	Spoor: Deelgebied 06 Overlap Deelgebied 06 en 14: Deelgebied 25
	28-01-45	Zagen wij, Jasper Jansen, Hoofdwachtmeester der Marcheaussee en Jan Groenendijk, Opperwachtmeester der Marechaussee, […] dat van eenige boven de gemeente Bodegraven vliegende vliegtuigen bommen werden afgeworpen. Wij begaven ons onmiddellijk in de richting waar de bommen gevallen waren, en in Buitenkerk onder de gemeente Bodegraven gekomen zijnde, bemerkte wij, dat er in het vaarwater den Ouden Rijn, onder gemeente Bodegraven, eenige bommen terecht gekomen waren en ontploft, dit bleek ons doordat het ijs, waarmede de Ouden Rijn geheel bedekt, terplaatse geheel was vernield. Van de in de omgeving staande woningen en pakhuizen waren bijna alle ruiten vernield, van verschillende bewoners had ook het meubilair erg geleden. Ook bleek ons dat op het terrein achter den watertoorn (sic), eveneens onder de gemeente Bodegraven eenige bommen waren gevallen en ontploft. Hier waren een tweetal bomtrechters op genoemd terrein aanwezig, en eenige schade aan de in de nabijheid gelegen woningen en gebouwen aangericht. Eenige bewoners werden door glasscherven lichtelijk gewond aan gelaat en handen (schrammen). Verdere ongevallen hadden hierbij niet plaats.	B051-590	Gemeentearchief Bodegraven Gemeentearchief Bodegraven			
	40-45	Bommen vallen neer (97 (noot TA: fotonummer)) Behalve vliegtuigen vallen er ook bommen op en rond Bodegraven neer. De spoorlijn is nog al eens het doelwit, meestal vallen de bommen echter naast de spoorweg. […] de Oude Rijn heeft diverse voltreffers gehad […]	Karssen (1985) pag. 113	Literatuur			
	28-01-45	Ter besteding van de gehele bijdrage betrekking hebbende op een pakhuis aan Buitenkerk 5 gemeente Bodegraven sectie B no. 3506. Datum der schade: 28-01-1945. Schade bedrag: fl. 131,25	B051-432	Gemeentearchief Bodegraven			
	28-01-45	Up: 15:20 Down: 17:20 7 Typhoons 14x1000 at D.9592 2 N/H on embankment. No cuts. Spoor bij Bodegraven aangevallen met 14 duizendponders, 2 bijna-treffers op het talud, spoor zelf intact.	AIR37/715-718	The National Archives			
	28-01-45	ORB 266 Squadron. 'A' flight did a successful interdiction show on a railway line N. of Gouda hits and near misses observed.	AIR 24/1559-49	The National Archives			
	28-01-45	ORB 266 Squadron. Attacked line north of Gouda. 14 x 1000 lb. dropped 2 V.N.M. on embankment, but no cut claimed.	AIR 27/1559-50	The National Archives			
Luchtfoto	26-02-45	De luchtfoto dekt het gebied bij Bodegraven. Er zijn ten noordoosten van de watertoren twee bomkraters zichtbaar. Tevens is te zien dat een naastgelegen pand is verdwenen (in vergelijking met foto 4234 van 10 september 1944).	Foto 4039 Sortie 106G/4535	Zwolle			
Luchtfoto	26-02-45	De foto's dekken het gebied bij Zwammerdam en noordwest Bodegraven. Langs het spoor	Foto 3317, 3319	Zwolle			

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		zijn op meerdere locaties bomkraters zichtbaar.	Sortie 106G/4544				
Bombardement Bodegraven/Waarder/Zwammerdam 11 februari 1945							
Waarder: GEEN Bodegraven: 6685-011 indicatief Zwammerdam: GEEN	11-02-45	Zijn te Bodegraven, Zwammerdam en Waarder […] vanuit vliegtuigen verschillende bommen afgeworpen. Te Waarder werd de vijftien jarige Helena Berta van Dam, dienstbode te Waarder gedood, een koe gedood, terwijl drie zoodanig werden gewond, dat zij moesten worden afgemaakt. Te Bodegraven werd de spoorbaan, nabij den overweg Goudscheweg, enigszins ontzet, terwijl te Zwammerdam de bommen in het weiland neerkwamen, nabij de spoorweg. Mevrouw van Ommering, wonende wijk B no. 109a aldaar, werd aan een arm gewond. Er is zoowel te Bodegraven, Zwammerdam als Waarder veel glasschade aan woningen aangericht.	B051-590 R040-91	Gemeentearchief Bodegraven Gemeentearchief Bodegraven Gemeentearchief Waarder	Verdacht	<u>Bodegraven</u>: Uit meerdere bronnen, waaronder luchtfoto's, blijkt dat de spoorbaan bij Bodegraven meermaals is gebombardeerd. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terechtgekomen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 06 Overlap Deelgebied 06 en 14: Deelgebied 25
	11-02-45	Uit het dagboek van Wim Bos: Vanochtend is er een bom bij de Prinsenstraat, bij de spoorlijn, in de sloot gevallen. De omliggende huizen lagen vol modder. Op een huis lag op het dak drie kruiwagens vol modder, ook in de slaapkamer op het bed. Het huis van Boerefijn moest ontruimd worden.' (Dit is het laatste huis in de Prinsenstraat aan de Zuidoost kant, de kant van de spoorlijn)	Karssen, C.	Getuigenverklaring		<u>Waarder:</u> de bron meldt dat er bommen zijn afgeworpen te Waarder. Er zijn geen aanvullende bronnen aangetroffen, zoals stukken in het gemeentearchief, die meer informatie geven over dit bombardement of de exacte locatie daarvan. Op basis van deze melding kan daarom met betrekking tot Waarder geen verdacht gebied worden bepaald.	
	11-02-45	Uit een krantenbericht: zijn bommen gevallen bij de spoorwegoverweg bij de Goudseweg. Veel glasschade aan woningen.	Karssen, C.	Getuigenverklaring			
Luchtfoto	26-02-45	De luchtfoto's dekken het gebied rond het spoor bij Bodegraven. Op de luchtfoto is schade zichtbaar aan het spoor ten oosten van de overweg aan de Goudseweg.	Foto: 3039 Sortie: 106G/4535	Zwolle		<u>Zwammerdam:</u> uit het gemeentearchief blijkt dat er bommen zijn neergekomen bij de spoorbaan te Zwammerdam. Er zijn geen aanvullende bronnen aangetroffen, zoals stukken in het gemeentearchief, die meer informatie geven over dit bombardement of de exacte locatie daarvan. Op de luchtfoto's zijn wel kraters zichtbaar. Deze liggen te ver van het onderzoeksgebied om erop van invloed te kunnen zijn.	
Bombardement spoor tussen Alphen a/d Rijn en Bodegraven							
0050-077	25-02-45	Up: 09:56 Down: 13:45 266 Sqdn. 146 Wing 8 Typhoons 14x500 3 hits D.9295 – 9592 14 500-ponders afgeworpen op het spoor, ergens tussen Alphen aan den Rijn en Bodegraven, waarvan drie treffers, geen exacte locatie gegeven.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit meerdere bronnen, waaronder luchtfoto's, blijkt dat de spoorbaan in de omgeving van Bodegraven meermaals is gebombardeerd. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terechtgekomen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 06 Overlap Deelgebied 06 en 14: Deelgebied 25
	16/17-02-45 t/m 03-03-45	Fighter Command. Weer andere jagers, die geen goede verkenning van één der rocket-doelen konden krijgen, vielen een aantal spoorwegknooppunten aan, zoals Gouda, Utrecht, Leiden, Velsen, Uitgeest, Heer Hugowaard en Schagen. Verder werden verscheidene aanvallen gedaan op (…) tal van bruggen in de lijnen Gouda-Den Haag, Woerden-Leiden en Haarlem-Den Haag.	2.13.71-368; 2.13.71-577	Nationaal Archief			
Luchtfoto	26-02-45	De foto's dekken het gebied bij Zwammerdam en noordwest Bodegraven. Langs het spoor zijn op meerdere locaties bomkraters zichtbaar.	Foto 3317, 3319 Sortie 106G/4544	Zwolle			
Luchtfoto	11-04-45	De foto's dekken het gebied bij Bodegraven. Ten westen van Bodegraven tot aan het gebied ter hoogte van de kern van Bodegraven bij Oud-Bodegraven zijn meerdere bomkraters zichtbaar (waarvan sommigen al zijn hersteld), deze waren op foto 4039 ook al zichtbaar. Ten oosten van de spoorwegovergang in de Goudseweg is een stuk hersteld spoor zichtbaar, in de omgeving van militair terrein met veel geroerde grond, waardoor niet is vast te stellen of dit komt doordat het gebied getroffen is door afwerpmunitie of dat hier geprobeerd is een andere spoorwegovergang aan te leggen.	Foto: 4051 en 4053 Sortie: 4/2258	Wageningen			
Bominslagen Bodegraven 1945							
0050-010	1945	Onderschrift bij foto 97. Op deze luchtfoto uit 1945, zijn de diverse bominslagen duidelijk te zien: Links boven bij "Paardenburg", naast de spoorlijn […]. Noot TA: na het bekijken van de luchtfoto wordt aangenomen dat hier het spoor ter hoogte van Paardenburg wordt bedoeld.	Karssen (1985) pag. 112-113	Literatuur	Verdacht	Op een luchtfoto van Karssen worden verschillende plekken aagegeven waar bommen zouden zijn gevallen. Op de door T&A bekeken luchtfoto's zijn echter geen kraters zichtbaar op de locaties die worden aangegeven nabij het spoor. Aangenomen wordt dat het spoor hier als doelwit wordt aangegeven, in plaats van dat het specifieke inslagpunten betreft. Op de luchtfoto zijn op diverse ander plekken bij het spoor echter wel kraters zichtbaar. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 06 Overlap Deelgebied 06 en 14: Deelgebied 25
Luchtfoto	11-04-45	Deze luchtfoto dekt het gebied ten westen van het centrum van Bodegraven. De foto is van goede kwaliteit en heeft een goede schaal. Op de foto zijn bomkraters nabij het spoor zichtbaar.	Foto 4053 Sortie 4/2258	Wageningen			
Luchtfoto van 11 april 1945							
Luchtfoto	11-04-45	De foto's dekken het gebied ten westen van Bodegraven tot aan Nieuwerbrug aan den Rijn. De foto's zijn van goede kwaliteit en hebben een goede schaal. Ze zijn geraadpleegd vanwege vlakdekkende luchtfotoanalyse eind WOII. Bij Nieuwerbrug aan den Rijn zijn langs het spoor meerdere bomkraters zichtbaar, met name bij de spoorbrug over de Dubbele Wiericke. Daar is ook schade aan de brug te zien. Hoewel er op foto 3044 wel hier en daar wat witte vlekjes zichtbaar zijn, zijn er geen eenduidige sporen van de op 15 december 1944 (markeringsnummer 4206.3-002) gemelde bommen zichtbaar ter plaatse van het coördinaat. Ten westen van Bodegraven tot aan het gebied ter hoogte van de kern van Bodegraven zijn meerdere stellingen en één aanvullende bomkrater zichtbaar. Daarnaast is militair terrein zichtbaar en een vermoedelijke bunker. Ter plaatse van de Kerkstraat te Bodegraven zijn	Foto: 3044, 3046, 3048, 4051 en 4053, 4055 Sortie: 4/2258	Wageningen	Verdacht	<u>Bommen Nieuwebrug:</u> zie de toelichting bij markeringsnummers 0050-067, -070, -074, 4206.3-002, -003, 010 en 6685-010. <u>Bom Bodegraven</u>: Uit meerdere bronnen, waaronder luchtfoto's, blijkt dat de spoorbaan in de omgeving van Bodegraven meermaals is gebombardeerd. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terechtgekomen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 06 Overlap Deelgebied 06 en 14: Deelgebied 25

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		enkele vernielde woningen zichtbaar. Ten oosten van de spoorwegovergang in de Goudseweg is een stuk hersteld spoor zichtbaar. Op de foto 3048 zijn geen eenduidige sporen zichtbaar van de op 21 februari 1945 afgeworpen bommen op het spoor ten zuiden van Fort Wierickerschans (markeringsnummer 5457.4-037).				Stellingen en bunkers: Uit de bronnen kan opgemaakt worden dat er diverse verdedigingswerken binnen en nabij het onderzoeksgebied hebben gestaan. Er is echter geen feitenmateriaal aangetroffen dat deze verdedigingswerken in gebruik zijn geweest en dat er explosieven zijn gedumpt en/of achtergelaten. Er kan gesteld worden dat er binnen het onderzoeksgebied geen achtergelaten of gedumpte explosieven aangetroffen kunnen worden.	
Ruiming bom kloostertuin Overtocht							
19801970	11-06-80	ZA, Oud Bodegraafseweg. ZA, gebied afgezocht, niets aangetroffen. In Bodegraven is de N.V. Ned. Gasunie thans bezig om een, door de kom lopende, hoofdtransportleiding voor aardgas te verleggen naar buiten de bebouwde kom. Het is mij bekend geworden – n.a.v. aanwijzingen van oudere inwoners van Bodegraven – dat in de oorlogsjaren op een tweetal percelen weiland, waarover het nieuwe tracé loopt, bommen zijn gevallen, waarvan niet met zekerheid kan worden aangenomen of zij alle ontploft zijn. In betrokken percelen – in rood op bijgaande kaart 1 aangegeven – is een aantal bomkraters te herkennen. […] Het ligt in de bedoeling van de N.V. Ned. Gasunie om aan de kant van de Oud-Bodegraafseweg reeds op 18 juni a.s. met de graafwerkzaamheden te beginnen. Gebief afgezocht met Ferex. Afgezocht gebied: 350m^2. Noot TA: genoemde kaart is niet aanwezig bij deze MORA, maar zit in MORA 19801971. Uit deze kaart kan de volgende locatieomschrijving worden opgemaakt: midden in de weilanden tussen de Oud Bodegraafseweg 100 en Wilgenoord en Populierenhof.	B099-499 EOD	Gemeentearchief Bodegraven EOD	Verdacht	Kloostertuin: uit meerdere bronnen, waaronder luchtfoto's, blijkt dat de spoorbaan in de omgeving van Bodegraven meermaals is gebombardeerd. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terechtgekomen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit. Oud-Bodegraafseweg: in MORA 19801970 en het gemeentearchief van Bodegraven wordt melding gemaakt van de mogelijke aanwezigheid van blindgangers in een perceel ten oosten van de Oud Bodegraafseweg. Er is echter geen aanvullend feitenmateriaal aangetroffen dat meer informatie geeft over het neerkomen van deze bommen. Doordat geen exacte inslagdatum bekend is, kon er geen luchtfoto specifiek voor deze melding worden geraadpleegd. Wel zijn de bij ons beschikbare luchtfoto's bekeken. Op luchtfoto's 3052 en 4053 van 11 april 1945 zijn in een perceel ten oosten van de in de MORA genoemde locatie 4 kraters zichtbaar (markeringsnummer 3557.4-032). Doordat deze locatie echter niet geheel overeen komt met de op de grove kaart van de MORA aangegeven locatie, zijn deze twee meldingen niet eenduidig aan elkaar te relateren. Voor de gemelde bommen in MORA 19801970 is daarom geen exacte locatie te bepalen. Uit de ter plaatse uitgevoerde zoekacties werd niets aangetroffen. Op basis van deze melding kan daarom geen verdacht gebied worden bepaald. .	Kloostertuin: Deelgebied 06 Overlap Deelgebied 06 en 14: Deelgebied 25
19801971	1980	Ligplaats: Overtocht, bedreigd gebied: kloostertuin. ZA. In Bodegraven is de N.V. Ned. Gasunie thans bezig om een, door de kom lopende, hoofdtransportleiding voor aardgas te verleggen naar buiten de bebouwde kom. […] Bij het inwinnen van informatie over bovegenoemde bommen [bommen bij Oud Bodegraafseweg, MORA 19801970], dat in een v.m. kloostertuin aan de Overtocht (zie kaart 2) eveneens bommen zijn gevallen, waarvan een inwoner van Bodegraven exact kan aanwijzen waar een blindganger in de grond zit. Ik verzoek dit tegelijk in uw onderzoek te betrekken. […] Vermoed explosief: 1 keer vliegtuigbom. Onderzocht terrein 20x20 meter. Het af te zoeken terrein is begroeid met hout. Gezien de afmetingen van de inslagopening van de bom en de kratervorming van een wel ontplofte bom (volgens ooggetuige) moet zeker rekening worden gehouden dat dit een bom moet zijn van 1000 lbs.	EOD	EOD			
Kloostertuin: 0050-009	24-11-80	De Rijk heeft in de oorlogsjaren nabij dat terrein gewoond en wist nagenoeg zeker de juiste plaats van een blindganger aan te wijzen. De bommen zijn gevallen op een zondag in 1944. Het was daar toen akkerland, nu een grasveld met struiken en bomen. In de bosstrook ligt de bom.	B099-501	Gemeentearchief Bodegraven			
	20/24-06-80	Na overleg met en op aanvraag van de Gasunie heeft de Mijnopruimingsdienst van de Marine op vrijdag 20/6 en dinsdag 24/6 een zoekactie ingesteld en niets gevonden.	B099-499	Gemeentearchief Bodegraven			
	20-02-81	Is door uw dienst een onderzoek ingesteld naar de vermoede aanwezigheid van een niet-ontplofte bom in een v.m. kloostertuin aan de Overtocht. Bij dit onderzoek werd door één van de leden van uw dienst een grote mate van waarschijnlijkheid uitgesproken, dat inderdaad op de door een ooggetuige aangegeven plek een niet-ontplofte bom zou zitten. Verdere afspraken over ruiming zijn niet gemaakt, omdat ter plaatse geen bouwplannen zouden worden uitgevoerd. Door de noodzakelijke aanleg van een riolering t.b.v. een schoolgebouw wordt deze kwestie actueel.	B099-499 B099-501	Gemeentearchief Bodegraven			
19813224	01-07-81	Op de gedeelten, waaronder het gedeelte parallel aan de huidige spoorwegverbinding Leiden-Utrecht, van de geprojecteerde en nieuw aan te leggen 150 kV-kabelverbinding Alphen a/d Rijn – Gouda, kunnen zich nog explosieven en/of projectielen in de grond bevinden uit de tweede wereldoorlog […] De betrokken gedeelten van het vastgestelde kabeltracé binnen de gemeente Bodegraven hebben wij in rood aangegeven op de tekening EZH-KV-134-1-2 wijz. F, waarvan wij hierbij twee afdrukken insluiten.	B099-499 EOD	Gemeentearchief Bodegraven EOD			
19813224	14-10-81	Niettemin blijven – met name de oudere inwoners van Bodegraven – steeds attenderen op de mogelijke aanwezigheid van explosieven in de nabijheid van de spoorlijn. Wel staat vast dat de spoorlijn meerdere malen het doelwit is geweest van luchtaanvallen in 1944/1945. Eerdere onderzoeken met een afgraving van ± 1 meter diep van uw dienst ter plaatse – i.v.m. de aanleg hoofdtransportleiding aardgas – hebben geen explosieven aangetoond. Desondanks achten wij een onderzoek door uw dienst noodzakelijk. […] Gelet op de grondslag ter plaatse kunnen eventuele projectielen al veel dieper dan 4 meter zijn weggezakt.	B099-499 EOD	Gemeentearchief Bodegraven EOD			
	14-09-82	Betreffende het te verrichten onderzoek naar eventueel nog niet ontplofte explosieven uit de Tweede Wereldoorlog op het tracé van de in aanleg zijnde ondergrondse 150 kV-verbinding Alphen a/d Rijn – Gouda in uw gemeente delen wij u mede dat het desbetreffende onderzoek inmiddels is afgerond. Het gepleegde onderzoek geeft geen aanleiding tot opmerkingen.	B099-499	Gemeentearchief Bodegraven			
19820188	1982	Op aangegeven plaats restant van gebombardeerde schouw uitgegraven met (…) gleuf laten uitgraven tot +- 40 cm onder het niveau waar de kabels gelegd moeten worden. […] Geen explosieven aangetroffen. […] Deze MORA sluit aan op MORA 19813224.	EOD	EOD			

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
	14-10-82	Bij het genoemde onderzoek is gebleken, dat naar verwachting het een bom betreft van ca. 500 kg. Gezien de zwaarte van de bom en de slechte ondergrond ter plaatse, zal deze bom waarschijnlijk op een diepte liggen van een meter of twaalf beneden maaiveld.	B099-501/503	Gemeentearchief Bodegraven			
	01-11-82	Door de EOD wordt op het betreffende terrein de aanwezigheid vermoed van een 500 of 1000-pond bom een diepte van 10-14 meter.	B099-501	Gemeentearchief Bodegraven			
	14-12-82	Dit rapport heeft betrekking op het grondmechanisch onderzoek, dat werd uitgevoerd t.b.v. de ontgraving van een vliegtuigbom in de voormalige Kloostertuin nabij de Overtocht te Bodegraven. Van de omgeving van de vermoedelijke bomlocatie werden ons drie situatietekeningen […] en een luchtfoto verstrekt. […] In verband hiermee werd door de E.O.D. aan de hand van getuigenverklaringen zo nauwkeurig mogelijk de ligging van de bom bepaald.	B099-505	Gemeentearchief Bodegraven			
	14-12-82	Het onschadelijk maken van een 500-ponds bom in Bodegraven. […] De voormalige kloostertuin bij de Willibrorduskerk aan de Overtocht met daaromheen een ring van 150 meter was gistermorgen vanaf negen uur totaal verlaten. […] Aan de EOD de taak om in een zo kort mogelijke tijd het projectiel onschadelijk te maken. […] Daarna moest de bom, een blindganger die de Engelsen in '44 lieten vallen, worden gekanteld. […] In de bom zit 115 kilo Trotyl […] Toen het projectiel eenmaal was gekanteld zagen we dat het staartstuk er al helemaal af was. In dat stuk zat ook een tweede ontsteking. […] Gelukkig kroop Bodegraven in '44 door het oog van de naald, want beide ontstekingen gingen niet af. […] Kapitein Van Maren legt uit dat het hier om een zogenaamde GP-bom ging. […] In dit geval gebruikte de Royal Air Force de bom in een poging de spoorweg Leiden-Utrecht te saboteren.	B099-503	Gemeentearchief Bodegraven			
	18-01-83	Op 3 februari a.s. wordt in Bodegraven een in de bodem aangetroffen 500-pond vliegtuigbom geruimd Deze bevindt zich in de voormalige kloostertuin aan de Overtocht in de bebouwde kom van de gemeente. Maatregelen zijn getroffen voor een tijdelijk ontruiming van ca. 30 woningen in een cirkel van 150 m. van de bom. (…)	3.02.42-215	Provinciaal Archief Zuid-Holland			
	19-01-83	In de voormalige kloostertuin aan de Overtocht, alhier tussen de R.K.-mavo en de spoorlijn is een niet-ontplofte bom uit de tweede wereldoorlog gevonden. Besloten is op 3 februari a.s. tot demontage en ruiming over te gaan.	3.02.42-215 B099-502	Provinciaal Archief Zuid-Holland Gemeentearchief Bodegraven			
	27-01-83	Op het terrein achter de St. Jozefschool aan de Overtocht (zgn. Kloostertuin) is een niet tot ontploffing gebracht vliegtuigbom (500-ponder) uit de Tweede Wereldoorlog aangetroffen. […] op het perceel, kadastraal bekend gemeente Zwammerdam, sectie A, nr. 3672.	B099-502	Gemeentearchief Bodegraven			
	03-02-83	[…] Een in januari 1945 door de Britten afgeworpen vliegtuigbom […] de bom was waarschijnlijk bedoeld voor de spoorlijn Bodegraven-Alphen aan den Rijn. […] De bom, 225 kg zwaar, zit 4 1/2 meter diep.	B099-503	Gemeentearchief Bodegraven			
	04-02-83	Een Engelse vliegtuigbom, die op 11 februari 1944 boven het centrum van Bodegraven afgeworpen werd. […] Voordat de Explosieven Opruimingsdienst met het demonteren van de 225 kilo wegende blindganger, die gevuld was met 115 kilo trotyl, waren uitgebreide voorzorgsmaatregelen getroffen.	B099-503	Gemeentearchief Bodegraven			
	1983	Bommen vallen neer (97 (noot TA: fotonummer)) Behalve vliegtuigen vallen er ook bommen op en rond Bodegraven neer. De spoorlijn is nog al eens het doelwit, meestal vallen de bommen echter naast de spoorweg. […] sinds 1983 weet heel Bodegraven van de bom in de zustertuin (97b + 98) […].	Karssen (1985) pag. 113	Literatuur			
	1983	Zwaarste klus voor EOD. […] Volgende week moet ze in Bodegraven een op scherp staande Engelse vliegtuigbom onschadelijk maken, die op 15 meter diep vlak bij een nieuwbouwwijk ligt. De dienst achter de kans 'zeer groot' dat de duizendponder bij de werkzaamheden zal ontploffen.	B051-533	Gemeentearchief Bodegraven			
Zoekactie explosieven Formido/Domburg							
Formido/Domburg: 5457.4-040 Kloostertuin: 0050-009 Kadastraal, locatie 1: 6685-035 Locatie 3: 5457.4-034a	20-10-83 08-11-83	Naar aanleiding van het opruimen van de bom in de voormalige kloostertuin aan de Overtocht zijn nog twee meldingen ingekomen van plaatsen waar vermoedelijk onontplofte explosieven aanwezig zijn, terwijl op de kadastrale kaart eveneens een plaats is aangegeven waar onontplofte bommen aanwezig zijn. Op bijgaande situatietekening zijn de drie lokaties aanggeven. […] Locatie 2. Het betreft hier vermoedelijk een drietal bommen langs de spoorlijn in of nabij de spoorsloot ter hoogte van het perceel van Rijnwarmte (Formido). De melding is gedaan door de J. van Reijn, Nassaustraat 16. […] ter hoogte van de (ongelijkvloerse) kruising met Rijksweg 11. […] Locatie 1 en 3 zijn gelegen op particulier eigendom, terwijl locatie 2 is gelegen op grond van de Nederlandse Spoorwegen.	B099-499 B099-504	Gemeentearchief Bodegraven	Verdacht	Formido/Domburg: uit meerdere bronnen, waaronder luchtfoto's, blijkt dat de spoorbaan in de omgeving van Bodegraven meermaals is gebombardeerd. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terechtgekomen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit. Kloostertuin: zie de toelichting bij markeringsnummer 0050-009. Kadastraal, locatie 1: zie de toelichting bij markeringsnummer 6685-035. Locatie 3: zie de toelichting bij markeringsnummer 5457.4-034a.	Formido/Domburg: Deelgebied 06 Overlap Deelgebied 06 en 14: Deelgebied 25
	25-07-84	Dit onderzoek, omvattend verkenning en opsporing, ware te richten op locatie 2 (kruising spoorlijn Woerden-Alphen a/d Rijn en Rijksweg 11), E.O.D. nr. 83.3889 en locatie 3 (talud Rijksweg 11 nabij Oud Bodegraafseweg) E.O.D. nr. 83.3890. Voor wat betreft locatie 1 (nabij J.C. Hoogendoornlaan/Warmoeskade) E.O.D. nr. 83.3888, achten wij thans geen direct onderzoek noodzakelijk.	B099-504	Gemeentearchief Bodegraven			

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		Noot TA: deze brief staat ook in MORA 19970029.					
19853647 Locatie 2	1985	VZA. […] Locatie 2: vermoedelijk zijn alhier een drietal explosieven gelegen langs de spoorlijn (Alphen a/d Rijn – Woerden) of de daarnaast gelegen spoorsloot ter hoogte van de (ongelijkvloerse) kruising met Rijksweg 11. MORA is inclusief kaartje: 3 stuks inlagen langs de waterkant. 1 bom in dam waarschijnlijk ontploft. 3 vliegtuigbommen, vermoedelijk 500 ponders. AF te zoeken terring: 50 x 15 meter. Het betreft hier drie blindgangers welke op de rand aan weerskanten van de spoorsloot zijn ingedrongen.	EOD	EOD			
19853651	1985	VZA ingetrokken: "Alle voorgaande nummers worden samengetrokken onder ZA Bodegraven 853647".	EOD	EOD			
	12-10-88 10-08-89	Deze drie lokaties zijn: […] b. Spoorbaan bij parkeerterrein Domburg Vlees B.V. […] Naar verwachting kan in de loop van 1989 de opsporing beginnen. […] Echter inmiddels is bijgaand werkplan ontvangen waarbij alle drie de lokaties als één projekt worden beschouwd. (Noot TA: mora 853647)	B099-504	Gemeentearchief Bodegraven			
19970029	1997	Uit ons archief blijkt dat in 1989 een drietal locaties bij uw dienst zijn aangemeld waar vermoedelijk explosieven uit WOII aanwezig izin. Naast bovengenoemde locatie aan de Oud Bodegraafseweg zijn dit de twee volgende locaties: 1. Nabij de sloot langs de spoorbaan op de rand van het bij Domburg Vlees B.V. in gebruik zijnde parkeerterrein. 2. Nabij de sloot langs de spoorbaan op circa 150 meter ten westen van de brug over de Dubbele Wiericke. Op de kaart staan bij het Domburg vleesterrein 4 onontplofte vliegtuigbommen ingetekend.	EOD	EOD			
6685-072	2003	"In 2003 is op de locatie van de voormalige vleesfabriek Domburg door Saricon een detectieonderzoek uitgevoerd in een gedeelte van het verdachte gebied. De locatie is afgezocht tot 11 meter – maaiveld. Er zijn geen explosieven aangetroffen. Het gedetecteerde gebied is vrijgegeven."	11S012-AD-02	Saricon			
20031069	2003	Terrein Domburg en Formido, Formido: Doortocht 6: Ruimen i.h.k.v. opsporing door derden (Saricon); geen werkzaamheden uitgevoerd	EOD	EOD			
	2003	In 2003 is onderzoek gedaan op het voormalige slachthuisterrein van Domburg. Dat leverde geen vondsten op.	SGLO	Internet			
Getuigenverklaringen blindganger							
1: 6685-073a 2: 6685-074	-	In de shapefiles die bij het onderhavige rapport van Saricon zijn geleverd, worden enkele blindgangers aangeduid. 1. Dhr. Vonk en dhr. Domburg, blindganger. Aangewezen 2. L.C. Vonk, blindgangers. Oud-Bodegraafseweg, het perceel ligt juist ten zuiden van het voormalige voetbalveld van ESTO.	11S012-AD-02	Saricon	Verdacht	2: uit meerdere bronnen, waaronder luchtfoto's, blijkt dat de spoorbaan in de omgeving van Bodegraven meermaals is gebombardeerd. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terechtgekomen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit. 1: door Heijmans is in 2010 naar aanleiding van de getuigenissen van Vonk en Domburg een onderzoek ingesteld naar de gemelde blindganger. Bij het detectieonderzoek kwamen drie verdachte locaties naar voren. Na het benaderen van de objecten bleek dat deze geen explosieven betroffen. Na verder onderzoek werd er niets meer aangetroffen waaruit blijkt dat de gemelde blindganger zich niet in het aangegeven gebied bevindt. Hoewel de getuigenissen van deze heren in de regel als betrouwbaar worden gezien, blijkt de getuigenis in dit geval niet te kloppen. Aangezien er geen andere aanwijzingen zijn, zoals meldingen uit het archief of luchtfotointerpretaties, dat er ter plaatse bommen zijn neergekomen kan het onderzoeksgebied niet verdacht worden verklaard met betrekking tot deze melding.	2: Deelgebied 06 Overlap Deelgebied 06 en 14: Deelgebied 25
	-	Noot TA: dit betreft punt 1: Beide heren verklaarden dat achter het perceel Dammekant 10 te Bodegraven nog een explosief in de grond moest zitten. De heer Domburg herinnerde zich dat de toenmalige eigenaar van de grond hem menigmaal vertelde dat er nog een explosief achter zijn schuur lag. De heer Domburg voegde daaraan toe dat hij de neerkomst van het explosief niet zelf heeft waargenomen. Derhalve kon hij geen nadere informatie verstrekken over de vermoedelijke datum of tijdsperiode waarin het explosief zou zijn neergekomen. Omdat het evenwel een verlaging in het perceel veroorzaakte was het, aldus wederom Domburg, lange tijd duidelijk wat de exacte locatie van de inslag was. Omdat het terrein naderhand is geëgaliseerd kon de heer Domburg in 2003 niet de exacte locatie van het veronderstelde explosief aanwijzen. Desondanks was hij ervan overtuigd dat het zich op ca. 45 meter ten zuidwesten van de achtergevel van de schuur bevond. De heer Domburg wilde de verklaring die van het gesprek werd opgemaakt niet ondertekenen. In 2003 sprak Saricon ook met de heer Vonk. Hij verklaarde dat hij aan het eind van de oorlog op het perceel grasland achter Dammekant 10, halverwege het perceel tussen de spoorlijn en de schuur, een inslagopening van een vliegtuigbom waarnam. Samen met zijn vader kwam hij wel eens bij de toenmalige eigenaar van het perceel. Voor zover de heer Vonk wist is deze blindganger nooit geruimd.	11S012-AD-02	Saricon			
6685-073b	Juni, Sep - okt 2010	Oppervlakte- en dieptedetectie tot 12 m-mv door Heijmans en Saricon naar 2 of 3 mogelijke blindgangers. In overleg met Heijmans en de gemeente Bodegraven is besloten een oppervlaktedetectie uit te voeren op de drie verdachte locaties. Naar bleek was naoorlogs het gebied circa 2 meter opgehoogd. Deze ophoging is afgegraven tot het oorspronkelijke maaiveld. Hierbij zijn op alle drie de locaties objecten aangetroffen namelijk: 1. Oude puinlaag 2. Oude beschoeiing 3. Betonnen paal Na het verwijderen van deze objecten is nogmaals een detectie uitgevoerd. Hierbij is niets meer aangetroffen.	10M036-DR-01 11S012-AD-02	Saricon			

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		Noot TA: informatie is afkomstig uit een overzicht van Saricon met documentnummer 11S012-AD-02. Het originele brondocument is 10S100.					
Afgeworpen bom spoorlijn Nieuwerbrug							
4206.3-008 indicatief	06/07-10-44	In den nacht van 6 op 7 October werd in de omgeving van Nieuwerbrug onder de gemeente Bodegraven vanuit een vliegtuig een bom afgeworpen. De bom kwam langs de spoorlijn Leiden-Woerden terecht. Dientengevolge werd genoemde spoorlijn eenigszins ontzet.	B051-493	Gemeentearchief Bodegraven	Verdacht	Uit verschillende bronnen kan worden opgemaakt dat het spoor bij Nieuwerbrug en de brug over de Dubbele Wiericke meerdere malen is getroffen door bombardementen. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terecht gekomen. Uit de MORA's blijkt dat hiernaar na de oorlog diverse zoekactie's zijn geweest. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit. Domburg: zie de toelichting bij markeringsnummer 5457.4-040.	Deelgebied 07
19853647	1985	VZA. […] Fase 4 – Bom in de spoorlijn te Nieuwerbrug […] Op 6 mrt 1986 is een nieuwe aanvraag verstuurd mbt locatie Nieuwerbrug VZA 860415. […] Fase 4 moet locatie 3 worden. Hierover is geen informatie bekend m.b.t. eventuele werkzaamheden in de toekomst en zal mogelijk worden vastgelegd in het kadaster. […] Tijdens dat gesprek is er dezerzijds op gewezen dat zich in Nieuwerbrug aan den Rijn, waarschijnlijk nog een afgeworpen projectiel bevindt. Rapport van gehouden verkenning: vermoedelijke explosief: 1 vliegtuigbom. De bom is in een volkstuin terechtgekomen en hierna in de voet van de spoordijk ingedrongen. Op de plaats waar de bom is terechtgekomen is door de voormalige eigenaar rabarber op geplant zodat hij hier niet meer hoefde te spitten. Op de plaats waar de bom is ingedrongen afstand 10 een uitslag van 5 schaaldelen gemeten. […] Bijgevoegd zijn kaarten met kilometrering van 40 tot 41.9 […] Benaderingsweg uitgezocht voor bereikbaarheid voor ruiming van een bom langs de spoorbaan Bodegraven-Alphen. Mogelijke benadering via een weiland gelegen aan de Weijpoort tussen huisnr. 60-62 te Nieuwerbrug a/d Rijn.	EOD	EOD			
19860415	1986	VZA. 06-03-86: Tijdens dat gesprek is er dezerzijds op gewezen dat zich in Nieuwerbrug aan den Rijn, waarschijnlijk nog een afgeworpen projectiel bevindt. […] Rapport van gehouden verkenning: vermoedelijke explosief: 1 vliegtuigbom. De bom is in een volkstuin terechtgekomen en hierna in de voet van de spoordijk ingedrongen. Op de plaats waar de bom is terechtgekomen is door de voormalige eigenaar rabarber op geplant zodat hij hier niet meer hoefde te spitten. Op de plaats waar de bom is ingedrongen afstand 10 een uitslag van 5 schaaldelen gemeten. […] 15-09-88: delen wij u mede ons eerdere gedane verzoek tot opsporing en eventuele ruiming naar niet-ontplofte explosieven te willen handhaven. […] Bijgevoegd zijn kaarten met kilometrering van 40 tot 41.9. Noot TA, MORA bevat tevens een blad met de melding: alle voorgaande nummers worden samengetrokken onder ZA Bodegraven 853647.	EOD	EOD			
	12-10-88 10-08-89	Deze drie lokaties zijn: […] a. Langs spoorbaan op ca. 150 meter ten westen van de brug over de Dubbele Wiericke. […] Bom in de spoorlijn te Nieuwerbrug. Naar verwachting kan in de loop van 1989 de opsporing beginnen. […] Echter inmiddels is bijgaand werkplan ontvangen waarbij alle drie de lokaties als één projekt worden beschouwd. (Noot TA: mora 853647)	B099-504	Gemeentearchief Bodegraven			
19891786	1989	Verkenning Zoekactie, langs spoor Nieuwebrug. VZA. Tijdens dat gesprek is er dezerzijds op gewezen dat zich in Nieuwerbrug aan den Rijn, gemeente Bodegraven, langs de spoorlijn Woerden-Bodegraven-Alphen aan den Rijn, waarschijnlijk nog een afgeworpen projectiel bevindt. Noot TA, MORA bevat tevens een blad met de melding: alle voorgaande nummers worden samengetrokken onder ZA Bodegraven 853647.	EOD	EOD			
19970029 Domburg: 5457.4-040	1997	Uit ons archief blijkt dat in 1989 een drietal locaties bij uw dienst zijn aangemeld waar vermoedelijk explosieven uit WOII aanwezig izin. Naast bovengenoemde locatie aan de Oud Bodegraafseweg zijn dit de twee volgende locaties: 3. Nabij de sloot langs de spoorbaan op de rand van het bij Domburg Vlees B.V. in gebruik zijnde parkeerterrein. 4. Nabij de sloot langs de spoorbaan op circa 150 meter ten westen van de brug over de Dubbele Wiericke. Op de kaart staan bij het Domburg vleesterrein 4 onontplofte vliegtuigbommen ingetekend.	EOD	EOD			
Luchtfoto	11-10-44	Deze foto dekt het onderzoeksgebied ten zuiden van Nieuwerbrug bij Waarder. De foto is van prima schaal en matige kwaliteit. Vooral de noordelijke rand en hoeken zijn zeer overbelicht. Er zijn hierdoor geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar. De foto is geraadpleegd wegens de bomaanval op de spoorlijn te Nieuwerbrug.	Foto 4012 Sortie 140/1108	Zwolle			
Bombardement spoor te Bodegraven 8 november 1944							
0050-067 Indicatief	08-11-44	Up: 07:20 Down: 09:40 12 Spitfires 33 Squadron Rail Interdiction: 12x500 dropped. 3 hits, 1 N/M to track E.0793. 2hits, 1 N/M E.1093. 3 hits, 1 N/M rly at D.9890. MET 2-3-1 W of Utrecht Aanvallen op spoorwegen: In totaal, tijdens deze missie 12 500-ponders afgeworpen. Ten oosten van Bodegraven (D.9890) drie treffers en een bijna-treffer. D. 9890 komt overeen met het gebied ten oosten van Bodegraven met het spoor ter hoogte van de weiweg en ten westen van de dubbele wiericke.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen blijkt dat het spoor ter hoogte van Nieuwerbrug meermaals is aangevallen. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terecht gekomen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit. Het coördinaat E.7093 ligt bij Breeveld en daarmee buiten onderzoeksgebied. Coördinaat E.1093 ligt bij Breudijk en daarmee ook	Deelgebied 07
Luchtfoto	26-02-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van Nieuwerbrug. Op de foto zijn ter plaatse van de spoorbrug over de Dubbele Wiericke en het gebied ten westen daarvan meerdere kraters zichtbaar van wisselend formaat. De spoorbrug lijkt kapot te zijn bij gebrek aan	Foto: 3124 Sortie: 106G/4544	Zwolle			

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		schaduwwerking van een eventueel openstaand brugdek. Tevens is er schade (of herstelwerkzaamheden) aan het spoor zichtbaar.				buiten het onderzoeksgebied.	
Luchtfoto	11-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van Nieuwerbrug. Op de foto zijn ter plaatse van het spoor onder Nieuwerbrug en richting de Wierickerschans verschillende bomkraters zichtbaar.	Foto 3046 Sortie 4/2258	Zwolle			
Bombardement spoor en brug Bodegraven 5 december 1944							
D.9890: 4206.3-003 D.9592: 0050-072	05-12-44	Up: 1330 Down: 1555. Ca. 7 ? Rail interdiction. 14x500. 6 bombs at bridge over canal D.9592. No hits. 1 N/M East approach. Pylon destroyed on W. 8 bombs at line D.9890 No D/H. Aanvallen op spoordoelen. Brug over een kanaal bij Bodegraven aangevallen met zes 500-ponders, geen treffers, één bijna-treffer. Pilaar ten westen van de brug vernietigd. 8 bommen op het spoor bij de Dubbele Wiericke.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	D.9890: Uit diverse bronnen blijkt dat het spoor ter hoogte van Nieuwerbrug meermaals is aangevallen. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terecht gekomen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit. D.9592: Tevens wordt gemeld dat er bij deze rail interdiction bommen werden afgeworpen op de brug over het kanaal ter hoogte van D. 9592 (bij Bodegraven). De melding in de Operational Record Books van de 2nd TAF is de enige aanwijzing met betrekking tot dit bombardement. Hierbij wordt een coördinaat gegeven met een straal van 1 kilometer (waarvan in de praktijk blijkt dat deze straal in sommige gevallen zelfs nog te onnauwkeurig is). Er zijn geen gegevens uit de literatuur, archieven, EOD-gegevens of luchtfoto's beschikbaar, waarmee de exacte locatie van deze aanval kan worden geverifieerd. Er is dus geen nauwkeurige informatie beschikbaar waarop een deel van het onderzoeksgebied als verdacht kan worden aangemerkt. Gesteld kan worden dat er aan hand van deze meldingen geen explosieven in het onderzoeksgebied liggen.	D.9890: Deelgebied 07
Luchtfoto	26-02-45	De luchtfoto dekt het gebied ter hoogte van Bodegraven. Op de foto zijn geen eenduidige sporen van de gemelde bommen rond de spoorbrug te zien.	Foto 4039 106G/4535	Zwolle			
Luchtfoto	26-02-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van Nieuwerbrug. Op de foto zijn ter plaatse van de spoorbrug over de Dubbele Wiericke en het gebied ten westen daarvan meerdere kraters zichtbaar van wisselend formaat. De spoorbrug lijkt kapot te zijn bij gebrek aan schaduwwerking van een eventueel openstaand brugdek. Tevens is er schade (of herstelwerkzaamheden) aan het spoor zichtbaar.	Foto: 3124 Sortie: 106G/4544	Zwolle			
Luchtfoto	11-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van Nieuwerbrug. Op de foto zijn ter plaatse van het spoor onder Nieuwerbrug en richting de Wierickerschans verschillende bomkraters zichtbaar.	Foto 3046 Sortie 4/2258	Zwolle			
Bombardement op 13 december 1944							
0050-070 indicatief	13-12-44	Up: 10:59 Down: 13:40 8 Spitfires Railway line at D.9891 attacked and road/rail crossing at z.4504 13x250 dropped. Met 13 250-ponders twee doelwitten aangevallen. Eén van de doelwitten was het spoor ten oosten van Bodegraven. Het coördinaat Z4504 correspondeert met een locatie bij Nijkerk en ligt dus buiten het onderzoeksgebied.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit verschillende bronnen kan worden opgemaakt dat het spoor bij Nieuwerbrug en de brug over de Dubbele Wiericke meerdere malen is getroffen door bombardementen. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terecht gekomen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 07
Luchtfoto	26-02-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van Nieuwerbrug. Op de foto zijn ter plaatse van de spoorbrug over de Dubbele Wiericke en het gebied ten westen daarvan meerdere kraters zichtbaar van wisselend formaat. De spoorbrug lijkt kapot te zijn bij gebrek aan schaduwwerking van een eventueel openstaand brugdek. Tevens is er schade (of herstelwerkzaamheden) aan het spoor zichtbaar.	Foto: 3124 Sortie: 106G/4544	Zwolle			
Luchtfoto	11-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van Nieuwerbrug. Op de foto zijn ter plaatse van het spoor onder Nieuwerbrug en richting de Wierickerschans verschillende bomkraters zichtbaar.	Foto 3046 Sortie 4/2258	Zwolle			
Bombardement Nieuwerbrug 15 december 1944							
4206.3-002 Indicatief	15-12-44	Up: 1500 Down: 1640 4 Typhoons Rail Interdiction. 6 x 1000 on Rly E.0090. 2 very near misses on embankment. 2 x 1000 on line E.0565. No hits. Aanval op spoorwegdoelen. 6 1000 lbs bommen op spoorlijn bij Nieuwerbrug. 2 zeer bijna raak op dijk. E.0565 correspondeert met een locatie bij Giessenburg en ligt dus buiten onderzoeksgebied.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen blijkt dat het spoor ter hoogte van Nieuwerbrug meermaals is aangevallen. Het coördinaat van deze specifieke melding geeft als locatie het spoor een paar honderd meter ten oosten van de spoorbrug over de Dubbele Wiericke. Gezien de bekende onnauwkeurigheid van deze coördinatie is het waarschijnlijk dat deze bommen meer naar het westen, ter plaatse van de diverse bomkraters, zijn neergekomen. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terecht gekomen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 07
Luchtfoto	26-02-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van Nieuwerbrug. Op de foto zijn ter plaatse van de spoorbrug over de Dubbele Wiericke en het gebied ten westen daarvan meerdere kraters zichtbaar van wisselend formaat. De spoorbrug lijkt kapot te zijn bij gebrek aan schaduwwerking van een eventueel openstaand brugdek. Tevens is er schade (of herstelwerkzaamheden) aan het spoor zichtbaar.	Foto: 3124 Sortie: 106G/4544	Zwolle			
Luchtfoto	11-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van Nieuwerbrug. Hoewel er op foto 3044 wel hier en daar wat witte vlekjes zichtbaar zijn, zijn er geen eenduidige sporen van de gemelde bommen zichtbaar ter plaatse van het coördinaat. Op foto 3046 zijn ter plaatse van het spoor onder Nieuwerbrug en richting de Wierickerschans wel verschillende bomkraters zichtbaar.	Foto 3044, 3046 Sortie 4/2258	Zwolle			
Bombardement Nieuwerbrug 6 februari 1945							
0050-074	06-02-45	Up: 09:30 Down: 13:27 10 Typhoons Bridge at D.978904 attacked with 20x500, good concentration with line cut at west approach.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit verschillende bronnen kan worden opgemaakt dat het spoor bij Nieuwerbrug en de brug over de Dubbele Wiericke meerdere malen is getroffen door bombardementen. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terecht gekomen.	Deelgebied 07

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		Brug ten zuiden van Nieuwerbrug aangevallen met 20 500-ponders, goede concentratie, spoorlijn aan de westkant doorsneden.				Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	
Luchtfoto	26-02-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van Nieuwerbrug. Op de foto zijn ter plaatse van de spoorbrug over de Dubbele Wiericke en het gebied ten westen daarvan meerdere kraters zichtbaar van wisselend formaat. De spoorbrug lijkt kapot te zijn bij gebrek aan schaduwwerking van een eventueel openstaand brugdek. Tevens is er schade (of herstelwerkzaamheden) aan het spoor zichtbaar.	Foto: 3124 Sortie: 106G/4544	Zwolle			
Luchtfoto	11-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van Nieuwerbrug. Op de foto zijn ter plaatse van het spoor onder Nieuwerbrug en richting de Wierickerschans verschillende bomkraters zichtbaar.	Foto 3046 Sortie 4/2258	Zwolle			
Aanval Wierickespoorbrug 7 februari 1945							
4206.3-010	07-02-45	Bij een beschieting van de Wierickespoorbrug, door Engelse Spitfires en Hurricanes werd een Duitse soldaat gedood. Het spoorhuisje van Arie van der Meent werd volledig verwoest. Dit bombardement vond plaats op 7 februari 1945 om 1 uur 's middags. In totaal vielen er 16 bommen, waarbij de 2 huizen langs de spoorlijn zwaar beschadigd werden. Het huis van Van de Meent zat al vol met Duitsers. […] Hij liep naar de kaai terwijl er nog een bom in de Wiericke viel. […] Het huis van de familie De Knijff was zodanig beschadigd dat zij gedwongen waren te verhuizen naar de "steenplaats".	Nieuwsbrug (1995) pag. 28	Literatuur	Verdacht	<u>Bombardement:</u> Uit verschillende bronnen kan worden opgemaakt dat het spoor bij Nieuwerbrug en de brug over de Dubbele Wiericke meerdere malen is getroffen door bombardementen. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terecht gekomen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit. <u>Beschieting:</u> Bij beschietingen door vliegtuigen kan onderscheid gemaakt worden in: • Beschietingen met machinegeweren (gebruikte projectielen bevatten in de regel geen explosieve componenten). • Beschietingen met boordgeschut en/of raketten (gebruikte projectielen/raketten bevatten explosieve componenten die mogelijk niet tot uitwerking zijn gekomen en in de bodem terecht zijn gekomen). Uit de bronnen kan niet opgemaakt worden waarmee de aanval werd uitgevoerd. Er is zodoende niet voldoende feitenmateriaal op basis waarvan een verdacht gebied afgebakend kan worden ten aanzien van de beschieting.	Deelgebied 07
Luchtfoto	26-02-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van Nieuwerbrug. Op de foto zijn ter plaatse van de spoorbrug over de Dubbele Wiericke en het gebied ten westen daarvan meerdere kraters zichtbaar van wisselend formaat. De spoorbrug lijkt kapot te zijn bij gebrek aan schaduwwerking van een eventueel openstaand brugdek. Tevens is er schade (of herstelwerkzaamheden) aan het spoor zichtbaar.	Foto: 3124 Sortie: 106G/4544	Zwolle			
Luchtfoto	11-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van Nieuwerbrug. Op de foto zijn ter plaatse van het spoor onder Nieuwerbrug en richting de Wierickerschans verschillende bomkraters zichtbaar.	Foto 3046 Sortie 4/2258	Zwolle			
Beschieting en bombardement Reeuwijk 21 februari 1945							
Bombardement: 5457.4-037 indicatief	21-02-45	[vervolg op bovenstaande melding van Kok (2010) markeringsnummer 6685-007] De (huidige N228) werd koers gezet naar de spoorlijn Leiden-Utrecht. De vlieger koos de spoorlijn nabij de Wierickerschans als doel en slaagde erin zijn bommen alsnog los te laten. […]	Kok (2010) pag. 7	Literatuur	Verdacht	De bronnen melden dat de Spitfire het spoor nabij de brug over de Kleine Wiericke (noot TA: hier wordt de Enkele Wiericke mee bedoelt) en de Wierickerschans bombardeerde. De meldingen uit de literatuur is te relateren aan de flight reports van het 453e Squadron. Dit is dus de primaire bron voor deze melding. Uit stukken van de 2nd Tactical Air Force kan dus opgemaakt worden dat ze een aanval uitgevoerd zouden hebben in het onderzoeksgebied, met als doel het spoor. De melding in de Operational Record Books van de 2nd TAF is de primaire aanwijzing met betrekking tot dit bombardement. Hierbij wordt een coördinaat gegeven met een straal van 1 kilometer (waarvan in de praktijk blijkt dat deze straal in sommige gevallen zelfs nog te onnauwkeurig is). Er zijn geen gegevens uit de literatuur, archieven, EOD-gegevens of luchtfoto's beschikbaar, waarmee de omschreven locatie van het spoor nabij Wierickerschans wordt bevestigd. Uit de luchtfoto's blijkt wel dat het spoor en de brug ten oosten van deze melding meermaals zijn getroffen. Vermoedelijk zijn de bommen van Gadd dus ook hier terecht gekomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 07
Beschieting: GEEN	21-02-45	[…] Bij de aanval lukte het niet de bommen op de gewenste plaats af te werpen, reden voor de piloot om ze 'verderop', op de spoorlijn Bodegraven-Woerden, nabij de brug over de Kleine Wiericke bij Nieuwerbrug, te laten vallen. Daarna beschoot de piloot een Duitse vrachtauto op de nabijgelegen Rijksweg (nu A12). […]	Maatje (2004) pag. 53 R096-14-11	Literatuur Archief Gerard Maatje			
	21-02-45	4th recce. […] WO Gadd did not bomb being unable to jettison tank. Recced Leiden-Utrecht road, strafed three ton truck stationary painting W. at E.0283, left smoking claimed probably destroyed. W/C Gadd bombed railway line at D.9792. After section set course home WO Gadd said his pressure had gone, he was told to call longbow "at sea". No visual contact was made with him. Shortly afterwards he was heard to say he was getting to bellyland. He was later heard to say he was O.K.	AIR/27/1893/64	The National Archives			
	16/17-02-45 t/m 03-03-45	Fighter Command. Weer andere jagers, die geen goede verkenning van één der rocket-doelen konden krijgen, vielen een aantal spoorwegknooppunten aan, zoals Gouda, Utrecht, Leiden, Velsen, Uitgeest, Heer Hugowaard en Schagen. Verder werden verscheidene aanvallen gedaan op (…) tal van bruggen in de lijnen Gouda-Den Haag, Woerden-Leiden en Haarlem-Den Haag.	2.13.71-368; 2.13.71-577	Nationaal Archief			
Luchtfoto	11-04-45	De luchtfoto dekt het gebied ter hoogte van het spoor en de Enkele Wiericke. De foto is van goede kwaliteit en heeft een goede schaal. De foto is geraadpleegd vanwege het bombardement op 21 februari 1945. Op de foto zijn geen bomkraters zichtbaar ter hoogte van het spoor nabij de Wierickerschans.	Foto: 3048 Sortie: 4/2258	Wageningen			
Bombardement Wierickespoorbrug							
6685-070	40-45	Toen 2 jonge Nieuwerbruggers op de Weypoort liepen, nabij de oude werkplaats van de firma Boer, gebeurde het volgende: er kwamen plotseling 5 of 6 vliegtuigen over de Rijn aanvliegen en in gierende duikvluchten doken ze naar beneden om de Wierickespoorbrug te bombarderen. […] Tot hun verbazing hoorden zij echter alleen het gekletter van vallende bomscherven en het gerinkel van kapotspringende ruiten op de straat. […] Er is in die tijd verschillende keren gepoogd de spoorbrug te vernielen en hoewel de bommen aan alle kanten van de brug neerkwamen is dit niet gelukt. Wel zijn de spoorbaan en de rails door	Nieuwsbrug (1995) pag. 8	Literatuur	Verdacht	Uit verschillende bronnen kan worden opgemaakt dat het spoor bij Nieuwerbrug en de brug over de Dubbele Wiericke meerdere malen is getroffen door bombardementen. Mogelijk zijn hierbij blindgangers in de ondergrond terecht gekomen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van	Deelgebied 07

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		verschillende inslagen ontzet geweest. Bij dit in het begin genoemde bombardement was de Wierickekade net over de brug doorboord en als er niet ingegrepen zou worden, kon de Weypoortse polder onderlopen.				de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	
Bombardement spoorbrug Hogebrug 12 oktober 1944							
6685-027	12-10-44	Up: 10:15 Down:14:30 2 Typhoons River bridge at D.9884. 2x500 which failed to explode. Tractor and gun attacked. Rivierbrug aangevallen (dit kan de spoorburg bij Hogebrug zijn) met twee 500-ponders, die niet ontploften. Ook een trekker (vernietigd) en een kanon aangevallen.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
Luchtfoto	24-12-44	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van de Reeuwijkse plassen en het spoor bij Hogebrug. Er zijn meerdere kraters zichtbaar langs de spoorlijn.	Foto: 4002 Sortie: 16/1511	Wageningen			
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Bombardement Hogebrug 8 november 1944							
6685-019 indicatief	08-11-44	Up: 08:00 Down: 12:45 12 Spitfires 11X500 dropped 4 N/M to line E.1094 2 hits on line E.1763 1 hit on line D.9985 MET 1-0-0 11 500-ponders afgeworpen, 4 naast het spoor tussen Woerden en Breukelen (E.1094). Op de grens tussen Reeuwijk en Oudewater (D.9985) werd het spoor doorbroken en een trein/locomotief vernietigd. Bij Leuven (NL) (E.1763), werd het spoor op twee plaatsen geraakt.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
Luchtfoto	24-12-44	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van de Reeuwijkse plassen en het spoor bij Hogebrug. Er zijn meerdere kraters zichtbaar langs de spoorlijn.	Foto: 4002 Sortie: 16/1511	Wageningen			
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Bombardement spoor Hekendorp 8 november 1944							
0034-057	08-11-44	Up: 08:00 Down:12:45 12 Spitfires <u>Rail Interdiction</u>: 10x 500 dropped. 1 hit online E.1493, 2 hits online E.1194, 3N/M to line D.9684. MET 1-0-0. Claims: 1 MET, 3 Rail Cuts. In totaal tien 500 lbs bommen afgeworpen op meerdere locaties. Drie bijna raak op spoor bij Hekendorp (D.9684). E.1493 en E. 1194 verwijzen naar locaties bij Leidsche Rijn.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. In dit geval is er bovendien sprake van dat er één bom per toestel is afgeworpen. Er is daarom geen sprake van een patroon, aangezien van de tien afgeworpen bommen er geen relatie tussen de zichtbare kraters is en eventuele blindgangers, anders dan dat de toestellen hetzelfde doelwit hadden. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
Luchtfoto	26-02-45	Deze foto dekt het gebied ter hoogte van de polder en het spoor ten zuiden van Twaalfmorgen. Op de foto zijn meerdere bomkraters zichtbaar langs het spoor.	Foto 4318 Sortie 106G/4536	ACIU			
Luchtfoto	12-05-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. In de polder zijn enkele mogelijke kraters zichtbaar vanwege vlekken op de overbelichte foto. Gezien de overeenkomst met vlekken op andere locaties waarvan op de betere foto's duidelijk bomkraters te zien zijn is er een gerede kans dat de vlekken inslagkraters betreffen. Met redelijke mate van zekerheid kan daarnaast worden gesteld dat ten zuiden van de spoorlijn op één locatie een cluster van 2-4 kraters zichtbaar is en op een andere locatie één enkele.	Foto: 2011 Sortie: 16/2171	Wageningen			
Luchtfoto 21 november 1944							
Luchtfoto	21-11-44	De luchtfoto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor onder de Reeuwijkse plassen. De foto heeft een goede schaal en is van goede kwaliteit. Echter, door de aanwezigheid van wolken wordt het zicht op een deel van het onderzoeksgebied beperkt. De foto is geraadpleegd voor de raketaanval op het spoor van 19 november 1944. Op de foto zijn zes bomkraters zichtbaar bij het spoor. Er zijn geen echter geen eenduidige sporen van raketten zichtbaar. Dit zou mede door de aanwezigheid van spoorsloten en wolken kunnen komen.	Foto 4008 Sortie 4/1305	Wageningen	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
Brisantbommen Hogebrug 30 november 1944							
6685-022	30-11-44	Meldende Stelle: Bürgermeisterei Lange Ruige Weide. Meldender: Secretär Gemeinde Lange Ruige Weide. Tag: Donnerstag 30 Nov 44 Zeit: 12 U. Tag des Abwurfes: Donnerstag 30 Nov 44 Zeit: 11 Uhr. Genaue Orstangabe: Bahnübergang: Lange Ruige Weide (Ruige Weide) nabei: Hoogebrug. Zahl der abgeworfen Bomben usw. Sprengbomben: durch jäger abgeworfenen kleine	R040a-128	Gemeentearchief Lange Ruige Weide	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval	Deelgebied 08

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		Sprengbomben. Anzahl: soweit uns bekannt etwa 8. Zahl der mit Bordwaffen angreifenden Flugzeuge: 4 Warscheinlich kein Blindgängern- Personenschäden: Wehrmach: Eisenbahn leicht beschädigt. Verletzte: kein Schwer verl. Kein. Zivil: Weg zum Bahnübergang beschädigt, Verl: kein, Schwer verl. Kein. Sachschäden: verweisung nach oben. Abwehr: kein Grösze der Trichter: etwa 5 meter.				betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	
Luchtfoto	24-12-44	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van de Reeuwijkse plassen en het spoor bij Hogebrug. Er zijn meerdere kraters zichtbaar langs de spoorlijn.	Foto: 4002 Sortie: 16/1511	Wageningen			
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Bombardement Hogebrug 3 december 1944							
0059-011	03-12-44	Up: 09:42 Down: 12:25 Typhoons 15 x 500. 2 D/H's on line Z.328035. 1 D/H on line Z.333028. 2x 500 on Rly D.9985. 1 possible D/H. Vijftien 500 lbs bommen afgeworpen op meerdere locaties. Op het spoor bij Baarn (Z.328035 en Z.333028) op twee plaatsen voltreffers. Twee 500 lbs bommen op het spoor ter hoogte van Hogebrug afgeworpen (D.9985). Eén mogelijke voltreffer.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
Luchtfoto	24-12-44	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van de Reeuwijkse plassen en het spoor bij Hogebrug. Er zijn meerdere kraters zichtbaar langs de spoorlijn.	Foto: 4002 Sortie: 16/1511	Wageningen			
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Bombardement Hogebrug 5 december 1944							
0059-012	05-12-44	Up: 13:30 Down: 15:55 Ca. 7 ? 16x500 at 2 rly bridges D.9885. N/M's on both. Zestien 500 lbs bommen op twee bruggen bij Hekendorp afgeworpen. Beide bruggen net gemist.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
Luchtfoto	24-12-44	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van de Reeuwijkse plassen en het spoor bij Hogebrug. Er zijn meerdere kraters zichtbaar langs de spoorlijn.	Foto: 4002 Sortie: 16/1511	Wageningen			
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Brisantbommen Lange Ruige Weide 8 december 1944							
6685-023 indicatief	08-12-44	Meldende Stelle: Gemeindesekretär Lange Ruige Weide. Meldender: Secretär Gemeinde Lange Ruige Weide. Tag: Freitag 8 Dec 1944 Zeit: 12 Uhr. Tag des Abwurfes: Freitag 8 Dec 1944 Zeit: 11 Uhr. Genaue Orstangabe: Eisenbahnübergang über den Flusz "Kleine Wiericke" zwischen Hekendorp und Lange Ruige Weide. 100 meter rechts Bahnübergang von den weg Hekendorp-Lange Ruige Weide Richtung Gouda. Zahl der abgeworfen Bomben usw. Sprengbomben: 6 Blindgänger 3. Liegestelle der Blindgänger: bei Stelle unter 4 angegeben. Keine Personenschäden. Sachschäden: Militärische Objekte: Voltreffer auf der Eisenbahn. Nicht militärische objekte: Voltreffer dan den Deich von den Flusz: "Kleine Wiericke" nabei Stelle unter 4 angegeben. Ein Lech in den Deich, wodurch das Wasser von die "Kleine Wiericke" in den Polder "Lange Weide" stromt.	R040a-128	Gemeentearchief Lange Ruige Weide	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		Kein Abwehr. Grösze der Trichter: 10 x 8 Meter.					
Luchtfoto	24-12-44	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van de Reeuwijkse plassen en het spoor bij Hogebrug. Er zijn meerdere kraters zichtbaar langs de spoorlijn.	Foto: 4002 Sortie: 16/1511	Wageningen			
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Schademeldingen Hogebrug Hekendorp 15 december 1944							
6685-057	15-12-44	Schademeldingsformulier. Oorlogsschade der datum 15 December 1944. Hogebrug 165, Hekendorp. Sectie A no. 2160, 1556. fl 2000,-.	R040b-140	Gemeentearchief Hekendorp	Verdacht	Uit het gemeentearchief kan worden opgemaakt het pand aan de Hogebrug 165 schade heeft geleden als gevolg van oorlogsgeweld. Hoewel er geen melding is van een aanval op het spoor op deze datum, wordt er vanuit gegaan dat de schade wel werd veroorzaakt tijdens een van de aanvallen die hier plaatsvonden. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
	01-04-68	Uit de bijgehouden woningkaarten kan worden opgemaakt dat het huis aan de Hogebrug op 1 april 1968 is omgenummerd. Hogebrug 165 is sindsdien Hogebrug 38.	Woningkaarten	Gemeentearchief Bodegraven			
Bombardement Hogebrug 18 december 1944							
0059-010	18-12-44	Up: 15:35 Down: 16:26 4 Typhoons Rail Interdiction: 8x500 dropped on bridge at D.9884 2 N/M Rly at that point. Rail already cut. Acht maal 500 lbs op een brug bij Hogebrug afgeworpen. Twee keer bijna raak op het spoor. Het spoor was al onderbroken.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
Luchtfoto	24-12-44	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van de Reeuwijkse plassen en het spoor bij Hogebrug. Er zijn meerdere kraters zichtbaar langs de spoorlijn.	Foto: 4002 Sortie: 16/1511	Wageningen			
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Schademelding Hogebrug 1944/1945							
6685-037	18-12-44 – 19-03-45	Schademeldingsformulier. Oorlogsschade. Woonhuis, café met winkel Hogebrug 148, Hekendorp. fl 1315,-.	R040b-140	Gemeentearchief Hekendorp	Verdacht	Uit het gemeentearchief kan worden opgemaakt het pand aan de Hogebrug 148 schade heeft geleden als gevolg van oorlogsgeweld. Hoewel er geen exacte schadedatum bekend is, hebben er in deze periode diverse aanvallen op het spoor plaatsgevonden. Er wordt vanuit gegaan dat de schade werd veroorzaakt tijdens een van deze aanvallen. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
	01-04-68	Uit de bijgehouden woningkaarten kan worden opgemaakt dat het huis aan de Hogebrug op 1 april 1968 is omgenummerd. Hogebrug 148 is sindsdien Hogebrug 4.	Woningkaarten	Gemeentearchief Bodegraven			
Luchtfoto 24 december 1944							
Luchtfoto	24-12-44	De luchtfoto dekt het onderzoekgebied ter hoogte van de Reeuwijkse plassen en het spoor bij Hogebrug. De foto is van redelijke kwaliteit (behoudens enige overbelichting op bepaalde delen en een donkere waas aan de onderkant van de foto) en heeft een goede schaal. De foto is geraadpleegd vanwege verschillende bombardementen op het spoor bij Hogebrug. Meerdere kraters zijn zichtbaar langs de spoorlijn. Verder is op enige afstand ten noordoosten van Hogebrug in het veld een zwarte vlek te zien. Deze vlek is waarschijnlijk niet veroorzaakt door het inslaan van een bom omdat er op latere foto's geen enkel spoor van deze vlek meer te zien is terwijl van de andere vlekken bij Hogebrug, veroorzaakt door bominslagen, op de foto's in april 1945 nog steeds duidelijk de sporen zichtbaar zijn.	Foto: 4002 Sortie: 16/1511	Wageningen	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
Bombardement spoorlijn tussen Gouda en Woerden 15 januari 1945							
5457.4-008	15-01-45	Fighter Command. In de loop van de dag werden 20 Spitfires uitgestuurd voor aanvallen op raketdoelen in het gebied van Den Haag. Wegens het slechte weer keerden 18 onverrichterzake terug. De andere twee voerden van een hoogte van 2000 voet, met vier 250 ponders aanvallen uit op de spoorlijn tussen Gouda en Woerden. Er werden geen	Zwanenburg (z.j.) deel 2 – pag. 517	Literatuur	Verdacht	Uit de gegevens blijkt dat binnen het onderzoeksgebied mogelijk bommen zijn neergekomen. De geraadpleegde luchtfoto's laten duidelijke sporen zien van bominslagen, of er een relatie bestaat met de melding blijft onduidelijk; de melding is erg algemeen.	Deelgebied 08

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		treffers waargenomen.				Echter, uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	
Bombardement spoorbrug Hogebrug 3 februari 1945							
0059-014	03-02-45	Up: 11:58 Down: 18:33 4 Typhoons Rail Interdiction: 8x500 on Rly/Canal bridge D.9885 - 1N/M. Acht 500 lbs bommen op spoorbrug bij Hogebrug, één net mis.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Bombardement Hogebrug 6 februari 1945							
0059-015	06-02-45	Up: 09:30 Down: 13:27 4 Typhoons Bridge at D.9884 attacked with 4x 1000 and 4x 500. No Claims. MET and HDT attacked in area E.2949. Een brug bij Hogebrug aangevallen met vier 1000 lbs en vier 500 lbs bommen, geen resultaat gerapporteerd. Een vijandelijk voertuig en een paardenwagen aangevallen in de buurt van Engelen (E.2949, bij Den Bosch).	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Aanvallen spoorlijnen West-Nederland 5 maart 1945							
0059-004	05-03-45	Vliegtuigen bombarderen op zaterdag 5 maart de spoorlijnen in West-Nederland , om de V-wapentransporten te verhinderen. Onder andere het station Delft, de splitsing Alphen aan den Rijn, de spoorlijn Gouda-Woerden en de splitsing Heerhugowaard.	Huurman (2001) pag. 377	Literatuur	Verdacht	Uit de gegevens blijkt dat binnen het onderzoeksgebied mogelijk bommen zijn neergekomen. De geraadpleegde luchtfoto's laten duidelijke sporen zien van bominslagen, of er een relatie bestaat met de melding blijft onduidelijk; de melding is erg algemeen. Echter, uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
	05-03-45	Fighter Command. Woerden- Gouda spoorlijn. Vier vliegtuigen met acht 250-ponders brisant. Resultaat redelijk	Zwanenburg (z.j.) deel 2 – pag. 576	Literatuur			
	3/4-03-45 t/m 12-03-45	Fighter Command. Tevens werd een aantal luchtafweer-vuurmonden nabij Den Haag door Spitfires bestookt en werd de spoorlijn tusschen Den Haag en Gouda gebombardeerd. (…) Verder werden dien dag tal van aanvallen op de spoorlijnen in West-Nederland gedaan, zoals op het station te Delft, de splitsing te Alphen-aan-den-Rijn, de lijn Gouda-Woerden en de splitsing Heer Hugowaard. [...] Den volgenden dag [noot TA: 10 maart 1945] werden nogmaals "Duindigt" en het "Ravellijn" aangevallen en concentreerden 53 Spitfires hun aanvallen op de spoorlijnen in het Gouda-Woerden –Alphen disctrict.	2.13.71-368; 2.13.71-577	Nationaal Archief			
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Aanvallen spoorlijnen West-Nederland 10 maart 1945							
0059-005	10-03-45	Op zaterdag 10 maart vallen 53 Spitfires van Fighter Command de spoorlijnen in de driehoek Gouda-Woerden-Alphen aan den Rijn aan.	Huurman (2001) pag. 377	Literatuur	Verdacht	Uit de gegevens blijkt dat binnen het onderzoeksgebied mogelijk bommen zijn neergekomen. De geraadpleegde luchtfoto's laten duidelijke sporen zien van bominslagen, of er een relatie bestaat met de melding blijft onduidelijk; de melding is erg algemeen. Echter, uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000	Deelgebied 08
	10-03-45	Fighter Command. Door 53 vliegtuigen werden aanvallen uitgevoerd op spoorwegverbindingen in het gebied Woerden, Gouda, Boskoop, waarbij 12 ton brisant met over het algemeen goed gevolg werd afgeworpen. Twee vrachtauto's worden geclaimd als vernield, 15 als beschadigd.	Zwanenburg (z.j.) deel 2 – pag. 579-580	Literatuur			
	3/4-03-45 t/m 12-03-45	Fighter Command. Tevens werd een aantal luchtafweer-vuurmonden nabij Den Haag door Spitfires bestookt en werd de spoorlijn tusschen Den Haag en Gouda gebombardeerd. (…) Verder werden dien dag tal van aanvallen op de spoorlijnen in West-Nederland gedaan, zoals op het station te Delft, de splitsing te Alphen-aan-den-Rijn, de lijn Gouda-Woerden en de splitsing Heer	2.13.71-368; 2.13.71-577	Nationaal Archief			

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		Hugowaard. [...] Den volgenden dag [noot TA: 10 maart 1945] werden nogmaals "Duindigt" en het "Ravellijn" aangevallen en concentreerden 53 Spitfires hun aanvallen op de spoorlijnen in het Gouda-Woerden –Alphen disctrict.				lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Bombardement spoor Hogebrug 18 maart 1945							
0059-023	18-03-45	Up: 15:05 Down: 18:50 10 Spitfires Rail Interdiction: 10x500 and 20x250 1 D/H D.9885. 3D/H'sD8385. "Crossbow" 1615hours. Tien 500 lbs en twintig 250 lbs bommen afgeworpen. Eén voltreffer op het spoor ter hoogte van Hogebrug (D.9985) in het tracé Gouda - Woerden. Drie voltreffers op spoor ter hoogte van Zevenhuizen (D.8385).	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
	12/13-03-45 t/m 22-03-45	Fighter Command. Voornamelijk richtte de Spitfire activiteit zich echter tegen de spoorverbindingen naar Zuid-Holland. De spoorwegknooppunten Utrecht, Gouda, Alphen, Woerden, Amersfoort, Haarlem en Leiden werden geregeld bestookt. In de lijnen, welke deze plaatsen verbinden, werden op vele plaatsen de rails door bominslag verbroken.	2.13.71-368; 2.13.71-577	Nationaal Archief			
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Bombardement spoor Hogebrug 18 maart 1945							
0059-016	18-03-45	Up: 12:00 Down: 15:20 11 Spitfires 10 x 500 and 22x250 at line D.8386 - no hits. D.9985 - 3 hits. Junction at E.0994 - all N/M's. "Crossbow" Zwolle 1255. Tien 500 lbs en twintig 250 lbs bommen op de spoorlijn bij Moerkapelle (D.8386), geen treffers. Bij Hogebrug (D.9985) drie treffers. Bij de aansluiting Harmelen (E.0944), alles net mis.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
	12/13-03-45 t/m 22-03-45	Fighter Command. Voornamelijk richtte de Spitfire activiteit zich echter tegen de spoorverbindingen naar Zuid-Holland. De spoorwegknooppunten Utrecht, Gouda, Alphen, Woerden, Amersfoort, Haarlem en Leiden werden geregeld bestookt. In de lijnen, welke deze plaatsen verbinden, werden op vele plaatsen de rails door bominslag verbroken.	2.13.71-368; 2.13.71-577	Nationaal Archief			
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Bombardement spoor Hogebrug 19 maart 1945							
0059-017	19-03-45	Up: 10:01 Down: 15:05 10 Spitfires Rail interdiction. 3 x 500 and 6 x 250 at E.8779. no cuts 3 x 500 and 6 x 250 on D.9885. 1 D/H. 4 x 500 and 8 x 250 at D.8286. Troops strafed and MET destroyed D.8883. Crossbow 1130 hours. Drie 500 lbs en zes 250 lbs bommen afgeworpen bij Giesbeek (E.8779), geen resultaat. Drie 500 lbs en zes 250 lbs bommen op spoor bij Hogebrug (D.9985) afgeworpen, één voltreffer. Vier 500 lbs en acht 250 lbs bommen bij Zoetermeer (D.8286) afgeworpen. Troepen beschoten en een vijandelijk voertuig vernietigd bij de spoorsplitsing ten westen van Gouda (D.8883).	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
	12/13-03-45 t/m 22-03-45	Fighter Command. Voornamelijk richtte de Spitfire activiteit zich echter tegen de spoorverbindingen naar Zuid-Holland. De spoorwegknooppunten Utrecht, Gouda, Alphen, Woerden, Amersfoort, Haarlem en Leiden werden geregeld bestookt. In de lijnen, welke deze plaatsen verbinden, werden op vele plaatsen de rails door bominslag verbroken.	2.13.71-368; 2.13.71-577	Nationaal Archief			
	19-03-45	Hoogebrug 155: Verloren gegaane goederen, zoals tafel, kachel, servies etc., op 19 Maart 1945 (bombardement). […]	R040a-237	Gemeentearchief Lange Ruige Weide			
	19-03-45	Schademeldingsformulier. Oorlogsschade. Hogebrug 155, Lange Ruige Weide. Sectie B No. 777.	R040a-235	Gemeentearchief Lange Ruige			

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
				Weide			
	01-04-68	Uit de bijgehouden woningkaarten kan worden opgemaakt dat de huizen op de Hogebrug op 1 april 1968 zijn omgenummerd. 155 is sindsdien 21.	Woningkaarten	Gemeentearchief Bodegraven			
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Bombardement spoor Hogebrug 19 maart 1945							
0059-018	19-03-45	Up: 14:41 Down: 18:31 12 Spitfires Rail Interdiction: 4x500 and 6x250 online D.9884. 1 D/H Vier 500 lbs en zes 250 lbs bommen op het spoor ter hoogte van Hekendorp in het tracé Gouda-Woerden afgeworpen. Één voltreffer.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
	12/13-03-45 t/m 22-03-45	Fighter Command. Voornamelijk richtte de Spitfire activiteit zich echter tegen de spoorverbindingen naar Zuid-Holland. De spoorwegknooppunten Utrecht, Gouda, Alphen, Woerden, Amersfoort, Haarlem en Leiden werden geregeld bestookt. In de lijnen, welke deze plaatsen verbinden, werden op vele plaatsen de rails door bominslag verbroken.	2.13.71-368; 2.13.71-577	Nationaal Archief			
Luchtfoto	09-04-45	De foto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Op de foto zijn ten noorden en zuiden van het spoor bij de spoorbrug bij Hogebrug de bominslagen duidelijk te zien.	Foto: 2065 Sortie: 16/2029	LBDB			
Luchtfoto	13-04-45	De foto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van het spoor bij Hogebrug. Er zijn een groot aantal grote en kleine, oude en recente inslagkraters zichtbaar van bombardementen op de brug en het spoor en vlekken in het veld van herstelde bomtrechters. Ook is schade aan de spoorbrug en het spoor zichtbaar.	Foto's: 3005, 3007, 3008, 4003, 4004 Sortie: 4/2290	Wageningen			
Schademelding Hoogebrug 149							
6685-050	40-45	Verloren door oorlogsgeweld. […] Hoogebrug 149 Hekendorp. Noot TA: staat geen datum bij geschreven, maar vermoedelijk hetzelfde als bombardement van 19 maart.	R040a-237	Gemeentearchief Lange Ruige Weide	Verdacht	Uit het gemeentearchief kan worden opgemaakt het pand aan de Hogebrug 149 schade heeft geleden als gevolg van oorlogsgeweld. Er wordt geen datum gegeven waarop de schade werd geleden, maar gezien de andere archiefstukken wordt ervanuit gegaan dat het hoogstwaarschijnlijk is veroorzaakt tijdens het bombardement van 19 maart 1945 op het spoor. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
	01-04-68	Uit de bijgehouden woningkaarten kan worden opgemaakt dat het huis op het Hogebrug op 1 april 1968 is omgenummerd. Hogebrug 149 is sindsdien Hogebrug 6	Woningkaarten	Gemeentearchief Bodegraven			
Bombardement Hogebrug 22 maart 1945							
0059-019 indicatief	22-03-45	Up: 09:30 Down: 14:36 12 Spitfires 12 x 500 and 24 x 250. 3 D/H's line D.9684. 1 D/H line E.5799. MET 0-1 Z.7005. 'Crossbow' area 1105 hours. Twaalf 500 lbs en vierentwintig 250 lbs bommen op tracé Gouda - Woerden ter hoogte van Hogebrug (D.9684), drie voltreffers. Spoor geraakt bij Voorthuizen (E.5799) en een vijandelijk voertuig bij Elspeet (Z.7005) geraakt.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
	12/13-03-45 t/m 22-03-45	Fighter Command. Voornamelijk richtte de Spitfire activiteit zich echter tegen de spoorverbindingen naar Zuid-Holland. De spoorwegknooppunten Utrecht, Gouda, Alphen, Woerden, Amersfoort, Haarlem en Leiden werden geregeld bestookt. In de lijnen, welke deze plaatsen verbinden, werden op vele plaatsen de rails door bominslag verbroken.	2.13.71-368; 2.13.71-577	Nationaal Archief			
Luchtfoto	26-02-45	Deze foto dekt het gebied ter hoogte van de polder en het spoor ten zuiden van Twaalfmorgen. Op de foto zijn meerdere bomkraters zichtbaar langs het spoor.	Foto 4318 Sortie 106G/4536	ACIU			
Luchtfoto	12-05-45	Luchtfoto. In de polder zijn enkele mogelijke kraters zichtbaar vanwege vlekken op de overbelichte foto. Gezien de overeenkomst met vlekken op andere locaties waarvan op de betere foto's duidelijk bomkraters te zien zijn is er een gerede kans dat de vlekken inslagkraters betreffen. Met redelijke mate van zekerheid kan daarnaast worden gesteld dat ten zuiden van de spoorlijn op één locatie een cluster van 2-4 kraters zichtbaar is en op een andere locatie één enkele.	Foto: 2011 Sortie: 16/2171	Wageningen			
Verzakking spoor Hekendorp 23 maart 1945							
0059-021 indicatief	23-03-45	Het BS-rapport van 23 maart 1945 […] Moordrecht-Utrecht: is nog slechts enkelsporig. Bij Hekendorp is er door een bom een verzakking. De spoorbaan is op 23 maart nog niet hersteld.	Huurman (2001) pag. 516	Literatuur	Verdacht	De verzakking is niet specifiek te relateren aan een van de eerder genoemde bombardement welke alle als doel het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug hadden. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanvallen betrokken waren	Deelgebied 08
	01-04-45	Het BS-rapport van 1 april 1945 […] Door een bombardement bij Hekendorp (lijn Woerden-Gouda) is de spoorbaan aldaar ongeveer een meter verzakt.	Huurman (2001) pag. 517	Literatuur			

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
						en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	
Bombardement spoorlijn Hogebrug							
GEEN	40-45	Om de Duitse bevoorrading te dwarsbomen, werden met name de spoorverbindingen in het Groene Hart herhaaldelijk beschoten en gebombardeerd. Bij de Enkele Wiericke in de buurtschap Hogebrug werd het spoor getroffen, maar vielen geen slachtoffers. Zeven bombardementen op de spoorlijnen bij Gouda kostten in de jaren 1941-1944 aan 46 mensen het leven.	Es (2009) pag. 89	Literatuur	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het spoor in de omgeving van de bruggen over de Enkele en Dubbele Wiericke bij Hogebrug meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
Schade Hogebrug juni 1945							
Hogebrug 158-160: 6685-047a Hogebrug 166-167: 6685-047b indicatief Spoorwegoverweg: 6685-047c indicatief	05-06-45 08-06-45	Namens de Burgemeesters heb ik de eer U te verzoeken deze week rapport uit te brengen over de woningvoorziening Hoogebrug als gevolg van de daar plaats gehad hebbende bombardementen. […] In antwoord op Uw schrijven d.d. 5 Juni j.l. inzake de woningtoestand aan de Hooge Brug, kan ik Ued het volgende mededeelen: 1e. De woningen van P. Verwoerd te Hekendorp en R. Kasius te Lange Ruige Weiden kunnen voorlopig nog niet worden herbouwd. 2e. Het huis van J.D. Honkoop kan na bekomen goedkeuring binnen 5 à 6 weken weer bewoonbaar worden gemaakt. 3e. De boerderij van Hoogendoorn te Lange Ruige Weide No. 158 is voorloopig nog niet bewoonbaar te maken in verband met de grote schade. […] 4e. De woning van voorheen bakker Brokking zal worden verbouw tot twee woningen […]. 5e. De overige onbewoonde percelen te Hekendorp No.'s 158-159, 160, 166-167, benevens de spoorwegwoningen aan de overweg te Hekendorp en het woonhuis voorheen bewoond door Uittenbroek hebben allen glas en panschade benevens verschillende houten ramen vernield.	R040a-237	Gemeentearchief Lange Ruige Weide	Verdacht	Uit het gemeentearchief kan worden opgemaakt dat verschillende panden aan de Hogebrug flinke schade hebben geleden als gevolg van de daar plaats gehad hebbende bombardementen. Er wordt geen datum gegeven waarop de schade werd geleden, waardoor het niet aan één specifiek bombardement gerelateerd kan worden. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij deze aanvallen betrokken waren en wat hun bommenlading was. Gewichten tot 1000 lbs worden genoemd. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 08
	01-04-68	Uit de bijgehouden woningkaarten kan worden opgemaakt dat het huis aan de Hogebrug op 1 april 1968 is omgenummerd. Hogebrug 158 is sindsdien Hogebrug 26, 159 werd waarschijnlijk 28 (noot TA: stond niet aangegeven op de woningkaart), 160 werd 24 (omgenummerd op 2 augustus 1983), 166 werd 40 en 167 werd nummer 42. De woningkaarten vermeldden bovendien dat nummers 158, 159 en 160 onbewoonbaar waren verklaard.	Woningkaarten	Gemeentearchief Bodegraven			
Bombardement spoorkruising Woerden 11 november 1944							
6685-021 indicatief	11-11-44	Up: 1545 Down: 1655 8 Typhoons AMSTERDAM-UTRECHT area. No rail movement seen. Bombed junction E.0490. N.R.O. 4 x 500 dropped. Omgeving Amsterdam-Utrecht. Geen beweging gezien op spoor. Spoorkruising bij Woerden gebombardeerd. Geen resultaten waargenomen. 4 500 lbs bommen afgeworpen.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen blijkt dat het viaduct van het spoor over de A12 ten oosten van Waarder en ten zuiden van Woerden meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Enkele van de gemelde coördinaten bevinden zich in de nabijheid van het viaduct in plaats van erop. Gezien de bekende onnauwkeurigheid van deze coördinatie is het waarschijnlijk dat deze bommen meer naar het zuiden, ter plaatse van de op de luchtfoto's zichtbare bomkraters, zijn neergekomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 09
Luchtfoto	26-02-45	Deze luchtfoto dekt het oostelijke puntje van het onderzoeksgebied bij het viaduct van de A12 en het spoor bij Woerden. De foto is van goede kwaliteit en heeft een goede schaal. Op de foto zijn bomkraters zichtbaar in de omgeving van het viaduct.	Foto 3357 Sortie 106G 4535	Zwolle			
Luchtfoto	11-04-45	Deze luchtfoto dekt het oostelijke puntje van het onderzoeksgebied bij het viaduct van de A12 en het spoor bij Woerden. De foto is van redelijke kwaliteit en heeft een goede schaal. Op de foto zijn bomkraters zichtbaar in de omgeving van het viaduct.	Foto 3040 Sortie 4/2258	Wageningen			
Bombardement spoorkruising Woerden 25 november 1944							
0034-061	25-11-44	Up: 15:27 Down: 17:20 8 Typhoons Rail at E.0489. 8 x 500, 2 direct hits. Caims 2 Rail cuts. De kruising van de A12 en het tracé Gouda Woerden met acht 500 lbs bommen gebombardeerd, twee voltreffers.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen blijkt dat het viaduct van het spoor over de A12 ten oosten van Waarder en ten zuiden van Woerden meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Enkele van de gemelde coördinaten bevinden zich in de nabijheid van het viaduct in plaats van erop. Gezien de bekende onnauwkeurigheid van deze coördinatie is het waarschijnlijk dat deze bommen meer naar het zuiden, ter plaatse van de op de luchtfoto's zichtbare bomkraters, zijn neergekomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 09
Luchtfoto	26-02-45	Deze luchtfoto dekt het oostelijke puntje van het onderzoeksgebied bij het viaduct van de A12 en het spoor bij Woerden. De foto is van goede kwaliteit en heeft een goede schaal. Op de foto zijn bomkraters zichtbaar in de omgeving van het viaduct.	Foto 3357 Sortie 106G 4535	Zwolle			
Luchtfoto	11-04-45	Deze luchtfoto dekt het oostelijke puntje van het onderzoeksgebied bij het viaduct van de A12 en het spoor bij Woerden. De foto is van redelijke kwaliteit en heeft een goede schaal. Op de foto zijn bomkraters zichtbaar in de omgeving van het viaduct.	Foto 3040 Sortie 4/2258	Wageningen			
Bombardement viaduct A12/spoorlijn op 29 december 1944							
0034-068	29-12-44	Up: 0825 Down: 1350 8 Spitfires 8 x 250 on loco and 20 TRG E.1893, 2 N/M train stopped, strafed – loco damaged. 8 x 250 on bridge E.0489, 2 hits on road each side of bridge.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen blijkt dat het viaduct van het spoor over de A12 ten oosten van Waarder en ten zuiden van Woerden meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Enkele van de gemelde coördinaten bevinden zich in de nabijheid van het viaduct in plaats van erop. Gezien de bekende onnauwkeurigheid van deze coördinatie	Deelgebied 09

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		De bron meldt dat het viaduct van de A12 met de spoorlijn met 8 250 lbs bommen werd aangevallen. Er waren 2 treffers op de weg aan beide zijden van de brug. E.1893 correspondeert met een plaats bij Leidsche Rijn, Utrecht.				is het waarschijnlijk dat deze bommen meer naar het zuiden, ter plaatse van de op de luchtfoto's zichtbare bomkraters, zijn neergekomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	
Luchtfoto	26-02-45	Deze luchtfoto dekt het oostelijke puntje van het onderzoeksgebied bij het viaduct van de A12 en het spoor bij Woerden. De foto is van goede kwaliteit en heeft een goede schaal. Op de foto zijn stellingen en bomkraters zichbaar in de omgeving van het viaduct. Er zijn tevens kraters van raketten zichtbaar.	Foto 3357 Sortie 106G 4535	Zwolle			
Luchtfoto	11-04-45	Deze luchtfoto dekt het oostelijke puntje van het onderzoeksgebied bij het viaduct van de A12 en het spoor bij Woerden. De foto is van redelijke kwaliteit en heeft een goede schaal. Op de foto zijn stellingen en bomkraters zichbaar in de omgeving van het viaduct. Er zijn tevens kraters van raketten zichtbaar.	Foto 3040 Sortie 4/2258	Wageningen			
Bombardement spoor ten viaduct bij Woerden 11 februari 1945							
0034-073	11-02-45	Up: 07:58 Down: 10:12 11 Spitfires 3 x 500, 8 x 250 on line E.0389. All N/M's. 7 x 500 and 14 x 250 on line E.9394. All N/M's. Drie 500 lbs en acht 250 lbs bommen op spoorlijn E.0389 (spoor ten zuidwesten van Woerden). Allemaal net gemist. Zeven 500 lbs en veertien 250 lbs bommen op lijn E.9394 (locatie bij Zuthpen). Allemaal net mis.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen blijkt dat het viaduct van het spoor over de A12 ten oosten van Waarder en ten zuiden van Woerden meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Enkele van de gemelde coördinaten bevinden zich in de nabijheid van het viaduct in plaats van erop. Gezien de bekende onnauwkeurigheid van deze coördinatie is het waarschijnlijk dat deze bommen meer naar het zuiden, ter plaatse van de op de luchtfoto's zichtbare bomkraters, zijn neergekomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 09
Luchtfoto	26-02-45	Deze luchtfoto dekt het oostelijke puntje van het onderzoeksgebied bij het viaduct van de A12 en het spoor bij Woerden. De foto is van goede kwaliteit en heeft een goede schaal. Op de foto zijn stellingen en bomkraters zichtbaar in de omgeving van het viaduct. Er zijn tevens kraters van raketten zichtbaar.	Foto 3357 Sortie 106G 4535	Zwolle			
Luchtfoto	11-04-45	Deze luchtfoto dekt het oostelijke puntje van het onderzoeksgebied bij het viaduct van de A12 en het spoor bij Woerden. De foto is van redelijke kwaliteit en heeft een goede schaal. Op de foto zijn stellingen en bomkraters zichtbaar in de omgeving van het viaduct. Er zijn tevens kraters van raketten zichtbaar.	Foto 3040 Sortie 4/2258	Wageningen			
Bombardement spoorkruising bij Woerden 15 maart 1945							
0034-075	15-03-45	Up: 1331 Down: 1740 10 Spitfires Rail interdiction. 10 x 500, 20 x 250 on line D.9280 and road-rail junction E.0490 and E.1093 - no hits. Tien 500 lbs en twintig 250 lbs bommen afgeworpen op een spoor ten zuiden van Gouda, en bij Woerden op de kruising spoor – A12 en ten noorden van Harmelen. Geen treffers waargenomen.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen blijkt dat het viaduct van het spoor over de A12 ten oosten van Waarder en ten zuiden van Woerden meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Enkele van de gemelde coördinaten bevinden zich in de nabijheid van het viaduct in plaats van erop. Gezien de bekende onnauwkeurigheid van deze coördinatie is het waarschijnlijk dat deze bommen meer naar het zuiden, ter plaatse van de op de luchtfoto's zichtbare bomkraters, zijn neergekomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 09
	12/13-03-45 t/m 22-03-45	Fighter Command. Voornamelijk richtte de Spitfire activiteit zich echter tegen de spoorverbindingen naar Zuid-Holland. De spoorwegknooppunten Utrecht, Gouda, Alphen, Woerden, Amersfoort, Haarlem en Leiden werden geregeld bestookt. In de lijnen, welke deze plaatsen verbinden, werden op vele plaatsen de rails door bominslag verbroken.	2.13.71-368; 2.13.71-577	Nationaal Archief			
Luchtfoto	11-04-45	Deze luchtfoto dekt het oostelijke puntje van het onderzoeksgebied bij het viaduct van de A12 en het spoor bij Woerden. De foto is van redelijke kwaliteit en heeft een goede schaal. Op de foto zijn stellingen en bomkraters zichtbaar in de omgeving van het viaduct. Er zijn tevens kraters van raketten zichtbaar.	Foto 3040 Sortie 4/2258	Wageningen			
Bombardementen A12 17-21 maart 1945							
6685-045	17/19-03-45	De bommen zijn niet van de lucht. Eergisteren 35 bommen in vijf keer. Gister meer dan 20 en vandaag (het is nu halfelf in de morgen, 19 maart) hebben we er alweer een stuk of tien gehad. Daarnet dook er eentje prachtig. Hij nam een bocht (heel hoog) en draaide in de bocht naar de binnenkant van de bocht en over de kop, en dook zo loodrecht naar beneden en liet zijn bommen los. Allemaal op de grote weg, hier 600 m vandaag. Gelukkig is de tunnel hier anderhalve kilometer verderop. Het is wel een beetje naar: in het geheel zijn wel 80 bommen op die tunnel losgelaten, waarvan niet één goed raak. Een van de pijlers is iets beschadigd, maar verder is het nog helemaal in orde. De spoorlijn is nu, geloof ik, wel stuk. Er hebben tenminste gisteren en eergisteren geen treinen gereden. Het viaduct van de grote weg gaat over de spoorlijn, zie je, en daarom gooien ze altijd op dát punt. Wanneer de tunnel ingestort op de spoorlijn zou liggen, zouden ze twee vliegen in één klap hebben geslagen. Maar tot nu hebben ze nog altijd gemist.	Kok (2010) deel 2 - pag. 8	Literatuur	Verdacht	Uit diverse bronnen blijkt dat het viaduct van het spoor over de A12 ten oosten van Waarder en ten zuiden van Woerden meermaals het doelwit van bombardementen is geweest. Enkele van de gemelde coördinaten bevinden zich in de nabijheid van het viaduct in plaats van erop. Gezien de bekende onnauwkeurigheid van deze coördinatie is het waarschijnlijk dat deze bommen meer naar het zuiden, ter plaatse van de op de luchtfoto's zichtbare bomkraters, zijn neergekomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 09
	17/21-03-45	Op zaterdag 24 maart maakte hij de balans op over de periode 17 tot en met 21 maart en schreef dat 'er meer dan honderd bommen op (of bij) ons viaduct [zijn] gevallen', waarbij de spoorlijn uiteindelijk 'goed stuk' is geweest en 'de bommen in onze vaste kleigrond gaten [slaan] van ongeveer 7 à 8 m middellijn.' De bomkraters in de weilanden aan weerszijden van de rijksweg zijn duidelijk zichtbaar op een luchtfoto die op 11 april 1945 is gemaakt door een verkenningsvliegtuig (afbeelding 5). Juist ten noorden van de spoortunnel is een krater te zien op de spoorlijn Woerden-Gouda.	Kok (2010) pag. 8-9	Literatuur			
Luchtfoto	11-04-45	Deze luchtfoto dekt het oostelijke puntje van het onderzoeksgebied bij het viaduct van de A12 en het spoor bij Woerden. De foto is van redelijke kwaliteit en heeft een goede schaal. Op de foto zijn stellingen en bomkraters zichtbaar in de omgeving van het viaduct. Er zijn tevens kraters van raketten zichtbaar.	Foto 3040 Sortie 4/2258	Wageningen			

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
Raketaanval viaduct spoorlijn/A12 11 november 1944							
0034-058	11-11-44	Up: 10:10 Down: 14:14 8 Typhoons UTRECHT-ARNHEM-GOUDA area. No rail activity. 64 R/P at Road/Rail bridge E.0489. 1 salvo on bridge, several on rails. De bron meldt dat op de brug die de kruising A12 en het spoor vormt bij Woerden 64 raketten werden afgeschoten. Eén salvo op de brug en meerdere op het spoor.	AIR37/715-718	The National Archives	Verdacht	Uit diverse bronnen inclusief de luchtfoto's, blijkt dat het viaduct van het spoor over de A12 ten oosten van Waarder en ten zuiden van Woerden is aangevallen met raketten. Omdat er niet per aanvallend toestel een (raket)kraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit. Verder geldt hiervoor hetzelfde als deelgebied 09.	Deelgebied 10
	Herfst-44	Tussen Woerden en Waarder loopt de spoorlijn Utrecht-Rotterdam/Den Haag onder een viaduct in de autoweg, nu aangeduid als de A12. Dit viaduct lag in ons praktijkgebied. In de herfst van 1944 werd ik met grote spoed deze plek ontboden. […] Een derde vrouw leefde nog. Zij was echter doorzeefd met granaatsplinters en scherven. […] Kennelijk waren ze op de terugweg geweest van een hongertocht vanuit Noordoost Nederland en waren ze op het viaduct getroffen door Engels vuur uit vliegtuigen. Geallieerde vliegtuigen schoten in die tijd op alles wat zich voortbewoog op grote verkeerswegen.	Blijham (2004) pag. 87	Literatuur			
Luchtfoto	26-02-45	Deze luchtfoto dekt het oostelijke puntje van het onderzoeksgebied bij het viaduct van de A12 en het spoor bij Woerden. De foto is van goede kwaliteit en heeft een goede schaal. Op de foto zijn kraters van raketten zichtbaar bij het viaduct. Tevens zijn er ter plaatse bomkraters te zien.	Foto 3357 Sortie 106G 4535	Zwolle			
Luchtfoto	11-04-45	Deze luchtfoto dekt het oostelijke puntje van het onderzoeksgebied bij het viaduct van de A12 en het spoor bij Woerden. De foto is van redelijke kwaliteit en heeft een goede schaal. Op de foto zijn kraters van raketten zichtbaar bij het viaduct. Tevens zijn er ter plaatse bomkraters te zien.	Foto 3040 Sortie 4/2258	Wageningen			
19750437	1975	Viaduct R.W. Utrecht-Gouda over spoorlijn Gouda-Utrecht: 1 x gevechtslading 3 inch raket, SAP 60 lbs. BG 60 lbs raket	EOD	EOD			
Schade omgeving station Bodegraven november 1944							
3557.4-032 indicatief	29/30-11-44	In den nacht van 29 op 30 November 1944, omstreeks 3.00 uur meldde de Hoofdwachtmeester der Marechaussee en Postcommandant te Bodegraven […] dat er in de omgeving van het Station te Bodegraven eenigen tijd tevoren, (omstreeks 2.00 uur des voormiddags) een bom moest zijn gevallen. Hierdoor waren van verschillende in de omgeving van het station gelegen woningen de glasruiten gesprongen en vernield. Ik rapporteur, heb onverwijld een onderzoek ingesteld, waarbij mij bleek, dat van tientallen woonhuizen, gelegen aan de Stationsweg, de Koningstraat en de Emmakade en omgeving de ruiten waren vernield. De inwoners hadden allen wel omstreeks 2.00 uur een zware ontploffing gehoord, doch niemand wist, alwaar de bom was neergekomen. Nadat de ochtend was aangebroken, constateerde ik dat in de polder "Drenen", in een stuk weiland toebehoorende aan den landbouwer W. Duindam, wonende te Zwammerdam, Oude Bodegraven 124, doch welk weiland is gelegen onder de gemeente Bodegraven, zich in de onmiddellijke omgeving van elkaar, een viertal bomtrechters bevonden, veroorzaakt door een viertal geëxplodeerde bommen. Deze bommen zijn blijkbaar gelijktijdig ontploft, daar men slechts één ontploffing heeft gehoord.	B051-501	Gemeentearchief Bodegraven	Verdacht	Uit het gemeentearchief en de luchtfoto kan worden opgemaakt dat er een kettingbom viel in de polder Dronen in Oud Bodegraven, ter hoogte van de huidige N11. Hoewel er door bewoners slechts één ontploffing werd gemeld, werden er de volgende ochtend vier bomtrechters aangetroffen in het weiland. Het is niet bekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen.	Deelgebied 11
November-44	Schademeldingsformulier. Erven H. Spronkers-de Vos, Bodegraven. Schadedatum november 1944. Een hotel, Juliana van Stolbergstraat 15, Bodegraven. Sectie C. No. 4461.	B051-432	Gemeentearchief Bodegraven				
1945	Onderschrift bij foto 97. Op deze luchtfoto uit 1945, zijn de diverse bominslagen duidelijk te zien: […], midden onder in het land van Oud Bodegraven.	Karssen (1985) pag. 112-113	Literatuur				
1945	Bommen vallen neer (97 (noot TA: fotonummer)) Behalve vliegtuigen vallen er ook bommen op en rond Bodegraven neer. De spoorlijn is nog al eens het doelwit, meestal vallen de bommen echter naast de spoorweg. […] terwijl ook in Oud Bodegraven diverse bomkraters ontstonden. (97c)	Karssen (1985) pag. 113	Literatuur				
29-11-44	29-12-44. Uit het dagboek van Wim Bos: vannacht om 2 uur is er een kettingbom met 4 bommen gevallen. Honderden ruiten zijn stuk. De bommen die in Oud Bodegraven zijn gevallen brachten enorme gaten aan in het land. Noot TA: aangenomen wordt dat de datum een typefout bevat en deze melding betrekking heeft op 29-11-44.	Karssen, C.	Getuigenverklaring				
40-45	Ergens in Oud-Boreft was een bom gevallen. Er werd verteld dat een Engelse jager door een Duitse was nagezeten maar niet genoeg snelheid kon ontwikkelen om weg te komen. Hij was te zwaar beladen en daarom gooide hij een kettingbom van drie bommen af, die kwam in een weiland in Oud-Bodegraven terecht waar hij een geweldige krater sloeg.	Molenaar (2010) pag. 171	Literatuur				
z.d.	Uit het dagboek van J. Griffioen: Op een nacht werden wij allemaal wakker door een enorme klap, zo hard als wij nog nooit gehoord hadden. De ramen klapperden enorm van de luchtdrukgolf, gelukkig waren ze met plakband verdeeld in kleine vakjes, daarom braken ze niet. Ook zagen wij een enorme lichtflits en hoorden wij het geluid van vliegtuigen. De volgende morgen hoorden wij dat er in Oud Bodegraven een kettingbom was gevallen. Wij gingen kijken en zagen een enorm gat in een weiland, ongeveer 40 meter groot en 10 meter diep. Ik nam een scherf van 40 centimeter mee, hij was aan de randen gekarteld en 1,5 centimeter dik, hij paste wel in mijn verzameling.	Karssen, C.	Getuigenverklaring				
03-07-03	Getuigenverklaring L.C. Vonk, adres tijdens de oorlog: Oud-Bodegraafseweg 15a. De heer Vonk verklaart dat er 6 percelen ten zuiden van het pand waar hij in de oorlog woonde, tussen de Oud-Bodegraafseweg en de Goudseweg, door een Engels vliegtuig vier bommen afgeworpen zijn. Deze werden afgeworpen toen het vliegtuig opgejaagd werd door een Duits vliegtuig. Volgens de heer Vonk zijn al deze bommen geëxplodeerd. […] Noot TA: zit ook luchtfoto bij waarop de bomkraters zichtbaar zijn (zie ook lufo 3052).	Aanvullende gegevens - 327133	Saricon (2003)			

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
Luchtfoto	11-04-45	De luchtfoto's dekken het gebied ter hoogte van de Oud Bodegraafseweg en het viaduct van de A12. Op de luchtfoto zijn vier bomkraters zichtbaar ten oosten van de Oud Bodegraafseweg.	Foto 3052 Sortie 4/2258	Wageningen			
Getuigenverklaring blindgangers Oude Rijn							
1e afworp: 6685-067a 2e afworp: 6685-067b	Zomer/najaar -1944	Op 24 september 2012 heeft de heer J. Vermeij contact opgenomen met de gemeente Bodegraven-Reeuwijk met de melding een aanwijs te willen doen van de ligging van een 2-tal niet ontplofte bommen uit de 2de wereldoorlog. Hieronder een verslaglegging van de aanwijs die op 9 november 2012 heeft plaats gevonden: Vanaf de verharding langs de Oude Rijn achter de woning van Buitenkerk 10 wijst de heer Vermeij op de locatie waar hij in zijn kinderjaren aan het spelen was. Dit was het bruggetje over de watergang de Vliet (Vlietbrug) nabij zijn ouderlijk woning aan de Molenkade in Bodegraven. Een bommenwerper (geen type bekend) kwam uit zuidoostelijke richting laag over, het midden van, de Oude Rijn vliegen en wierp een 2-tal bommen af die met een grote plons in het water terecht kwamen. De bommen ontplofte niet, alleen een behoorlijke golfslag was het gevolg. Naar zijn herinneringen was het de zomer/najaar 1944 en wilde de bommenwerper waarschijnlijk van z'n vracht af werpen om via de Gouwsluis, waar afweergeschut was geplaatst, terug te keren naar z'n basis.	Vermeij, J.	Getuigenverklaring	Verdacht	Uit de getuigenverklaring van de heer Vermei blijkt dat er in de Oude Rijn ter hoogte van Buitenkerk 10 twee blindgangers terecht zijn gekomen. Gezien de omschreven detals van deze verklaring wordt deze als betrouwbaar gezien. Er is geen concreet aanvullend feitenmateriaal aangetroffen dat er in de gemelde periode ter plaatse een bomaanval is uitgevoerd. De enige melding in deze omgeving is die van 28 januari 1945 (markeringsnummer 0050-055a). Echter, wordt in deze melding expliciet verwezen naar het feit dat de bommen ontploften en daardoor schade aan het ijs op de Oude Rijn veroorzaakte. Dit strookt niet met de melding van de getuige dat de aanval mogelijk in de zomer dan wel najaar van 1944 is geweest. Waarbij bovendien wordt verwezen naar de ontstane golfslag als gevolg van het neerkomen van de bommen. Hieruit blijkt dat het wel degelijk aanvallen zijn geweest. In 2012 werd gemeld dat er ter plaatse een baggerprofiel gerealiseerd zou worden van 3,74 – NAP. Hieraan voorafgaand hebben er detectie- en benaderingswerkzaamheden plaats gevonden waarbij niets aangetroffen werd. Tot deze baggerdiepte worden er geen explosieven verwacht. Mogelijk liggen deze blindgangers echter dieper in de ondergrond. Aangezien het niet eenduidig te bepalen is hoe de kades ten tijde van WOII exact vormgegeven waren, is het verdachte gebied niet tot de watergang beperkt gebleven.	Deelgebied 12
6685-075	05-07-2002	Ten behoeve van baggerwerkzaamheden zijn door T&A benaderingswerkzaamheden uitgevoerd ter plaatse van het Aarkanaal – Gouwe en Oude Rijn. In het onderzoek zijn verdachte objecten en verstoorde gebieden uit een eerder detectieonderzoek door Saricon (kenmerk 11S142-DR-001 d.d. 10-11-2011) opnieuw vastgesteld. Ter plaatse van de verdachte objecten en onderzochte verstoorde gebieden zijn geen explosieven aangetroffen. Deze gebieden zijn tot baggerdiepte vrijgegeven.	GPR06112849	Archief T&A			
	December-2012	E-mailcorrespondentie periode december 2012 tussen Sep van Sermondt (T&A Survey), Louis van Wijk (gem. Bodegraven-Reeuwijk), Luuk Frijters (DBI), Tristan Dekker (Niebeek Milieumanagement bv). Hieruit blijkt dat in dit deel van het kanaal in het midden een baggerprofiel gerealiseerd wordt tot 3,74 –NAP [Noot TA: dit is vermeld op 17 december 2012].	Diverse e-mails	Archief T&A			
Vliegtuigcrashes Bodegraven 17 mei 1943							
5457.4-030a indicatief 5457.4-030b indicatief	17-05-43	T2335. Martin B-26 B 41-17991, 322 BG/452BS USAAF. Midair collision with B-26 41-18080. Crashed near Bodegraven at 1158.	Verliesregister	Literatuur	Verdacht	Uit de bronnen kan worden opgemaakt dat twee Martin B-26 toestellen zijn neergekomen in een weiland aan de Noordzijde. Uit de verslagen wordt duidelijk dat de toestellen vanaf boomhoogte neerkwamen en dat zij een spoor van vernieling hebben achter gelaten. Uit diverse getuigenverklaringen blijkt dat de Duitsers de wrakstukken al vlak na de crash hebben geruimd. Op het land worden dus geen resten van deze twee toestellen meer verwacht. Echter, blijkt uit diezelfde getuigenissen dat de sloten nog wel vol lagen met resten en munitie. Mogelijk zijn er in deze zelfde sloten ook nog bommen aanwezig. Uit de bronnen bleek namelijk dat deze vanuit de vliegtuigen op verschillende percelen terecht waren gekomen. Eventuele in de sloot neergekomen projectielen kunnen door de Duitsers over het hoofd gezien zijn. Bij baggerwerkzaamheden die in 2014 ten noorden van de crashlocatie zijn uitgevoerd zijn 'resten vliegtuig' aangetroffen. De bijbehorende MORA is echter nog niet beschikbaar in het archief van de EOD. Mogelijk dat in de nabijheid van deze locatie nog meer resten liggen. Verder geldt hiervoor hetzelfde als voor deelgebied 04. Gezien het wijd verspreid neerkomen van de brokstukken is een ruime straal van 250 meter getrokken rond de plekken waarvan bekend is dat er brokstukken of resten van de toestellen zijn neergekomen of gevonden.	Crashlocatie: Deelgebied 15 Vondstlocatie: Deelgebied 16 Overlap deelgebied 04 en 16: Deelgebied 17
	17-05-43	In de hierdoor ontstane verwarring botsten bij Bodegraven twee Marauders op elkaar en stortten beide om 11.58 neer.	Zwanenburg (z.j.) deel 1 pag. 517	Literatuur			
	17-05-43	3 Amerikaansche lichte bommenwerpers 8 dooden, begraven te Bodegraven; 4 gewonden naar Gouda.	3.09.4-147	Provinciaal archief			
	17-05-43	In de maand Mei 1943 maakte één geallieerd vliegtuig in deze gemeente een noodlanding, terwijl twee andere (waarschijnlijk door een botsing) brandend omlaag zijn gestort. […] Landing en neerstorting hadden plaats op 17 Mei 1943, te 's middags 12 uur.	B051-501	Gemeentearchief Bodergraven			
	17-05-43	Op 17 mei 1943 stortten er in de Noordzijde polder twee Amerikaanse vliegtuigen neer. Van de twaalf toestellen die uit Engeland vertrokken waren met de opdracht de Hoogovens in IJmuiden te bombarderen, zou er maar één in Engeland terugkeren. In totaal kwamen 34 man om, waarvan 11 ten gevolge van de ramp bij Bodegraven. […] Uit het verslag dat de plaatselijke commandant van het Rode Kruis op 4 juni 1943 deed aan het hoofdbestuur in Den Haag, citeren wij het volgende: "Maandagmiddag 17 mei 1943 omstreeks 12 uur werd ons dorp opgeschrikt door 7 Amerikaanse bommenwerpers, welke rakelings over de daken ronkten met een oorverdovend lawaai. […] Met twee andere machines van dit eskader liep het helaas minder goed af, op een hoogte van nog geen vier meter kwamen deze met elkaar in botsing. De gevolgen waren funest, beide stortten brandend op een weiland even buiten ons dorp in stukken neer." […] Vanuit de duinen werden de vliegtuigen beschoten. Het toestel van de commandant van het squadron werd geraakt en volgens opdracht moest een ander diens plaats overnemen. Door een misverstand mislukte dat en boven Bodegraven kwamen twee toestellen met elkaar in botsing en stortte neer. […] De wrakstukken van de twee bommenwerpers waren vlak voorbij 't kerkhof "Vredehof" neergekomen. […] Er ontploften steeds kogels en de toegesnelde helpers vreesden dat ook de bommen zouden ontploffen. De bommen lagen in het weiland van Vroege, de vliegtuigwrakken bij Beijen en de motoren bij Van de Graaf. Men vond parachutes, rubberboten, chocola, radio's en ontelbare andere voorwerpen. […] Onderschrift bij foto 95: De Duitsers maakten deze foto van een neergestorte jager die na het bombarderen van de spoorlijn werd neergeschoten. Noot TA: de boerderij van Cor Beijen bevond zich aan de huidige Noordzijde 108.	Karssen (1985) pag. 109-110 Beijen	Literatuur Internet			
	17-05-43	Op 17 mei 1943 trachten drie Canadese vliegtuigen een noodlanding te maken. Een van de vliegtuigen zou schade hebben gehad en kon niet verder vliegen. Het tweede toestel zou tevens landen en enkel en alleen om de bemanning van het eerste toestel op te nemen en weer verder te vliegen, doch dit mislukte, doordat beide toestellen met elkaar in botsing kwamen en van een hoogte van slechts 4 meter neerstortten en in brand vlogen in een weiland aan de Noordzijde. Het derde toestel kwam bij de watertoren in de Meye terecht en was onbeschadigd. […] Bij het ongeluk zijn acht Canadesen omgekomen. Zij zijn begraven op de algemene begraafplaats Vredehof, doch hun stoffelijke resten zijn na de oorlog naar Canada overgebracht. De overige bemanningsleden nl. vier Canadezen waren zwaar gewond, doch deze zijn allen weer geheel hersteld. De politie heeft wapens uit deze vliegtuigen verzameld en naar het politiebureau in de Prins Hendrikstraat gebracht.	Molenaar (2010) pag. 46-47 Vonk	Literatuur			

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
	17-05-43	Een heel andere rampspoed gebeurde op 17 Mei 1943 rond 12.00 uur. Iets voorbij het Rode Dorp, rond de boerderij van boer Vroege waren twee geallieerde Martinbommenwerpers neergestort, de zwarte rook was overal te zien. […] Er zijn acht bemanningsleden omgekomen, allen Amerikanen. Achter de vijver bij de dorpskerk stond een grote boerderij, die bewoond werd door de familie Tuls. Een groot stuk van het rieten dak was weggeslagen. Een van de bommenwerpers zou zo laag hebben gevlogen dat hij het dak had geraakt. Het stortte 2 à 3 km verder neer. Op Google Earth is de juiste plaats van neerstorten nog te zien aan de oneffenheid van het weiland. Pas veel later zijn ook wij via de Kaai, een bossig pad door de weilanden ten noorden van Bodegraven, op zoek gegaan naar brokstukken, maar alles was grondig verwijderd. Een enkel stukje kunststof glas van een cockpitdak visten wij uit de sloten en verder hoorden wij niet veel meer over deze gebeurtenis.	Molenaar (2010) pag. 148-149	Literatuur			
	17-05-43	Kijkend richting Vredehof, waar het geluid vandaan komt, zie ik, tot mijn verbazing, drie kennelijk Amerikaanse vliegtuigen over de toppen van de bomen rond het kerkhof scheren. Zij raken inderdaad de toppen, want ik zie de takken eraf vliegen. Zij duiken na de bomen tot praktisch op het land van Veldhuizen, (voorheen van Ome Piet) een meter boven de maaimachine waarop Wim van Velzen zit, die de paarden in de bedwang kan houden, dan ook prompt op hol slaan. Dit alles op een kilometer voor me in het land. Dit alles ook in één oogopslag, want nog geen tel later zie ik op het land van Cor Beyen ernaast één grote vuur- en rookzuil. Daar bovenuit stijgt een vliegtuig op en verdwijnt uit het zicht. Hieruit concludeer ik onmiddellijk, dat de andere twee dus moeten zijn neergestort. Het is één grote vuurzee. […] Als ik de wetering nader moet ik al midden door de eerste brokstukken heen rijden. Ik zie al duidelijk iets dat op een autoportier lijkt. Is dat zover weggeslingerd dat het helemaal aan deze kant van de wetering is terecht gekomen? Onbegrijpelijk, maar ik moet verder. Een tweehonderd meter voor de kaai kom ik te midden van de plek waar de beide vliegtuigen tegen de grond zijn geslagen, want er liggen twee brede omgewoelde strepen dwars over het land getrokken en hier ligt het werkelijk bezaaid met onherkenbare brokstukken. […] Ik loop naar de sloot die land scheit van De Vroege, omdat die daar geknield is naast kennelijk een van de bemanningsleden die ik niet goed kan waarnemen, omdat hij verwacrd in een parachute ligt. Hij kerm en schreeuw van pijn en De Vroege spreekt hem steeds toe […] Dan roept hij mij over de loot te komen en te helpen, "want er liggen er hier nog meer". Ik wil net een aanloop nemen om over de sloot te springen als er naast mij iemand kreunt en probeert overeeind te komen. (Het bewijst hoe groot de chaos was of de zenuwen, dat je nog niet eens een mens ontdekte tussen de dik verspreide brokstukken.) […] Omdat uit die brandende wrakstukken steeds munitie ontploft, vroegen wij hem of er nog bommen aan boord waren. Waarop wij geen duidelijk antwoord kregen. Hij haalde zijn schouders op en wees op zijn horloge. Wat ons deed veronderstellen dat hij tijdbommen bedoelde. […] Ik zag nu n.l. dat de staarten van beide vliegtuigen op het land van Cor Beyen afgebroken lagen. De rompen met de vleugels lagen op het land De Vroege en de motoren nog een stuk land verder, bij Louw de Graaf. […] Beide vliegtuigen waren 'Glen Martin' type 'Merauder' tweemotorige bommenwerpers. […] Wat er overal op de gekste plaatsen in overvloed verspreid lag waren boormitrailleurkogels. (wij hebben toen alles al door de moffen was weggehaald, er nog bij bosjes uit de sloten gebaggerd). Losse en nog hele stukken in de band gestoken. […] Aanvliegen van links, uit de richting van Bodegraven, lagen bij de meeste linkse sloot op het land van G. van Veldhuizen een stel bommen. Op het volgende land naar rechts, dat van Cor Beyen, raken de toestellen de kant van de sloot, de staartstukken breken af en de rest glijdt door naar het volgende stuk, over de sloot, dat van boer De Vroege. Daar boren de propellers zich in de grond en breken er enkele motoren van de vleugels af, die nog weer doorschuiven over de volgende sloot tot op het vierde stuk land, dat van Louw de Graaf. […] Het was geen gewoon geweer- en mitrailleurkogeltje […] Deze echter hadden een lengte van 20 cm en een doorsnede van 3,5 cm. […] Een paar dagen later komt Teun Andeweg, onze gemeenteveldwachter, de mooi opgepoetste en o.i. veilig gestelde munitievoorraad in beslag nemen. […] Hij, Andeweg, had de boven mitrailleur van één van de neergestorte vliegtuigen 'gepikt' en wonend bij het kerkhof, schoot hij elke avond achter het kerkhof hiermee de polder in. […] Ik ging echter de volgende dag alweer de polder in en bracht een nieuwe voorraad mee, die met de hooihark, voor zover er niet meer op het land lagen, nog met bosjes uit de sloten gevist konden worden. Ik zal het nog sterker vertellen. Als je nu, in 1988, met me meegaat de polder in, zal ik je de plek aanwijzen waar in de zijsloot van De Vroege een manshoog wiel met de band en een stuk landingsgestel diep in het veen weggezonken ligt. Ik heb het iedere dag verder weg zien zakken en toen alles al was opgeruimd, ben ik nog wezen kijken en lag het al onder de waterspiegel.	Molenaar (2010) pag. 198-201, 205-206, 208-210	Literatuur			
	17-05-43	Lt. Col. Robert M. Stillman: "[…] We bevonden ons praktisch boven de Hollandse kust nu, terwijl we ongeveer 210 mijl per uur vlogen. De Duitsers vuurden hun kanonnen af in het water voor ons. […] Juist toen we de kustlijn wilden overliegen stuitten we op vuur uit machinegeweren. Ik schat dat we op een punt 8 km ten noordoosten van Den Haag op de kust stootten. […] Ik zag nergens mitrailleurs opgesteld staan, maar ik zag wel lichtspoorgranaten komen uit drie zandbulten. Dus liet ik bommen vallen op de plaats waar de granaten vandaan kwamen.	Molenaar (2010) pag. 214-216	Literatuur			
	20-05-43	De bommen die in het weiland van Veldhuizen tussen de wrakstukken lagen zijn enkele dagen na de ramp door een speciale Duitse mijnenopruimingsdienst tot ontploffing gebracht. De restanten van de twee 'Glenn-Martin Merauder B26 bommenwerpers, die hier zo rampzalig aan hun einde waren gekomen, werden enkele weken later door een speciale opruimingsdienst met zwaar materieel en speciaal aangelegde bruggen uit het weiland verwijderd en op treinwagons geladen.	Molenaar (2010) pag. 218				

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
5457.4-030c	40-45	[…] Bij luchtgevechten en door motorstoringen zijn er ook aan aantal vliegtuigen verongelukt en in onze polders terechtgekomen. […] Al gauw hoorden wij mensen roepen dat er vliegtuigen waren neergestort in een weiland achter de Noordzijde. […] Het waren geallieerde vliegtuigen die neer waren gestort, wat een ramp, wij hadden meelijden met de piloten. […] Het was gevaarlijk in verband met bommen die nog niet ontploft waren, wij hoorden steeds munitie ontploffen.	Karssen (2013) pag. 191	Literatuur			
	17-05-43	Proces-verbaal betreffende het neerkomen van twee Amerikaansche legervliegtuigen op 17 Mei 1943 op een terrein gelegen aan het Noordzijde achter No. 112 te Bodegraven. […] constateerde ik, dat op het aangegeven terrein gelegen aan het Noordzijde achter perceel No. 112 te Bodegraven twee Amerikaansche vliegtuigen op een kleine afstand naast elkaar waren neergestort, tengevolge waarvan beide totaal vernield werden. Eveneens lagen op het terrein naar schatting vier niet ontplofte brisantbommen van de vliegtuigen afkomstig.	B051-590	Gemeentearchief Bodegraven			
	17-05-43	Op de aangegeven plaats, gelegen achter perceel no. 112 aan de Noordzijde aangekomen zijnde, constateerde ik dat twee Amerikaansche legervliegtuigen, op een kleine afstand naast elkander de grond hadden geraakt en alhoewel toen reeds gedeeltelijk vernield zijnde, hetwelk blijkt uit het toen reeds verspreid liggen van verschillende brokstukken, zijn de vliegtuigen verder dwars over een paar stukken weiland gereden of gesleurd, zoodat beiden totaal vernield waren, terwijl de motoren en andere onderdelen langs de geheele over den grond gemaakte baan lagen. […]	B051-590	Gemeentearchief Bodegraven			
	03-07-03	Getuigenverklaring Dhr. W. van Doorn en zijn zus mevr. Van Doorn. Adres tijdens oorlog: Zuidzijde 53. Dhr en mevr. van Doorn weten zich nog goed te herinneren dat aan de noordzijde van de Rijn een vliegtuig is neergestort. Van het onderzoeksgebied zelf weten ze dat er gedurende de gehele oorlog geen bommen zijn gevallen. De stelligheid waarmee dit verteld wordt laat verder geen ruimte voor twijfel. De heer en mevrouw van Doorn hebben gedurende de gehele oorlog nabij het onderzoeksgebied gewoond. Noot TA: refereert naar het onderzoeksgebied van het rapport van Saricon	Aanvullende gegevens - 327133	Saricon (2003)			
	2014	In 2014 is er nog munitie opgebaggerd in de sloten op deze plek. [Noot TA: in de omgeving van de crashlocaties van de twee toestellen]. Bij navraag bij boer Van Veldhuizen op wiens land de baggerwerkzaamheden hebben plaatsgevonden werd een kaart verschaft met daarop de locatie aangegeven van de melding "resten vliegtuig".	Karssen (2016) J. van Veldhuizen	Literatuur Getuigenverklaring			
	18-11-17	Getuigenverklaring van de heer J. Griffioen. Op de kaart is aangegeven dat ten noorden van percelen Noordzijde 108 en 111 de vliegtuigen en zijn neergekomen en waar de grote wrakstukken lagen. Zijn observatiepunt was ten westen van de Vliet. Waarschijnlijk zijn de vliegtuigen iets noordelijker neergekomen dan aangegeven op het kaartje, dit volgens Griffioen zelf. De Duitsers hebben in 2 dagen alles bovengronds opgeruimd. Het gebied bleef verboden voor ons jongens. Er is niet gegraven. De gaten zijn gewoon dicht geschoven met een bulldozer.	J. Griffioen	Getuigenverklaring			
Getuigenverklaring blindganger najaar 1944							
6685-065	Najaar-1944	Getuigen verklaring Dhr. W. van Doorn en zijn zus mevr. Van Doorn. Adres tijdens de oorlog: Zuidzijde 53. Dhr. Van Doorn weet zich nog goed te herinneren dat ongeveer 5 a 6 percelen ten oosten van het gemaal van de Zuidzijderpolder, nabij en in de spoordijk, inslagopeningen van bommen te zien waren. Er is ter plaatse nooit een bom ontploft. Het juiste aantal weet hij niet meer maar het waren er meerdere. Volgens hem is er met deze blindgangers verder nooit iets gebeurd. Ook deze bommen zouden eind 1944 gevallen zijn. Mevr. van Doorn is van deze blindgangers niet op de hoogte.	Aanvullende gegevens - 327133	Saricon (2003)	Verdacht	Uit de getuigenverklaring van de heer Van Doorn blijkt dat er in de spoordijk ten zuidwesten van de Wierickeschans blindgangers zijn ingedrongen. Zijn getuigenis wordt betrouwbaar genoeg geacht om aan te nemen dat er ter plaatse blindgangers aanwezig kunnen zijn. Echter is zijn locatieaanduiging niet geheel exact en daarom is afgebakend rond het spoor ter hoogte van het 5e en 6e perceel ten oosten van het gemaal. Het is onbekend hoeveel toestellen betrokken waren bij de aanval en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon te achterhalen is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 18
Getuigenverklaring blindgangers viaduct A12							
6685-066	Najaar-1944	Getuigen verklaring Dhr. W. van Doorn en zijn zus mevr. Van Doorn. Adres tijdens de oorlog: Zuidzijde 53. Dhr. En mevr. van Doorn hebben gedurende de gehele oorlog aan de Zuidzijde gewoond. Dhr. Van Doorn weet zich goed te herinneren dat bij het viaduct over de A-12, aan de Reeuwijkse kant, een grote hoeveelheid blindgangers terecht zijn gekomen. Van alle afgeworpen bommen is er niet één ontploft. Hij is een aantal keren ter plaatse geweest en heeft de inslagopeningen diverse keren gezien. De bommen zijn in het najaar van 1944 afgeworpen. Dit verhaal is door zijn zuster bevestigd. Hij is van mening dat deze bommen "wel opgeruimd zullen zijn", maar heeft verder geen aanwijzingen of kennis dat dit ook daadwerkelijk is gebeurd.	Aanvullende gegevens - 327133	Saricon (2003)	Verdacht	Naast de getuigenverklaring van de heer Van Doorn, dat er in het najaar van 1944 bommen zijn ingeslagen nabij het viaduct blijkt dat het viaduct in maart 1945 ook het doelwit is geweest van een bomaanval (markeringsnummer 6685-038). Op de luchtfoto 3052 en 3062 van 11 april 1945 zijn ter plaatse dan ook diverse kraters en beschadigingen zichtbaar bij en aan het viaduct. Hoewel de exacte locatie van de door Van Doorn gemelde blindgangers niet eenduidig te bepalen is, wordt aangenomen dat ook deze aanval het viaduct als doelwit had. Het is onbekend hoeveel toestellen betrokken waren bij de aanval en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon te achterhalen is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	Deelgebied 19
Bombardement A12 bij Abessinië 30 maart 1945							
6685-038	30-03-45	Op 30 Maart j.l. werden op de Rijksweg no. 12, ter hoogte van het viaduct naar het z.g.n. Abessinië, uit enkele vliegtuigen een aantal bommen geworpen. Het viaduct werd eenigszins beschadigd doch de weg was volkomen voor voertuigen onbegaanbaar. Ook hier hadden geen persoonlijke ongelukken plaats.	B051-493	Gemeentearchief Bodegraven	Verdacht	Naast deze melding uit het gemeentearchief dat het viaduct in maart 1945 getroffen is geweest van een bomaanval, blijkt uit de getuigenverklaring van de heer Van Doorn, dat er in het najaar van 1944 ook bommen zijn ingeslagen nabij het viaduct	Deelgebied 19

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
			R093-13-1	Archief Gerard Maatje		(markeringsnummer 6685-066).	
Luchtfoto	11-04-45	De luchtfoto's dekken het gebied ter hoogte van het viaduct van de A12. Op de foto's zijn kraters zichtbaar op en nabij het viaduct.	Foto 3052, 3062 Sortie 4/2258	Wageningen		Het is onbekend hoeveel toestellen betrokken waren bij de aanval en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon te achterhalen is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op doelwit.	
Getuigenverklaring blindganger Nieuwdorperweg							
6685-068	Eind-1944/begin-1945	Op 18 september 2014 heeft de heer G. Slappendel contact opgenomen met de gemeente Bodegraven-Reeuwijk met de melding van de mogelijke ligging van een niet ontplofte bom uit de Tweede Wereldoorlog aan de Nieuwdorperweg te Reeuwijk-Brug. Hieronder een verslaglegging van het gesprek dat twee medewerkers van de gemeente Bodegraven-Reeuwijk met de heer Slappendel hebben gehad op 29 september 2014: De heer G. Slappendel is geboren in 1936 en woonde toen aan de Nieuwdorperweg E19 naast het hotel/café bij de kruising met de Raadhuisweg te Reeuwijk-Brug. Hij liep op de schooldagen via de Nieuwdorperweg naar de school in Reeuwijk-Dorp en via dezelfde route terug. Eind 1944, begin 1945 reden er door de oorlogssituatie geen auto's meer op die bestrate weg maar soms een paard en wagen. In die tijd bestond de A12 nog uit één dijklichaam en was alleen de nu oostelijke tunnel onder de A12 bij de Nieuwdorperweg aanwezig. Op een morgen eind 1944 of begin 1945 was er, om 08:15 uur op weg naar school, achter de tunnel, direct na de betonrand met hekwerk een groot gat in het wegdek geslagen. Zie bijlage voor de locatie. Het gat stond vol water en er was aan de linkerzijde nog een smal strookje over om uit de tunnel weer op de Nieuwdorperweg te komen. Het gat moet in de nachtelijke uren zijn ontstaan. Er waren geen sporen van een explosie zoals verspreid veen in de omgeving of op de tunnelwanden. Wel was het wegdek van gebakken stenen ter plaatse weggeslagen. Verkeer kon deze plek niet passeren. De heer Slappendel is niet bekend met mogelijk andere inslagen in de nabijheid van de locatie. De Nieuwdorperweg had aan beide zijden water en er was nagenoeg geen verkeer op de weg. De heer Slappendel heeft geen herinneringen aan de waarnemingen op de terugweg anders dan dat de weg weer hersteld was. Het herstelwerk aan de bestrating is vermoedelijk dezelfde dag uitgevoerd. De heer Slappendel maakte de wandeling samen met een schoolvriend, A. (Arie) de Ruiter die een jaar jonger was en een klas lager, in de tweede klas, zat. Zij waren de laatste twee leerlingen die in Reeuwijk-Dorp naar school gingen. De heer De Ruiter is nog in leven en woont nu in Bodegraven. Na de eerste melding van de heer Slappendel op 18 september 2014 is door de gemeente contact gezocht met de heer De Ruiter. De heer de Ruiter kon zich niets herinneren van het gemelde voorval. Verder zijn er bij de heer Slappendel geen andere getuigen bekend. De bewoners in de omgeving zijn overleden of vertrokken volgens de heer Slappendel. Navraag bij de heer Slappendel op 16 oktober 2014: De heer Slappendel heeft geen melding gedaan van de mogelijke ligging van een explosief ten tijde van de aanleg van de tweede baan van de rijksweg A12.	Slappendel, G.	Getuigenverklaring	Verdacht	Uit de getuigenverklaring van de heer Slappendel blijkt dat er bij de kruising van de A12 met de Nieuwdorperweg te Reeuwijk een groot gat was ontstaan. Mogelijk betrof dit gat een bomkrater. Hierbij zijn enkele kanttekeningen te plaatsen zoals het gebrek aan verspreide grond. Wel wordt er melding gemaakt van weggeslagen klinkers. Indien hier inderdaad een bom is ingeslagen, is het niet uit te sluiten dat ter plaatse of in de omgeving blindgangers in de ondergrond aanwezig kunnen zijn. Het is onbekend hoeveel toestellen betrokken waren bij de aanval en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon te achterhalen is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op getroffen gebied.	Deelgebied 20
Luchtfoto's 16 augustus 1943 en 26 februari 1945							
Luchtfoto	16-08-43	Deze luchtfoto dekt het noordoostelijke deel van het onderzoeksgebied tussen Bodegraven en De Meije. De foto is van goede kwaliteit en heeft een goede schaal. De foto is geraadpleegd vanwege afgeworpen bommen door een neergekomen vliegtuig op 17 mei 1943. Op de foto zijn in de Noordzijder polder ten noorden van buurtschap Noordzijde drie kraters zichtbaar. Deze worden duidelijker zichtbaar door de vergelijking met latere luchtfoto's. Vermoedelijk zijn deze kraters afkomstig van het vliegtuig dat bij De Meije een noodlanding maakte. Op de foto zijn eveneens twee vlekken zichtbaar ten zuiden van de Hazekade die doen denken aan kraters. De zuidelijkste ligt iets ten noorden van een van de slootjes en er lijkt spreiding omheen te liggen. De noordelijkste krater tikt het daarnaastgelegen slootje aan, waardoor wordt aangenomen dat de donkere kleur van dit exemplaar veroorzaakt wordt door in de krater gelopen water.	Foto 4104 Sortie D/999	Kadaster WOII	Verdacht	<u>Bommen Noordzijder polder:</u> zie de analyse bij markeringsnummer 6685-008. <u>Bommen Hazekade:</u> op de luchtfoto zijn twee bomkraters zichtbaar ten zuiden van de Hazekade. Er zijn geen aanvullende bronnen, zoals stukken uit het gemeentearchief, die meer informatie geven betreffende de ter plaatse neergekomen bommen. Het is onbekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. Omdat er niet per aanvallend toestel een bomkraterpatroon is, kan niet afgebakend worden op kraterpatroon en is afgebakend op getroffen gebied.	Deelgebied 21
Luchtfoto	26-02-45	Deze luchtfoto dekt het noordoostelijke deel van het onderzoeksgebied tussen Bodegraven en De Meije De twee kraters ten zuiden van de Hazekade zoals zichtbaar op 4104 zijn nog steeds goed zichtbaar op deze foto. De zuidelijkste krater staat hier nu ook vol met water.	Foto 3251 Sortie 106G/4535	Zwolle			
Luchtfoto van 11 april 1945							
Luchtfoto	11-04-45	Deze luchtfoto's dekken het onderzoeksgebied ter hoogte van de A12, nabij Bodegraven en Reeuwijk-Brug. De foto's zijn van redelijk goede kwaliteit en hebben een goede schaal. De foto's zijn geraadpleegd wegens vlakdekkende luchtfotoanalyse van eind WOII. Op foto 3060, 3066 en 3068 zijn geen eenduidige sporen van oorlogshandelingen zichtbaar binnen het onderzoeksgebied. Op foto 3062 zijn kraters zichtbaar op en nabij het viaduct van de A12. Op foto 3064 zijn twee kraters zichtbaar ten oosten van het viaduct in de A12 naast de Reeuwijkse plassen.	Foto 3060, 3062, 3064, 3066, 3068 Sortie 4/2258	Wageningen	Verdacht	<u>Viaduct Reeuwijk:</u> op de luchtfoto zijn twee kraters zichtbaar. Mogelijk zijn in de omgeving ook blindgangers in de ondergrond terechtgekomen. Het is niet van alle aanvallen bekend hoeveel toestellen bij die aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen. <u>Viaduct Bodegraven:</u> zie de toelichting bij markeringsnummers 6685-	Viaduct Reeuwijk: Deelgebied 22

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
						038 en -066.	
Explosievenvondst Warmoeskade/J.C. Hoogendoornlaan							
Warmoeskade/J.C. Hoogendoornlaan: 6685-035 Kloostertuin: 0050-009	20-10-83 08-11-83	Naar aanleiding van het opruimen van de bom in de voormalige kloostertuin aan de Overtocht zijn nog twee meldingen ingekomen van plaatsen waar vermoedelijk onontplofte explosieven aanwezig zijn, terwijl op de kadastrale kaart eveneens een plaats is aangegeven waar onontplofte bommen aanwezig zijn. Op bijgaande situatietekening zijn de drie lokaties aanggeven. Locatie 1. De eventueel aldaar aanwezige bommen staan aangegeven op de kadastrale kaart. Het betreft een locatie gelegen tussen Warmoeskade en Hoogendoornlaan in een weidegebied. Gezien de ligging en de afstand tot de bebouwing is direkte opruiming mogelijk niet noodzakelijk. […] Locatie 1 en 3 zijn gelegen op particulier eigendom, terwijl locatie 2 is gelegen op grond van de Nederlandse Spoorwegen.	B099-499 B099-504	Gemeentearchief Bodegraven	Verdacht	Uit de verschillende bronnen blijkt dat er op een perceel tussen de J.C. Hoogendoornlaan en Warmoeskade mogelijk nog drie bommen in de bodem zitten. Deze zijn kadastraal ingetekend. Er wordt op 25 juli 1984 gemeld dat vanwege de locatie directe opruiming niet noodzakelijk is. Uit de beschikbare bronnen blijkt niet of er na deze datum verdere (opsporings)acties zijn geweest. Het is niet bekend hoeveel toestellen bij de aanval betrokken waren en wat hun bommenlading was. Voor de afbakeningen en gewichten van de afwerpmunitie is dat als uitgangspunt genomen.	Deelgebied 23
19833888	1983	VZA ingetrokken: "Alle voorgaande nummers worden samengetrokken onder ZA Bodegraven 853647".	EOD	EOD			
19853647 Locatie 1	1985	Naar aanleiding van het opruimen van de bom in de voormalige kloostertuin aan de Overtocht zijn nog twee meldingen ingekomen van plaatsen waar vermoedelijk onontplofte explosieven aanwezig zijn, terwijl op de kadastrale kaart eveneens een plaats is aangegeven waar onontplofte bommen aanwezig zijn. Op bijgaande situatietekening zijn de drie lokaties aanggeven. Locatie 1. De eventueel aldaar aanwezige bommen staan aangegeven op de kadastrale kaart. Het betreft een locatie gelegen tussen Warmoeskade en Hoogendoornlaan in een weidegebied. Gezien de ligging en de afstand tot de bebouwing is direkte opruiming mogelijk niet noodzakelijk. […] Locatie 1 en 3 zijn gelegen op particulier eigendom, terwijl locatie 2 is gelegen op grond van de Nederlandse Spoorwegen. Vermoedelijk explosief: 3 bommen. Geen spoed	EOD	EOD			
	25-07-84	Dit onderzoek, omvattend verkenning en opsporing, ware te richten op locatie 2 (kruising spoorlijn Woerden-Alphen a/d Rijn en Rijksweg 11), E.O.D. nr. 83.3889 en locatie 3 (talud Rijksweg 11 nabij Oud Bodegraafseweg) E.O.D. nr. 83.3890. Voor wat betreft locatie 1 (nabij J.C. Hoogendoornlaan/Warmoeskade) E.O.D. nr. 83.3888, achten wij thans geen direct onderzoek noodzakelijk.	B099-504	Gemeentearchief Bodegraven			
Neergekomen Lancaster Sluipwijk 11/12 juni 1943							
Crashlocatie luchtfoto: 6685-017c CRASH markering A: 6685-017a CRASH markering B: 6685-017b	12-06-43	T2431. AVRO Lancaster I W4960, 460 Sqdn RAF. Crashed at Sluipwijk (Municipality Reeuwijk) at 0205.	Verliesregister	Literatuur	Verdacht	Uit de bronnen kan worden opgemaakt dat een Lancaster die op de terugweg was van een aanval op Düsseldorf is neergekomen bij Sluipwijk. Hierdoor kan worden aangenomen dat er geen afwerpmunitie meer aan boord aanwezig was ten tijde van de crash. In 1943 zijn door de Duitsers de grootste wrakresten reeds verwijderd en in de periode 1997-2001 heeft stichting CRASH ook zoekacties uitgevoerd waarbij kleinere wrakresten en wat munitie werd geruimd. Echter is toen niet alles grondig onderzocht aangezien daar een grotere aanpak voor nodig zou zijn. Het feit dat het een natuurgebied betreft zou voor deze werkzaamheden mogelijk als beperkende factor kunnen gelden. Op de door T&A bekeken luchtfoto is de crashlocatie van het toestel zichtbaar ten noorden van de plas en net ten westen van de Kerfwetering (markeringsnummer 6685-017c). De door Stichting CRASH op de kaart aangegeven locatie met markering B (markeringsnummer 6685-017b) komt overeen met de crashlocatie zoals op de bekeken luchtfoto. Op deze zelfde kaart is ten westen van de crashlocatie met markering A (makeringsnummer 6685-017a) het terrein aangegeven waarvan men destijds aan CRASH had gemeld dat het de crashlocatie zou betreffen en waarvan CRASH stelt dat daar een groot deel van het wrak is neergekomen. De straal waarmee het verdachte gebied is afgebakend, is gebaseerd op het feit dat het toestel in de lucht explodeerde en er aanwijzingen zijn dat er binnen 200 meter afstand van de crashocatie nog wrakresten en losse onderdelen aanwezig kunnen zijn. Deze straal is getrokken om de crashlocatie zoals deze van de luchtfoto te identificeren is.	Deelgebied 24
	12-06-43	11.50 uur. F.J.W. Smit meldt vliegtuig passeert hoog de gemeente. 12.00 uur S. Slappendel meldt vliegtuigen vliegen de gemeente over van West naar Oost. 1.50 uur veel vliegtuigen vliegen over de gemeente van Oost naar West. 2.00 uur F. Smit meldt vliegtuig stort omlaag en vliegt in brand richting Gravenkoop. W.G. N. Overdam.	Maatje (2004) pag. 48 R096-13-2 R096-13-4 R107-1	Literatuur Archief Gerard Maatje Archief Gerard Maatje Gemeentearchief Reeuwijk			
	12-06-43	In de nacht van 11 op 12 juni 1943, om iets over 2.00, meldde F. Smit van de Luchtwachtdienst dat hij vanuit zijn post op het dak van het gemeentehuis in de richting van Gravekoop een vliegtuig brandend had zien neerstorten. De bewoners van de Gravekoopsedijk en Lecksdijk werden uit hun slaap opgeschrikt door een laagvliegend groot vliegtuig dat kennelijk in moeilijkheden verkeerde. De AVRO Lancaster Mk 1 met het registratienummer AR-R/W4960, een viermotorige bommenwerper van de Royal Australian Air Force was op de terugweg naar de thuisbasis Binbrook, Engeland na een bombardementsvlucht boven Düsseldorf. Zeer waarschijnlijk is het toestel door een Duitse nachtjager geraakt waarbij het in brand raakte. De bemanning probeerde waarschijnlijk een noodlanding te maken nadat het een motor had verloren (terechtgekomen in het land achter de boerderij van Piet van den Heuvel). Het toestel, dat in de lucht is geëxplodeerd, kwam in stukken neer op het land van Piet Rijlaarsdam en Adriaan van Dam, tussen de Kerfwetering en de Lecksdijk en ongeveer halverwege de Gravekoopsedijk en de toegangsweg tot de hoeve waar nu G. ter Borg woont. […] Op de werf van boer van Spengen (Gravekoopsdijk 1) werd het lichaam van boorschutter P.J. Hogan gevonden. Toevoeging vanuit archief: Een honderd meter vanuit de Kerfwetering richting Lecksdijk en ongeveer halverwege de Gravenkoopsedijk en de toegangsweg tot de hoeve, waar nu G.	Maatje (2004) pag. 50-51 R096-13-4 R096-14-11	Literatuur Archief Gerard Maatje Archief Gerard Maatje			

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		Ter Borg woont. Noot TA: uit de telefoongids blijkt dat G. ter Borg op de Lecksdijk 22 woont.					
	12-06-43	Lancaster I (W4960) door jager neergeschoten en bij Sluipwijk neergekomen.	texlaweb	Internet			
	12-06-43	In de nacht van 11 op 12 juli 1943 stortte een Australische Lancaster bommenwerper brandend neer in de polder van Gravekoop. Zeer waarschijnlijk was het toestel geraakt door een Duitse nachtjager. Het toestel kwam in stukken terecht op het land van Piet Rijlaarsdam en Adriaan van Dam. Het levenloze lichaam van boordschut P.J. Hogan werd gevonden op het erf van boer van Spengen.	Karssen (2013) pag. 191-192	Literatuur			
	12-06-43	Ook bij Sluipwijk moeten de Rode Kruis mensen doden uit een vliegtuigwrak halen. Daar vallen 8 doden als een viermotorige bommenwerper neerstort. Van Waveren die bij bijna alle ongevallen aanwezig was, ziet ook bij Zegveld een vliegtuig neerschieting. Per boot worden deze doden later geborgen en in Bodegraven begraven.	Karssen (1985) pag. 113	Literatuur			
	12-06-43	Halverwege de Gravekoopse en ook de Nieuwenbroekse Dijk kruist de weg een breed water. Het betreft hier de Kerfwetering. Mogelijk is de naam afgeleid van 'kerf' (insnijding) en watering. De polder Gravekoop is ongeveer in 1300 ontgonnen en kende al na 40 jaar later wateroverlast door inklinking en oxidatie van het veen.	Struinen en Vorsen	Internet			
	12-06-43	Hr. W. Serre was aan het vissen met een vriend bij Stolwijkersluis. […] Zij zagen het toestel in de lucht, maar zagen dat het toestel hoogte verloor, maar of een motor brandde, kan Dhr. W. Serre niet met zekerheid zeggen. Het toestel ging richting Schoonhoven. […] Maar Dhr. W. Serre weet wel zeker dat het toestel beschadigd moest zijn door het Flak van Gouda. Het toestel moet neergestort zijn op het terrein van Hr. A. van Dam aan de Lecksdijk.	R096-14-11	Archief Gerard Maatje			
	12-06-43	Midden in de nacht werd ik wakker van een enorme herrie en harde knallen. Opeens werd het zo licht dat het wel dag leek. Ik vloog naar het venster op zolder en zag een brandend vliegtuig in glijvlucht naar beneden gaan. Met een ongelooflijke klap stortte het neer in de polder, net buiten de plassen. Het was een enorme steekvlam en daarna hoorde je niets meer. Gek genoeg gingen de Duitsers er niet meteen op af.	'Het lijkt gisteren'	Algemeen Dagblad			
	15-10-45	Bij brief van 15 oktober 1945 werd gerapporteerd aan door de wnd. Burgemeester van Reeuwijk dat: "een geallieerde bommenwerper en een jachtvliegtuig in deze gemeente een noodlanding hadden gemaakt." De bommenwerper is neergestort op 12 juni 1943 om 2.05 uur v.m. en een jachtvliegtuig is neergekomen op 5 september 1944 te ongeveer 4 uur n.m. bij de Reewal, achter de woning van de veehouder L.J. Bunnik. De piloot van het jachtvliegtuig is ontsnapt.	R096-14-11	Archief Gerard Maatje			
	z.d.	Het blijkt nu, dat na ingesteld onderzoek en navraag bij diverse personen is gebleken: De Engelse bommenwerper werd op de thuisreis aangeschoten, maakte een noodlanding nabij de Lecksdijk en vloog in brand, op een terrein, in eigendom toebehorende aan de heer A. van Dam. […] De leden van het Rode Kruis afd. Bodegraven hebben de bergingswerkzaamheden verricht.	R096-14-11	Archief Gerard Maatje			
	12-06-43	11/12 June 1943 DUSSELDORF Hour 21.47 Bombs 1x4000lb 12 S.B.C's 783 Aircraft attacked the target. This raid was carried out with much accuracy. Much of Dusseldorf was destroyed. 1,292 people were killed and 140.000 were bombed out. 38 aircraft failed to return. The crew of W4960 were shot down at 02.05 hours over Reeuwijk/Sluipwijk Holland on the return trip, all seven of the crew were killed.	W4960	Internet			
	12-06-43	Eyewitness report of mr. Piet van de Heuvel: Close to that place, there was a lot of water on the road whilst the other parts of the road were dry. Later on we found out that a motor from the plane had hit a nearby ditch. […]The next day we heard that the plane itself, also with the bodies of about 7 other persons, had been found about 500 metres further on in the fields. All of them were killed immediately during the crash, nobody was found wounded or alive. […] Most of the remaining parts of the plane were, soon afterwards, taken away from the site of the crash, by a local scrap and iron company. But we think that some very heavy parts e.g. an engine, are still present, deep in the mud. At least some of the guns of the plane plus thousands of bullets were found near the plane by some farmers and all that was handed over to the Dutch resistance. This is all we remember of that crash. We are still grateful for the sacrifice, that they and so many others made during the war. They paid the highest price for our freedom and we will remember that forever. Eyewitness report of mr. Arie van Eijk: We also found some parts of the plane, two airguns, a big wheel, and a petrol tank, all close to the road in one of the grass fields of my father. Also two engines had come down, they were separated from the plane and created a very deep hole in the soft soil of the grassland. One of these engines was later on removed from the burst in the field, but the other engine is definitely still resting somewhere under the surface of the field. Finally a small suitcase was detected behind the farm of mr. van Spengen. One air machine-gun was handed over to the Dutch resistance, the other one exploded(!) when some boys (my brother Leendert, Jaap van den Heuvel and I) took it along and experimented a bit with it, we were using some fire, while we were playing with a bit of the gun powder and some of the bullets, that we had found close to these airguns. The plane itself crashed close to the lake, there was more or less a straight line from the	W4960	Internet			

Inventarisatie bronnenmateriaal					Analyse bronnenmateriaal		
Markering	**Datum**	**Gebeurtenis/locatie**	**Bronverwijzing**	**Archief**	**Conclusie**	**Motivatie conclusie**	**Deelgebied**
		place where the parachute came down, along the loose parts and the body of mr. Hogan to the spot where the plane finally crashed. The plane came down on the land, owned by a mr. Piet Rijlaarsdam.					
	10-01-2001	In December 1997 we started first investigations of the site, 500 x 500 mtr in order to find heavy parts which disappeared in the ground. In 1943 the wreckage was recovered by the German Recovery unit from Utrecht, the so-called Zerlegebetrieb; identified, stipped and send to Germany by rail. […] In 1998 we traced a site which hold several large piece of metal and we found fragments of aircraft/aluminium. This place measures 11 x 8 meter and is divided by a small 4 meter wide stream. On both banks we found prove (sic) of front section of the plane. We believe cockpit/navigator section; an cockpit instrument/clock, some 0.303 ammunition, and a navigators instrument; a compasses (sic). On the other bank we hit the smell of fuel and oil, tubes and pipes which could lead to an engine. In the stream itself we detected small fragments but important enough to drain it when a small operation will take place, now planned in August. - Crash Research in Aviation Society Holland	R096-14-11	Archief Gerard Maatje			
	2001	In de jaren 2001 en hierop volgende zijn er door CRASH diverse onderzoeken naar en op de crashlokatie gedaan. Bij onze veldonderzoeken werden verspreid over een gebied een aantal 'verdachte' plaatsen gevonden waar metaal in de grond zat. Het gebied waarin we werken behoort toe aan Staatsbosbeheer, de Reeuwijkse plassen e.o. is een prachtig natuurgebied. Na veel overleg en afspraken konden we enkele korte onderzoeken uitvoeren om enkele wrakdelen boven de grond te halen. Het waren voornamelijk kleine stukken, maar zeer betekenisvol. De snelheidsmeter van de Lancaster en de passer van de navigator, het paneel voor het onderstel, deel van parachutegest en plaatmateriaal. Voor grotere aanpak is meer nodig en groot werkmaterieel. Dit staat nog op de planning.	E-mailcorrespondentie Jan Springintveld 18-11-2017	T&A Survey			
	2001	De Stichting CRASH heeft een kaart gestuurd met daarop aangegeven het gebied dat zij in 2001 hebben onderzocht en gedetecteerd. Kadastraal bekend, gemeente Reeuwijk, Sectie F, nummer 787. De markering B (markeringsnummer 6685-017b) op de kaart is het door ons onderzocht, gedetecteerde terrein; De markering A (markeringsnummer 6685-017a) is de lokatie waar een groot deel van het Lancasterwrak is neergekomen. Markering B is op geringe diepte onderzocht, ca. 50/80 cm, waarbij de zwaardere delen vanaf deze diepte nog niet zijn onderzocht/geborgen. Noot TA: markering B komt overeen met de crashlocatie zoals zichtbaar op luchtfoto 5216. Toevoeging door Crash: Het toestel is ontploft. Lichamen(delen) werden in de verre omgeving gevonden (noot; hingen zelfs in de telefoondraden, zo werd ons verteld) Wij hebben destijds op onze eerste informatie deze lokatie aangewezen gekregen. Na een survey van het terrein vonden we aanwijzingen en later kleine delen van de Lancaster. We hebben ons toen eerst geconcentreerd op gebied B. Dit gebied staat niet in verhouding van de grote van de bommenwerper. Ons vermoeden is dat op lokatie B ook een motor/onderdelen hiervan zich bevindingen. De wrakdelen lagen verspreid. Elders in het land (lokatie niet bekend) zou ook nog een motor liggen. Wij de Duitse bergingstroepen wel of niet hebben weggehaald/gevonden en van welke lokatie is niet bekend.	E-mailcorrespondentie Jan Springintveld 23-01-2018	T&A Survey			
Luchtfoto	20-06-43	De luchtfoto dekt het onderzoeksgebied ter hoogte van het noordelijkste deel van de Reeuwijkse plassen. Net ten westen van de Kerfwetering en ten noorden van de plas is de crashlocatie zichbaar van het toestel zichtbaar.	Foto 5216 Sortie D/0704	ACIU			

Bijlage 4a Overzichtskaart probleeminventarisatie – Volledig

Legenda

Onderzoeksgebied

Luchtfotointerpretatie

- Bomkrater
- Bomkrater derden - niet bevestigd
- Duitse bunker
- Duitse stelling
- Inslagkrater raket
- Mogelijke blindganger
- Schade aan veld
- Sporen van oorlogshandelingen
- Vliegtuigincident
- Beschadigd gebouw
- Getroffen door bombardement
- Herstelwerkzaamheden infrastructuur
- Loopgraaf
- Militair terrein
- Object vernield anders dan gebouw
- Schade aan veld
- Versperring
- Luchtfotokaders met bestandsnaam

Archiefstukken

- Blindganger
- Bominslag
- Duitse stelling
- Explosievenvondst (1940 - 1970)
- Grondgevecht
- Luchtlanding
- Object opgeblazen
- Trein rijdt op mijn
- Vliegtuigincident
- Vondst afwerp-/submunitie na WOII
- Beschadigde gebouwen
- Doel bombardement
- Doel luchtaanval
- Dumping explosieven
- Getroffen door bombardement
- Getroffen door raketten
- Militair terrein
- Object vernield
- Opsporing uitgevoerd
- Vrijgegeven gebied

EOD vondst/melding met WO-nummer

- Afwerp-/submunitie
- Afwerp-/submunitie indicatief
- Raket
- Raket indicatief
- Overige munitieartikelen

0059-004, -005: 05 & 10-03-1945 - De spoortijnen in de driehoek Gouda-Woerden-Alphen aan den Rijn worden aangevallen door vliegtuigen.

Esri Nederland & Community Maps Contributors

0 500 1000 2000 3000 4000 Meter

N

T&A Survey BV
Dynamostraat 48
Postbus 20670
1001 NR Amsterdam
Tel: 020-6651368
Fax: 020-6685486
E-mail: info@ta-survey.nl
Web: www.ta-survey.nl

Bijlage 4a. Overzichtskaart probleeminventarisatie

Project:	HO CE Gemeente Bodegraven-Reeuwijk		
Opdrachtgever:	ODMH	Projectnr.:	GP6685
Tekenaar:		Formaat:	A0
Akkoord:		Schaal:	1:17.500
		Opmaakdatum:	14-03-2018

Bijlage 4b Overzichtskaart probleeminventarisatie – Archiefstukken en Explosievenvondsten

103000 104000 105000 106000 107000 108000 109000 110000 111000 112000 113000 114000 115000 116000 117000 118000 119000 120000 121000 122000

462000 459000 458000 457000 456000 455000 454000 453000 452000 451000 450000 449000 448000 447000

0050-077 ind. 6685-075 6685-073b 6685-073a 0050-055c ind. 0050-055a ind. 0050-055b ind. 6685-067b 6685-067a 6685-016 ind. 6685-058 Ind. 6685-061 Ind. 6685-046 Ind. 6685-042 Ind. 6685-039 6685-081 0050-010 Ind. 5457.4-040 0050-072 20031069 19853647 19801971 0050-009 6685-082 Ind. 5457.4-040b 6685-076 6685-074 19970029 20111001 6685-069 5457.4-033 5457.4-035 0050-017 20031141 20031144 6685-011 indicatief 0050-008 6685-071 Ind. 20011394 5457.4-034a 5457.4-034a Ind. 19970029 19853647 5457.4-034b 19970029 6685-100 Oud-Bodegraven Bodegraven 19801970 3557.4-032 Esri Nederland & Community Maps Contributors

19971814 19892778 0050-077 ind. 6685-100 6685-075 6685-073a 0050-055c ind. 6685-075 0050-055a ind. 0050-055b ind. 6685-042 Ind. 6685-100 6685-067b 6685-067a 6685-016 ind. 6685-058 Ind. 6685-061 Ind. 6685-046 Ind. 6685-081 6685-075 19853647 19833888 6685-035 19853647 0050-072 6685-076 6685-074 19801971 20031141 20031144 6685-082 Ind. 6685-069 0050-017 6685-011 indicatief 6685-071 Ind. 5457.4-033 20011394 20011001 19853647 5457.4-034a 19970029 5457.4-034b 5457.4-034a Ind. 19970029 5457.4-034a 19801970 19970029 3557.4-032 6685-100 Bodegraven Oud-Bodegraven Broekvelden 0050-008 19801802 6685-032b Ind. 6685-100 6685-013 ind. 6685-100 Kempel 6685-014 6685-038 6685-030 6685-032a Ind. 6685-066 Ind. 6685-100 6685-100 6685-043 Ind. 6685-033 6685-031a 6685-031d 6685-031b 6685-100 6685-100 6685-015 ind. 6685-100 6685-100 6685-100 6685-007 ind. 6685-100 6685-100 6685-001 6685-100 6685-100 6685-059 Ind. 6685-100 6685-036 19803673 19861059 19810461 6685-048 6685-003 ind. 6685-078 6685-068 6685-078 6685-053 Ind. 20070157 6685-012 ind. 6685-017a 6685-017b 6685-017c 4206.3-001 ind. 6685-100 6685-100 Middelburg 20141614 Sleeuwijk 6685-080 Ind. 6685-056 Ind. 6685-006 ind. 6685-026 ind. 6685-018 ind. 6685-041 6685-044 Ind. 19743097 19760965 Gouda 0058-041 6685-024b 0034-057, 0059-019 ind. 6685-002 0059-007 ind. 6685-100 0059-011, -016, -017, -018, -021, -023; 4206.3-010; $457.4-008 6685-077a 6685-057 6685-047a 0059-023 ind. 0059-020 6685-077a 6685-047b Ind. 6685-077b 6685-037, -050 0059-013 indicatief 6685-019 ind., 0059-004, -005 Ind. 6685-023 ind. 6685-022 0059-020 0059-009, -020, 6685-047c Ind. 0059-010, -012, -014, -015, 6685-027 0059-010, -012, -014, -015, 6685-027 6685-100 Zwammerdam Zuidplas Reeuwijk Boskoop Waddinxveen Zevenhoven Nieuwerkerk a/d IJssel Gouderak Ouderkerk a/d IJssel Moordrecht Gouda Stolwijk Vlist Haastrecht Hekendorp Bergambacht Schoonhoven Lopik Oudewater Woerden Montfoort Linschoten Polsbroek Oudewater Esri Nederland & Community Maps Contributors

6685-008 ind. 6685-062 6685-049 Ind. Zegveld Kamerik Lopik Meije Kaars Lagewaard Geestdorp Ruwiel Schoonderwaarden Woerden Snel en Polsaren Meije Zuidzijde Broekvelden Middelweg Tiendweg Tiendweg Ruwiel Molenviel Parallelweg-west Parallelweg-oost Kromwijk Dremmenboek Hoenkoop Hoenkoop Bos Hoenkoop Hoenkoop Bos Noord Hoenkoop Bos Zuid Hoenkoop Bos Oost Hoenkoop Bos West

Bijlage 4c Overzichtskaart probleeminventarisatie – Luchtfoto interpretatie

104000 105000 106000 107000 108000 109000 110000 111000 112000 113000 114000 115000 116000 117000 118000 119000 120000 121000

459000 458000 457000 456000 455000 454000 453000 452000 451000 450000 449000 448000

5457.4_4039
5420.54-3317
642-3319-1945
119_05_4055
19-BS-9027-22 187
119_05_4053
6685-085
5457.4_4234
119_05_4051 Bodegraven
19-BS-9027-22 186
5457.4-4049
119_05_4047
106G_4535_3033
106G_4535_3253
106G_4535_3035
106G_4535_3251
106G_4544_3305
106G_4535_3036
106G_4544_4126
D999_5415-4104
119_05_4045
6685-085
6685-085
6685-085
119_06_3058
119_06_3056
119_06_3054
119_08_3060
106G_4535_3039
050 Leiden Woerden---119_06_3048
5420.54_3124
H_0002-0251
4_1320-4011
1645.2-4032
119_06_3046
5457.4-3044
119_06_3042
3040 Woerden
5457.4-4012
106G_4535-4041
119_08_3062
119_06_3052
119_07_4066
140_1108-4017
652-3098-1945
644-3357-1945
H_0002-0253
119_07_4068
119_08_3064
106G_4535_3259
H_0002-0256
119_08_3066
119_08_3068
106G_4535_3044
106G_4535_3261
NCAP_ACIU_106G_4783_4105
NCAP_ACIU_106G_4783_3101
D704-5216
502_07_2011 Gouda-Woerden
106G_4535_3262
645-4142-1945
4206-4002
6400-3070
106G-5435_3046
081_01_4006
4001 Woerden
081_01_4008
081_01_4004
081_01_4002
4003 Woerden
531-3258
106G-4535_3047
106G_4535_3264
106G-4535_3266
106G-4535_3048
081_02_3009
081_02_3007
081_02_3005
4_1305-4008
2065 Woerden
5457.4-3008
106G_3682-3034
5457.4-4318

Zwammerdam
Bodegraven
Woerden
Waarder
Kamerik
Zegveld
Rietveld
Schildersmarten
Meijerstad
Kromwijk
Oud-Bodegraven
Broekveldse
Zuidzijde
De Bree
Oud-Reeuwijk
Reeuwijk-Dorp
Reeuwijk-Brug
Stolwijk
Driebruggen
Langeweide
Boeigewelde
Hoogeweide
Tappersbuurt
Ouderwater
Snelrewaard
Parkhop
Diemerbrek
Lange Linschoten
Plassenweg
Bloemendaal
Plattenweg
Gouda
Oud Haastrecht
Waddinsveen
Boskoop
Vinkeveen
Middelburg
Randenburg
Snijderswijk
Vrouwenakker
Ranchenburg
Groeneveld
Bloemendaalse Boezem
Hazendonk
Ezelsveldse Boezem
Hoenkoopse Bos
Ragenbos
Tempel
Broekveldse
Oud-Reeuwijk
Reeuwijk-Brug
Stolwijk
Driebruggen
Langeweide
Boeigewelde
Hoogeweide
Tappersbuurt
Ouderwater
Snelrewaard
Parkhop
Diemerbrek
Lange Linschoten
Plassenweg
Bloemendaal
Plattenweg
Gouda
Oud Haastrecht
Waddinsveen
Boskoop
Vinkeveen
Middelburg
Randenburg
Snijderswijk
Vrouwenakker
Ranchenburg
Groeneveld
Bloemendaalse Boezem
Hazendonk
Ezelsveldse Boezem
Hoenkoopse Bos
Ragenbos
Tempel

Legenda

- Onderzoeksgebied

Luchtfotointerpretatie

- Bomkrater
- Duitse bunker
- Duitse stelling
- Inslagkrater raket
- Mogelijke blindganger
- Schade aan veld
- Sporen van oorlogshandelingen
- Vliegtuigincident
- Bomkrater derden - niet bevestigd
- Beschadigd gebouw
- Getroffen door bombardement
- Herstelwerkzaamheden infrastructuur
- Loopgraaf
- Militair terrein
- Object vernield anders dan gebouw
- Schade aan veld
- Versperring
- Luchtfotokaders met bestandsnaam

N

0 500 1000 2000 3000 4000 Meter

Esri Nederland & Community Maps Contributors

T&A Survey BV
Dynamostraat 48
Postbus 20670
1001 NS Amsterdam
Tel: 020-6651568
Fax: 020-6685486
E-mail: info@ta-survey.nl
Web: www.ta-survey.nl

Bijlage 4c. Inventarisatie luchtfoto's

Project:	HD CE Gemeente Bodegraven-Reeuwijk		
Opdrachtgever:	OOHH	Projectnr.:	GP86685
Tekenaar:	[redacted]	Formaat:	A0
Akkoord:	[redacted]	Schaal:	1:16.000
		Opmaakdatum:	14-03-2018

Bijlage 4d Overzichtskaart probleeminventarisatie – Contra-indicaties

103000 104000 105000 106000 107000 108000 109000 110000 111000 112000 113000 114000 115000 116000 117000 118000 119000 120000 121000 122000

460000 459000 458000 457000 456000 455000 454000 453000 452000 451000 450000 449000 448000 447000

6685-075
6685-073b
6685-075
6685-100
6685-075
6685-081
6685-075
6685-100
6685-076
5457.4-034b
6685-100
6685-100
6685-100
6685-100
6685-100
6685-100
6685-100
6685-100
6685-100
6685-100
6685-100
6685-100
6685-100
6685-100
6685-100
6685-100
6685-078b
6685-080 Ind.
6685-080 Ind.
6685-017a
6685-017b
6685-077a
6685-100
6685-077b
6685-077a

Bodegraven
Zwammerdam
Waddinxveen
Gouda
Woerden
Waarder
Zegveld
Meije
Kamerik
Reeuwijk
Boskoop
Harmelen
Linschoten
Oudewater
Snelrewaard
Polsbroek
Stolwijk
Driemanspolder
Papekop
Tappersbuurt
Hollandsche Rijn
Oude Rijn
Gouwe
Gouwe-Oost
Gouwe-West
Hoge Boezem
Middelwetering
Meije
Zegveld
Kamerik
Woerden
Waarder
Bodegraven
Reeuwijk
Waddinxveen
Gouda
Oudewater
Snelrewaard
Polsbroek
Papekop
Tappersbuurt
Driemanspolder
Stolwijk
Harmelen
Linschoten

Legenda

- Onderzoeksgebied

Contra-indicaties

- Opsporing uitgevoerd
- Vrijgegeven gebied
- Naoorlogse grondroerende werkzaamheden

0 500 1000 2000 3000 4000 Meter

N

Esri Nederland & Community Maps Contributors

T&A Survey BV
Dynamostraat 48
Postbus 20670
1001 NR Amsterdam
Tel: 020-6651368
Fax: 020-6685496
E-mail: info@ta-survey.nl
Web: www.ta-survey.nl

Bijlage 4d. Inventarisatie contra-indicaties

Project:	HO CE Gemeente Bodegraven-Reeuwijk		
Opdrachtgever:	OOMH	Projectnr.:	GP6685
Tekenaar:	[redacted]	Formaat:	A0
Akkoord:	[redacted]	Schaal:	1:17.500
		Opmaakdatum:	14-03-2018

Bijlage 5 Algemene evaluatie van de risico's van explosieven

Gevolgen detonatie (explosie)
Explosieven bevinden zich vanaf WOII onder slechte condities in de bodem. Bij het aantreffen van explosieven moet daarom rekening worden gehouden met een ongecontroleerde detonatie. Oorzaken van een ongecontroleerde detonatie kunnen zijn onder andere ongelukken bij handelingen aan munitie, brand en grondroerende werkzaamheden. De kans op een ongecontroleerde detonatie is klein, maar de gevolgen zijn aanzienlijk. Het is daarom noodzakelijk om na te gaan welke gebeurtenissen elkaar zouden kunnen opvolgen en met welke effecten.

Een ongecontroleerde detonatie kan leiden tot ernstig letsel en schade aan materieel en/of levende have binnen de invloedssfeer van een detonatie. Afhankelijk van de plaats van detonatie kan het schadebeeld in ernst variëren; een detonatie op het land heeft andere gevolgen dan een detonatie in (diep)water. Tijdens een detonatie komt in een zeer korte tijd een grote hoeveelheid energie vrij in de vorm van druk, schokgolf, temperatuur en eventueel scherfwerking. Tijdens het bepalen van de veiligheids- en beschermende maatregelen moet hiermee rekening worden gehouden.

Druk
Afhankelijk van de soort springstof kan in de directe omgeving van het detonatiepunt een druk ontstaan van 100.000 tot 400.000 bar. Tegen deze detonatiedruk is geen enkel materiaal bestand. Een druk van vier bar kan al ernstig letsel toebrengen aan het menselijk lichaam met zelfs de dood tot gevolg.

Schokgolf
Tijdens een detonatie ontstaat een schokgolf. De kracht van de schokgolf is afhankelijk van de detonatiesnelheid van de springstof. De detonatiesnelheid die ontstaat, varieert van circa 3000 tot 9000 m/sec. Afhankelijk van het medium waardoor de schokgolf zich voortplant kan de schokgolf schade veroorzaken aan machines, constructies en vaartuigen. Het is een gegeven dat een schokgolf zich in water verder voortplant dan in de lucht. De schade die ontstaat door de schokgolf kan daarom onder water groter zijn dan in de lucht.

Temperatuur
In de directe omgeving van het detonatiepunt komen zeer hoge temperaturen vrij. Afhankelijk van de plaats van de detonatie kunnen deze temperaturen brand veroorzaken. Onder water zijn de effecten van de bij een detonatie vrijkomende hoge temperaturen nihil.

Scherfwerking
Het bekendste gevaar dat ontstaat bij een detonatie is scherfwerking. Afhankelijk van het materiaal waarin de springstof verpakt is (het lichaam van het explosief) en de plaats van de detonatie kan scherfwerking ontstaan. De scherven die ontstaan krijgen als gevolg van de ontstane druk en temperatuur een zeer hoge snelheid, die bij aanvang circa 1500 meter per seconde bedraagt. Afhankelijk van de toestand en het soort explosieve stof zal de grootte van de scherven variëren.

Afhankelijk van het gewicht van de scherven en het medium waardoor deze zich voortbewegen kan de afstand die zij afleggen sterk variëren. Naast directe scherfwerking moet ook rekening worden gehouden met secundaire scherfwerking. Onder secundaire scherfwerking worden materialen verstaan (bijvoorbeeld grind en stenen) die uit de directe omgeving van de detonatie als gevolg van de toenemende druk worden rondgeslingerd.

Overige effecten
Ook zijn er explosieven gebruikt met (toevoeging van) brandbare stoffen en chemische middelen, die een zeer specifiek gevaar vormen voor hun omgeving. Zo werd bijvoorbeeld fosfor gebruikt in zogenaamde springrookgranaten en -handgranaten. Witte fosfor is een brandbare stof die spontaan tot ontbranding kan komen bij contact met zuurstof.

Wanneer witte fosfor brandt, verspreidt het een giftige rook en kan uiteindelijk een detonatie veroorzaken als in het explosief ook een verspreidingsspringlading aanwezig is. Het komt voor dat explosieven gevuld met witte fosfor spontaan gaan branden wanneer zij tijdens het uitvoeren van graafwerkzaamheden worden blootgelegd. In het algemeen kan voor explosieve stoffen worden gesteld dat ze toxisch zijn.

<u>Veiligheidsmaatregelen/risico</u>
In gebieden waar mogelijk explosieven aanwezig zijn is maximale bescherming geboden tegen de uitwerking ervan. Deze maatregelen hebben zowel betrekking op handelingsfactoren als uitwerkingsfactoren.

De maatregelen kunnen we indelen in twee hoofdgroepen:
- Veiligheidsmaatregelen: alle maatregelen die worden genomen om te voorkomen dat een explosief ongecontroleerd tot werking komt.
- Beschermende maatregelen: alle maatregelen die worden genomen om de daadwerkelijke uitwerking van een explosief op personen, levende have en goederen te beperken of te voorkomen.

De risico's van een ongecontroleerde detonatie van explosieven bij grondpenetrerende werkzaamheden hangen af van de soort explosieven en de diepte/plaats waarop ze kunnen worden aangetroffen.

<u>Soort explosieven</u>
Voor het beoordelen van de risico's en het bepalen van de juiste veiligheidsmaatregelen is het van belang om te weten welke soorten explosieven verwacht kunnen worden.

Grootte
De vuistregel is dat de grootte van een explosief het effect op de omgeving bepaalt. Hoe groter het explosief, hoe groter het effect op de omgeving. Het effect op de omgeving wordt mede bepaald door de netto inhoud van de explosieve stof.

Gevoeligheid
De kans dat een explosief ongecontroleerd tot detonatie komt, is afhankelijk van de gevoeligheid van een explosief. De gevoeligheid van een explosief wordt bepaald door de gevoeligheid van de in het explosief aanwezige explosieve stof en/of de (wapenings)toestand van de geplaatste ontsteker. Hoe gevoeliger een explosief, hoe eerder een ongecontroleerde detonatie zal plaatsvinden. De gevoeligheid van explosieve stoffen in de vorm van springstoffen neemt veelal toe door veroudering. De gevoeligheid van een ontsteker wordt voornamelijk bepaald door de wapeningstoestand.

De wapeningstoestand van een ontsteker wordt bepaald door de krachten die worden uitgeoefend op een ontsteker tijdens het verschieten, werpen, afwerpen of plaatsen van het explosief. Tijdens het zogenaamde wapenen van een ontsteker worden alle explosieve en/of mechanische componenten in één lijn gebracht waardoor het explosief tot werking kan komen.

Het wapenen kan ook gebeuren doordat explosieven worden rondgeslingerd als gevolg van een explosie. De explosie kan het gevolg zijn van vernietigingswerkzaamheden of een ongecontroleerde explosie. Explosieven voorzien van gewapende ontstekers zijn over het algemeen gevaarlijker zijn dan explosieven waarvan de ontsteker niet gewapend is.

Bijlage 6 Wetgeving en subsidiemogelijkheden voor explosievenonderzoek

Wet- en regelgeving

Explosievenonderzoek

Vanaf 1 juli 2012 dienen bedrijven die Conventionele Explosieven opsporen conform het Arbeidsomstandighedenbesluit (artikel 4.10) in het bezit te zijn van een Systeemcertificaat "Opsporen Conventionele Explosieven". Dit certificaat wordt uitgegeven op basis van het Werkveld Specifieke Certificatie Schema "Opsporen Conventionele Explosieven" (WSCS-OCE), 2012, versie 1. Dit is vastgelegd en aangekondigd in het besluit van 5 maart 2012 zoals vermeld in staatsblad 108, jaargang 2012.

Het toepassingsgebied van de WSCS-OCE is onderverdeeld in twee deelgebieden:
Deelgebied A: Opsporing (vooronderzoek, detectie en handmatige benadering en overdracht EOD)
Deelgebied B: Civieltechnisch opsporingsproces (civieltechnische assistentie)

De aanwezigheid van explosieven kan de Openbare Orde en Veiligheid in gevaar brengen. Op basis van de gemeentewet (artikelen 175, 176) is de burgemeester verantwoordelijk voor het handhaven van de Openbare Orde en Veiligheid. Hij is bevoegd hier handelend op te treden.

Conform 6.6.2.2 van de WSCS-OCE dient het bevoegd gezag geïnformeerd te worden over opsporingswerkzaamheden middels het indienen van het projectplan. In het geval van benaderingswerkzaamheden moet het bevoegd gezag ook actief haar goedkeuring verlenen door middel van een verklaring van geen bezwaar.

Bedrijven die opsporingswerkzaamheden uitvoeren en hierbij explosieven voorhanden kunnen krijgen, moeten op basis van de Wet Wapens en Munitie (artikel 4) beschikken over een ontheffing.

Werken in verontreinigde grond

Werkzaamheden in verontreinigde grond dienen conform het Arbeidsomstandighedenbesluit plaats te vinden volgens de CROW 132.

Werken langs de (snel-)weg

Werkzaamheden langs de (snel-)weg dienen conform het Arbeidsomstandigheden plaats te vinden besluit volgens de CROW 96.

Werken langs het spoor

Werkzaamheden langs het spoor dienen uitgevoerd te worden conform Normenkader Veilig Werken en het Voorschrift Veilig Werken van ProRail (beheerd door RailAlert). Iedereen die zich in opdracht van of met toestemming van ProRail begeeft op spoorwegterrein of in de nabijheid van objecten die bij de hoofdspoorweginfrastructuur horen, moet over een geldig Bewijs van Toegang (BvT) beschikken. Deze wordt op het Digitale Veiligheids Paspoort (DVP) bijgeschreven.

Beschermen archeologische waarden

Conform de Wet op de archeologische monumentenzorg (Monumentenwet 2007) dient archeologisch onderzoek te worden uitgevoerd indien er sprake kan zijn van verstoring van archeologisch waardevolle informatie. Onderzoek dient conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie 3.2 te worden uitgevoerd.

Subsidie explosievenopsporing en ruiming
Gemeentes kunnen vanuit het gemeentefonds een bijdrage voor het opsporen en ruimen van explosieven ontvangen. Kosten voor vooronderzoek, opsporing, preventieve maatregelen, noodzakelijke spoedvoorzieningen en grondwerkzaamheden komen in aanmerking voor subsidie. BTW komt hiervoor niet in aanmerking.

Vanaf 1 januari 2015 is er geen verschil meer tussen de verschillende gemeentes met betrekking tot de wijze van bijdrage.

Gemeenten kunnen 70% van de kosten voor het opsporen van explosieven vergoed krijgen via een suppletie-uitkering. Hiervoor volstaat de toezending van een gemeenteraadsbesluit met daarin opgenomen de gemaakte kosten. Bijdragen hebben geen betrekking meer op toekomstige kosten. Er behoeft geen verdere onderbouwing overlegd te worden.

De gemaakte kosten kunnen inzichtelijk worden gemaakt in IV3 via lastenfunctie "160 opsporingen ruiming van conventionele explosieven". Verzoeken die voor 1 maart zijn ingediend, worden in het betreffende jaar toegekend.

Voor vragen of nadere informatie: postbus.gf@minbzk.nl.

Toezending van het verzoek vindt plaats aan:
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
T.a.v. FEZ/FAR/R
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Bijlage 7 WSCS-OCE richtlijnen horizontale afbakening verdacht gebied

Nr	Indicatie	Details	Uitgangspunt conclusie		Uitgangspunten voor afbakening verdachte gebied
			Verdacht	Onverdacht	
1	Verdedigingswerk	Vervallen			Vervallen*
2	Wapenopstelling	Opstellingen van handwapen, machinegeweer of ander (semi)automatisch wapen	x		Locatie van de wapenopstelling
3	Geschutopstelling (statisch en mobiel)	Locatie van geschut	x		25 meter rondom het hart van de geschutsopstelling, maar niet verder dan een eventueel aangrenzende watergang
4	Munitieopslag in open veld	Locatie van munitievoorraad in het open veld	x		Locatie van de veldopslaglocatie
5	Loopgraaf	Militaire loopgraaf of schutterspu t	x		Het gebied binnen de contouren van de loopgraaf of schutterspu t is verdacht, bij voorkeur bepaald aan de hand van geogerefereerde luchtfoto's
6	Tankgracht of -geul	Een diepe (al dan niet droge) gracht of geul met steile wanden, aangebracht om pantservoertuigen tegen te houden		x	Niet verdacht, tenzij er aanwijzingen zijn dat er mogelijk munitie in gedumpt is
7	Landmijnen verdacht gebied	Middels een aanwijzing, niet zijnde een mijnenlegrapport, op landmijnen verdacht verklaard gebied. In het verdachte gebied zijn bij de controle door de MMOD géén landmijnen aangetroffen		x	n.v.t.
8	Landmijnen verdacht gebied	Middels een aanwijzing, niet zijnde een mijnenlegrapport, op landmijnen verdacht verklaard gebied. In het verdachte gebied zijn bij de controle door de MMOD, of bij na-oorlogse activiteiten landmijnen	x		De grenzen zoals aangegeven in het ruimrapport
9	Mijnenveld, geheel geruimd	Geregistreerd mijnenveld, waarvan mijnenlegrapport aanwezig is. Alle volgens het legrapport gelegde landmijnen zijn geruim of feitelijke onderbouwing bekend waarom landmijnen niet meer in veld aanwezig waren		x	N.v.t.
10	Mijnenveld, gedeeltelijk geruimd	Geregistreerd mijnenveld waarvan mijnenlegrapport aanwezig is. Niet alle volgens het mijnenlegrapport gelegde landmijnen zijn geruimd. Geen feitelijke onderbouwing bekend waarom er landmijnen worden vermist.	x		De grenzen zoals aangegeven in het mijnenlegrapport en/of ruimrapport

* Noot T&A: uitgangspunten en afbakening van verdachte gebieden binnen een verdedigingswerk gebeuren aan hand van de afzonderlijke stellingen, loopgraven e.d. binnen de contouren van het verdedigingswerk.

Nr	Indicatie	Details	Uitgangspunt conclusie		Uitgangspunten voor afbakening verdachte gebied
			Verdacht	Onverdacht	
11	Versperringen	Versperringen zoals strandversperringen en drakentanden		x	Tenzij er indicaties zijn dat CE onderdeel uitmaken van de versperring
12	Infrastructuur zonder geschuts-opstelling of munitievoorraad	Militaire werken zoals woononderkomen of werken met een burgerdoel zoals schuilbunker		x	Tenzij er indicaties zijn op CE vanwege de aanwezigheid van nabij verdediging in de vorm van bijvoorbeeld wapenopstel-lingen
13	Schuilloopgraaf	Loopgraaf voor burger-bevolking om in te schuilen		x	n.v.t.
14	Kampementen	Grondgebied met onderkomens zoals tenten		x	Tenzij er indicaties zijn op CE vanwege de aanwezigheid van munitieopslag of nabijverdedi-ging in de vorm van bijvoor-beeld wapenopstellingen
15	Mangat	Gat in grond met schuilfunctie, niet in gebruik genomen als schuttersput		x	n.v.t.
16	Dumplocatie van munitie en/of toebehoren	Dumplocatie van CE en/of toebehoren in landbo-dem of op waterbodem.	x		Locatie van de dump en afbakening verder situationeel te bepalen, bijvoorbeeld dumping in stilstaand of stromend water
17	Crashlocatie vliegtuig	Aanwezigheid van CE vanwege de crash	x		Situationeel te bepalen
18	Krater van gedetoneerde incidentele luchtafweergra-naat	Gebied waarin zich de krater van de detonatie van een incidentele luchtafweergranaat bevindt		x	Tenzij er indicaties zijn dat het geen incidentele luchtafweer-granaat betreft.
19	Vernielingslading	Locatie van aangebrach-te vernielingslading	x		Locatie waar de vernielingsla-ding is aangebracht
20	Vernielingslading (in werking gesteld)	Locatie van in werking gestelde vernielingsla-ding, waarbij de mogelijkheid bestaat op het aantreffen van niet (geheel) gedetoneerde springlading(en).	x		Locatie waar de vernielingsla-ding in werking is gesteld en afbakening verder situationeel te bepalen.
21	Ongecontroleerde (massa)explosie	(Sympatische) detonatie van een explosieven voorraad zoals ontplof-fing munitieopslag of munitietrein	x		Situationeel te bepalen
22	Vernietigingsloca-tie voor CE	Eén of meerdere springputten	x		De contour(en) van de springput(ten) en afbakening verder situationeel te bepalen, bijvoorbeeld gelet op de afstand van eventuele uitgeworpen CE buiten deze contour(en).
23	Artillerie-, mortier- of raketbeschieting	Gebied dat is beschoten door mobiel of vast geschut, mortieren of grondgebonden (meer-voudig) raketwerpersys-teem	x		Situatie te bepalen
24	Raketbeschieting inslagenpatroon bekend	Gebied dat is getroffen door een raketbeschie-ting met jachtbommen-werpers	x		Op basis van een analyse van het inslagenpatroon wordt de maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen binnen een inslagpatroon bepaald. Het verdachte gebied wordt afgebakend door deze afstand te projecteren op de buitenste inslagen van het inslagenpa-

Nr	Indicatie	Details	Uitgangspunt conclusie		Uitgangspunten voor afbakening verdachte gebied
			Verdacht	Onverdacht	
					troon. Dat is exclusief de eventuele horizontale verplaatsing van de buitenste blindganger binnen het inslagenpatroon.
25	Raketbeschieting, inslagenpatroon onbekend, op zgn. Pin Point Target'	Gebied dat is getroffen door een raketbeschieting met jachtbommenwerpers, met als doel om een vooraf bepaald specifiek object te treffen.	x		Het verdachte gebied wordt bepaald door een afstand van 108 meter gemeten vanuit het hart van het doel
26	Raketbeschieting, inslagenpatroon onbekend, op 'Line Target'	Gebied dat is getroffen door een raketbeschieting met jachtbommenwerpers, met als doel om een vooraf bepaald specifiek lijnvormig (bijvoorbeeld spoorlijn/militaire colonne) object te treffen.	x		Het verdachte gebied wordt bepaald door een afstand van 80 meter gemeten vanuit het hart van het doel
27	Duikbombardement inslagenpatroon bekend	Gebied dat is getroffen door een bombardement met jachtbommenwerpers, met als doel om een vooraf bepaald specifiek object te treffen	x		Op basis van een analyse van het inslagenpatroon wordt de maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen binnen een inslagpatroon bepaald. Het verdachte gebied wordt afgebakend door deze afstand te projecteren op de buitenste inslagen van het inslagenpatroon. Dat is exclusief de eventuele horizontale verplaatsing van de buitenste blindganger binnen het inslagenpatroon.
28	Duikbombardement, inslagenpatroon onbekend op 'Pin Point Target'	Gebied dat is getroffen door een bombardement met jachtbommenwerpers, met als doel om een vooraf bepaald specifiek object te treffen.	x		Het verdachte gebied wordt bepaald door een afstand van 181 meter gemeten vanuit het hart van het doel
29	Duikbombardement inslagenpatroon onbekend op 'Line Target',	Gebied dat is getroffen door een bombardement met jachtbommenwerpers, met als doel om een vooraf bepaald specifiek lijnvormig (bijvoorbeeld spoorlijn/militaire colonne) object te treffen.	x		Het verdachte gebied wordt bepaald door een afstand van 91 meter gemeten vanuit het hart van het doel
30	Overige bombardementen	Gebied dat is getroffen door een bombardement met bommenwerpers, niet zijnde jachtbommenwerpers	x		Op basis van een analyse van het inslagenpatroon[1] wordt de maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen binnen een inslagpatroon bepaald. Het verdachte gebied wordt afgebakend door deze afstand te projecteren op de buitenste inslagen van het inslagenpatroon. Dat is exclusief de eventuele horizontale verplaatsing van de buitenste blindganger binnen het inslagenpatroon. Anders situationeel te bepalen

Nr	Indicatie	Details	Uitgangspunt conclusie		Uitgangspunten voor afbakening verdachte gebied
			Verdacht	Onverdacht	
31	Inslagpunt blindganger zijnde een vliegtuigbom	Vliegtuigbom die niet in werking is getreden.	x		15 meter rondom een inslagpunt vanwege de mogelijke horizontale verplaatsing onder de grond
32	Inslagpunt van een niet gedetoneerd V-wapen	Gebied dat is getroffen door de inslag van een V-wapen	x		15 meter rondom een inslagpunt vanwege de mogelijke horizontale verplaatsing onder de grond
33	Krater van een (gedeeltelijk) gedetoneerd V-wapen	Gebied waarin zich de krater van de detonatie van een V-wapen bevindt	x		50 meter rondom een inslagpunt vanwege de mogelijke aanwezigheid van explosieve componenten.

[1] Verzameling van locaties van inslagen van één bepaald toestel of één bepaald bombardement.

Bijlage 8 Distributielijst

Het definitieve rapport wordt verzonden aan:

- Opdrachtgever